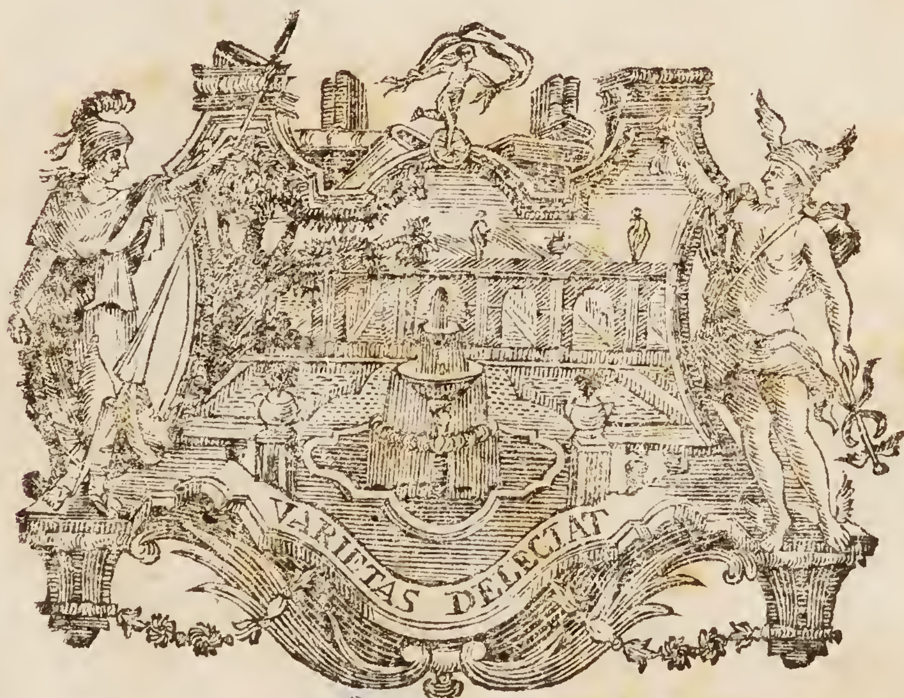
— 1/4 —

GERARDI L. B. VAN SWIETEN,

Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Paris., Academiae Scient. Petropolit., Academ. Natur. Curios., Institut. Bonon., Collegii Reg. Medic. Edinburg., Societ. Scient. Harlem., Botanic. Florent. Germanic. Jenens. Degli Agiati di Roveret., Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

TOMUS OCTAVUS.

NEAPOLI MDCCLXIV.
APUD JOANNEM GRAVIER
SUPERIORUM FACULTATE.

INDEX CAPITUM
HUJUS TOMI.

COMMENTARIA IN HERMANNI BOERHAAVE APHORISMOS DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

MORBI VIRGINUM.

§. 1283.

Raeter omnia haec Acutorum & Chronicorum genera, sunt nonnulli morbi virginibus, gravidis, puerperisque, proprii, tum & puerili aetati.

Hactenus dictum fuit de morbis fluidarum & solidarum partium, tam simplicibus, quam compositis, acutis & chronicis. Verum praeter hos alii morbi sunt, qui observantur illo tantum vitae tempore, dum corpus foemininum aptum fit ad suscipiendam prolem; alii morbi sunt, qui a momento conceptus per totum graviditatis decursum molesti sunt: ipsum puerperium, quamvis legitimum & naturale fuerit, saepe non caret difficultate: post partum demum sollicita cura requiritur, ut puerpera sic restituatur, ut integra, sana, & foecunda, maneat. Sed & recens nati infantes morbos patiuntur huic aetati proprios, quibus vel omnino non, vel rarius saltem, obnoxii sunt, reliquo vitae tempore, dum sensim magis magisque firmum redditum corpus non adeo facile afficitur a levioribus morborum caussis.

De omnibus ergo his singulatim agendum est; & ordo postulat, ut primo dicatur de insigni illa mutatione, quae observatur in corpore mu-

muliebri circa fluoris menstrui eruptionem, & de variis molestiis, quae illam praecedere, vel & comitari, solent.

§. 1284. QUo tempore foemininum corpus ad incrementum suum pervenit, in bene facta temperie plus solet conficere cruoris, quam qui vasis contineatur, unde arteriis uterinis fluoris Menstrui nomine secernitur.

Constat, in foemineo sexu, dum corpus ad propagandam speciem humanam aptum fit, miras & satis subitas contingere mutationes: crescit saepe subito incremento corporis statura, mammae turgidulae sororiari incipiunt, pubescunt pudenda, de muliebri sinu sanguis prodire incipit, & in sana puella statis temporibus idem redit sanguinis effluxus, qui fluoris menstrui nomine vocatur, quia, mensis spatio elapso circiter, denuo apparere solet; ita tamen ut quaedam varietas observetur in diversis, licet caeterum sanissimis, puellis, quoad intervallum inter has sanguinis excretiones. Aliquando enim bis in mense, quibusdam tertia quavis septimana, plurimis quarta, redeunt menstrua. Neque observatur, si caeterum sanae fuerint virgines, ab intervalli hujus diversitate impediri, vel minui foecunditatem, modo constans maneat periodus haec, nec variet perpetuo. Tales enim minus foecundas observavi, & si conciperent, facile abortum patiebantur; similis etiam diversitas in quantitate sanguinis excreti observatur, pro varia ipsius uteri dispositione in singulis. Hoc monuit *Hippocrates* (*a*): *Mulieribus quibusdam quidem menstruae purgationes abundantes, quibusdam pauciores, expurgantur. Quod si in natura & genere semper contingat* [μητρώον σφίν ἐστιν] *ipsis uterinum est*. Varia hinc etiam nomina imposita fuerunt huic fluori: a periodo enim magis communi, *fluor menstruus*, *menstrua*, *menses*, *catamenia*, vocatur, & *purgatio menstrua*, cum multi crediderint, aliquid noxii per hunc fluorem expurgari de corpore: multi etiam dixerunt *Flores*, quia, uti hi fructum praecedunt in regno vegetabili, sic & menstrua futurae foecunditatis signum dant: his enim apparentibus nubilis virgo habetur, & dicitur.

Plerumque circa decimum quartum aetatis annum menses primo apparere solent, raro ante decimum tertium; plerumque circa quadragesimum & quintum aetatis annum cessare solent (*b*), in quibusdam tamen citius, in aliis serius, desinunt. Toto hoc tempore, dum menstrua ordinatim fluunt, foecundae dicuntur mulieres; illis cessantibus, vocantur effoetae, quia raro vel nunquam post menstruorum cessationem concipiunt. Unde videtur menstrui fluxus duratio coïncidere cum foecunditatis

(*a*) De natur. puer. cap. 10. Charter. Tom. V. pag. 323. (*b*) Mauriceau traité des malad. des femm. grosſ. Tom. I. pag. 49.

tatis tempore. Observatur etiam, in calidioribus regionibus citius prodire menstrua puellis, sed & citius cessare: in borealibus regionibus contrarium obtinet. Sic observavit *Linnaeus* (*), Lapponicas foeminas menstruum fluxum, parciorem tamen, stata periodo pati. Plures vidit, quae toto vitae tempore carebant menstruis, sed viro junctae manebant steriles. Juvenculas noverat, quae aestate solum menstruabantur; hyeme, quae rigida admodum & longa in his locis est, nunquam. Aderant & aliae, quae semel in anno menstruabantur tantum, sed hae, quotquot vidit, habebant pedes oedematosos.

Quamvis autem illo aetatis tempore communiter soleant menstrua prodire, tamen rarae observationes docuerunt, non diu post nativitatem contigisse fluorem menstruum. Sic legitur (*c*), recens natae puellae, octiduo post nativitatem, secundum alias relationes tertio tantum mense, prodiisse menstrua. Sed quarto aetatis anno absoluto eadem haec puella jam aequabat tres pedes cum dimidio, corporis altitudine, cum justa omnium membrorum proportione. Partes autem genitales, & mammae, eodem se habebant modo, uti in virgine octodecim annorum observari solent, ita ut perfecte nubilis videretur. Primo vitae mense vidi profluxisse menstrua, & videbatur septimo aetatis anno nubilis, laxae tamen temperiei; satis sana vixit, & decimo nono aetatis anno nupta plures postea proles sanas peperit. Varios similes casus colligere ex Historia Medica facile foret; unde minus mirum videtur, in Indiis orientalibus nono aetatis anno jam parere foeminas [*d*].

Pariter & observatum fuit, longe diutius perstitisse fluxum menstruum: quin imo in decrepita senectute rediisse absque noxa. Sic *Daniel Puerarius*, Genevensis Medicus, scripsit *Thomae Bartholino* sequentia, quorum testem autoptem se fatetur: *Mulier quaedam octogenaria, a duobus circiter annis, menstrua patitur, εὐτάκτως, cum sanitatis commodo & εὐφορία* (*e*). Centesimo & sexto aetatis anno menstrua adhuc fluxisse, alibi (*f*) legitur. Interim commune axioma est, quod ex raro contingentibus nunquam formentur regulae.

Cum ergo generali naturae lege in foemineo sexu determinato aetatis tempore prodirent menstrua, atque alio aetatis tempore denuo cessarent sponte, consideraverunt sedulo Medici omnia, quae causam menstrui fluoris illustrare possent, & determinare loca, unde sanguis ille fluit. Cum enim non continuus, sed periodicus, sit ille fluxus, debet adesse mutatio quaedam in partibus, unde fluit, illo tempore, dum fluxus menstruus adest. Cum autem in morbis defunctarum cadaveribus semper justa adsit suspicio, multa per morbum mutata occurrere, facile patebat,

A 2 pul-

(*) Flora Lappon. pag. 324. (*c*) Acad. des scienc. l'an. 1708. hist. pag. 63.
(*d*) Ibidem. (*e*) Thom. Barthol. Epist. Med. Centur. IV. pag. 432.
(*f*) Académ. des scienc. in loco modo citato.

pulchrius haec indagari posse in violenta aut subita morte peremtis, illo tempore, dum fluor menstruus aderat. *Columbus* [*] voluit, menstruum sanguinem non effundi per uteri vasa, sed ab illis, *quae in uteri cervicem, ad ejus latera, inseruntur:* testaturque alio in loco (*g*) idem his verbis: *Quemadmodum saepe numero vidi hisce oculis in aliquibus mulieribus, quae violenta morte perierunt, dum adhuc illis menses fluerent, neque in his modo, sed etiam in aliis quibusdam, quibus instabant, & mox fluxuri erant.* Imprimis autem se hoc observasse credit in muliere infanticida, quae ultimo supplicio affecta fuit, mensis spatio elapso, quo gemellos pepererat, & in lucem editos mox suffocaverat. In illo cadavere numerosis spectatoribus ostendit illas venas, *quae in aliis non admodum magnae esse solent, esse insignes, nigerrimas, & propterea satis perspicuas:* inde autem conclusit; *per quas venas fluunt menstrua, eas non transire per uterum.*

Alia autem, & fide dignissima quidem, observata evincunt, menstruum fluorem ex ipso utero, praecipue ex vasis, quae ad fundum uteri pertingunt, procedere. Sic *Mauriceau* (*h*) in cadavere infanticidae, suspensae menstruorum tempore, invenit totum fundum cavum uteri obductum grumulis sanguinis coagulati: vasa fundi uteri multo ampliora erant, quam illa, quae ad cervicem uteri spectabant; orificia autem horum vasorum, in uteri cavum hiantia, plena erant sanguine grumoso. Confirmatur hoc & celeberrimi *Littre* (*i*) observatis. In cadavere enim foeminae, quae embryonem in tuba Fallopiana gestabat, & moriebatur, dum menstrua fluebant, invenit uterum tumidum, sanguine rutilo, sed concreto, plenum; quo ablato, in superficie cava uteri vidit numerosissima foraminula, quae setam porcinam facile admittebant, & plena erant sanguine rutilo, qui, pressa inter digitos uteri substantia, guttatim exibat. Sollicite examinans deinde internam vaginae superficiem, nihil simile invenit; unde conclusit, menstruum fluorem ex uteri cavo, non ex vagina, prodire: idem & in aliis menstruantium cadaveribus se vidisse testatur, & (quod videtur hanc opinionem extra omne dubium ponere) in tribus prolapsu uteri laborantibus, ita, ut orificium uteri prolapsi intra pudendi labia haereret, vidit, sanguinem menstruum ex uteri orificio prodire, dum ne gutta quidem exiret de vaginae cavo.

Huic sententiae & accedit accuratissimus Anatomicus *Morgagni* (*k*), qui vidit in virgine, fluente adhuc menstruo sanguine, a capitis ictu demortua, universum uteri fundum sanguineis maculis, quas & figura adumbravit (*l*), scatere; ex quibus maculis, vel mediocri pressione, cruen-

(*) De Re Anatomica Lib. XI. pag. 243. (*g*) Lib. VI. pag. 173. Ibid.
(*h*) Traité des Malad. des femmes grosses &c. Tom. I. pag. 48.
(*i*) Académ. des scienc. 1702. mém. pag. 281. 282. (*k*) Adversar. Anatom. I. pag. 45. 46. (*l*) Ibid. tab. 3.

cruentas guttas elicere admodum facile erat: tamen, nec in vagina, nec in cervice uteri, inveniebatur aliquid, quod, cruorem ex earum parietibus prodiisse, significaret. Postea autem in plurium mulierum cadaveribus, quibus forte non ita pridem sanguis menstruus profluxerat, vidit similes maculas in uteri fundo, sed coloris multo dilutioris, ex quibus subcruentas guttulas prolicere potuit; sed in cervice & vagina nil tale invenit. Interim negare noluit, quod & menstruus sanguis ex vaginae parietibus prodeat, cum plures graves & fide digni auctores se hoc observasse testentur, quos plures recenset. Sic *Piso* (*) scripsit, quod *in puellae, quo tempore menses fluerent, strangulatae cadavere, superioribus annis hic publice dissecto, solus sinus pudoris observatus fuerit sanguine perfusus tinctusque menstruo, uterus autem prorsus siccus, & arcte connivens.* In cadavere menstruantis foeminae *Heisterus* (*m*) vidit, & ex uteri cavo, & ex vagina prodiisse menstrua.

Cum ergo & celebris Anatomicus *Winslow* (*n*) invenerit, membranam internam, quae fundum uteri obvelat, multis foraminulis pertusam esse, quae oculis facile percipiuntur, & ex quibus sanguis prodit, si uteri substantia prematur: si praeterea consideretur, eandem hanc membranam instar holoserici villosam esse, & hos villos, & haec foraminula, plus minusve sanguine tincta esse in illis, quae tempore menstrui fluoris perierunt; tandem si his addatur, quod aqua, vel ceracea materies, arteriis injecta, ex ultimis osculis apertis in cavum uteri exeat (*o*), videtur ex omnibus his concludi posse, quod locus, unde naturaliter menstrua fluunt, sit uteri cavum interius, & praecipue fundus uteri. Cum autem vagina, & totum in foeminis pudendum, assiduo sudent, ex apertis, ultimis, rectis, arteriolis, humorem tenuem, blandum, aquosum, serosum (*p*), & similes, ac uterus ipse, arterias accipiant (*q*), videtur admodum credibile, & per horum vasorum extrema dilatata sanguinem exire quandoque: & forte in gravidis, quibus consuetum est, graviditatis tempore fluorem menstruum pati absque noxa, sed minori quantitate, ex vasis vaginae ille sanguis prodit. Si enim ex uteri cavo veniret, abortus sequeretur periculum. Plures vidi gravidas, quibus id contigit, & maturum, sanum, robustum, foetum debito tempore pepererunt.

Sequitur jam, ut considerentur illa, quae clarissimi Medici statuerunt de causis menstrui fluoris, & ratione, quare stata periodo idem fluor redire soleat in sanis virginibus.

Dum viderent Medici, purum sanguinem hoc modo exire de sano corpore, absque sanitatis detrimento, imo potius cum euphoria; & simul

(*) De Morbis ex colluv. serosa sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 131.

(*m*) Medicin. Chirurg. Anat. Wahrnehm. pag. 840. (*n*) Exposit. Anatom. de la Struct. du Corps humain pag. 574. (*o*) Kaau Perspirat. dicta Hippocr. pag. 98. (*p*) Ibid. pag. 96. (*q*) Eustach. Tab. XIII.

mul observarent, citius ad debitam staturam pervenire puellas, quam mares adolescentes, menstruumque fluorem signum dare, quo noscitur, corpus foemininum jam aptum esse, ut concipiat, & conceptum nutriat foetum, donec, novem mensium spatio, ex minima incipientis hominis molecula in notabilem adeo molem excrescens, tandem naturali partu excludatur; totumque illud foetus incrementum maternis humoribus deberi; patuit, quod corpus foemininum aptum esse debeat, ut non tantum se ipsum, sed & alium hominem nutrire posset, toto graviditatis tempore. Unde concluserunt, in non gravidis plus confici sanguinis, quam corpus indigebat, & ideo requiri, ut evacuetur illud superabundans, ne accumulatum noceret sanitati: Dixerat jam *Aristoteles* (*): *Mulieribus superfluum* (τὸ περίττωμα) *in purgationem* (*menstruam*) *vertitur*. Confirmabatur ulterius haec sententia, quod mater, si prolem propriis nutriat uberibus, lactationis tempore communiter careat fluxu menstruo, vel longo intervallo, & parca copia tantum, eum experiatur, cum illud superfluum in alimentum prolis, lac nempe, cedat. Duro labore quae corpus quotidie exercent foeminae, parcius menstruari solent; contra, quae molliter & opiparè in otio vivunt, singulis mensibus, & saepius quoque, sanguine difluunt. Hoc jam notavit *Moschio* [r], cujus saepius mentio fiet in sequentibus. Auctor ille omnino diversus est a *Theodoro Moschione*, cujus *Plinius*, *Galenus*, *Aëtius*, *Alexander Trallianus*, meminerunt; antiquo enim hoc *Moschione* longe junior auctor est, & librum de illis, quae ad partum pertinent, in gratiam obstetricum Graecarum ex latina versum lingua, & triginta duobus capitibus auctum, dedit. Multa cum habeat bona, hinc in omnibus collectionibus gynaeciorum adest, quae nempe de mulierum, tum aliis, tum gravidarum, parientium, & puerperarum, affectibus & morbis agunt. Cum autem *Israël Spachius* suam collectionem ediderit anno 1597., post binas priores a *Caspare Wolfio*, & a *Caspare Bauhino*, editas, & plura contineat; hinc illa collectione gynaeciorum uti malui [s].

Patet hinc, multas rationes adfuisse, cur Medici a plethora fluxum menstruum deduxerint. Si ergo nulla nasceretur plethora, ut in robustissimis, & duro labore exercitatis, mulieribus, tunc naturaliter & absque ullo damno carere possent fluore menstruo. Tales sunt illae, quas *Moschio* [t], dum recenset causas retentorum menstruorum, dixit, *absque ulla infirmitate, naturaliter non purgari*. Testatur *Fernelius* (u), se vidisse mulierem, *cui nunquam, vel menses, vel aliud quidquam, fluxit ab*

(*) De hist. anim. Lib. VII. cap. 2. Tom. II. pag. 365. (r) Spachii gynaeceor. pag. 2. N°. 16. (s) Vid. Fabric. biblioth. graec. Tom. XII. Lib. VI. cap. 7. pag. 696. & seq. (t) Spach. gynaec. pag. 11. N°. 126. & Harmon. gynaec. part. poster. cap. 2. pag. 20. (u) Pathol. Lib. VI. cap. 16. part. 2. pag. 197.

ab utero, ac nihilominus bene habita, prorsusque incolumis, annos vixit circiter sexaginta. Quadragenariam mulierem, & lapsu graviter laesam, curavit *Hildanus* (*w*), quae sanćte affirmabat, se nec virginitatis tempore, nec in matrimonio, unquam menstrua habuisse. In puerperio lochia parce fluxerant: septem enim pepererat proles, quarum major pars superstes athletice valebat. Robusta, valida, morbisque parum obnoxia, vixit, & cum paupere victu duros labores sustinere cogebatur; unde plethorae colligendae nulla dabatur occasio. Sic integram foemellarum regionem apud *Tapuyas* in *Brasilia* per totum vitae decursum catameniis destitui, legitur (*x*). Alii itinerarii notaverunt, parcissime tantum fluere menstrua, uti & de Lapponibus foeminis ante dictum fuit. Forte plura similia in nostris regionibus habentur exempla, *quorum*, uti *Pechlinus* (*y*) *monet*, *conscientiam sexus ille sibi reservat, non facile Medicis, qui & ipsi plebeja non magnopere curant, in testimonium rei vocatis*. Haec dum considerabat Celeberrimus *Astruc* (*z*), fere inducebatur, ut crederet, non ex primaeva naturae lege adeo copiosa menstrua prodire foeminis, cum in illis nationibus, in quibus frugalis vita constanter obtinet, parce fluant, & in quibusdam mulieribus nihil omnino; apud politiores vero nationes sexum foemininum lauto in otio molliter vivere, opipara frui mensa, hinc & majorem copiam sanguinis accumulari, & per uteri vasa statis periodis exire.

Interim videtur fluor menstruus ex naturae instituto fieri certo aetatis tempore, non tantum, ut superabundans sanguinis copia tollatur de corpore, verum etiam, ut uterus disponatur ad conceptum. An vero integrae nationes menstruis careant, & tamen foecundae sint mulieres, non adeo liquido constat. Itinerum scriptores saepe audita referunt, & plerumque illis deëst occasio, aut voluntas, ut similia exactè inquirant. Parciorem menstruorum copiam apud *Lappones* invenit *Linnaeus*, uti ante dictum fuit; sed simul monuit, illas, quae menstruis omnino carebant, semper fuisse steriles. Quadragenariae illi viduae, quae, incolumis quamvis & quadrata foret, nunquam menstruum fluorem passa fuerat (*a*), alteris statim nuptiis ad primum coitum menses prodierunt, & per integrum biennium stato tempore redierunt, antequam conceperit. Debito termino peperit feliciter sanam prolem, & in tertiam usque vicem foecunda fuit, antequam menstruus fluor per aetatem cessaverit. Unde videtur concludi posse, quod apertis extremis vasorum uterinorum osculis, exeunte sanguine, plethora quidem levetur, adeoque & pro varia sanguinis abundantia copia menstrui fluoris esse possit diversa; sed simul

(*w*) Oper. omn. observat. Cent. V. pag. 428. (*x*) Gualt. Charletoni de causis catamen. cap. 4. pag. 39. (*y*) Observat. Phys. Medic. N°. 35. pag. 83. (*z*) Traité des malad. des femmes Tom. I. pag. 85.
(*a*) Vide Pechlin. in loco citato.

ſimul illa vaſorum uterinorum dilatatio & apertura ad foecunditatem facere videtur, de qua re dicetur poſtea.

Praeterea crediderunt Medici, ex ipſa fabrica corporis muliebris patere rationem, quare illud ſuperfluum per uterum potius, quam per alias corporis partes, exiret. Si enim conſideretur pelvis oſſei fabrica in muliere, invenitur notabilis diverſitas, & major amplitudo, quam in viro. Lumborum enim vertebrae magis retrorſum vergunt; diſtantia inter os ſacrum & oſſa pubis major eſt; uti & diſtantia inter oſſa ilii; coccygis os rectius eſt, & magis mobile, quam in viris, in quibus antrorſum magis incurvatur; oſſa pubis obtuſiori angulo uniuntur inter ſe: praeterea oſſium iſchii tubera magis a ſe invicem diſtant; unde femorum cervices magis transverſim ponuntur, & cum acetabulis faciunt angulos minus acutos. Hinc circa pelvim major latitudo in foemina, quam in viro, ut turgens in gravidis abdomen firmius poſſit ſuſtineri. Hanc diverſitatem in corpore muliebri ſcite noverunt exprimere pictores, & ſtatuarii [*b*].

In ampla ſic pelvi locatur uterus, inter inteſtinum rectum & veſicam, totus vaſculoſus, fere liber, nec multum preſſus: totus enim fundus uteri in gravidis libere aſcendit, in prolapſu autem uteri deſcendit ſaepe, ut extra pudendum promineat: praeterea uterus antrorſum, retrorſum, & ad latera, delabi poteſt, uti poſtea dicetur, quando de partu difficili agendum erit. Quamvis autem uterus in junioribus puellis, & in adultis virginibus, ad tactum firmus & ſolidus deprehendatur, tamen graviditas docet, haec vaſa facile cedere poſſe, & in magnam amplitudinem dilatari, cum ultimo graviditatis tempore uterus inſtar ſpongiae ſanguine plenae appareat, dum vaſa, ante vix conſpicua in utero non gravido, jam digiti minoris apicem quandoque capiant. Numeroſas autem arterias accipit uterus, a Spermaticis, Hypogaſtricis, Haemorrhoidalibus, Iliacis externis. Simili apparatu & origine venae ad uterum veniunt, valvulis carentes, omnes inter ſe communicantes; quod & in arteriis uteri obſervatur; unde copioſi ſanguinis liberrima circumductio ſequitur. Simul interna uteri cavitas pertunditur exiguis hiatibus, qui humorem blandum, aquoſo-mucoſum, ſudant, ut lubrica, madida, maneat ſemper interna uteri ſuperficies, & impediatur cavitatis concretio (*c*).

Intellectis his, quae ad uteri ſitum, fabricam vaſculoſam, & facilem expanſionem, ſpectant, conſiderabatur, quod citius foeminae, quam mares, ad apicem ſui incrementi perveniant, & hoc tempore viſcera tamen pergant ex ingeſtis bonos humores conficere ſimili copia ac ante, qui tamen non amplius augendae corporis ſtaturae ſerviunt; cumque ſimul

(*b*) Vide de his Herm. Boerh. Inſtit. medic. §. 663. (*c*) Ibid. §. 664.

mul observaretur, muliebria corpora minus virilibus perspirare (d); hinc sequebatur, humorum sanorum copiam augeri in vasis, adeoque plethoram nasci, utilem quidem, si gravida facta mulier non tantum se ipsam, sed & foetum, nutrire debeat; at contra in non gravidis nocituram, & quotidie augendam, nisi illud superfluum exiret de corpore, ubi copia jam nocere posset. Ut autem concipiendo & alendo foetui apta foret semper mulier, illud abundans praesto semper esse debebat, simulque adesse debebant viae, per quas eliminari posset illud idem, dum non esset gravida mulier.

Cum autem uterus totus vasculosus foret, in loco libero positus, facile dilatabilis, cavum haberet, in quod exire possent humores, & postea per os uteri expelli de corpore; hinc distenta sensim magis uteri vasa, ob auctam copiam humoris sani, tandem sic dilatabantur, ut extrema orificia, quae antea rorem humidum transmittebant tantum, auctis sensim diametris partem rubram sanguinis dimitterent in uteri cavum, sicque fluor menstruus sequeretur; cujus secretioni & excretioni favet etiam erectus foeminae humanae incessus.

Postquam autem per sanguinem de utero excretum minuta est plethora, tunc vasa minus distenta se contrahunt proprio robore in minorem diametrum, angustata non amplius dimittunt sanguinem, sed tenuiores tantum humores, sicque sensim ad solitam angustiam redeunt extrema vasorum oscula, quae in cavum uteri hiant, donec ab iisdem caussis renata plethora denuo dilatentur simili temporis intervallo. Hoc modo explicabatur reditus periodicus fluoris menstrui, dum simul satis commodè elucidabantur illa, quae fluorem menstruum praecedere, comitari, vel sequi, solent. De his omnibus fuse egit *Celeberrimus Freind* (e); quin & calculo subduxit, quantum singulis diebus accumuletur in corpore muliebri, ut, nata sic plethora, menstruorum debita copia prodire possit, absque corporis damno; dum in non gravidis tantum sic eliminatur illud, quod superabundat, mensis spatio sensim congestum. Confirmabat autem hanc sententiam *Freind* (f), quod, menstruis deficientibus, per varias vias exitum moliretur sanguis, ut hoc modo & plethora tolli posset.

Adeo simplex, adeo respondens phaenomenis, visa fuit haec menstrui fluoris explicatio, solis communibus corporum legibus superstructa, ut a plurimis recepta fuerit, tanquam omnino evidens, & vera: interim tamen si omnia haec argumenta ponderentur adamussim, & comparentur cum observatis certis & quotidianis, magnae adhuc superesse videntur difficultates.

Qui a plethora deducunt menstrui fluoris caussam, dum nempe corpus muliebre ad incrementi sui apicem pervenit, non videntur attendisse,

(d) Ibid. §. 662. (e) Emmenolog. pag. 21. & seq. [f] Ibid. pag. 55.

ſe, quod frequenter admodum contingat, ut puellae, jam ordinatam periodum fluoris menſtrui habentes, inſigniter poſtea creſcant. Dum ante triginta & amplius annos legerem *Celeberrimi Simſoni* tractatum pulcherrimum *de ſyſtemate uteri (g)*, qui hoc monuerat, attentus fui ad hanc rem, & vidi, illum veriſſima dixiſſe. Plerumque enim poſt prima menſtrua notabile corporis incrementum obſervatur: vidi tamen aliquas, quibus decimo octavo anno, & adhuc ſerius, menſtrua prodierant, neque poſtea ſenſibiliter aucta fuit corporis ſtatura. Credo etiam, me obſervaſſe, quod incrementum corporis humani non adeo regulariter ſemper procedat, ac quidem creditur. Citiſſime creſcere humanum corpus, dum origini ſuae proximum eſt, docet foetus, qui ex minima molecula, novem menſium ſpatio, in notabilem adeo molem excreſcit. Verum procedente aetate vidi magnam incrementi diverſitatem. Circa pubertatis tempus ſaepe ſubitum incrementum obſervatur; in quibusdam etiam ſerius, ita ut paucorum menſium ſpatio plus augeatur ſtatura corporis, quam antea factum fuerat integro biennio. Notum eſt, juniores morbis febrilibus, imprimis acutis, correptos, ſi evaſerint, reſurgere proceriores. Solet hoc explicari, quod velocius per febris impetum moti humores vaſa elongaverint omnia, dum oſſa nondum penitus dura cedere adhuc facile poterant. Sed, ceſſante morbo, ceſſat & haec ſubiti incrementi cauſa, & tamen vidi toties, praecipuum ſtaturae augmentum non adeo tempore morbi, ſed poſt morbum factum fuiſſe. Curavi adoleſcentem ſedecim annorum, puſillae admodum ſtaturae, a variolis, diſcretis quidem, ſed numeroſiſſimis. Morbi tempore longitudo corporis aucta fuit quidem, ſed non adeo inſigniter; perrexit tamen incrementum adeo, ut poſt tres annos, dum illum viderem, vix agnoſcerem, cum ſex pedes altitudine ſuperaret, vigeſimo anno nondum impleto. Ante paucos menſes puellam variolis mitiſſimis & numero paucis correptam curavi. Lenis aderat in ſtatu contagii febricula, quae integre ceſſavit, erumpentibus variolis, & per reliquum morbi decurſum rediit nunquam: increvit morbi tempore non tantum, ſed illud incrementum, per quinque jam menſes a morbo finito, ſatis notabile pergit, una cum optima ſanitate, & aucto totius corporis robore. Hinc videntur & aliae eſſe incrementi cauſae, quae ex illis, quae de corpore humano novimus, non adeo facile explicari poſſunt.

Alterum argumentum, quod urget *Celeberrimus Simſon (h)*, ut probet, plethoram corporis non eſſe menſtrui fluoris cauſam, eſt illud, quod *Freind* ſupponat, gradatim quotidie increſcere plethoram inter binas periodos menſtruas, imprimis confidens *Sanctorio*, aſſerenti, quod & in corpore virili menſis ſpatio pondus corporis ad unam alteramve libram augeretur. Tabulae autem *Keilianae* contrarium demonſtrant; nempe, non

(g) Syſtem. of the Womb pag. 10. (h) Ibidem pag. 6. & ſeq.

non fieri in corpore ſano quotidianum tale & aequabile incrementum humorum, ſed econtra ingentes hic contingere variationes in minuto vel aucto pondere; quod mirum non eſt, cum ingeſtorum & egeſtorum quantitas tam varia obſervetur etiam in ſanis hominibus.

Praeterea, ſi a plethora ſenſim accumulata menſtruus fluor penderet, deberet neceſſario retardari periodus, ſi quacumque evacuatione minueretur humorum quantitas, vel rerum penuria, aut ſtrictiori diaeta, impediretur haec accumulatio. Audacter provocat *Simſon* (*i*) ad teſtimonium omnium Medicorum, qui in praxi verſati ſunt, an unquam obſervaverint retardari periodum per ſanguinis miſſionem intermedio tempore inſtitutam. Certum eſt, quod venae ſectiones, in morbis factae, vel & in ſanis mulieribus, quae quotannis aſſueverant ſanguinis miſſionibus, raro mutent ſolitam periodum, imo & aliquando accelerent eandem, quod aliquoties vidi. *Hoffmannus* (*k*), multiplici edoctus experientia, affirmat, *etiam vulgo compertum eſſe, ſecta ante tempus menſtruorum vena liberiorem eorum fluxum fieri*.

His difficultatibus motus *Celeberrimus Simſon*, negavit plethoram univerſalem eſſe menſtruorum cauſam, ſed aliam propoſuit. Credebat enim corporis incrementum non ceſſare, quia partes ſenſim firmiores redditae reſiſtebant nimis ſuae elongationi & extenſioni; ſed quia vis extendens & elongans partes minuebatur. Dum enim major eſt reſiſtentia circa extrema vaſorum flexilium, tunc liquores, vi cordis per haec vaſa pulſi, magis elongant & diſtendunt vaſa; & contra, ubi liberior fit tranſitus per eadem, minuitur diſtenſio & elongatio canalium. Unde putat, tunc corpus ad ἀκμὴν ſui incrementi perveniſſe, quando omnia corporis vaſa liberrima, pervia, & aperta, facillimum tranſitum liquidis impulſis concedunt. Unde concluſit, incrementum non ceſſare, quia partes cedere amplius nequeunt, ſed quia virium diſtendentium efficacia deficit, vel plurimum minuitur.

Confirmabat ſuam ſententiam ideo, quia ſi per obſtructionem viſcerum in adulto corpore naſcatur liberae humorum circumductioni obſtaculum, tunc mole denuo augeantur, & immaniter quandoque, uti in hepate, liene, renibus &c., obſervationes medicae numeroſiſſimae docent. Sic in ſteatomatoſis tumoribus, quo magis accumulatur in folliculo ſecreta a ſanguine materies, mole ſua comprimens vaſa vicina, pari ratione & increſcunt haec vaſa, dum ob impeditam liberam circulationem a ſanguine impulſo plus diſtenduntur (*l*).

Ex his concluſit, menſtruum fluorem eſſe cauſam, quare uterus incrementi ſui apicem attingat, & creſcere deſinat. Dum enim aperta vaſorum oſcula in uteri cavum mediate, vel immediate per ſinus in

 ſub-

(*i*) Ibid. pag. 9. (*k*) Med. Rat. & Syſtem. Tom. 2. pag. 464.
(*l*) Simſon Syſtem. of the Womb. pag. 27. &c.

substantia uteri prius repletos, sanguinem in ejus cavum effundunt, tunc liberrimus humorum motus est per vasa uterina, adeoque vis distendens & elongans vasa cessat. Ubi autem in utero impraegnato chorion & placenta, uteri cavo accreta, liberum sanguinis exitum impediunt, de novo increscit uterus, & insigne molis augmentum acquirit.

Gradatim autem factum uteri incrementum statuit esse causam eruptionis menstruorum. Semper enim liquidum in cavum uteri pervenit, ut humectetur, & a concretione impediantur latera. Verum haec vasa exhalantia tenuissima sunt, & tandem, crescente utero, magis magisque dilatata, sanguinem ipsum transmittunt, tuncque fluor menstruus incipit, & potest apparere absque plethora totius corporis. Dum autem sanguis libere fluit per haec orificia dilatata, minuitur resistentia sanguini per vasa uterina propulso; hinc causa dilatans vasa cessat, & propria contractione angustantur, donec tandem non amplius sanguinem, sed tenuiores tantùm humores, transmittere possint; adeoque tunc menstruus fluor cessare debet sponte (*m*). Inde etiam explicat, quare in robustis foeminis citius desinant menstrua; quia nempe firmior vasorum compages in his, dum minuitur causa urgens, facit, ut citius & validius contrahantur vasa; dum e contra molles & delicatulae foeminae saepe diuturnum & copiosum fluorem menstruum patiuntur. Cum vero per ipsam evacuationem hanc debeant vasa contracta obicem ponere huic cruori, sponte cessat ille fluxus; sed & tunc denuo adest causa, resistentia nempe major vasorum, quae certo tempore, sensim dilatando canales, renovare debet fluorem menstruum, qui ergo periodice redibit. Fatetur tamen candide egregius auctor, quod inde non pateat evidens ratio, quare in plerisque foeminis periodi fluoris menstrui mensis lunaris intervallo plerumque a se invicem distent (*n*). Secundum hanc sententiam fluor menstruus non penderet a plethora totius corporis, sed a plethora potius uteri, dum numerosissima vasa antea tantum tenuioribus sanguine humoribus pervia, sensim dilatata, recipiunt sanguinem rubrum; quae dilatatio, ubi usque ad extrema vasorum oscula pervenerit, quae in sinus uterinae substantiae primo, vel & directe in cavum uteri, hiant, tunc fluor menstruus prodeat. Ergo patet, ante fluorem menstruum, uteri vasa majori copia distendi, & minus sanguinis redire per venas reducentes; adeoque particularis plethora in utero adesse potest, licet in reliquis totius corporis vasis non abundet sanguinis copia.

Fatendum videtur, plurima fluoris menstrui phaenomena felicius ex hac sententia explicari posse, quam ubi plethora universalis statuitur menstruationis causa unica. Hinc illam plethoram particularem uteri plurimis & summis in arte viris placuisse, mirum non est. Sic *Celeberrimus*

(*m*) Simson System. of the Womb. pag. 54. (*n*) Ibidem pag. 60.

mus *Astruc* [o], qui recentissime de hac re scripsit, eandem sententiam amplectitur, licet alio modo explicet [p], & credat, sanguinem menstruum ex uteri venis prodire, per quasdam appendices venosas, quas *coecales* vocat, quae in extremis suis corrugatae sanguini viam occludunt, tempore vero menstrui fluoris ab urgente sanguine accumulato in uterinis vasis aperiuntur, & sanguinem dimittunt. Quamvis valde ingeniosa & haec explicatio videatur, liceat mihi, pace tanti Viri [ex cujus eruditissimis scriptis me plurima didicisse, gratus recordor] suspendere judicium, cum aliqua saltem supponat in uteri fabrica, quae nondum videntur Anatomice satis demonstrata.

Lubens agnosco, artem nostram plurimum debere Mathematicae & Physicae generalis disciplinae, per quam communia omnibus corporibus attributa explicantur; & dum data certa sunt, quibus superstruitur tale ratiocinium, nullum adest erroris periculum. Hydraulicae leges corpori humano applicari possunt; constat enim canalibus & liquidis per illos motis, habet sinus, receptacula &c. Sed non credo, omnia ex hydraulicis explicari posse. Canales nostri vivi sunt, dilatantur quidem vi cordis impellentis liquida, & nituntur redire ad pristinam diametrum elasticitate sua; sed praeter haec & aliae causae in nostra vasa agunt, quae per hydraulicas leges nec intelligi, nec explicari possunt. Conati fuerunt celebres viri proportionem truncorum ad ramos, ramorum ad se invicem, angulorum, secundum quos rami vasorum ex truncis exeunt, diversitatem, determinare &c. Sed nec haec sufficiunt ad intelligenda illa, quae in nostro corpore fiunt. A sola cogitatione mutata canales nostri in momento temporis mutantur, sic ut subito dilatentur, subito contrahantur. Pacato homini & sano subitus terror nascitur, mox pallet totus, & vasa sanguinea faciei nullum admittunt sanguinem, quem antea transmittebant liberrime. Coram pudica virgine lascivum quis dicat verbum, mox non tantum genae, sed tota facies, collum, cervix, intense rubent. Dum stimulus irritans quicunque applicatur parti, vel externae, corporis, in illo loco statim arteriae & fortius pulsant, & celerius; de qua re §. 382. in historia inflammationis, & alibi, pluribus locis, dixi. Sed & in ipso menstruo fluore quoties non contigit, ut a subito metu, inopinave calamitate, statim compressus fuerit, & vel omnino non, vel difficillime, postea in ordinem redigi potuerit? Haec & similia multa, quae hic memorare nimis longum foret, fecerunt, ut crederem, ex cognita partium fabrica per generales omnium corporum proprietates non facile explicari posse illa, quae in humano corpore contingunt; solis observationibus cognoscenda nempe, dum fiunt, licet ignoremus, quomodo fiant.

Quam-

(o) Traité des malad. des femmes Tom. I. pag. 39. 48.
(p) Ibid. pag. 1. & sequent.

Quamcumque enim quis amplectatur sententiam de causa fluoris menstrui, sive plethoram universalem, sive uteri solius, vel certam hujus fabricam quandam, semper manebit difficultas, cur uteri vasa incipiant magis impleri & distendi certo vitae tempore, tuncque aperta sanguinem effundant, non antea; & cur certa satis periodo redeant. Sane uterus in virginibus, licet menstrua jam passis, densus & solidus tactu percipitur, nec videtur adeo facile distendenda vasa habere. Verum, uti alia occasione monui ad §. 1265., in corpore humano observantur plura talia, quae per annos manent absque notabili mutatione, & dein subito incipiunt crescere & mutari. Dentes, qui septimo vel octavo (imo & serius) aetatis anno prodibunt, jam haerent in maxillis abortuum, crescunt lente cum reliquis partibus corporis; sed subitum incrementum sequitur, dum emersuri sunt suo tempore: bulbilli pilorum sub cute haerent in pube diu, nec crescunt tamen; circa pubertatis tempus in utroque sexu emergunt, & increscunt subito.

Insignes autem mutationes in corpore fieri, circa illud tempus, dum generationi aptum redditur, certum est; ita ut Medici quandoque difficillimorum morborum curam superent pubertatis tempore, quam nullis remediis obtinere potuerant; uti in *Historia Epilepsiae*, & aliis in locis, monitum fuit: noverunt tunc Medici, mutari plura, sed nemo hactenus evidenter explicuit, quomodo haec mutatio fieret.

Ex comparata Anatome autem constat, in animalibus, dum generationis tempus adest, & oestro venereo turgent, genitalia organa miris mutari modis. *Reaumur* (q) descripsit, ex observatis *Sarrazini*, *glirem*, quem ab odore moschi, quem spirat, *moschatum* vocant: illo tempore anni, dum generationi operam dat hoc animal, partium genitalium fabricam exacte descripsit, prout nempe mensibus Aprili & Majo observantur: mirum autem erat, pari passu, quo defervesceret oestrum, minui testiculos, epididymidem, vesiculas seminales, &c., & tandem autumno adulto, & hyemali tempore, fere evanescere, figuram, colorem, situm, mutare penitus. Sed & observatum fuit, uterum in animalibus, quae certo tantum tempore anni generationi dant operam, miro mutari modo, humidum dimittere per pudenda, saepe satis copiosum, & quandoque subcruentum; tuncque haec animalia uno alterove coitu implentur: & in his ergo vasa dilatata dimittunt humores, quos antea retinebant. An hoc a priori explicari poterit? In oviparis animalibus vitellarium numerosissimos continet vitellos, qui, antequam gallina ova deponere incipit, aciculae caput vix aequant; postea subito increscunt, non omnes simul, sed successive; ita ut in gallina, ova pariente, diversissimae magnitudinis vitelli inveniantur; & tamen hi vitelli ab iisdem vasis humores accipiunt suos. In piscibus lactes, & ovo-

(q) Académ. des Scienc. 1725. Mém. pag. 486. &c.

ovorum numerosissimorum congeries, magnam abdominis partem implent certo anni tempore; alio integre quasi disparere, etiam in culinis notum est. Unde videtur, generationis opus, & omnia, quae ad illud pertinent, hactenus nondum explicari liquido posse: per fideles magnorum virorum observationes multa novimus, quae facta sunt, sed nondum sufficere videntur haec cognita, ut intelligi possit, quomodo haec fiant.

Variae, ut apparuit, & ingeniosae, rationes fluxus menstrui propositae fuerunt a viris Celeberrimis, & structurae corporis humani peritis, per quas quaedam phaenomena satis bene fuerunt explicata, sed non omnia. Utamur cognitis: cavendum tantum, ne regulae practicae superstruantur incertis.

In foemina humana fluorem menstruum foecunditatis signum esse, satis unanimis Medicorum sententia est: observatur prodire naturaliter illo vitae tempore, dum corpus aptum est concipiendo, servando, & nutriendo, foetui; cessat idem, dum per aetatem corpus huic muneri ineptum redditur; unde tunc effoetae vocantur mulieres. Cum autem, non certo anni tempore, ut in brutis, sed semper, in utroque sexu, generandi potestas adsit, hinc foeminae humanae uterus singulis mensibus fluore hoc irrigatur, cum in brutis uterus & pudenda tantum diffluant humoribus illo anni tempore, quo oestro venereo stimulantur. Fluor ille in brutis sanguinolentus purus nunquam observatur, tantum aliquando quid subcruenti exire visum fuit, at non constanti lege. Sed in foemina humana, dum gravida est, uterus extenditur, nec tamen hac extensione tenuior redditur; hinc majorem sanguinis copiam continere debet in vasis suis, ita ut ultimo graviditatis tempore instar spongiae sanguine plenae appareat; adeoque debebat in foemina foecunda talis copia sanguinis praesto esse, quae uteri gravidi ampliora vasa replere posset, & ne in non gravidis aucta haec copia gravaret corpus, requirebantur viae, per quas sanguis ille exire posset commode.

Praeterea foetus, membranis suis inclusus, nectitur toti superficiei cavi uteri quidem, sed imprimis placentae ope firmius adhaeret uteri fundo, cui haec placenta solet adcrescere. Per menstruum autem fluorem, qui imprimis ex fundo uteri prodire solet, uti dictum fuit, sic disponuntur sinus & vasa uteri, ut placenta facilius his quasi irradicari possit. Unde & *Galenus* (r) statuit: *Id vero (conceptus) potissimum fit, quum menstrua novissime cessarunt, quo maxime tempore uteri semen concipiunt.* Rationem autem dat alibi (s): *Vasorum uteri, quae interiorem ipsius partem adeunt, quibus etiam menses purgantur, oscula, quum foemina conceptura est, aperiuntur: hoc autem tempus est, vel incipientibus, vel cessantibus, menstruis. Aperiuntur etiam alio toto purgationis tempore vasa*

(r) De semine lib. I. cap. 3. in fine. Charter. Tom. III. pag. 186.
(s) De uteri dissectione Cap. X. Charter. Tom. IV. pag. 281.

vasa haec, non tamen tunc intra se concipit mulier; non enim semen in utero manere potest, quod ab influentis sanguinis copia abluatur. At cessantibus, vel incipientibus, menstruis, vasorum ora aperta sunt, & menstruum, neque multum, neque affatim, sed paucum, & paulatim, effluit. Ita & apud *Moschionem* (*t*) legitur de fluore menstruo, quod paret utilem & aptum locum, a quo semen imbibi possit.

Cum autem in brutis, dum oestro Venereo stimulantur, ex pudendis depluant humores, quod alio tempore non fit, uti antea dictum fuit; hinc Veneris stimulum pro praecipua fluoris menstrui causa statuerunt alii (*u*). Volebant enim simile quid contingere, ac in pene virili, dum turget, ab extravasato sanguine in cellulis corporum cavernosorum; ita tamen ut in uteri substantiam sic effusus sanguis stagnaret diutius, nec resorberi posset tam facile per venas, uti fit in pene virili, dum flaccescit; & tandem mole accumulata irritarentur fibrae musculares uterinae, quae tunc contractae expellerent sanguinem collectum per sinuum orificia in cavum uteri. Credebatur huic opinioni favere facilis illa distensibilitas vasorum & sinuum uteri, quae in gravidis observatur, & quod *Graefius* [*w*] testetur, *in uteri vasis saepe reperiri Polypos, & quidem tantos, ut ipsa adimpleant, nec non quandoque in callosam quasi substantiam degenerent.* Uterum propria vi se contrahere posse, docet & puerperium [de quo postea], & quod post partum uterus duarum vel trium septimanarum spatio ad pristinam molem redeat, cum ultimo graviditatis tempore adeo distentus fuerit. Dixit *Hippocrates* (*x*): *Mulieribus plerisque, quum menses appariturі sunt, uteri os sese magis, quam alias, contrahit.* Hoc autem videretur docere, circa menstruorum tempus majorem adesse in utero contractionem, per quam nempe expelleretur illud, quod accumulatum erat. Accedit, quod saepius observatum fuerit a Medicis, virgines, quae difficulter menstruabantur, post matrimonium levamen habuisse.

Non tamen ex his patere videtur, quod menstrui fluoris causa a Venereo pendeat appetitu. Matura virgo Veneris stimulos sentit, non tantum dum menstrua instant, sed & postquam fluxerunt; dum cessant, lascivientes toties videmus jam effoetas mulieres, quae menstruis carent sanae. Novi plures, ritè menstruantes, quae in Venerem segnes maritorum evitabant complexus morosae. Uti penis virilis, tumidus & rigens, post coitum flaccescit, sic & clitoris, nymphae, vagina, simili modo turgidae, pariter finito Veneris certamine collabuntur. Constat ex *Ruyschii* & aliorum observatis, tubas Fallopianas in actu Venereo turgidas erigi, & postea demum flaccescere. Unde nulla ratio videtur, quare ute-

(*t*) Israel Spach. gynaec. pag.2. (*u*) Emett. theor. nouvelle du flux. menstruel pag. 77. &c. (*w*) De Mulier. Organ. pag. 113. (*x*) De superfoetatione cap.7. Charter. Tom. VII. pag. 864.

uterus, si a fervida Venere turgeret totus, non collaberetur denuo, effuso sanguine resorpto per venas, uti in reliquis generationis organis utriusque sexus observatur fieri.

Cum autem sequenti paragrapho dicetur de illis malis, quae sequuntur diminutionem, vel & integram suppressionem, fluoris menstrui, operae pretium erit considerare, an determinari possit quantitas sanguinis, quae per menstruam hanc evacuationem exire solet de corpore sanae mulieris. Monuerat enim *Hippocrates* (*y*) sequentia: *Menstruis copiosioribus profluentibus morbi oboriuntur: at non prodeuntibus accidunt ab utero morbi.* Optimè *Galenus*, dum commentatur hunc Aphorismum, notat, quod a copiosioribus menstruis totius corporis morbos praesagiverit *Hippocrates*, dum a nimia jactura sanguinis cachecticum corpus redditur: ubi autem non prodeunt menstrua, tunc in ipso utero morbi nascuntur, vel a vasis nimis rigidis, vel a sanguine in substantia uteri accumulato, vel ab utrisque his simul concurrentibus: atque inde affectum inflammatorium, erysipelatosum, scirrhosum, carcinomatosum, metuendum esse docet (*z*); quae mala toties observantur illo vitae tempore, quando menstrua per aetatem cessare solent; imprimis in illis mulieribus, quibus copiosi fluebant menses, & dein subito supprimuntur.

Nihil ergo hic certi statui poterit, nisi habeatur cognita illa quantitas sanguinis, quae menstrua hac periodo exire solet in sanis.

Interim ex illis, quae ante dicta fuerunt, jam patuit, magnam diversitatem hic obtinere pro diversis regionibus, pro diversa corporis temperie, pro vario vitae genere. Lapponibus mulieribus parca, in calidis regionibus copiosiora, prodeunt menstrua: in laxa temperie copia major, in stricto & robusto corpore minor. Quae lautis epulis & inerti otio fruuntur, diffluunt copioso sanguine menstruo, dum rustica mulier, quotidianis firma laboribus, pauculum tantum stillat sanguinis, sana tamen. Dum, apud Batavos, mulieres tepidis aquosis potibus per totam fere vitam abutuntur, & hybernis mensibus, hypocaustulis suppositis, inferiores corporis partes perpetuo calore fovent, nimio menstruorum fluxu exhaustae languent, & totae redduntur cachecticae. Non mirum ergo est, tantam diversitatem occurrere apud auctores circa quantitatem fluoris menstrui debitam. Praeterea difficulter in singulis mulieribus quantitas exeuntis sanguinis determinari poterit, dum linteamina & vestes sanguine menstruo madescunt, & calore corporis denuo exsiccantur.

Hippocrates [*a*] quantitatem sic definivit: *At omni mulieri, si sana sit, prodeuntes menses moderati sunt, qui ad duarum Atticarum heminarum mensuram, aut paulo plus vel minus, idque ad biduum vel triduum, manant. Longius autem tempus, aut brevius, morbosum aut sterile est.* Atticam autem

(*y*) Aphorism. 57. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 229. (*z*) Ibid. pag. 240. (*a*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 734.

tem κοτύλαν aequivalere Heminae Romanae plerique auctores statuerunt; vocabantur autem cotylae etiam librae, quae duodecim uncias mensurales continebant, quae aequabantur decem unciis ponderalibus, totidem scilicet, quot Hemina Romana pendebat (*b*). Disputaverunt quidem auctores de his mensuris, attamen haec opinio admodum verosimilis videtur; & licet aliqua diversitas fuerit inter Cotylam Atticam, & Heminam Romanam, non videtur hoc magni momenti esse posse in determinanda fluoris menstrui quantitate, quae absque hoc exquisite definiri nequit. Videmus tamen, plerosque Medicos statuisse, viginti vel viginti quatuor uncias singulis mensibus sic evacuari, prout nempe uncias mensurales, vel ponderales, computabant. Sic *Celeberrimus Freind* (*c*) vulgarem catameniorum mensuram statuebat unciarum viginti, & dein computabat, quantum singulis diebus de sanguine accrescere deberet, ut menstrua illa plethora fieret.

Haec autem fluoris menstrui quantitas non fuit probata omnibus auctoribus Medicis; imo plures multum recesserunt inde. *Celeb. Astruc* [*d*], postquam monuerat, magnam varietatem occurrere in diversis mulieribus, imo & in eadem foemina quantitatem variare diversis periodis, communiter tamen statuit limites hujus varietatis ab octo unciis ad sedecim poni posse; quamvis & dentur foeminae, quibus, licet sanis, minor & major copia singulis mensibus evacuatur. Sex, vel octo uncias pro communi mensura fluoris menstrui statuit *Hallerus* (*e*); quatuor uncias raro excedere, vult *Brudenell Exton* [*f*]. Alia arte usus fuit *Celeberrimus de Haen* (*g*), ut exactius scire posset copiam fluoris menstrui: sanguini recens misso & adhuc calenti, cujus copiam noverat praecise, immisit linteamina, deinde magnitudinem oriundarum inde macularum examinavit, notavit. Saepius haec tentando, didicit, sanguinis linteaminibus excepti quantitatem, quovis deposito pretio, exacte calculare; sicque justè determinare potuit, quantum sanguinis ex menstruante utero exiret.

Invenit autem, nonnullas foeminas menstruo tempore tres uncias sanguinis dimittere, alias quatuor, quinque; pauciores esse, quae semilibram; raras admodum, quae uncias decem evacuarent, nisi uteri quopiam defectu laborarent.

Per haec ergo experimenta apparet, quod copia menstruorum longe minor sit illa, quam *Hippocrates* statuerat; imo & ex ipso *Hippocrate* videtur hoc probari posse: dixit enim [*h*]: *Prodeunt autem lochia sanae mulieri satis abunde, primum Atticae heminae & dimidiae mensura, aut paulo*

(*b*) Jo. Casp. Eisenschmid. de ponder. & mensuris &c. pag. 74. & seq.
(*c*) Emmenolog. pag. 38. & pag. 6. (*d*) Traité des malad. des femmes Tom. I. pag. 22. (*e*) Prim. lin. Physiolog. §. 817. pag. 539. (*f*) pag. 108. (*g*) Rat. Medend. part. IV. Cap. VI. pag. 204. (*h*) De mulier. morbis Lib. I. cap. 71. Charter. Tom. VII. pag. 771.

paulo copiosiora ; deinde ad hujus rationem pauciora, donec desinant. Nemo autem, qui vidit lochia, quae in puerperio, separata placenta, exeunt, dubitare poterit, menstruum fluorem ad hanc quantitatem nullo modo accedere. Verum quidem est, quod Graecae mulieres vivebant reclusae, in calida regione, & hinc forte copiosius menstruabantur. Cum autem fere tantum ex conspectu linteaminum sanguine maculatorum de hac copia judicent Medici, & saepe muliercularum relationi confidant unice, facile potuit hic error subrepere, cum & mulierum custodes saepius turpiter in tali casu hallucinentur. Vidit idem ille egregius auctor [*i*], *casus fuisse abortuum, in quibus jurabant obstetrices, plus octo vel decem libris evacuatum fuisse, cum tamen totum sordidarum mapparum acervum examinans, vix sesquilibram evacuatam esse, existimare debuerit.*

Videtur ergo ex his omnibus, quae modo dicta sunt, concludi posse, per fluxum menstruum disponi sic uterum foeminae humanae, ut concipere possit, conceptum retinere, retentum alere. Dum enim vasa & sinus uterinae substantiae sic aperiuntur singulis mensibus, ut crassissimam sanguinis partem, rubram nempe, admittere & transmittere possint, aptiora redduntur, ut ovi humani tota superficies, cavo uteri applicata, emissis propaginibus vasculosis, huic uniri & quasi irradicari possit. Periodum autem illam menstruam non posse facile explicari per plethoram universalem totius corporis, neque etiam per plethoram uteri solius. Donec ergo certiora noverimus de his, quae forte serior aetas docebit, contenti simus uti certo cognitis, *obscuris omnibus, non a cogitatione artificis, sed ab ipsa arte rejectis* (*k*). Per triginta & ultra annos foemina humana generationi apta manet, & incipientis foecunditatis signum dant menstrua, finitae vero illorum cessatio. Cum autem in humano genere nullum certum anni tempus generationi destinatum sit; hinc fluore menstruo omni mense disponitur uterus, ut facilius concipere possit. In brutis, licet nil sanguinolenti prodire soleat, tamen circa consuetum generationis tempus de utero humores fluere incipiunt, ita ut pudenda madescant. Legitur &, simiarum quandam speciem, humanae formae similiorem, inveniri, in qua foemellae menstruantur (*l*); cujus rei oculatum testem se asserit *Kolbe* [*m*]; simulque notat, haec animalia binas mammas in pectoris anteriore parte gerere.

Ex ante dictis patuit, non ad plethoram tollendam, vel minuendam, institutum proprie esse menstruum fluxum, cum & in non plethoricis observetur, illum debito tempore contingere. Ubi autem extrema vasorum uterinorum, dilatata jam & aperta, sanguinem dimittunt, si aucta ejus copia in toto corpore plethoram fecerit, per vias has apertas jam

(*i*) De Haen Rat. Medend. part. IV. Cap. VI. pag. 205. (*k*) Cels. de med. Lib. I. in Praefat. pag. 20. (*l*) Gassend. in vita Peiresc. Lib. V. pag. 169. (*m*) Beschryving van de Caep de goede Hoop pag. 166.

major ſanguinis quantitas exibit, ſicque plethora ſolvetur. Unde etiam ratio intelligitur, cur in otioſis & opipare viventibus major copia menſtruorum prodeat, quam in illis mulieribus, quae duro labore parcum victum ſibi & ſuis quaerere coguntur. Simul etiam inde conſtat, parcum admodum fluorem ſufficere, ut foecunda ſit mulier, modo caeterum ſana ſit; ſi enim apta maneat uteri ſuperficies interna, ut ovum humanum, tenellum embryonem continens, illi necti & adcreſcere poſſit, foecunda poterit eſſe mulier. Huic aptitudini conducere videtur fluor menſtruus, licet etiam parcior fuerit; & in raris caſibus obſervatum, quasdam mulieres, licet nunquam menſtruatae fuerint, foecundas fuiſſe; quarum exempla leguntur apud *Schenkium* (*n*), & alios: interim ex ante dictis conſtat, mulieres, nunquam menſtrua paſſas, ferè ſemper fuiſſe ſteriles: in raris illis caſibus credibile videtur, uteri vaſa ſic diſpoſita fuiſſe, ut pervia quidem fuerint, & nexui cum ovo humano apta, ſed tamen non adeo patula, ut ſanguinem tranſmittere potuerint. Saepe enim obſervatur, mulieribus, quae menſtruis carent, ſtata periodo non ſanguinem, ſed tenuioris humoris aliquam copiam effluxiſſe. Forte & talis uteri conditio adeſt in foeminis lactantibus; quas aliquoties concepiſſe novi, licet menſtrua non rediiſſent poſt puerperium. Novimus, per obſervata quotidiana, inter uterum & mammas notabile commercium eſſe; ſic maturae virgini tumere incipiunt mammae, dum in utero ad prima menſtrua diſpoſitio naſcitur: in puerperio, dum tertia die lochia minuuntur, imo quandoque integre ceſſant, mammae ſubito tumere incipiunt; & ſi lactet mulier, lochia redeunt, dum lac libere per papillas exit: ſi autem alienis uberibus nutriendum tradat infantem, detumeſcentibus mammis, alba exeunt per uterum, & deinde ſanguinolenta denuo, ita ut, caeteris paribus, in non lactantibus lochia & diutius, & copioſius fluant. In nutricibus aliquoties obſervatur, menſtruorum loco aliquid ſeroſi, albicantis, de utero fluere; quandoque & paulo poſt ſanguis ſequitur, magis dilatatis vaſis; in aliis vero non. Videntur autem hoc tempore ad conceptum diſpoſitae eſſe, ſi viro jungantur. Uti enim paulo ante dictum fuit ex *Galeno*, conceptus potiſſimum fit, quum menſtrua noviſſimè ceſſerunt; tunc enim aperta adhuc ſunt illa vaſa in uteri ſuperficie interna, ita ut, non ſanguinem, ſed tenuiores humores, dimittant: idem contingere dicit incipientibus menſtruis. Unde videtur in lactantibus, quae abſque menſtruorum reditu concipiunt, uterus ſic diſpoſitus eſſe in vaſis ſuis, uti ſe habet, dum menſtrua brevi prodibunt, vel dum ceſſare incipiunt; nempe, quod non penitus contracta vaſa ſint, ſed ſic tamen anguſtata, ut non ſanguinem, ſed tenuiores humores, tranſmittere poſſint. An ſimilis diſpoſitio adfuit in raris illis caſibus, quando mulieres, nunquam menſtruatae, conceperunt?

Men-

(*n*) Lib. IV. de conceptione obſervat. I. pag. 556.

Menstrui fluoris prodituri signa satis bene descripsit *Moschio* (o): Mammae tument; pondus circa pubem cum quadam prurigine sentiunt; pigrae fiunt; gravedinem in renibus percipiunt, aliquando & dolorem; frequentius oscitant, & totum corpus extendunt; ruborem in genis habent, non perseverantem; aliquando & fastidium patiuntur, & nauseam. Haec sunt symptomata maxime communia, quae praecedere solent, vel comitari, fluorem menstruum incipientem: pluribus tensi rigent in cervice tendines musculorum, saepe non sine molestia; aliis caput dolet.

Durat ille fluor menstruus plus minusve in diversis mulieribus, ita tamen, ut pluribus trium vel quatuor dierum tempore absolvatur (p). Laudatur etiam, si sensim stillet, & absque interruptione fluere pergat, donec cesset penitus. Quandoque tamen contingit, ut per biduum vel triduum menstrua fluant, dein cessent per unum alterumve diem, & tunc redeant denuo; quod in sanis foecundisque foeminis observavi aliquoties; & etiam notatum fuit a *Celeb. Astruc* [q]. Hoc tamen molestiae percipiunt tales mulieres, ut denuo redeant illa symptomata, quae praecedere solent menstruorum eruptionem, praecipue capitis dolor, & molesta tensio circa nucham, donec de novo sanguis de utero prodeat.

Qualis autem sit ille sanguis, qui per menstruum fluorem exit, *Hippocratis* (r) auctoritate stabilitur, dum dicit: *Prodit autem sanguis, qualis e victima, citoque concrescit, si mulier sana est.* Notum autem est, quod sanissima animalia pro sacrificiis eligerentur, & sanguinis sani, imprimis arteriosi, proprietas haec sit, ut statim concrescat.

Hanc sententiam confirmarunt & reliqui auctores plurimi, qui optime scripserunt de mulierum sanitate, & morbis (s). Ubi vero humores per morbum degeneraverunt, tunc mirum non est, & sanguinem morbosum per menstrua evacuari; uti etiam, si ulcerosi quid in utero vel in vagina fuerit. Pariter, si, constricto uteri orificio, sanguis menstruus in cavo collectus retineatur, vel & vaginae rugis adhaeserit semiconcretus, calore loci, & aëris accessu, poterit putrescere satis cito, & tunc postea loco boni sanguinis liquamen putridum defluet. Similia & poterunt fieri, si munditiae minus studiosae mulieres, nec indusia, nec lintea, mutent, imprimis in calidioribus regionibus. Verum sponte patet, sanum & purum sanguinem exivisse de vasis uterinis, sed postea corruptum esse.

Hinc simul facile apparet, quid sentiendum sit de omnibus illis noxis, quae sanguini menstruo, & menstruanti foeminae, adscribuntur; uti

(o) Spach. gynaec. pag. 2. N°. 21. & pag. 20. Harmon. gynaec. (p) Ibid. N°. 18. (q) Traité des malad. des femm. Tom. I. pag. 23. (r) De mulier. morb. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 735. (s) Mauriceau des malad. des femm. grosses Tom. I. pag. 54. De Graef de mulier. organ. 134. &c. Astruc traité des malad. des femm. Tom. I. pag. 23.

uti & de philtris, aliisque superstitiosis remediis, inde paratis. Scripserat *Columella* (*t*), ultimum remedium esse, aliis incassum tentatis, ad necandas erucas, hortis adeo noxias, si menstruans foemina, nudis pedibus, aperto sinu, & resolutis capillis, ter circumiret areolas, & sepem hortorum. Tunc enim;

— — — — — — mirabile visu,
Non aliter quam decussa pluit arbore nimbus,
Aut teretis mali, vel tectae cortice glandis,
Volvitur ad terram distorto corpore Campe.

Plurima alia similia apud auctores hinc inde sparsim inveniuntur, & collecta legi possunt apud *Ludovicum Bonaciolum* (*v*), si operae pretium videatur. Melius superstitiosae hae nugae, quibus tamen mulierculae fidem habere solent, oblivioni tradentur perpetuae.

§. 1285. SI, posito corpore in conditione (1284.), hic sanguis retinetur, oritur plethora; tarditas; gravitas; pallor; dolor lumborum, inguinum; depravatae functiones omnes fere naturales, vitales, animales; quae facile deducuntur a vasis nimis pressis, liquido copiosiore, stagnante, suffocato.

Licet ad praecedentem paragraphum fuerit dictum, menstruum fluorem non produci a plethora universali, ut causa, tamen cum naturali lege in sanis mulieribus certa quantitas sanguinis sic exeat de corpore singulis mensibus, sponte patet, a retentis menstruis debere augeri sanguinis copiam in vasis, eo citius vel serius, prout majori minorive copia menstrua fluere solebant. Verum etiam probatum fuit, quod, licet purgatio menstrua vocari soleat, sanguis purus exeat de vasis uterinis, non vero aliquid noxium. Ubi ergo sanguinis boni copia, per menstruorum retentionem, eo usque increvit, ut major jam sit, quam quae ferre possit illas mutationes, quae vitae inevitabiles accidunt, nisi inducantur morbi, tunc plethora adesse dicitur, uti pluribus ad §. 106. α. dictum fuit.

Tarditas, gravitas. Haec enim sunt plethorae effectus, uti §. 106. ε. monitum fuit. *Gravitatis sensum in toto corpore* inter signa suppressionis menstruorum recensuit *Galenus* (*w*); & *Hippocrates* [*x*] dixit: *Molli carne*

(*t*) Rei rustic. autor. Tom. I. pag. 732. Lib. X. vers. 357. & seq. (*u*) Ennead. mulieb. Cap. III. Spach. gynaec. pag. 115. (*w*) De locis affectis Lib. VI. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 524. (*x*) De mulier. morb. Lib. I. cap. 2. Ibid. pag. 729.

carne praeditae mulieri , ubi ſanguine corpus impletum fuerit , niſi ab ipſo deceſſerit , carnibus impletis , & calefactis , dolor oboritur . Sentiunt enim in omnibus muſculis corporis mollem, plenum, diſtendentem, tumorem, una cum immobilitate quadam , ſic ut manuum digitos vix claudere poſſint, uti antea in *Plethorae* diagnoſi dictum fuit.

Pallor. Inter ſigna plethorae recenſitus fuit color ruber in facie, oculis, labiis ; imo & in valde plethoricis quandoque cutis totius corporis impenſe rubet ; adeoque mirum videtur , quod pallor ſequatur menſtruorum ſuppreſſionem. Verum circa hanc rem notandum eſt, quod quandoque in pallidis virginibus ſupprimantur menſes , in quibus non adeſt fere ſanguis ruber; uti manifeſte apparet, ſi ad deplenda vaſa ipſis vena aperiatur : parva enim placentula rubra innatat copioſo admodum ſero . Prudentes autem Medici in ſuppreſſione menſium curanda admodum ſolliciti ſunt, ut ritè diſtinguant, an laborent morbo , quia menſtrua ſupprimuntur , an vero ob morbum praegreſſum , vel praeſentem , careant fluore menſtruo. In priori enim caſu plethora ſequitur , & rubent, in poſteriori autem languent, totae pallidae, & cacochymicae.

Magna hinc etiam requiritur in curatione diverſitas : plethora enim ſanguinis miſſionem indicat ; cacochymia ſaepe longa aliis remediis opus habet.

Sed & alia ratio eſt, cur pallor poſt menſtruorum ſuppreſſionem ſequatur, licet plethora adfuerit. Notum eſt, ſanguinem ſanum de vena eductum, ſibi relictum in vaſe puro, ſecedere in duas partes , in ſerum nempe fluidum , & partem rubram concretam. Si omne ſerum effundatur, poſt paucas horas nova ſeri copia adeſt , deliqueſcente ſenſim parte rubra, quae ſic fere integre in ſerum flaveſcens, vel ex flavo virideſcens, ſolvi poterit. Vaſa autem , per plethoram nimis diſtenta , perdunt partem virium ſuarum , per quas agunt in fluida contenta ; hinc minus compinguntur & denſantur humores, & poterit vel in ipſis vaſis pars rubra ſenſim in ſerum deliqueſcere, unde color ruber corporis ſenſim minuitur, & in pallorem mutatur . Accedit , quod ſi plethora adſit, naturaliter per uteri vaſa dilatata exitum quaerens , nec exiens tamen, vaſa uteri & ſinus dilatantur magis & magis ; unde dolor in utero & partibus vicinis, uti ſtatim dicetur. Verum tunc idem continget, quod in gravidis metuebat *Hippocrates* (*y*) , uti alia occaſione ad §. 69. notavi : *Cum in utero gerat mulier , tota ſit cum virore pallida* (χλωρὴ), *quod purus ipſius ſanguis quotidie deſtillet , & ad foetum feratur, illique incrementum fiat ; & , pauciori in corpore ſanguine exiſtente , eam ex viridi pallidam eſſe, neceſſe eſt.*

Dolor lumborum , inguinum . Dum ſinus uteri , numeroſi , & per totam ejus ſubſtantiam diſperſi, turgent accumulato ſanguine, vaſa inter

(*y*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 748.

inter hos decurrentia necessario comprimuntur; unde vasa sanguinea vicinarum partium magis implentur, & impleta distrahuntur; hinc primo ponderis, & dein molesti doloris, sensus, qui tam saepe menstruum fluorem praecedere solet. Si jam non exeat de utero sanguis, omnia haec mala augentur (z). Pulchra habetur observatio, quae modo dicta confirmat. Violenta morte peribat mulier quinquagenaria, quae novendecim annis in conjugio vixerat sterilis. Menstrua prodibant, sed parca tantum copia, & illo tempore tumebat misera, & magnos in abdomine dolores patiebatur: post aliquot annos, a prima menstruorum eruptione, naribus emungebat sanguinem, vel & exspuebat. In cadavere inventum fuit, quod membrana, interiorem vaginae superficiem tegens, occluserat orificium uteri, aeque firmiter ibi accreta, quam vaginae. Haec membrana pertusa erat duobus parvis foraminulis, quorum diameter quartam partem lineae geometricae aequabat tantum. Collum vero uteri duplo longius erat solito, a distensione collecti sanguinis expansum, & tenue [a]. Talem autem distractionem absque dolore & molestia insigni non potuisse fieri, facile patet. Unde *Hippocrates* (b) dixit: *Quum menses latuerint, dolor detinet imum ventrem, illique pondus incumbere videtur, lumbi & ilia dolent.* Similia habet alio in loco [c]; sed ibi dicit, quod lumbi & ilia immaniter doleant; dein addit: *Si vero menses omnino non fluant, pro morbo crassi, lenti, & glutinosi, redduntur*; adeoque apti, ut in vasis & sinubus uteri stagnent, & corrumpantur; quae omnia mala pejora fiunt temporis mora. Unde, *postquam duo aut tres menses prodierunt, interdum ei per pudendum menstrua confertim erumpunt, & quae prodeunt, ut carunculae esse videntur, velut ex corruptione; & nigra sunt* [d]. Quod autem hoc factum fuerit ab accumulato sanguine, vel in uteri cavo, vel in vasis, patet inde, quod talis mulier *praegnans esse videatur, & in viri congressu doleat, ut putet quid incumbere; & pondus aliquod in ventre inest* (e). Si vero diutius maneant suppressa menstrua, tunc suppurationem metuendam esse, monet (f): *Id vero maximè accidit, si a febre exusti fuerint. Signa vero sunt, si purulenta fuerint: dolores enim ad imum ventrem irruunt, & pulsationes vehementes; neque contactum sustinet. Quod si melius habitura sit, menses ei per pudenda erumpunt, pusque & sanguis fertur.* Deinde addit, uteri ulcus metuendum esse; quod si magnum fuerit, infoecunda manebit mulier, licet sanetur. Sin autem ex utero non exiverit illud corruptum & purulentum, *tunc circa lateris mollitudinem pus colligitur* [g].

Haec

(z) Simson the System. of the Womb. pag. 40. (a) Acad. des Scienc. l'an. 1704. hist. pag. 33. (b) De Natur. mulieb. cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 689. (c) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 6. Ibid. pag. 732. (d) Ibidem. (e) Ibidem. (f) Ibid. cap. 4. pag. 731. (g) Ibid. cap. 5. pag. 732.

Haec sunt praecipua mala, quae contingunt ipsi utero, dum menstrua supprimuntur. Verum cum arteriae hypogastricae, non tantum utero, sed & vicinis partibus, dent ramos, hinc, impedito libero transitu per vasa uterina, vasa vicinarum partium magis urgentur, & distenduntur; unde nova nascuntur symptomata. Haec omnia pulchre habentur apud *Hippocratem* (*h*), qui sic dicit de menstruorum suppressione: *Quum autem agitatus & secretus sanguis non exeat foras, sed in uteros, uterique non hiarint, tum sane, diutius immorante sanguine, uteri incalescentes calorem reliquo corpori praebent. Quandoque etiam sanguinem in venas corporis transfundunt, ut & venae impletae doleant, & oedemata excitent. Nonnunquam vero ex eo claudicationis periculum impendet. Quin etiam interdum Vesicam obsident, premuntque, & claudunt, stranguriamque adferunt. Quandoque vero uteri, sanguine pleni existentes, aut ad coxendicem, aut ad lumbos, procidunt, doloresque exhibent. Aliquando vero, ubi sanguis quinque aut sex menses in utero immoratus est, putrescens, pus fit, & quibusdam pus per pudendum exit. Nonnullis etiam in inguine velut tuberculum oritur, ibique pus factum foras prodit*. Similia his recenset alio in loco (*i*) *Galenus*.

Verum a suppressis menstruis non tantum uterus, & vicinae utero partes, male afficiuntur; quod facile deducitur a vasis nimis pressis, liquido copiosiori, stagnante, suffocato; sed & totum corpus inde turbatur, ita ut ab hac sola causa observentur

Depravatae functiones omnes fere naturales, vitales, animales. Alia occasione ad §. 1224. ex observatis Egregii Anatomici *Tabarrani* constitit, liberrimum esse commercium inter venas & uteri cavum: inflatis enim venis, observavit, uteri & vaginae cavum aëre repleri, & vicissim, per orificium vaginae insufflando, vidit, venas, utero, vaginae, atque ovariis, dicatas, aëre turgentes attolli. Facillima ergo erit resorptio per venas uterinas, si uterus sanus sit. Ideo videtur *Hippocrates* (*k*) testimonium foecunditatis a facili uteri resorptione sumsisse; dum dicit: *Mulier si utero non concipiat, scire autem velis, an conceptura sit, vestibus obvolutam subter suffito: atqui si odor quidem ad nares & os usque per corpus tibi pervadere videatur, ipsam nosce per se infoecundam non esse*. Hinc facile patet, si purulenti, vel stagnatione corrupti, humores hic stabulentur, ab horum resorptione cacochymiam pessimam induci posse, adeoque omnes functiones turbari; uti etiam per metastasin similium resorptorum ad varia corporis loca. Videtur & *Hippocrates* (*l*) hoc indicasse, dum agit de illis, quae contingunt, *si menses mulieri quidem prodeant*,

(*h*) De Natura Pueri cap. 4. Charter. Tom. V. pag. 313. (*i*) Comment. tert. in librum Hippocr. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 270.
(*k*) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 231. (*l*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 733.

deant; verum pauciores, quam conveniat, ferantur. Monet enim sequentia: *Dolet alias atque alias corpus, maximeque lumbos, & spinam, & inguina, manuumque & pedum articulos. Neque haec simul dolent, sed vicissim, quocumque secretus sanguis, qui uteris inesse nequit, impetum fecerit, & quacumque parte decubuerit, tumor existit.*

Verum & alia ratio est, quare ab utero male affecto naturales, vitales, animales, functiones turbari possint in corpore. Alia occasione, dum ad §. 701. de *Delirio febrili* agebatur, probatum fuit, quod ab aliis partibus corporis affectis sic possit affici sensorium commune, acsi causa physica in ipso cerebro praeëxstitisset, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Hoc erat illud, quod *Helmontius* vocabat *actionem regiminis, qua una pars corporis paret alteri*. Patuit tunc simul, jam apud *Hippocratem* manifesta hujus actionis vestigia occurrere; & plurimis observatis tunc demonstratum fuit, quod revera partes quaedam corporis male affectae agant efficaciter in alias partes, licet dissitas; non, uti videtur, communicatione, sive propagatione materiae morbosae, per vapores emissos ex parte prius affecta, uti in scholis explicari solebat, sed miro imperio quarundam partium corporis in alias. Simul tunc monitum fuit, sufficere Medicis, ut sciant, talia contingere in corpore humano, licet fateri debeant, se non intelligere modum, quo haec fiant. Magnum certe in arte usum habebit, discere per fideles observationes, quaenam partes corporis in alias agant tali modo, vel patiantur: Quod & *Hippocrates* agnovit (*m*), uti ante dictum fuit: *Corpus autem ipsum sibi ipsi idem est, & ex eisdem constat. Etsi non eodem modo se habent ejus partes magnae & parvae, itemque superiores & inferiores: Si quis tamen interceptam corporis partem minimam male afficere velit, eam affectionem, qualiscumque tandem fuerit, totum corpus sentiet; propterea quod minima corporis pars eadem habet omnia, quaecumque & maxima. Eaque minima pars, quidquid tandem pertulerit, ad cognationem & gentilitatem refert* (πρὸς τὴν ὁμοεθνίην), *unaquaeque ad suam, sive bonum, sive malum, id fuerit, ac propterea corpus ob minimae partis cognationem tum dolet, tum oblectatur, quod in minima parte omnes insint, eaeque ad ea, quae sui sunt generis, singula transferunt; & omnia denunciant.*

Si jam consideretur, totum corpus adeo mutari circa pubertatis tempus, dum uterus mutari incipit; multos morbos minui, imo & integre cessare, dum prima prodeunt menstrua; totum cerebrum turbari miris modis in *furore uterino*, dum optime morata virgo, omni abjecto pudore, in venerem furibunda ruit, donec lassata viris, nondum satiata, recedat; his certe & plura alia addi possunt, ut demonstretur illud imperium, quo uterus male affectus omnes corporis functiones mutare, & tur-

(*m*) De locis in homine cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 358.

& turbare possit. Unde *Helmontius* [*n*], dum observaverat, asthma, & tussim produci ab utero, *actione regiminis*, *modoque pene influentiali*, *ad nutum irae*, *tristitiae*, *pavoris &c.*; dein addit sequentia: *Nec enim uterus vaporibus tenus*, *sed mero regiminis imperio*, *totam regit mulierem. Cum sit peregrini hospitis instar*, *a corpore non nisi alimentaliter dependens*; *prout viscus ab arbore*, *cui innascitur. Caeterum uterus quadra vivit propria*, *nullumque sibi*, *praeter animi pathemata*, *hostem novit. Quapropter non servit animae*; *sed in importunum perturbationibus animum*, *non secus atque in corpus*, *furiendo saevit &c.*

Omnia autem haec, utero male affecto, ob fluorem menstruum suppressum, contingere posse, docent *Hippocratis* observata: Dixit enim (*o*): *Menses non supprimi*, *utile*: *ex talibus comitiales morbi fiunt*, *ut arbitror*: *quibusdam ventris subductiones diuturnae*; *quibusdam autem haemorrhoïdes*. Quin imo alibi (*p*), de morbis muliebribus agens, dicit: *Morborum omnium uteri causae sunt*. Et paulo post subjungit, quod, suppressis menstruis, *pleni uteri coxendices contingunt & ad coxendices*, *& inguina dolorem adferunt*, *ac tanquam pilae in ventre discurrunt*, *caputque dolore afficiunt*, *modo quidem altera parte*, *modo vero totum*. Similia his apud *Galenum* [*q*] leguntur de mensibus suppressis: *Signa sunt*, *gravitatis sensus in corpore*, *fastidium*, *dejecta cibi appetentia*, *horror inaequalis*, *alienorum quorumdam cupiditas &c.*; *ac terram*, *aut extinctos carbones*, *aut quaedam hujusmodi*, *edunt &c.*; *praeterea lumborum*, *& colli*, *& sincipitis*, *dolor*, *& oculorum baseos*, *item febres ardentes*, *& urinae nigricantes*, *&c.*; *quibusdam urina supprimitur omnino*, *aut difficulter redditur &c.* Unde & *Celsus* [*r*] conclusit: *Quibus foeminis menstrua non proveniunt*, *necesse est*, *capitis acerbissimi dolores sint*, *vel quaelibet alia pars morbo infestetur*. Sic frequentissimum mensium obstructiones comitans symptoma, dolorem capitis nempe, memorat, & uteri affecti in omnes corporis partes imperium agnoscit. Optime autem notavit *Celeberrimus Astruc* (*s*), non requiri gravem adeo laesionem in utero, ut turbentur omnia in hysterica puella; sed levem tantum mutationem uteri sufficere, a repletis v.g, vasis, vel & subito depletis, aliisque similibus minoribus causis; dum econtra cancrosum ulcus, depascens uterum, praeter dolorem, non adeo turbat reliquas corporis partes, modo virosa talis ulceris sanies libere depluat, nec resorbeatur a venis.

Quam mira autem mala sequantur quandoque menstruorum suppressionem, sequens casus docet. Sedecim annorum puella post decimum quin-

(*n*) In Capitulo *Asthma & Tussis* N°. 13. 14. pag. 289. & in *Capitulo de Conceptis* pag. 484. N°. 18. (*o*) Coac. Praenot. N°. 522. Charter. Tom. VIII. pag. 252. (*p*) De Natura pueri cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 376. (*q*) De locis affect. Lib. VI. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 524. (*r*) Lib. II. cap. 7. pag. 59. (*s*) Traité des malad. des femm. Tom. IV. pag. 62. 66.

tum aetatis annum regulariter menſtruata fuerat, ſubito perterrita, ob mortem inopinatam optimi patris, menſtrui fluoris tempore, copioſum ſanguinis fluxum, cum animi deliquio, & tremoribus, paſſa fuit. Poſtea ſe ſatis bene habuit uſque ad proxime ſequentem menſtruorum periodum, quae vix apparuerunt; ſequenti periodo nihil omnino prodiit; & tunc hyſtericus paroxyſmus frequentius, validius, & manifeſte convulſivus, acceſſit. Poſtea ſanguis miſſus fuit, dein exhibitum vomitorium; quod & repetebatur poſt paucos dies; ſed mox ſequebatur deglutitio difficilis, & tandem omnino impoſſibilis; quae ſi tentaretur, mox convellebatur, cum tremore miro, & reciprocis diſtenſionibus thoracis, & abdominis; quae tandem finiebantur in tetanum univerſalem. Per integrum menſem vixit abſque ullo cibo, & potu. Medicus vocatus cochlear Julapii antihyſterici offerebat, quod deglutitum deſcendit ad duorum pollicum diſtantiam in oeſophagum, ibi loci ſpasmodice contractum; mox ſequebatur tetanus. Aliis remediis externis fruſtra adhibitis, tentavit, ſpongia oſſi balaenae affixa aperire viam; quo bis facto, ſuperatus fuit ſpaſmus, & deglutire potuit aegra, abſque moleſtia, ſolida aeque ac fluida, quae offerebantur. Deglutitionis libertas manſit per tres circiter ſeptimanas; verum omnia ingeſta evómebat, exceptis cerafis, fragis, & mixtura quadam antihyſterica, quae retinebantur a ventriculo. Quandoque una cum ingeſtis evomebat viridia. Alvus manebat ſtricta; hinc clysmata laxantia injiciebantur; ſecuta fuit copioſa evacuatio ſanguinis per anum, ita ut bidui ſpatio binae exirent librae. Injecto clyſmate vulnerario adſtringente, ſiſtebatur haec ſanguinis evacuatio; ſed brevi poſt redibat ſpaſmus oeſophagi, ſubito increſcens adeo, ut nihil omnino deglutire poſſet; unde per quinquaginta & quatuor dies cibo & potu caruit omnino. Saepe toto hoc tempore afficiebatur tetano validiore, quam antea, & cum ſenſuum abolitione, donec ceſſaret paroxyſmus. Dum tentabatur, immiſſa ſpongia, uti antea feliciter ſucceſſerat, aperire viam deglutiendis, violentus adeo ſequebatur tetanus, ut mox moritura crederetur. Poſt abſtinentiam per tres quatuorve ſeptimanas ab omni cibo & potu, ſequebatur coecitas, & paulo poſt ſurditas: tactu tamen diſtinguebat amicos, & proprio nomine compellabat. Poſt menſem rediit viſus, dein & auditus; & perfecte quidem. Rediit & deglutitio: cereviſiam & lactis ſerum potabat; ſed ſequebatur delirium, per unam alteramve horam durans tantum: poma & pyra cocta, & cruda, manducare poterat, minime autem panem, vel alios cibos ſolidos. Si quid mandaret, & negaretur, vel aliqua tantum mora fieret, ſequebatur ſemper tetanus. Poſtea perpetuo decumbere in lecto cogebatur, octavo quoque vel decimo die tantum, ut lectus ſterni poſſet, removebatur; ſed ſimul ac moveretur corpus, tetani paroxyſmus aderat, qui non ceſſabat, antequam in lectum reponeretur. Sequebantur dein

duri

duri circa aures tumores. Post aliquot menses eo usque profecerat, ut erecta in sedili manere potuerit per aliquot horas, & omnis generis vegetabilia comedere; sed fastidiebat omnino carnes, & juscula.

Illo tempore, dum ab omni cibo & potu abstinebat, clysmata nutrientia fuerunt adhibita, semel de die, raro bis; sed & per integros viginti quatuor dies ab his abstinendum fuit, cum levissimum etiam corporis motum validus tetanus sequeretur. Pulsus, abstinentiae tempore, erat plenus, fortis, aequalis, parum tardior naturali tamen, respiratio libera, urina sana. Tandem, postquam per biennium fere omnia haec mala tulerat, inter confabulandum cum amicis, subito periit placida morte (*t*).

Plures alii, huic satis affines, casus in Historia Medica leguntur (*u*); aliquos similes ipse vidi; sed hunc casum imprimis elegi, ut constaret, omnes functiones naturales, vitales, animales, vitiari posse ob menstrui fluoris suppressionem.

§. 1286. AB eodem autem sic accumulato mirae saepe parantur viae, raris secretionibus menstruis notae; dum per oculos, aures, nares, gingivas, vias salivae, oesophagum, alvum, vesicam, mammas, cutim, vulnera, ulcera, exire viderint Medici.

Certum est, per observationes fideles & numerosas, quod sanguis, ob suppressionem menstruorum retentus, adeoque accumulatus in corpore, miras saepe inveniat vias, per quas exeat. Solet quidem plerumque hoc explicari, quod per plethoram distenta vasa rumpantur quandoque, vel & nimis dilatata, absque ruptura, per anastomosin sanguinem emittant. Sed tamen inde non patet evidenter, quare in plethora a suppressis mensibus nata hoc contingat frequentius, quam si ab aliis causis nimia copia sanguinis accumuletur in corpore. Ad §. 1284. dictum fuit, a sola plethora menstrui fluoris causam deduci non posse, cum sanguinis missiones non impediant, quo minus solito tempore menstrua prodeant. Eadem illa causa, quae aperit vasa uterina (quam me ignorare lubens fateor) si applicetur aliis corporis vasis, idem facere poterit. Illam autem causam, qualiscumque fuerit, in vasis ipsis esse, & non pendere a cordis impellentis vi, facile demonstratur. Licet enim cor regulariter agere pergat, in quibusdam arteriis observatur tamen quandoque motus perturbatio, quae saepe haemorrhagias praecedit, de qua re in morborum acutorum historia saepius dictum fuit. Sic pulsatio in ulcere percepta

(*t*) Medical Essays and observat. Vol. V. part. 2. pag. 471. & seq.

(*u*) Act. Erudit. Ann. 1726. pag. 525. & seq.

cepta designat haemorrhagiam brevi secuturam; pulsatio in hypochondrio sinistro praecedit toties largam haemorrhagiam narium in sanis caeteroquin hominibus. Observaverat *Solano de Lucque*, dicrotum pulsum designare criticam narium haemorrhagiam in morbis. Hoc exemplo incitati Medici omni attentione observaverunt pulsantium arteriarum mutationem, ut inde eruerent signa prognostica, tam in sanitate, quam morbis. Sic *pulsus uterinus* dictus, qui menstruorum eruptionem praecedere solet, describitur [*w*]. *Pulsus ille plerumque est magis elevatus & expansus, quam antea; simul est inaequalis, & dicrotus; licet illud dicrotum, nec adeo frequenter, nec adeo distincte, percipiatur, quam in pulsu nasali* [qui narium haemorrhagiam praesagit], *tamen est satis sensibile*. Monet Anonymus auctor, illum pulsum uterinum facilius percipi, dum prima instant menstrua: uti etiam in annosis, dum deficere incipiunt. Hisce diebus, nobilis virginis pulsum tangens, quae jam quadragesimum quintum aetatis annum superaverat, credebam, me percipere pulsum illum uterinum; unde rogavi, an menstruorum adesset tempus; respondit, se jam per tres menses illis caruisse. Vix domum redieram, quin literas miserit mihi, ut moneret, menstruum fluorem jam adesse; qui sequentibus diebus satis magna copia fluere pergebat; uti saepius hoc aetatis tempore solet contingere. Monet simul idem auctor, illum pulsum post primas menstruorum periodos non semper percipi, licet menstrua instent, cum in multis facillime prodeant, absque ullo fere signo.

Illum pulsum uterinum pariter se percepisse, testatur egregius *Camus* (*x*). Sed illud dicrotum in pulsu alio modo describit; credit enim, arteriam, tempore diastoles, non bis ferire digitum in eodem loco arteriae, sed successive in duobus punctis diversis.

Dictum fuit praecedenti paragrapho de miro illo regiminis imperio, quo uterus in alias partes corporis agit, etiam dissitas. Si ergo vasa uteri irritata non promoveant sanguinem menstruum usque in cavum uteri, ob majorem resistentiam circa fines, an communicare possunt, per regiminis imperium, similem motum vasis aliarum partium corporis? *Hippocrates* (*y*) monuit, turbari sanguinem (αἷμα ταράσσεται), dum singulis mensibus cumulatim exire solet, & ideo dolorem fieri, si menses non prodeant. *Quum autem agitatus & secretus sanguis minime foras, sed in uteros, feratur, uterique non hiarint, tum sane, diutius immorante sanguine, uteri incalescentes calorem reliquo corpori excitant*. Dein alibi (*z*), ubi de incommodis agit, quae parciorem menstruationem sequuntur, notat, varias corporis partes inde affici; additque sequentia: *Neque haec simul*

(*w*) Recherch. sur le pouls par rapport aux crises pag. 95. (*x*) Mémoire sur divers sujets de Medécine pag. 258. (*y*) De Natura Pueri Cap. 3. Charter. Tom. V. pag. 312. 313. (*z*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 733.

ſimul dolent, *ſed viciſſim*, *quocumque ſecretus ſanguis*, *qui uteris ineſſe nequit*, *impetum fecerit*, *&* *qua parte corporis decubuerit*, *tumor exiſtit*. Vidi puellam, cui circa menſtruationis tempus tumor in nucha oriebatur ovi magnitudine, ruber & dolens; ſi menſtrua fluerent, intra paucas horas evaneſcebat totus. *Celeb: Hoffmannus* [a], antequam de haemorrhagiis agere incipit, monet, omnem haemorrhagiam, paulo graviorem, *praecedere conſtrictionem ſpaſticam vaſorum per habitum corporis*, *cum alvo plerumque ſtricta*, *urina tenui*, *&* *parciori perſpiratione: poſtea celerior & vehementior arteriarum motus*, *&* *ad certam partem directus impetus*, *conſequitur*. Verum, uti antea ad §. 1284. ex *Hippocrate* notatum fuit, *mulieribus plerisque*, *quum menſes apparituri ſunt*, *uteri os ſeſe magis quam antea contrahit*. Aſt, uti poſtea dicetur, ubi de *Partu difficili* agendum erit, dum os uteri incipit contrahi, & totus uterus ſucceſſive ſimiliter contrahitur; unde, ſi ſanguis menſtruus hoc motu non exprimitur in cavum uteri, tunc fit directio impetus ad aliam partem, & mirae quandoque ſequuntur haemorrhagiae, per actionem ſic dictam regiminis, qua uterum affectum in alias corporis partes agere poſſe, dictum fuit antea.

Neque Ars Medica caret exemplis, quae docent, actionem talem in diſtans, ut loquuntur ſcholae, revera obtinere: alia occaſione, dum de ſanguinis ſputo coërcendo agebatur, ad §. 1200. notavi, quod validiſſima narium haemorrhagia ceſſaverit illico, dum linteum quadruplicatum, poſca frigidiſſima madidum, toti obvolveretur ſcroto. Simile remedium in libro, qui *Galeno* adſcribitur legimus (*b*); ubi jubet, teſtes in aceto forti tenendos, ad ſedandum nimium per nares ſanguinis fluxum.

Supereſt, ut videatur, per quas partes corporis ſanguis, ſuppreſſo fluore menſtruo retentus, viam ſibi quandoque paraverit. Verum quidem eſt, quod a plethora ſimplici in viris aliquando, ſed raro tamen, periodica ſanguinis evacuatio per cutim externam illaeſam obſervata fuerit. Sic legitur apud *Marcellum Donatum* [c] mirus caſus, ex *Benivenio* excerptus, de homine admodum robuſto, triginta ſex annorum, cui ſingulis menſibus ex iliis dextris libra circiter ſanguinis exibat; dumque digitum apprimeret huic loco, & poſtea amoveret, ſimili impetu exibat ſanguis, acſi ex ſecta vena efflueret; ceſſante hoc fluxu, nullus in cute integerrima diſtinguere poterat locum, unde ſanguis manaverat. Singulis menſibus vena ſecta fuit, & dimidii anni ſpatio integre convaluit. Sed antea dictum fuit, licet plethora per ſanguinis miſſionem tolleretur, tamen fluorem menſtruum ſolitam ſervare periodum; unde ſanguineae tales excretiones, per inſolitas vias factae, ob ſuppreſſa menſtrua, vix obediunt venae ſectionibus; ſed tunc curantur, ſi ſtato tempore

(*a*) Medicin. Ration. Syſtem. Tom. IV. part. 2. in Praefat. (*b*) De Dunamidiis Lib. 2. Cap. 14. Charter. Tom. X. pag. 680. (*c*) De Medic. Hiſtor. mirab. Lib. I. Cap. II. pag. 11.

pore per uterum denuo excernatur sanguis.

Frequentius contingit, superiores corporis partes urgeri a sanguine, dum solito tempore non exit per uteri vasa, uti alia occasione §.1017., ubi de Apoplexia agebatur, dictum fuit; monente *Hippocrate*, capitis concussiones, & aurium sonitus, praecedere menstruorum eruptionem, illaque prodire, si juxta spinam ardor consequatur, qui designat, aörtae descendentis ramos a sanguine magis incipere distendi. Sed & tunc per varias vias exire sanguinem, fuit observatum.

Per oculos. In virgine carnosa, calidae temperiei, & sanguine plena, dum sedecim annos natae nondum prodiissent menstrua, ex oculis inceperunt stillare frequenter sanguineae guttae, lacrymarum instar. Profuit sanguinis missio ex talo, quam menstrua purgatio paulo post secuta fuit (*d*).

Aures. Per aures, & oculos, singulis mensibus exivisse sanguinis copiam in virgine religiosa, menstruis carente, legitur (*e*).

Nares. Quotidianae observationes docent, & in sanitate, & in morbis, vasa narium sic disposita esse, ut facile dilatentur, & dimittant sanguinem, sicque corpus liberent a copia nimia gravante, vel & simul cum sanguine noxium morbosum educant. Nulla autem haemorrhagia & frequentior, & tutior occurrit in menstruis suppressis, illâ, quae per nares fit: unde *Hippocrates* (*f*) ex iisdem signis sperabat narium haemorrhagiam, & menstruorum eruptionem. Ideo alio in loco (*g*) dixit: *Mulieri, menstruis deficientibus, sanguinem ex naribus fluere, bonum.*

Gingivas, vias salivae. Et hoc observatum fuit; imo, dente molari evulso, postea singulis mensibus illa sanguinis copia, quae ex utero prodire solebat, per hunc locum evacuabatur [*h*]; ubi & plura alia circa insolitas menstruorum vias habentur. Sanguis autem ille tunc per os evacuatur; sed etiam ore exspuitur, dum a pulmone, vitali viscere, venit. Majus autem inde periculum imminere, alia occasione ad §. 1198. *δ*. 1., monitum fuit, & testimonio confirmatum *Hippocratis* [*i*], dicentis: *Quibusdam mulieribus, quum bimestres menses copiosi in uteris exstiterint, ubi intercepti fuerint, ad pulmones feruntur: his omnia contingunt, quae in tabe dicta sunt, nec superesse possunt*. Sed patuit ex dictis ad hunc locum, illud imprimis tunc metuendum esse, si in pulmone congestio fiat: ubi vero haemoptoë per anastomosin evacuabat hunc sanguinem, tunc per plures annos, absque sanitatis detrimento, sanguinis illa per

(*d*) Medic. observat. Exempl. Rar. Dodon. Cap. XV. pag. 27. (*e*) Schenck. Observat. Medicin. Lib. IV. pag. 635. (*f*) Praedict. Lib. I. N°. 145. Charter. Tom. VIII. pag. 796 (*g*) Aphor. 33. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214. (*h*) Schenck. Observat. Medic. Lib. IV. pag. 633.
(*i*) De Morb. mulier. Lib. I. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 731.

la per pulmonem evacuatio tolerari potuit. Imo *Benedictus* [k] adeo versatus in his morbis, sequens axioma statuit: *Si critice, & per transsumptionem, Haemoptoïca pulmoni supervenerit affectio, tuto non raro, & cum totius adjumento, res succedit.*

Oesophagum; & inde in ventriculum; imo & ex ventriculo ipso; cum constet, numerosa & satis facile dilatabilia esse ventriculi vasa: sanguis autem ibi collectus, vel per vomitum expelletur, vel per alvum. De suppressione mensium agens *Hippocrates* [l], dixit: *Vertuntur etiam ad vomitum, & quibusdam ad sedem &c.: Hanc autem viam minus mulieribus, quam virginibus, menstrua efficiunt.* Econtra monet [m]: *Mulieri, sanguinem vomenti, menstruis erumpentibus, solutio fit.* Vidit talem periodicum sanguinis vomitum *Stalpart van der Wielen* [n] in puella, quae parentibus ejus olim famulabatur, & cujusvis purgationis menstruae tempore magnam copiam sanguinis rejecit: *Puella autem nihil inde detrimenti sensit; sana namque permanebat, & alacris.* Plures deinde citat auctores, qui similia observata memoriae reliquerunt: inter haec notabilis recensetur casus quadragenariae matronae, cui talis vomitus periodicus, loco fluoris menstrui per biennium suppressi, familiaris erat; dum autem a Chirurgo stiptica propinarentur, pessime inde se habuit. *Timaeus*, celebris Medicus, quaevis tentavit, ut suppressa revocaret menstrua, sed absque ullo fructu. Cum ergo facile ferret haec aegra cruentum vomitum, soli naturae rem commisit. *Duraverunt autem hi vomitus usque ad quadragesimum octavum annum, quo sponte desierunt, valetudine corporis deinde variis morbis tentata subinde, ut plerumque deficientibus per aetatem mensibus fieri solet.* Optime simul monet, tuto quidem tentari posse vasorum uterinorum reserationem; sed, antequam hoc factum fuerit, periculosum esse talem cruentum vomitum compescere, cum mala symptomata, & mors ipsa, secuta fuerint perversam talem curandi methodum, uti pluribus probat exemplis.

Alvum. Ex ipso oesophago, & ventriculo, sanguinem in intestina venire, & dein per alvum exire posse, satis patet. Verum & ex vasis mesentericis in intestina derivari posse periodico tempore sanguinem, dum menstrua supprimuntur, dubium non est. Alia occasione, ad §. 719., ubi de Diarrhoea febrili agebatur, citatus fuit ex *Galeno* (o) sequens textus: *At visa est quoque mulieribus, suppressis mensibus, hujusmodi per sedem sanguinis vacuatio fieri; ut & nonnullis per vomitum ob eandem causam. Verum & his quidem sincerus sanguis excernitur, similis ei, qui a* ma-

(k) Tabid. Theat. pag. 107. (l) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 732. (m) Sect. V. Aphorism. 32. Charter. Tom. IX. pag. 233. (n) Observat. rar. Medic. Anat. Chirurg. Tom. II. observ. 17. pag. 196. (o) De loc. affect. Lib. V. Cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag. 503.

mactata victima profunditur, modo per alvum inferiorem, modo per superiorem.

Huc etiam refertur illa sanguinis evacuatio, quae per vasa haemorrhoïdalia fit. Vicinia partium, & vasa similia, multum faciunt, ut per haemorrhoïdes sanguinis evacuatio fiat, dum menstrua supprimuntur; unde & *Hippocrates* (p), alioque in loco (q), dum recenset morbos, qui variis aetatibus contingunt, ante pubertatis tempus haemorrhoïdes non apparere monet, uti etiam non post annum quadragesimum secundum. Verum iisdem fere temporis limitibus fluor menstruus definitur. Testantur celebres Medici, in curanda mensium suppressione se mirum & promptum effectum habuisse, ab hirudinibus ad haemorrhoïdes admotis (r). Plures novi mulieres, quibus singulis mensibus, & per haemorrhoïdes, & ex utero, sanguis fluit, uniusque copia alterius defectum pulchre supplet. Quin imo quidam voluerunt, haemorrhoïdes non tantum in intestino recto, sed & circa uterum, deprehendi. Sic enim legitur: *Haemorrhoïdes quidem raro in mulieris sinu inveniuntur, sed frequentius in collo matricis, & ejus orificio, nasci solent* (s).

Vesicam. Dum *Galenus* (t) recenset symptomata, quae suppressionem menstruorum sequi solent, sic habet: *Ac praeterea lumborum, & colli, ac sincipitis, dolor, & oculorum baseos, item febres ardentes, & urinae nigricantes cum rubra quadam sanie, perinde acsi carnium recens mactatarum loturis fuliginem miscueris &c.* Notum est, sanguinem, sive ex renibus, ureteribusve, sive ex vesica, effluxerit, profunde fuscum colorem, fere instar potus caffae, acquirere, dum urinae miscetur. Talis sanguinis evacuatio, menstruorum defectum supplens, observata legitur apud *Hollerium* (u): *Est quidam mictus sanguineus, criticus, & intervallis quibusdam motus, qualis fuit in Moniali muliere, cujus meminit Musa, quae singulis mensibus, supressis menstruis, multum sanguinem emingebat.*

Mammas. Cum tam manifestum commercium sit inter mammas & uterum, uti antea jam saepius monitum fuit, minus mirum videbitur, si suppressis menstruis sanguis in mammas derivetur, & per papillas exeat. Dixerat *Hippocrates* (w]: *At conclusi uteri menses ad mammas remittunt, & ad pectus adscendere cogunt.* Noverat *Paraeus* (x) foeminam, cui singulis mensibus per mammas exibat sanguis menstruus, sic ut tribus quatuorve mantilibus opus fuerit ad hunc sanguinem excipiendum. Dum quadragenaria mulier subita excandesceret ira, fluentibus menstruis, mox

(p) Coac. Praenot. N°. 522. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (q) Ibidem N°. 512. pag. 882. (r) Freind Emmenolog. pag. 103. (s) Harmon. Gynaec. part. poster. Spach. pag. 33. (t) De locis affect. Lib. VI. Cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 524. (u) Oper. Practic. Lib. I. Cap. 52. pag. 436. (w) De Mulier. morb. Lib. 2. Cap. 20. Charter. Tom. VII. pag. 807. (x) Oeuvres d'Ambr. Paré Liv. 24. Chap. 62. pag. 631.

mox e papillis prorupit sanguis, & quidem adeo copiosus, ut reliquum corpus prolueret (*y*). Aliquot similes casus me vidisse, memini.

Per cutim. Quamvis enim vasa cutanea tenuiores tantum humores transmittant, tamen sic dilatari poterunt, ut & sanguinem fundant. Saepe observatum fuit, aestivis caloribus, per validos labores, sudorem expressum rubro colore maculasse indusia, omnium maxime circa axillas. *Mercatus* (*z*) testatur, quod jam ter viderit, *per minimum manus digitum, & per annularem sinistrae manus, singulis mensibus sanguinem profundi, non copiosum, in religiosa quadam foemina, cui natura menstruam purgationem per uterum denegaverat*. Mirabile aliud exemplum propriis oculis vidit *Zacutus Lusitanus* (*a*), in virgine rustica, triginta & quatuor annorum, ad quam a binis Medicinae studiosis adductus fuit, dum patiebatur periodicam sanguinis evacuationem, quae menstrui fluoris vices supplebat: vidit enim, *e pedis sinistri pollicis parte interna pulposa, juxta unguem, emanare rivulum sanguinis meri, morose & lente super phialam aqua calida plenam*. Per triduum, aut saepe quatriduum, pergebat haec evacuatio, dein occluso foramine, rusticos labores exercebat absque molestia. Septies intra decennium affirmabat contigisse, ut minori solito copia sanguis per hunc locum efflueret; tuncque dolor capitis, aut febris supervenerant: tunc autem venae sectio, in altero pede, dextro nempe, instituta, remedio erat. Dum enim in sinistro pede, Medico sic jubente, vena secabatur, in pollice & genu vehemens dolor excitabatur, & per annum minus feliciter contingebat solita haec sanguinis evacuatio.

Vulnera. Testatur *Paracelsus* (*b*), quod *viderit cuidam vulneratae sanguinem menstruum non per consueta loca, sed per vulneris sinum, effluxisse*. Verum hoc raro contingit: frequentius vero

Per ulcera. Satis notabilis casus legitur (*c*), quo hoc demonstratur. Sanae, robustae, puellae rusticae pes dexter distorquetur quinto decimo aetatis anno: simile infortunium contingit iterum, dum novemdecim annos habet; & tunc sordidum ulcus in loco affecto sequitur, quod trium septimanarum spatio sanatur: paulo post tota languere incipit; vigesimo anno prima prodeunt menstrua, sed parca valde copia. Cum pergeret languere, vena saphaena secatur in dextro pede: paulo post ulcus in malleolo nascitur, quod per quinque annos duravit, & notabilis pars ossis calcis exivit de ulcere. Per hoc ulcus, singulis mensibus, binorum triumve dierum spatio, exibat sanguinis illa copia, quae per menstrua evacuari solet, & stata periodo ulcus fundebat sanguinem, in-

(*y*) Stalpart van der Wiel Observat. rar. part. I. pag. 342. observat. 79.
(*z*) De Mulier. affect. Lib. I. Cap. 7. pag. 469. (*a*) Oper. Tom. 2. pag. 494. (*b*) Chirurg. Magn. part. 1. Tractat. I. cap. 11. pag. 8.
(*c*) Medic. Essais and observat. Tom. III. N°. 29. pag. 380.

termedio autem tempore nihil omnino. Aliquot diebus ante hanc evacuationem validum patiebatur in pede dolorem, qui minuebatur, dum haemorrhagia rediret ex ulcere. Tandem ſeparatis oſſibus corruptis, ulcus conſolidari incepit, totum corpus toroſum magis & validum reddebatur, tuncque naturali via fluor menſtruus prodiit, ſimili copia, & totidem diebus, ac antea ex ulcere ſolebat exire. Poſtea ſana vixit, regularem fluorem menſtruum per ſolita loca habens, & nihil ſanguinis amplius effluxit per ulcus, nondum integre clauſum.

Sic patuit ſatis, ſanguinem menſtruum, dum per ſolita loca exitum non habet, per diverſas corporis partes viam ſibi facere. Credidit *Celeberrimus Ruyſchius* (*d*), ſe habere rationem dubitandi, an non quandoque ſanguis menſtruus in cava corporis delapſus colligeretur. In cadavere enim menſtruatae coagulatus ſanguis leviter adhaerens cavi uteri lateribus inveniebatur, *quo tuba ejusdem lateris non ſolum erat conſperſa, verum etiam ovarium, in cujus ſuperficie coagulatus copioſe firmiterque adhaerebat*. Servavit hunc uterum in theſauris ſuis, cum ovario annexo, & ſanguine coagulato, balſamo conditum, ut omnibus demonſtrari poſſet. In reliquis caſibus, antea recenſitis, ſanguis exibat de corpore, licet per vias alienas; hic in cavum corporis effuſus corrumperetur, quod adhuc longè periculoſius foret.

Plures certe alii caſus poſſent colligi, multos & mihi videre contigit, omnium maxime in juvenculis, dum circa primam eruptionem menſtruorum valido terrore, vel alio gravi animi affectu, turbantur. Talis caſus legitur (*e*) de puella, quae tertia menſtruorum periodo gravi lapſu ſanguinem vomuit, dein ſuppreſſis menſibus vel integre, vel ſaltem parciſſima copia ſe monſtrantibus tantum, per viginti novem integros annos miſerrimam vitam duxit, frequentiſſimis haemorrhagiis obnoxia, per os, nares, aures, oculos, alvum, mammas, digitos manuum & peduum circa unguium radices.

Unicum adhuc addam caſum, quem propria Celeberrimi Boerhaavii manu ſcriptum, in ſcriniis poſt mortem repertum, mihi conceſſerunt haeredes. Puellae decem annorum, ob luis ſuſpicionem, datae fuerant pilulae Mercuriales, una cum decocto lignorum, ſatis felici cum ſucceſſu. Poſt novem menſes ſenſit dolorem tenſivum in brachio dextro; eruperunt puſtulae non paucae, in quibus pungentem dolorem percepit, & paulo poſt vivus ſanguis proſiliit ex puſtulis; quo facto, omnes puſtulae evanuerunt, nullo relicto veſtigio; ſimul omnis dolor ceſſabat in brachio. Poſt menſem, dum duodecimum ingrediebatur annum, omnia eadem redierunt, ſed excipiebat haec primus fluor menſtruus, qui & rediit ſequente menſe, poſt praegreſſam per puſtulas brachii haemorrhagiam. Ut

(*d*) Obſervat. Anatom. Chirurg. centur. N°. 85. pag. 80. (*e*) Med. Eſſays and Obſervat. Tom. II. N°. 20. pag. 306.

Ut in debitum ordinem redigerentur menſtrua, adhibita fuerunt emmenagoga, venae ſectio in pede inſtituta, hoc cum effectu, ut, abſque brachii haemorrhagia praegreſſa, redirent menſtrua, loco, ordine, quantitate, debitis. Cum autem rigida hyems foret, ſi digiti manus dextrae frigerent, mox ex illorum apicibus ſtillabat affatim ſanguis, abſque ullo fiſſurae, vel puſtulae veſtigio. Calore foci, manicis, dein tepore verno, ceſſit malum, & per quatuor menſes fluor menſtruus, copia & periodo ſolitis, prodiit.

Deinde, poſthabita circuitus menſtrui lege, quotidie, vel & alternis diebus, quandoque omni octiduo, per cutim digitorum brachii dextri guttatim ſtillabat ſanguis, nec oculus detegere poterat in cute abſterſa aperturam ullam, per quam ſanguis exiverat. Contigit poſtea, ut, dum mane ex digitis ſtillaverat ſanguis, poſt meridiem vertigine corriperetur cum rubore faciei; mox larynx in tumorem extus conſpicuum attollebatur, cum ſuffocatione quaſi hyſterica: paulo poſt de colli parte anteriori plures fonticuli ſanguinei promanarunt, & mox vertigo, rubor faciei, laryngis tumor, una cum ſuffocationis ſenſu, aberant.

Alio tempore inflabatur hypochondrium dextrum, cum acerbo dolore; qui ceſſit emplaſtro aromatico applicato. Venae ſectione in pede inſtituta, antihyſtericis, emmenagogis, balneis adhibitis, remiſerunt quidem haec mala; ſed, ſuppreſſo manente menſtruo fluxu, quamvis fere corporis partem aggreſſa fuerunt.

Derepente erubuit facies, mox larga aderat narium haemorrhagia, qua nondum ceſſante, intumuit larynx, & ſanguine per colli anteriora exſudante detumuit denuo; una & eadem die ex brachio dextro, & ſura pedis dextri, ſanguis ſtillabat; ſub veſperam ſpasmi per totum dextrum corporis latus aderant; mente tamen conſtante. Poſt oculi, labia, collum, manus, genua, convellebantur alternatim, & ventriculus admodum intumeſcebat: hora decima omnes illae turbae compoſitae erant: ſupererant tantum brachii dextri laxa immobilitas, & extenſio impoſſibilis genu dextri. Manebat cardialgica epigaſtrii inflatio, & ſequebatur oculi ſiniſtri (quae ſola pars hujus lateris afficiebatur) amauroſis.

Tentatis variis remediis, reſtituta fuit brachio dextro mobilitas; ſed venter non detumuit, nec crus extendi potuit, nec rediit oculo ſiniſtro viſus.

Poſt menſem circiter oculus ſiniſter ſubito intumuit, paulo poſt lacrymae ſanguineae affatim fluxerunt, nec tamen emendabatur amauroſis. Sequebatur dein ſudor ſanguinis ex cute naſi, quae ſaccum lacrymalem ſiniſtrum tegit, poſt haemorrhagia narium, quam mox exceperunt ſputa ſanguinea, & ſanguinis rivuli ex unguibus digitorum manus dextrae proſilientes, & ex brachii latere, quod digitum minorem reſpicit. Sura dextra ſimul intumuit; verum ille tumor absque ſudore cutis ſanguineo evanuit. Poſt biduum, terrore perculſae, ſanguis ex oculo ſiniſtro

ſtillavit, uti etiam ex brachio & manu dextris juxta decurſum majorum venarum, ſed non copioſus.

Emplaſtrum hyſtericum abdomini applicatum fuit, emmenagoga, balnea, hyſterica anodynis miſta, adhibita: menſtrua, per bimeſtre ſpatium ſuppreſſa, prodierunt, ſed pauca copia, & detumuit abdomen.

Hic deſinit miri morbi hiſtoria in manuſcripto. Patet inde, quam varia & mirabilia mala ſequi poſſint ſuppreſſionem menſtruorum, & ſimul confirmantur illa, quae ante dicta fuerunt de variis & mirabilibus viis, per quas ſanguis ille, naturaliter per uteri vaſa evacuandus, exitum quaerit.

§. 1287. VEl & ſaepe labefactantur inde omnia viſcera, oriturque partim a putredine concepta, partim a vaſis laeſis, infinitum morborum genus (106.).

Antea ad §. 1285. dictum fuit, omnes fere functiones, naturales, vitales, animales, laedi a menſtruorum ſuppreſſione, partim a retento ſanguine, qui naturali lege evacuari debebat, partim ab utero irritato, qui regiminis actione variis viſceribus nocere poteſt, vel ſaltem illorum actionem turbare. Ex illis, quae praecedenti paragrapho dicta ſunt, conſtitit, quam varios & miros morbos producere poſſit ſanguis menſtruus, dum non exit per conſueta loca, ſed per inſolitas vias erumpit de corpore.

Verum tunc purus & bonus ſanguis exire obſervatur, qualis de victima fluit, ut *Hippocrates* dixit. Si autem, vel in uteri ſubſtantia, vel in aliis viſceribus, congeſtus, mora corrumpi incipit, & acris fieri, longe pejora mala metuenda erunt. Poſtea ad §. 1290. patebit, ſtagnantem in uteri cavo ſanguinem, ſi aër libere accedere non poſſit, diu incorruptum manere; tamen tandem longiori mora omnino degenerat, & peſſima mala producere poteſt. Obſervatur toties, ſanitatem languere in foeminis, illo vitae tempore, quando fluor menſtruus naturaliter ceſſare ſolet: quanto magis id continget, ubi menſtrua praeternaturaliter ſupprimuntur? *Manningham*, in utiliſſimo, quod ſcripſit, artis obſtetricariae compendio (*f*), notat, quod *plures mulieres inter annum quadrageſimum quintum & quinquageſimum moriantur, quam in quovis alio vitae ſtadio*. Antea in *Capitulo de Scirrho* monitum fuit, illo tempore ſcirrhos & cancros frequentiſſime obſervari. Corrumpi autem per moram retentum ſanguinem menſtruum, *Hippocrates* (*g*) monuit: *Et poſtquam duo aut tres menſes praeterierint, interdum ei per pudendum menſtrua confertim erumpunt, & quae prodeunt, velut carunculae eſſe videntur, velut ex corruptione, & ni-*

(*f*) Pag. 49. (*g*) De Mulier. morbis Lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 732., 733.

nigra sunt. Notat simul, a corrupto tali & acri sanguine ulcera in utero fieri, cum vitae periculo, uti antea ad §. 1285. notatum fuit. Imo ex sola muliebrium mensium multitudine, si nempe non rite prodeant, multa mala alio in loco praesagit [*h*]: *Lumborum distensio ex muliebrium mensium multitudine, ad suppurationem tendit: & varie prodeuntes, viscosi, graveolentes, strangulatorii, menses, ex praedictis, ad suppurationem tendunt. Arbitror autem, tales etiam aliquantum delirare*. Unde non inepte dixit *Helmontius* (*i*), de menstruo agens: *Primo peccat abundantia bona, dein superfluitate onerosa, mox privatur vita, & virus evadit*.

Quaenam mala metuenda sint a sola abundantia nimia sanguinis boni, & quomodo inde vasa nimis distracta rumpantur, antea ad §. 106. pluribus dictum fuit. Ubi autem stagnantibus humoribus per moram accedit major acrimonia, tunc & magis laedentur vasa, & difficiliores morbi sequentur, sive in utero ipso, sive in aliis visceribus, per quae fluor menstruus retentus viam invenit, quandoque manente vasorum integritate, dilatatis tantum extremis, quandoque iisdem erosis, uti ante dictum fuit, quod multo pejus est. Unde etiam apparet ratio, quare *Hippocrates* (*k*) dixerit: *Morborum omnium uteri causae sunt*.

§. 1288. Cognoscitur hic morbus: 1. ab aetate. 2. incremento corporis jam perfecto. 3. plethora. 4. signis deinde morbi subsequentis.

1°. Ad §. 1284. notatum fuit, aetatis tempus, quo prima menstrua prodeunt, varium esse in diversis regionibus; imo vidi aliquoties, in eadem familia magnam diversitatem adfuisse, dum quaedam biennio citius, quam sorores, menstruarentur, licet omnes optima fruerentur sanitate.

2°. Quid de hac re sentiendum sit, dictum fuit §. 1284.; tuncque patuit, fluorem menstruum non semper sequi perfectum jam corporis incrementum, sed saepius praecedere.

3°. Quid de plethora, tanquam sola & unica menstrui fluoris causa, sentiendum sit, pariter ad §. 1284. dictum fuit. Verum quidem est, quod circa menstruorum eruptionem saepe magis rubescant in facie, major appareat in oculis vivacitas. Frequentissimum indicium dant mammae turgentes, dum uterus se parat ad primam menstruorum eruptionem. Caeterum de plethorae signis dictum fuit ad §. 106., quae si non adsunt, de plethora non est cogitandum. Quandoque enim contingit, menstrua non apparere solito tempore, vel si jam fluxerint, denuo ces-

(*h*) Coacar. Praenot. N°. 324. Charter. Tom. VIII. pag. 870. (*i*) In capitulo *Lunare tributum* pag. 584. (*k*) De locis in homine cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 376.

cessare, ob cacochymiam lentam, pituitosam, frigidam: in talibus deficit sanguis ruber; genae, labia, gingivae, pallent; vena secta, pauculum sanguinis rubelli concreti innatat copioso sero, quod quandoque mucosam visciditatem habet. In talibus puellis, si cura plethorae tentetur, omnia in pejus ruunt; emendanda enim est haec cacochymia. Uti enim ad §. 1285. monitum fuit, tales aegrae menstruis carent, quia morbo laborant, qui causa fuit, cur desierint menstrua, non vero effectus menstruorum deficientium.

4°. Hic iterum magna attentione opus est, ut noxii errores in praxi vitentur. Circa illud tempus aetatis enim, quo menstrua prodire solent, virgo corripi poterit aliis morbis, qui non pendent ab instante menstruatione, sed a longe aliis causis; & tamen omnia, quae contingunt hoc tempore, huic unicae causae tribui solent, non tantum a mulierculis, sed & quandoque a Medicis, minus saepe attentis ad singula, dum numerosa praxi obruuntur potius, quam occupantur. Novi, cogitatum fuisse de emmenagogis validis exhibendis, dum susceptum variolarum contagium, una cum horrore & levi febre, dolorem dorsi cum rubore faciei produxerat. Urgente matre aegrae, prudentior Medicus, in consilium vocatus, vix potuit obtinere viginti quatuor horarum moram, ut certior morbi diagnosis haberi posset, antequam emmenagoga adhiberentur.

Praeterea nimis saepe sollicitae matres, dum certum tempus aetatis adest, cogunt fere Medicos, ut omnia artis molimina adhibeant, a quibus menstruorum eruptio sperari potest.

Naturae tamen opus est, sensim sic disponere uterum, ut menstruum sanguinem dimittat, dilatatis lente vasorum extremis: patuit autem ex ante dictis, hoc vario aetatis tempore fieri in variis. Nunquam me poenituit, quod spectatorem egerim in simili casu, & astu medico, sed licito, utens, talia dederim tantum, quae minime turbare poterant corpus, nec augere humorum motum, ut viderer aliquid agere, dum nihil agerem, sicque importunis me liberarem querelis.

Contigit enim saepius, ut, dum per plures menses calidis stimulantibus remediis tentaverant menstrua educere, alios morbos produxerint, vel & frequentibus balneis sic debilitaverint uterina vasa, ut prodierint menstrua quidem, sed postea fluxerint nimia copia, & singulis fere septimanis redierint, non sine sanitatis detrimento, & sterilitatis metu.

Idem verum est de copia fluoris menstrui, quae non tanta est, ut multi crediderunt, prout antea monitum fuit; & diversa est in diversis mulieribus, sanis tamen & foecundis, pro varia temperie, & vivendi genere.

Ubi ergo solitum aetatis tempus adest, mammae sororiari incipiunt, subitum corporis incrementum observatur, facies magis florida est, si

tunc

tunc dolor lumborum, & spinae dorsi, tensio circa cervicem & inguina, cum obtusi doloris sensu, percipiantur, novimus, corpus muliebre disponi ad menstruorum eruptionem. Molli balneo, frictionibus crurum & femorum, lenioribus emmenagogis, incepta naturae molimina juvare tunc licet. In quibusdam, licet rarius, absque ulla molestia fluunt prima menstrua, & plerumque semel sic apertis uteri vasis sequentes periodi sine modo enarratis symptomatibus pergunt, vel saltem eadem leviora sunt, & minus frequentia.

§. 1289. PRo solutione requirit varia remedia respectu variae causae.

Curatio requirit, ut justo tempore, & debita copia, fluor menstruus prodeat. Cum autem variae possint esse causae, diversa etiam medendi methodus postulatur. Adeoque nihil generale hic statui poterit, sed requiritur sedula indagatio causae, ob quam suppressio menstruorum fit, ut possit felix curatio fieri. Si enim decantatissima etiam darentur emmenagoga, dum viae, per quas exire debet sanguis clausae sunt (de qua re mox agetur), nocerent haec pessimè, prodessent nunquam. Si in pallida, leucophlegmatica, virgine omnes functiones langueant, ob boni sanguinis defectum, frustra tentatur menstrui fluoris eductio, antequam prius sic roboretur flaccidum & debile corpus, ut ex ingestis bonus sanguis vi viscerum & vasorum confici possit. Si econtra vasa uterina nimis constricta difficulter sic dilatari possint in extremis suis, ut sanguinem transmittant, opposita requiritur medela; mollissimis enim remediis, externo & interno usu adhibitis, vasorum resistentia minui debet: sic etiam de reliquis, de quibus ergo singulatim agendum erit.

§. 1290. QUas inter naturalis, vel superveniens, pudendorum concretio manum Chirurgi requirit, debito instrumento, debito vulnere, viam facientis.

Licet debita sanguinis boni copia adsit, & vasa uterina debito tempore illum transmittant in cavum uteri, nisi exitus pateat per os uteri in vaginam, & ex hac extra corpus, menstrua supprimentur. Numerosa enim observata docuerunt, sic aliquando concrevisse pudenda, vel transversim posita in cavo vaginae membrana ita impeditum fuisse exitum, ut omnino nihil sanguinis effluere posset.

Haec autem concretio pudendorum quandoque *naturalis* est; si nempe a prima nativitate adfuerit: unde obstetrices monentur, ut in recens natis caute inquirant, an circa pudenda aliquod vitium observetur. Facile autem patet, tunc tantum posse detegi illam concretionem, quae in pu-

pudendi labiis obtinet, minime vero aliquod impedimentum, quod altiori loco in vagina, vel in ipſo uteri ore, adeſſet, cujus noxae vix obſervantur, antequam menſtrui fluoris debitum tempus adſit.

Frequentius tamen talis concretio poſt morbos harum partium, excoriationes, inflammationes, ulcera, &c., ſequitur; & tunc *ſuperveniens* vocatur.

Poteſt autem tale impedimentum adeſſe, vel in orificio uteri, vel in vagina, vel & in utrisque, quod tamen raro contingit. Sub vaginae nomine etiam comprehenduntur pudenda, externa dicta.

Primo dicetur de impedimentis, quae uteri orificium claudunt, ſic, ut menſtrui fluoris ſequatur ſuppreſſio.

Antiqui Medici has ſuppreſſorum menſtruorum cauſas obſervaverunt. Sic enim apud *Hippocratem* (*l*) legitur: *Si uteri indurati* (ſcirrhoſi) *fuerint, os aſperum redditur, & menſes deliteſcunt*. Paulo poſt addit: *Et eorum oſculum clauditur, neque concipit. Quum ſic habuerit, ſi digito contigeris, os aſperum deprehendes, neque digitum intromittit*. Similia repetit in ſequentibus (*m*). Praeterea alio in loco [*n*] diſerte mentionem facit membranae orificium uteri obturantis. Sic autem habet: *Si genituram non recipiat, menſibus ſecundum naturam prodeuntibus, membrana ori uteri praetenditur, quod etiam aliis ex cauſis contingit. Id autem cognoſces, ſi digito, ad attrectandum immiſſo, obicem attigeris*. Verum quidem eſt, quod hoc loco dicat, in ſterili tali muliere menſtruum fluorem naturaliter prodire; ſed non facile concipitur, quomodo menſtrua exire poſſint, dum membrana uteri orificio praetenditur, quae impedit, ne genitura ab utero recipi poſſit. Hinc veroſimile videtur, in textu omiſſam fuiſſe particulam negativam μὴ.

Alio enim in loco (*o*) eadem repetit omnino, & in variis lectionibus (*p*) ad hunc textum notatur, ex *Calvo*, quosdam codices, loco ἐρχομένων, habere μὴ ἐρχομένων. Tunc autem textus ſatis facilis foret totius illius capituli, quod ita incipit: *Quod ſi diu non concipiat, non apparentibus menſibus &c.*

Deinde ſequitur textus modo citatus, qui tunc ſic legendus foret: *Si mulier genituram non recipiat, menſibus non ſecundum naturam prodeuntibus &c.* In primo textu menſtrua deficiebant omnino, in ſecundo non fluebant ſecundum naturam; forte parca tantum copia, ex ſolis vaginae vaſis, per quae quandoque etiam in gravidis ſanguinem exire, antea monitum fuit. Quidquid ſit de hujus textus emendatione, ſaltem hoc conſtat, *Hippocratem* mentionem feciſſe membranae, quae praeternaturaliter orificium uteri occludebat. Ana-

(*l*) De Natur. mulieb. cap. 37. Charter. Tom. VII. pag. 707. (*m*) Ibid. cap. 39. pag. 708. (*n*) Cap. 68. Ibid. pag. 715. (*o*) De Mulier. morb. lib. I. cap. 20. Charter. Tom. VII. pag. 743. (*p*) Ibid. pag. 899. N°. 129.

Anatome confirmavit evidenter, quod tale fluoris menstrui impedimentum adfuerit, sicut videri poterit (*q*) in Academia Parisina, uti ad §. 1285. dictum fuit.

Celebris Chirurgiae Professor, *Antonius Benevoli* [*r*], insignem casum narrat, ubi, felici errore, catheterem tentans in vesicam introducere, ut ischuriam levaret, eundem in vaginam, & os uteri, immisit, sicque puellam octodecim annorum, a suppressis mensibus tumidissimam, ex ipsis orci faucibus eripuit. Cum enim haec urinae suppressio oriretur inde, quod distentus admodum uterus comprimeret vesicae collum, non potuit, nisi difficulter, in vesicam introducere catheterem; quod, dum sequenti mane denuo tentaret, per integram horam non successit; unde, mutato aegrae situ, conatus fuit illud perficere, licet minus distinguere posset in illo situ, an non catheter aberraret a via. Credebat tamen, se immisisse catheterem ad sphincterem vesicae usque: cumque & diuturnae morae impatiens, & aegram levare cupiens, parum fortius adigeret instrumentum, per catheterem exivit obscuri coloris liquor, faecum vini instar, quem habebat pro urina sanguinolenta. Noverat enim, paucas sanguinis guttas tingere posse simili colore urinam in vesica contentam. Cum autem magna copia talis colluviei [ad quantitatem triginta duarum librarum] evacuaretur per catheterem, vidit magno cum impetu exire urinam limpidam, sed non per catheterem; & inde novit, quod instrumentum hoc non pervenerit in cavum vesicae, sed penetraverit in cavum uteri: nullam enim in vagina invenerat resistentiam. Mox aegra ingens levamen sensit, & laeta narravit totam morbi sui historiam. Nempe, quod nunquam menstrua ipsi prodierant, jamque a triennio sensim inceperat tumere abdomen; & quod singulis mensibus, certis quibusdam diebus, cum levis doloris sensu, auctus esset tumor abdominis, donec ad enormem illam magnitudinem pervenisset.

Sequenti mane, digito in vaginam immisso invenit verum esse, quod crediderat, osque uteri dilatavit, ut libere effluere posset spissior materies, quae adhuc uteri cavo continebatur, hoc effectu, ut mensis spatio crassa prodirent cum membranis corruptis: hanc autem evacuationem promovit, dum uteri internam superficiem detersit, injecto decocto herbarum vulnerariarum cum melle rosato. Postquam autem insigniter jam minuta erat illius materiae evacuatio, atque illa jam esset boni coloris, injecit vinum myrrhatum, sicque post binos menses sana haec puella in patriam abiit. Post octo tamen vel decem annos rediit, quaedam hysterica symptomata patiens, quae inde credebantur ortum ducere, quod omni Medicorum diligentia non potuerit restitui menstruus fluor. Mirabatur hoc Egregius *Benevoli*, cum in tribus aliis puellis,

 quae

(*q*) Académ. des Scienc. l'an. 1704. hist. pag. 33.

(*r*) Dissertazioni &c. e Osservazioni pag. 79. & seq.

quae menstruorum suppressione laborabant, quia membrana claudens orificium vaginae exitum impediebat, dum dissecta hac membrana viam parasset collecto sanguini, rediret ordinata menstruorum periodus. Optime autem notat, quod in priori casu, per integrum triennium morante in utero sanguine, sic mutata fuerit uteri interna superficies, ut vasorum uterinorum extrema aperiri non potuerint ita, ut menstruum sanguinem dimitterent.

Sponte patet, in tali casu, nihil aliud superesse remedii, nisi ut prudentis Chirurgi manu pertundatur membrana, os uteri claudens, & dein sensim dilatetur, uti in hoc casu factum fuit. Dum os uteri connivebat, jussit Hippocrates (s) sequentia: *Copiosa calida lavato; & quae os emolliunt apponito; immissoque specillo aperito; quod per digitum eodem modo facito.* Et alio in loco (t) dicit: *Quum vero lota & fota fuerit, os uteri, specillo stanneo, aut plumbeo, dilatato, simulque, si opus fuerit, dirigito, a tenui auspicatus; deinde crassiore, si admiserit, donec probe habere videatur. Specillum autem emolliente, quodcumque conducere videbitur, dissoluto & liquido reddito, intingito. Specilla lata posteriore parte conficito &c.* Alibi [u] notat sequentia: *Quum mulier genituram excipere non potest, membranam uterorum osculo adnatam esse, omnino necesse est.* Hanc autem videtur consumere voluisse *per aeris florem, fel tauri, &c.* Tutius certe pertunderetur talis membrana, cum ab acrioribus remediis laedi posset os uteri, adeo sensile. Imo paulo post (w) ipse Hippocrates monet: *Nihil acre adhibendum. Si enim os uterorum exulceratum fuerit, quum inflammatum fuerit, periculum est, ne prorsus sterilis fiat.*

Omnium autem facillime prodibunt menstrua, si vasis uterinis, debito tempore dilatatis & apertis, sanguis libere per uteri os molle & facile cedens exstillet. Ad hoc autem requiritur, ut uteri os e directo vaginae sit positum, uti naturaliter fieri solet. Observatur quandoque, uti postea in partu difficili dicetur, os uteri a recto hoc situ declinare versus anteriora, posteriora, vel & laterales pelvis partes. A perverso hoc situ poterit nasci difficilior effluxus sanguinis menstrui, imo & integre supprimi, prout vel partim, vel integre, os uteri partibus vicinis adpressum conniveat, vel obturetur omnino. Unde ab utero averso fluxum menstruum impediri, monuit Hippocrates (x). Et alibi (y): *Si uteri ad coxendicem decurrerint, tum menses non prodeunt, tum dolor ad imum ventrem, & ilia, pervenit; ac, si digito contigeris, os in coxendice deprehendes.* Monet etiam, quandoque *uteros ad medios lumbos se convolvere*

(s) De Natura Muliebri cap. 39. Charter. Tom. VII. pag. 708. (t) De Infoecundis cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 847. (u) Ibid. cap. XI. pag. 851. (w) Ibid. cap. XIII. pag. 853. (x) De locis in homine cap. 18. Charter. Tom VII. pag. 376. (y) De Natura Muliebri cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 685.

vere (z). Et paulo poſt (a) ſubjungit: *At quibus oſculum alio inclinat, & in coxendicem incumbit (haec enim etiam fiunt ; uterumque purgari, & genituram ſuſcipere, liberosque procreari, prohibent), hanc odoratis fovere oportet, & poſt fomentum, digito revellere, & a coxendice abducere, poſteaque taedulis & plumbea fiſtula dirigere ; neque enim celeriter cogetur, ut dictum eſt*. Similia his pluribus in locis apud *Hippocratem* habentur. Fomenta mollia commendabat prae reliquis, & poſt horum uſum ſuadebat, ut digito immiſſo ad naturalem ſitum redigeretur os uteri. Videtur etiam quandoque, poſt emollientia adhibita, uſus fuiſſe acrioribus, ut horum vapore irritatus uterus contraheretur, ſicque ſitum mutaret. Ita ſuadet (b): *Copioſa calida lavandum, & uteri fovendi, urinaque vetus infundenda, & fervefacienda, & ſupra pelvis cavitatem mulier, veſtibus contecta, collocanda. Ubi autem urina refrixerit, maſſae ignitae in urinam injiciendae, & fomentum adhibendum, quoad ſe obtusè cernere, & animo deficere, dicat*. Patet ergo, os uteri clauſum, diſtortum, induratum, poſſe eſſe cauſam ſuppreſſionis menſtruorum; uti etiam, ſi perverſo ſitu orificii uteri impediatur liber exitus ſanguinis menſtrui in cavo uteri contenti. Simul etiam conſtat, has cauſas ſaepe ſatis difficulter indagari poſſe.

Frequentius occurrit concretio pudendorum, exitum impediens, vel & membrana, vaginae cavum dividens in duas partes, ſic, ut ſanguis ex utero delabens retineatur. Talis membrana praeternaturalis, licet etiam altiori loco haereat, a ſanguine collecto incumbente diſtracta, deſcendit ad pudendi orificium usque, & oculis apparet. Sed & hymen, de quo inter Anatomicos multum diſputatum fuit, anguſtat vaginae introitum; naturaliter tamen perforatus eſt; quod imprimis diductis partibus genitalibus apparet; tunc enim rima oblonga cernitur; ſi magis deducantur, foramen rotundum conſpicitur; ſi ſibi relinquantur, ſenſim remiſſae hae partes, hymen concidit, oſculum anguſtatur in formam oblongam, clauditur in rimae ſpeciem; quae, omni diductione partium ceſſante, diſparet. Hymenem talem in maturo embryone invenit, & in infantibus junioribus, provectioribus, in nubilibus, & in virginibus viginti quinque circiter annorum, *Celeberrimus Albinus* (c); &, ut ſolet ſemper, accuratiſſime deſcripſit, & figuris illuſtravit. Naturaliter ergo hymen patulam ſatis viam relinquit ſanguini menſtruo exituro; verum quandoque obſervatum fuit, degeneraſſe in membranam denſam, quae nullam aperturam habet. Sic *Diemerbroeck* (d) teſtatur, *ſe in publico theatro ſecuiſſe juvenculam viginti trium annorum, in qua illam membranam omnino continuam, nec uſpiam pertuſam, adeoque firmam, inve-*

(z) De morbis Mulierum lib. 2. cap. 19. Ibid. pag. 807. (a) Ibid. cap. 20. (b) Ibid. cap. 23. pag. 813. (c) Academ. Annotat. Lib. IV. cap. X. pag. 49. & ſeq. (d) Anat. Lib. I. cap. 26. pag. 149.

venit, ut cujuslibet fortiſſime arietantis viri impetum ſine disruptione ſuſtinere potuiſſet. Hae *Atretae*, ſive imperforatae, dicuntur; quales caſus plures in Hiſtoria Medica leguntur. Verum non tantum circa orificium vaginae, ſed & altiori in loco, membrana talis praeternaturalis inventa fuit; qualis caſus mirabilis apud *Ruyſchium* (*e*) legitur. Gravida mulier intenſiſſimos partus dolores patiebatur, ita ut clamoribus totam impleret viciniam, neque validiſſimis conatibus partum promovere poterat. Vocatus *Ruyſchius invenit membranam Hymenem, integram, valde craſſam, & a foetus capite, exitum quaerente, foras extenſam*. Diſcindebatur haec membrana forfice & ſtylo excavato, ne caput infantis laederetur. Fruſtra tamen exſpectabatur partus. Altera enim praeternaturalis membrana aderat, vulvam profundius claudens; qua pariter inciſa, illico in lucem edebatur foetus, vivus, & robuſtus, ſuperſtite matre, quae poſt aliquot ſeptimanas optime convaluit, & una cum prole pancratice vivebat, dum mirum hunc caſum publico communicabat *Ruyſchius*. Mirum eſt, duplici tali obſtaculo non impeditam fuiſſe foecunditatem in hac muliere; de qua re dicendum erit in ſequenti capitulo.

Facile patet, menſtruorum ſuppreſſionem, a tali cauſa natam, non poſſe curari, niſi tollatur illud impedimentum Chirurgi manu. Tale impedimentum adeſſe cognoſcitur, ſi debito aetatis tempore ſymptomata adſint fluoris menſtrui inſtantis, nec tamen prodeat: ſi ſingulis menſibus eadem ſymptomata redeant, ſimulque uterus turgens magis magisque tumere abdomen faciat; ſi tumor ille inferiorem abdominis locum occupet, ſphaericus, mollis, aequabilis; nec illum premendo ullus ſentiatur motus infantis (*f*); ſi diu duraverit hoc malum, abdominis tumor adeo augetur, ut ſuperet multum ventris molem, quae in gravida muliere adeſt paulo ante partum. Simul membrana talis a ſanguine incumbente tenſa in vagina protuberat, quandoque & extra vulvam prominet.

Virginem viginti annorum, ob ſuppreſſa menſtrua, jam a multis menſibus valetudinariam, de hypogaſtrii ponderoſitate & dolore intolerabili frequenter conqueſtam, curavit *Ruyſchius* (*g*) ſola inciſione cujusdam membranae pone membranam hymenem ſitae, & totam vulvam perfecte claudentis. Mirabatur autem, ſanguinem, qui illico a ſectione, ad libras circiter quatuor, maximo impetu erumpebat, neutiquam coagulatum, multo minus putrefactum, ſed nigricantem, fuiſſe. Alius caſus legitur (*h*), de virgine viginti ſex annorum circiter, cui nunquam menſtruus fluor prodierat, ſed acerbos dolores tumidi abdominis paſſa fue-

(*e*) Obſervat. Anatom. Chirurg. Centur. Obſervat. 22. pag. 21. (*f*) Aſtruc Traité des maladies des femmes Tom. I. pag. 258. (*g*) Obſervat. Anatom. Chirurg. Centur. obſerv. 32. pag. 31. (*h*) Holl. Maatſchapp. te Haerlem Tom. V. pag. 428. & ſeq.

fuerit, auctos singulis tribus quatuorve septimanis; tandem & tumor in vulva apparuit, quem quidam pro hernia, alii pro uteri prolapsu, habuerunt. Dum dexterrimus & peritissimus Chirurgus *Sanniè* omnia sollicite examinat, invenit tactu liquidum haerere pone hanc membranam, quam lanceola discidit, & mox magna sanguinis copia impetuose prorupit. Membrana illa pergameni habebat crassitiem, nec dolebat, dum discinderetur: evacuato sanguine, os uteri exploravit, quod altiori loco situm invenit, quam solet esse in illis, quae nunquam pepererunt, sed in reliquis naturaliter se habebat. Perfecte curata fuit haec virgo, & post aliquod tempus menstrua debito tempore & copia fluxerunt: postea viro nupta foecunda fuit, & sana vixit. Sanguis autem, incisa membrana hac erumpens, boni coloris erat, admodum fluidus, & nullum spirabat foetorem: dum in vase exceptus reponeretur, incepit rarescere, & fermentari, ita ut transcenderet margines vasis, quamvis illi tribus digitis transversis eminerent supra contentum in vase sanguinem. Plures in simili morbo tractaverat idem ille Chirurgus; sed in nulla invenerat membranam adeo densam, nec vaginam adeo exacte clausam.

Contingere etiam potest talis angustia vaginae, ut sanguis menstruus vel omnino non exire possit, vel saltem difficulter admodum; unde in hoc transitu grumescens viam arctam adhuc magis obturat. Dilatari tunc per artem vagina deberet; cujus satis mirum exemplum legitur (*i*) de muliere, cujus vagina per totam suam longitudinem adeo arcta erat, ut magna cum difficultate calamum scriptorium mediocris magnitudinis capere potuisset: unde matrimonium, ante triennium jam contractum, cum consummari non potuisset, irritum secundum leges declarandum erat; jamque in procinctu erat termini statuti finis. Causa hujus angustiae in vagina cognita nulla erat. Simul vagina dura adeo erat, ut callosa videretur. Egregius *Benevoli* per aliquot dies fomenta emollientissima applicuit, deinde per totam longitudinem vaginae induxit pessarium ex *radice gentianae* paratum [qua solent Chirurgi uti ad dilatanda fistularum orificia]; sensim autem adhibebat crassiora, donec sic dilataretur vagina, ut introduci posset medulla interior, quae in trunco frumenti Turcici continetur; pessarium inde factum, ab affluentibus humoribus turgens, majorem faciebat dilatationem; augebatur successive talis pessarii crassities; ultimo spongia, rite praeparata, in eosdem adhibebatur usus, quae potenter dilatare valet; injecto simul vino myrrhato ad sanandas leves excoriationes, quae forte a pessariis illis dilatantibus oriri potuissent. Redeunti aegrae in patriam suasit, ut subinde repeteret spongiae applicationem, ut stabilis servaretur vaginae dilatatio. Post longum tempus spongiae usum intermisit, literisque datis ad *Benevoli* mandavit, se obtinuisse, quod speraverat.

Si-

(*i*) Benevoli Dissertazioni &c. e Osservazioni pag. 86. & seq.

Similis casus in *Academia Parisina* (*k*) legitur; sed qui absque artis auxilio sanatus fuit. Foeminae, quae decimo sexto aetatis anno nupserat, vagina erat adeo angusta, ut vix calamum admitteret. Dolorem tensivum in utero sentiebat menstruorum tempore, quae libere non fluebant; unde credebatur, vaginam adhuc angustiorem esse prope uterum, quam circa exterius orificium. Frustra tentaverat juvenis & validus maritus viam parare: nihil tentari posse, crediderat Chirurgus. Post undecim annos gravida invenitur, licet vagina aeque arcta foret, ac ante. Omnes de partu futuro desperabant. Verum circa quintum graviditatis mensem sponte vagina incepit dilatari, atque circa finem, instante partu, debitam amplitudinem acquisivit, & mulier felicissime peperit.

Docent bini hi casus, magna prudentia opus esse, antequam statuatur, matrimonii, consummationem impossibilem esse, ob nimiam angustiam partium genitalium in muliere.

§. 1291. CAEterum, ubi a stagnante liquido, huic conciliabitur fluor. 1. fotu, & frictu, pedum. 2. apertura venae in pede, & sanguine misso. 3. purgantibus Uterinis datis. 4. Emmenagogis. 5. Emplastris, fotibus, linimentis, vaporibus, calore. 6. ipsa vasa a plethora debilitata roborando per Chalybeata, & Adstringentia.

Agendum nunc erit de illis remediis, per quae effici possit, ut menstruus fluor, morbose suppressus, denuo solita periodo prodeat. Cum autem antea patuerit, in variis regionibus, vario aetatis tempore prodire non tantum, sed etiam in eadem regione observari saepe notabilem diversitatem, imo & in eadem familia; hinc prudentia opus est, ne tota sanitas turbetur importunis auxiliis, dum nondum uterus paratus est, ut menstruum sanguinem dimittat: hoc autem naturae, non artis, opus esse, antea pluribus demonstratum fuit. Si vel minimum de hac re dubium supersit, mollissimis tantum remediis locus erit; quae nempe sanguinem reddunt meabilem, & vasa ad facilem dilatationem disponunt. Urgere enim, & motum augere, per calida & acria remedia, quae in classe emmenagogorum recensentur, dum nondum dispositae sunt viae, non caret periculo. Vidi aliquoties haemoptoën, validasque narium haemorrhagias, secutas fuisse; imo & per alia corporis loca exivisse sanguinem, dum ad prima pubertatis signa a mulierculis dabantur acria emmenagoga virginibus: saepe tunc contingit, ut difficulter, & longo tempore, possit obtineri debita menstruorum, per solita loca, excretio.

Al-

(*k*) L'an. 1712. hist. pag. 48.

Alterum, quod hic notandum, est, menstruum fluorem esse evacuationem sanguineam; adeoque supponere talem in corpore sanguinis copiam, ut absque sanitatis detrimento possit minui. Saepius autem menstrua deficiunt in illis, quae chlorosi, sive pallido dicto virginum morbo, laborant, in quo sanguis ruber deficit. Si talibus aegris per venae sectionem dematur pauculum sanguinis, quod adhuc adest, tanto magis languent, & tanto difficilius curantur. Prius ergo in his viscerum & vasorum robur restituendum est, ut ex ingestis bonus sanguis conficiatur, antequam sperari possit, ut debito ordine menstrua prodeant. Quomodo autem, & per quae remedia, hoc obtineri possit, dictum fuit antea ad §. 28. & 47., & adhuc quaedam dicenda erunt ad numerum sextum hujus paragraphi.

Ubi ergo pallent labia, gingivae, oculi, loca sub oculis laxa, inflata, tument, totum corpus molle, frigidum, tumidulum, est, ad minimum corporis motum anhelant, hebetes, & adiaphorae quasi ad omnia, languent & frigent, virgines, de emmenagogis cogitandum non est, antequam per bonam medendi methodum restituta fuerit sanitas. Si vero floridus adsit in vultu color, calor aequabilis sit ad extrema usque, & signa, ante recensita, adsint, quae docent, urgeri vasa uterina, nec aperiri tamen, tunc locum habent illa auxilia, quae in hac paragrapho commendantur.

Stagnat autem, vel stagnare incipit, in vasis distentis uteri liquidum, vel quia illud minus meabile est, vel quia vasa nimis resistunt dilatationi requisitae, vel & quandoque utrumque vitium concurrit. Tunc Medici prudenter tentant sequentia.

1°. De his omnibus dictum fuit in *Capitulo de Obstructione*, ubi simul etiam de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, actum fuit. Cum autem pedes & crura ab iliacis arteriis externis sua vasa accipiant, uterus ab hypogastricis non tantum, sed ab iliacis externis etiam, & variis inter se anastomosibus communicent (uti in *tabulis Eustachianis* (*l*) videri potest), facile patet, quare, per balnea laxatis pedum vasis, & dein per frictiones accelerato motu in iisdem, major copia sanguinis derivetur versus aörtam, ubi in iliacas dividitur, adeoque & magis tunc urgeantur uteri vasa; sicque sperari possit, illorum extrema ita dilatari posse, ut menstruum fluorem dimittant.

Simul notandum est, practicis observatis constare, calorem pedum prodesse menstruantibus, frigus autem nocere; imo quandoque subito menstrua supprimi, si admodum frigescant pedes, quod saepius observavi; praecipue si pavimento marmoreo frigido pedibus insistant diu. Solent enim ab hac causa sola, contractis spasmodice intestinis, dolores colici oriri molestissimi, in quibus magnum levamen sentitur, si pedes in-

(*l*) Tab. XIII.

incaluerint, imprimis per frictiones. Omnia enim abdominis viscera male afficiuntur, dum pedes intense frigent; adeoque mirum non est & uteri vasa stringi, sicque supprimi fluorem menstruum.

Balnea ergo haec, & frictiones, pedum prosunt, frigus impediendo, & calorem revocando, ac augendo, in extremis corporis inferioribus; dum simul motum sanguinis accelerant, & copiam humorum augent in pedibus cruribusque. Cum autem extrema inferiora accipiant sanguinem ab iliacis externis arteriis; uterus vero praecipue ab arteriis hypogastricis; hinc videtur sequi, tanto minus urgeri vasa uterina, quanto plus tument, & implentur, vasa pedum, ac crurum. Adeoque, si post balnea pedum ac fomenta adhibita, & per frictiones, aucto motu per arterias iliacas, posset impediri, vel minui, trajectio sanguinis per arteriam cruralem, augeretur subito impetus, & copia sanguinis per uterina vasa moti, sicque possent removeri obstacula, quae aliis resisterent remediis.

Pulchrum talis methodi exemplum legitur (*m*). Egregius apud Edinburgenses Medicus *Archibald Hamilton*, vocatur ad curandam virginem, cui circa vigesimum aetatis annum suppressa erant menstrua per septem fere menses: causa fuerat, quod fluoris menstrui tempore se exposuisset imprudenter frigori. Antea satis commoda sanitate fruebatur. Nullo Medici consilio usa fuerat; pauca tantum, muliercularum suasu, remedia adhibuerat, absque ullo levamine. Color incipiebat pallidior fieri; appetitus & digestio depravabantur; languor, nausea, & vomituritio, aderant; pulsus erat tardus & languidus; lassitudo magna impediebat solitum corporis exercitium. Caeterum nullo unquam pectoris morbo laboraverat, neque dolebant aut tumebant pudenda.

Duodecim diebus ante solitam menstruorum periodum exponebantur vesperi pudenda vapori aquae tepidae, quotidie: post decem dies dabatur purgans aloëticum, a quo alvus quater evacuata fuit. Sequenti die, hora septima vespertina, splenium applicabatur cruralibus arteriis illo in loco, cui solet applicari premens cochlea (*tourniquet*) in exstirpatione femoris; fascia circumducta premebatur arteria cruralis a splenio; sed non tam valide, ut mortificationis periculum foret, ob impeditum influxum sanguinis arteriosi in partes inferiores. Eodem tempore vapori aquae tepidae exponebatur aegra.

Intentio Medici fuerat, praesens manere, ut effectum observaret sedulo, sed subito vocatus ad alium aegrum, abfuit per viginti horae minuta: dein rediens, invenit pulsum utcumque celeriorem: post mediam horam elapsam incepit sentire pondus & plenitudinem in regione uteri, & languere. Cum vero, nec in capite, nec in pectore, molestiam sentiret, relicta fuit ligatura, & cardiaci remedii cochlear datum fuit.

(*m*) Essays and observat. Phys. and liter. Tom. II. pag. 403. & seq.

fuit. Sesquihorae ſpatio, poſt primam applicationem ligaturae comprimentis, prodierunt menſtrua. Cum autem pedes parum ſtupeſcerent, relaxabatur ligatura; nec tamen removebantur ſplenia, niſi ſequenti mane; dum menſtrua fluere pergebant absque moleſtia; & continuaverunt per integrum triduum. Poſtea autem ſolita periodo menſtrua prodierunt, & integra rediit ſanitas.

An ſimile quid indicare voluit *Ægineta* (*n*), dum jubet, ubi ſtatum menſium tempus propinquum eſt, vinculis conſtringere inferiores partes per tres vel quatuor dies. Verum, cum inſtat purgationis tempus, tunc voluit ligaturas ſolvi, & *myrrham*, *caſtoreum*, aliaque emmenagoga, dari. In ſequenti quidem capite (*o*) ligaturas commendat ad compeſcendam nimiam uteri haemorrhagiam, ſed non in ſolis artubus inferioribus, verum & circa axillas, & circa inguina. Forte tunc molliorem tantum per vincula compreſſionem volebat, ut venis preſſis ſanguis non tanta copia rediret ad cor; quod magnum uſum habet in haemorrhagiis ſanandis, uti antea ſaepius dictum fuit. Ad menſtrua autem provocanda ſolas partes inferiores ligandas ſuaſit, neque tamen valida conſtrictio potuit fuiſſe, cum per tres vel quatuor dies manere deberet ligatura. Verum minuta venarum amplitudine per faſcias in extremis inferioribus, arteriae iliacae externae minus facile depleri poterant in venas turgidas & plenas; adeoque plus urgeri debebant vaſa uterina toto illo tempore, quo ligaturae manebant applicatae.

2°. Cum in ſuppreſſione menſium retineatur ille ſanguis, qui ſingulis periodis evacuari ſolebat, augebitur ejus copia, & quidem eo plus, quo major ſanguinis quantitas per uterina vaſa exire ſolebat: antea enim dictum fuit, magnam varietatem hic obſervari in variis foeminis. Ad minuendam ergo plethoram, a retentis menſibus natam, conducet ſanguinis miſſio. Unde etiam, quando provectiore aetate ceſſant menſes naturaliter, venae ſectionem, & frequentius repetitam quidem, conſulunt multi. Tamen hoc non univerſaliter verum eſſe videtur: ſi enim ſenſim minuatur fluor menſtruus copia, & periodorum intervalla prolongentur, neque plethorae ſigna adſint, tunc ſanguinis miſſione opus non erit. Non enim adeſt menſtruorum ſuppreſſio; ſed ceſſatio naturalis, quae turbari non debet. Si autem circa quadrageſimum quintum annum ſubito ſupprimantur menſtrua, quae hactenus ſolitam periodum ſervaverant, a valido v. g. animi affectu; ſi tenſio & obtuſus dolor circa lumbos, inguina, pubem, adſint; tunc venae ſectio proderit.

Ut autem certo indicetur venae ſectio in menſium ſuppreſſione, debent adeſſe ſigna plethorae; ſi enim menſtrua defecerint, ob boni ſanguinis inopiam, in exhauſtis per morbos praegreſſos corporibus, repletio indicatur, non evacuatio. Ubi autem ipſa plethora degeneraverit in ca-

(*n*) Lib. III. Cap. 61. pag. 52. Verſa. (*o*) Ibidem.

cochymiam, neque tunc venae sectio requiritur semper, sed aliae potius evacuationes, quae non minuunt boni sanguinis copiam, sed vitiosos humores e corpore educunt, vel illos sic mutant, ut denuo sanorum humorum indolem acquirant; de qua re ad sextum numerum in hac paragrapho agetur. Monuerat *Manningham* (p) sequentia: *Hydrops in ventre a menstruis, magna ex parte, vel omnino, deficientibus plerumque oritur.* Si ergo hydrops jam natus esset ab hac causa, sanguinis evacuatio non conduceret; licet quandoque prodesse potuisset in ipsa mensium suppressione, quae secuti hydropis causa fuit. Satis bene hoc notavit *Helmontius* in loco antea citato (q), ubi de hac re agit, dicens: *Nam primo peccat abundantia bona, dein superfluitate onerosa, mox privatur vita, & virus evadit.* Unde concludit sequentia: *Peccatur ergo a scholis, per venae sectiones, dum virgines, ex parte menstrui, palpitationem sentientes, succurrere satagunt, sine distinctione. Nam quanquam menstruum primi gradus, per phlebotomiam revulsum, palpitationes sedet: in tertio tamen menstrui gradu, exitiale remedium praedixi archiatris nostris.* Imo addit, quod virgines repente exstinctas viderit, propter phlebotomiam, se invito institutam.

In initio ergo ad solvendam plethoram sanguinis missio utilis erit; serius autem, ubi plethorae successit cacochymia, non nisi magna cum cautela. Poteritque hic locum habere monitum illud *Celsi* (r) de venae sectione [cujus alia occasione ad §. 890. 1. mentionem feci]; *quod nempe inutilis sit, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrupit, ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum.*

Ad minuendam vero sanguinis boni copiam, pertusio cujuscumque in corpore venae sufficeret: tamen videmus, omnes fere Medicos suadere, ut venae sectio in pede instituatur. *Galenus* [s] hoc absolute jussit: *Nam plenitudines, a suppressis mensibus ortas, omnino per crura evacuabis, sive venam secare oportet, sive scarificare. Sectae enim in cubito venae mulierum revellere purgationem assolent.* Simul monet, non esse prorogandam in his evacuationem; &, si angustas venas haberent, praeferebat scarificationes; quas & menses provocare monuit. Idem affirmavit *Oribasius* (t), scarificationes laudans in suppressione menstruorum: *Statutum autem purgationis tempus exspectare oportet, tuncque, quum nihil vel parum sponte fluxerit, eatenus detrahente hoc auxilio uti debemus, quatenus usus postularit.* Videtur autem per haec indicare tantum voluisse, scarificationibus talem copiam sanguinis demendam esse, qualis post suppressa, vel multum imminuta, menstrua maneret in corpore superabundans. Verum & ad promo-

(p) Artis Obstetr. Compend. pag. 50. (q) In capitulo *Lunare tributum* pag. 584. col. 2. (r) Lib. II. cap. 10. pag. 80. (s) De curandi ratione per venae sectionem cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 440.
(t) De Cucurb. Scarificat. Hirudin. &c. Cap. xx. Ibid. pag. 458.

movendum menstruum fluorem prodesse scarificationes, docent illa, quae mox sequuntur: *Quibusdam etiam mulieribus, ut de more menstruae purgationes iterum redirent, hoc auxilium maxime contulit; nam continua in inferiores partes sanguinis eductio, inclinationem, viamque, ipsi praebet.*

Post circulationem sanguinis cognitam, clarius intelligitur utilitas venae sectionis in pede, ad menstrua provocanda, non quidem in omni suppressione menstruorum, sed saepe tamen. Si tensio & ponderis sensus circa pubem & inguina adsint, & lumborum dolor, circa tempus periodi menstruae, novimus, vasa uteri repleri, distendi, nec tamen ultima extrema arteriarum, in cavum uteri hiantium, satis aperiri, ut distendentem sanguinem transmittant. Si ergo post balnea, imprimis vaporis, laxentur haec vasa, & simul tunc augeatur motus per vasa impleta, spes est, resistentiam circa fines vasorum superari posse ita, ut menstrua prodeant cum levamine omnium molestiarum. Ad numerum primum hujus paragraphi dictum fuit de compressione arteriarum cruralium facta, & quidem hac spe, ut sanguis per arterias iliacas motus, non potens libere per arterias crurales transire, urgeret fortius vasa uterina, sicque resistentiam circa fines illorum superare posset. Per venae sectionem autem in pede acceleratur motus sanguinis, & liberior redditur, per arteriam cruralem illius lateris, in quo vena aperta fuit; adeoque minus urgentur vasa uterina; & inde a quibusdam conclusum fuit, sanguinis missionem in pede minuere quidem sanguinis copiam, sed caeterum potius nocere, quam prodesse, in provocandis menstruis suppressis.

Considerandum autem est (vide §. 106. 8.), per ipsam plethoram majora vasa distendi, secretiones per minora vasa mutari, venas comprimi, extrema vasorum arteriosorum orificia a turgentibus majoribus ramis arteriosis claudi, hinc liberam circulationem suffocari. Dum ergo vasa uterina sic distenta sunt, se contrahere non possunt, nec promovere contentum sanguinem; unde omnia hic ad stagnationem disponuntur. Simul ac aperta vena in pede sanguis celerius, & majori copia, pellitur in cruralem arteriam, uterina vasa minus urgentur, minus distenduntur; hinc arteriae se contrahere incipient, sanguinemque promovebunt in venas, quae liberrime se evacuare poterunt in venas iliacas, jam minus plenas. Libera redibit hinc circulatio per uteri substantiam, arteriarum ultima extrema facile dilatabuntur, & restituetur menstruus fluor, antea suppressus, sive a plethora totius corporis, sive a plethora solius uteri, uti antea ad §. 1284. dictum fuit.

Notum est, in valde plethoricis motum sanguinis fere supprimi; unde, vasis sanguineis turgidis, hebetes, obliviosi, torpidi, apparent. Simul ac larga sanguinis missione solvitur haec plenitudo, motus redit per vasa; pulsus, antea suppressus, evadit validus, & acceleratur; vires corporis, torpore excusso, crescunt subito; circulatio humorum per omnia

vasa

vasa redditur liberrima. Si haec applicentur utero, in suis vasis distento a sanguine accumulato, qui per extrema promoveri nequit, patebit ratio utilitatis, quam in tali casu a venae sectione in pede instituta exspectare licet.

3°. Si a plethora totius corporis suppressi fuerint menses, tunc post sanguinis missionem purgantia, antiphlogistica dicta, quae solvunt & evacuant humores, absque augmento motus circulatorii, conducerent; qualia ex *tamarindis*, *foliis senae*, *cremore & chrystallis tartari*, *&c.*, parantur; de quorum usu in cura morborum acutorum saepius dictum fuit.

Verum purgantia uterina solent plerumque vocari illa, quae una cum vi cathartica omne lentum mucosum fundunt, attenuant, & simul calefaciunt, ac amarore bilis defectum supplent, aut ejus inertiam corrigunt. Haec autem imprimis locum habent, dum post mensium suppressionem virgines in mucosam frigidam lentam cacochymiam vergunt, vel etiam, ubi menstruis carent, quia cacochymicae sunt. Simul solent tunc primae viae viscosa saburra gravari, quae solvi prius, dein expelli de corpore, debet, & solent plerumque praemitti usui remediorum, quae ad sextum numerum hujus paragraphi laudantur. Monuerat *Hippocrates* (*u*): *Si vero menses omnino non prodeant, pro morbo crassi, lenti, & glutinosi, redduntur. Imprimis igitur ventrem sursum ac deorsum purgare oportet*. Per ipsos enim concussus, qui ab his remediis excitantur in corpore, spes est, menstruum fluorem promoveri posse; dum simul omne lentum & glutinosum funditur. Etiam alibi [*w*] post vaporis balneum utero applicatum suadet, alvum subducere medicamentis deorsum purgantibus; cum hac tamen cautela, ne fiat superpurgatio; quae nimia evacuatione debilitaret.

Ob hanc causam inter purgantia uterina ad hunc numerum in *Materia Medica* recensentur, *myrrha*, *gummi ammoniacum*, *bdellium*, *&c.*; quae leviter tantum alvum movent, & non nisi in majori dosi hunc effectum praestant, dum simul fragrantia aromatica, nervis adeo amica, totum tractum primarum viarum replent, flatus, saepe in tali casu adeo molestos, discutiunt, & languentem horum viscerum actionem grato, non nimis calefaciente, stimulo excitant.

Primum locum fere inter purgantia uterina occupat *Aloë*, quam ventriculum roborare omnes affirmaverunt Medici, dum tamen simul alvum subducit. Unde *Celsus* (*x*), dum purgantia remedia recenset, dicit: *Sed medicamenta stomachum fere laedunt. Ideoque omnibus catharticis aloë miscenda est*. Hoc remedium datum, refracta dosi, & saepius, ad grana tria vel quatuor, vel & mistum cum modo laudatis gummi aromaticis, egregium in suppressis mensibus usum praestat, uti & in retenta per haemor-

(*u*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 732. (*w*) De locis in homine cap. 18. Ibid. 377. (*x*) Lib. II. cap. 12. pag. 84.

morrhoïdes consueta sanguinis evacuatione. *Aloë* omnia elixiria, proprietatis dicta, ingreditur, quae additis *croco* & *myrrha*, quandoque & aliis remediis, in officinis prostare solent. His similis compositio, *massa pilularum Ruffi* dicta, ubique in usu est, quae ex *aloë*, *croco*, *myrrha*, conficitur; unde & elixirium proprietatis siccum a quibusdam vocatur. Omnia haec solent tali exhiberi dosi, ut leniter tantum alvum subducant, absque virium debilitatione.

Mirum forte videri posset, quod inter purgantia uterina, recenseantur *Bryonia*, & *Colocynthis*; quae merito acerrimis purgantibus adnumerantur. Sed & haec minuta dosi adduntur tantum lenioribus remediis uterinis, vel exhibentur sic praeparata, ut nocere non possint. Sic in succo *Bryoniae* subsidens faecula alba laudatur a quibusdam Medicis, quam aliquando in aliis morbis dedi ad grana triginta, sequente unica tantum alvi subductione. Aquas dictas hystericas, in quibusdam dispensatoriis, ingreditur *Bryoniae* radix; verum hae vel destillatione parantur, & tunc amarities, ac vis purgans, in extracto manent, & tuto usurpari potest aqua spirituosa, quae alembicum transcendit; vel si sola infusione conficiantur haec remedia, tunc guttatim solent praescribi, ut vis solvens hujus plantae, adeo laudata ab omnibus, efficaciam praestare possit absque catharsi; quae adeo valida est in majori quantitate, ut dura messorum ilia hanc ferre possent tantum. Sic & in *Dispensatorio Viennensi*, ex succo radicum *Bryoniae*, *artemisia*, *ruta*, *sabina*, aliisque uterinis remediis dictis, addito vino generoso, destillatur *aqua Bryoniae composita*; quae tuto adhiberi potest, & alvum non movet.

Idem verum est de amarissima *Colocynthide*, quae, dum in pulverem teritur in officinis, quandoque adstantes purgat, si diutius in aëre his pulvisculis pleno morati fuerint. Solet & unguentis admisceri, quae abdomini illinuntur, ut alvus moveatur. Arabes Medici frequenter utebantur *Colocynthide*; sed ex ejus pulvere, addita mucilagine *gummi arabici*, parabant massam; unde formabantur rotulae, quae *Trochisci Alhandal* vocantur in officinis: sic molli hac mucagine conabantur minuere metuendam *Colocynthidis* acrimoniam. Quandoque jusserunt, ut trochisci illi denuo in pulverem comminuerentur; qui mucagine gummi arabici iterum impastabatur; imo hoc repetebant in tertiam vicem usque.

Raro hodie sola *Colocynthis* adhibetur, ut purgetur alvus; sed solet aliis purgantibus unum alterumve granum addi, ut efficacius agant, imprimis in talibus hominibus, quorum alvus segnius movetur a catharticis remediis. Ob hanc rationem ingreditur plures compositiones purgantes officinarum, *Confectionem Hamech*, *Extractum Catholicum*, *Pilulas Cochiae*, *&c.*

Cum autem in teneris virginibus ab acrioribus purgantibus remediis abstinendum esse, prudentia suadeat, patet satis, *Colocynthidem* inter pur-

purgantia uterina vix locum habere posse.

Sed alium insignem usum habet hoc remedium, si nempe octava grani pars detur omni trihorio, vel quadrihorio; tunc enim non purgat; sed in corporibus languidis, & pituitosis, mira satis praestat, dum leniori stimulo calorem & motum auget. Commode exhiberi poterit, si *myrrhae*, *galbano*, & similibus hic laudatis, addatur *Colocynthidis* pulvisculus. Olim remedium arcanum circumferebatur, quod nil erat, nisi tinctura *Colocynthidis*, spiritu vini parata, additis *Caryophyllis aromaticis*, ut minus cognosci posset, ex quibus constaret *tinctura aurea* [sic enim vocabatur]; quae multis profuit; ubi nempe frigida, lenta, cacochymia menstrui fluoris suppressionem fecerat.

4°. Generale admodum emmenagogorum nomen est, & non omnia remedia, hoc nomine donata, conveniunt omnibus; unde magna hic prudentia, & delectu, opus est. Pleraque remedia, quae laudari solent ad hunc usum, calida & aromatica sunt; imo quaedam ex his non nisi cum cautela adhiberi possunt. *Marum* fragrantissimum aroma spirat, sed summopere calidum, ita ut ignis fere instar nares feriat; hinc plethoricis, calidae temperiei virginibus, nocere posset; in frigidioribus quidem toleratur; sed cum aqua infundi hujus plantae folia debent, ut acre illud aroma diluatur. *Sabina* inter omnes fere herbas cognitas maximam copiam olei essentialis largitur, satis acris, aromatici; ita ut *Celeb. Hoffmannus* (*y*), hac herba per vesicam (ut vocant) cum aqua destillata, potuerit ex singulis libris uncias fere tres olei stillatitii elicere, saltem ex duabus libris, destillatione rite peracta, quinque uncias talis olei obtinuit. Simul aliis observatis constitit, *Sabinae* infusum, vel decoctum, si sanguini recens misso affundatur, magnam ipsi fluiditatem conciliare, & rubedinem intensam [*z*]. Cum autem plantarum aroma in oleis stillatitiis haereat concentratum, facile patet, quantum stimulum *Sabina* corpori applicare possit, dum simul vi sanguinem solvendi pollet. Cum scelestae mulieres quandoque hac planta, & ejus oleo stillatitio, abusae fuerint, ut abortum facerent; hinc in quibusdam locis lege cautum est, ne petentibus detur haec herba, vel aqua ejus stillatitia, aut oleum, nisi ex praescripto Medici. Huic plantae, odore, sapore, & viribus medicatis, satis similis est *Thuya*, semper virens pariter arbuscula. *Artemisia*, *Cardiaca*, longe leniorem efficaciam habent: imo *Sambuci* flores gratam spirant fragrantiam quidem, sed refrigerant potius; unde in calidis morbis, tam interno, quam externo, usu, toties adhibentur. Reliqua medicamenta, in *Materia Medica* ad hunc numerum recensita, aromatica quidem sunt, non tamen comparanda cum calidissimis illis, de quibus statim dictum fuit.

Unde patet, laudata emmenagoga non posse indiscriminatim adhibe-ri,

(*y*) Observat. physic. chemic. pag. 8. (*z*) Schwencke Haematol. pag. 287.

ri, sed prudentem Medicum in singulis aegris perpendere debere, quaenam ex his tuto dari possint; &, si indicatio Medica doceat, urgentia remedia in suppressione mensium exhibenda esse, a lenioribus incipere, sensimque ad acriora pergere, suadet prudentia; optimum videtur, si una cum his calidioribus remediis, humectantia, emollientia, lenientia, dentur; qualis methodus laudata fuit ad §. 75., ubi agebatur de cura morborum, qui glutinoso spontaneo originem debent. Illud autem videtur & voluisse *Celeberrimus horum Aphorismorum auctor*, dum in *Materia Medica* commendat stimulantia, quae ad §. 75. n°. 5. laudantur; sed simul his addit, quae ad §. 54. n°. 4. recensentur; ubi ad curam morborum viscerum fortium & rigidorum laudantur, & recensentur, humectantia, lenientia, & demulcentia, remedia.

Hujus methodi vestigia etiam apud *Hippocratem* habentur; acria enim remedia commendavit, sed simul addidit mollia (*a*): *In mensibus autem, si quidem sanguis erumpat* (satis est); *sin minus, cantharides quatuor, resectis pedibus, alis, & capite, bibat, peoniaeque nigrae grana quinque, & sepiae ova, linique semen, ex vino. Quod si dolor, sique stranguria, detinuerit, in aqua calida desideat, & aquam mulsam aquosam bibat:* Imo, si non prodeant menses, haec repetenda voluit, jussitque, ut *in purgatione mercurialem edat, & polypos coctos, cibisque mollibus utatur:* similia alio in loco (*b*) habet; ubi & medicamentum, ex cantharide confectum, apponi jussit ad uteros; postero vero die adipem anserinum; & paulo post, bis de die calida lavari, praecipit.

Ex his, & pluribus *Galeni*, aliorumque veterum Medicorum, locis, satis constat, novum non esse, si acria remedia ad curationem suppressionis menstruorum adhibeantur; sed & simul patet, quod & in victu, & in curatione, mollia, diluentia, demulcentia, simul propinaverint.

Postquam vis electrica morbis curandis adhiberi coepit, observatum fuit, mensium fluorem ab hac auctiorem fieri, quam antea unquam fuerat; imo &, antequam menstrua prodirent, & dum cessarent, fluorem album experta fuit mulier, a quo tota vita fuerat libera [*c*]. Verum vis electrica, fulminis instar, uno momento penetrat per omnia; hinc & vasa aperiuntur, & humorum celeritas augetur.

Cum autem & a majori lentore stagnare possint liquida in vasis; hinc clari Medici magnam spem posuerunt in talibus remediis, quae una cum stimulo vim solventem haberent. *Celeberrimus Mead* [*d*] ad hunc scopum commendavit inter alia mercurium sexies sublimatum. Prae reliquis omnibus autem laudavit *Helleborum nigrum*; quem vix unquam spem fefellisse, meminerat. Dabat autem tincturae hellebori nigri co-

(*a*) De Natura Mulier. Cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 685. (*b*) Ibid. Cap. 18. pag. 689. (*c*) De Haen Rat. Medend. part. 3. pag. 241. (*d*) Monit. & praecept. Medic. pag. 246. 247.

chleare minimum ex aquae tepefactae haustulo, bis de die. *Et illud quidem notabile observavit, quod quotiescumque, aut propter malam conformationem partium, aut alia quacumque de causa, sine effectu datum esset hoc medicamentum, sanguis per alias vias propulsus fuerit. Unde clarissime constat, quanta vi sanguinem propellendi polleat ista medicina.*

Alii laudaverunt alia, sed fere semper talia, quae vel aucto humorum motu, vel solvendi virtute, vel utriusque simul, suum praestarent effectum. Si autem vires expellentes excitantur stimulantibus remediis, antequam fluxile reddatur illud, quod exire debet, & emissaria, per quae eliminari debet, aperta fuerint, a calidis emmenagogis exasperantur omnia mala, & quandoque periculosae haemorrhagiae per alias corporis partes sequuntur, pertinaciter constrictis manentibus uteri vasis. Unde hic locum habet salutare illud *Hippocratis* [e] monitum, cujus alia occasione memini ad numerum 13. §. 605.: *Corpora, si quis purgare voluerit, meabilia* (εὔροα) *facere oportet*. In hac re diligentes fuerunt veteres Medici; & conabantur, vasis faciliorem dilatabilitatem conciliare, antequam darent stimulantia emmenagoga; vel saltem his addebant emollientia, uti patebit sequenti numero.

5°. Quantum boni exspectaverit *Hippocrates*, in promovendo fluore menstruo, a faciliori dilatabilitate vasorum uteri, patet inde, quod conjugium suaserit virginibus, & integram sanitatem promiserit, si conciperent. Notum est, vasa uterina graviditatis tempore adeo dilatari sensim, ut calami amplitudinem, imo majorem etiam, acquirant illa, quae in utero non gravido nequidem oculis apparebant. Unde etiam toties contingit, ut post puerperium redeant menstrua longe copiosiora; cum vasa, graviditatis tempore adeo dilatata, nondum pristinum robur acquisiverint. Recenset *Hippocrates* [f] molesta symptomata, quibus viro maturae virgines afficiuntur, *cum sanguis in uteros confluit, velut effluxurus, & tamen effluvium non habet*; deinde dicit: *Ego vero impero, virgines, his pathematis affectas, quam citissime viro jungi. Si enim conceperint, sanae evadunt*. Observatum fuit, uti postea in graviditatis morbis dicetur, uterum in animalibus, post coitum dissectis, leviter quasi inflammatum apparuisse; dum rubebant loca, quae antea pallida fuerant reperta; adeoque magis dilatata erant vasa, cum sanguinem rubrum admitterent. In alio loco (g), postquam varia suaserat ad tollendam mensium suppressionem, addit ultimo: *Morbo autem liberabitur, ubi conceperit*. Majorem adhuc effectum speravit, si peperit mulier (h): *De mulierum morbis sic enuncio; mulierem, quae non peperit, gravius & celerius a men-*

(e) Aphor. 22. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 38. (f) De Virginum affectibus. Charter. Tom. VII. pag. 679. 680. (g) De Natur. Mulieb. Cap. VIII. Ibid. pag. 685. (h) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. I. Ibidem pag. 728. 729.

mensibus, quam partum expertam, aegrotare. Quum enim pepererit, ei venulae ad menstrua sunt meabiliores (εὐροώτερα τὰ φλέβια). *Meabiles autem ipsas faciunt lochia; quae purgatio quaedam est &c. His ita constitutis, quum mulier puerperii purgamenta experta fuerit, minus laboriose menstruis purgatur*. Imo, cum vasa illa, jam tantam dilatationem passa graviditatis tempore, facilius distendi possint, minus dolebit mulier, partum experta, a menstruis retentis. *Quod si mulieri, quae jam peperit, affectio aliqua oboriatur, ita ut procedentes menses rite repurgari nequeant, ea facilius, quam si haud peperisset, laborem feret. Assueti namque sunt uteri, & corpus, ut impleatur, idoneum, nimirum utero gerenti, simulque magna est in corpore amplitudo*.

Cum autem non omnibus virginibus possit dari consilium de matrimonio ineundo; hinc omnia molimina artis adhibentur, ut vasa uterina cedant facilius, & sanguinem, quo distenduntur, dimittant per extrema orificia. In his operosus admodum fuit *Hippocrates*, ut calore blando, humectante, foveret haec loca. Sic [*i*] aquam calidam ad uteros, & ambientia loca, affundere, eosque ac crura excalefacere jussit [*k*]. Totum corpus, ac praesertim uteros, leniter foveri, & bis de die calida lavari, praecepit. Alibi [*l*], calida lavare, crebroque toto corpore insidere, interdumque ad umbilicum usque fovere, intermissione vero facta, ea a quibus repurgetur, neque mordeatur, in subdititio apponere, mandavit. Dum autem reliquum corpus non indigeret medela, *sed uteri per se morbum haberent*, solos uteros fovebat balneo vaporis, sic directo per arundinem, ut calentis aquae, non nimium fervidae tamen, adscendens vapor in uteri cavum venire posset (*m*); simulque methodum, & cautelas necessarias, describit. Addit tamen & huic vapori allii fragrantiam, ut emollitam uteri internam superficiem leniter stimularet tantum; monet enim, non debere conteri allia, dum aquae infundentur; ex contritis enim, uti notum est, penetrabilis halitus quaquaversum diffunditur, ita ut adstantium oculi lacrymentur illico. Alio in loco suadet (*n*), ut ventri applicentur pelles agninae calidae, lana sua adhuc tectae; & similia plura hinc inde passim laudat. Plura artis molimina, ut emolliantur vasa uterina, ad promovendum fluorem menstruum, collecta legi possunt [*o*] apud *Moschionem*, ubi balneis, fotibus, inunctionibus, pessariis, frictionibus, cucurbitulis, curam aggreditur retentionis menstruorum, vel quando cum dolore & stranguria purgantur. Pessaria autem in virginibus vix locum habent, ne vis aliqua pudoris claustro inferatur. In *Materia Medica* ad hunc numerum *emplastra*, *fomen-*

(*i*) De Mulier. Morb. Lib. 2. Cap. 27. Ibid. pag. 816. (*k*) Ibid. Cap. 28. (*l*) Ibid. Cap. 37. pag. 820. (*m*) Ibid. Cap. 20. pag. 808. (*n*) De Superfoetatione Cap. XVII. Ibidem pag. 869. (*o*) N°. 126. Apud Spach. pag. 11. & Ibid. Harmon. Gynaec. part. poster. Cap. 2. pag. 20.

fomenta, *unguenta*, *linimenta*, *vapores*, recensentur, quae emolliendo, lubricando, solvendo, stimulando, calefaciendo, inservire poterunt, prout diversa indicatio Medica postulat.

6°. Antea, ubi ad §. 25. de causis nimiae debilitatis fibrarum solidarum corporis agebatur, dictum fuit, nimiam distractionem fibrarum & vasorum talem laxationem producere. Sed & ad §. 106., inter effecta plethorae, nimia dilatatio vasorum fuit recensita. Adeoque si vasa, nata ob mensium suppressionem plethora, nimis distenta fuerint, & diu, merito talis debilitas praevidetur, sive in vasis uterinis, sive & in reliquis corporis vasis; unde chalybeata, & adstringentia, remedia tunc usum habent, uti dictum fuit ad numerum quartum §. 28. Accedit, quod corporis habitus in mulieribus laxior soleat esse naturaliter; unde roborantia remedia optimè ferunt. Monuit illud *Hippocrates* (*p*), dum dicit: *Mulieres autem sicciore victus ratione sic uti oportet. Sicca namque cibaria ad muliebrium carnium mollitiem magis sunt idonea, & meraciores potus ad uteros, & foetus nutritionem, meliores existunt:* Veritatem moniti hujus *Hippocratici* quotidie vident Medici in illis locis, ubi, pessimo more, tepidis aquosis potibus indulgent mulieres, imprimis, si simul sedentariam vitam degunt. Molles, flaccidae, inertes, vivunt, vix foecundae, &, si conceperint, frequenter abortum patiuntur. Sapiens *Lycurgus* [*q*], *Corpora virginum, cursu, lucta, discorum & telorum jactu, exercuit, ut & foetus radix, validum in valentibus exordium sumens, germinaret melius, atque illae, strenue partus excipientes, bene & facile adversus puerperii decertarent labores*. Sapienter sic futurae progeniei curam gerebat Legislator, cum molles & delicatulae, licet robustis & validis jungantur viris, debilem & morbosam prolem in lucem edant.

Verum & chalybeata, & roborantia, locum habent in pallido virginum morbo; in quo totum corpus tumet leucophlegmaticum, & loco boni sanguinis mucosus iners humor per vasa fluit; in illis deficiunt menstrua, quia deëst sanguis, & omnia languent in corpore. Tunc ferri limatura, una cum aromaticis & roborantibus, in vino infusa, si ter de die talis vini medicati uncia detur, pulcherrimè prodest. Usui hujus remedii solet praemitti lene purgans, ut primae viae liberentur ab omni sorde glutinosa; dum v. g. per triduum sumunt mane jejunae quindecim aut viginti grana *massae pilularum Ruffi*, vel similis officinalis compositi. Mirus, & saluberrimus, tunc sequitur effectus: intra paucos dies enim tumor albus corporis incipit subsidere, labia & gingivae, quae antea pallescebant, incipiunt subrubescere, color roseus genis redit; dumque antea ad minimum corporis motum anhelae torperent desides, sensim redit pristina alacritas, & intra tres quatuorve septimanas omnes cor-

(*p*) De Salub. victus ratione textu 24. Charter. Tom. VI. pag. 233.
(*q*) Plutarch. Tom. I. pag. 47.

corporis functiones restituuntur. Adest tunc bonus sanguis, & menstrua brevi post prodeunt sponte, & debita periodo redeunt; modo velint renatis per talis remedii usum viribus, corpus movere. Si enim sanatae jam denuo tepidis aquosis potibus indulgeant, sedentariamque vitam ducant, in pristinum morbum recident quam certissime. Saepius mihi contigit, ut ter, imo quater, eandem curationem repetere debuerim biennii spatio, antequam resipiscentes monitis obedirent: quod nisi fiat, tandem iners ille languor nullis cedit amplius auxiliis, & postquam hebetes, obliviosae, torpentes, per plures menses morbosam traxerunt vitam, pereunt lethargo.

In tali casu prosunt haec remedia, & nocet venae sectio; dum pauculum illud rubri sanguinis, quod adhuc per vasa fluit, demit de corpore. Ubi autem color ruber in labiis, gingivis, oculorum canthis, apparet, una cum calore totius corporis, & venis turgentibus, simulque fluoris menstrui suppressio adest; tunc nocerent talia vina medicata certissime, uti & omnia emmenagoga calida, & motum augentia. Adest enim tunc copia sanguinis, & quidem nimia: hinc venae sectio in pede, balnea, fomenta, &c., quae uteri vasa, nimis resistentia, laxant, locum habent. Videri possunt & illa, quae §. 1083. de cura *Epilepsiae*, natae ab interceptione illorum, quae olim excerni solebant, dicta fuerunt.

Ex quibus omnibus apparet, prudentem delectum remediorum emmenagogorum requiri quam maxime.

Caeterum talis vini medicati formula in *Materia Medica* ad §. 1250. habetur. Interim hoc monendum credo, nimis parvam copiam vini adscriptam fuisse. Librae sex vini Rhenani loco librarum duarum sumantur, ne nimis meracum fiat remedium; &, hoc facto, sufficiet adhuc, unciam hujus vini medicati sumere ter de die. Tutius enim haec dantur minori dosi, longiori tempore continuanda.

§. 1292. SUblata his morbi scaturigine, solent omnia fere mala (1285. 1286. 1287.) sponte evanescere. Vel curantur ex natura & cura ejus morbi, cujus imaginem referunt quam proxime: quod facile ex antedictis fit.

Antea, ad numeros in textu citatos, recensita fuerunt plura mala, quae a sola suppressione menstruorum nasci, observatum fuit. Pleraque ex his solent sponte evanescere, dum fluor menstruus, copia debita, & solita periodo, redit. Sed & simul notatum fuit, depravari ab hac causa posse fere omnes functiones, naturales, vitales, animales; si ergo diuturna fuerit obstructio mensium, possunt superesse postea mala, quae peculiarem medelam requirunt; licet menstrua debito ordine redierint.

Sic

Sic pariter, dum ſanguis menſtruus per inſolitas vias exit de corpore, poteſt ſupereſſe debilitas vaſorum in illis locis, per quae exivit, poſtquam naturali lege per vaſa uterina inceperit excerni. Verum ex illis, quae ad §. 1287. dicta fuerunt, conſtat, ſaepe labefactari ab hac cauſa omnia viſcera; unde & a vaſorum laeſione, aut humorum degeneratione varia, infinitum morborum genus naſci poterit; qui, reſtituto jam fluore menſtruo, ſuperſunt, & curationem poſcunt, quae ſaepe facilis non eſt. Omnium talium malorum curationem hic tradere, ſupervacaneum foret, cum de pleriſque antea jam actum fuerit. Commode autem reduci poterunt ad naturam, & curam, illorum morborum, quorum imaginem quam proxime referunt.

Sic v. g. ad §. 1286. dictum fuit, interceptos menſes quandoque ad pulmonem ferri, & haemoptöen inde naſci. Si quid mali inde contraxerit pulmo, facile patet, illam tunc conducere medelam, quae in *Capitulo de Phthiſi* laudata fuit. Monitum fuit pariter eadem paragrapho, a ſuppreſſis menſibus dura tubercula in mammis gigni, quae curam ſcirrhi requirunt. Monuerat *Hippocrates* (r), ſi menſes prodeant quidem, ſed pauciores, quam conveniant, ferantur, inter alia mala etiam contingere, quod ſequitur: *Dolet alias atque alias corpus*, *maximeque lumbos*, *& ſpinam*, *& inguina*, *manuumque & pedum articulos*. *Neque haec ſimul dolent*, *ſed viciſſim*, *quocumque ſecretus ſanguis*, *qui uteris ineſſe nequit*, *impetum fecerit*, *& qua parte corporis decubuerit*, *tumor exiſtit &c.*: paulo poſt addit, quod quandoque *claudam reddiderit*, *aut aliquas partes impotentes effecerit*, *ſi ſanguis*, *prae rigore*, *& cibi faſtidio*, *quemcumque in locum irruperit*, *circa nervum concretionem habuerit*. Facile patet, curam talium malorum vel ad paralyſis, vel ad morborum articularium, medelam ſpectare. Idem & de reliquis verum eſt.

MOR-

(r) De Mulier. Morb. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 733. 734.

MORBI GRAVIDARUM.

§. 1293. **P**Ostquam gravida est foemina, plurimis afficitur malis ex sola graviditate oriundis.

Facile patet, hic tantum agi de illis morbis, qui a graviditate, tanquam causa, pendent; non autem de illis, qui graviditatis tempore contingunt quidem, verum aliis causis originem debent. Gravidae enim quibusvis aliis morbis sunt obnoxiae.

Patet ex physiologicis, insignem, & subitam, mutationem fieri in utero, tubis uteri, & ovariis, illo tempore, dum Veneris oestro percita mulier foecundo maris semine impletur, & concipit (*s*). Plura etiam observata docent, solito majorem in coitu voluptatem percipere mulieres, dum impraegnantur. Unde & haec mutatio in organis muliebribus, generationi dicatis, conceptionis tempore major creditur merito, quam si coitus absque impraegnatione sequente peragatur.

Antea autem ad §. 1285. dictum fuit de mirabili illo imperio regiminis (sic dicto ab *Helmontio*), quo uterus affectus, a leviori etiam causa, functiones vitales, animales, naturales, turbare possit, & variis quidem ac miris modis. *Hippocrates* jam notaverat, similia conceptus tempore contingere (*t*): Sic enim habet: *Liquido autem constat harum rerum peritis, quod mulier, ubi concepit, statim inhorrescit, & incalescit, ac dentibus stridet, & articulum, reliquumque corpus, covulsio prehendit, & uterum torpor, idque iis, quae purae sunt, accidit.* Videtur autem per *puras* hic intelligere sanas, alacres, & Venerem appetentes, foeminas, quarum uterus purus est, nec mucosis humoribus, aut fluore albo dicto, madescit. Statim enim addit sequentia: *Quae vero crassae, & mucosae, patiuntur, pleraeque harum mulierum illud non sentiunt*. Deinde prudenter subjungit: *Ac sane quantum illae mihi ita indicarunt, tantum etiam me scire profiteor*. Medicus enim de his nihil novisse potest, nisi ex sola mulierum relatione. Certum autem est, dari tales mulieres, quae mucosae, frigidae, ad Venerem torpidae, fluore albo laborantes, vix ullum in coitu oblectamentum percipiunt, & tamen quandoque impraegnantur, licet nihil perceperint illorum, quae modo dicta sunt. Interim plerumque contingit, ut miram mutationem sentiant foeminae illo tempore, dum impraegnantur; pluresque novi honestas matronas, quae aliquoties pepererant, & accurate conceptionis, ac partus futuri, tempus ex his signis notaverant. Con-

(*s*) Vide Boerhaav. Instit. Medic. §. 668. & seq. (*t*) De Carnibus Cap. VIII. Charter. Tom. V. pag. 309.

Confirmat hoc *Hippocrates* (*u*), dum teſtatur, quod *meretrices publicae, quae ſaepius haec expertae ſunt, ubi cum viro congreſſae ſunt; noſcant, quando conceperint, moxque conceptum perdant, quo poſtea jam perdito, velut caro excidit &c.* Ex ſimilibus ſignis fere ſtatuit de foecunditate mulieris, dum peſſariis genitalia leviter irritarentur, uti alio in loco [*w*] habet: *Si cui mulieri a peſſariis non admodum vehementibus dolores ad articulos pervenerint, & dentium ſtridor detinuerit, tenebricoſa vertigine laboraverit, & oſcitaverit, huic concipiendi major ſpes adeſt, quam cui nihil horum contingat.*

Neque haec ſigna, quae ipſo conceptus tempore a mulieribus percipiuntur, ſola graviditatis indicia ſunt; plura enim alia obſervantur, quae diutius perſiſtere ſolent. Sic enim *Hippocrates* (*x*) habet: *Praegnantem mulierem, ſi non alio, hocce cognoſces: oculi ei contracti & magis cavi cernuntur, & oculorum candidum albedinis naturam non habet, ſed lividius apparet. Quae utero gerunt, in facie ephelidem habent, &, ubi concipere coeperunt, vinum odio habent, cibos averſantur, cardiogmo vexantur, ac ſalivant.* Plura quandoque alia ſigna apparent in gravidis mulieribus, & in variis diverſa: frequentiſſime tamen occurrit ciborum faſtidium, cum nauſea. Et videtur *Hippocrates* [*y*] praecipuum graviditatis ſignum inde deduxiſſe, dum dicit: *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre, ſuccedente, ciborum faſtidia (nauſeae) ipſi accidant, hanc gravidam eſſe, ratione dicito.* Cum enim a pravis humoribus, in ventriculo aut vicinis viſceribus haerentibus, faſtidium tale naſci poſſet in non gravidis mulieribus; hinc addidit prudenter *Hippocrates*, ſi nec horror, nec febris ſuccedat, quae natam nauſeam a tali cauſa ſequi ſolent; niſi per vomitum, vel alvi evacuationem, haec ſaburra expellatur.

In quibusdam gravidis illud faſtidium univerſale eſt, ita ut ad quaevis oblata edulia nauſeent; in pluribus contingit, ut ab hoc illove cibo tantum abhorreant, dum reliquos facile ferunt; viciſſimque quosdam cibos vel potus impenſe deſiderent, quos antea vix curabant. Multas matronas vidi, quae ex hoc ſolo ſigno ſe gravidas noverant, licet nullum aliud adhuc adeſſet graviditatis indicium. Quandoque, ſtatim ac impraegnatae ſunt foeminae, dolore moleſto dentium cruciantur: in aliis vidi dolentiſſimam otalgiam, & hemicraniam frequentem; cui vix erant obnoxiae, dum non erant gravidae. Ingens talium ſymptomatum, quae vel in ipſo graviditatis initio contingunt, eſt diverſitas: haec videri poſſunt apud illos, qui de graviditate, & arte obſtetricia, ſcripſerunt, *Mauriceau* (*z*), & alios paſſim: ſingula enim haec enumerare, operoſum foret

(*u*) De Carnibus Cap. VIII. Charter. Tom. V. pag. 308. (*w*) De Infoecundis Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 846. (*x*) Ibidem. (*y*) Aphor. 61. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 232. (*z*) Traité des Malad. des Femm. groſſes Tom. I. pag. 67. & ſeq.

foret potius, quam utile. Sufficit, notasse, per ipsam graviditatem plures functiones laedi, & turbari, in corpore muliebri.

Verum eaedem illae functionum laesiones pro graviditatis signis habentur; notandum tamen est, magna hic prudentia opus esse Medico, ne facile graviditatem vel affirmet, vel neget, nisi ex certissimis, & omni exceptione majoribus, indiciis; v. g. si motus infantis in utero, manu abdomini imposita, distinctissime sentiatur: peritissimi enim decepti fuerunt toties; nunquam forte magis periclitatur fama Medici, quam ubi agitur de graviditate determinanda: undique fraudes, undique saepe insidiae, struuntur incautis. Dum ultimum supplicium ob crimina metuunt, in carceribus detentae, scelestae mulieres, graviditatem simulant saepius, & judices a Medicis petunt, ut renuncient, an vera, an ficta, sit graviditas. Si vel minimum dubium supersit, prudens Medicus differendum supplicium suadebit, donec certius de graviditate constet, ne forte insons foetus una cum scelesta matre pereat. Hoc autem aliquoties contigisse, licet & Chirurgi, & Obstetrices, post examen institutum, renunciassent judicibus, fictam esse graviditatem, Historia Medica docet, & apud *Mauriceau* (*a*) tristes tales casus leguntur.

Quandoque & hydropicae mulieres, praeter omnem opinionem, gravidae inventae fuerunt; nec sine abortus periculo valida emetica, & cathartica, quae toties prosunt in hoc morbo curando, potuerunt adhiberi. Antea, ubi de hydrope agebatur, plures tales casus memorati fuerunt. *Mauriceau* (*b*) viderat Chirurgi uxorem, quae per novem annos laboraverat ascite tantae molis, ut ultra triginta pintas aquae tumidum abdomen continere judicaret; tamen morbi tempore peperit quatuor infantes, vivos, & sanos: testatur autem, dum in ultimo partu obstetriciam illi adhibuerat manum, ventrem edita prole non plus detumuisse visum, quam *si ovum Gallinae* ex abdomine prodiisset; unde facile intelligitur, quantus fuerit ventris tumor.

Contigit mihi, ut curarem in caelibatu viventem, quae, pietatem astute simulans, ab omnibus intacta virgo credebatur. Ascitide laborabat satis valido per septem jam menses, dum meum petebat consilium; neque ullam poteram habere graviditatis suspicionem. Purgantibus hydragogis feliciter curata fuit quidem; verum ipsa me monuit, aliquid excidisse ex pudendis, dum latrinae insideret, alvum exoneratura. In rem statim inquirens, inveni abortum, qui trimestris videbatur. Fornicationis crimen fatebatur illico; sed non difficulter mihi persuasit, se graviditatem ignorasse; cum per tres vel quatuor menses jam intumuisset abdomen, antequam concepisset.

Saepius autem contingit, ut furtiva Venere gravidae tentent imponere Medicis, dum hydropem simulant, hac spe, ut validis remediis

(*a*) Traité des Malad. des Femm. grosses Tom. I. pag. 71. (*b*) Ibid. 73.

datis perdant conceptum foetum. Quandoque & emmenagoga validiora anxie petunt, morbosam mensium obstructionem culpantes. In his magna cautela opus est. Examen obstetricis, an os uteri clausum sit, anterior abdominis pars supra pubem tumeat, mammae magis turgere incipiant, eludunt facile, dum illibatam virginitatem per omnia sacra affirmant; imo probos Medicos pessime exceptos a potentibus familiis novi, dum simile quid suspicati fuissent. Soleo in tali casu, magno apparatu, innocua dare remedia, nullo modo indicando, quid suspicer. Hoc modo impedio, ne alios Medicos forte decipiant, &, dum me deceptum credunt, tempus labitur, justaeque suspicionis causae magis & magis augentur. Omnes enim, qui de graviditatis signis scripserunt, quamvis longo artis obstetriciae usu celebres fuerint, unanimi ore fatentur, primis praecipue mensibus, signa graviditatis satis incerta esse. *Avenzoar*, celebris inter Arabes Medicus, in propria uxore se deceptum, fatetur (*c*).

Quandoque & contingit, ut provectioris aetatis mulieres, & jam accedentes ad illud vitae stadium, quo menstruus fluor cessare solet, bona fide credant, se gravidas esse; cum & similes molestias sentiant, ac in gravidis obtinere solent, & putent, solito tempore se motum foetus sentire; unde omnia ad futurum partum parant. *Sydenhamus* (*d*) hoc aliquoties observaverat, & monet Medicos, ut caute tales tumores abdominis distinguant ab hydrope, neque temere graviditatem affirment, licet & mammae turgeant, & lac exstillent, & obstetricum testimonia confirment, gravidam esse mulierem, & motum foetus sentiant. Observavit enim, quod *tandem venter*, *pari*, *quo increverat*, *gradu sensim detumescens*, *spem vanam eluserit*. Flatibus hunc ventris tumorem tribuit, & monet, quod talis tumor *viduas ut plurimum exerceat*, *vel etiam mulieres*, *quae non nisi provectiores aetate nupserunt*.

Novi hoc contigisse nobili matronae, quae, quatuordecim jam prolium mater, per octennium parere cessaverat, & firmiter credebat, se gravidam esse, cum omnes illas molestias, quas toties experta fuerat, sentiret denuo: imo succensebat omnibus, quae aliquod dubium movere audebant: sensim per quinque menses increvit abdomen, postea sensim detumuit, & per plures annos sana vixit. Adeo autem aegre ferebat, se deceptam fuisse, ut per integrum annum domi pertinaciter latuerit, metuens, ne rideretur ab omnibus.

Vidi & aliam, quae vigesimo quinto aetatis anno filium pepererat, sterilis dein per integros viginti annos, quadragesimo sexto anno peperit secundum filium, licet plurimi vana spe prolis deceptam crederent. Hinc apparet, magna prudentia opus esse, in determinanda graviditate; nam

(*c*) Traité des Malad. des Femm. grosses Tom. I. pag. 73. (*d*) Tractat. de hydrope pag. 611.

nam non tantum in provectioris aetatis mulieribus, sed & in junioribus, similia contigerunt. *Deusingius*, circa medium elapsi saeculi celebris apud *Groningenses* Medicus, acris in controversiis Medicis auctor, in literis ad *Thomam Bartholinum* datis [*e*] agens de similibus casibus, testatur sequentia: *Similem juvenculam ante biennium hic ipse sub cura mea habui, quae omnia ad partum jam jam imminentem, ut putabat ipsa, pararat; at cujus spes omnis in flatus evanuit.*

Plura his similia apud probatos auctores inveniuntur passim.

§. 1294. QUorum nonnulla oriuntur ex sanguine menstruo secerni impedito ob clausum uterum, & foetu tamen non potente hactenus in sui incrementum eum absumere.

In muliere non gravida sanguis menstruus stata periodo excernitur, uti praecedenti capitulo dictum fuit: ubi vero impraegnata est mulier, menstrua cessant, & praecipuum graviditatis signum inde deducitur. Cum autem, postquam menstrua cessarunt, sensim denuo distendantur & impleantur vasa uterina, pro futura nempe fluoris menstrui periodo; hinc credidit *Hippocrates* (*f*), vasis illis jam plenis difficulter concipere posse mulierem: *Quare si eo sanguine* (menstruo nempe) *vacuetur mulier, in ventre concipit, si vero eo plena fuerit, minime. Uteris enim & venis sanguine vacuis, mulieres in se foetus concipiunt. Hae namque mulieres post menstruam purgationem utero concipiunt.* Quamvis autem naturaliter in gravidis cessent menstrua, tamen & quibusdam contingit, ut primis mensibus graviditatis adhuc prodeant, superstite foetu; sed plerumque parciori copia tantum. Antea monitum fuit, in quibusdam mulieribus sanguinem menstruum non tantum ex uteri cavo, sed & ex vaginae vasis, prodire. Imo satis multas vidi, quae, dum menstrua solito quidem tempore, sed minuta copia, prodirent, se per mensem jam gravidas esse assererent; & tempus partus satis exacte huic computo respondebat.

Neque penitus impossibile videtur, antequam embryo, suis membranis inclusus undique cavo uteri nexus fuit, menstruum sanguinem exire posse; imprimis si os uteri clausum non fuerit exacte: sed & tunc simul apparet, conceptum jam embryonem facile cum sanguine exeunte abripi posse, sicque spem graviditatis tolli. Hinc nisi vasa, in superficiem internam uteri hiantia, impraegnata jam muliere, sic resistant, ut non amplius sanguinem dimittant dilatata, parvulus embryo, nondum mole sua implens uteri cavum, elueretur inde, si os uteri cederet, vel undique illum alluens sanguis extravasatus, mora corrumpendus,

(*e*) Thom. Barthol. Epistol. Med. Centur. IV. pag. 132. 133. [*f*] De Natur. Pueri Cap. 3. Charter. Tom. V. pag. 313.

dus, impediret necessariam utero accretionem, & acrior redditus tenerum illud nascentis hominis rudimentum destrueret brevi.

Docuerunt observationes certae, in ovariis, & in tubis Fallopianis, conceptos embryones crevisse in justam magnitudinem, uti postea dicetur. An tunc, cavo uteri manente libero per totum infelicis graviditatis tempus, menstrua fluere pergerent?

Videntur saltem omnia phaenomena docere, constringi uterum conceptus tempore: uteri os clauditur, & menstrua non redeunt. Inde conceptus facti signum *Hippocrates* [g] statuit: *Quod si mulier se genituram concepisse noverit, primo tempore ne virum adeat, sed quiescat. Noscet autem, si vir emisisse se dixerit, mulier vero propter siccitatem ignoret.* Retentionem enim immissi in uteri cavum seminis, saltem pro aliquo tempore, ad conceptum necessariam esse, credidit; unde mox addit sequentia: *Quod si rursus eodem die uterus genituram reddiderit, humidus erit, & si humidus fuerit, rursus cum viro misceatur, quoad concipiat.* Postquam autem concepit mulier, os uteri clauditur, uti *Hippocrates* (*h*) monuit: *Qui utero gerunt, iis os uteri connivet.* In commentario ad hunc Aphorismum *Galenus* (*i*) pro maximo graviditatis indicio habet clausuram oris uteri, si digito immisso obstetrix illud potuerit attingere; quandoque enim in graviditatis initio altius haeret. In illis autem mulieribus, quae nunquam pepererunt, os uteri exactius clauditur, minus in illis, quae jam pepererunt. Neque solam oris uteri clausuram notat *Galenus* (*k*); sed sic habet: *Nam ubi primum uterus intra se semen concepit, universam capacitatem suam contrahit, osque claudit.* Cum autem morbosum os uteri tumere posset, inflammatum nempe, vel scirrhosum; hinc requiritur, ut os uteri clausum sit non tantum, sed & molle, si graviditatis signum inde colligatur. Unde *Hippocrates* alio in Aphorismo (*l*) dixit: *Quibus os uteri durum est, his os uteri connivere necesse est.* Unde *Galenus* maluisset, hunc Aphorismum immediate sequi priorem.

Cum autem considerarent Medici, in gravidis retineri illum sanguinem, qui singulis mensibus exibat de utero, neque primo graviditatis tempore tantam esse molem tenelli embryonis, ut illud retentum in suos absumere usus posset; hinc non sine ratione cogitabant, plethoram metuendam esse primis mensibus, & huic adscribebant illas molestias, quae in gravidis mulieribus observabantur, de quibus paulo post dicetur. In praecedenti capitulo pluribus demonstratum fuit, minorem longe copiam sanguinis excerni in sanis & robustis mulieribus per menstrua, ac quidem credi solet.

Verum & aliud notari meretur, retentum illum in gravidis sanguinem

(*g*) De Infoecundis Cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 849. (*h*) Sect. V. Aphor. 51. Charter. Tom. IX. pag. 224. (*i*) Ibidem pag. 225. (*k*) Ibidem. (*l*) Ibid. Aphor. 51. pag. 228.

nem non servire adeo ipsi embryoni, quam utero; & ab hoc sanguine uterino secerni quidem tenuiores humores, usibus embryonis destinatos, sed nihil rubri sanguinis ad embryonem venire, primo graviditatis tempore. Examinavi plures tales embryones minimos, una cum membranis & placenta excussos, nec potui aliquid rubri detegere in ipso embryonis corpusculo, nec in membranis, nec in placenta; quae in principio, uti notum est, totam chorii superficiem fere tegit. Uterus autem, totus vasculosus, sensim distenditur, ita ut parva ejus cavitas, in non gravidis, sic dilatetur sensim, ut foetum cum secundinis, & aqua intra membranas collecta, continere possit. Cum autem in non gravidis uteri substantia compacta & carnosa cavum contineat exiguum, crediderunt multi uterum extenuari, dum distenditur, & quidem eadem proportione, qua cavum uteri augetur, minui substantiae crassitiem. Haec erat sententia *Galeni* (*m*), ubi de uteri diversitate ex aetate agit: *Rursus igitur in principio conceptus crassus, cum prope tempus pariendi accedit, magnus quidem, sed tenuis; crassitudo enim in longitudinem extensa absumitur; in reliquo vero intercedente tempore, pro ratione magnitudinis, crassitiem habet.* Pluribus demonstrari posset, si operae pretium foret, veteres Medicos uterum majorum animalium potius vidisse, quam uterum humanum, & applicuisse illa, quae in brutis viderant, humanis mulieribus. Sic illa divisio cavitatis uteri in dextram & sinistram, quae in bicorni brutorum utero locum habet, male tribuitur utero humano. Unde sponte cadunt omnes illae praedictiones de sexu foetus, dum mares in dextris, foeminas in sinistris, locari putabant. Sed & brutorum uteri membranacei & tenues sunt, ita ut foetus utero contenti, membranis integris manentibus, & utero illaeso, videri possint: uterus humanus longe alterius indolis est.

Mauriceau (*n*) pertinaciter Veterum sententiam, *Galeni* imprimis, de tenuitate uteri gravidi tuetur, & pluribus nititur firmare auctoritatibus; indignatur, celebres Anatomicos, & plures alios, statuisse, uterum gravidum, naturae miraculo quodam, incrassari tanto plus, quanto magis distenditur. Imo provocat ad ocularem inspectionem illos, qui falsam hanc opinionem tuentur. Voluit idem obtinere in utero, quod observatur in vesica urinaria, quae, vacua dum est, crassa apparet; dum autem urina collecta distenditur, membranacea est & tenuis. Fatetur quidem, in cadaveribus mulierum, subito post partum mortuarum, uterum crassitie sua duos digitos transversos circiter aequavisse, sed hoc tribuit contractioni uteri jam evacuati. Nec negat, in cadaveribus gravidarum, absque exclusione foetus mortuarum, uteri substantiam crassam inventam fuisse; sed hoc praeternaturale esse voluit, & ab inflammatione, ac afflu-

(*m*) De uteri dissect. Cap. 8. Charter. Tom. IV. pag. 280. (*n*) Traité des malad. des Femm. grosf. Tom. I. pag. 20. & seq.

fluxione humorum ad uterum, factum fuiſſe, poſt dolores partus diuturnos & fruſtraneos.

Unde concluſit, non poſſe demonſtrari uteri craſſitiem, tanquam naturalem, niſi in cadavere mulieris, quae partui proxima, utero pleno, nulla cauſa alterato, mortua fuit. Cum autem raro talis caſus contingat, ſuadet, ut interea inſpiciatur uterus ovillus impraegnatus, qui manifeſte tenuis & membranaceus apparet.

Triſte ſic videmus exemplum, optimos viros, dum praeconceptam opinionem mordicus tueri volunt, nequidem propriis oculis quandoque fidem habere. Caeterum hanc opinionem ſolide refutavit celebris in arte obſtetricia autor (*o*). Quod autem *Mauriceau* volebat videre, ut convinceretur de craſſitie uteri gravidi, obtigit [*p*] Celeberrimo *Littre*, ut ſpectaret ſubſtantiam nempe uteri, octo circiter lineas craſſam, in cadavere mulieris, quae, octavo graviditatis menſe, ex lapſu, ſubito perierat. Similem craſſitiem uteri in muliere, quatuor horis poſt partum mortua, vidit *Mery* (*q*). Ex quibus patet, uterum vacuum non apparere craſſum, quia contractus jam eſt, ut *Mauriceau* voluit; uterus enim plenus ſimilem ſubſtantiae craſſitiem demonſtravit. Pulchre autem notat *Deventer* (*r*), craſſitiem uteri in cauſa eſſe, ne poſt partum fundus inverteretur tam facile, & per patulum uteri orificium exiens prolapſum faceret, imprimis dum placenta educitur. Si enim uterus tenuis & membranaceus foret, talis prolapſus uteri vix caveri poſſet. Teſtatur autem *Deventer*, adeo longaevo uſu artis obſtetricandi clarus, illud rariſſime contingere; & tantum, *ſi ſcilicet inſigniter fuerit tenuis*, *tunc quidem circa manum complicatur inſtar lintei madidi*, *neque tam cita tum facilisque contractio eſt; quod mihi non arridet; quin potius mallem*, *eum conſuetam ſervare formam*, *& ſtatim a partu ritè contrahi*, *& circa manum nondum retractam claudi*, *quod multo pauciora ſymptomata tunc extimeſcenda ſint*. De illa autem flacciditate uteri, & quidnam inde metuendum ſit, poſtea dicetur, ubi de *Morbis Puerperii* agetur.

Uti ſaepius contingere ſolet, dum in oppoſitas ſententias acri ſtudio ruunt eruditi homines, quidam dixerunt, uterum gravidum attenuari, dum diſtenditur; alii, multo craſſiorem reddi, quam ante erat. Certe uterus in virginibus, & mulieribus nunquam gravidis, ſolidam, firmam, ſubſtantiam habet, digitum auricularem craſſitie aequantem, quandoque & ſuperantem; hinc ſi talis uterus impraegnatus, & prope partum adeo diſtentus, priſtinam craſſitiem retineat, multum corporeae molis ipſi acceſſiſſe debuit, ut absque attenuatione laterum cavum ejus adeo potuerit diſtendi. Omnia haec dum conſiderabat, amicitia, affinitate, & com-

(*o*) Deventer Novum lumen &c. Cap. VIII. pag. 29. & ſeq. (*p*) Acad. des ſcienc. 1701. Mém. pag. 385. (*q*) Ibid. 1706. Hiſt. pag. 27.
(*r*) Novum lumen &c. Cap. 23. pag. 30.

communi ſtudio, mihi conjunctiſſimus autor (*s*), ſtatuit, quod, ſi non plerumque, crebro equidem, priſtina fere ipſi craſſities maneat. Uterus gravidus, cujus hiſtoriam adeo accurate deſcripſit, & pulcherrima Icone (*t*), ad uterum in liquore ſuſpenſum a perito chalcographo facta, demonſtravit, videtur naturalem uteri non gravidi craſſitiem non multum excedere; unde merito ſtatuit, in gravidis uteri ſubſtantiam nonnunquam augeri, nonnunquam manere eandem, & inter rariſſima computandum eſſe, ſi quandoque extenuari contigerit. Cum autem indubitatum ſit, & in pulcherrima Icone tam bene exprimatur, vaſa uterina, non in eodem plano, ſed per varias contignationes, inter lamellatam uteri ſubſtantiam, decurrere; ſimulque graviditatis tempore eadem haec vaſa inſigniter dilatari, ſanguine repleta, patet facile, attenuationem uteri graviditatis tempore ſecundum naturam locum habere non poſſe; ſed morboſam fuiſſe, ſi obſervata fuerit. Simul apparet, quo majori copia ſanguinis diſtenta fuerint vaſa uterina, adeoque magis dilatata, eo craſſiorem reddi uteri gravidi ſubſtantiam; unde ratio diverſae craſſitiei in variis ſubjectis intelligitur. Quantae autem capacitatis vaſa hic reperiantur, quam ampli ſint ſinus uterini, ſanguine pleni, & cum chorio ac placenta communicantes, apud eundem auctorem (*u*) videri poteſt, qui omnia, quae uterum gravidum ſpectant, optima fide ſcripſit, nihilque affirmavit, quod non mihi, & aliis, exactiſſime demonſtraverit.

Si videantur pulcherrimae Icones uteri gravidi, quas deinde edidit *Celeberrimus Albinus*, cui ars noſtra tantum debet, patebit ſimiliter, quam ampla vaſa uteri ſubſtantiam occupent graviditatis tempore; unde & uterum ſpongiae, ſanguine plenae, in gravidis comparavit *De Graaf* (*w*), & miratus eſt, quod poſt partum uterus ſic contrahatur, ut ſedecim dierum ſpatio ad priſtinam redeat magnitudinem, per lochiorum fluxum evacuato ſanguine, qui uteri vaſa diſtendebat in gravidis.

In puerperis defunctis tamen invenit adhuc ſatis patula haec vaſa, *dum per ſiphonem liquorem in Arterias Hypogaſtricas, aut Spermaticas, infunderet; qui non minus, quam flatus, in uteri capacitatem erumpebat.*

Ex omnibus his patet, ſanguinem menſtruum, qui in gravidis naturali lege retinetur, non abſumi in foetus incrementum tantum, ſed etiam diſtendendis, ac replendis ſimul, uteri vaſis impendi. Non levis momenti eſt haec obſervatio in tractandis gravidarum morbis, uti poſtea patebit.

Quam pulchre haec quadrant *Hippocratis* (*x*) doctrinae! *Ubi enim mulier utero gerit, paulatim a toto corpore ſanguis in uteros defertur, & in orbem*

(*s*) Noortwyk uteri human. gravid. Anat. & Hiſtor. pag. 111. (*t*) Ibidem pag. 205. (*u*) Ibid. pag. 10. (*w*) De Mulierum organis Cap. VIII. pag. 104. 105. (*x*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 23. Charter. Tom. VII. pag. 744.

erbem id, quod in utero est, circumsistens, ipsum auget. Alio autem in loco (y), dum explicat, quare mulier non laboret, deficientibus menstruis dum utero gerit, dicit: *Quod sanguis, singulis mensibus exire solitus cumulate, non agitetur, sed sensim paulatimque quotidie in uteros sine dolore secedat; ex quo augetur, quod intro in uteris continetur. Singulis autem diebus, & non semel per mensem, idcirco defertur, quod genitura, quae in uteris continetur, semper aliquid e corpore, pro virium ratione, trahit, ad eundemque modum etiam spiratio habet. Ac primo quidem parva est spiratio, & paucus sanguis ex matre fertur: Quum vero amplior fit spiratio, plus quoque sanguinis attrahit, & majore copia in uteros descendit.*

Ovum ergo humanum, uteri concavae superficiei undique contiguum non tantum, sed & accretum, fovetur perpetuo calore sanguinis rubri, copiosi, in uteri ambientis substantia contenti; sicque incubatus in proprio mulieris corpore fit, quem ovipara animalia extra corpus suum perficiunt tantum. Unde apparet, quam pulchrum usum habeat sanguis, antea singulis mensibus exire solitus, nunc retentus in vasis uterinis, illaque, sensim magis dilatata, replens. *Harvaeus* (z) praecipuum nascentis embryonis opus sanguini rubro tribuit; imo & existere prius, quam cor & vasa, atque in ipso nascentibus vitam primo incipere, & morientibus ultimo terminari, voluit: *Inde spiritus vitalis, calorque nativus caeteris omnibus advenit; in quo Medicorum calidum innatum, sive implantatum, primo emicat, & lar familiaris, sive focus perennis, hospitatur; unde perpetuo in universum corpus, singulasque ejus partes, vita promanat, nutritio, incrementum, auxilium, & solamen, proveniunt &c. In quo calor primo (tanquam in fonte) & praecipue abundat, vigetque, & a quo reliquae omnes totius corporis partes calore influente foventur, & vitam obtinent. Quippe calor, sanguinem comitatus, totum corpus irrigat, fovet, & conservat.*

Notum est, pulli primordium, in ovo foecundato latens, per longum tempus manere posse absque ullo vitae aut incrementi indicio. Debitus adhibeatur caloris gradus, sive per gallinae incubatum, sive alio quocumque modo, motus, vita, incrementum, sequuntur statim, & quidem adeo celere, ut viginti dierum spatio omnes ante sensus fugiens minutissima molecula pullum jam exhibeat perfectum, qui propria vi fracto putaminis carcere exit. Videtur calidi sanguinis copiosi, per uterina vasa moti, circumfusio non leve emolumentum praestare nascenti embryoni humano.

(y) De Natura Pueri Cap. 3. Charter. Tom. VI. pag. 312. (z) De generat. animal. Exercitat. 51. pag. 199. & seq.

§. 1295. ALia ex ipsa mole, motuque foetus, atque secundinarum, & aquarum, vim exercentium in partes hasce sensiles admodum.

Uterus gravidus suo fundo adscendit in abdomen, reliqua viscera premit, & ex situ suo naturali removet, tanto plus, quo majus spatium in abdomine occupat: primis duobus vel tribus mensibus graviditatis, parum adhuc molestiae uterus sua mole auctus facere poterit, sed sequentibus mensibus ad partum usque, multa quandoque parat incommoda. In cadavere mulieris, sexto graviditatis mense in aquam delapsae, & suffocatae, inventum fuit, fundum uteri ventriculum tangere (*a*); sed inter uteri tumentis partem anteriorem, & peritonaeum nihil de intestinis, nec de omento, inveniebatur; omnia enim haec viscera, ad latera utrimque remota, conspiciebantur; unde uteri superficies peritonaeo anterius erat contigua. Hinc intelligitur ratio, quare motus foetus in utero, manu abdomini imposita, facile sentiatur. Verum etiam uteri pars postica incumbebat ossi sacro & vertebris lumborum, absque ullo viscere interposito (*b*). Uteri fundo ventriculus, & in aliis cadaveribus gravidarum, inventus fuit incumbere, omentum & pars magna intestinorum sursum ac retrorsum, versus diaphragma, haerebant compressa. Similia de mirabili mutatione situs viscerum in gravidis, etiam apud alios auctores leguntur [*c*]. Patet ergo, vim quandoque inferri visceribus, dum a tumente utero ad latera removentur, ita ut hinc inde comprimantur intestina, sicque difficilior ingestorum transitus per tenuia, accumulatio faecum in crassis, sequantur: ab eadem causa bilis in duodenum exitus redditur difficilior; unde toties leves icteri in gravidis observantur; qui post partum plerumque cessant, nisi retenta bilis in vesica fellea jam majorem spissitudinem acquisiverit, vel in calculosas concretiones concreverit, quae non facile per angustias ductus transire possunt. Rarius tamen hoc contingit, nisi in illis, quae jam ante graviditatem in hos morbos vergebant: plerumque enim gravidarum icteri faciles sunt. A diversa hac compressione viscerum plura certe symptomata oriri poterunt tempore graviditatis. An ideo *Hippocrates* (*d*) dixit: *Si nosse velis, an mulier conceperit, dormiturae aquam mulsam potui dato. Quod si tormina habuerit circa ventrem, concepit, sin minus, non concepit.* In commentario ad hunc locum *Galenus* (*e*) notat, quod crudam aquam mulsam dederit *Hippocrates*, quia flatulentia ejus ad hanc diagnosin opus habebat. Videtur autem tentasse hanc diagnosin primis graviditatis mensibus, cum

(*a*) Denys over het ampt der vroedmeesters &c. pag. 54. (*b*) Ibid. pag. 56. 62. (*c*) Levret L'art des accouchem. &c. pag. 57. (*d*) Sect. V. Aphorism. XII. Charter. Tom. IX. pag. 219. (*e*) Ibid. pag. 220.

cum circa quartum mensem, quandoque citius aut serius, foetus motum gravida mulier sentire soleat (*f*); quod certius habetur impraegnationis signum, quam tormina ventris post mulsam epotam. Diserte autem addit *Galenus* [*g*], tormina illa fieri in mulieribus, quae conceperunt (διὰ τὴν ἀπὸ τῆς μήτρας στενοχωρίαν], propter angustiam loci, quae a matrice (tumente) fit.

Ab hac causa alvum adstrictam gravidarum deduxit *Mauriceau* (*h*), uti & alii plures. Sed & intelligitur inde, quare vomitu molesto laborent quaedam mulieres circa finem graviditatis, illae nempe, quibus uterus ascendit altius, & ventriculum premit, sicque irritat, vel saltem ejus distentionem ab ingestis impedit. Si, uti paulo ante dictum fuit, uterus in abdomen assurgens sexto graviditatis mense jam tangebat ventriculum, ultimo graviditatis mense compressisse & arctasse illum, facile creditur. Talis autem vomitus cura sperari non potest, nisi a depletione uteri per partum. Unicum solamen est, si parum simul comedant & bibant, sed frequenter, ut sic nutriantur, absque eo quod ventriculus distendatur (*i*). Si jam a sola mole uteri distenti tot incommoda oriri possint, facile patet, haec multum augeri, dum foetus valide se movet in utero, & vicinis impingit visceribus.

Spes tamen est, mutatum viscerum situm, depleto utero, restituendum brevi in naturalem: hoc autem plerumque contingere solet, nec semper tamen. Notaverat jam *Casparus Bauhinus* [*k*], de omento agens, sequentia: *Nonnullis post partum circa ventris medium collectum remanet, ita ut non leves saepe dolores perferant*. Omentum, satis magnae molis in hominibus, intestinis superincumbit liberum, illa fovet, humectat, oblinit, dumque binis lamellis, supra se invicem mobilibus, constat, facile cedit, & situm mutat: nam in animalibus, post pastum dissectis, omentum sub ventriculo collectum quasi apparet; sed vacuo ventriculo profundius descendit versus inferiora. Dum autem uteri gravidi fundus supra ossa pubis prominere incipit, elevat intestina ac omentum, & ad latera haec sensim derrudit. Videtur autem quandoque omentum ab utero assurgente convolvi, & complicari: si jam, vel ab uteri compressione, vel ab alia quacumque causa, siccescat omentum, concretio lamellarum omenti metuenda erit, nec depleto per partum utero poterit evolvi, ut pristinum locum occupet. Viderat aliquoties *Ruyschius* [*l*] tumores duros & oblongos, post partum in abdomine remanentes, & fatetur diu se ancipitem haesisse, quid de his statueret, donec in dissectione cadaveris rem detegeret. Vidit enim *omentum duos fere digitos cras-*

(*f*) Mauriceau Traité des malad. des femmes grosses Tom. I. pag. 92.
(*g*) In loco statim citato. (*h*) Tom. I. 124. (*i*) Ibid. 130.
(*k*) Theat. Anatom. Lib. I. pag. 79. Cap. 12. (*l*) Observ. Anatom. chirurg. Cent. observat. 63. pag. 59.

crassum, *tres digitos latum*, *spithamam cum dimidia longum*, & *in substantiam adipo-carnosam degeneratum*, *atque insuper scirrhosum*. Massa autem illa, uti figura expressit, adhaerebat superius fundo ventriculi, inferius uteri fundo: admodum videtur credibile, fundum uteri elevatum ad ventriculum usque pressisse omentum, & cum illo concrevisse; post partum vero uterum contractum accretum omentum secum detraxisse, sicque tumorem talem oblongum in abdomine produxisse. Viderat, & contrectaverat, in viventibus plures tales tumores *Ruyschius*, quorum nonnulli transversim positi erant, alii situm obliquum obtinebant. Notat pariter, *mulieres eos tumores*, *sine magno*, *imo aliquando sine ullo*, *dolore*, *licet non sine aliquo incommodo*, *per plures annos gestasse*.

Antea, ubi de hydrope agebatur, pluribus observatis constitit, quam miro modo quandoque omentum degenerare possit, & difficillimos morbos producere.

Quando sensim & directe ascendit uterus, mutatur quidem viscerum abdominalium situs, sed lente, & minori vi. Ubi autem fundus uteri gravidi in dextrum aut sinistrum latus inclinat, inaequalior fit compressio, & multa possunt sequi mala. Mirus talis casus, a Clarissimo *Littre* observatus, legitur (*m*); ubi uterus gravidus, vitio ligamentorum, in dextrum latus semper declinans, hepar sursum contra diaphragma presserat, ejus situm & figuram mutaverat, pectoris cavum minuerat, palpitationes cordis produxerat, &c. Primus infans adeo magnae molis fuit, ut non potuerit excludi, sed mortuus frustillatim debuerit extrahi. Postea adhuc binos infantes feliciter peperit, sed semper uterus in latus dextrum inclinabat, graviditatis toto tempore.

Cum autem observatis, uti dictum fuit, constet, inter uterum gravidum ac tumentem, & vertebras dorsi, nihil interponi, poterit & sic premi ab incumbente utero descendens secundum vertebrarum corpora aörtae truncus, ut sanguis, corde pulsus, difficilius versus inferiora tendere possit, & hinc superiora magis impleantur. Verum antea, ubi de apoplexia agebatur, ad §. 1010. 3. γ. monitum fuit, quod ab utero gravido, comprimente vicina, impetus & copia sanguinis versus caput augeri possit, & quidem non sine periculo; quod & tunc confirmabatur *Hippocratis* textu ibi citato, dicentis: *Uterum gerentibus capitis dolores cum sopore & gravitate oborientes*, *mali: fortassis autem & his convulsivum quid pati contingit*. Simul notabatur ibidem, τὰς ἐπιφόρȣς non simpliciter gravidas, sed partui vicinas, vocari; tunc enim a tumente quam maxime utero majus discrimen compressionis vasorum adest.

(*m*) Académ. des sciences l'an. 1709. Hist. pag. 32.

§. 1296. A Priori (1294.) videntur pendere Nausea, Vomitus, prostratus appetitus, vel idem depravatus plane, animi deliquia, vertigines, dolores summi stomachi, pectinis, inguinum, renum, mammarum, torpor, gravitas, dyspnoea, abortus.

Recensentur hac paragrapho praecipua symptomata, quae graviditatem comitari solent; non quidem, quod cuncta in omnibus gravidis adsint, sed plura, vel pauciora, ex his occurrant in diversis mulieribus gravidis: omnia autem haec mala solent tribui eidem causae, nempe sanguinis copiae nimiae, a retentis menstruis natae, dum foetus hunc sanguinem nondum potest in sui incrementum absumere, uti ad §.1294. dictum fuit.

Verum tunc monitum fuit, non tantam sanguinis copiam per menstrua excerni, ac quidem vulgo creditur, & notabilem ejusdem partem insumi, ut uterina vasa, mole aucta, impleta maneant. Unde merito dubium nascitur, an soli plethorae in gravidis haec symptomata tribui possint.

Certe plethora habet sua signa, quibus distinguitur, de quibus dictum fuit ad §. 106. An illa inveniuntur in omnibus gravidis, quae aliqua saltem ex symptomatibus hic recensitis patiuntur? Ad §. 1293. inter signa graviditatis recensebatur, si oculi magis contracti & cavi cernerentur, & oculorum album lividum appareret. Sed haec non sunt plethorae signa; in hac enim oculi potius prominent, & vasa rubra in albo oculorum apparent. In multis gravidis faciem magis pallidam & contractam inveni, attamen graviditatis molesta satis symptomata aderant.

Praeterea pleraeque mulieres impraegnantur post menstruum fluorem finitum: unde peritae matronae tempus futuri partus computare solent, dum initium graviditatis ponunt decimo quarto die post initium ultimi fluoris menstrui, & eventus toties cofirmavit justum satis fuisse hunc calculum. Verum hoc tempore nondum potest adesse plethora a retentis menstruis. Interim saepius vidi, nauseam & vomitum in ipso graviditatis initio adfuisse. Probe memini, formosam virginem, vegeto nuptam juveni, sequenti post nuptias die vomuisse, nauseasse, & postea insolita quaedam appetiisse. Indignabatur omnino, dum festivo in convivio ab omnibus salutaretur gravida. Post novem menses, exacto computo absolutos, sanum, robustum, infantem peperit. In alia muliere, satis robusta, mox a conceptu, dolebat ventriculus & dorsum immaniter; fiebat meticulosissima, & cogebatur perpetuo decumbere; ructus & flatus fere perpetui; lassitudo corporis summa; sensus omnes erant torpidi, facies pallida, mortuae fere similis. In miserrimo hoc statu manebat

nebat usque in quintum graviditatis mensem, tunc incepit vomere, vires redierunt, surgebat de lecto, & reliquum graviditatis tempus satis commode absolvebatur. Saepius peperit misera haec mulier, sed semper easdem molestias ferre debuit, licet plures & periti Medici omnem adhiberent operam, ut illi succurrerent. Tentata fuit venae sectio, & alia plurima; sed incassum.

Scio quidem, opponi posse, quod raro tales casus observentur; sed saltem hoc inde concludi potest, symptomata tempore graviditatis observata non semper habere plethoram pro causa. Praeterea satis obvium est, mulieres nauseare quandoque, cibos quosdam fastidire, quibus antea delectabantur, insolitos appetere, atque, dum antea similia expertae fuerant, dubitare de graviditate, anxie exspectantes solitam menstrui fluoris periodum, quae si non sequatur, tunc certo credere se gravidas esse, & ab illo tempore, quo haec symptomata observaverant, impraegnationis initium computare. Certe & in his casibus, qui rari non sunt, plethora non potest dici causa horum symptomatum, cum nondum adsit, & axioma illud in scholis omnibus admittatur, quod nullus effectus possit prior esse sua causa. Uteri, & vicinarum uteri partium, quae ad generationem spectant, insignis mutatio, ipso impraegnationis tempore, & postea, videtur potius causa esse illorum symptomatum, quae graviditatem comitantur, imprimis, cum ex ante dictis constiterit illud regiminis imperium, quo uterus in alias corporis partes agit.

Nausea, vomitus, prostratus appetitus. Adeo familiare hoc malum gravidis est, ut plurimae hoc patienter ferant, & vix medelam poscant; praecipue, cum saepius idem jam expertae noverint, procedente graviditate has molestias sensim minui, & tandem penitus cessare. Raro enim durant ultra tertium mensem. Quibusdam quidem circa finem graviditatis vomitus & nausea adsunt ob uterum assurgentem, & ventriculum jam sexto graviditatis mense tangentem, uti dictum fuit: verum hic imprimis agitur de illa nausea & vomitu, quae primis diebus graviditatis jam incipiunt (*n*). Simul monet Author idem, non produci haec per colluviem pravorum humorum in ventriculo, adeoque nec requiri evacuantia, quae in primo hoc graviditatis stadio vix tuto possunt adhiberi, praecipue si validiora fuerint. Videri possunt & illa, quae in *Capitulo de nausea* ad §. 642. n°. 5. de hac re habentur. Tamen negari nequit, quod si diu durent haec, vel continuo urgeant, laedantur functiones viscerum chylopoieticorum sic, ut horreant miserae ab omni cibo & potu, & in ventriculo ac primis viis quandoque colligatur saburra vitiosorum humorum, quae expelli debet, imprimis si ructus nidorosi, os amarescens, lingua sordida, talis mali indicium dederint. Lene purgans, imprimis ex *rhabarbaro*, solet tunc insigniter pro-

(*n*) Mauriceau Traité des malad. des femm. grosses. Tom. I. pag. 128. 129.

prodesse (o); validiora enim semper caute vitantur. Hanc methodum omnes optimi auctores, qui de gravidarum morbis scripserunt, commendaverunt, *Hippocrate* etiam consentiente (p), qui sic habet: *Praegnantes medicamentis purgandae sunt, si humor turgeat, quadrimestres, & ad septimum usque mensem; sed hae minus. Minoribus autem, aut grandioribus, foetibus cavendae sunt purgationes.* Patet ergo, quod *Hippocrates* non commendaverit purgationem ad nauseas & vomitus, quae primo graviditatis stadio contingunt, tertioque mense cessare solent, & quandoque citius; sed tantum in illo casu, ubi copia pravorum humorum adesset. Prioribus autem mensibus, quia majus tunc abortus periculum est, his abstinendum jussit; uti etiam ultimis mensibus, ne per tormina, quae saepius a purgantibus fiunt, excitarentur partus dolores, & ante tempus excluderetur foetus, nondum omnino maturus. Cum autem alio in loco (q) monuerit sequentia; *Mulieri utero gerenti, si alvus multoties fluat, abortionis periculum est;* concludi potest, quod leniora tantum purgantia adhibuerit.

Semel vidi, verso jam foetu, & utero ad inferiora descendente, nauseam & vomitum rediisse, quae vix jam poterant attribui uteri ascendentis fundo, ventriculum prementi. Vini Hispanici pauculum cum pane biscocto datum profuit statim fere; quod & a *Mauriceau* (r) laudatur; qui parvam quoque copiam spiritus vini dedit in similem usum. Si calidae temperiei, & plethorica, foret gravida, tutum non foret, calidioribus his uti, nisi prius per sanguinis missionem plenitudo haec imminuta foret. Caeterum vina illa oleosa, meraca, si dentur parca copia, multum levaminis adferunt. *Hippocrates* (s) statuit, quod *meraciores potus ad uteros, & foetus nutritionem, meliores existunt.*

Ubi autem nausea perpetua, & vix tolerabilis amplius, affligebat gravidas, quibus genus nervosum admodum mobile erat, tunc aliquot guttulis laudani liquidi datis illam saepius feliciter sedavi. Vide illa, quae ad §. 644. 5. habentur.

Depravatus plane. Cum adeo varius sit ille appetitus depravatus, Graecis *κίσσα* vel & *κίττα* (t) dicitur, eo quod pica avis, & alas diversis coloris, & variatam admodum vocem, habeat. Malacia etiam vocatur illud symptoma, quod non tantum in gravidis, sed & in virginibus, aliquoties observatur: Appetitus ille depravatus quandoque absurda quaevis desiderat. Sic *Hippocrates* (u) notavit, praegnantes quandoque terram aut carbones concupiscere, & comedere, & in foetus capite

(o) Ibid. 131. (p) Sect. IV. Aphor. I. Charter. Tom. IX. pag. 130.
(q) Sect. V. Aphorism. 34. Ibid. pag. 214. (r) In loco modo citato.
(s) De salubr. vict. rat. textu 24. Charter. Tom. VI. pag. 233.
(t) Moschion apud Spach. pag. 3. N°. 28. (u) De Superfoetatione Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 863.

pite ſignum tunc apparere, ubi editus fuit. Numeroſa in Hiſtoria Medica habentur depravati gravidarum appetitus exempla, dum murorum calcem, lateres, lanam, aliaque multa, clam devorarent. Contingit etiam ſaepius, ut in quosdam cibos acerrimo appetitu ferantur, & ſtupendam horum manducent copiam. Vidit *Tulpius* (*w*) mulierem, quae *impraegnata delectabatur tam impenſe halecibus ſalitis, ut ante partum comederit mille & quadringentos. Attamen ſine ventriculi offenſa, ullove ſanitatis diſpendio*. Computo ſubducto, patet, quod quotidie quinque comederit haleces, qui gratum quidem dant ferculum, verum a robuſto homine vix ferri poſſent tanta copia. Sed & infans eodem delectabatur appetitu, *ut cum necdum poſſet verbis, expetierit tamen ejulatu, haleces*. Ubique ſatis in more eſt, ut gravidis concedantur illa, quae petunt, niſi omnino fuerint abſona, & certo nocitura; quocumque etiam redimi debeant pretio. Unde ſequens axioma practicum ſtatuit *Manningham* (*x*): Si *alimenta, quae apprime appetunt gravidae, optima & ad nutritionem maxime idonea, non ſint, omnino tamen anteponenda ſunt illis alimentis, quae fugiunt & oderunt*. Neque ſemper illa ciborum vel potuum deſideria per totum graviditatis tempus durant, ut in muliere illa, quae tot devoraverat haleces; ſed ſaepius vidi, quod ſatis cito evanuerint, & denuo redierint quandoque. Sic optimam matronam novi, quae, ſobria ſemper, per unum alterumve diem incepit vinum appetere quam maxime; pudibunda tamen cum eſſet, noluit vinum petere majori copia, quam ſolebat: maritus, rem ſubolfaciens, callide ſubminiſtravit occaſionem facilem, ut clam omnibus huic deſiderio ſatisfacere poſſet: faſſa eſt poſtea, nunquam aliquid gratius ſibi contingere potuiſſe, &, licet ſatis largam copiam vini hauſiſſet, optime ſe habuit.

Animi deliquia; quae ſaepius tempore graviditatis contingunt; imprimis in tenerioribus & delicatioribus foeminis: quandoque & validam nauſeam haec ſequi ſolent, ſed brevi evanida, ſi fragrans acetum, odorum vinum, vel ſpiritus leniter aromatici, naribus ſupponantur, additis quandoque & blandis antihyſtericis remediis, de quibus poſtea ad §. 1300. dicetur. A motu foetus in utero validiori, uti etiam dum genubus incumbunt diutius, quandoque leviter animo linquuntur. Praeterea, utero & foetu jam multum auctis mole, magna copia ſanguinis in uteri ſubſtantia continetur, ac in placentae vaſis; verum & turgens uterus, quandoque premit venas iliacas, arterias minus, cum firmiores ſint; unde magna copia ſanguinis in pelvi, & ſub pelvi, continetur, quae ad cor non redit, vel ſaltem non omnis; unde cordis vires minuuntur. Si vero mutetur uteri ſitus, decumbendo in lecto, vel alio quocumque modo, liberantur quandoque venae compreſſae, & copia ſanguinis ad cor

(*w*) Obſervat. Medic. Lib. 2. Cap. 24. pag. 132. (*x*) Art. Obſtetric. Compend. pag. 65.

cor venit, illudque per aliquot momenta fere obruit; unde & cordis palpitatio, & instans quasi jamjam animi deliquium, sequitur; donec sanguis ille denuo aequabiliter per omnia vasa distributus fuerit; tunc enim omnia haec cessant.

Vertigines. A vertigine, quamvis levissimus cerebri morbus sit, omnes etiam graviores capitis morbi incipere, &, dum curantur, pro ultimo symptomate vertiginem relinquere, solent: frequenter animi deliquia praecedit, vel comitatur & frequentissime nauseam, etiam in sanissimis paulo ante hominibus, si subito in gyrum corpus agant, mari vehantur, ex alto loco deorsum spectent, &c.: Hinc a levibus satis causis vertigo nasci poterit. A plethora, si nimis turgeant encephali vasa, vertigo sequitur, vasorum depletione sananda; & vulgo solet in gravidis haec causa accusari, quae quandoque, sed non semper, locum habet; cum & eaedem causae, quae animi deliquia, nauseam, vomitum, producunt, etiam vertiginem faciant, adeoque & simili medela indigeant.

Dolores summi stomachi. Cum acrimonia acida morsum ventriculi, & saevos intestinorum dolores, toties producat (vide §. 63.), ab eadem causa & in gravidis mulieribus hoc poterit contingere, si cibis & potibus acidis, aut cito acescentibus, delectentur; imprimis, cum ob frequentem nauseam debilitata coctione prima haec difficilius subigantur, adeoque suam sequantur indolem; unde *Manningham* (*y*) monet sequentia: *Mulieres gravidae, quibus acescere sive ardorem solet pati, stomachus, ab acidis fructibus immaturis, saccharoque, abstineant; vel etiam vinum fugiant; nam vinum, ut alimenta in stomacho acescant, efficit, ipsumque est acidum.* Acidi absorbentia terrea, ut *lapis cancrorum*, & similia, satis feliciter hoc malum tollunt: *Vina Hispanica*, & alia oleosa, ut *Tockaviense* &c., non adeo facile acescunt; quae ergo prae aliis usurpari poterunt. Omnium autem maxime sensilis pars videtur esse orificium superius ventriculi, quod, ab acidis, vel aliis acribus, irritatum quam maxime dolet.

Notum est; si quis vinum acidum ingesserit, vix molestiam sentiet; verum si eructaverit, vel in rheda vectus concutiatur, ita ut contenta ventriculi, jam acriora reddita, alluant orificium ventriculi superius, solet cardialgia sequi. Si jam consideretur a tumente utero ventriculum premi, & quandoque ejus situm mutari, intelligetur ratio, quare ventriculi dolor a graviditate, ut causa, produci possit. Plura observata docuerunt, quandoque pertinacem dolorem ventriculi fieri, dum tumores scirrhosi ventriculo adhaerentes, vel in ejus substantia nati, premendo, vel & pondere suo distrahendo, agunt. Aliquoties vidi, mulieres his doloribus obnoxias, post quartum graviditatis mensem ab illis omnino liberari, qui post partum redibant aeque molesti. An in his tumens ute-

(*y*) Art. Obstetric. Compend. pag. 66.

uterus sustinet scirrhosos tales tumores, ita ut ventriculus minus laedatur? Non videtur improbabile. Plenam tamen certitudinem non habeo, cum non contingerit mihi occasio, ut ullum cadaver illarum, in quibus hoc observaveram, aperire potuerim.

An vero similis dolor, non tantum a pressione vel mutato situ ventriculi, oritur; verum & per consensum, quo uterus ipse dissitas corporis partes afficere potest, quae actio regiminis dicitur, uti antea monitum fuit? Videtur *Hippocrates* [z] tale quid indicasse. Ubi enim recensuit, quae graviditatis tempore contingunt, uti & illa, quae fiunt, dum partus instat, subjungit: *Toto vero intermedio tempore oris ventriculi dolore subinde premitur, ob ventrem undique complectentem foetum, maxime vero ob uterum*. Dum autem, partus tempore, uterus molestum jam onus excutere nititur, cardiam prius affici notat *Hippocrates* (a), & pro signo jamjam instantis partus habet, dicens: *Quae in partu os ventriculi praedoluere, paulo post ejiciunt*. Non enim hic loquitur de cardialgia, quae graviditatis tempore adfuit, sed de illa, quae corripit, dum partus dolores jam adsunt.

Pectinis, inguinum, renum. Si consideretur mutatio situs viscerum abdominalium per assurgentem uterum gravidum, mirum non videbitur, varios nasci posse dolores, a quarundam partium distractione, vel & compressione; praecipue, si praeternaturalis aliqua concretio viscera abdominalia inter se, vel cum vicinis partibus, univerit.

Verum quidem est, quod superior pars uteri, quae fundus dici solet, in gravidis expandatur imprimis: invenit *Noortwyk* (b) in cadavere mulieris, quinto graviditatis mense mortuae, quod sequitur: *Supremum uteri laqueare insigniter expansum erat; ita ut tubae Falloppianae, quae in non gravidis naturaliter lateribus summi uteri inseruntur, demissiori longe loco haererent: nempe quarta pars globi supra parallelam earundem insertionem protuberabat*. Idem & obtinet in ligamentis uteri teretibus dictis, sive rotundis, quae a fundi uteri lateribus, ubi tubae Falloppianae utero committuntur, orta, inter duplicaturam peritonaei versus inguina utrimque descendunt, dein extra abdominis cavitatem prodeunt, oblique supra pubis ossa versus pinguedinem, ibi copiosam, excurrunt, & in ea prope clitoridem in multas partes divisa terminantur, ac evanescunt (c). Sic impeditur nimia quidem illorum distractio, attamen, magis magisque adscendente uteri fundo, videntur plus elongari; & in quibusdam gravidis dolor molestus excitatur praecise illo in loco, ubi supra pubem haec ligamenta desinunt; cum autem vasculosa sint, & haec

(z) De Mulier. Morb. Lib. I. cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 749.
(a) Coacar. Praenot. n°. 547. Charter. Tom. VIII. pag. 884.
(b) Uter. human. grav. anat. pag. 7. pag. 71. (c) De Graaf de Mulier. organ. pag. 147. 148.

vasa in gravidis magis repleta observentur, forte & inde dolor nascitur (*d*). Adest autem ille dolor plerumque in uno latere tantum, & credidit celebris ille in arte obstetricia auctor, vasa ligamentorum teretium ideo infarciri, quia placenta, utero accreta, locum, unde enascitur ligamentum teres, occupat. Unde credidit, hoc in utroque loco fieri non posse, nisi in gemellis, si singuli suam placentam habeant.

Saepius hos dolores in gravidis observavi hisce locis, plerumque post aliquod tempus, absque noxa relicta, evanidos. Verum & similes dolores in cruribus ac femoribus quandoque patiuntur gravidae, quae ab hac causa non videntur pendere. Illos dolores autem potius in prima graviditate contingere, observavit *Mauriceau* (*e*); quibus, quiete in lecto, & venae sectione, si opus foret, medelam facere solebat. Sponte autem patet, omnia haec mala multum augeri posse, dum foetus valide movetur in utero. *Hippocrates* dixit (*f*), de muliere gravida partui proxima: *Tum maxime lumbis dolet; nam & lumbi a foetu percutiuntur.*

Mammarum. Antea, ubi de virginum morbis agebatur, dictum fuit de manifesto illo commercio, quod inter mammas & uterum intercedit: etiam inter signa graviditatis mammarum tumor numerabatur, qui, si mollis sit, & potius tensionis utcumque molestae sensum faciat, quam dolorem, nullam medelam poscit: pro bono enim signo habetur, & *Hippocrates*, uti postea dicetur, abortum praesagiebat, si subito flaccescerent mammae in gravidis; & e contra, optimam spem fovebat, si denuo turgidae redderentur. Cum autem, uterum humanum binis constare cavis, crederet, quorum dextrum mares, sinistrum puellas, foveret; hinc abortus futuri sexum cognosci posse credebat, prout dextra, vel sinistra mamma flaccesceret. Mollis frictio, fomentum ex hydrogala, in qua sapo Venetus dissolvitur, satis feliciter has molestias tollere solent; praecipue, si serosi quid sublactei ex papillis effluat. *Mauriceau* [*g*] pariter monuit, naturae hoc committendum esse; damnavit omnia repercutientia, & cavendum jussit, ne vestibus arctius adstrictis turgentes mammae premerentur; inde enim merito pessima metuebat mala.

Torpor, gravitas, dyspnoea. Molestum, quamvis charum, onus gravat totum corpus, & quandoque adeo debiles reddit, ut vix artus movere possint ultimo graviditatis tempore, praecipue si molliter educatae fuerint, & toto graviditatis tempore inerti torpuerint otio. Rusticae mulieri gravidae minor molestia, quae

Instanti cum plena tument quoque viscera partu,

Aequat

(*d*) Levret l'art des accouch. pag. 33.

(*e*) Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. pag. 134.

(*f*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 749.

(*g*) Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. pag. 137.

Aequat humum rastris, segetem nascentibus herbis
Liberat, in longos religat sarmenta maniplos.
Et duri patiens ita ruris, amansque laborum est,
Inter ut agrestes operas enixa, marito
Progeniem referat, quam non peperisse, sed agris
Invenisse putes (*h*).

Totam quandoque familiam vidi desolatam, dum metuebant, ne ob torporem & debilitatem matris unquam felix succederet partus. Ubi tamen veri partus dolores urgere coeperunt, omnis torpor cedebat, vires, antea suppressae, redibant illico, & faustum sequebatur puerperium. Licet omnes calida cardiaca stimulantia poscerent, ut vires scilicet erigerentur, nihil tale dedi, cum nocitura praeviderem.

Dyspnoea autem imprimis circa finem graviditatis observatur, cum repleto adeo abdomine, & diaphragma libere descendere nequeat, & musculi abdominales adeo distracti minus validè agant.

Abortus, sic dictus, quod non sit tempestive ortus, vocatur foetûs ante terminum ex utero exclusio: adeoque, stricte loquendo, potest abortus in primo impraegnationis exordio contingere, hinc & ὠμοτοκίαν alii dixerunt, immaturum partum: Attici, *Galeno* (*i*) teste, vocabant ἀμβλωσιν: *Hippocrates* autem ἀποφθορὰν, deperditionem, vocare solebat; quia intempestivi tales foetus, vel prodeunt jam mortui, vel, si adhuc vixerint, brevi pereunt. Cum autem ante septimum mensem expulsus foetus raro vel nunquam superstes maneat, hinc tales sub abortûs nomine comprehendere solent Medici: cum vero plurima exempla habeantur foetuum septimestrium, qui diu non tantum supervixerunt, sed & ad bonam senectutem pervenerunt; hinc tales partus non vocantur amplius abortus, sed simpliciter tantum praematuri. Cum autem primo impraegnationis tempore ovum humanum nondum uteri superficiei nexum sit, si tunc elabatur de utero, vix ullo indicio cognosci poterit talis embryonis deperditio; unde & a multis abortus nomen tunc vix mereri creditur. Hinc plerumque a primi mensis fine usque ad septimum mensem absolutum mulier abortiri dicitur, si foetum perdat. Cumque toto hoc temporis intervallo embryo utero nexus sit, illa separatio ab utero, cujus vasa jam aucta mole, & sanguine plena, sunt, fieri nequit fere, nisi ante abortum, vel & ipso abortus tempore, sanguis majori minorive copia de utero exeat.

Forte hinc vocari posset abortus, *sanguinolenta foetus immaturi expulsio.*

Possunt enim satis commode in abortu tria temporis stadia distingui. *Primum* est, quando nexus placentae cum utero incipit solvi. Notum

 est,

(*h*) Vanier Praed. Rust. Lib. 2. pag. 47.

(*i*) Comment. I. in Lib. VI. Epidemic. text. 2. pag. 356.

est, ovum humanum adhaerere omnium firmissime utero in illo loco, ubi placenta est, & magna uteri vasa cum placenta communicare, quae nexu hoc soluto sanguinem fundunt, qui copia auctus chorii nexum, longe debiliorem, cum utero tollit magis magisque, donec per os uteri exire incipiat; & hoc vocatur *secundum* stadium abortus. *Tertium* stadium dicitur, ubi foetus immaturus ex utero prodit.

Si jam in memoriam revocentur illa symptomata, quae primis graviditatis mensibus adesse solent, patebit facile, saepe metuendum esse, ne tener ille nexus foetûs cum utero destruatur. Soli, per vomitum, abdominis concussus producere possunt hoc malum; imprimis, si non tantum nausea & vomituritio, sed validus & frequens vomitus, adsit; qui, uti dictum fuit ad §. 652., agnoscit pro causa non tantum fibrarum muscularium, faucium, oesophagi, stomachi, intestinorum, convulsionem; sed etiam diaphragmatis & musculorum abdominalium; unde tunc omnia contenta abdomine viscera premuntur, & concutiuntur. Augetur hoc discrimen, si vasa corporis multo sanguine turgeant eodem tempore.

Inde etiam patet ratio, quare circa tertium mensem abortus frequentius contingat; quia nempe debilior adhuc est nexus foetus cum utero, & in sanguineae temperiei foeminis, quibus antea copiosa solebant fluere menstrua, vasa uterina multo sanguine turgent.

Sequitur jam, ut consideremus, qua methodo, & per quae remedia, haec symptomata, si non omnino tolli, saltem minui & leniri, possint. Patebit autem statim, ad hunc scopum obtinendum prudentia opus esse.

§. 1297. QUae proinde pendentia ab una causa eodem remedio, sanguinis missione, tolli solent.

Cum inter praecipua graviditatis signa menstruorum cessatio habeatur; hinc solebant incipientis graviditatis molestiae retento huic sanguini adscribi a plurimis; adeoque concludebant, nullum praesentius remedium haberi posse, quam si per venae sectionem tolleretur sanguis, a cujus nimia copia nasci omnia haec mala credebant. Verum ex antedictis patuit, non in omnibus mulieribus tantam evacuari menstrui sanguinis copiam, ut ab hujus retentione, statim in graviditatis initio, mali quid metuendum sit. Praeterea patuit, multa ex illis symptomatibus, quae inter signa graviditatis solent haberi, jam adesse, antequam a retentis menstruis copia sanguinis aucta fuerit: solent enim saepe mulieres concipere primis diebus, postquam cessaverint menstrua, & in pluribus statim nausea, vomituritio, & appetitus rerum insolitarum, observatur. Neque facile deduci posse videntur haec gravidarum symptomata a sola copia sanguinis aucta, cum in plethoricis eadem non observentur. Verum etiam demonstratum fuit, sanguinem hunc retentum impendi re-

plen-

plendis uteri mole crescentis vasis ; atque ob hanc causam non statim abundare, licet a tenello embryone non possit absumi totus.

Quam maxime autem hic videtur considerandum naturae institutum, cui ministrare Medicum oportet, non imperare. In sana & vegeta muliere debito tempore fluunt menstrua; cessant, si impraegnatur. Si semper cum periculo retineretur in corpore gravidae ille sanguis, adorandus Creator alias substituisset vias, per quas exire posset, & illae gravidae, quae sanguinis missionem non admitterent, graviores paterentur molestias. Nunquam tota vita sanguis missus fuit uxori meae propriae; nunquam tamen abortivit; & sex proles sanas peperit felicissime, atque a puerperiis cito restituta fuit semper. In plurimis aliis idem observavi; & hinc merito concludere possum, sanguinis illam missionem in omnibus gravidis necessariam non esse; imo nec semper utilem, & quandoque noxiam.

Longe tamen absum ab illa sententia, nunquam venam secandam esse in gravidis: vidi plures, quae sanguinis missione opus habebant, sive ob nimiam plenitudinem, sive ob subitam rarefactionem sanguinis. Illae, quae singulis mensibus copioso sanguine diffluunt, dum non sunt gravidae, opiparo utuntur victu, & corpus parum movent, saepe nimio sanguine turgent, plethoricae, primo vel secundo graviditatis mense; nec unquam dubitavi, talibus venae sectionem suadere, simulac signa plethorae observarem; probe gnarus, caeteroquin abortus periculum imminere. In aliis, per iracundiam validam vidi omnia vasa illico turgere repleta, faciem rubram tensam, oculos rubro sanguine suffusos; & his venae sectio profuit. Hoc tantum monitum volo, ne pro generali regula habeatur, sanguinem tempore graviditatis mittendum esse, & omnes molestias, omnia mala, quae sequuntur, merito attribui hujus remedii neglectui. In quibusdam locis haec opinio inoluit, imprimis in nobilibus familiis, ter venam secandam esse tempore graviditatis; in initio nempe, circa medium, & prope finem; nulla habita ratione temperiei, & habitus corporis. Vidi, hoc factum fuisse in tenellis pallidis foeminis, & licet languerent inde pessime toto graviditatis tempore, debiles, languidos, infirmos, parerent foetus, & per integros menses affigerentur lecto, antequam post puerperium prodire possent in publicum, vix tamen, & apud paucas tantum, impetrare potui, ut imposterum idem non tentaretur. Medici ipsi, famae suae nimis consulentes, huic torrenti vix se audebant opponere: probe gnari enim erant, si quid sinistri contingeret postea, illud unice attribuendum fore omissae venae sectioni; e contra, si more solito sanguis mitteretur, liberos ab omni culpa pronunciandos, quidquid etiam postea fieret.

Interim optimorum Medicorum gravis authoritas suadet, caute hic procedendum esse. Dixerat *Hippocrates* (*k*): *Mulier utero gerens vena secta abor-*

(*k*) Aphor. 31. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213.

abortit, *eoque magis*, *si foetus grandior fuerit*. Et *Galenus* assentitur *Hippocrati*, praecipue, ubi jam adultior foetus majori copia nutrimenti indiget. Praeterea, dum in partu placenta educitur, magna sanguinis copia exire solet, & lochia per plures dies pergunt deplere vasa uterina. An ergo conducet paulo ante partum per venae sectionem minuere adhuc sanguinis copiam? Novi quidem, quod dicatur, sic impediri, ne copia tanta sanguinis ex utero fluat, dum placenta educitur: sed nequidem verosimilis est haec sententia. Magna enim adeo vasa ex utero ad placentam veniunt, ut necessario, post nexum hunc solutum, undatim sanguis effluere debeat; quem uterus se contrahens, dum vacuus est, urget. Imo nisi hoc fieret, pessima sequerentur mala, uti postea demonstrabitur in capitulo *de morbis puerperii*.

Fatendum est, non omnino & absolute verum esse hunc *Hippocratis* aphorismum; nam quotidiana observata docent, abortum non semper sequi, si gravidae mulieri vena secetur. Unde *Celsus* (*l*) prudenter limitavit *Hippocratis* sententiam. Dum enim de venae sectione agit, monet, in pueris, & senibus, & gravidis, vetustatem Medicam hac abstinuisse: *Siquidem antiqui*, *primam ultimamque aetatem sustinere non posse hoc auxilii genus*, *judicabant*, *persuaserantque sibi*, *mulierem gravidam*, *quae ita curata esset*, *abortum esse facturam*. *Postea vero usus ostendit*, *nihil ex his esse perpetuum*, *aliasque potius observationes adhibendas esse*, *ad quas dirigi curantis consilium debet*. *Interest enim*, *non quae aetas sit*, *neque quid in corpore intus geratur*, *sed quae vires sint*. Haec ergo docebunt Medicum, quid agendum sit in gravidis; neque facile tunc errare poterit. Si enim langueat pallida mulier gravida, a sanguinis missione abstinebit omnino; contra si rubescat, caleat, venae turgeant, caput doleat, narium stillicidium adsit, tensionem circa lumbos, pelvim, inguina, sentiat, venam secabit, ut abortum, a nimia vasorum plenitudine metuendum, caveat; semper tamen & tunc memor erit illorum, quae *Celsus* (*m*) prudentissime monuit: *Mulieri praegnanti post curationem quoque viribus opus est*, *non tantum ad se*, *sed etiam ad partum*, *sustinendum*. *Non quidquid aut intentionem animi*, *aut prudentiam exigit*, *protinus ejiciendum est*: *cum praecipua in hoc ars sit*, *quae non annos numeret*, *neque conceptionem solam videat*, *sed vires aestimet*, *&* *ex eo colligat*, *possit*, *nec ne*, *superesse*, *quod vel puerum*, *vel senem*, *vel in una muliere duo corpora*, *sustineat*.

Videtur tamen ex toto contextu *Celsi* patere, quod tantum disputaverit, an liceat, in morbis, sanguinem mittere gravidis mulieribus; non, an in gravidis & sanis illud fieri debeat. Cum autem *Hippocrates* abortum exspectaverit in gravidis a sanguinis missione, quae tamen saepe adeo necessaria est in morbis acutis; hinc forte statuit in aphorismo preceden-

(*l*) Lib. 2. Cap. X. pag. 77. (*m*) Ibid. pag. 78.

cedenti (*n*); *Mulierem utero gerentem morbo quodam acuto corripi, lethale*. Periculosius decumbere gravidas talibus morbis, nemo dubitat, praecipue cum & foetus ratio habenda sit in curatione; uti optime *Galenus* (*o*) in Commentario ad hunc textum notat. Dum enim minori copia & longiori intervallo cibaria exhibentur aegrotanti matri, periculum est, ne alimenti penuria pereat foetus. Si autem plus ciborum, & crebro magis, exhibeatur, metus est, ne intempestivo cibo aucta febre gravida occidatur. Tamen, non semper perire gravidas, dum morbo acuto corripiuntur, vel ex ipso *Hippocrate* (*p*) demonstrari potest. Mulier enim illa, quae in littore, trimestri foetu gravida, decumbebat febre acuta, cum obmutescentia, delirio, convulsione, insomniis, urinis tenuibus non bene coloratis, aliisque malis symptomatibus, tamen a morbo evasit, decimo quarto die judicata. Unde & *Celsus* (*q*) hanc prognosin limitavit, dicens: *Mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur*.

Vidi quandoque Medicos meticulosos fuisse ob hos aphorismos *Hippocratis* in curandis gravidarum morbis acutis, & a sanguinis missione abstinuisse, vel saltem illam nec satis larga copia, nec repetitis vicibus, tentare ausos fuisse, licet morbus hoc remedium posceret. Tuto tamen, & cum optimo eventu, hoc factum fuisse, propriis experimentis novi. In muliere sex menses gravida acutam pleuritidem, tribus venae sectionibus, intra nucthemeri spatium institutis, curavi feliciter, quae postea debito tempore sanam prolem peperit quam felicissime. In alia, circa ultimum graviditatis terminum, acuta febre cum dolore intenso lateris sinistri decumbente, bis venam secui: viginti quatuor horis post secundam venae sectionem sanam puellam enixa est, & feliciter a morbo, atque a puerperio, convaluit. Similes casus, ubi gravidis, morbo acuto laborantibus, feliciter vena secta fuit, apud *Forestum* (*r*) habentur, & alios.

Ex his, ut puto, satis constat, quid de *Hippocratis* Aphorismo, prohibente venae sectionem in gravidis, sentiendum sit. In morbis acutis gravidarum illam quandoque requiri, & cum successu fuisse administratam, certis & numerosis observatis confirmatur. Verum inde concludi nequit, in gravidis & sanis mulieribus sanguinis missionem semper esse utilem.

Ubi signa plethorae adsunt, & largo menstruorum fluxui assuetae sunt mulieres, omnes conveniunt, sanguinis missionem non solum utilem esse, sed & necessariam; sin minus, *Mauriceau* (*s*) ne quidem illam laudat, dum sanguis ex vagina, menstruorum more, fluit in gravidis. *La Motte*

(*n*) Aphor. 3. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213. (*o*) Ibidem. (*p*) Epidemic. Lib. I. aegrot. XIII. Charter. Tom. IX. pag. 115. (*q*) Lib. VI. Cap. 6. pag. 55. (*r*) Lib. 2. Tom. I. pag. 59. & seq. Stalp. van der Wielen observat. rar. Cent. prim. num. 33. part. I. pag. 132. & observ. 65. pag. 277. & seq. (*s*) Traité des malad. des femm. groff. livr. I. chap. XX. pag. 156. 157.

te (*t*), qui candide adeo narrat illa, quae obſervavit, admittit venae ſectionem tantum in gravidis, ſi *admodum plethoricae* fuerint: adhibet tamen etiam, ſi abſurda appetant, bona alimenta faſtidiant omnino, nauſeent, vomant, debilitatem ſentiant, aliquid ſanguinis de vulva fluat. Verum ex antedictis conſtitit, haec ſymptomata non poſſe ſemper adſcribi nimiae copiae ſanguinis; adeoque non ſemper requirere venae ſectionem.

Concludit autem, ſi gravida bene valeat, ſanguinis miſſionem non tantum inutilem, ſed & noxiam, eſſe.

§. 1298. IN qua tamen inſtituenda, locus, tempus, copiaque, maxime advertenda.

Locus. Cum venae ſectio inſtituatur primis graviditatis menſibus tantum hoc ſcopo, ut minuatur nimia ſanguinis quantitas, illud ſemper obtineri poterit, quocumque in loco aperiatur vena. Cum autem, uti ad §. 1291. dictum fuit, ad promovendum fluorem menſtruum venae ſectio in pede inſtituta uſum habeat, & ideo ab omnibus commendetur, ſponte patet, quare damnetur in gravidis, cum abortus periculum foret, ſi vaſa uterina ſanguinem dimittere inciperent. Hinc, omnium auctorum conſenſu, ſanguinis miſſio in brachio fit, graviditatis tempore. Quamvis autem impetus & copia humorum deriventur verſus inferiores corporis partes per venae ſectionem in pede inſtitutam; tamen videtur ſanguis facilius tunc tranſire per arteriam iliacam externam, quae non dat utero adeo copioſos ramos, & minus urgeri iliacam internam, quae utero proſpicit. Frequentes obſervationes docuerunt, ſceleſtas mulieres, dum menſtruorum ſuppreſſionem ſimulabant, tentaſſe fruſtra venae ſectionem in pede, ut clandeſtini amoris fructum perderent. Interim tutiſſima ſemper incedendum via eſt, & merito ex brachio facta ſanguinis miſſio praefertur, dum nimia ſanguinis congeſtio circa vaſa uteri metuitur. *Danda eſt autem opera, ut quam maxime procul a locis, in quibus dolores fieri & ſanguis colligi ſolet, ſectiones faciamus. Sic enim minime magna mutatio repente continget, & translata conſuetudine efficiet, ut ne amplius in eundem locum colligatur* (*u*).

Tempus. Si morbus acutus inflammatorius ſanguinis miſſionem poſtulet, quovis graviditatis tempore vena ſecatur, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Verum cum hic agatur de illa ſanguinis evacuatione, per quam abortus periculum a nimia plenitudine cavetur, & emendantur moleſta ſymptomata, graviditatis initium comitari ſolita, facile patet, primis menſibus praecipue venae ſectionem locum habere. Poſt tertium enim menſem, nauſea, vomitus, & reliqua graviditatis ſymptomata,

(*t*) Traité des accouchem. liv. I. chap. XV. pag. 64. & ſeq. (*u*) Hippocrat. de Oſſ. natura Cap. V. Charter. Tom. IV. pag. 3.

mata, minuuntur; imo integre cessant aliquando. Praeterea post hoc tempus uteri moles crevit, & vasa ejus copiosiori sanguine indigent, ut repleantur, simulque foetus mole auctus pluri indiget nutrimento. In plethoricis, & quae copiosa menstrua habere solent, quandoque post primam cessationem menstruorum opus est venae sectione; frequentius tamen post secundam periodum in tali casu instituitur; si signa doceant, sanguinem abundare in corpore, & urgere vasa uterina, nona vel decima septimana post impraegnationem: abortus enim hoc graviditatis tempore saepius contingunt, rarius quarto mense, & post illum finitum rarissime, nisi a morbo valido, vel vi externa, ut lapsu, percussione abdominis; aut & a validis animi affectibus, a quibus summopere cavendum est. Si nimiae plenitudinis signa recurrant denuo, eadem ratio suadet, repetendam esse sanguinis missionem: neque tales casus mihi frequenter contigerunt in praxi, ubi pluribus venae sectionibus opus fuit. Quasdam tamen vidi, lautissime vivere solitas, sanguineae temperiei, & ob levissimam quamvis causam irascentes, quibus quatuor, imo quinque, vicibus venam tundere opus erat, ut caveretur abortus. Prudens Medicus ex signis plethorae facile determinare poterit, quando depletione opus erit.

Copia requiritur talis, quae minuendae plenitudini sufficit, nec tamen vires debilitat. Hoc dum fit, post sanguinis missionem alacriores se sentiunt; si larga nimis copia detrahatur, languent. Caute hinc monuit *Manningham* (*w*), etiam in morbis gravidarum, qui venae sectionem requirunt, cavendum esse, *ne copia sanguinis larga uno tempore mittatur; quoniam effectus idem, si interpositis intervallis fiat, plerumque sequatur, & iis incommodis, quae temere effuso sanguine oriuntur, difficile sit, mederi*. Felicior semper ars Medica est in tollendo, quod superest, quam in restituendo, quod deëst. *Parum enim valebunt potiones cardiacae, ad vires, intempestive effuso sanguine, reficiendas* (*x*). Unde egregius ille vir hanc cautelam commendavit: *Quandocumque sanguinem mitti jusseris (in rebus praesertim dubiis) digito aegrotantis venae continuo ab incisa vena admoto observandum, fortiores an languidiores (effluente sanguine) fiant ictus, (idque ex sola uncia permissa sedula observatione dignoscatur). Si fortiores fiant ictus, tuto potes pergere; sin minus, vel si languidiores fiunt, incommodis afficietur maximis aegrotans, nisi statim desinatur*. Non absimile monitum dederat *Celsus* (*y*), dicens: *Vis corporis melius ex venis, quam ex ipsa specie, aestimatur*.

§. 1299. TUm victus tenuis, motus ordinatus, potus levis, admodum prosunt.

Victus tenuis. Omnia viscera abdominalia, quae ingestos cibos retine-

(*w*) Artis obstetric. Compend. pag. 91. (*x*) Ibid. pag. 92. (*y*) Lib. 2. Cap. X. pag. 78.

tinere & mutare in chylum debent, a tumente utero moventur loco, & quandoque comprimuntur, dum procedente graviditate augetur uteri moles. In initio graviditatis molesta saepe adest nausea, quae ventriculi actionem turbat omnino. Hinc patet facile, victum tenuem tunc requiri ex eupeptis; jusculis nempe, teneris animalium juniorum carnibus, piscibus fluviatilibus, ovis recentibus, oleribus mollibus, pane bene fermentato. Praestat & saepius repetitis vicibus nutrimenta exhibere, quam ciborum copia gravare ventriculum. Opima pinguia, & illa cibaria, quae ex farinosis non fermentatis parantur, vitanda; consuetudinis tamen semper ratio habenda est in gravidarum victu; cum consuetos cibos facilius ferant; neque semper pertinaciter obluctandum est, si quaedam admodum desiderent edulia, licet minus salubria viderentur. Videantur & illa, quae §. *599.* & *602.* dicta sunt.

Contra hanc diaetae regulam saepe peccatur, dum meracissimis jusculis, aliisque ferculis, quae parva sub mole multum nutrimenti continent, conantur gravidas implere, etiam invitas, nimis saepe sollicitae matres. Credunt enim, omnem curam adhibendam esse, ut non tantum gravida, verum & foetus, alatur. Sed a similium copia ingesta gravatur ventriculus, non nutritur corpus.

In condimentis autem, aromata calefacientia, & acria omnia, vitanda sunt, vel saltem, si his diu assueta fuerit mulier, parca manu tantum adhibenda. Blanda enim humorum maternorum indoles maxime conducit tenero foetui.

Motus ordinatus. Antea dictum fuit, quam feliciter rusticae mulieres parere soleant, quae vix solitos intermittunt labores, antequam partus dolores sentiant. Verum hoc in molliter educatis minime conduceret. Optime prodest ambulatio, praecipue in aëre puro, sereno, rustico, absque delassatione tamen. Vectio in rheda, nisi sic loris suspensa fuerit, ut nullum validae & subitae concussionis periculum adsit, minus tuta est. Hinc itinera gravidis non conducunt, partim ob viarum asperitatem, partim ob subitum metum, quo percelli solent, si quid sinistri contigerit. Ascensus autem per acclivia, cum nimis delasset, & descensus per declivia, cum vix sine lapsus periculo a gravidis perfici possit, vitandi sunt. Imprimis damnantur saltationes validae, aut diuturnae, a quibus toties periculosae haemorrhagiae, & abortus, contigerunt. Pariter caveri debent omnes nixus validi, elevando pondera, removendo obstacula, & alia his similia. Vidi, optimam matronam abortivisse, dum gravida biennem filium, in terram delapsum, levare subito conabatur.

Potus levis. Aqua pura illis, quae assuetae sunt, optimus potus est. Nec unquam observare potui, cerevisiam nocuisse illis, quae hanc potare solebant. Pauculum vini tuto miscetur aquae, pro potu communi.

ni. In fine prandii aliquid vini generosi mollis, cum pane tosto, vel biscocto, solet facile concedi; praecipue, si ventriculus langueat, uti saepius in initio graviditatis contingit. In temperie calida sanguinea majori sub cautela haec concedi solent.

Frigidi autem valde potus, imprimis per glaciem gelidissimi redditi, si bibantur a gravidis, *exinde colicam passionem saepe patiuntur, & abortionem faciunt* (z).

§. 1300. INterim Cardiaca aromatica, una cum lenissimis antihystericis, vel & blandis subacidis, summi usus sunt, & efficaciae.

Languent plus minusve plurimae gravidae, praecipue primis graviditatis mensibus: illae vero, quae mobile admodum genus nervosum habent, saepius & passionibus hystericis corripiuntur. Unde Medici vix de aliis remediis cogitaverunt, nisi de talibus, quae hunc languorem grata sua fragrantia tollere possent, & debiles nimis fibras solidas roborarent, simulque inordinatos generis nervosi motus compescerent. *Cinnamomum*, quod inter aromata principem locum obtinet, hinc adeo laudatur: habet enim amabilem fragrantiam, simulque vim roborantem satis manifestam. Sed & ideo cinnamomi pulvis, infusum cum vino paratum, & tinctura, praeferuntur reliquis ex hoc aromate praeparatis, quae aromatica fragrante vi pollent quidem, sed roborante efficacia carent; qualia sunt *oleum essentiale cinnamomi*, *aqua stillatitia*, *vel & spiritus cinnamomi*; quae omnia sunt fragrantissima quidem, sed tota vis roborans in residuo post destillationem cinnamomo manet, nec una cum volatili fragrantia per alembicum transcendit. Magnum & hic usum habent *Cortices Arantiorum*, & *Citreorum*, qui mire reficiunt fragranti halitu, & gratum simul amarorem, ventriculo amicum, possident; quod imprimis in corticibus *arantiorum* obtinet. Sed & horum succi grato acido sapore oblectant, & deletum appetitum feliciter restaurant, dum cibi his succis condiuntur; simulque omni resistunt putredini. Ob eandem rationem *Ribesiorum* succus, cum saccharo in *Sapam* sive *Rob* coctus, roborans *Cydoniorum* pulpa, succus *Berberissae* acidus & subausterus, commendantur gravidis. Variae in *Materia Medica* ad hunc numerum reperiuntur formulae, ad quarum normam plures similes concinnari poterunt, magis minusve aromaticae, pro diversa nempe mulieris gravidae temperie.

Affectibus autem hystericis cöercendis *Castorei* virosus odor, *Succinum*, horum tincturae, & alia plura similia, commendantur; sed parca dosi tantum; cum eadem haec & inter medicamenta emmenagoga numerentur.

(z) Manningham Art. obstetric. compend. pag. 65.

§. 1301. AB incremento foetus oriri videntur eadem fere, quae enumerata (1296.), tum Difficultas urinae, & alvi, Haemorrhoïdes, Varices, Inflatio pedum, Uterinorumque labiorum, lapsus proclivis.

Antea notatum fuit, non omnia graviditatis symptomata liquido intelligi, aut explicari, posse ex menstruorum retentione; nec a mole foetus, secundinarum, & aquarum; quae saltem in graviditatis initio satis parva est. Unde etiam observatur, plura symptomata, quae incipientem graviditatem comitantur, minui multum, imo integre cessare quandoque, post tertium vel quartum mensem. Illae autem molestiae, quae a mole aucta uteri, foetum continentis, fiunt, potius augentur ad finem graviditatis usque. Si enim, uti ad §. 1295. dictum fuit, in muliere, sexto mense graviditatis mortua, uteri fundus inventus fuerit tangere fundum ventriculi, & intestina sursum ac ad latera removisse, ita ut inter uterum & spinam dorsi nihil locaretur, anteriorque uteri tumentis superficies nudum peritonaeum tangeret; patet facile, & reliquis tribus ultimis graviditatis mensibus hanc viscerum pressionem augeri adhuc debere, una cum uteri extensione. Diaphragmatis motus sic minus facilis redditur, & quandoque illud irritatum tetano riget, sicque verum asthma spasmodicum fit, quod per vices redit, imprimis, si ventriculus simul, vel ab ingestis, vel a flatibus, turgeat. Vidi hoc in gravida, quae post partum statim liberabatur molesto hoc malo.

Multum tamen levantur hae molestiae, dum sensim crescit uteri gravidi moles, sicque lente & aequabiliter mutatur viscerum situs. At contingit aliquando, uteri fundum non assurgere recta, sed ad unum alterumve latus declinare, uti in sequenti Capitulo demonstrabitur; tunc minus aequabilis erit illa pressio uteri, & possunt augeri molestiae. An tale quid indicare voluit *Hippocrates* (*a*), dum dixit: *Praegnantibus hypochondrii dolor, malum*. Saepius alia occasione monitum fuit, *Hippocratem*, ubi in singulari numero ponit hoc verbum, semper intellexisse hypochondrium dextrum. Si jam uteri fundus in dextram partem obliquatus assurgat, intestinorum molem premet versus hepatis concavam partem, in qua vesicula fellis, ductus bilarii, venae portae truncus, &c., haerent; unde patet facile, plurima mala fieri posse, quae indicantur metuenda ob dolorem dextri hypochondrii in gravidis.

Difficultas urinae. Agitur hic de illa urinae difficultate, quae ab incremento foetus, & uteri mole aucta, producitur, ac praecipue ultimis graviditatis mensibus observari solet. Potest enim graviditatis tempore

(*a*) Coac. Praenot. N°. 523. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

pore ab aliis caufis, quae ad graviditatem non fpectant, urinae difficultas nafci. Vidi fic in muliere triginta annorum, tertio graviditatis menfe, fubito moleftiffimam dyfuriam, abfque ulla caufa praegreffa: poft aliquot horas incepit dolere, & tumere, pudendi pars fuperior circa meatum urinarium: vena fecta fuit, molliffima remedia externo & interno ufu adhibita; unde levamen quidem fenfit, fed dolor ille, qui circa meatum urinarium fuerat, per abdomen difpergebatur; fexto die vix poterat decumbere; fed perpetuo erecta federe cogebatur. Simul dolorem validum fenfit circa renem finiftrum; urina nunc facilius, nunc difficilius, profluebat; dolor manebat circa renem, nunc mitior, nunc magis acer; &, fex feptimanis elapfis, purum aequale album pus eminxit, cum levamine fubito doloris circa renem; perrexit diu, urinam purulentam emittere; finito quinto menfe graviditatis foetum mortuum excludebat. Poftea renuit fumere illa, quae renali ulceri curando idonea confulebantur: pus in urina minuebatur copia quidem; fed incepit emaciari, tuffive purulenta exfpuere, & tabe pulmonari fenfim confecta periit.

His fimiles morbi poffunt gravidis contingere; fed etiam ab ipfa mole uteri gravidi poteft impediri libera urinae excretio. Vefica enim utero incumbit (*b*). Hinc mole auctus poteft veficam comprimere ita, ut non fatis diftendi poffit; adeoque frequenter cogetur urinam dimittere gravida; fi autem collum veficae comprimatur, impeditur liber urinae exitus, & pars urinae, diu manens in vefica, mora acrior reddita, irritat perpetuo, ficque moleftam ftranguriam facit; quod praecipue ultimis graviditatis menfibus contingere folet; dum quandoque vefica fic deprimitur, ut angulum faciat cum fuo collo. Obfervavit hoc *Mauriceau* [*c*] in gravida, quae tribus ultimis menfibus, frequenter, & tanto cum dolore, urinam exprimebat, ac fi calculo, vel ulcere colli veficae, laboraret; poft partum autem omnia haec mala ceffabant ftatim.

Idem contingere quandoque quarto & quinto graviditatis menfe, notavit egregius de arte obftetricia auctor *Brudenell Exton* (*d*), dum uterus gravidus totum pelvis cavum implet, nec adhuc multum fupra pubis offa eminet fundo fuo. Imprimis autem hoc fiet in illis mulieribus, quibus uteri collum profundius in vaginam defcendit; uti fieri folet in his, quae uteri prolapfum habuerunt, five integrum, five incipientem tantum: licet enim uterus non promineat extra vulvam, fed vaginam repleat, tamen fic comprimit collum veficae, ut urina excerni nequeat. Talis cafus legitur (*e*), ubi nec catheter poterat in veficam deduci, fed, reducto utero prolapfo, fponte excernebatur ingens quantitas urinae, qua vefica diftendebatur.

Om-

(*b*) Mauric. traité des malad. des femm. groff. Liv. I. Chap. XV. pag. 138.
(*c*) Ibid. pag. 139. (*d*) Syftem. of midwifery pag. 144. (*e*) Levret fur les polypes pag. 112. 113.

Omnium maxime haec urinae difficultas videtur fieri in gravidis, quarum uterus, propendulo maxime abdomine, supra ossa pubis antrorsum delapsus, efficit, ut vesica cum suo collo angulum faciat, sicque impediatur libera urinae excretio, & simul difficilis admodum reddatur catheteris in vesicam introductio. Observatum fuit, vesicam in gravidis, a tali suppressione urinae distentam, tumores produxisse in inguinibus, & in perinaeo; veram nempe vesicae herniam, de qua videri potest *Academia Chirurgica Parisina* (*f*), ubi tales casus habentur, in gravidis mulieribus observati. An simile quid indicat sequens *Hippocratis* locus [*g*]: *Interdum etiam, ubi mulier vasorum vacuationem passa fuerit, ac praeterea laborarit, uteri conversi ad vesicae osculum procumbunt, & stranguriam inducunt. Nullum autem aliud habet malum, & curata brevi convalescit, nonnunquam etiam sponte.*

Et Alvi. Ab assurgente utero gravido intestina omnia sursum & ad latera recedunt, ac plus minusve comprimuntur, cum minuatur cavum abdominis. Cum autem in intestinis tenuibus contenta sint molliora, & magis liquida, non tam facile transitus horum per cavum intestinorum impedietur. In crassis vero intestinis exsucca magis materia haeret, &, resorpto per vasa absorbentia liquidiori, magis magisque redditur arida, donec expellatur per anum. Coli jam intestini finis, uti notum est, antequam desinit in rectum, elevatur sursum, incurvatur, dein iterum recta descendit in pelvim, & vocatur tunc intestinum rectum. Verum uteri turgentis moles hunc imprimis locum premit, ubi sponte sua, etiam in non gravidis fit remora faecibus alvinis; adeoque patet, quare toties stricta fiat alvus graviditatis tempore. Cavendum tamen est, ne nimis diu moretur alvus, quia faeces alvinae magis magisque exsiccantur, mole augentur, & indurantur; unde non possunt ano expelli postea, nisi summa vi; quod quandoque abortui causam dedit. Si autem pars tantum induratarum faecum alvo exprimatur, sensim reliqua accumulantur, omnia crassa intestina implentur faecibus, & intestinum imprimis rectum dilatatur quandoque in saccum ingentem, uti inventum fuit in cadavere juvenis quindecim annorum (*h*), qui diu laboraverat alvo stricta, ita ut intra viginti dies semel tantum alvum deponeret. Simul notatur in eodem loco, pluribus contigisse, ut digitis, vel & instrumentis, educi debuerint siccissimae & induratae faeces, si per longum tempus alvus stricta fuisset.

Neque tantum intestinum rectum sic dilatatur a faecibus retentis, sed & secundum totam longitudinem coli talis dilatatio contingere poterit. Vocatus fui ad mulierem Anglam olim, quae sanissima felici & satis facili

(*f*) Tom. 2. pag. 23. & seq.

(*g*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 735.

(*h*) Académ. des scienc. 1750. in 4°. Hist. pag. 48.

facili partu excluserat prolem sanam, nec quid mali primis diebus puerperii passa fuerat. Nono autem post partum die, licet alvum quater deposuisset hoc intervallo, incepit conqueri de obtuso dolore & pondere circa os sacrum, una cum tenesmo, sed irrito, deponendi alvum; clysmata injecta fuerunt, sed redibant illico; olei copia data fuit; emollientissima decocta, cum melle, linimenta ano & vicinis partibus, adhibita fuerunt: tandem sensim descendit massa indurata, & anus incepit parum aperiri, ut instrumentis scalpendo quasi minui potuerit moles utcumque; tandemque post summas angustias, & dolores, per integrum biduum toleratos, expressa moles faecum induratarum fuit, quae foetus maturi caput aequabat, si non superabat. Absque dilaceratione ani tanta moles transire non poterat, tamen ope peritissimi Chirurgi a tanto malo perfecte convaluit.

Patet facile, hanc faecum congeriem graviditatis tempore collectam fuisse, nec haesisse in intestino recto, vel coli fine, quia partum impedivisset; sed altius, & post puerperium sensim dilatato colo descendisse. Simul notandum est, talem faecum congeriem posse distendere intestinum crassum, & tamen non ita exacte implere ejus cavum, quin subducere se possit liquidior & mollior faex stercoracea, quae postea in reliquo tractu intestini in scybala figurata mutatur, & absque molestia per alvum exit.

Unde auctores (*i*), qui de cura gravidarum scripserunt, sollicite monent, cavendum summopere esse, ne stricta nimis alvus sit graviditatis tempore. Cum autem purgantium frequens usus non conveniat gravidis, hinc clysmata emollientia & lubricantia commendantur; praecipue si syringae ope injiciantur; tunc enim altius penetrant, quam si vesica adhibeatur ad hunc usum. Suppositoria pariter laudantur, quae suo stimulo non tantum intestinum rectum, sed & colon, incitant ad contractionem, per quam retentae faeces loco moventur, imprimis, si per clysma emolliens & oleosum intestinum lubricatum fuerit, & durae faeces emollitae sint; tunc enim facilius descendent, & minori molimine per anum exprimentur. Adeo autem magni momenti hanc rem esse credidit egregius ille author, ut noluerit Medicum fidere gravidae vel illius custodis relationi, sed ut ipse inspiciat faecum copiam, nec cesset ab his remediis, donec molliora alvi excrementa prodierint.

Haemorrhoides. Tumentem uterum venas iliacas premere, sicque difficiliorem facere reditum sanguinis venosi a partibus inferioribus, antea jam monitum fuit; hinc sequitur, venas magis tumere, imo etiam arterias, cum difficilius sanguinem suum in venas nimis plenas evacuent. Haec ratio est, quare toties occurrant haemorrhoides tempore graviditatis; omnium maxime in illis, quae antea solebant haemorrhoides pati: semel enim dilatata haec vasa a leviori etiam sanguinis praepon-

(*i*) Brudenell Exton pag. 146. 147.

pondio magis tument. Augetur autem haec caufa a faecibus durioribus, circa finem inteftini coli collectis, vafa comprimentibus; uti etiam a mole uteri tumentis, prementis eadem haec inteftini loca. Imo & in collo matricis, & circa ejus orificium obfervatum fuit, vafa inftar haemorrhoïdum tumere, uti alia occafione ad §. 1286. dictum fuit.

Varices. Ab eadem caufa tumores varicofi in tibiis & femoribus oriuntur, tumentibus admodum venis, & nodofis circa loca, ubi valvulae haerent. Tumores illi varicofi poft fomnum folent minui, cum in horizontali corporis pofitura uteri gravidi moles minus premat venas iliacas: ob hanc rem etiam confulitur gravidis, ut de die aliquoties lecticae incumbant, cruribus in fitu horizontali pofitis, ut fic facilius fanguis venofus ad cor redire poffit. Interim hoc cavendum eft, ne, mutato fitu corporis, fubito fanguis venofus, in venis tumentibus collectus, ad cor redeat; quod inde opprimeretur; unde animi deliquium metuendum foret, uti ad §. 1296. dictum fuit. A varicibus hoc imprimis metuendum eft, ne diu diftractae venae omne perdant robur (vide §. 25. 3.), & tandem ruptae periculofam producant haemorrhagiam: ftagnans autem fanguis in varicibus mora acrior reddi poffet, & venarum tunicas erodere; quod fi non fiat graviditatis tempore, contingit quandoque diu poft in mulieribus, quae faepius pepererunt, in quibus aliquoties vidi tumores varicofos, pollicem amplitudine fuperantes, qui tandem improvifo rumpebantur, cum profufa haemorrhagia, & dein in ulcera, moleftae fatis curae, degenerabant. Poft partum, depleto utero & contracto, caufa diftenfionis venarum ceffat; hinc brevi ad priftinam magnitudinem redeunt; nifi adeo diftentae fuerint, ut vim contractilem omnino amiferint. Ut hoc caveatur, decubitus juvat, ac matutino tempore mollis frictio; & poftea, ut fpleniis impofitis tumentibus venis fafcia circumducatur, quae non comprimat fortiter, fed firmiter tantum, laxas venas, & fulciat, ne nimis diftendi poffint. Ab inferioribus autem incipiendo fafcia circumduci debet verfus fuperiorem partem; & fimul fit fatis lata, ut preffio fiat aequabilior.

Inflatio pedum, uterinorumque labiorum. Antea ad §. 1228. & 1229., ubi de caufa hydropis agebatur, probatum fuit, compreffionem venarum majorum producere hydropem; unde mirum non eft, fi, compreffis venis iliacis, anafarca occupet pedes, crura, femora, imo & labia uterina. Si talis uteri gravidi, vel & venarum iliacarum, fitus fuerit, ut una magis comprimatur, quam altera, tumor talis hydropicus in alterutro latere tantum obfervatur.

Tumores autem illi oedematofi artuum inferiorum non adeo infaufti ominis funt, & poft partum, fublata caufa, feliciter evanefcere folent; praecipue, fi blanda frictione ftagnans lympha in motum reducatur. Saepius aucto urinae profluvio, quandoque & diarrhoea aquofa, aut fudori-

doribus, dissipantur hi tumores; quo facto, flaccidae partes fascia circumducta firmantur; sicque intra paucos dies totum hoc superari solet.

Testatur *La Motte* (*k*), quod nunquam viderit perire gravidam, nec puerperam, licet ingentes tales tumores oedematosi adfuissent; nisi hi pro causa habuissent ingentem sanguinis jacturam, vel simul convulsiones, aut alia symptomata extraordinaria, adessent.

Cum enim talis tumor a compressione venarum oriatur, post decubitum & somnum minui soleat, & praecipue ultimis graviditatis mensibus contingat; sublata post partum hac causa facilis cura sperari potest. Longe aliud obtinet, si post evacuationes nimias sanguinis nascatur hydrops (vide §. 1229.). Post partum enim, dum secedit placenta, & per lochia postea exit sanguis, augetur tunc causa hydropis, non vero minuitur.

Plus metuendum videtur, si labia pudendi tumeant oedematosa, ne exitum foetus impediant: verum cedunt satis facile tumores tales oedematosi, & vidi foeminam, cui hae partes tumebant immaniter, nec ullam admittere volebat medelam, peperisse feliciter, licet obstetrix, magnitudine tumoris territa, desperaret omnino.

Neque tamen adeo difficilis huic malo medela foret; leviter enim scarificando tumentia vulvae labia effluit lympha, & tumor brevi minuitur. Felici cum successu applicatur & vesicatorium, sic, ut partim tumenti vulvae labio, partim vicinae femoris parti, haereat (*l*).

Anceps autem discrimen imminet, si una cum febre inflammatorius tumor occupet vulvae labia, praecipue instante jam partu. Plerumque enim interiora vulvae simul tunc inflammata sunt, & post partum omnes sic affectas perire observatum fuit a peritissimis in arte obstetricia magistris.

Notum est, inflammatas partes, si premantur, vel ruditer tractentur, cito fieri gangraenosas: hoc ergo jure metuendum erit, dum caput infantis, partus tempore, partes has inflammatas premit, imo & quandoque dilacerat tumidas.

Lapsus proclivis. Naturaliter in gravidis abdomen antrorsum prominet, & quidem tanto magis, quo partui propiores sunt: ideo coguntur, trunco corporis retrorsum inclinato incedere, ut centrum gravitatis totius corporis sustineatur. Carnosae magis, caeteris paribus, in foeminis nates, & os sacrum magis retrorsum vergens favent aequilibrio corporis servando in gravidis: interim, si vel levissime pedem impingant obstaculo, cadunt pronae; optandum hinc foret, ut scipione uterentur inter ambulandum: sic facilius caveretur lapsus. Simul monendae sunt, ut calceis latis & humilibus utantur, &, quantum fieri poterit, scalarum adscensum & descensum vitent, vel saltem tunc lente & caute in-

(*k*) Traité des accouchemens Livre I. Observ. XLII. pag. 79. 82.
(*l*) Levret l'art des accouchem. pag. 202.

cedant. A lapsu enim gravidae periculum profusae uteri haemorrhagiae, & abortus, metuendum est.

Cum autem omnes modo enumeratae molestiae fiant ab augmento foetus, & uteri mole aucta, patet satis, graviores has esse debere, si uterus geminos foetus contineat, vel & plures, quod rarius contingit. Unde etiam *Mauriceau* (m) monet, omnes illas, quae gemellos utero gerunt, habere crura admodum tumida, ultimis graviditatis mensibus; imo alibi (n), femora simul tumere asserit, & vulvae labia. Statuit autem hoc cognosci posse, si gravidae abdomen ab utroque latere tumeat, & in medio lineam magis depressam monstret; simul & eodem momento motus diversos in utroque abdominis latere percipiat; qui etiam frequentiores esse solent, dum, uno ex gemellis moto, alter incitatur: quamvis enim peculiaribus membranis inclusi fuerint, vicini tamen sunt sibi invicem. His signis si simul accederet tumor magnus artuum inferiorum, & labiorum vulvae, tunc egregius ille auctor credebat, certissime constare, quod talis mulier binos aut plures foetus utero gestaret.

Merito quidem suspicari licet, gemellos adesse, si omnia haec signa adsint, sed certo illud affirmare, tutum non videtur. Vidi enim toties fefellisse eventum, licet & obstetrices, & gravidae firmissime persuasae fuerint de futuro gemellorum partu. *Bartholinus* [o] observavit sequentia: *Tumor enim saepe major in simplici foetu, quam gemellis; quod saepe observavi, sive quod copia humiditatum ibi major sit, sive quod foetus simplex nonnunquam gemellos, vel aequet, vel superet. Duplicem in abdomine lineam aliqui pro indicio habent, gestari gemellos utero; sed in uxore mea id non successisse, animadverti &c.: sane non paucas gravidas novi, quae in hoc signo falsae fuerunt, uniusque foetus diversum & validum motum sentientes. Singulare experimentum adfertur, ultimis nempe mensibus tibias & pedes inflari. Quod verum deprehendimus in omni gestatione, etiam simplicis foetus.* Magni hujus Viri monitis assentior omnino, cum & propriis observatis edoctus fuerim, illum verissima dixisse.

Qualis autem sexus futurus sit foetus, nullum habetur certum indicium. Praecipua collegit *Moschion* (p) a veteribus tradita. Marem in utero latere credebant, si foetus cito & fortiter γυμναστικῶς se moveret, si gravida bene colorata esset, si dextra mamma major foret: foeminam gestari e contra putabant, si tardius & segnius moveretur foetus, ipsa gravida decolor foret & infirma, sinistra mamma turgeret. Quid de his *Moschion* senserit, non patet evidenter, cum in fine hujus textus lacuna sit; quam in margine conati fuerunt supplere, ὅμως ἐκ ἀεὶ ἀληθῆ εἶναι; sicque

(m) Traité sur les malad. des femm. groff. Liv. I. Chap. XVII. Tom. I. pag. 145. (n) Ibid. Chap. VIII. pag. 104. (o) Epistol. Med. Centur. IV. Tom. 4. pag. 142. (p) Spachii gynaec. pag. 3. N°. 26., & pag. 20. in fine.

que testatus fuisset, haec non semper vera esse.

Notum est, uti antea jam monitum fuit, veteres Medicos credidisse, uterum habere binas cavitates distinctas, quarum dextra maribus, sinistra foeminis, recipiendis dicata foret. Ex hac autem falsa opinione ortum duxerunt plurima de sexu foetus praesagia. Si nempe dextra, vel sinistra, mamma major foret, si gravida genubus incumbens dextrum vel sinistrum pedem prius attolleret, dum surgit, & plura his similia. Quidam ex lunae phasibus hoc determinare voluerunt. Omnia haec collecta legi poterunt apud *Mauriceau* (q), qui omnia haec praesagia erronea esse probat, & statuit, impossibile esse, ut quid certi de sexu foetus in utero statuatur. Unicum hoc excipit, quod nempe quaedam foeminae, saepius partum expertae, observaverint, se quaedam appetere, dum mares gestant, quae fastidiunt potius, si foeminini sexus fuerit foetus; vel aliud quid diversi observaverint graviditatis tempore in vario sexu. Novi matronam, quae potum caffae appetebat, dum marem gestaret; fastidiebat, si puellam utero gereret; & ex hoc solo signo praesagium dabat, nec fallebatur.

Callidum consilium dedit *Mauriceau* (r), ut nempe obstetrix expiscaretur, quem sexum avide desideraret familia, &, hoc cognito, semper contrarium praediceret. Si vera dixit, scientiam mirabuntur parentes, dum omnium votis oppositam sententiam tueri ausa fuerit. Sin minus, voti compotes facti facile condonabunt falsum praesagium.

§. 1302. QUibus quidem auxilium ferri potest aliquando remedio V. S. (1297.), vel & situ corporis pro tempore mutato, tum etiam fasciis, similibusque, atque tandem linimentis lenibus.

Agitur jam, quomodo illae molestiae, praecedenti paragrapho enumeratae, minui possint, si omnino tolli nequeant. Debet enim foetus crescere, debet uteri moles augeri; & vasa ejus, longe ampliora reddita, debent manere sanguine plena, atque idem de placentae, utero accretae, vasis verum est. Venae sectio laudatur tanquam proficua in hoc statu, si non semper, saltem *aliquando*. Verum, uti antea ex *Hippocrate* monitum fuit, in gravidis magna pars sanguinis circa uterum colligitur; hinc & saepe decolores fiunt, dum reliqua vasa corporis minori sanguinis copia implentur. An ergo proderit tunc minuere copiam? Vix certe videtur. Non enim hic agitur de plethoricis, nec de gravidis morbo acuto inflammatorio laborantibus, qui sanguinis missionem poscit. In tali enim casu, uti antea dictum fuit, quovis graviditatis tempore

 venae

(q) Traité des malad. des femm. groff. Liv. I. Chap. VIII. Tom. I. pag: 98. & seq. (r) Ibid. pag. 102.

venae sectio locum habet. Vidi aliquoties gravidas, adeo plethoricas, ut licet uterus & foetus jam multum aucti fuissent mole, tamen tota facies turgeret & ruberet, venae tumidae essent, & pulsus tangeretur plenus. Nemo prudens dubitare poterit, talibus conducere sanguinis missionem, & praecipue, si hoc contingat, instante jam partus tempore: merito enim tunc metuitur, ne validis in partu nixibus sic impleantur vasa encephali, ut omnes functiones supprimerentur, vel & ruptis vasis, lethalis apoplexia, & convulsiones, sequerentur, vel & periculosa, ruptis pulmonum vasis, haemoptoë. Vidi talia infortunia, dum Medicorum monita flocci faciebant sciolae mulierculae. Hoc tantum credo, in sana muliere, ipsam graviditatem non poscere sanguinis missionem, & male statui, partum inde reddi faciliorem, ac caveri plures puerperii morbos. Conceptus, foetus & uteri incrementum, partus ipse, naturae solius opus sunt, quod temere nunquam turbare debet Medicus.

Peritissimi in arte obstetricia magistri eadem monuerunt. Sic *Mauriceau* (*s*), dum agit de minuendis graviditatis molestiis, a varicibus, dolore & tumore crurum & femorum, haemorrhoïdibus &c., laudat venae sectionem in brachio, *si in reliquo corpore signa plenitudinis & abundantiae sanguinis adfuerint*. Alio in loco (*t*) damnat illam consuetudinem mittendi sanguinem, instante partus tempore, nisi alia necessitas illud postulet, & post septimum mensem a venae sectione abstinendum suadet. *La Motte* (*u*) pro regula generali statuit; *si gravida se bene habeat, venae sectio non tantum est inutilis, sed noxia*. Plethoricis se venam secuisse monet, & in graviditatis initio illis, quae nausea, vomitu, lassitudine, animi deliquio, molestabantur; imprimis vero, si levem quandam uteri haemorrhagiam paterentur. Recenset autem casum, ubi mulieri, sanguineae temperiei & satis repletae, noluit venam secare, licet illud enixe peteret, quia sanissima erat, nec ulla graviditatis incommoda senserat. Frustra monebat, quod primam graviditatem & felicem secutum partum sustinuerat, absque ulla venae sectione; coactus fuit, ut venam aperiret. Cum autem post iter longinquum reduce marito statim concepisset, satis exacte potuit computari terminus graviditatis, per duodecim dies ad minimum adhuc remotus: nocte autem sequente post venae sectionem peperit infantem, qui non credebatur adhuc penitus maturus, & fere desperabatur, illum superstitem esse posse. Tamen evasit, & ad adultam pervenit aetatem. Similem casum in eodem loco memorat, & inde concludit, se magis magisque confirmari in hac sententia, *quod nunquam suadenda sit venae sectio gravidis, nisi evidens adsit necessitas*. Simul statuit, consuetudinem venam secandi gravidis circa medium graviditatis tempus esse ridiculam, & perniciosam.

Situ

(*s*) Lib. I. Cap. XVII. & XVIII. pag. 144. & seq. (*t*) Lib. I. Cap. XXVII. pag. 198. (*u*) Traité des accouch. Liv. I. Chap. XV. pag. 64. & seq.

Situ corporis pro tempore mutato. Ut minuatur pressio tumentis uteri in venas iliacas, & facilior reditus concilietur sanguini in venis varicosis retento. Hoc autem fit decubitu vario in lecto, lectica, &c., uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Sic & difficili urinae excretioni, ut succurratur, suadet *Mauriceau* (*w*), ut gravida propriis manubus tumens abdomen elevet, dum urinam emittet, vel fascia lata, ad hunc usum adaptata, sustineat ventris pondus, ne vesica comprimatur. Aliis profuit, si prono potius corpore vesicam evacuare tentarent: sic enim efficitur, ut pondus viscerum abdominalium minus premat uteri fundum. Octavo mense gravem ventris molem fasciis diligenter sustinere jubet & *Moschion* (*x*): qui hoc mense imprimis gravidas se molestius habere monet. Si variis his situs mutationibus tentatis, non sequatur urinae secretio, tunc cathetere in vesicam immisso educenda est. Cum autem in mulieribus urethra brevior sit & rectior, hinc & simili cathetere solent uti Chirurgi, qualem *Mauriceau* [*y*] delineavit. Verum considerandum hic est, per ipsam uteri tumentis pressionem mutari vesicae situm, ita ut ejus collum cum urethra angulum faciat; quod imprimis fit, quando in abdomine propendulo totus uteri fundus antrorsum supra ossa pubis prominet, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. In tali casu dexterrimus apud Batavos olim artis obstetriciae magister (*z*) prudenter incurvo cathetere opus esse monet, qualis in virili sexu solet adhiberi, si nempe mutato situ corporis urina non prodeat. Tunc jussit, ut genubus divaricatis incumberet gravida, capite demisso, quantum fieri potest: binisque digitis a retro vaginae immissis conabatur uterum ab ossibus pubis removere, & curvum catheterem urethrae immittebat hoc modo, ut curvaturae convexitas respiceret intestinum rectum, cavitas vero ossa pubis: si sentiret adhuc resistentiam, pergebat digitis removere uterum ab ossibus pubis, & tunc catheter penetrabat in cavum vesicae: simulac vero incipiebat effluere urina, circumvertebat gravidae corpus, ut supina decumberet, sed capite demissiori. Ultimis enim graviditatis mensibus priorem illum molestum situm diu ferre nequeunt absque animi deliquio. Simul tunc curabat, propendulum abdomen parum elevari, donec omnis urina efflueret. Relinquebat autem catheterem in vesica per biduum, ut vesica ultra modum distenta sensim contrahi, & vires suas recuperare, posset. Hoc enim nisi fiat, sequenti die saepe deberet repeti eadem haec operatio, quod nimis molestum foret. Omnium maximas molestias se expertum fatetur [*a*], dum partus tempore sic ab infantis capite premebatur collum vesicae, ut nec gutta urinae exiret, nec catheter ullo modo introduci posset. Tunc nihil

(*w*) Livr. I. Chap. XV. pag. 139. (*x*) Spach. gynaec. pag. 3. N°. 34. (*y*) Livr. 2. Cap. XXXIII. pag. 365. (*z*) Denys over het Ampt erd Vroetmeesters &c. Cap. IV. pag. 128. & seq. (*a*) Ibid. pag. 138.

hil supereſt, niſi ut tam cito, quam fieri poterit, rumpantur aquae; ſic enim detumeſcit uteri moles, & veſica ſe exonerat. Mirum ſatis caſum ibi recenſet, ubi ruptis membranis octo librae aquae effluxerunt, & mox ſequebatur urinae copioſae effluxus.

Quomodo alvo nimis ſtrictae ſuccurrendum ſit, & varices faſciis firmandi, dictum fuit praecedenti paragrapho.

Haemorrhoïdes autem molliſſimis foveri debent remediis, ſi doleant. Pelvim, cui inſident alvum exoneraturae, replere ſolent calido emollienti decocto, addito lacte: molliſſimis inunguntur linimentis; qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Cum autem in partu caput infantis premat, & complanet, inteſtinum rectum, ad crepaturam usque quandoque tument haemorrhoïdes, & partus dolores plurimum augendo faciunt, ut puerpera ultimos nixus prae doloris metu ſupprimat, ſicque foetus excluſio retardetur.

Si ergo circa finem graviditatis multum tumeant, per ſanguiſugas applicatas evacuari poſſunt. Cum autem ſaepe contingat, ut ſanguis, in his tumoribus diu retentus, grumeſcat, tunc potius lanceola ſunt aperiendae. Cum autem poſt partum ſponte ſoleant detumeſcere haemorrhoïdes, apertura non tentatur, niſi juſtus metus ſit, partum tumentibus haemorrhoïdibus retardari poſſe.

§. 1303. INter periculoſiſſimos vero gravidarum morbos habetur fluor uterini ſanguinis.

Semper ſuſpectus in gravidis eſt fluxus ſanguinis de utero, licet non ſemper aequale periculum habeat, uti poſtea dicetur. Si autem ſubito & undatim effluat, merito pro periculoſiſſimo gravidarum morbo habetur, nec minus diſcrimen foetui, in utero contento, adfert. Antea dictum fuit, uterum gravidum diſtendi ſenſim magis magiſque, ut cavo ſuo continere poſſit foetum cum ſecundinis & aquis, quibus foetus innatat: nec tamen uteri diſtenti craſſities minuitur; ſed vaſa ejus ſucceſſive plus diſtenta ſanguine implentur; unde magna copia ſanguinis in ſubſtantia uteri continetur. Sic autem connectitur ovum humanum uteri cavo, ut naturaliter nec gutta ſanguinis exeat de utero. Verum ſimulac ille nexus ſolvitur a quacumque cauſa, & imprimis, ſi placenta ſeparari incipit, ex vaſis dilatatis ſanguis exit, & quidem ſubito ſaepe, ac ingenti copia; unde metuenda ſunt, animi deliquium, convulſiones ab inanitione vaſorum, & mors. Simul tunc & foetui certa pernicies imminet, cum nec a matre humores ſuſcipere poſſit per venas umbilicales, nec tradere poſſit illi per arteriam umbilicalem ſuum ſanguinem, perficiendum in corpore materno.

Erectus inceſſus foeminae humanae, & conſuetudo menſtrua ſanguinis

ex vasis uterinis exeuntis, videntur esse causae, quare abortus in his frequentiores sint, quam in brutis (*b*); uti etiam, cum vasa uteri & placentae sanguine copioso distendantur. Placenta autem citius nectitur utero, fortius adhaeret, & mole major est, quam in brutis; caeteroquin adhuc frequentiores forent abortus.

Patet simul, haemorrhagiam uterinam tunc imprimis esse periculosissimam, quando omnia vasa uteri sunt maxime distenta, id est, ultimo graviditatis tempore. Unde pro axiomate practico ponitur sequens regula: *Quo partui propior est mulier, eo periculosior est haemorrhagia uterina* [*c*]. Hinc plurimae servantur ex illis, quibus secundo, tertio, vel quarto, mense contingit haemorrhagia uterina. Verum his mensibus praecipue observantur abortus, rarius sequentibus: celebris, & in arte obstetricia adeo versatus, *Puzos* [*d*] testatur, multiplici experientia sibi constitisse, raro ex uteri haemorrhagia periisse gravidas, si quartum vel quintum graviditatis mensem non superaverint; nisi alius morbus periculosus simul adsit, vel necessarium artis auxilium defuerit. Longe pejorem metuebat eventum, si septimo, octavo, vel nono, mense idem contingeret; licet enim plerumque minus valida foret haemorrhagia ante partum, quam in aliis abortibus, tamen plurimae ex his, non diu post partum moriebantur.

Non tamen credendum est, uteri haemorrhagias primis mensibus carere omni periculo. Quandoque enim post paucos dies redeunt, si vel secundinae, vel grumus sanguinis, excusso foetu, in utero manserit. Talis casus legitur [*e*] de muliere, quae tertio mense abortiverat, remanente placenta in utero; nullum primo sequebatur malum symptoma; octo diebus elapsis, tam valida sequebatur haemorrhagia, ut de vita metuerent, qui assistebant. Placentae portio ex uteri orificio eminebat; qua apprehensa, prudenti manu, & aegrae reviviscentis nixibus, integra sequebatur placenta: statim cessabat haemorrhagia; & aegra satis cito ex tanto periculo convaluit.

Abortuum placentae difficilius educuntur, quam in foetu maturo, quia tener funiculus umbilicalis etiam a levi tractione rumpitur, & placenta major in minoribus foetibus largiori superficie utero adhaeret [*f*].

Bis vidi, a grumo concreti sanguinis post trimestrem abortum in utero retento, febrim acutam continuam putridam secutam fuisse: una ex his decima quarta morbi die, altera die decima septima, periit.

Ex abortu mulier prima die corripiebatur febre ardente, cum perpetuis alvi dejectionibus, & aliis malis symptomatibus; periit septima die [*g*].

(*b*) Medic. Essays Tom. 2. N°. XI. pag. 233. 234. (*c*) Mauriceau traité des malad. des femm. grosf. livr. I. chap. 21. Tom. I. pag. 159. & 535. (*d*) Académ. de chirurg. Tom. I. pag. 361. (*e*) Académ. de Chirurg. Tom. I. pag. 360. [*f*] Medic. Essays Tom. 2. N°. XI. pag. 239.

[g]. In hac aegra graviditatis tempus non expressit *Hippocrates*; sed in altera [h] notat, quod ad quintum mensem ex abortu febris prehenderit, cum pessimis pariter symptomatibus, inter quae & perpetuum alvi fluxum, & urinas paucas, tenues, subnigras, recenset. Et haec periit septimo die phrenetica.

Notum autem est, post haemorrhagiam uterinam abortum frequenter sequi. Quam funestus autem metuendus sit exitus, dum scelestae mulieres abortivis remediis sumtis foetum perdere conantur, alio in loco [i] legitur: *Cuidam, quae circa vigesimum aetatis annum pharmacum abortum promovens potavit, dolor accidit, biliosorum multorum, pallidorum & porraceorum, vomitus. Quum bibisset, eam convulsio invadebat, & linguam mandebat. Quarto die ad eam accessi, ipsi lingua erat magna, nigra; oculorum alba rubescebant; insomnis erat. Quarto die sub noctem mortua est.* Eandem morbi historiam videtur postea adhuc repetiisse *Hippocrates* [k]; sed addidit, quod ultronee medicamentum abortivum sumserit, trigesimo post impraegnationem die; simul legitur, quod *nigra* vomuerit. Reliqua omnia conveniunt cum priori.

Acriter invehitur *Magister amorum* [l] in hoc scelus;

— — — — Sine crescere nata.
Est pretium parvae non leve vita morae.
Vestra quid effoditis subjectis viscera telis;
Et nondum natis dira venena datis. &c.
Hoc neque in Armeniis tigres fecere latebris:
Perdere nec foetus ausa leaena suos.
At tenerae faciunt, sed non impune, puellae.
Saepe, suos utero quae necat, ipsa perit.
Ipsa perit, ferturque toro resoluta capillos:
Et clamant, MERITO, qui modo cumque vident.

Propriae vitae periculum saltem horreant illae, quas homicidii crimen non terret; optime enim *Tertullianus* dixit (m): *Etiam conceptum in utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet: Homicidii festinatio est, prohibere nasci: nec refert, natam quis eripiat animam, aut nascentem disturbet. Homo est, & qui futurus est.*

Ex his etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (n) monuerit sequentia: *Quae abortiunt magis periclitantur. Abortiones enim graviores sunt, quam par-*

(g) Hippocrat. Epidem. 3. aegrot. X. Charter Tom. IX. pag. 248. (h) Ibid. aegrot. XI. pag. 250. (i) Epidem. V. textu XXXIII. Charter. Tom. IX. pag. 345. (k) Epidemic. VII. aegrot. 82. Charter. Tom. IX. pag. 583. (l) Ovid. amor. Lib. 2. Eleg. XIV. pag. 329. 330. (m) Mauriceau Liv. I. chapit. XXIV. pag. 191. (n) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. LXXI. Charter. Tom. VII. pag. 771.

partus. Non enim citra violentiam embryo corrumpitur, sive medicamento, sive potu, vel cibo, vel subdititiis, vel re alia quapiam. Violentia autem malum est. Hoc enim casu periculum est, uteros ulcerari, aut inflammari. Hoc autem est periculosum.

Observavit *Mauriceau* (o), tunc imprimis periclitari gravidas, si decumbentes febre continua, quae ut plurimum de remittentium genere esse solet, abortum patiantur; omnium maxime, si pectus simul afficiatur. Plures vidit, & doluit, sic periisse, non ita diu post abortum. Credidit optimus Vir huc spectare *Hippocratis* [p] praesagium: *Si mulier utero gerens morbum non cognatum (congenerem) habeat, in puerperii purgatione perit*. Forte adhuc magis quadrat alter locus (q), ubi sequentia leguntur: *Quae utero gerentes a febribus corripiuntur, & vehementer citra manifestam causam extenuantur, pariunt difficulter, & periculose, aut abortientes periclitantur*. Merito ergo periculum praesagitur; nec tamen certa pernicies semper imminet. Gravidas acutis morbis decumbentes plures curavi, & ab aliis curatas novi; imo memini, me tractasse puellam quindecim annorum, ex furtivo concubitu jam in quartum mensem gravidam, quae medio variolarum, satis numerosarum, decursu abortum passa fuit, & tamen feliciter evasit.

Nec tantum ille metus, ne gravida per uteri haemorrhagiam pereat, sanguine exhausta; sed &, si emerserit, poterit facile in morbos chronicos difficiles ex copiosa sanguinis, & subita, jactura incidere, in cachexiam (§. 1168.), hydropem (§. 1229.), aliaque plura. Vidi mulierem, quae post validissimam uteri haemorrhagiam frequentia & diuturna animi deliquia patiebatur: cum autem praeter omnem fere spem evasisset, & suo tempore peperisset infantem, sed debilem & paucis diebus tantum superstitem, non potuit de lecto surgere, quin statim adesset valida cordis palpitatio cum summa anxietate: misera per duodecim annos lecto affixa mansit, caeterum satis sana, modo quiesceret. Credibile admodum videtur, in longis illis & frequentibus animi deliquiis stagnantem circa cor & majora vasa sanguinem in polypum concrevisse, qui accelerato per motum corporis venoso sanguini obstaculum faceret statim.

Accedit etiam, quod post abortum, si secundinae manserint, aut sanguis concretus retineatur, plurima & molesta mala sequi possint. *Hippocrates* (r) dixit: *Dolores ex Iliis ad intestinum tenue transeuntes, in morbis longis, ex abortu, neque valde purgata muliere, perniciosi sunt*. Videtur ibi uteri purgationem a retentis, & per lochia post abortum, intellexisse.

Apparet, ex dictis satis probari, quod fluor uterini sanguinis pro periculosissimo gravidorum morbo merito habeatur.

(o) Loco modo citato pag. 196. (p) De Nat. Puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 315. (q) Aphor. 55. sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 228.
(r) Coac. Praenot. No. 515. Charter. Tom. VIII. pag. 882.

§. 1304. QUi fere ex eo, quod placenta ab utero soluta, & arteriis plenis sanguine distendente, uteroque distento, saepe pleno rivo arteriosus cruor emanet.

Naturaliter ovum humanum adhaeret tota sua superficie uteri cavo, sicque impedit, ne quid ex vasis uterinis exire possit, & partus tempore, dum foetus exit, vix quid sanguinis, vel parum tantum, prodit, licet chorii nexus cum utero hinc inde forte solvatur, dum foetus excluditur. Verum simul ac nexus placentae cum utero solvitur, sanguis magna copia exit, & non prius. Antea jam saepius dictum fuit, graviditatis tempore uteri vasa augeri continuo, hinc admodum ampla esse, dum partus instat; adeoque, dum placenta separatur ab utero, patula amplorum vasorum orificia sanguinem contentum liberrime effundere poterunt. Cum ergo in gravidis pleno rivo exit sanguis, merito creditur, placentam ab utero separatam esse, vel in totum, vel pro parte saltem. Periculosior autem longe talis haemorrhagia est, quia in gravidis uterus plenus manet, cum post partum, educta placenta, uterus vacuus se contrahat, sicque vasorum capacitatem minuat, adeoque & haemorrhagiam. Verum cum & absque separatione placentae sanguis de gravidarum vulva exire possit; hinc prudenter in textu dicitur, quod fluor uterini sanguinis in gravidis *fere* pendeat a placenta ab utero soluta: possunt enim esse & aliae causae, licet longe rarius occurrant. Sic notat *Mauriceau* [s]; si uterus gravidus a vi externa findatur, ingens uteri haemorrhagia sequetur, licet placentae cum utero nexus manserit integer. Tale malum suspicari licet ex cognitione violentae causae praegressae; sed certo non potest sciri, nisi post mortem in cadavere. Nullam autem tunc spem superesse credidit, licet vel sponte, vel per artem, partus statim sequeretur, quia uterus adeo insigniter laesus non tam facile se contrahere posset; & semper tunc metuenda est uteri inflammatio, tam gravem offensam secutura, quae toties lethalis observatur.

Rarius longe est, & quod semel tantum vidit *La Motte* (t), quando haemorrhagia uterina fit a ruptura vasorum, quae in chorda umbilicali continentur. Adsistebat parturienti, in qua partum naturalem exspectabat. Aquae formabantur; at, dum jamjam rumpendae erant, vidit manum suam pauco sanguine tingi, &, ut solet saepe fieri, inde concludebat, partum brevi secuturum. Paulo post rumpebantur aquae, & caput infantis se offerebat, sed simul copia sanguinis prodibat, quae augebatur ad singulos parturientis dolores. Non dubitabat, hanc haemorrha-

(s) Traité des Malad. des femm. grosses Liv. I. Chap. XXI. Tom. I. pag. 169.
(t) Traité des Accouchemens Livr. 3. Chap. 8. Observat. CCXI. pag. 296.

rhagiam fieri ob placentae ab utero solutionem, nec poterat vertere infantem, ut partum acceleraret, extrahendo per pedes, quia caput in pelvi haerebat jam, & nixus parturientis validi nimis erant ac continui. Animosa tamen puerpera, non ignara imminentis periculi, validis nixibus partum sic promovit, ut brevi in lucem prodiret puella, debilis admodum, cujus collo funis umbilicalis tribus vicibus circumvolutus fecerat partum tardiorem & difficilem. Feliciter evasit puerpera, & postea adhuc septies peperit, absque eo, quod aliquid infortunati contingeret.

Simul ac infans prodierat, cessabat omnis haemorrhagia, & examinando funem umbilicalem apparuit, quod unus ex nodis varicosis, qui in vena umbilicali toties observantur, excoriatione quasi apertus, sanguinem profuderat; quod facile ab attritu circumvolutionum chordae umbilicalis circa collum ad se mutuo contingere potuit. Patet simul, veram hujus haemorrhagiae causam non potuisse cognosci ante partum absolutum, & ruptis jam membranis vix suspicari illud potuit optimus ille Chirurgus, cum nunquam tale quid vidisset, & frequentissima haemorhagiae uterinae causa sit solutio placentae ab utero; ad quam videtur spectare sequens Hippocratis (u) prognosis: *Si cui parturienti ante foetum multus sanguinolentus citra dolorem fluxus prodeat, periculum est, ne foetus mortuus exeat, aut minime vitalis edatur.* In casu modo enarrato augebatur fluxus sanguinis dolorum tempore; verum ubi placenta integre, vel pro parte, separata est, tunc potius augebitur haemorrhagia, in dolorum intervallis. Dicit enim *Hippocrates* ὠδινούσῃ, dum partus dolores jam adsunt, & ante foetum, cujus exclusio jamjam exspectatur, ac monet, citra dolorem hoc fieri. Dolorum enim tempore, dum partus instat, caput infantis replet uteri orificium dilatatum, remittentibus doloribus illud minus urget, & hinc sanguini effluxuro liberior via conceditur. An inde diagnosis haberi posset? Dubium videtur. Si enim doloris tempore caput infantis nondum eo usque descenderit, ut repleat uteri orificium, poterit & dolorum tempore augeri uteri haemorrhagia, quae separatae placentae effectus est. In utroque casu praecipua spes est in eo, ut per partum uterus cito evacuetur, seque contrahere possit, uti postea dicetur.

Cum autem, uti antea dictum fuit, ovum humanum tota sui superficie nectatur utero, poterit forte & sanguis exire, si in alio quovis loco nexus chorii cum utero solvatur. In illo quidem loco, ubi placenta accrescit, vasa magna sanguinea adsunt, sed nec reliqua chorii pars vasis caret. Dum per ramum arteriae iliacae materiam ceraceam immisit in uterum gravidum toties laudatus *Noortwyk* [w], vidit illam in vasa placentae, & chorii, profunde penetrasse. Dum integrum ovum humanum ab utero, cui nexum erat, suspensa manu separare conabatur, vidit,

(u) De Superfoetatione Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 863.
(w) Uter. human. gravid. Anat. pag. 11.

dit, chorion per veram cellulosam substantiam utero nexum esse, qui nexus tamen levissima vi solvebatur (*x*). Sed *Eandem hanc cellulosam separanti vasa occurrebant numerosa per totum ambitum, ex chorio in uterum porrecta, impleta. Accuratius examen docuit, internam matricis superficiem poros habere mediocris magnitudinis, multos, aliquantulum tamen ab invicem distantes (vasorum orificia); quibus proportionatae dimensionis canales extra chorion emergentes, per dictam cellulosam progressi, inosculabantur, sic ut vas responderet vasi, & communis materiae cylindrulus utrumque impleret. Vasa haec alia majora, alia minora, erant, in universum talia, ut tenuiorem, crassioremve, aciculam, quaedam etiam caput aciculae maximae facile admisissent. Rursus nonnulla recto tramite uterum subibant, nonnulla, postquam brevi prius spatio juxta uteri superficiem reflexa processerant: erantque ultima haec non rotunda, sed compressa quasi & complanata. Omnium etiam memoratorum vasorum cum matrice unio levissima vi solvebatur.* Malui ipsis uti Auctoris verbis, quibus haec observata describit, quorum oculatum testem me fuisse gaudeo.

Sic passim ovum utero haesisse vidit, sed circa placentam nexus ille erat utcumque validior, vasa erant numerosiora, *quibus extra placentam emergentibus, atque in uterinos poros insertis, manifesta oculis communicatio patebat inter uteri & placentae vasa: & haec iterum variam diametrum monstrabant, in genere non multum ampliora, quam quae circa chorion descripta, pariterque tenerrima* [*y*].

Ex his sequi videretur, non esse metuendam profusiorem haemorrhagiam, dum placenta ab utero solvitur, quam si alio in loco chorion ab utero secederet. *Sed ad radicem placentae, ubi haec per orbem supra chorion terminatur, cellulosa illa in ligamentosas lacinias collecta nexum denuo parum firmiorem exhibebat; hic vasa copiosissima, capacissima, adeo insignia, ut eorum quaedam digitum pueri potuissent recipere; veri venosi sinus, mollissimis tenuissimisque tunicis conflati, breves; ex quibus mox rami intra placentam immergebantur, longe minores, magna parte admodum exiles: quod patuit, dum in sinus tales, excussa, quam continebant, materie, introspiceret postea. Rami hi ex fundo sinuum, qua placentae innascebantur, procedebant ea utcumque ratione, uti vena cava, hepati innata, intra hujus substantiam ramos dimittit* [*z*]. Inde patet simul, quare profusa haemorrhagia sequi possit, licet placenta pro maxima sui parte adhuc utero adhaereat, si tantum limbus orbicularis incipiat separari, ubi maxima illa vasa sunt, arachnoideae fere tenuitatis, & adeo mollia ac tenera, ut vix tangi possint, quin diffluant; unde mirum non est, si in secundinis, quas obstetricis manus eduxit, aut evanuerint collapsa, aut contrectando detrita fuerint [*a*].

Du-

(*x*) Ibid. pag. 9. (*y*) Ibid. pag. 10. (*z*) Ibidem pag. 10.
(*a*) Ibidem pag. 11.

Dubitari ergo nequit de immediata communicatione vasorum uterinorum cum ovi vasis, cum ovum per totum ambitum utero adnexum sit vasorum ope, ita ut directum commercium arteriarum uterinarum notabilium cum ovi vasis manifeste demonstretur. Per haec vasa directe sanguis matris ad chorion pervenit, & videtur ab hoc sanguine separari liquor amnii, qui foetum ambit undique. Observavit enim *Levret* [*b*], dum gravidae, lue venerea laboranti, frictiones mercuriales fuerant adhibitae, ita ut foetus simul sanaretur a foedo hoc malo, tunc aquam amnii mercurii contenti signa dare: plumbeum enim tunc colorem habet, & cupro rubro affricta illud dealbat, & quidem tanto plus, quanto major copia argenti vivi per frictiones corpori matris applicata fuerat.

Videtur etiam ex dictis intelligi, quare levis quantitas sanguinis observetur partus tempore, dum aquae formatae, ut obstetrices dicere solent, os uteri jam multum dilatarunt, & extra illud prominent. Solet autem hoc merito haberi pro partus brevi secuturi omine. Non possunt enim membranae prominere, quin plura vasa, quae chorion utero nectebant, rumpantur, & aliquid sanguinis effundant, quo lintea & obstetricis manus tinguntur. Nec magna tunc copia sanguinis effundi potest, quia tenerrima haec vasa rupta mox collabuntur, & aquae tumentes os uteri replent omnino; quibus ruptis mox caput infantis sequitur, & orificium obturat. Solet quidem hoc adscribi violentae dilatationi oris uteri, per quam illud plus minusve dilaceraretur; verum talis dilaceratio, ut vasa rumpantur, non semper fit, & si contingat, tunc imprimis deberet fieri, dum caput infantis transit, & tamen constat, aliquid sanguinolenti jam observari saepius, antequam aquae rumpantur, quae, sensim magis tumentes, successive molle & facile cedens uteri os dilatant. Unde videtur prior causa magis probabilis esse.

Illa autem, quae de nexu ovi cum utero per vasa fuerunt dicta, confirmantur & aliis magnorum virorum observatis. Sic *Celeberrimus Simson* [*c*] testatur, se examinasse uterum mulieris, subito mortuae septimo graviditatis mense. *Dum separabat placentam, protrahebat ejus processus, longitudine medii pollicis ad minimum, erant autem numero multi, ex tota placentae superficie surgentes; quidam ex illis calamum anserinum aequabant crassitie; imo ex omni chorii ambitu surgebant filamenta fibrosa, capillaceae tenuitatis, quae penetrabant in poros uterinos. Dum autem extrahebat illos placentae processus, (frangebantur), statimque contrahebantur, & referebant granulatam superficiem mori arboris fructus.* Vidit & *Celeberrimus Albinus* (*d*) in illa parte uteri gravidi, cui placenta adjuncta est, arterias tortuosas, non ramosas, & creberrimas: ruptae autem videbantur, quia

(*b*) L'art des accouchem. N°. 265. 266. pag. 43. 44. (*c*) An Inquiry how far the vital and animal actions &c. In Praefat. pag. 9. (*d*) Academ. Annot. Lib. I. Cap. IX. pag. 34. & seq.

quia placenta abscesserat ab utero. Postea perquisivit in alio utero, cui placenta integre adhaerebat, tunc invenit easdem sanguine plenas, & placentae se inserentes: unde dubium non erat, quin ad placentam pertinerent, sanguinemque in eam impellerent. Notandum autem est, quod *data opera nihil mutaverat, neque premendo, neque inflando, neque replendo, aliove modo*. Adeoque omnia in situ, & nexu naturali, apparebant. Merentur videri accuratissimae tabulae uteri gravidi, quas summus ille Anatomicus edidit.

Certum ergo est, uteri cum ovo commercium per vasa; & his ruptis, quacumque de causa, sequi poterit haemorrhagia uterina, quae longe profusior erit, si placentae ambitus ab uteri nexu solvatur; vasa enim & magna, & numerosa, ex utero in placentam veniunt in hoc loco. Verum & fieri potest, ut vasa rumpantur, quae ex utero in placentam derivantur, & nihil tamen sanguinis utero exeat. Notavit hoc Celeberrimus *Albinus* (e), & sic descripsit: *Parturienti illi, cujus uterum aliquot tabulis persecutus sum, placenta abscesserat, multo sanguine interjecto coagulato inter eam & uterum. Tota autem marginis circumferentia nihil quidquam abscesserat, eoque, ne sanguis proflueret, prohibebatur*. In tali casu tamen metus est, ne sanguis, inter placentam & uterum ex vasis ruptis effluens, copia auctus, tandem & separet limbi orbicularis placentae nexum cum utero, & inde sequatur profusa haemorrhagia, uti dictum fuit ad §. 1296. *Placenta enim utero non insinuatur per ultimas capillares vasorum suorum extremitates* (*f*). Impedit hoc membrana vera, superextensa non tantum convexae superficiei placentae, quae uterum tangit, sed & sulcos placentae ingrediens, simili fere modo, uti pia mater sulcis cerebri se insinuat. Nec haec membrana sanguinis in superficie convexa placentae collecti progenies esse potest: nam in placenta recentissima, adhuc a matre calente, & fumante, eandem invenit (*g*).

§. 1305. COgnoscitur ex orificio uteri laxato, sanguinis fluxu magno, citato, admodum debilitante, vivo, vel grumoso, dolente.

Cum adeo periculosus sit hic gravidarum morbus, operae pretium erit, novisse signa, non tantum, quando jam adest haemorrhagia, verum etiam, dum futura metuitur.

Notandum tamen est, non omnem uteri haemorrhagiam aeque periculosam esse, & quandoque de vulva sanguinem exire, qui non ex utero venit. Observaverunt omnes, qui de morbis gravidarum scripserunt,

(*e*) Ibid. pag. 36. (*f*) Noortwyk de Utero gravido pag. 14.
(*g*) Ibid. pag. 21.

runt, quibusdam mulieribus familiare esse, ut sanguinis aliqua copia prodeat primis graviditatis mensibus, & quidem simili periodo, qua menstrua iisdem, non gravidis, prodire solebant. Aliquibus ad quartum graviditatis mensem usque hoc contingit. *Mauriceau* [*h*] noverat mulierem, cui ad sextum mensem usque, dum gravida erat, fluor menstruus solita periodo redibat, sed minori tamen copia; & debito tempore sanos pariebat infantes; quorum quinque superstites erant. Nec metuebat quid mali, si paucus flueret sanguis, absque dolore, & certa periodo, ac simul os uteri foret clausum: tunc enim noscitur, non fluere sanguinem ex uteri cavo, sed ex vasis vaginae, vel externae superficiei colli uteri. De hac re dictum fuit capitulo praecedenti, ubi de fluore menstruo agebatur. Optime hoc monuit *Celeberrimus Hoffmannus* (*i*): *Saepissime fit, ut, quae sanguine abundant foeminae, secundo & tertio graviditatis mense sanguineum experiantur fluxum, citra dolores & spasmos in regione lumbari & abdomine, citra debilitatem & praecedentem horrorem aut rigorem partium extremarum. Hoc autem in casu sanguis non ex uteri cavitate, sed potius ex vasculis vaginae uterinae cum euphoria profluit.*

Quamvis autem certis observatis, levem talem haemorrhagiam contigisse absque noxa, constet, & admodum verosimile videatur, tunc tantum evacuari illud, quod, repletis sufficienter uteri increscentis vasis, & foetu nutrito, superabundat; tamen tutius credidit *Mauriceau* [*k*], plethoram solvere in gravidis per sanguinis missionem, quam totam hanc rem naturae committere. Constat, *Hippocratem* (*l*) pronunciasse sequentia: *Mulieri foetum bimestrem, aut trimestrem, utero gerenti, si menses quam primum singulis mensibus prodeant, eam tum tenuem, tum debilem, reddi necesse esse. Interdum etiam his diebus, quam diu menses prodierint, febris corripit. Quumque fluunt, & ubi effluxerint, pallescit, quantumvis parce fluant.* Apparet hoc ex textu evidenter, quod non agatur hic de gravida plethorica; sed quae pallescebat, si vel parcam jacturam sanguinis pateretur; & certe in tali casu hoc noceret; quia sic non tollitur superfluum, sed diminuitur necessarium; adeoque & matri, & foetui damnosa est talis haemorrhagia. Praeterea manifeste patet, ex illis, quae sequuntur, quod loquatur de sanguine, qui ex ipso utero venit. *His uteri plus aequo debiscunt, & incrementum foetus dimittunt.* Et paulo post: *Si autem uteri plus aequo dehiscant, sanguinem singulis mensibus, sicut prodire consuevit, effluere sinunt, & quod in uteris continetur, tenue & debile fit.* Et hoc sensu videtur intelligendus esse *Hippocratis* Aphorismus (*m*): *Si mulieri utero gerenti purgationes prodeant, impossibile, foetum sanum*

(*h*) Traité des malad. des femm. grosl. Livr. I. chap. XX. pag. 155. (*i*) Medic. ration. & systema. Tom. IV. part. 3. Cap. 9. pag. 623. (*k*) In loco modo citato pag. 157. (*l*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. XXIII. Charter. Vom. VII. pag. 744. (*m*) 60. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 232.

num esse. Pulchre autem notat *Galenus* (*n*), in commentario ad hunc textum, cum *purgationes* plurali numero enuncientur, & verbum *prodeunt* adjungatur, non agi hic de pauco sanguine excreto, neque semel, sed saepe, & multum, erumpente. *Qui namque semel, aut bis paucus excernitur* (*sanguis*), *in multis citra ullam foetus laesionem conspicitur*. Deinde addit sequentia: *At excretio, quae gravidis accidit, ex cervicis uteri venis fieri videtur. Nam interne in ipso cavo uteri suspenditur chorion, quare nihil per illa in muliebrem sinum excerni potest*. Simul inde patet, nunquam melius intelligi posse *Hippocratis* Aphorismos, quam dum aliis locis parallelis ejusdem autoris illustrantur.

Diagnosis ergo periculosae haemorrhagiae desumitur, ex copia magna, doloribus lumborum & abdominis (qui tamen & in menstruantibus mulieribus saepe adsunt); & quandoque parca copia sanguinis prodit in initio; quam mox sequetur ingens uteri haemorrhagia; dum magis magisque placenta ab utero secedit, vel & plura vasa, chorion utero nectentia, solvuntur. Praecipuum autem signum est, si uteri orificium laxatum fuerit, & dehiscat, quod naturaliter in gravidis sic connivet, ut fere clausum sit, dum parvum hiatum opplet mucosa gelatinosa materies. Nullum dubium superesse poterit, si pleno rivo sanguis exeat, vel & grumi concreti cruoris, una cum dolore ventris & lumborum, ac sequente magna debilitate: grumi autem illi sanguinis concrescunt, vel in ipso utero, dum sanguis ruptis vasis effusus stagnat per aliquod tempus, ante quam cohaerens cum utero chorion separetur ad orificium uteri usque, sicque sanguis libere exire possit, adhuc fluidus: vel etiam grumi illi in vagina ex coagulato sanguine fiunt, dum compressis ad se mutuo femoribus sanguinis effluxum minuere satagunt: concretus talis sanguis tunc a mulierculis adstantibus pro *mola*, aut *falso conceptu*, toties haberi solet, cum magnam satis molem in vagina acquirere possint, non vero in uteri cavo, quod a foetu, & secundinis, impletum est.

Verum dum jam profusa talis uteri haemorrhagia adest, sero cognoscitur, & plerumque abortus sequitur; unde magnae utilitatis erit, noscere & illa signa, quae nondum praesentem, sed futuram, uteri haemorrhagiam praesagiunt, ut nempe idonea medela praecaveri possit.

Sponte patet, tunc metuendum esse hoc malum, si causae praecesserint, a quibus illud produci saepius observatum fuit; de quibus dicetur sequenti paragrapho.

De commercio illo, quod mammas inter & uterum intercedit, jam saepius dictum fuit: dum uteri vasa implentur magis circa primam menstruorum eruptionem, turgent mammae; in gravidis, intumescente utero, & mammae tument. Ideo *Hippocrates* [*o*] dixit: *Mulieri utero ge-*

(*n*) Ibidem. (*o*) Aphor. XXXVII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 217.

gerenti si mammae derepente extenuentur, ipsa abortit. Metus enim est, ne tunc uteri vasa, soluta a nexu cum placenta & chorio, simili modo collabantur; quod absque illorum inanitione vix fieri poterit; adeoque abortus timendus est, & cum illo uteri haemorrhagia. Experientia saepius confirmavit *Hippocratis* hanc prognosin. In sequenti Aphorismo idem testatur, si gemellos in utero gerat mulier, & una ex mammis gracilis evadat, tunc unum ex gemellis abortiens perdit. Cum autem, uti antea dictum fuit, veteres Medici crediderint, uterum humanum binas habere cavitates, quarum dextra mares, sinistra foeminas, contineret; hinc & sexum futuri abortus determinari posse, credidit *Hippocrates*, prout vel dextra, vel sinistra mamma extenuaretur. Sed & alio in loco de statu foetus in utero ex mammis praesagium sumsit (*p*): *Mulieri utero gerenti si lac copiosum e mammis effluat, foetum imbecillem significat. Quod si solidae mammae fuerint, saniorem foetum significat*.

Quamvis autem *subitam* mammarum extenuationem pro absoluto signo futuri abortus habuerit *Hippocrates*; tamen non omnem spem servandi foetus abjecisse videtur, dum mammae extenuantur. Dicit enim (*q*): *Quae foetus corrupturae sunt, iis mammae extenuantur. Quod si iterum durae evaserint, dolor erit, aut in mammis, aut in coxis, aut in oculis, aut in genubus, neque (foetum) corrumpunt*.

Videtur ergo, nisi subito concidant mammae, adhuc medelae locus esse, licet extenuentur.

Ventris & lumborum dolorem pariter pro signo abortus futuri *Hippocrates* (*r*) habuit: *Si mulier utero gerens ventrem & lumbos doleat, metuendum est, ne abortione foetum excludat, ruptis membranis eum continentibus*. Semper in gravidis lumborum dolores, nisi partus instet, suspecti sunt, si diutius durent; praecipue, si per intervalla redeant, & versus abdominis inferiora terminentur; tunc enim sunt veri parturientium dolores, per quos immaturus foetus excluditur; & saepe abortum periculosa uteri haemorrhagia praecedit.

Dein & hoc praecipue notandum est, quod facile redeat uteri haemorrhagia, licet omnino cessasse videatur: nam, uti optime notavit versatissimus in arte obstetricia *Puzos* [*s*], non videtur illa pars placentae, quae separata haemorrhagiam uteri fecerat, facile agglutinari utero, ut firmiter haereat denuo, sed haemorrhagia potius sistitur, dum sanguis concretus in vasis hiulcis sic se accommodat illorum diametro, ut sanguini effluxuro obicem ponat: grumi illi si postea exciderint, redit haemorrhagia uteri, & plerumque profusior ac copiosior. Unde patet, quare tan-

(*p*) Ibid. Aphor. LII. Charter. Ibid. pag. 225. (*q*) Ibid. Aphor. LIII. pag. 226.
(*r*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. XXV. Charter. Tom. VII. pag. 745.
(*s*) Académ. de chirurg. Tom. I. pag. 362. 363.

tanta cautela opus sit, & tam diuturna, in gravidis mulieribus, quae hoc infortunium passae fuerunt.

§. 1306. Causa hujus, affectus animi vehementes, motus corporis nimii, hysterica, & emmenagoga, male applicata, percussio inferioris partis abdominis.

Causae illae, a quibus uteri haemorrhagia fieri observatur, variae sunt; quaedam enim tales sunt, ut etiam in sanis & robustis mulieribus illam producere possint, qualis est v. g. valida abdominis percussio, & vehementissimi animi motus: aliae, minus noxiae, tamen in quibusdam gravidis periculosae sunt, utpote magis dispositis ad uteri haemorrhagiam, & abortum. Deinde & peculiaris ipsius uteri dispositio inter causas merito numeratur. Tandem & ipse foetus in causa esse potest. Quae omnia singulatim considerari merentur, ut pateat melius, quid ars hic possit, & quaenam medela conveniat. Causae autem, quae hoc numero recensentur, etiam in gravidis, caeterum optime se habentibus, noxiae semper sunt, & periculosae; sed longe magis, si ad hunc morbum dispositae fuerint, in quibus & a levioribus causis idem metuendum est malum.

Affectus animi vehementes. Quam mirae, & quam subitae, fiant mutationes in corpore humano per validos animi affectus, antea jam saepius dictum fuit (vide §. 104. 611. 629. 1062. 1093. 1181. 1200.): hinc illa non repetam. Sufficit hic notasse, quod omnia vasa corporis in subito metu contrahantur; per iracundiam omnes humores rarefiant, & plena vasa turgeant; per summam moestitiam supremus belli dux concidit mortuus, dum paulo ante mille inter mortis pericula intrepidus versabatur: Spartana mater inter ipsos amplexus reducis filii, quem in acie caesum putabat, mortua corruit, prae nimio, & subito, gaudio. Si jam consideretur, tam subitos motus, validas adeo concussiones, &c., applicari teneris illis vasis, quae chorion & placentam nectunt utero, nemini mirum videri poterit, cur toties haemorrhagia uterina in gravidis post validos animi affectus sequatur. Foemina triginta annorum, robusta, & procerae staturae, versabatur fere quotidie in foro; ubi & rixis quotidianis, & iracundiae, indulgere solita erat satis. Cum jam termino graviditatis proxima esset, subita excandescit ira, dum vicina mulier puerum ejus quinquennem percuteret. Mox, aliquid insoliti sentiens in corpore, praedixit, se inde morituram. Post aliquot dies subito profusa uteri haemorrhagia sequitur; unde convulsa periit, antequam quid tentari posset, ut servaretur. In cadavere inveniebantur bini foetus masculi sanguine nigro coagulato tecti undique, quo & uterus ple-

plenus erat, ob rupturam placentae & vaſorum ejus (*t*).

Plures alios caſus egregius Auctor recenſet, qui docent, quantum validi animi affectus nocere poſſint gravidis. Multos & ipſe vidi, nec credo, ullum Medicum eſſe, quin ſimilia obſervaverit. Hunc autem caſum ideo ſelegi, quia in ſana, robuſta, muliere, rixis quotidianis & habituali iracundiae aſſueta, tantum mali brevis ille furor producere potuit. Idem a metu, gaudio inopinato, &c., metuendum eſt; & plura exempla in Hiſtoria Medica habentur. Hinc diſcere poſſunt gravidae, quantum cavere debeant ab animi affectibus; uti & adſtantes, quantam curam adhiberi oporteat, ne imprudentia ſua praegnantes irritent, inopinato nuncio, bono vel malo, illas percellant. Novi gravidam, quae placidiſſime dormiverat, dum in vicinia periculoſum erat incendium: ſollicita mater, mane accurrens, gratulabatur filiae, quod blandus ſomnus omnem timorem arcuiſſet. Mox incipit tremere miſera toto corpore, & angi, ſimulque totus lectus jam inundabatur ſanguine, ſequente animi deliquio, & convulſionibus: tamen a periculoſa hac uteri haemorrhagia convaluit; ſed foetum quadrimeſtrem abortiens perdidit.

Motus corporis nimii. Frequens ſatis uteri haemorrhagiae & abortus cauſa, quae tamen caveri poſſet a gravidis, modo vellent. Moderatus corporis motus prodeſt graviditatis tempore, praecipue ambulatio: imo videmus, ruſticas mulieres facile ferre ſolitos labores, dum gravidae ſunt, modo non nimis fatigentur, nec valido corporis nixu illos perficiant.

Notum eſt, per motum muſcularem accelerari motum ſanguinis venoſi verſus cor, adeoque & augeri velocitatem circulationis per vaſa corporis (vide §. *99*). Verum §. 100 inter effectus velocioris circulationis numerantur & ſequentia: Major nempe vis pulſi ſanguinis in vaſa excipientia, vaſorum ſanguiniſque attritus validus ad ſe mutuo, calor major, acrior indoles humorum. Si jam hi effectus conferantur cum tenera ſtructura vaſorum, quae chorion & placentam utero nectunt, ſponte patebit, a nimio corporis motu metuendam eſſe horum vaſorum rupturam, quam ſequetur uteri haemorrhagia.

Patet hinc, quanto ſe exponant periculo gravidae, dum choreis ducendis indulgent, itinera ſuſcipiunt, nixum validum edunt, pondera elevant, &c. ſuccuſſus ſolus carpenti, praeſertim ſi celeriter vehantur in viis aſperis, toties haemorrhagiam uteri fecit, & abortum: illudque diſcrimen tanto majus eſt, quanto viciniores ſunt partui. Unde patet, quam periculoſum conſilium ſit, ſuadere gravidis, ut rheda vehantur ultimo graviditatis menſe, hac ſpe nempe, ut foetus deſcendat citius per hos concuſſus, & partus reddatur felicior. Vidi aliquas, quae ridebant prudens conſilium, dum poſt validos motus nihil mali illis contigiſſet ſtatim; ſed quaedam ex his poſt aliquot horas, aliae poſt unum alte-

(*t*) Peu, Pratique des accouchemens Liv. I. chap. VIII. pag. 70.

rumve diem, periculosam expertae fuerunt uteri haemorrhagiam.

Doluit *Mauriceau* [u], hoc contigisse propriae sorori, quae, ultimo graviditatis mense, in genua prolapsa, tumente abdomine humo impegerat, & cum non multum incommodi per unum alterumve diem perciperet, neglexit quietem corporis adeo necessariam; at tertio die subito sensit validos abdominis dolores, mox sequente valida uteri haemorrhagia, qua periit. Aliquibus enim vasis ruptis, quae chorion utero nectunt, sanguis effunditur sensim, qui collectus magis magisque chorion ab utero separat; sic pluribus vasis ruptis tandem undatim sanguis utero exit.

Notum nimis est, scelestas mulieres, ut foetum perdant, validos adhibere concussus corporis. Cantatrici, quae conceperat, jussit *Hippocrates* [w], *ut in terram desiliret; quum jam septies exiliisset, genitura in terram defluxit; & fiebat sonitus*. Deinde descripsit ovum humanum, in cujus membrana contentus humor pellucebat. *In membrana autem fibrae albae & tenues inesse videbantur, cum ichore crasso, & rubro obvolutae*, & circa membranam *exterius sugillationes*. In minoribus abortibus, una cum membranis integris exeuntibus, chorion totum filamentis hirtum apparet, quae placentae rudimentum sunt: sed cruenta illa, sugillatorum instar, vestigia, & ichor crassus ac ruber, qui involvebat fibras illas albas & tenues, docere videntur, ovum jam nexum fuisse utero. An autem tantum sex dierum conceptus fuerit, dubium videtur; cum illo graviditatis tempore ovum forte nondum utero nexum sit; neque vasa uteri adeo dilatata, ut sanguinem dimittant: Narrat autem *Hippocrates* (x), hanc cantatricem cum viris versatam fuisse, & audivisse ab aliis mulierculis, si quando mulier conceptura sit, genituram intus manere, neque foras egredi. Hinc facile potuit contigisse, quod diutius jam gravida fuerit, praecipue cum genitura illa, post septimum saltum prodiens, comparetur ovo crudo, cui undique externa testa ablata est.

Quomodò autem illud *Hippocratis* consilium possit conciliari cum ejus juramento, quod severe prohibet, ne Medici pessum abortivum mulieri exhibeant, non adeo facile patet. Quidam voluerunt, hunc de *Natura pueri* librum non ab *Hippocrate*, sed a *Polybo*, scriptum fuisse: alii contendunt, genituram sic excussam fuisse tantum, sed non embryonem formatum; de qua re videri poterit *Meibomius* [y]. Certe optime *Tertullianus* in *Apologetico* dixit: *Nobis*, *homicidio semel interdicto*, *etiam conceptum uteri*, *dum adhuc sanguis in hominem delibatur*, *dissolvere non licet*.

In genere ergo statui potest, validos corporis in gravidis concussus semper metuendos esse, adeoque sollicite vitandos. Interim quandoque hi a talibus causis contingunt, quae non semper vitari possunt. Sic vidi

(u) Traité des malad. de femm. gross. Liv. I. chap. 21. pag. 162. (w) De Natura pueri Cap. 2. Charter. Tom. V. pag. 312. (x) Ibidem pag. 11. (y) Hippoc. Jusjurand. Cap. XV. pag. 144.

di a sternutatione valida, & frequenti, in coryza incipiente haemorrhagiam uterinam contigisse.

Unde, dum catarrhi regnant epidemice, monendae sunt gravidae, ut, si vel levissimam coryzam sentiant, nares frequenter foveant aqua, & lacte, tepidis. Longe frequentius nocuit valida tussis, quae omnium molestissima est, ultimis graviditatis mensibus, dum tumidum abdomen impedit liberum diaphragmatis motum (z). Mollissimis remediis, & imprimis diacodiatis, occurrendum illico violentae tussi. Quamvis autem & concussus per vomitum factus periculo non careat, tamen abortus & haemorrhagia uterina frequentius a valida tussi contingunt [a].

Hysterica, & emmenagoga, male applicata. Lenissima antihysterica, & cardiaca moderata, gravidis prodesse, antea ad §. 1300. dictum fuit. Noxia tantum hic damnantur illa remedia, quae ab effectu suo *Emmenagoga* dicuntur, de quibus §. 1291. actum est. Cauti semper in hac re debent esse Medici, ne decipiantur a scelestis mulieribus, quae foetum perdere tentant, ut tegant ignominiam, imprimis graviditatis initio, dum nondum aucta abdominis moles certam graviditatem monstrat. Semper imprimis suspectas tales habui; quae bene coloratae cum forent, de mensium suppressione conquerebantur, simulque valida remedia petebant, afferentes, firmum adeo corporis robur esse, ut a lenioribus nihil boni sperare liceret. In tali casu dedi innocua remedia, quae corpus nullo modo turbare poterant; quo astu Medico obtinui saepius, ut vana spe lactatae, tumente utero, tandem faterentur, se gravidas esse, neque amplius de perdendo foetu, sed de occultando partu, cogitarent.

Omnia enim fere illa remedia, quae emmenagogorum nomen merentur, acria sunt; sed *Hippocrates* (b) monuit: *Sunt autem, quae, si acre quiddam, aut amarum, praeter consuetudinem, ederint aut biberint, foetus perdunt, tenello adhuc puello intus existente. Si quid enim puero praeter consuetudinem accidat, atque si parvulus adhuc fuerit, moritur.* Sed mortuo foetu inevitabilis est abortus, quem haemorrhagia uteri comitari solet.

Omnia autem acria, quae vel uterum ipsum, vel vicinas utero partes, afficiunt, & in contractionem validam stimulant, merito adnumerantur causis haemorrhagiae uterinae. Notum est, clysmata leniter stimulantia, uti & suppositoria adhiberi in parturientibus, non tantum, ut crassae faeces educantur, verum etiam hoc effectu, ut dolores excitentur, si segnes nimis fuerint: ideo purgantia acriora in gravidis vitantur semper, cum non tantum molesta abdominis tormina, sed & tenes-

(z) Mauric. Traité des malad. des femm. gross. Liv. I. chap. XVI. pag. 141.
(a) Levret l'art des accouch. pag. 195. (b) De mulier. Morb. Lib. I. Cap. XXIV. pag. 745. Charter. Tom. VII.

nesmum circa intestinum rectum, faciant; qui, teste *Hippocrate* (c), *si mulieri utero gerenti oboriatur, abortum efficit*. Rationem addit in commentario *Galenus* (d); quod *tali contentione & molesta sollicitatione cum totum corpus, tum prae caeteris uterus, recto intestino coalescens, laboret*.

Idem a vehementi stranguria metuendum esse, ob eandem rationem, patet.

Percussio inferioris partis abdominis. Uterus enim, contento foetu turgens, anteriorem abdominis partem occupat; unde motus foetus in utero, applicata manu, facile sentiri potest. Tali vi illata, non tantum nexus chorii & placentae cum utero destrui potest, sed & ipse uterus findi, uti ex ante dictis patet. Haec est ratio, quare lapsus gravidis adeo periculosus sit; praecipue, si pronus fuerit, cum fere semper tunc prominulum abdomen humo impingat. Unde etiam sacris legibus (e) severa statuitur poena illi, qui gravidae mulieris abdomen percusserit.

Verum, uti paulo ante dictum fuit, praeter causas modo enarratas, potest in utero ipso adesse talis dispositio, ut a levioribus etiam causis sequatur uteri haemorrhagia, & abortus; imo & quandoque, licet nulla notabilis causa praegressa fuerit. Talis autem dispositio quandoque utero communis est cum reliquo corpore, aliquando utero soli peculiaris. Sic in civitatibus austro oppositis *Hippocrates* monet (f), *corpora ut plurimum imbecilliora esse*; addit: *Mulieres morbis & fluxionibus obnoxiae sunt; deinde multae ex morbo, non natura, steriles sunt, & frequenter abortiunt*. Ita & alibi dixit (g): *Quae praeter naturam tenues utero gerunt, abortiunt bimestria, antequam crassiores evaserint*.

Similia his alio in loco leguntur (h); ubi ab hac causa menstruum, & bimestrem, foetum perdi monet: Quidam etiam legerunt τὸ σῶμα loco τὸ στόμα (i); ita ut sensus foret, in tali casu non incrassandum esse os uteri, sed totum corpus. Sic enim cum aphorismo modo citato textus ille convenit. Confirmatur hoc praeterea, quod mox subjungat sequentia (k): *Quod si praeter naturam crassior evaserit, utero non concipit. Omentum enim crassius incumbens uteros comprimit, neque genituram suscipere sinit*. Ubi manifeste macilentiae nimiae opponitur obesitas; quam attenuandam jubet, cum aliter praegnantes effici nequeant (l).

Sed & peculiaris ipsius uteri dispositio, reliquo corpore se bene habente, potest esse hujus mali causa. Apud *Hippocratem* (m) sic legitur: *Quae vero mediocriter corpulentae foetus bimestres & trimestres abortiunt sine manifesta causa, illis uteri acetabula mucore plena sunt, neque prae pondere foe-*

(c) Sect. VII. Aphor. 27. Charter. Tom. IX. pag. 304. (d) Ibid. pag. 305. (e) Exodi Cap. 21. (f) De Aëre, locis, & aquis text. 9. & 10. Charter. Tom. VI. pag. 190. (g) Aphor. 44. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 221. (h) De Natura muliebri Cap. 19. Charter. Tom. VII. pag. 690. (i) Ibid. pag. 895. (k) Ibid. pag. 690. (l) Sect. V. Aphor. 46. Charter. Tom. IX. pag. 222. (m) Ibid. Aphor. 45.

foetum continere possunt, sed abrumpuntur. Diagnosin autem talis morbi [n] habet: *Hoc autem modo noveris. Humida fit, & mucosum glutinosumque defluit, neque mordet: & ubi a fluxu purgari desierit, cum mensibus per duos aut tres dies muci ex utero procedunt*. Sic frigidam & mucosam uteri dispositionem descripsit, sive fluorem album simplicem, ubi nulla adhuc adest acrimonia, quae mordere posset.

Alio in loco [o] monet, quasdam mulieres facile concipere, sed foetum perdere tertio vel quarto mense, nulla causa accedente: *Si uteri, aut natura, aut ulceribus in his subortis, laeves fuerint. Si namque laeves fuerint, interdum foetum continentes membranae, minus quam conveniat, adhaerent*.

Praeterea patuit ex antedictis, crescente foetu, uteri magnitudinem augeri pariter, ut illum continere possit. *Hippocrates* (p) videtur observasse hanc abortus causam, si uterus non cresceret. Sic autem habet: *Si vero concipiat quidem; sed foetus bimestres eodem exacte tempore corrumpat; neque prius, neque posterius; idque ei bis vel ter eodem contingat modo; aut etiam, si longioris temporis foetum eodem modo corrumpat; hujus uteri in majorem molem non crescunt, foetu in eis augescente, & bimestre vel trimestre spatium excedente. Sed hic quidem augescit, uteri vero nihil increscunt, propterea sane multae eodem tempore foetum corrumpunt*. Vidi plures tales casus, & imprimis mirabar, sanissimam matronam, absque ulla causa manifesta, circa finem quinti mensis abortum pati saepius, nec unquam maturum parere foetum, licet a peritissimis Medicis omnis adhiberetur cura.

Unde non immerito, postquam varias causas, quibus foetus corrumpi potest, recensuit *Hippocrates* (q), addit sequentia: *Sed & ipsi uteri naturas habent, quibus abortionem faciunt, quum flatulenti, densi, magni, parvi, existunt, aliisque similibus afficiuntur*. Testatur celebris artis obstetriciae magister, se invenisse, in quibusdam mulieribus, uterum adeo calidum, ut foetus ab immodico hoc calore periret, & exsiccatus induresceret: praecipue hoc observavit in quadam muliere, cujus uteri interna superficies tangebatur sicca & aspera, cum tanto simul calore, ut manui immissae molestus esset, neque diu tolerari posset: foetus mortuus erat, exsiccatus, & durus: placenta parva, arida, arctissime cohaerens, ita ut difficulter potuerit ab utero separari. Notat simul, eandem mulierem plures foetus perdidisse ob nimium hunc uteri calorem [r].

Certe satis apta videtur distributio causarum, quae abortum faciunt, in duas classes, uti apud *Duretum* (s) legitur: *Abortionis omnes causae, tam intra natae, quam extrinsecus incidentes, revocantur ad duplicem impoten-*

(n) De Natur. mulieb. Cap. XVII. Charter. Tom. VII. pag. 689. (o) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. XXI. Charter. Tom. VII. pag. 743. (p) De Infoecundis. Cap. XVIII. Ibid. pag. 857. (q) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. XXIV. Ibid. pag. 745. (r) Peu, Pratique des accouch. Liv. 2. chap. 17. pag. 535. (s) In Coac. Hippoc. pag. 442.

tentiam ; unam gerendi foetum, alteram nutriendi.

Praeterea si foetus, antequam partui maturus est, a quacumque demum causa hoc contigerit, moriatur, inde poterit haemorrhagia uteri cum expulsione foetus mortui sequi. Quamvis rari quidam casus contigerint, ut foetus mortuus per plures menses, imo per annos, in utero maneret, tamen ut plurimum inutile illud pondus brevi post expelli solet. Verum simulac primum illud hominis rudimentum vita donatur, jam ad mortem aptum est: nec requiruntur adeo validae causae, ut tenellus embryo in utero materno pereat. Constans enim observatio est, quod major pars pereat hominum, dum origini suae propiores sunt. *Plerumque enim, cum admodum sunt exigui, imbecilles existunt. Quin & grandiusculi foetus etiam corrumpuntur. Quare mulieres mirari non oportet, quod nolentes foetum corrumpant. Nam cautione & scientia multa opus est, ut in utero foetum perferant, & enutriant, eoque in partu liberentur* (*t*).

Adsunt praeterea causae haemorrhagiae uterinae, quae ad foetum spectant; sed quae, nec certo cognosci, nec tolli, nec caveri, possunt, licet cognitae forent. Observaverunt artis obstetriciae magistri (*u*), funiculum umbilicalem, si brevior fuerit solito, vel si, quamvis longior fuerit, collo aut artubus circumvolvatur, quod tunc per motus foetus periculum sit, ne placenta ab utero separetur, & sequatur haemorrhagia uteri. Talis casus legitur (*w*); & notum est, saepius contingere difficilem partum, uti postea dicetur, ab eadem hac causa, dum foetus, proprio funiculo umbilicali illaqueatus, per validos etiam puerperae nixus expelli nequit. Placenta uteri plerumque fundo adhaerere solet, quandoque & lateribus: raro accrescit uteri collo; quod ubi contigerit, vitari nequit haemorrhagia uteri circa finem graviditatis [*x*]. Vidi bis in eadem nobili matrona partum infantis mortui, qui in omnibus bene constitutus erat, sed chorda umbilicalis in media longitudine nodo fortiter constrictus erat, sicque omne commercium inter matrem & foetum interceptum fuerat. Videtur funis umbilicalis casu ansam fecisse per quam totum corpus foetus transivit, & postea motu ac pondere suo nodum inceptum sic constrinxit, ut vasa umbilicalia comprimerentur penitus; dum enim evolvebatur ille nodus, complanata apparuit tota pars funis umbilicalis, quae nodo intercepta fuerat. Vivos infantes pepererat ante bina haec infortunia, & post haec etiam.

Patet hinc, miras & latentes causas haemorrhagiae uterinae dari, quae nulla humana prudentia vitari possunt. Sequitur jam consideratio illorum, quae requiruntur, ut a tanto periculo eripiatur gravida, dum sanguis ex utero fluit. §. 1307.

(*t*) Hippoc. de Mulier. morb. Lib. I. Cap. 25. Charter. Tom. VII. pag. 745.
(*u*) Mauric. Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. pag. 159.
(*w*) Acad. des scienc. 1701. Mém. 118. (*x*) Levret l'art des accouchemens pag. 39.

§. 1307. REmedia, quies animi, corporisque, aër frigidus modice, Venae sectio, adstrigentia, opiata.

Quies animi, corporisque. De hac re unanimis est apud omnes consensus. Cum enim, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, corporis motus nimii, & validi animi affectus, causae frequentes sint uterinae haemorrhagiae, sponte patet, quietem esse summopere necessariam, ne per patula uteri vasa exeat omnis omnino sanguis, & inevitabilis mors sequatur. Vestes hinc statim solvendae sunt, ne vasa externa ullo modo premantur, sicque augeatur copia sanguinis moti per vasa interiora. Postea curandum, ut horizontaliter decumbant; sic enim praecavetur, quantum fieri potest, animi deliquium.

Aër frigidus modice. Saepe ob ingentem sanguinis jacturam totae pallent & frigent; tuncque minuitur, vel & cessat omnino quandoque haemorrhagia; simulac vero stragulis obruuntur, vel calidis linteis foventur, extrema corporis, mox denuo recrudescit. Tota enim spes in eo imprimis est, ut, dum minima vita superest, tempus detur hiulcis vasis, ut se contrahant, vel & grumoso sanguine obturentur. Unde laudatur, si non in molli lecto, sed in culcitra, pilis equinis farta, decumbant. Ob eandem causam nullis cardiacis refocillandae sunt, licet summopere debiles animi deliquium metuant; vel si quaedam adhibeantur, debent lenissima esse tantum, nec spirituosa. *Citri* fragrantia, *melissae*, *florum tiliae*, *rosarum*, *sambuci*, & similium, odor, ut & aquarum stillatitiarum, quae ex his parantur, sufficiunt. Quomodo autem aëris calor temperari possit, antea ad numerum secundum §. *605*. dictum fuit. Toties observatum fuit, vulneratos milites, omni fere sanguine exhausto, dum inter cadavera sub dio relinquebantur, postea convaluisse, qui officiosa magis cura periissent. Alia occasione ad §. *161*. dictum fuit, evasisse rusticum, qui, discissa arteria axillari, pro mortuo depositus fuerat. Quantum autem frigidae aquae usus ad compescendas haemorrhagias conducat, antea ad §. 1200. N°. 2. pluribus demonstratum fuit. Apud *Hippocratem* (*y*) ad haemorrhagiam uterinam leguntur sequentia: *Spongiam madefactam admoveto; & linteum laeve, molle, derasum, aqua frigida imbutum, ventri injicito, frigidaque aqua perfundito, lectumque a pedibus altiorem facito, ac ita sternito*. Similia & apud *Moschionem* (*z*) habentur: *Oportet autem eas, cum curari coeperint, jacere in cubiculo parvo & obscuro, & mediocriter refrigerato, & firmo. Inferiores pedes altiores capite habeant, cum omni silentio, & quiete corporis: omnis vero motus fluxum provocat: ita ut pedes contortos supra invicem habeant; & spongias magnas, in aqua frigida vel posca intinctas*,

(*y*) De Mulier. morb. Lib. 2. Cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 797. (z) Spach. gynoec. pag. 16.; & Harmon. gynoec. part. post. Cap. XX. pag. 32.

ctas, *partibus ipsis applicare*, *hoc est pectori* [forte pectini, cum in graeco textu legatur κτεις], *renibus*, *&* *ad inguina*, *ita ut frequentius etiam mutentur*, *ne temperie corporis calefiant*. *Extrema etiam universa strictius tenere*, *&* *fasciis ligare*, *oportet*, *aut aqua frigida submittere faciem*, *etiam de aqua recenti fomentare*, *omneque corpus ejus ventilare flabellis*. Imo & frigidum eodem in loco commendatur balneum, ex decocto adstringentium plantarum. Cum autem illud requirat corporis motum, satis patet, adhiberi vix potuisse, nisi haemorrhagia jam multum minuta foret, vel fere cessaret; unde potius, roborando, serviret cavendae recidivae, quam compescendae validae haemorrhagiae: Saltem hoc inde patet, quod ab aëre modice frigido, & totius corporis refrigeratione, emolumentum exspectaverint jam olim Medici: Unde & aqua frigida cum pauco succo citri solet dari pro potu, & juscula, dum exhibentur, egelida tantum.

Venae sectio. Quae tamen vix usum habebit, dum soluto placentae nexu undatim ex utero sanguis fluit: Minuta enim sanguinis copia non impediet, quo minus ille, qui superest, effluat per vasa magna & patula, adeoque citius ex inanitione convulsio & mors sequatur. Venae sectio in cavenda uteri haemorrhagia multum prodest, si post lapsum gravidae metuitur futura; merito etiam adhibetur, dum, paucis vasis solutis, parcior copia sanguinis ex utero prodit; sic enim, una cum quiete corporis & mentis, quandoque cavetur haemorrhagiae augmentum, & impeditur abortus. Dum carpebat Medicos *Helmontius* (*a*), quod in retentis, & in profluis, mensibus, venam tunderent, dixit: *Simile fortassis fuerit*, *si nimis petulantem equum*, *tendinis laesione*, *claudicare fecerint*. Si enim ab hoc discrimine evaserint gravidae, semper metuendum, ne ob tantam sanguinis jacturam in cachexiam, & hydropem, incidant.

Adstringentia. Quid sperari possit ab adstringentibus remediis, dum vasis hiantibus, quae sanguinem copiosum fundunt, immediate nequeunt applicari, dictum fuit ad numerum secundum §. 1200., ubi de haemoptoë agebatur. Verum ex uteri vasis fluit sanguis, quibus stiptica applicari nequeunt. Adeoque omnia, quae tunc dicta fuerunt, etiam haemorrhagiae uterinae attribui possunt.

Novi quidem, pessaria, ex adstringentibus remediis parata, ab *Hippocrate*, & ab aliis postea Medicis, laudari: verum in vagina haerent, nec per os uteri adigi possunt; hinc nec ab his certum sperari potest auxilium. Dum autem obturatur per haec vagina, sanguis non adeo libere effluens, grumescit non tantum in vagina, sed & quandoque in ipso uteri orificio; sicque potest nasci aliqua haemorrhagiae mora; sed & simul, dum vasa hiantia pergunt sanguinem fundere, ille, inter chorion & uteri superficiem accumulatus, magis & magis chorion separabit ab utero; adeoque plura vasa rumpet; hinc, dum paulo post grumus

(*a*) In capitulo *de Conceptis* N°. 23. pag. 487.

mus cruoris, in uteri orificio haerens, exprimitur, redit intensior uteri haemorrhagia, quae minuta credebatur, dum obturata per pessarium vagina, parum vel nihil foras exit. Accedit, quod grumus in orificio haerens uterum irritet, & nixum parturientium excitet; unde mortis periculum foetui imminet, si nimis immaturus fuerit; de qua re adhuc in sequentibus paragraphis dicendum erit, ubi patebit, artis magistros in diversas abivisse sententias; dum quidam volebant, expulsionem foetus omni modo promovendam esse, ut a tanto discrimine eripiatur mater; alii vero majori circumspectione utendum jubebant. Certum est, quod si, uti ex *Moschione* modo dictum fuit, quieta jaceat mulier, femoribus supra se mutuo positis, sic comprimi posset externum vulvae orificium, ut sanguis in vagina concrescere in grumum possit, habeaturque illud, quod a pessariis fere sperari potest. Si tamen quis illa adhibere vellet, suadendum videtur, ut ab acrioribus stipticis abstineat, neque nimis profunde in vaginam immittantur, ne laedatur vel irritetur uteri orificium, quod satis sensile est.

Opiata. Ab horum usu forte plus sperari poterit. Antea dictum fuit ad secundum numerum §. 1200., stipticorum actionem longe felicius succedere in brutis, quam in hominibus; cum nempe bruta periculum ignorent, homines vero inde perturbentur; si vero, opio dato, illa perturbatio tollatur, tunc & hominibus aeque prodesse. Omnes Medici noverunt, quantum perturbentur gravidae, dum pro se & foetu metuunt, simulac percipiunt adesse uteri haemorrhagiam; adeoque ob hanc caussam conducerent opiata.

Verum & experimenta, capta in ranis, videntur convincere, opium retardare motum sanguinis circulatorium. *Celeberrimus Alston*, in pulcherrima dissertatione (*b*) de opio, in ranis hoc tentavit, ut detegeret, an ab opio mutaretur sanguis, vel ejus motus per vasa. Notum est, per microscopia sanguinis circulum optime videri posse in membrana pellucida, quae in hoc animali digitos pedum nectit. Postquam per tubum exiguum vitreum aliquot guttulas solutionis opii in aqua factae instillaverat in ranae ventriculum, & postea microscopio adaptaverat, nemo praesentium observavit ullam mutationem in consistentia aut colore sanguinis rubri & seri; nulla apparebat mutatio in magnitudine, figura, aut colore, globulorum rubrorum, sed velocitas motus sanguinis per vasa miro mutabatur modo, ita ut dimidio minor esset: nondum elapsa media hora, gradatim increscebat motus sanguinis per vasa, & solitus redibat ranae vigor, una cum solita sanguinis moti celeritate. Dimittebatur rana per mediam horam in aquam puram, ut reficeretur. Deinde alia dosis opii in ventriculum infundebatur, & exponebatur microscopio: tardius longe movebatur sanguis per vasa, quam in priori experi-

(*b*) Medic. Essays and Observ. Tom. V. part. I. N°. XII. pag. 153.

perimento, &, gradatim minuta celeritate, tandem omnino ſtagnavit, primo in vaſis minoribus, deinde in majoribus; & intra horae quadrantem circiter rana exſpiravit. Licet autem velocitas ſanguinis minueretur, pulſus tamen frequentia ſenſibiliter non decreſcebat: Imo, licet motus progreſſivus ſanguinis ceſſaret, pulſus tamen percipiebatur ex motu quodam undulatorio, per quem, tempore diaſtoles cordis, tantum retrogrediebatur ſanguis, quantum progreſſus fuerat tempore ſyſtoles; donec tandem omnino mortua videretur rana. Caeterum in viſceribus nullum obſervabatur vitium; ventriculus tantum plenus erat muco gelatinoſo, parum tinćto ab opii colore.

Haec autem experimenta frequenter fuerunt repetita, & ſemper cum ſimili ſucceſſu. Una tamen ex ranis ſic occiſis revixit omnino, ubi in vaſe ſervabatur, tali modo, ut vel in ſicco, vel in aqua, poſſet eſſe, ſi reviviſceret.

Haec etiam confirmantur plurimis experimentis a Celeberrimo *Whytt* inſtitutis [c]; ubi & alia multa habentur pulcherrima, quae probant, opium & cordis vim muſcularem ſuam exercere efficaciam.

Cum autem in validis haemorrhagiis proſit, ut vita debiliſſima maneat, uti antea ſaepius monitum fuit, patet ratio, quare opiata etiam hoc reſpećtu proſint. In *Materia Medica* ad hunc numerum talis formula habetur, in qua tria grana opii in ſex unciis aquae diluuntur, & cochleatim exhibetur omni quadrante horae, donec inceperit leniri malum: adduntur deinde haec: *Si medicamento hujusmodi ſuperabile ſit*. Simul admiſcentur *lap: haematites*, *bolus armena*, *ſanguis dragonis*; quae a virtute adſtringente laudantur. Quantum ab his poſſit exſpećtari, antea dićtum fuit.

Proderunt etiam ligaturae artuum, ſed tales, ut venae premantur, ſicque retineatur ſanguis in his; arteriae vero non debent comprimi, quae profundius plerumque locantur: hoc obtineri poterit, ſi moderata ligaturarum adſtrićtio fiat. Scopus enim eſt tantum, ut aliqua copia ſanguinis retineatur collećta in artubus, ne omnis effluat per uteri vaſa, & ideo arteriae debent liberae manere. De hac re ad §. 743. dićtum fuit, ubi de compeſcenda nimia narium haemorrhagia agebatur. Praeterea notari debet, quod ſi comprimerentur arteriae artuum inferiorum, tunc augeretur impetus & copia ſanguinis per vaſa uteri, adeoque & haemorrhagia. Ad §. 1291. enim dićtum fuit, quandoque reſtitutum fuiſſe ſuppreſſum ſanguinis menſtrui fluxum, dum comprimeretur magna in femore arteria, & ſimul eodem tempore per balnea laxabantur uteri vaſa.

Ubi autem uteri haemorrhagia incipit minui, ſive collapſis vaſis, ſive thrombis ſanguinis obturantibus vaſorum hiantium orificia non ſimul & ſemel laxandae ſunt omnes ligaturae, ſed una poſt alteram. Metuendum enim foret, ne ſanguis in artubus collećtus ſubito ad cor rediret, illudque

(c) Eſſays and Obſervat. Phyſic. and Liter. Tom. 2. pag. 280. & ſeq.

que obrueret, cum saepe magna debilitas adsit, vel etiam irritaret in validiorem ac frequentiorem contractionem; unde merito metuendum foret haemorrhagiae augmentum. Solo interim jusculo vitulinae carnis, egelido tantum, saepius dato, sed parca copia simul, repleantur exhausta vasa. *Lowerus* (*d*) a Medico fide dignissimo accepit, quod adolescenti sedecim annorum per biduum magna sanguinis copia continuo eruperit, neque ulla arte potuerit cohiberi; unde jusculis tentaverunt illum reficere, quae avide assumsit; *& tandem res eo devenit, ut, massa sanguinis fere tota effluxa, quidquid jam efflueret, dilutum & pallidum, sanguinis neque naturam, neque speciem, prae se ferret, ipsi jusculo, quod toties hauserat, quam sanguini, similius; atque eadem forma per diem unum & alterum duravit hic aqueus fluxus, constante interim cordi motu suo, donec, fluxu tandem consopito, juvenis paulatim integrae sanitati restitutus est, & exinde in virum robustum & quadratum excrevit*. Cum ergo tale jusculum, in debili per tantam haemorrhagiam corpore vix mutatum, per vasa fluere potuerit, & vitam sustinere, quamvis debilem, patet, in uteri haemorrhagia valida vitae periculum adesse quidem, & spem in angusto positam, non autem certam desperationem, modo caveatur a cardiacis stimulantibus, quae amici & adstantes urgere solent in tanta debilitate. Unica enim fere spes consistit in vita debili. Hac methodo servari aliquot gravidas, quae nulla arte servari posse videbantur.

§. 1308. SI his nihil proficitur, Infans methodo optima, pro situ ejus mutata, ilico educendus, uterusque ab foetu, placenta, grumoso cruore, integre liberandus erit.

Cum in partu naturali observaretur, simulac placenta ab uteri cohaesione solvitur, sequi satis largam haemorrhagiam, quae tamen per uteri, jam vacui, contractionem sistitur; hinc mirum non est, omnes in voto habuisse, ut in periculosa uteri haemorrhagia cavum uteri evacuari posset: si enim abortus, uti toties primis graviditatis mensibus fit, sequitur, brevi solet minui haemorrhagia, & tandem cessare, contracto nempe utero. *Hippocrates* (*e*) monuerat: *In fluore muliebri, si convulsio, aut animi defectio, superveniat, malum*. Et alibi (*f*) pessima pariter praesagia habet, ac imprimis diras convulsiones metuit: *Magni pedum digiti contrahuntur, & ad suras femora semper contendit, lumborum ingentes dolores, & manuum ad motum impotentia. His ita contingentibus, tum a claviculis ad jugula, ad malas, & linguam, tetani fieri consueverunt. Et ex his paulo post in posteriora a tendinibus juxta spinam ad lumbos; sicque per violentiam pe-*

(*d*) De Corde Cap. 2. pag. 70. (*e*) Aphor. 56. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 229. (*f*) De Mulier. morb. Lib. 2. Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 794. 795.

pereunt. Peſſima talia cum ab uteri haemorrhagia metuenda forent, hinc optimi etiam in arte obſtetricia magiſtri ſuaſerunt, ut in tanto diſcrimine fieret uteri evacuatio; imo in hac ſola unicam ſpem poſuerunt ſalutis. *Mauriceau* (*g*), ſi valida adſit uteri haemorrhagia, feſtinato opus eſſe dixit, & manu obſtetricantis arreptum pedibus infantem educi juſſit; propriaeque ſororis triſtem caſum refert, quae ultimo graviditatis menſe periit, dum ſerius educeretur foetus, poſtquam jam omnem fere ſanguinem perdiderat. Plures alios caſus recenſet gravidarum, quas una cum foetibus ſervaverat tempeſtiva eductione. In eadem ſententia eſt *van Deventer* (*h*), jubens, ſtatim educendum eſſe foetum, ſi a placentae ſeparatione periculoſa adſit uteri haemorrhagia, & quidem *quocumque tempore*, *ſive ante*, *ſive poſt*, *ſeptimum menſem*. Interim certum eſt, hoc non poſſe fieri, niſi dilatetur os uteri, quod quandoque difficulter, & nonniſi vi adhibita, fieri poterit: ſequenti autem capitulo patebit, non ſine periculo violentam oris uteri dilatationem perfici poſſe: ſolet enim ſequi periculoſa admodum uteri inflammatio. Fatetur *Mauriceau* (*i*), quod, ſi orificium uteri fuerit molle, tenue, & aequabile, tunc facilius evaderent; & contra, ſi idem durum, craſſum, & inaequabile, foret, perirent. Facile apparet ratio, quia nempe major vis debebat inferri uteri orificio, ut digitis Chirurgi dilatari poſſet, ad excludendum foetum.

Haec fuit ratio, quare alii ſtatuerunt, non debere fieri eductionem foetus, ſi illa fieri nequeat abſque violenta dilatatione oris uteri (*k*); ſed tunc tantum prodeſſe, dum os uteri apertum facile admittit digitos obſtetricantis Chirurgi: refertur & ibi infelix caſus, ubi, educto foetu, non minuebatur haemorrhagia, ſed augebatur, donec miſera mulier, exhauſto omni ſanguine, exſpiraret. Poſtea adhuc alio in loco (*l*) idem inculcat, & certam mortem praedicit, ſi ad educendum foetum vis debeat inferri ori uteri. Quinimo magni in arte obſtetricia nominis *Levret* (*m*) ſtatuit, ne quidem tactu explorandam eſſe gravidam, ſi uteri haemorrhagia adſit, & nondum inceperint partus dolores, neque adſit terminus ſolitus graviditatis. Ubi autem ipſo partus jam incepti tempore haemorrhagia uteri profuſa ſe manifeſtat, tunc membranas aquam continentes cito rumpendas monet: aquis enim evacuatis uterus ſe contrahere in minus ſpatium poterit, & haemorrhagia minuetur.

Media hic via, & prudentiſſime quidem, inceſſit celeberrimus in arte obſtetricia *Puzos* [*n*]. Cum enim videret, periculoſam eſſe adeo eductionem foetus, quae violenta dilatatione oris uteri fit, licet ſaepe brevi

(*g*) Des Malad. des femm. groſſ. Liv. I. Chap. XXI. Tom. I. pag. 161. &c. (*h*) Nov. Lum. obſtetric. Cap. 33. pag. 145. (*i*) Livr. I. Chap. 21. pag. 170. (*k*) Peu, Pratique des accouchem. Liv. 2. Chap. I. pag. 272. & ſeq. (*l*) Ibid. Chap. XV. pag. 516. (*m*) L'Art des accouchem. Chap. VII. pag. 75. (*n*) Académ. de Chirurg. Tom. I. pag. 358. & ſeq.

vi temporis ſpatio abſolvatur, & feſtinandum hic eſſe credant omnes, ut uterus vacuus ſe contrahere poſſit; cum ſimul obſervaſſet, haemorrhagiam uteri, ſi partus tempore contingeret, minui, ſi dolores parturientis augerentur; concluſit, hos dolores augendos eſſe, vel excitandos, ſi nondum adeſſent. Conducere, imo & quandoque omnino neceſſariam eſſe, foetus excluſionem, ut ſiſtatur haemorrhagia, agnoſcit; ſed ſimul judicat, hoc tentandum eſſe tali methodo, quae ad partum naturalem propius accedit.

In partu naturali, dum foetus ingreditur capite ſuo orificium uteri, in tantum uterus contrahitur, in quantum caput progreditur, & caput infantis, os uteri dilatatum replens, impedit liberum effluxum ſanguinis, ſimulque uterus ſe contrahens apprimit valide totam ſuam ſuperficiem internam contentis in cavo ſuo; unde vaſa hiantia comprimuntur; dum vero, ruptis membranis, effluunt aquae, magis contrahitur uterus; adeoque vaſa ſua anguſtat, & propria vi, una cum puerperae conatibus, valide apprimitur ſuperficies cava uteri foetui; unde & haemorrhagia minuetur.

Verum lento modo procedere ſolet partus naturalis, & poſſet perire per validam haemorrhagiam gravida, antequam caput infantis orificium uteri dilataret, ſic, ut per conatus parturientis illud ingredi poſſet, & rumperentur aquae. Haec fuit cauſa, quare ſubitam foetus excluſionem ſuaſerunt multi.

At conſtitit obſervatis, poſſe accelerari partum naturalem, dum digitis leniter, & ſenſim, diducitur os uteri, ſimili fere modo ac in partu naturali per nixus parturientis dilatatur. In haemorrhagia uteri ejus orificium plus minuſve hiat, ſanguine calido effluente madeſcit, thrombis cruoris quandoque tranſpreſſis magis patulum redditur; unde plerumque & lenes dolores adſunt, ſed nimis inertes ob debilitatem ab haemorrhagia natam; & ideo augeri debent; quod fit, ſi unus vel plures digiti immittantur uteri orificio, quibus gradatim & leniter dilatatur; ſubinde & interpoſito quodam intervallo: tunc augentur dolores; membranae aquam continentes turgent, quae ſtatim rumpendae, ut detur major facilitas contractioni uteri, jam parte contentorum liberati; minuitur haemorrhagia, & partus brevi ſequitur, matre & foetu plerumque ſalvis; dum ambo periiſſent lentore partus ſimpliciter naturalis, vel in ſummo fuiſſent periculo, ſi ſubita dilatatione oris uteri foetus eductus fuiſſet manu Chirurgi.

Hac methodo dilatatur digitis uteri orificium, ſed leniter, & per intervalla; excitantur dolores partus, vel augentur, ſi jam adſint; datur tempus, & occaſio, ut uterus ſe gradatim contrahat. Ubi vero ſubito & majori vi dilatatur os uteri, ut foetus eductio fiat, periculum ſequentis inflammationis imminet, & vix ſperari poteſt, ut educto foetu uterus habeat adhuc vim ſe ſubito contrahendi; cum, ob vires per praegreſ-

gressam haemorrhagiam multum imminutas, omnia flaccida collabantur; & haec videtur esse ratio, quare plures pereant post eductionem foetus, pergente haemorrhagia; vel, si hoc discrimen superaverint, ob vim adhibitam, inflammato utero, acutissima febre, diris symptomatibus stipata, corripiuntur, & paucissimae evadunt.

Pulcherrimis observatis *Celeberrimus Puzos* utilitatem hujus methodi probat, quam merito praefert eductioni foetus; quae tamen quandoque necessaria est, si caput infantis non respondeat uteri orificio; sed situs praeternaturalis sit. Verum notat simul, sensim tentatam oris uteri dilatationem facere, ut minori cum molestia per pedes educi possit infans, si necessitas id postulet.

Simul optime monet, haemorrhagias uteri, post sextum vel septimum mensem si contigerint, fere semper redire, licet optima medela, & debitae cautelae, adhibeantur. Credit enim, si placenta ab utero pro parte separata fuerit, haemorrhagiam cessare, non quod nova unio separatae placentae cum utero facta sit, sed quia thrombi sanguinis coagulati vasa patula obturant, qui levi de causa elabi possunt, unde haemorrhagiae recidiva metuitur. Tamen uteri gravidi indagator (o) putat, se invenisse in propria uxore, quod placenta, pro parte soluta ab utero, denuo illi firmissime accreverit. Sanissima enim haec, quarto mense gravida, dum per gradus descenderet, cespitante pede perterrita, non lapsa, fuit; nec unquam ante, a majoribus etiam terroribus, minimum passa fuit incommodum: post aliquot dies nocte urinam emittit, & mox se ad somnum, componit. Mane invenit urinam admisto sanguine profunde tinctam, & in lecto maculam subflavescentem, pedalis fere magnitudinis, nonnihil glutinosam, atque in ambitu zona angusta sanguinea cinctam. Abortus metuebatur; sed idoneis remediis, & quiete, factum fuit, ut reliquos graviditatis menses sana peregerit; & ipso, quem signaverat, die puellam peperit sanissimam, torosam, ad oculum ante genitis omnibus robustiorem. Verum placenta, cujus majori minorive secessui ab utero illa sanguinis fluidi profusio verosimiliter imputari poterat, jam adeo arcte accreta erat, ut non nisi iterato obstetricantis manus conamine solvi potuerit: prodiit autem in uno latere multum lacerata: postea accurato examine apparuit membrana tenuis, subpellucida, omnino homogenea, placentam tegens, exceptis solummodo locis vulneratis, ad quorum limbos facile distinguendo termino desinebat.

Ex quibus videtur constare, placentam pro parte separatam, posse denuo firmiter utero uniri, neque tunc adeo metuendum esse, ne uteri haemorrhagia redeat.

(o) Noortwyk de Utero gravido pag. 27. 28.

§. 1309. NEque refert, quonam gestationis tempore id acciderit, cum melius sit perire, vel aliter periturum, foetum, salva matre, quam perire certo utrosque.

Haec erat olim sententia *Mauriceau* (*p*), in haemorrhagia uteri educendum esse foetum quantocyus, licet per tres tantum menses, imo & minori adhuc tempore, gravida foret. Verum hoc graviditatis tempore os uteri magis connivet, saepe & altius locatur, ut non adeo commode tangi possit digito, & multo minus aperiri sic, ut foetus educi possit; qui etiam cum mole minor sit, difficilius prehendi, nec ob corpusculi mollitiem digitis firmiter teneri poterit. Fatetur tamen *Mauriceau* (*q*), si orificium uteri non satis apertum fuerit, melius committi totum opus naturae; sed hoc graviditatis tempore, raro, si unquam, contingit, ut patulum sit ita os uteri, ut absque vi plures digiti introduci possent. Alia difficultas est, quod certus nemo esse possit de mole foetus circa tertium mensem: ingens diversitas in abortibus, quoad magnitudinem, animadvertitur, licet graviditatis menses tres tantum numerent gravidae, & circa hoc tempus frequentius contingant abortus. Nec mirum hoc apparebit, si consideretur, embryonem, qui vivere incepit tantum, esse jam mortalem. Verum non statim expellitur de corpore materno embryo, licet mortuus fuerit; unde poterit tertio mense vel citius haemorrhagia uteri nasci, licet parvulus, mollis, & post mortem fere diffluens, embryo in utero contineatur, qui digitis obstetricantis prehendi non posset. Candide fatetur *Mauriceau* [*r*], se observasse in mulieribus, quae tertium graviditatis mensem numerabant, abortum apis magnitudinem tantum, quandoque maximi digiti longitudinem, habuisse; & numerosis observatis hoc quotidie confirmatur. Verum quidem est, male computari potuisse graviditatis initium; sed illum calculi errorem adeo frequentem fuisse, etiam in mulieribus, saepius graviditatem expertis, vix verosimile videtur.

Hinc in haemorrhagiis uteri, quae primis graviditatis mensibus contingunt, ob rationes dictas, non videtur commendari posse foetus eductio. Omnes enim fatentur, rarius perire ex abortu mulieres hoc graviditatis tempore. Plures servatas vidi illis auxiliis, quae §.1307. laudata fuerunt, quamvis, ob profusam haemorrhagiam convulsae, jamjam moriturae ab adstantibus crederentur.

Longe magis periculosam esse uteri haemorrhagiam sequentibus graviditatis mensibus, apud omnes in confesso est, cum uteri vasa magis magisque dilatentur: neque tamen tunc & matris, & foetus servandi certa de-

(*p*) Liv. I. Chap. XXI. pag. 171. (*q*) Ibid. pag. 172. (*r*) Ibid. Chap. IV. pag. 80.

desperatio. Foemina sana, quinque menses gravida de scalis delabitur in pavimentum lapideum; mox sequitur ingens haemorrhagia uteri, & quidem tanta, ut statim advolans, cum in vicinia habitarem, invenerim totum pavimentum sanguine inundatum. Mox in lectum reposita in animi deliquium labitur. Peritus in arte obstetricia Chirurgus vocatus nil tentare audebat, cum mox exspiraturam crederet. Diligenter usus fui laudata §. 1307. methodo, & cum adstantes ad amussim exsequerentur omnia, quae suadebam, a tanto periculo evasit non tantum, sed & debito tempore peperit infantem sanum.

Similem haemorrhagiam in alia muliere, quae sexto graviditatis mense, lectum ingredi volens, divaricatis cruribus in durum obstaculum impegerat, eodem cum successu, & eadem methodo, curavi.

Neque etiam immaturos foetus certo perire debere, constat exemplo *Fortunii Liceti* [s], cujus mater gravida, succussibus in molesto itinere, & gravis tempestatis terrore, abortum passa fuit, credens se non multum a septimo graviditatis mense abesse: recens natus non superabat palmae manus magnitudinem. Pater Medicus tamen non desperabat de conservando filio, & tenerum corpusculum fovit in furno tepido, simili fere artificio, ac Ægyptii ova tractare solent, ut absque incubatu gallinae pulli excludantur; nutricem instruxit, quomodo alere deberet tenellum, & sollicitudinis suae praemium hoc nactus fuit, ut non tantum adolesceret, sed multis operibus eruditis clarus octogesimum fere aetatis annum attingeret, dum moreretur.

Ex quibus omnibus concludere licet, non desperandum esse in gravissimis etiam casibus, neque semper adhibendam esse eductionem foetus ad salvandam matrem, sed praeferendam esse methodum, quam *Celeberrimus Puzos* monstravit, quae minus periculosa est, & felicibus successibus commendata.

PAR-

(s) Baillet Jugem. des sçavants Tom. V. Part. I. pag. 239.

PARTUS DIFFICILIS.

§. 1310. PArtus difficilis fit vitio Matris, Infantisve.

Proprie loquendo, nullus partus absolute facilis dici potest, postquam peccati poenam statuit *Hevae* Deus: *Multiplicabo aerumnas tuas & conceptus tuos: in dolore paries filios* (*t*). Dolores ergo semper adsunt, graviores & diuturniores quidem in his, leviores & breviores in aliis; tamen naturalis partus sine dolore nunquam est. Contingere potest, ut, licet valida doloris adsit causa, tamen non sentiatur; sed tunc monuit *Hippocrates* (uti ad §. 1. dictum fuit): *Qui aliqua parte corporis dolentes ut plurimum dolorem non sentiunt, illis mens laborat* [*u*]. Quandoque enim accidit, ut convulsae, vel apoplecticae jam, foetum enitantur parturientes mulieres, dum doloris sensu carent; sed non ideo partus tunc facilis dici poterit, cum pessima quaeque metuenda sint. Unde merito damnavit *Hippocrates* (*w*) partum citra dolorem, tanquam periculosum.

Dum haec considerantur, patet, non adeo facile esse adaequatam definitionem dare partus difficilis, cum naturaliter nunquam sine molestia & dolore partus contingat. Difficile enim videtur limitem noscere, qui distinguat partum facilem ab alio, qui jam difficilis nomen meretur, licet inter difficiliores nondum numerari possit. De his enim tantum per comparationem judicari potest. Quaedam enim mulieres facilius, aliae difficilius, pariunt: imo in eadem muliere partus quandoque facilior est praecedenti, quandoque difficilior, uti toties observatur. *Hippocrates* (*x*), postquam dixerat, mulierem facile parere, si foetus capite prodeat, difficile autem, si transversim, vel per pedes, exitum moliatur, subjungit sequentia: *Ex puerperis autem maxime laborant primiparae; quod dolores nondum expertae fuerint*, (διὰ τὴν ἀπειρίην τῶν πόνων) *& dolent quidem toto corpore, maxime autem lumbis & coxendicibus; nam coxendices ipsis diducuntur. Quae vero magis partus expertae sunt, minus dolent primiparis. At quae multoties pepererunt, omnium minime dolent.* Quamvis enim facilitatem & difficultatem partus a vario situ foetus deduxerit, tamen difficultatem partus in primiparis agnovit absolute, absque respectu ad diversum foetus in utero situm.

Solebat a multis definiri partus difficilis, quod sit *exclusio foetus cum magna molestia, una cum periculo matris & foetus, vel utriusque*. Verum ple-

R 2

(*t*) Genes. Cap. III. vers. 16. (*u*) Aphor. 6. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47. (*w*) Coac. Praenot. N°. 538. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (*x*) De Natura pueri Cap. XI. Charter. Tom. V. pag. 324.

pleraeque puerperae difficulter pariunt, quamvis non tantum discrimen matri aut foetui immineat. *Mauriceau* (*y*) divisit puerperium in legitimum sive naturale, & illegitimum sive contra naturam. Quatuor autem conditiones posuit, ut legitimum & naturale dici possit: ut nempe fiat debito graviditatis termino, prompte & sine gravibus accidentibus, ut foetus prodeat vivus, & bono situ. Si una ex his conditionibus desit, tunc non esse vocandum puerperium legitimum & naturale, dixit, sed contra naturam potius, & quidem eo magis, quo plures ex his conditionibus absint. Certum tamen est, in primiparis raro partum prompte contingere, licet omnia se naturaliter habeant. Imo, licet vulgus credat, felix esse puerperium, quod cito absolvitur, & parientes nil magis desiderent, tamen rerum gnari aliter judicant [*z*]. Raro quidem nocet infanti praeceps partus, sed saepius infaustus est matri, & quandoque funestus: periculum enim est, ne mox post partum pereat immani haemorrhagia: praeterea partes, per quas transire debet nascens infans, in lentiori partu sensim dilatantur, & cedunt; in praecipiti partu saepe dilacerantur; unde plurima mala metuenda sunt.

Interim praeter partum naturalem, & contra naturam, alio in loco *Mauriceau* (*a*) memorat & partum laboriosum, in quo parturiens ac infans, licet bono in situ fuerit, plus solito pati debent; difficilem autem partum ad laboriosum reduxit.

Cum *Mauriceau* (*b*) ad legitimum & naturalem partum statuerit requiri, ut debito graviditatis termino fiat, & ille plerumque nono graviditatis mense finito statui soleat, novimus, quo tempore exspectandus sit partus. Simul autem patet, non tam facile exactum calculum hic haberi posse, cum non omnes foeminae noverint praecise conceptionis tempus, & plures se tantum gravidas suspicentur, dum observant, menstruum fluorem cessare; imo & quibusdam jam gravidis quandoque aliquid sanguinis menstrui solito tempore prodeat: unde omnes, qui de puerperio scripserunt, fatentur, illum terminum varium saepe esse, dum non tantum nono, sed decimo, mense graviditatis absoluto, imo adhuc serius, partum naturalem contigisse afferunt. Sic legitur (*c*); *Feminam bonis atque honestis moribus, non ambigua pudicitia, in undecimo mense post mariti mortem peperisse; factumque esse negotium propter rationem temporis, quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo, scripsissent: Sed divum Hadrianum, causa cognita, decrevisse, in undecimo quoque mense partum edi posse: Idque ipsum ejus rei decretum nos legimus: in eo decreto Hadrianus id statuere se dicit, requisitis veterum Philosophorum & Medicorum sententiis.* Plures casus recen-

(*y*) Livr. Chap. 2. pag. 202. (*z*) Levret l'Art des accouch. pag. 93.
(*a*) Ibid. Chap. X. pag. 259. (*b*) In loco modo citato. (*c*) Aul. Gelii noct. Attic. Lib. 3. Cap. 16. pag. 103.

censet *La Motte* (*d*), ob candorem suum & optimam fidem celebris, qui docent, terminum graviditatis quandoque & limites a *Divo Hadriano* statutos excedere. Putat autem, hoc imprimis tunc contingere, si debilior foetus ad debitam nutritionem & incrementum indigeat diuturniori in utero materno mora. Mirabilior longe casus legitur [*e*] de muliere, quae sex septimanis nupta incepit solita graviditatis incommoda pati: menstrua tamen non cessabant: circa medium quinti mensis sensit infantis motum, & turgebant mammae; octavo mense ex papillis aliquot guttae lactis spissi, rubelli, exibant; noni mensis initio crura tumebant, & venae fiebant varicosae; undecimo mense aderant validi dorsi & ventris dolores; vocata obstetrix nullam ad partum dispositionem inveniebat; sequenti die tres circiter librae aquae rubellae effluxerunt; dolores illi manserunt per triduum; mensium parca copia prodiit; dolores cessabant, & optime se habebat, manente abdomine tumido; & mammae admodum turgebant.

Peritissimos Medicos ac Chirurgos consulebat, & Celeberrimum etiam *Winslow*, qui in vicinia rusticabatur: omnes affirmabant, illam gravidam esse.

Decimo octavo mirae illius graviditatis mense, menstruus fluor, hactenus ruber, in album mutatus est, & solita semper periodo rediit; motum infantis se sentire testabatur: peritissimus tamen Chirurgus, abdomem tangens, nullum infantis motum percepit, sed ventrem tensum tympani instar invenit. Per sedecim adhuc menses in eodem statu mansit, nisi quod crura detumuerint, venis tamen manentibus varicosis. Trigesimo quinto mense peperit infantem masculum, qui per triduum vixit: mater autem ex puerperio surrexit sana. Infans & placenta solitam habebant molem. Eadem haec foemina paulo post puerperium denuo omnia graviditatis signa habuit; & credit, se motum infantis sentire in tumido enormiter abdomine, quod jam per quinque annos & octo menses gestat, caeterum sana, & ad solitos apta labores.

Sed & quibusdam mulieribus familiare est, ante novem menses absolutos parere: vidit *La Motte* (*f*) juvenculam, quae septem a matrimonio mensibus filium pepererat, dubitante marito de conjugis castitate: a primo post absolutum puerperium congressu impraegnata, peperit denuo filium septimestrem: ambo tamen adoleverunt, & militiae nomen dederunt. Filiae ejusdem mulieris pariter septimo mense pepererunt. Unde videtur in hac familia gentilitium fuisse morem, ut septimo mense partum excluderent. Similis & alter casus ibidem legitur.

Unde statuit *Mauriceau* (*g*), tunc partum sequi, quando uterus majorem extensionem non patitur; quod vel ab utero ipso pendere potest, uti

(*d*) Traité des accouch. &c. Liv. I. Chap. 28. pag. 121. &c. (*e*) Académ. des scienc. l'an. 1753. in 4°. Hist. pag. 139. & seq. (*f*) Traité des accouch. Liv. I. Chap. 28. pag. 122. (*g*) Liv. 2. Chap. 2. pag. 204. 205.

uti praecedenti capitulo dictum fuit, vel etiam a velociori aut tardiori incremento foetus, uterum replentis. Ob hanc rationem credit, mulieres, quae gemellos in utero gerunt, citius parere, cum magis distendatur uterus, & frequentiori foetuum motu magis irritetur. Septimestres autem partus adeo parum vitales habuit, ut dicat, se nullos vidisse, qui plus quam per quindecim dies vixerint. Observata autem *La Motte*, ac aliorum, contrarium docent; & memini, me aliquot vidisse adolescentes sanos ac robustos, de quibus certus esse poteram, quod septimo mense nati fuerint. Verum tamen est, quod plerumque debiles sint, & minoris molis. Si foetus, palmam manus magnitudine aequans, educari potuerit, ut ad octogesimum annum vitam produxerit; multo magis id de septimestri partu sperari poterit. Neque soli *Liceto* (vide §. 1309.) haec fortuna contigit, ut potuerit educari praeter omnem spem; recentior enim observatio, & magis mira, idem docet. Quinto graviditatis mense excludebatur foetus, vivus quidem, sed pusillus, & debilis admodum: non plorabat, & vix respirare videbatur, oculi clausi erant, membra flaccida & pendula; leves quidam motus, & calor corpusculi, testabantur vitam soli: mollibus tectus linteis, blando fovebatur calore, guttatim dabatur pauculum lactis tepidi, quod deglutiit; mansit in eodem praecise statu per quatuor integros menses, levissimos tantum motus faciens; nullum edebat planctum; nullum excrementum deposuit. Post quatuor hos menses absolutos incepit plorare, excrementa deponere, corpus movere, ubera ducere, & crescere, simili modo ac alii infantes, & tam feliciter quidem, ut circa decimum sextum a nativitate mensem coaetaneos robore superaret (*h*). Jure mirabatur egregius auctor, quod proecox ille fructus vixerit vitam foetus toto illo tempore, quod deërat justae maturitati.

Videtur autem tota graviditatis historia docere, quod foetus magis magisque perficiatur in utero, & majus robur acquirat; adeoque non patet ratio, quare octimestris foetus debilior & minus vivax foret, quam septimestris, ut *Hippocrates* voluit, quem plurimi alii secuti sunt: verum quidem est, certa observata semper praevalere in Medicina, quantumcumque ratiocinium etiam videatur probare oppositam sententiam; sic *Peu* (*i*) testatur, plurimos infantes septimo mense prodire robustos & vegetos, octavo autem mense ut plurimum debiles, & vix vitales; contrariam tamen sententiam ex multiplici observatione tuetur *Mauriceau* [*k*]. Videri potest de his *Drelincurtius* (*l*), qui videtur satis bene probasse, quod octimestris foetus, si casu vel morbo exeat, periculose habeat, si autem sponte prodeat, aeque possit vivere, ac septimestris.

Cum

(*h*) Brouzet Essai sur l'education medic. &c. pag. 37. & seq. in notis.
(*i*) La Pratiq. des Accouchem. Liv. I. Chap. 9. pag. 95. (*k*) Loco modo citato. (*l*) In Opuscul. pag. 120.

Cum ergo ex ante dictis satis constet, terminum graviditatis satis incertum esse, non tantum in diversis, verum etiam in eadem muliere, dicendum erit de illis signis, quae partum brevi futurum designant, uti & de illis, quae actu parturire gravidam docent, & ex quibus indiciis, partum facilem aut difficilem futurum, cognoscere possit Medicus.

Aliquot ante partum diebus tumor ventris descendit, detumescente superiori parte abdominis, dolor insolitus lumborum percipitur, urina frequentius, sed difficilius, dimittitur, mucosus ex vagina humor fluit (*m*). Haec signa quidem justam dant suspicionem, quod partus tempus appropinquet; verum non dant certam cognitionem. Illo enim tempore, dum vertitur infans, qui antea capite versus superiora locabatur, plura ex his signis observantur. Illa foetus versio solet frequenter octavo graviditatis mense contingere, quandoque citius, aut serius; & partum tunc jam instare, creditur. Saepius se hoc vidisse, testatur *Mauriceau* (*n*), & praecipue in Chirurgi uxore, quae octavo mense, dum vertebatur infans, credebat certissime, se parituram, dum magnos sentiebat in abdomine dolores; unde omnia necessaria disponebat. Verum post integrum mensem adhuc gestavit infantem, & dein feliciter peperit: idem & in propria uxore, & in aliis pluribus, observavi. Unde, dum similia signa observantur, non temere praedicendum est, certo partum instare.

Tunc autem scimus, parturire gravidam, si dolor in lumbis adsit, non continuus, sed per intervalla recurrens; qui dolor, per latera abdominis pergens, versus pubem terminatur, cum tenesmi deprimentis quasi sensu; hi veri dolores ab obstetricibus solent vocari; spurii vero, si solum abdomen doleat, vel in abdomine orti versus lumbos recurrant: partum enim non promovent spurii illi dolores; imo potius retardant; &, si molesti admodum fuerint, opiatis tolli debent, tuncque sequuntur veri partus dolores; uti & in propria uxore, ac aliis plurimis, observavi. Pulsus tunc fit frequentior, & elevatur magis; respiratio difficilior videtur, dum ad singulos dolores puerperae nixum facientes inhibent animam. Omnia autem haec, instante jam partu, fiunt validiora, dum dolores validi se invicem proxime sequuntur. Dixerat *Hippocrates* (*o*): *Assero autem mulierem, ubi pariet, crebrum spiritum emittere &c. Tum vero potissimum crebro respirat, ubi partui proxima est, tumque maxime lumbis dolet; nam & lumbi a foetu percutiuntur*. Omnia haec signa collegit *Mauriceau* [*p*]; qui simul addit, pudenda tunc tumefieri, monetque, saepe tunc vomere parturientes; quod signum non esse malum, uti vulgo creditur, sed proxime instantis partus indicium, testatur; quod & frequenter vidi; & *Manningham* [*q*] confirmat, dicens: *Vomitus vero inter puer-*

(*m*) Mauric. Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. Liv. 2. Chap. 2. pag. 211. 212. (*n*) Ibid. Chap. V. pag. 235. (*o*) De Morb. mulier. Lib. I. Cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 749. (*p*) In loco modo citato pag. 212. (*q*) Art. obstetric. compend. pag. 42.

puerperae labores, si supra modum non sint, nunquam non utiles sunt. Narrat *La Motte* (r), quod adstiterit parturienti, quae ad singulos partus dolores vomebat, & inde pessime angebatur, dum in praecedentibus puerperiis nunquam simile quid experta fuisset. Cum se accingeret, ut miserae hunc metum tolleret, ultimus dolor aderat, qui sanum infantem expellebat. Multiplici edoctus experimento, vomitum quidem pro signo instantis jam partus habuit; monuit tamen prudenter Chirurgos obstetricantes, ne facile, vel ex hoc, vel aliis signis, absolute felicem partum praesagiant, cum praeter omnem spem quandoque adversa contingant, absque cognita evidenti causa. Certe de vomitu, qui partus tempore contingit, *Manningham* (s) monuit sequentia: *Violentis doloribus subito deficientibus, si superveniat vomitus, metuendum est, ne laceretur uterus.*

Notavit & *Mauriceau* (t), instante jam partu totum corpus tremere puerperis, praecipue tamen crura & femora, sed absque frigore, & calente toto corpore: tremor autem ille non est mali ominis, sed potius naturalis. In sacris enim literis legitur (u), Deum *Moysi* dixisse: *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni coelo; ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur.* Solet tunc simul adesse, vel paulo post sequi, ut humores ex utero fluentes sanguine tingantur, quod merito habetur pro signo, brevi partum finiendum esse; neque leve illud sanguinis effluvium fit a laceratione oris uteri, sed potius a separatione chorii ab utero, dum aquae prominere incipiunt, uti in praecedenti Capitulo *de Gravidarum morbis* dictum fuit (w). Summopere autem necessarium est, ut bene distinguatur, an veris partus doloribus laboret gravida, an non? Monuerat enim sollicite *Manningham* (x): *Infans, se subvertens, in supremo gestationis mense, motu insolito falsos saepe dolores ciet, qui etiam nixus mature nimis afferunt.* Minus peritae enim obstetrices urgent quandoque gravidas, ut validis nixibus juvent dolores, qui oriuntur a versione infantis, nondum ad partum maturi; imprimis, si simul os uteri apertum jam tangant. *Mauriceau* (y) recenset talem casum; vocabatur ad gravidam, quae se parturire credebat; idem adfirmantibus binis, quae aderant, obstetricibus: tactu explorans, invenit os uteri hians ad pollicis latitudinem, tangebat caput infantis tectum membranis, quae flaccidae adhaerebant capiti, nullo modo tensae, aut turgentes: licet per sex dies tormina ventris habuisset, spurios nempe dolores, & os uteri hiaret; tamen nullam adesse ad partum dispositionem, dixit *Mauriceau*, ac leni clysmate applicato, una cum tepore lecti, cessaverunt illi dolores, & per inte-

(r) Traité des accouchem. Chap. XXV. pag. 114. (s) Art. obstetric. compend. pag. 15. (t) In loco modo citato pag. 212. 213. (u) Deuteron. Cap. 2. vers. 25. (w) Mauric. Traité des malad. des femmes grosf. Tom. I. pag. 213. (x) Art. obstetric. comp. pag. 14. (y) Loco modo citato pag. 214.

integrum mensem gravida haec potuit alacriter rebus suis domesticis vacare; tuncque felix infantis vivi partus sequebatur. Unde merito concludit, omnia partus instantis signa esse incerta, nisi adsint dolores veri, qui ex lumbis incipientes versus pubem tendentes desinunt, cum tenesmi sensu; simulque aquae formari incipiant; id est, digito percipiantur membranae, aqua inter has & caput infantis collecta turgidae, prominentes per apertum os uteri, illudque replentes. Solam enim oris uteri aperturam fallax dare instantis partus signum, tanquam axioma in arte obstetricia posuit *Manningham* (z), dicens: *Apertio oris uteri mulieris gravidae non semper parturitionis est signum certum; nonnunquam enim orificium adeo patefactum in quibusdam invenitur, ut digitum inferri sinat, mensem ante partum.*

Postquam jam per signa certa constitit, partum instare, optime monet modo laudatus auctor [a]: *In principio doloris quaerendus est foetus, & uteri situs*; ut nempe praesagium haberi possit de facilitate, vel difficultate, futuri partus, atque etiam mature adhiberi possint illa artis obstetriciae auxilia, quae malum infantis in utero, vel & ipsius orificii uteri, situm mutare, & emendare, poterunt. Plurimae enim perierunt puerperae, quae servari potuissent, si statim haec exploratio facta fuisset. De hac negligentia, vel imperitia, obstetricum passim apud artis obstetriciae scriptores inveniuntur querelae.

Praecipua signa, ex quibus felicem partum augurari solent obstetricantes [b], sunt sequentia: *Si uteri infima pars in pelvim illapsa fuerit, ita ut in limine vaginae facile tangi possit: Si os uteri tenue, molle, lateque patulum, sit, & per aperturam oris uteri deprehendatur, infantem capite ad exclusionem praevio sive prono ferri, neque brachio, neque funiculo umbilicali, intercedente, si simul aquae in latitudinem se complanent, nonnisi facilis celerque partus exspectandus est.*

Omnia haec signa sane bona sunt: sed tamen ex his nondum certi sumus de aliis obstaculis, quae latere possunt: circumvolutio funis umbilicalis circa collum, vel alia membra infantis potest partum difficilem reddere; ita etiam hydrocephalon, tumens nimis abdomen, monstrosa figura, &c. Unde omnia rite ad felicem partum disposita esse, ex his quidem concludi potest; sed tamen absoluta certitudo facilis & felicis partus haberi non potest; hinc semper aliqua cautela in hoc praesagio opus erit.

Partus difficilis autem praevidetur, si contraria praecedentibus signis observentur: *Os uteri altius, parum aut omnino non apertum, praeäcutum, crassum, atque durum, aut humores in longitudinem coarctatos.* Tunc enim membranae aquis distentae non efficient planum vel subrotundum tumorem, sed farciminis instar elongabuntur: si autem ex his signis difficilis partus praevideatur, nunquam hoc parturienti indicandum, sed amicis

(z) Loco modo citato. (a) Art. obstetric. compend. pag. 15.
(b) Deventer Novum lumen obstetric. Cap. 18. pag. 62. 63.

cis ac adſtantibus tantum, & prudenter quidem.

Patet ſatis ex dictis, obſtacula, quae partum difficilem reddunt, pendere, vel a matre, vel a foetu, vel quandoque ab utrisque; & tunc ſolent difficillimi partus ſequi. Haec autem jam ſeorſum conſideranda veniunt.

§. 1311. Vitio Matris, deficientibus viribus ad expellendum, vel partibus ipſis naturalibus male ſe habentibus.

Cum homo, proportione habita ad reliquas partes corporis, caput majus habeat, quam reliqua animalia, ideo & foemina humana difficilius parit, ac validiori indiget nixu; ad quem requiruntur debitae vires. Solet quidem dici, quod ſanus & robuſtus foetus ſuis conaminibus matris parturientis nixus adjuvet, ut in dias luminis auras erumpat citius; ſi autem omnia rite conſiderentur, patet ſatis, parum aut nihil foetum hic juvare poſſe: motu membrorum ſuorum, & dilatatione oris uteri per caput ingrediens facta, uterum irritat, & matris nixus excitat, per quos ſolos propellitur ex utero. Qui enim vel ſemel parturientem mulierem vidit, novit, quanto labore, quanta vi, agat puerpera, dum foetus naſcitur: animam retinet, omnes muſculi fere corporis rigent, pedibus fulcro ſuſtentatis firmo, manubus adſtantes vel obvia quaeque firmiſſime prehendit, muſculi abdominis, dorſi, colli, rigent, facies rubicunda inflata turget, &, ut uno verbo dicatur, omnes vires totius corporis agunt, ut excludatur foetus, qui partus tempore pati, non vero agere, videtur: &, ſi ageret, pauculum illud virium, quas tenellum corpuſculum habet, nullo modo augere poſſet adeo validos parturientis matris conatus.

Novi, *Harvaeum* [c] ſtatuiſſe, *in viviparorum partu praecipuam naſcendi cauſam foetui deberi. Molimini, inquam, ejus, non autem ponderi, ut Fabricius voluit, &c.: Ipſe foetus prono capite uteri clauſtra aggreditur, eademque propriis viribus recludit, & in lucem eluctatur.* Credebat autem, ſententiam ſuam inde praecipue confirmari, quod in oviparis foetus ipſe, non autem mater, corticem ovi effringeret, idemque contingeret in inſectis pluribus, & piſcium ovis. Sed in Anatome comparata opus eſt magna cautela, ne facile credamus, in humano corpore ſemper eodem modo contingere illa, quae in aliis animalibus obſervantur. Oviparorum ova, a matre depoſita, ſi foecunda fuerint, blando tantum tepore indigent, ſive mater fovendo per incubatum hunc praebeat, ſive alio quocumque modo ille producatur; uti hodie nimis notum eſt. Praeterea pullus durum jam roſtrum habet, ſolidas ungulas, validosque, pro ratione molis, motus exercere aptus eſt; ſimulac enim ex ovi clauſtro prodiit, currit alacriter. Naſcens homo fletu ſuo alienam, qua ſtatim indi-

(c) De Generatione animal. pag. 366. 367.

indiget, opem poſcit, nec unquam uteri clauſtrum ſuis viribus aperire poterit. An obtuſa capitis foetus figura, ejusque moles, aptum dabit inſtrumentum, quo dilatari poſſet uteri orificium, quod jam dilatatum eſſe debet, antequam caput foetus illud ingredi poſſit? Nixus materni, validaque uteri contractio, dum urgent dilatari jam inceptum uteri orificium, membranas humore plenas deprimunt in locum minus reſiſtentem; ſicque formantur aquae, os uteri ſenſim magis dilatantes, capite foetus nondum ingreſſo uteri orificium. Ruptis membranis, aquis effluentibus, in partu naturali caput foetus illabitur, non vero ſuis viribus exit foetus, ſed validiſſimi tunc ſequuntur parientis nixus, qui partum abſolvunt; quibus minime opus fuiſſet, ſi proprio conamine in lucem prodire potuiſſet foetus.

Conatus fuit *Harvaeus* (*d*), ſtabilire ſententiam ſuam obſervatis; teſtatur autem ſequentia: *Mulier quaedam apud nos* [*compertum narro*], *ſub veſperam mortua, in conclavi ſola relicta eſt: mane autem ſequenti, inter femora ejus repertus eſt infans, qui proprio niſu exitum ſibi comparaverat*. De fide hujus obſervationis nullus dubito, cum & ſimilia apud alios auctores legantur, & ipſe talia contigiſſe probe noverim; ſed minime videtur ex hac obſervatione concludi poſſe, quod proprio niſu exitum ſibi fecerit infans. Notum eſt nimis, quam dubia ſint mortis abſolutae ſigna; neque mirum foret, ſi miſera haec, pro mortua derelicta, revixerit denuo, & poſt novum pariendi conatum foetum excluſerit, omnique deſtituta auxilio perierit.

Sed & ipſe uterus, propria contractione ſua, foetum, qui videtur partui proximus fuiſſe, exprimere potuit. Vidit *De Graaf* [*e*] in cuniculis diſſectis, uterum motu undoſo ac periſtaltico quaſi agitari, & propria ſua vi foetus exprimere. Licet autem *Harvaeus* foetus viribus partum adſcriberet, diſſimulare non potuit tamen, excludi quandoque foetus morboſos & languidos, & quandoque ante debitum tempus prodire in lucem; verum tunc dixit, *non tam partus fit, quam abortio, foetusque ejicitur potius, quam paritur* (*f*). Solito tamen ſuo candore fatetur, quod uterus etiam huic operi auxiliares manus ferat, & probat exemplo mulieris, cui uterus prolapſus ad genua uſque pendebat, capitis humani magnitudinem excedens; atque in ima ſui parte dehiſcens madorem & ſaniem [tanquam locus ulceroſus foret] profudit. Deinde addit ſequentia [*g*]: *Ego re inſpecta (tactu enim non explorabam) cancrum aut carcinoma uteri jam affore metuebam, ideoque ligaturam & abſciſſionem meditabar; & interea conſului, ut blandis fotibus dolorem leniret. Nocte vero ſequenti ex eodem tumore infans ſpithamae longitudine, perfecte formatus, ſed mortuus, protruditur, & poſtridie ad me defertur*. In hoc caſu manifeſte patet,

(*d*) De Generat. animal. pag. 368. (*e*) De Mulier. organ. pag. 325.
(*f*) Harv. de Generat. animal. pag. 369. (*g*) Ibid. 370.

tet, nec matris nixus in pendulum extra vulvam uterum agere potuisse, nec foetum mortuum aliquid ad partum contribuisse; qui ergo soli uteri contractioni tribuendus est. Uterus ergo sua vi ad partum contribuit; & fatetur *Harvaeus* [*h*], quod non tantum in homine, sed *etiam in aliis animalibus (utpote cane , ove, & jumentis) liceat observare, hunc connixum non esse uteri aut ventris solius actionem, sed totius quoque corporis conatum*. Agnovit ergo & maternos nixus, tanquam partus causam; attamen paulo post [*i*] difficillimum partum solis robusti infantis viribus tribuit. Mulier enim, quae, post difficilem & laboriosum partum, integrum vaginae ambitum interiorem laceratum atque excoriatum habuit, ut postea vaginae latera prorsus inter se concreverint: *Unde nec virili membro, nec specillo quidem, ingressus patuit, neque menstruorum fluxui egressus*; gravida tamen facta fuit, & instante partu, miseris dum torqueretur modis, omnem spem pariendi abjecit, maritoque & amicis valedixit moritura. *Cum ecce, inopinato, robusti admodum foetus summo conamine, totus ille tractus dirumpitur, fitque insperatus partus; & validus infans sibi matrique suae salutis auctor exstitit, viamque apertam aliis post nascendis reliquit: Idoneis enim remediis adhibitis, mater pristinam valetudinem recuperavit*. Quis mortalium credet, tantum obstaculum robustissimi etiam foetus viribus superari posse? An non potius summis miserae hujus puerperae nixibus debetur? Hinc discimus, quantum in candidissimis, ingeniosissimis, & ad observandum quasi natis, viris possit praeconcepta opinio.

Patet ex his, debilitatem virium merito inter causas difficilis partus recenseri; unde optimo consilio, uti alia occasione ad §. 1291. dictum fuit, Spartanae virgines validis exercitiis firmabant corpus, ut, *strenue partus excipientes, bene & facile adversus puerperii certarent labores*.

Sed & Spartana mater difficilem, imo quandoque omnino impossibilem, experiretur partum, si partes ipsae naturales male se haberent, nec transitum nascituro homini permitterent, nisi difficillimè.

§. 1312. SI vires deficiunt, hae excitandae sunt ope Uterinorum, Cardiacorum, Sternutatoriorum.

Summa hic opus habet prudentia Medicus, ne noceat imprudenti cardiacorum exhibitione. Rarius enim, quam creditur, puerperae debilitas partum reddit difficilem. Vidi toties, dum adstantes crederent, insignem adesse virium defectum, omnes miratos fuisse ingens robur, dum ultimis nixibus prodiret infans. Ipsa puerpera, & omnes adstantes, in votis habent, partum accelerare. Verum antea monui, in primiparis, quae omnium impatientissimae esse solent, celerem partum non esse tutissimum,

(*h*) De Generat. animal. pag. 366. (*i*) Ibid. pag. 368.

mum, praestare potius lentiorem, ut sensim cedant partes, non autem simul & semel violente distendantur. Semper debemus memores esse prudentis *Galeni* moniti (vide §. *6.*): *Sive purgans dederis, sive vomitorium &c., prima exhibitio in tua potestate est, reliqua sibi fortuna vindicat*. Si enim tempore parturitionis cardiaca calida, frequentius, aut majori copia, dederis, ad vires nempe instaurandas, vel partum accelerandum, haec pergent agere, postquam peperit mulier. Sed omnes Medici agnoscunt, nihil magis prodesse post partum, quam quietem mentis ac corporis, & pacatissimum humorum motum; qui accelerabitur post partum, dum pergent agere stimuli cardiacorum, quae parturitionis tempore exhibita fuerunt largiori copia. Quam prudenter *Celeberrimus Boerhaave* (*k*) hoc monuit, dum nobiles *olei Cinnamomi* vires enumerat: *At oleo Cinnamomi suppar videre nondum contigit, quotiescumque collapsae gravidarum, parturientium, puerperarum, vires, absque inflammatione, absque ruptis, hactenusque hiulcis, vasis*. Sed certe post partum, dum separatur placenta ab utero, hiulca sunt vasa, & copiosum sanguinem effundunt. Dum genuini partus dolores breviori se invicem intervallo sequuntur, pulsus fit plenior, celerior, facies tensa rubet, calor in toto augetur corpore. Judicet nunc Medicus, an in tali conditione corporis cardiaca calida stimulantia utilitatem habere possint? Quamvis enim in parturitionis initio talis status nondum adsit, tamen aderit brevi, etiam in puerperio quam maxime legitimo, & naturali. Solent in quibusdam locis circumferre obstetrices cistulas, spirituosis remediis plenas, quae parturientibus aliquando largiori dosi exhibent, & quidem tanto audacius, quo sunt minus peritae: unde saepe magna contigerunt infortunia. Si enim non a languore, sed a perverso situ foetus in utero, vel & uteri ipsius obliqua positura, difficilis partus fiat, tanto plus nocet obstetrix, quanto plus dolores urgeat, antequam mutato situ foetus, vel uteri, leventur haec obstacula. Hinc nisi certus sit Medicus de languore parturientis, nunquam exhibere debet cardiaca calida; & tunc adhuc tantum refracta dosi, repetitisque vicibus.

Urgent tamen haec obstetrices, parturientes, adstantes, & si neget, clam, inscio Medico, vel etiam invito, offeruntur talia. Saepius fui in tali casu, & malui semper praescribere illa, quae noveram innoxia fore, quam morose negare omne cardiacum remedium. Aquae stillatitiae, ex *floribus sambuci, tiliae, rosarum, ex cerasis nigris cum nucleis contusis, ex melissa, corticibus citri, arantiorum, & his similibus*, grata fragrantia reficiunt, nec tamen calorem & motum augent.

Nullibi magis dominantur mulierculae, quam puerperii tempore: insultant Medicis, tanquam rerum muliebrium ignaris: quaevis adstantium matronarum peculiare quoddam habet remedium, quod in principibus familiis

(*k*) Chemiae Tom. 2. pag. 129.

miliis per saecula jam usu probatum dicitur. Ratione agere cum his si quis vellet, oleum & operam perderet, ac cum ratione insaniret. Magis profeci, dum facilem me monstrabam in adhibendis inanibus, imo saepe ridiculis, modo omni periculo & superstitione carerent. Nunquam me opposui, si *lapidem Lyncis*, *Aquilae*, & alia similis farinae, de collo parturientis suspendere, vel femori alligare, vellent; imo, modo in reliquis obtemperare vellent, vel ipsum *Helmontii* [*l*] remedium concederem, quod ex felle & hepate anguillae siccatis, ac in pulverem tritis, conficitur; si non ex vino, sed ex aqua, vel vino multa aqua diluto, sumeretur. *Pharmaco nimirum adhuc in stomacho existente, apertum fit os pubis, & valvae ossis sacri in lumbis, foetusque statim propulsus. Notavi scilicet, stomachum claves uteri gerere.* Nugatur deinde, dum vult, ideo anguillae hepar, serpentis nempe aquatici, maledicti, rigorem minuere, quia propter serpentis invidiam mulier in dolore parere debuit. Maluit certe prudentior in his *Mauriceau* (*m*), blando alloquio animum erigere parturientis, & jusculo, vel pauco vino cum pane tosto, vires languentes erigere.

Praeterea notandum est, languere quandoque puerperas, vel ob diuturnitatem parturitionis, vel etiam, quod frequentius longe contingit, ob metum doloris, & ancipitis eventus; unde quandoque, in tenerioribus imprimis, hysterica anxietas sequitur; ideo uterina, sive antihysterica, remedia commendantur. Sufficiet in tali languore, aliquot guttulas *tincturae succini*, vel *castorei*, in aquis stillatitiis modo laudatis diluere, & cochleatim dare, donec levetur hoc malum.

Si autem magna & subita debilitas oriatur, praecipue si simul dolores cessent, magnum imminet periculum. *Viribus derepente deficientibus, lethalis extravasatio est metuenda* (*n*); dum sanguis, vel undatim ex vulva profluit, vel in abdomen diffunditur, rupto utero; de qua re postea dicetur. Sponte autem patet, tristissimo tali casu mortem accelerari per cardiaca calida, cum haemorrhagiam augeant.

Illud, quod sponte naturae contingit in morbis, si juvet, solet ars imitari: unde doctrina illa de nocentibus & juvantibus magni momenti est in arte Medica: de qua re videantur illa, quae §. 602. septimo numero habentur.

Dixerat *Hippocrates* (*o*): *Mulieri, uteri strangulatione vexatae, aut partus difficultate laboranti, sternutatio superveniens, bonum.* Notum est, inter sternutandum concuti totum corpus, omnes fere musculos subito & convulsivo quasi motu agitari, conquassari omnia viscera: unde spes nascitur, dolores parturientis sic augeri posse, ut partus acceleretur.

Felix sternutationis in partu difficili effectus apud *Harvaeum* (*p*) legitur:

(*l*) In Capit. *Jus Duumviratus* pag. 247. N°. 46. (*m*) Traité des malad. des Femm. Liv. 2. Chap. 10. pag. 263. (*n*) Manningham Art. obstetric. compend. pag. 15. (*o*) Sect. V. Aphor. 35. Charter. Tom. IX. pag. 215. (*p*) De Generat. animal. pag. 366.

tur: Juvencula ob ſummum pariendi laborem in animi deliquium incidit, ſtatimque adeo ſtupida & comatoſa facta eſt, ut nullis potuerit excitari remediis, licet varia tentata fuerint: cum autem nil deglutire poſſet, pennam, ſternutatorio fortiori illitam, indidit naribus: licet autem adeo ſtupore obruta fuerit, ut neque inde ſternutaret, nec excitaretur, tamen totius corporis convulſione quadam tentari coepit, quae, ab humeris incipiens, paulatim per totum corpus ad inferiora pertingebat. Quotiescumque autem adhibebatur ille ſtimulus, promovebatur partus; tandemque, inſcia matre, & comatoſa adhuc manente, natus eſt infans ſanus ac vegetus. Non notat tamen, an haec puerpera ad ſe redierit poſtea, & evaſerit, an non.

Patet inde, irritatis per acre ſternutatorium nervis, etiam non ſequente ſternutatione, auctos fuiſſe pariendi conatus, cum felici ſucceſſu. Si autem facies vultuoſa, rubra, oculi turgentes, calor magnus capitis, adeſſent ſimul in tali parturiente, facile intelligitur, largam venae ſectionem praemittendam eſſe, antequam validi illi ſternutationis concuſſus tuto tentari poſſent. Secus enim vaſorum in capite ruptura, & lethalis apoplexia, metuenda foret. Unde etiam *Mauriceau* (q), dum laudat in convulſis parturientibus ſternutatoria, venae ſectionem ſuadet prius, niſi convulſio poſt profuſam Haemorrhagiam ſecuta fuerit. Certe ſingultus, quem pro convulſionis ſpecie *Hippocrates* habuiſſe videtur, cum aeque a repletione ac inanitione fiat, ut convulſio, ſolvitur ſternutatione [r]. Cui ſententiae etiam accedit *Galenus* (s), dicens: *Signum itaque bonum eſt, quia indicat, naturam prius torpentem nunc exſuſcitari ac recreari, & propriarum motionum reminiſci.*

§. 1313. SI uteri collum internum nimis anguſtum, durumve, linimentis ſuccurrendum quantum poſſibile, ut lubricum emolleſcat, vel fotu.

Conſideranda jam ſunt impedimenta, quae in partibus naturalibus male ſe habentibus obſervata fuerunt, quibus partus difficilis merito tribui poteſt.

Foetus haeret in uteri cavo, ex quo per cervicem uteri, ejusque orificium, exire debet, ut partus fiat. Cervix autem illa uteri ſolet & collum internum vocari, ut diſtinguatur a vagina, quae a quibuſdam collum uteri dicitur, ſed externum; forte minus proprie. Notum eſt, pyriformem figuram utero plerumque tribui, cujus ſuperior & latior pars fundus, inferior autem & anguſtior cervix, dici ſolet. *Euſtachius* [t] uteri integri, & diſſecti, figuras dedit; ſed in non gravidis mulieribus

(q) Livr. 2. Chap. 28. pag. 335. (r) Sect. VI. Aphor. 13. Charter. Tom. IX. pag. 255. (s) In Comment. ad Aphor. 35. Sect. V. Ibid. pag. 215.
(t) Tabul. 13. & 14.

bus talis est: apparet autem uteri cavum, triangulare quasi, superiori parte latius, convergere & angustari, ubi incipit cervix, sive collum internum, quod descendendo iterum dilatatur ad os uteri usque. In utero autem gravido fundus sensim magis magisque distenditur, & assurgit; sed & postea uteri cervix incipit dilatari, ita quidem, ut circa tertium graviditatis mensem quarta pars supremae cervicis aeque distenta jam sit, ac uteri fundus. Quinto mense auctus magnitudine fundus occupat medium spatium, quod inter summitatem ossium pubis & umbilicum interjacet; sed hoc tempore dimidia cervicis longitudo extensa est. Septimo mense fundus umbilicum tangit; octavo mense fundus mediam distantiam inter umbilicum & scrobiculum cordis occupat; nono mense scrobiculum cordis attingit fere; & tunc tota cervix uteri distenta est [u]; tunc autem cervix uteri disparet quasi, unúm cavum faciens cum fundo, quod adultum jam foetum continet. Si consideretur exactissima figura uteri foeminae, in quintum mensem gravidae (w), patet, jam maximam partem cervicis, sive colli uterini interni, deletam quasi esse distentione: notandum tamen est, illud, quod superest de cervice, brevius apparere, quam revera est, quia orificium uteri antrorsum incurvatum est, ut ejus interior superficies melius oculis pateret (x). Saltem inde patet, ultimo graviditatis tempore, instante jam partu, de cervice uteri vix quid superesse, cum tota jam dilatata, una cum fundo, magnum cavum faciat. Hinc tunc in summitate vaginae nil de cervice tangi potest explorantis digito; sed solum os uteri occurrit, miro pariter modo jam mutatum. In initio graviditatis enim illud tangitur exacte clausum, oblongum, prominens, fere instar rostri canis recens nati; sensim postea crassescit, & emollitur, ad sextum circiter mensem, post quem incipit minui in omni sua dimensione, in eadem proportione qua uterus magis distenditur, ita ut, partu appropinquante, totum complanetur, quasi confusum cum uteri tumentis globo: superest tunc tantum parva circularis eminentia: in quibusdam tamen foeminis ultimis graviditatis mensibus uteri orificium crassius est, mucosis madescens humoribus; sed tunc laxum & molle tangitur, non vero compactum & firmum, uti in primis graviditatis mensibus fieri solet (y).

Cedere ergo posse debet non tantum uterus, sed & ejus cervix, graviditatis tempore, ut crescenti foetui commodum praebeatur spatium; quod nisi fiat, abortus metuendus est, uti praecedenti capitulo de gravidarum morbis dictum fuit.

Verum & uteri orificium pariter cedere debet, ac facile dilatari, partus tempore; &, licet in graviditatis initio clausum inveniatur, videtur

(u) Brudenell Exton sect. 3. pag. 117. 118. (w) Noortwyk de Utero gravido pag. 205. (x) Ibid. pag. 206. (y) Mauriceau Traité des malad. &c. Tom. I. Liv. I. Chap. VII. pag. 97.

tur tamen postea demum aperiri. In utero mulieris, quinque menses gravidae, *orificium manifeste hiabat, auctum valde, in ambitu rugosum, glutine quodam tenaci, coloris ex rubro profunde fusci, tanquam thrombo, infarctum: quod, utero dein per annum in convenienti spiritu servato, totum dissolutum aperturam reliquit, transverso pollice longam & profundam, latitudinis ubique fere aequalis, cui facile quovis loco calamum scriptorium immitteres* (z).

Aderant autem in margine externo dicti orificii pori, admodum conspicui, simili glutine pleni, & globuli pellucidi, ad aliquam profunditatem cervicis substantiae immersi, simili materia turgidi.

Adest ergo in his locis secretionis apparatus, ut & uteri hians orificium obturetur, & partes molles ac lubricae serventur, ut facile dilatari, & cedere, possint. Verum iidem illi folliculi, morbosi si fuerint, partum impedire poterunt. In muliere enim primipara, quae inter partus dolores, non excluso foetu, exspiraverat (vide §. 486.), inventum fuit matricis collum obturatum substantia glandulosa, quae utero cohaerebat, & *parvis hinc inde foraminulis perforata erat*. Quandoque & observatum fuit, in mulieribus admodum foecundis has lacunas mucosas abolitas fuisse tandem; unde ultimi partus fuerunt magis laboriosi.

Observatur autem, uti ante dictum fuit, aliquot diebus ante partum de vagina prodire humorem mucosum, & genitalia perpetuo madescere, sicque omnia lubricari, ut facilior nascituro foetui praeparetur transitus. *Hippocrates* (a), ubi recenset commoda & incommoda illorum, qui civitates septentrioni expositas incolunt, dicit, necesse esse, ut robusti & sicci sint, capita habeant sana & dura, morbis acutis inflammatoriis obnoxii vivant, & tamen reliquis hominibus magis longaevi. Mulieribus autem praedixit, quod *multae steriles fiant propter aquas, quae sunt durae, crudae, & frigidae; purgationes enim menstruae non contingunt idoneae, sed paucae, & pravae. Deinde difficile pariunt, neque valde abortiunt, &c. Tabes etiam frequenter a partu contingunt, prae violentia enim ruptiones & vulsuras habent*. Durities autem & siccitas partium facili partui obsistunt.

Contra hoc vitium *Hippocrates* alio in loco (b) laudat sequentia: *Si quae in partu est, sicca fuerit, ac aegre humectetur, oleum bibat, & locos oleo calido, & malvae aqua, perfundat, & cerato liquido illinat, adipe etiam anserino cum oleo infuso*. Similia adhibita fuerunt semper, ubi metus erat partus difficilis, ob siccitatem & minorem partium naturalium flexibilitatem. Merito suadet *Mauriceau* (c), haec emollientia non tantum adhibenda esse partus tempore, sed diu ante, ut debita mollities & lubricitas possit obtineri. Imo etiam in partu legitimo ac naturali monet obstetrices, ut inungant genitalia oleo emolliente, axungia, vel bu-

(z) Noortwyk de Utero gravido pag. 7.

(a) De Aëre, locis, & aquis. Charter. Tom. VI. pag. 191.

(b) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 33. Charter. Tom. VII. pag. 749.

(c) Vid. pag. seq.

butyro recenti, si observaverint, illa difficilius dilatari [d]. Hanc tamen cautelam addidit (e), ne partus tempore hae inunctiones nimis frequenter fiant, sicque abstergantur humores mucosi, qui tunc humectant & lubricant has partes; optime enim notat, hos longe utiliores esse, quam alia quaevis linimenta. Dum in annosa muliere primipara partum difficilem metuerem, bis de die partes genitales balneo vaporis exponi curavi, & dein inungi recenti amygdalarum oleo, cum decocto radicum althaeae diu conquassato; sic enim emollientissimum & lubricans linimentum obtinui, secutus nempe *Hippocratis* consilium. Duabus autem septimanis ante partum hanc methodum adhibui, & felici cum successu.

Haec sunt illa, quae tuto adhiberi possunt; vim enim inferre, ut dilatentur partes nimis angustae & renitentes, periculosum est, & plerumque lethalis harum partium inflammatio, cum acutissima febre, sequi solet.

Accedit, quod quandoque praeter spem subito dilatentur partes, quae antea nimis angustae fuerant. Vidi saepe, obstetrices tangendo invenisse os uteri durum, clausum, licet aliqui partus dolores jam adessent; hinc abivisse ad alias, quas promto auxilio credebant indigere. Vix horae spatium elapsum erat, quin orificium uteri, molle, apertum, facile cederet, sequente subito partu felici, antequam vocata denuo obstetrix adesse potuerit, ut opem ferret. Mirabatur *La Motte* (*), se non posse per pedes educere foetum sex mensium, dum nullo modo cederet durum uteri orificium: oleis, & aliis pinguibus, usus fuerat frustra: abiit, ut pararet balneum vaporis ex herbis emollientibus; dum redit, invenit uteri os molle, & adeo facile cedens, ut foetum commodissime educere potuerit, tam felici successu, ut post sex dies per plateas incederet sana, & dissimulans illa, quae contigerant. Candide autem fatetur, quod oris uteri relaxationem balneo vaporis adscripsisset, si post usum ejus secuta fuisset: Erat tamen solius naturae opus. Mirus legitur casus gravidae (f), cujus vagina adeo erat arcta, ut vix calamum scriptorium admitteret: tamen, dum partus dolores ingruebant, trihorii spatio adeo dilatata fuit vagina, ut robustum & validum infantem pepererit. Unde merito concluditur, non facile desperandum esse, etiam in casibus difficillimis. Prudentius tamen actum fuisset, si graviditatis tempore de dilatatione vaginae cogitatum fuisset; de qua re ad §. 1315. adhuc dicendum erit. Natura enim saepe sibi soli sufficit; sed non semper, & tunc arte opus est.

(c) Traité des Malad. des femm. gross. Liv. 2. Chap. 10. pag. 262. Liv. I. Chap. 27. pag. 198. (d) Ibid. Chap. 4. pag. 239. (e) Ibid. Chap. 7. pag. 245. (*) Traité des Accouch. Livr. 3. Chap. 7. pag. 291. [f] Académ. des scienc. in 4. l'an. 1748. Hist. pag. 58.

§. 1314. SI Tumor hic (1313.), vel in vagina enatus expulſionem impedit, is diſcutiendus, ſuppurandus, vel eximendus ope Chirurgica.

Cum partus naturalis non niſi valido puerperae nixu fiat, etiam dum omnes viae, per quas naſcens infans tranſire debet, liberae ſunt, ſponte patet, quemcumque tumorem, circa os uteri vel in vagina natum, foetus excluſionem impedire; adeoque cura in ablatione talis tumoris conſiſtit. Varia autem obſtacula haec inventa fuerunt, de quibus nunc agendum.

Uterus, uti notum eſt, inter veſicam & inteſtinum rectum ponitur; adeoque quidquid tumere facit has partes, una cum utero in pelvi locatas, impediet facilem foetus excluſionem. Ad §. 1301., ubi ab incremento foetus nata incommoda recenſentur, dictum fuit, difficultatem urinae, & alvi, in gravidis ſaepius obſervari. Unde inter partus impedimenta recenſentur faeces accumulatae in craſſis inteſtinis, & imprimis in recto, uti & veſica diſtenta per urinam [g]. Ideo circa finem graviditatis alvus, ſi moretur, molli clyſmate ducenda eſt. Optime etiam, dum primi partus dolores incipiunt, clyſma applicatur, ut inteſtinum rectum penitus evacuetur: ſi enim tardius hoc tentetur, dum infantis caput magis jam deſcendit, tunc ſic comprimitur inteſtinum rectum, ut nec clysma facile admitti, nec faeces exire, poſſint. Simul clyſmata hunc uſum habent, quod per nixum alvi evacuandae promoveantur dolores (*h*). Ob eandem rationem monentur parturientes, ut urinam excernere tentent; plerumque etiam, dum clysma alvum ducit, urina ſimul exire ſolet. Quomodo autem ſuccurri poſſit gravidae, dum urina cum difficultate excernitur, vel integre ſupprimitur, pariter ad §. 1301. dictum fuit; uti etiam de haemorrhoidibus, quae quandoque parturientibus multum moleſtiae faciunt, dum dolent turgidae, ſicque ultimos pariendi nixus reddunt dolentiſſimos, imo quandoque impediunt, quo minus parturientes totis viribus foetus excluſionem moliri poſſint ob doloris acerbitatem.

Praecipue autem cavendum eſt, ne urina diſtendatur veſica: metus enim eſt, ne poſtea paralytica maneat veſica, & ſequatur moleſta incontinentia urinae: imo obſervatum fuit, pleniſſimam urina veſicam validis parturientis nixibus ruptam fuiſſe; unde triſtia & vix medicabilia ſequebantur mala. Poſt difficilem admodum partum mulieri effluebat urina, cum erecto corpore incederet, praeter voluntatem, non ſine dolore acerrimo, ardore, & foetore. Inſtituto diligentiſſimo examine patuit, veſicae partem inferiorem verſus latus ruptam, & rupturae labia

 callo

(*g*) Mauriceau Traité des malad. &c. Liv. 2. Chap. 10. pag. 260.
(*h*) Ibid. Chap. 4. pag. 238.

callo quodam jam obducta, esse. Cum autem portio urinae inter vesicam & vaginam in tunica cellulosa colligeretur, mora acrior reddita erosit vicina; unde exulceratio sequebatur, & urina assidue purulenta excernebatur [i]. Imo, si non rumpatur vesica, poterit, si inter partus nixus admodum plena fuerit, sic elongari in loco, ubi vicina minus resistunt, ut hernia vesicae sequatur; molestum satis malum, quod in gravidis aliquoties observatum fuit, dum ultimis graviditatis mensibus caput infantis fundum vesicae premit, quae tunc in utroque latere distenditur quasi in cornua, quae per annulos abdominales exeunt; quandoque & inter vaginam ac intestinum rectum extensa vesica descendit, & in perinaeo tumorem herniosum facit, qui compressus, evacuata urina, evanescit; retenta urina, redit: plures tales casus leguntur (k). Facile patet, si hernia vesicae inter vaginam & intestinum rectum protendatur, talem tumorem, vaginam comprimendo, angustare posse ejus cavum, quod & observatum fuit.

Vidit *Ruyschius* (l) in parturiente muliere a conatibus vehementioribus natum tumorem durum, minoris pugni magnitudine, in latere dextro vulvae. Fatetur, quod fere deceptus fuisset, credens prima fronte, esse placentae uterinae portionem; quae quandoque exitum ante foetum quaerit. *Re autem penitius investigata, veram uteri lateralem portionem esse deprehendit; quod eventus quoque edocuit: Foetu enim in lucem edito, statim ad naturalem rediit locum, patiensque convaluit sine ulla ulteriori fomentatione, qua usi sumus in partu, ne pars uteri prolapsa gangraenam conciperet*. Facile autem concipitur, si orificium uteri non respondeat directe vaginae cavo (de qua re postea dicetur), tunc inferiorem & lateralem uteri partem in talem tumorem extendi posse.

Huc etiam referri potest, tanquam partus impedimentum, vaginae prolapsus, qui simili fere modo fit, uti prolapsus intestini recti. Interior enim ejus tunica, laxior reddita, sensim quasi supra se ipsam invertitur, & extra vulvam prominet, sub forma quasi annuli turgidi, inaequaliter plicati, in cujus medio apertura est, qui facile digitum admittit (m); quo plerumque uteri orificium tangi potest, cum & illud tunc soleat profundius descendere.

Talis apparet vaginae prolapsus, si recens fuerit; multum mutatur, si diu duraverit malum, infarctis jam vasis, & miro quandoque modo degenerantibus. Unde aliquando a minus peritis, vel non satis attentis, pro uteri prolapsu habitum fuit hoc malum. Si initio tractetur rite prolapsus vaginae, satis facile reducitur, & quiete in lecto ac fomentis adstrin-

(i) Stalp. van der wiel observat. &c. Cent. I. observ. 82. pag. 351. (k) Academ. des scienc. l'an. 1717. hist. pag. 19. Académ. de Chirurg. Tom. 2. pag. 23. & seq. (l) Observat. Anat. chir. observ. XXIV. pag. 23. (m) Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 390.

ſtringentibus curatur [*n*]. Si inveteraverit, ſaepe omnem omnino medelam reſpuit. Si ante partum vaginae prolapſus adſit, ſtatim cura adhiberi debet, ne in partu, deſcendente foetus capite, magis magisque protrudatur interior vaginae tunica. Monet *van Deventer* (*o*), ut, ſi tale malum in parturiente jam adſit, obſtetrix *protinus omni ſtudio prolapſam vaginam loco ſuo reſtituat, deinde maximopere curam gerat, ne os uteri nimis permittat delabi, ſed illud ſupra in vagina retineat, & , quoad fieri poteſt, manubus ſuſtentatum ſervet, uſque dum parturiens tam foetum, quam ſecundinam enixa fuerit*. Deinde vaginam prolapſam reſtituere jubet, & idoneam adhibere medelam, ut curetur.

Interim cautela adhibenda eſt, ne alii tumores genitalium habeantur pro vaginae prolapſu [*p*]. Poſt partus enim frequentes, aut laborioſos, ſic diſtrahitur vagina, ut poſtea, amiſſo robore, minus reſiſtat tumenti a faecibus collectis inteſtino recto, vel veſicae urina plenae; & tunc ſaepe tumor in vagina apparet, qui extra vulvae labia prominet. Sic vidi mulierem, cui poſt duodecim felices partus, dum alvum deponere vellet, faeces delabebantur antrorſum, diſtendentes laxam nimis vaginam, nec poterant ano exprimi: unde, ſimul ac duriores faeces excludendae erant, digito in vulvam immiſſo illas retrorſum pellere debebat, & retinere, donec anus aperiretur.

Patet hinc, quanta peritia & prudentia opus ſit, quam exacta cognitione partium indigeat, qui parturientibus foeminis utiliter opem feret.

Tandem & tumentia vulvae labia poſſunt partum magis laborioſum reddere, licet tales tumores non adeo periculoſi habeantur a peritis, ſi frigidi & leucophlegmatici fuerint: de qua re videantur, illa, quae ad §. 1301. habentur.

Hactenus dictum fuit de partibus vicinis tumentibus, quae exitum foetus maturi poſſunt remorari. Verum & in uteri orificio, vel circa illud, uti etiam in vagina, poſſunt naſci omnis generis tumores, qui in reliquis corporis partibus obſervantur. Sponte patet, omnia haec obſtacula tolli debere, ſi ullo modo fieri poſſit, antequam partus inſtet. Imo contingere poteſt, ipſo parturitionis tempore diu preſſas a foetu partes tumere, & ad inflammationem diſponi; tuncque cura antiphlogiſtica opus eſt, & imprimis ſanguinis miſſione, ut fiat vaſorum depletio. Sic *Hippocrates* [*q*] ſuaſit: *Quod ſi praegnans diuturno tempore immoretur, & parere nequeat, ſed pluribus diebus partus doloribus diſcrucietur, ſit autem juvenis, & aetate florens, multoque ſanguine redundet, venas in malleolis ſecare oportet, & virium habita ratione ſanguinem detrahere*. Si vero alia qua-

(*n*) La Motte Traité des Accouch. Liv. 5. chap. 11. pag. 657. (*o*) Nov. Lum. obſtetric. Cap. 30. pag. 134. 135. (*p*) Acad. de Chirurg. Tom. 3. pag. 392. 393. (*q*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 77. Charter. Tom. VII. pag. 776.

quacumque de causa graviditatis tempore tumor inflammatorius has partes occupet, omni artis molimine tentanda est discussio; & si haec obtineri nequeat, promovenda est suppuratio, ut ante partum viae reddantur omnino liberae.

Observati fuerunt, & quidem satis frequenter, tumores in his partibus, folliculosi, vel & polyposi, similes satis narium polypis, & aliquando tam magnae molis, ut partum redderent impossibilem, nisi Chirurgi manu eximerentur.

Per multos annos in vagina gesserat tumorem puella, qui a quibusdam obstetricibus habebatur pro uteri prolapsu, & post longum tempus multum increverat: contigit quadam die, dum domum rediret, quod sentiret, cum dolore, & impetu magno, prolabi ex pudendis tumorem, quem credens uterum esse, perterrita vocavit celeberrimum Chirurgiae Professorem *Benevoli* (*r*), qui invenit pendentem extra pudenda tumorem, decem digitos transversos longum, cujus circumferentia eandem fere mensuram aequabat. Facile peritissimus ille vir videbat, non esse uteri prolapsum; anceps tamen haerebat, quomodo tentaret curationem tanti mali: reducere conabatur in vaginam tumorem, nec poterat; unde conclusit, solam superesse exstirpationem, quam aegra magno animo petiit, ut tantis molestiis liberaretur. Collum, quo adhaerebat tumor vaginae, duos circiter pollices aequabat crassitie. Advocato in auxilium altero Chirurgo peritissimo, ligavit collum tumoris chorda forti & crassiori; ut comprimere posset valide, absque scissurae periculo; simulac vero chorda stringebatur, vidit membranas a chorda scindi; unde cessavit, attentus, an sequeretur haemorrhagia; quod cum non fieret, perrexit animose constringere, & totus tumor separabatur a cohaesione cum vagina, nec sequebatur valida haemorrhagia: postquam sufficiens quantitas sanguinis effluxerat, stuppis lineis implevit cavum, a quo separatus fuerat tumor, & solito apparatu firmavit. Tumor pendebat uncias viginti duas, mucosa constans substantia, quam tegebat tenuis membrana, sed satis fortis. Paucorum dierum spatio integre curata erat haec puella, applicato decocto hordei cum melle rosato, & in fine vino myrrhato. Monet autem, ejusmodi tumores decipere potuisse illos, qui statuunt, quibusdam mulieribus exstirpatum fuisse, uterum, & tamen postea peperisse.

Similem tumorem, minoris molis, in vaginae initio haerentem, ligatura collo tumoris circumducta, abstulit *Denys* [*s*], sed jam ulcerosum, in virgine viginti & duorum annorum: quarto autem post ligaturam die tumorem resecuit, cum putrescens jam pessimum spargeret foetorem. Perfecta pariter sanatio secuta fuit. Pari successu ligando abstulit tumorem durum, crassum, nullibi adherentem vaginae, sed a sinistra parte oris uteri pendulum. At

(*r*) Dissertazioni &c. observ. VI. pag. 101. & seq.

(*s*) Over het Ampt der Vroedmeesters &c. pag. 10. 11.

At non tantum in vagina, sed & in utero ipso, constat, tales tumores nasci, qui prolongati per uteri orificium transeunt, & in vagina pendent. Saepe tales tumores pertinacis haemorrhagiae causae sunt, quae post ligaturam horum tumorum cessat. Aliquando, per uteri orificium egressi, ab illo strangulantur, & cadunt. De his meretur legi Egregius *Levret* (*t*), qui hanc rem perfecit, & artificiosa valde instrumenta excogitavit, ut collum talis tumoris stringi posset, dum altiori in loco haeret. Quam maxime merentur & legi illa, quae idem ille auctor alio in loco (*u*) de polypis uteri, & vaginae, habet. Cum autem instrumenta, quae descripserat, ad ligandum polypum, operosa forent & non nisi magna dexteritate poterant adhiberi, simplicius descripsit aliud (*w*), quo, mediante filo argenteo, collum tumoris polyposi pro lubitu constringi poterit. Similem utcumque machinulam adhibuit *Denys* [*x*], ut pendulum ab orificio uteri tumorem ligaret; verum filo cerato usus fuit loco fili argentei, quod tamen longe commodius est. Cum autem aegra post ligaturam applicatam discederet ex urbe, ipsi commisit, ut magis magisque torquendo ligaturam stringeret, donec caderet tumor; quod feliciter cessit.

Forte credi posset, tumores tales, praecipue si in ipso utero radicati fuerint, conceptionem impedire. Verum satis numerosa exempla contrarium docuerunt: plures tales casus, & satis mirabiles quidem, enumerantur (*y*), quibus evincitur, nequidem debitum foetus incrementum semper per tales tumores impediri, multo minus conceptionem.

Videtur autem vestigium similium tumorum, qui ex pedunculo penduli in his partibus reperiuntur, apud *Hippocratem* (*z*) legi. Sic enim habet: *Si in pudendis gravis odor sit, & columella innascatur, dolorque detineat, dolorem quidem sedabit apii semen ex vino jejunae datum, gravem autem odorem anisum eodem modo exhibitum. At columellam praecidere oportet.* Major adhuc verisimilitudo accedit ex variante lectione, quae in *Manuscripto Vaticano* habetur (*a*), ibi enim loco κίων, *Columella*, legitur κάστορος καστορίȣ. Certe Castoreum officinarum, & graveolentia sua, & figura, similibus tumoribus non adeo inepte comparari potest.

§. 1315. SI excoriata harum partium labia coaluerint, cito, & ante partum, si fieri possit, dissecanda, & cicatrice obducenda, sunt.

Ut partus succedat, debet foetus transire per os uteri, per totam vagi-

(*t*) Observat. sur les polyp. pag. 99. & seq. & per totum. (*u*) Mém. de L' Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 518. & seq. (*w*) Ibidem pag. 578. (*x*) Over het Ampt der Vroedmeesters &c. pag. 11. (*y*) Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 543. & seq. (*z*) De Natura muliebri Cap. 66. Charter. Tom. VII. pag. 715. (*a*) Ibid. pag. 900. N°. 197.

ginae longitudinem, per vaginae orificium externum; adeoque in tribus illis locis impedimentum haerere poterit.

Certum est, excoriata & cruda harum partium latera, a quacumque demum causa hoc factum fuerit, concrescere inter se posse; nec impossibile est, ut idem in uteri orificio contingat. Clausa vagina conceptum factum fuisse, fidis observationibus constitit; an autem concipere potuerit mulier uteri ipsius orificio penitus concreto & obturato, non constat. Verum quidem est, quod post impraegnationem factam concrescere possit os uteri; quod suspicari posset Medicus, si ulcera venerea, vel ab alia causa nata, has partes eroserint; ast tactu ante partum hoc distinguere, non adeo facile videtur.

Verum quidem est, in gravidis naturaliter os uteri, quod prius acuminatum, crassum, & solidum, fuerat, post bimestre, vel trimestre spatium, sensim complanari, attenuari, & mollescere, ita ut duobus tribusve ante partum mensibus os uteri jam dehiscat [*b*]. Verum prudenter monet idem auctor, sequenti pagina, *quod haec omnia sensu moderato sint intelligenda, utpote exceptionem facile admittentia*. In primiparis enim, robustis, & aetate provectis, os uteri quandoque ad extremum usque occlusum manet, nec aperitur, nisi propellentibus doloribus. Idem & contingere observavit in pravo situ infantis.

Praeterea observatur [*c*], gravidas quandoque spurios, obstetricibus dictos, pati dolores, qui per abdomen vagantur, non autem, ut veri, ex lumbis orti per latera abdominis tendunt versus os pubis: dum spurii dolores adsunt, os uteri contrahitur, adeoque imprudens quis credere posset, adesse orificii concretionem; praecipue, cum spurii illi dolores antecedant saepius genuinos, una & quandoque illos comitentur. Videtur & *Moschion* (*d*) probe hos dolores a veris distinxisse; nam, postquam partus instantis signa optime descripserat, dicit: *Et quod fervoris dolor cum clausura & siccitate in orificio invenitur*. Cum e contra per veros dolores orificium uteri dilatetur, & madescat magis.

Ex quibus patet, magna peritia & prudentia opus esse, ut quis determinet, an revera os uteri concretum fuerit, cum hoc raro contingat, & forte tantum post impraegnationem. Inflammatio, suppuratio, mala venerea, inter causas talis mali possent numerari. Sed & *Hippocrates* [*e*] notavit, fervida ulcuscula [aphthas] obsidere quandoque mulierum pudenda; de quibus videantur illa, quae ad §. 978. dicta fuerunt.

Alia occasione ad §. 486. mentionem feci casus, ubi orificium uteri concretum erat, in muliere nempe quadragenaria, primipara, cui, ob parvam nimis distantiam inter os sacrum & ossa pubis, post quatuor die-

(*b*) Deventer Nov. lum. obstetric. Cap. 16. pag. 55. (*c*) Ibid. Cap. 17. pag. 60. (*d*) Spach. gynaec. pag. 4. N°. 45. (*e*) De Natur. mulieb. Cap. LXI. Charter. Tom. VII. pag. 714.

dierum labores infans mortuus magna cum difficultate eductus fuerat; convaluit quidem ex molestissimo hoc puerperio, ac, post tres menses denuo gravida, debito termino parturire incepit, &, licet per biduum saevos dolores passa fuisset, non cedebat ullo modo orificium uteri. Dum tangebatur ab obstetricante Chirurgo, invenit, concrevisse os uteri absque ullo aperturae vestigio. In primo partu, adeo difficili, magna vis orificio uteri illata fuit, & suppuratio secuta satis larga & diuturna, quam tamen ab exterioribus partibus, utcumque laceratis, deducebant adstantes. Admodum verosimile videtur, & interiora suppurasse, & post suppurationem concrevisse uteri orificium, sic, ut impraegnationi quidem via superesset, non vero excludendo foetui. Dilatata per extemporanea instrumenta vagina, cum aptiora deëssent, cicatrix concreti oris uteri apparuit, & opus fuit scalpellum adigere ad medii pollicis profunditatem, ut concretum os uteri dividi posset: immisso digito tangebatur caput foetus; sed omnis ambitus cartilagineam duritiem habebat, nec cedebat ullis miserae parturientis nixibus: unde omnis ille ambitus variis incisionibus divisus fuit, & sic incepit parum dilatari, nec satis tamen: tunc necesse fuit, obstetricantis manu foetum educere, uti in primo puerperio factum.

Dum tot incisuris dividebatur cartilagineum uteri orificium, ne minimum quidem sanguinis exibat; nec dolorem percepit aegra, querens solum de molesta vaginae dilatatione.

Simul ac, absoluto partu, in lectum deposita fuit, corripiebatur dolore pleuritico, valida admodum febre, & difficili respiratione; quibus ferendis, post tot calamitates toleratas, impar, post viginti quatuor horas periit [*f*].

Mirus ille casus docet, post inflammationem & suppurationem concrevisse os uteri dura cartilaginea cicatrice; sed tamen hoc vitium tantum apparuisse manifeste partus tempore. Si autem justa foret talis mali suspicio, an non metuendus foret tunc abortus, & periculosa uteri haemorrhagia, dum vagina vi dilatari debet, concretum os uteri sectione aperiri, & impediri deinceps, ne scalpello divisae partes inter se denuo concrescant? Anteà ad §. 1306. dictum fuit, a levioribus etiam causis abortum metuendum esse.

Videri possunt & illa, quae de oris uteri obturatione per membranam, aliasque causas, dicta ad §. 1290. fuerunt, ubi menstruorum fluxum impediebant; verum ibi simul notabatur, quod steriles fuerint tales.

Facilius cognoscitur, & curatur, concretio vaginae & orificii pudendorum; de qua re pariter ad §. 1290. actum fuit; ubi simul habetur mirus ille casus foeminae, quae, decimo sexto aetatis anno nupta, vaginam adeo arctam habebat, ut vix calamum admitteret: haec tamen

(*f*) Medic. Essays and Observat. Tom. 3. N°. XIX. pag. 315. & seq.

post undecim matrimonii annos gravida facta fuit, & quinto graviditatis mense incepit dilatari sponte sic vagina, ut feliciter pepererit. Dictum etiam tunc fuit de variis modis, quibus hoc vitium tolli possit. Si membrana claudens vaginam discindi debeat, vel partes concretae separari, sponte patet, hoc debere tentari ante partum, ita ut sanatio jam perfecta fuerit, antequam parturire incipiat mulier. Si enim serius hoc fiat, non caret molestiis, uti docet sequens observatio.

Dum primipara parturire inciperet, obstetrix explorando invenit vaginam in media sua longitudine valide adstrictam, & angustatam: vocatus Chirurgus invenit, obstetricem vera dixisse; sed apice digiti tetigit parvulum foramen; quod postea advocatus etiam in molesto hoc casu *Benevoli* [g] digito dilatavit; unde commode introduci potuit speculum matricis, ut major fieret dilatatio. Potuit tunc caput foetus tangi; sed aderat adhuc tenuis membrana, cui uncum infixit, sicque a capite infantis removit, trahendo, dum alter illam forfice rescinderet; cum autem nondum videretur sufficiens esse apertura, quae caput foetus transmittere posset, manu immissa dilatavit, & laceravit, hanc membranam ita, ut caput foetus omnino detectum foret: post trihorium peperit vivam puellam. Bene se habuit puerpera usque ad quintum a partu diem; tunc, cum magno rigore, febris secuta fuit, abdomen intumuit, cum vomitu, sudore copioso, & acerbissimo vaginae dolore, cum eruptione copiosa materiae purulentae, mucosae, & sanguine tinctae; omnibus artis auxiliis post plures septimanas obtinebatur mali imminutio; sex tamen mensium spatio opus fuit, ut ulcerosa vagina cicatrice obduceretur. Felix nihilominus, & absoluta, curatio fuit, cum postea aliquoties feliciter pepererit. Cum autem postea peteretur a matre puerperae, an unquam tumore, vel alio quodam circa partes genitales morbo, laborasset, constanter negavit: tandem recordata fuit, filiam in prima juventute, dum una cum coaetaneis equitaret in arundine longa, cecidisse, & pudenda nodo baculi, cui inequitabat, fortiter impegisse, ita ut Chirurgus ultra mensem illius curam gerere debuerit. Unde probabile satis videtur, ab hac causa originem mali deducendam esse. Certe si id fuisset cognitum, ante partum hoc obstaculum tutius removeri potuisset: partus enim proxime sequens laceram vaginam sic offendit, ut postea inflammatio, & sequens suppuratio, non potuerint evitari.

Post partum, laboriosum valde, vagina saepius inflammatur, & suppuratur, imo aliquando gangraenescit: si sanatio succedat, nisi cautela adhibeatur, vaginae latera concrescere possunt, vel & a duris ac contractis cicatricibus sic angustari, ut difficillime dilatari possit in sequenti partu. Plures tales casus in Historia Medica habentur (*h*).

§. 1316.

(*g*) Dissertaz. &c. observ. V. pag. 96.

(*h*) Peu, Pratique des Accouch. pag. 245. & seq.

§. 1316. SI ossium compages arctior iter impediverit, linimentis emollientibus (1313.), fomentis similibus, lenienda sunt, tum manu lege artis succurrendum parturienti est.

Ab hac causa omnium difficillimi partus contingunt, & , cum vix emendabilis sit, merito a nulla re plus metuunt obstetricantes, quam a mala conformatione ossium, quae cavum pelvis constituunt.

Ossa pelvis, licet in recens natis ex quindecim ossibus distinctis componantur, postea adultiori aetate inter se sic uniuntur, ut in nubili virgine pelvis tantum constet quatuor ossibus, nempe osse sacro, osse coccygis, & binis ossibus innominatis: ultima haec ab Anatomicis solent singula in tres partes distingui, quae diversis insigniuntur nominibus. Anterior enim pars ossis innominati vocatur os pubis, superior & simul posterior pars os ilium dicitur, inferior & simul lateralis pars os ischion nominatur.

Haec ossa simul unita pelvis cavum constituunt, & ab illa parte, quae cavum pelvis spectat, laevia sunt. Pelvis cavum posterius os sacrum constituit, quod superius latius, sensim fit angustius, & infimae ejus ac angustissimae parti nectitur os coccygis: ossa ilii superiorem & lateralem, ossa ischii lateralem & inferiorem, ossa pubis anteriorem, pelvis partem faciunt. Ergo sub pelvis nomine intelligitur illud spatium, quod ab his quatuor ossibus, inter se unitis, circumscribitur.

Simul etiam solet considerari introitus in cavum pelvis, & egressus ex cavo pelvis. Introitum formant posterius ultimae lumborum vertebrae antrorsum hic protuberantes, una cum suprema parte ossis sacri; a latere utrimque formatur a medio margine utriusque ossis ilii; anterius a suprema parte ossium pubis. Exitus autem pelvis posterius formatur osse coccygis, a latere margine inferiori utriusque ossis ischii, anterius curvatura inferiori ossium pubis.

A perfecta structura pelvis partus felicitas ut plurimum dependet; si enim nimis angusta via sit, sponte patet, foetum non nisi difficillime transprimi posse; imo quandoque hoc omnino impossibile esse. Verum, quod prima fronte mirum videbitur, & nimia latitudo pelvis nocere poterit, nisi sedulam curam obstetricans adhibuerit. Ut enim felix partus fiat, debet per uteri orificium, sensim dilatatum, foetus nixibus maternis exprimi, & uterus tamen sic sustineri, ut non simul prolabi possit. Si enim ingressus pelvis nimis amplus fuerit, uterus una cum foetu descendet, uteri orificio vix adhuc aperto, cum non urgeatur a partus doloribus satis, nisi uterus ob debitam angustiam pelvis sustineatur.

Multiplici experientia edoctus *Deventer* (*i*), talia contingere, monet obstetrices; ut ad parturientes vocatae inquirant pelvis amplitudinem, nec confidant, licet *omnia plenissimis quasi velis ferantur*; metuendus enim est uteri prolapsus. Cavetur hoc malum, si uterum una cum foetu descendentem manu retineat, ne ex pudendis promineat. Sic prudenti arte utero praebet sustentaculum, quod nimia pelvis amplitudo negabat. Vidit similes casus *Ruyschius* [*k*], & notat sequentia: *Mirum dictu, quanta monstrositate sese offerat eo tempore dictum uteri os, & quanta circumspectione opus sit in tali partu, norunt ii, qui hisce nobiscum adfuerunt casibus. In hoc statu foetus adhuc viventis exitum naturae committendum existimo, & os uteri utraque manu retinendum.* Neque hoc tantum, sed & uteri inversionem inde metuebat.

Notavit autem *Levret* (*l*), dum introitus pelvis amplior est, plerumque ejus exitum esse angustiorem; & contra, si introitus pelvis sit angustior, exitum esse latiorem. In priori casu, in partus initio omnia cito procedunt, sed circa finem retardatur partus; tunc autem minor metus est, ne uterus prolabatur, & parturienti auxilium praestare potest obstetrix, blande reprimendo os coccygis, quod, antrorsum incurvatum, sustinet caput infantis, ac antrorsum versus inferiorem curvaturam, sive emarginationem, ossium pubis dirigit, ubi majus pro exitu foetus spatium reperitur. Notum autem est, os coccygis cedere posse, ubi naturaliter se habet, uti monet *Levret* [*m*], ubi alia pulcherrima de pelvis ossei structura habentur. Si vero introitus pelvis angustior fuerit, plerumque exitus latior est, & tunc initium partus lentissime procedit; verum ubi has angustias superavit foetus, praeceps saepe egreditur, ob patulum magis exitum. Contingit etiam, ut pelvis non tantum in introitu & exitu, verum etiam in toto suo tractu, nimis ampla sit; & tunc totus uterus, una cum contento foetu maturo, delabi extra pudenda posset, nisi perita manu caveretur (*n*).

Apparet ergo, quod nimia pelvis amplitudo culpari quidem possit merito, sed tamen praesto est in arte obstetricia auxilium. Verum longe major difficultas est, si pelvis nimis angusta fuerit; unde quandoque absoluta partus impossibilitas sequitur. Verum quidem est, nimiam foetus molem posse partum reddere difficilem, imo & impossibilem; sed hoc loco agitur de partu difficili ob vitium matris.

Signum autem pelvis adeo angustae, ut per ejus cavum foetus maturus nullo modo transire possit, ponitur (*o*), si non admittere possit manum obstetricantis Chirurgi, qualiscumque demum illa fuerit. Notum est, magnam satis diversitatem inveniri in diversis hominibus quoad manuum

(*i*) Nov. Lum. obstetric. Cap. 27. pag. 114. (*k*) Observat. Anatom. Chirurg. pag. 25. (*l*) L'Art des Accouchem. pag. 7. (*m*) Ibid. pag. 6. (*n*) Ibidem pag. 7. 8. (*o*) Ibid. pag. 9.

nuum molem & torositatem: omnium aptissimi ad artem obstetriciam laudantur illi, qui, una cum valido musculorum robore, manus angustas & digitos longos habent: si ergo talis Chirurgi manum admittere nequeat pelvis, partus foetus maturi impossibilis habetur; & sola Sectio Caesarea superest, de qua postea dicetur.

Ossa pelvis omnes morbos pati possunt, quibus reliqua corporis ossa obnoxia sunt; adeoque & exostoses hic natae pelvis cavum angustare poterunt [p]. Imo observatum fuit, femoris caput, ex acetabulo suo in foramen ovale motum, partum ante reductionem reddidisse impossibilem. Constat, ultimas lumborum vertebras, nimis introrsum prominentes, licet ipsa pelvis bene conformata fuerit, partum omnino impedivisse.

Cum autem *Rachitis* plurima corporis ossa adeo mutet & deformet; hinc omnes, qui de arte obstetricia scripserunt, metuendum esse difficilem partum testantur in illis, quae hunc morbum in prima aetate passae fuerint. Toties enim inde gibbositas, spinae distorsio, claudicatio, &c. per reliquam vitam manent. Optime haec mala descripsit egregius auctor (q), & notavit, non semper pelvim male conformatam esse, licet spina dorsi distorta inveniatur. Si enim, non a rachitide in prima aetate, sed serius, duodecimo vel decimo quarto anno, spinae distortio ab alia quacumque causa contigerit, tunc pelvis jam formata est, & potest debitam obtinuisse formam, licet reliquum corpus ob spinae distortionem deforme fuerit. Hi forte sunt illi casus, ubi mirantur obstetricantes, deformes foeminas non parere difficilius aliis, quibus optima corporis structura contigit. Notandum tamen est, licet bona fuerit pelvis, si spinae distorsio pectoris cavum angustaverit, gibbosas foeminas difficilius parere, quia ob difficiliorem respirationem non possunt adeo validos exercere inter parturiendum nixus.

Cum autem in rachiticis infantibus ossa sint mollia & flexibilia, neque incedere possint, ut sani infantes solent, sedili perpetuo affixi manent, vel nutricis gremio insident: unde coccyx antrorsum versus cavum pelvis premitur, extremitas inferior ossis sacri extrorsum vergit, suprema ejusdem ossis pars, una cum ultima lumborum vertebra, antrorsum prominet, & ad summitatem ossis pubis accedit, ita, ut quandoque in mulieribus inventa fuerit distantia inter os sacrum & supremum marginem ossium pubis non superare trium pollicum mensuram, in aliis duorum, in quibusdam, sed raro, unius cum dimidio pollicis.

In aliis ob eundem morbum ultima lumborum vertebra, una cum ossis sacri suprema parte, introrsum vergit, sed ad latus; ossa pubis, quae exterius convexam, interius cavam, superficiem habere debent, complanantur, imo quandoque & interiora versus convexa sunt: sed & pars

(p) Crantz de Utero rupto pag. 28.

(q) Brudenell Exton. of midwifery sect. IV. pag. 82.

pars inferior utriusque ossis ischii versus pelvis cavum vergit, & distantia inter horum ossium extrema, quae tres pollices cum quarta parte aequare solet, minuitur. Omnium tamen frequentissimum vitium ab hac causa natum est protuberantia ultimae lumborum vertebrae, & summitatis ossis sacri, quae facit, ut in deformi pelvi caput foetus toties haereat immobile in pelvis ingressu. Metum autem difficilis partus in illis, quae olim rachitide laboraverunt, auget, quia, licet sanatae venustam & proceram corporis staturam acquirant, tamen fere semper circa pelvim aliqua deformitas manet. Inde patet ratio, quare in tali casu versati in arte obstetricia semper metuant difficilem partum.

Si ergo ossium compages arctior foetus exitum impediat, merito quaeritur, quidnam auxilii in arte supersit? Mollissima quaevis commendantur linimenta, fomenta, vapores, &c: prosunt haec quidem, praecipue si molles partes simul siccae & nimis rigidae fuerint, uti ad §. 1313. dictum fuit; sed non multum spei est, ut brevi molliri possint hac methodo ossa, faciliusque cedant: interim tuto haec tentari poterunt.

Cum autem ossa, quae pelvis cavum constituunt, olim per interpositas cartilagines cohaeserint inter se, quae incipiunt ossescere circa pubertatis tempus; hinc disputaverunt artis obstetriciae periti, an partus tempore haec ossa a se mutuo secedere possint, ut cavum pelvis augeatur. Satis crassam synchondrosin, quae ossa pubis nectit, notavit *Eustachius* (*r*). Eadem haec commissura ossium pubis tegitur exterius magna copia fibrarum ligamentosarum & aponeuroticarum, quae validae sunt: pariter & nexus ossis sacri cum ossibus ilii ubique diversis planis fibrarum aponeuroticarum teguntur; quae & densae admodum sunt, & valde elasticae (*s*). Hinc videtur talis hic adesse apparatus, qui cedere utcumque possit, sed & vi elastica se statim restituere, simulac vis distrahens cessat.

Os coccygis cedere posse, omnes concedunt, & nisi retrorsum vergere possit, dum caput infantis in exitu pelvis haeret, partum difficiliorem fore, constat. Verum ossa pubis disjungi posse, negat *Mauriceau* [*t*]; quia in magno nosocomio Parisino (*l' hôtel Dieu*) statim post partum pedibus incedere viderat mulieres ad lectum suum, saepe satis dissitum; quod fieri non posset, si ossa pubis a se mutuo, vel ossa ilii a sacro, disjuncta fuissent. Addit etiam, quod in pluribus puerperarum cadaveribus dissectis nunquam talem ossium separationem viderit. Verosimile videtur, quod in partu naturali, nec adeo difficili, licet utcumque cedere possit nexus ossium pelvis, tamen non fiat absoluta horum ossium separatio. Non videtur autem ullo modo negari posse, in difficili partu ossium pelvis a se mutuo sejunctionem contigisse. Testati fuerunt hoc celebres in arte obstetricia magistri; invenerunt nempe haec ligamenta, de

(*r*) Tabul. XXXXIII. (*s*) Levret l'Art des accouch. pag. 3. (*t*) Livr. 2. Chap. I. pag. 210.

de quibus dictum fuit, mollia & dilatata, ipsa ossa separata. Trecentis auditoribus in cadavere mulieris, quarto a partu die suspendio strangulatae, hoc demonstravit *Riolanus*. In sequenti post partum die ad minimi digiti distantiam separata ossa pubis invenit *Diemerbroeckius*. Similia vidit *Paraeus*, *Bauhinus*, *Harvaeus*, *Spigelius*. Omnia haec testimonia collecta habentur [*u*]. Ipse vidi in illustri puerpera, undecima a partu difficillimo septimana mortua, ossa pubis adhuc separata, ita ut cum crepitu supra se mutuo moveri possent. Hinc non miror, magni nominis in arte obstetricia virum [*w*], ex propriis observationibus, & cadaverum numerosa sectione, edoctum, statuisse, quod saepius, quam creditur, contingat in difficili partu, ut ossa pubis a se invicem diducantur. Pubis ossa ad digiti distantiam a se invicem separata, & cartilaginem, qua haec ossa juguntur, emollitam, invenit *Cornelius a Solingen* (*x*): ubi etiam plures observationes leguntur, ex optimis auctoribus collectae, quae docent, in partu difficili ossa pubis, & alia, quae pelvim constituunt, ossa, a se mutuo sejungi, emollitis & magis tumidis redditis integumentis; quod imprimis notandum videtur (*). Certe observatur, ante partum vaginae membranam internam tumidulam reddi, mollem, humidam, & vulvae labia molliter intumescere. Os uteri, quod antea tangebatur firmum & solidum, molle redditur, & dilatatur, antequam partus dolores ingruant. An similis mollities humida in ligamentis ossa pelvis inter se nectentibus nascitur ante partum, ut cedere possint, ubi opus erit in partu difficili, postea ossa sejuncta, foetu expulso, elasticorum ligamentorum ope ad pristinam redeunt unionem? Videtur certe hoc satis probabile esse. Vidi saepius, post difficilem partum, puerperas de molesto dolore circa commissuram ossium pubis conquestas fuisse, nec potuisse primis diebus puerperii ullo modo situm erectum in lecto tolerare. Sensim tamen minuebantur hae molestiae, & convalescebant, licet tardius.

Verum si tanta vi opus est in angusta nimis pelvi, ad exprimendum foetum, ut ipsa ossa disjungantur, patet satis, quantam vim pati debeat foetus caput, dum per arctas adeo vias transprimitur. Hinc toties mortui infantes prodeunt in partu difficili; si autem vivi adhuc prodeant, elongatum caput habent, a solita figura multum recedens; quod peritae obstetrices molli & aequabili manuum pressione ad debitam figuram reducere conantur. Notum enim est, calvariam recens nati infantis non esse penitus osseam, sed partim adhuc membranaceam; unde ossa possunt ad se mutuo accedere, sicque sphaeroïdea capitis figura in ob-

(*u*) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. 3. pag. 117. 119. (*w*) Levret l'Art des Accouchem. pag. 3. (*x*) Stalp. van der Wiel Observat. LXVI. pag. 284. & sequent. (*) Confer & Peu, Pratiq. des Accouch. Liv. I. Chap. 12. §. 12. pag. 185. Denys verhandelingen &c. pag. 114. 115.

oblongam mutari, ut facilius per angustam nimis pelvim exire possit.

Nec minor vis infertur utero, dum foetum per angustam pelvim exprimere nititur. Uterum enim sua propria contractione agere ad partum promovendum, extra dubium est. *Hemsterhuys* (*y*) circa medium praecedentis saeculi vidit, *quod gravidae canis uterus, abdomine aperto, suo nixu solo, diaphragmate & musculis abdominis non adjuvantibus, foetum excluserit*. Recentiora experimenta idem confirmaverunt. In cane praegnante, partui jam propinqua, vidit celebris Medicus Bononiensis *Caldani* (*z*), uterum moveri satis fortiter. Credebat prima fronte, fieri hunc motum a foetibus in utero contentis. Discidit uterum, eduxit tres foetus vivos, & binos mortuos, fere totos putridos: uterus sic evacuatus jam propria vi sic contrahebatur, ut cavum ejus redderetur nullum. Perrexit uterus ille se movere per horam, & amplius; tuncque motus incepit languescere; leni stimulo poterat augeri, ita ut, candela propius admota, contraheretur adeo valide, ut tota ejus cavitas deleretur. Eadem tentamina postea facta sunt in uteris binarum vaccarum non gravidarum, & dum adhuc haererent in corpore, & dum jam essent exemti.

Sed eandem vim utero humano inesse suadent multa. Dum dolores partus urgent, perita obstetrix orificium uteri tangens sentit dolorem instare, licet puerpera non sentiat; imo, uti *praecedenti Capitulo* dictum fuit, prudenti irritatione oris uteri incitatur uterus, ut contenta suo cavo expellat. Propria sua vi uterus, matre jam mortua, foetum expressit; in vivente, placentam relictam toties solvit, solutamque expellit, grumos sanguinis cavum replentes exprimit, & ex magna distensione in gravidis redit in pristinam magnitudinem. Toties senserunt obstetricantes Chirurgi, manum utero immissam valide constringi. Muscularem in uteri fabrica substantiam detexit *Ruyschius*; confirmaverunt alii; de qua re videri possunt illa, quae apud uteri gravidi descriptorem habentur (*a*). Omnia ergo haec concurrunt ad demonstrandam validam uteri in partu contractionem.

De valida uteri contractione *Ruyschius* (diu antequam musculares illas fibras detexerat) adeo videtur fuisse certus, ut crediderit, uteri orificio pertinaciter clauso, vel capite foetus illud obturante, contentos in utero humores posse per tubas Fallopianas exprimi in cavitatem abdominis & pelvim (*b*). Imo quod magis mirum, videtur uterus in difficillimo partu ex propria sua substantia expressisse quasi transsudando sanguinem in cavum abdominis, qui post mortem concretus repertus fuit. Moritur ob difficilem partum mulier, non excluso foetu: in cadavere repe-

(*y*) Messis aurea exhibens Anatomica pag. 333. (*z*) Lettera scritta al chiarissimo &c. Haller pag. 320. (*a*) Noortwyk de Utero gravido pa. 106. & seq. (*b*) Observ. Anatom. Chirurg. N°. LXXXIV. & LXXXV. pag. 79. 80.

reperitur tota anterior uteri ſuperficies tecta ſanguine concreto, qui nullo negotio inde ſeparari poterat, & ſupra menſam expanſus placentam coagulati ſanguinis exhibebat, quindecim pollices longam, pedem latam, & tres lineas craſſam. Accurato examine nullum vas ruptum inveniebatur, nec gutta ſanguinis in reliquo cavo abdominis apparebat [c]. Unde probabile videtur, quod ſanguis ille ex ipſa uteri ſubſtantia tranſſudando expreſſus fuerit per validiſſimos miſerae puerperae nixus. Nec improbabile videtur, in difficili valde partu hoc ſaepius contigiſſe; unde peſſima ſequi potuerunt mala poſt puerperium a corrupto hoc ſanguine extravaſato in liquamen ſoluto, & viſcera abdominalia alluente. Vix enim credibile videtur, tantam copiam grumoſi concreti ſanguinis, in cavo abdominis collectam, reſorberi potuiſſe.

Dum ergo tanta vi uterus conſtringitur, & in difficili partu validiſſimis parturientis nixibus urgetur, contra foetum ejus cavo contentum, merito metuitur uteri ipſius ruptura, per quam foetus, vel pro parte, vel & totus, in abdomen matris delabitur, lethali plerumque cum eventu. Celebris olim Pariſiis obſtetriciae artis magiſter *Gregoire* teſtatur, ſe triginta annorum ſpatio decies ſexies obſervaſſe uteri rupturam: inter haec ſemel vidit, rupto utero ad placentae latus, foetum pedibus ſuis tetigiſſe matris diaphragma: in alio caſu notat, caput infantis, totumque dextrum latus, extra uterum, reliquis partibus adhuc in uteri cavo haerentibus, ita ut foetus divaricatis cruribus inequitaret quaſi utero (*d*). Plura certe inveniuntur rupti uteri exempla apud *La Motte* [*e*], & alios; notabilis imprimis ille caſus, ubi foetus placentam ac uterum pedibus ſuis perforaverat, & tamen *La Motte* per pedes illum eduxit: placenta poſtquam ſeparata fuerat, manum denuo immiſit utero, penetravit per uteri rupturam in abdomen, & inteſtina manifeſte tangere potuit. Supervixit tamen miſera per triduum. In alio ſimili caſu ſupervixit puerpera per quatuor dies; & in cadavere veſtigium tantum rupturae uteri inveniebatur, quod minimi digiti apicem caperet, contracto nempe jam utero. Mirabilis caſus rupti uteri habetur (*f*), ubi totus foetus in cavo abdominis haerebat, excepto unius pedis extremo, & fune umbilicali: tamen feliciter pedibus eductus fuit; &, poſt ſeparationem placentae, dein manu immiſſa ſanguinem grumoſum eduxit ex abdominis cavo. Supervixit & haec per octiduum. In cadavere mulieris, quae partus dolores per triduum toleraverat, & abſque foetus excluſione perierat, invenit Celeberrimus *Alexander Monro* fiſſuram uteri, per quam foetus maturus una cum placenta delapſus fuerat in abdominis cavum;

 quod

(*c*) Medic. Eſſays and Obſervat. Tom. IV. pag. 447. (*d*) Acad. des ſcienc. l'an. 1724. Hiſtoire pag. 52. Heiſters waarnemingen 944. (*e*) Traité des Accouchemens Livr. IV. Chap. V. pag. 463. (*f*) Peu, Pratiq. des Accouchem. Liv. I. Chap. VIII. pag. 79. & ſeq.

quod etiam magnam sanguinis quantitatem continebat (*g*).

Sed non uterum tantum fissum, at ipsum quoque abdomen crepuisse in difficili partu, cum magno fragore, legitur (*h*), & per hanc aperturam exivisse foetum, eductam fuisse placentam, contentaque abdominis viscera ab adstantibus visa. Integre tamen curata fuit puerpera, sola applicatione butyri cum sacchro albo misti: cicatrix sanati vulneris simile vestigium reliquit, ac si crassiori acicula cutis rasa fuisset. Vix fidem mereri videretur mirus ille casus, nisi jurati autoptae testes coram magistratu veritatem confirmassent, ac in testium numero forent obstetrix, & alia mulier, quae placentam eduxerat. Testimonia autem haec, publica fide munita, a Secretariis *Societatis Edinburgensis* servantur.

Certum ergo est, in difficili partu uterum rumpi quandoque. Considerationem autem meretur, an cognosci possint signa, ex quibus praesagiri possit, uteri rupturam metuendam esse; & an dentur indicia, quae docent, uterum jam ruptum esse. Denique videndum est, an in tanta calamitate aliquid auxilii ab arte sperari possit.

Omne, quod obicem ponit foetui egressuro, inter causas rupturae uteri numerari potest; sed tamen non in omni partu, etiam admodum difficili, uterus rumpitur: imo rarius hoc contingere notum est (*i*). Cum autem non omnia cadavera parturientium, pleno utero mortuarum, aperiantur, videtur justa suspicio esse, quod uteri ruptura adfuerit, saltem in quibusdam illarum, licet plena certitudo non habeatur: imprimis, si validos, irritos quamvis, habuerint pariendi conatus.

Immediatam autem causam rupti uteri, praeter vim externam illatam, frequentissime saltem ponit *Levret* (*k*) calcitrationem foetus, dum capite in angusta nimis pelvi inclavato [ut vocant] haeret. Praecipue autem, cum infans convellitur; quod saepe contingit, dum jam morti proximus est: si simul tunc uterus propria vi & nixibus maternis urgeatur, tanto magis ruptura metuenda est. Accedit, quod per motus convulsivos vis musculorum augeatur immaniter, uti in *Epilepsiae* historia dictum fuit.

Demonstratur fidelibus gravissimorum auctorum observatis, in omni sua parte uterum ruptum fuisse, quas collectas videre licet apud *Celeberrimum Crantz* (*l*), qui pulcherrimum de *rupto utero* tractatum scripsit. Signa autem, quae rupturam uteri praecedunt, haec sunt (*m*): Foetus, postquam aliquo temporis spatio immobilis mansit, subitis agitatur motibus, qui acutum matri dolorem excitant, in illo loco matricis, ubi rupturae periculum est: anxietas autem praecipue sedem figit versus medium

(*g*) Essays and Observat. Physic. and Literar. Vol. 2. Artic. XXIV. pag. 339.
(*h*) Ibidem pag. 338. (*i*) Crantz de Utero rupto pag. 12. (*k*) L'Art des Accouch. §. 595. pag. 97. (*l*) In loco modo citato & seq.
(*m*) Levret Ibid. §. 597. 598. pag. 98.

dium regionis epigastricae. Illi succussus per vices redeunt, non limitato temporis intervallo: tandem ultimus, sed violentissimus, subsultus succedit, qui mortem foetus denunciat; postea silent illi motus. Plerumque enim foetus convulsus moritur. His signis Celeberrimus *Crantz* (n) addit sequentia: *Vastum & distentum abdomen, retracta vagina, orificium altum, dolores quidem veri, sed violenti, sine magnis intervallis frequentes, sine partus progressu ingrati, statim ab initio aut medio naturalis nixus tempore, adsunt. Ruptis aquis, dolores vehementius instant, sine intermissione improbi, sine partus spe crudeles, ita mulierem discruciant, ut & ignarum vulgus his non enixam vehementer miretur, &c. donec tandem violentissimo subsultu elatus foetus, contractum calcitratu uterum perfodat, aut membro magis obtuso dilaceret.* Disputat deinde in notis [o], an uterus rumpatur, aquis adhuc integris, an vero, postquam ruptis membranis jam effluxerunt; & omnibus rite ponderatis concludit: *Nihil certi in hanc rem statui posse; hucusque vero in bene descriptis observationibus uterus semper post effluxas aquas ruptus est.*

Si haec signa modo recensita adfuerint, futurae uteri rupturae justus metus est; si post haec succedant sequentia, uterum jam ruptum esse, designant (p). Si nempe animi deliquium, vel magna debilitas, sequatur, mente tamen adhuc constante, facies pallescat, pulsus debilior fiat, abdomen tumescat tumore largo & plano, cum sensu caloris insoliti, sed blandi; si extrema frigescant, guttae sudoris viscidi frigidi in facie appareant; tunc brevi deficit, & plerumque parturiens moritur convulsa. Aliquando, dum uterus rumpitur, concussionis sonum audiunt adstantes, & post animi deliquium melius se habere videtur; foetus motus raro, vel nunquam, sentitur amplius; partus dolores cessant; foetus membra, quae in ore uteri antea tangi poterant, jam non amplius percipiuntur; si nempe, vel totus foetus, vel pro magna parte, jam in cavo abdominis haereat; tunc autem tangendo abdomen partes foetus distinctius tactu percipi possunt, quam antea, dum adhuc in uteri cavo haerebant.

Optime autem notatur (q), hanc symptomatum seriem non semper perpetuam esse; quasdam etiam absque ullis rupti jam uteri signis deficere, & mori, paucas post horas; dum aliae, uti ex ante dictis observatis constat, per plures dies supervivunt; in quibus varia debuerunt, vel saltem potuerunt, esse symptomata, prout foetus in abdomine haerens haec vel illa viscera, premendo, vel irritando, affecerit. Nec tamen semper foetus, rupto utero, in abdomen exit; nam & partu naturali, ac quidem placido, absque obstetricis auxilio, foetus prodiit, placenta statim subsequente. Matre eadem die mortua, aperitur cadaver, & invenitur uteri ruptura (r). X 2 Foe-

(n) De rupto Utero pag. 15. 16. & seq. (o) Ibid. pag. 17. 18.
(p) Ibid. pag. 19. & seq. Levret l'Art des Accouch. §. 599. pag. 98.
(q) Crantz de Utero rupto pag. 22. (r) Ibid. in notis.

Foetum autem, rupto utero, in abdomine haerere, imprimis noscitur, si pars, quae antea in orificio uteri tangebatur, jam non amplius sentiatur; si per muliebria sincerus defluat sanguis; aut jam congelatus decidat cruor; si orificium uteri, uti post partum plerumque contingere solet, conniveat; & si uterus collapsus fuerit (s). Contraria autem his signa indicant, foetum integrum, vel pro parte, adhuc uteri cavo contineri.

Cum autem plurima symptomata uteri rupti pendeant a jactura sanguinis, qui in cavum abdominis effunditur, possent eadem sequi a quacumque alia haemorrhagia, licet sanguis non colligeretur in abdomine. Si per uteri orificium & vaginam effluit sanguis, causa manifesta est: verum si, membranis adhuc integris, funiculus umbilicalis ruptus fuerit, vel, iisdem jam ruptis, foetus capite obturante & implente uteri orificium, idem contigerit, replebitur uteri cavum sanguine, foetus ex inanitione convulsus uterum percutiet, parturiens debilitabitur, pallebit, sicque multa concurrent symptomata, quae pro signis uteri rumpendi, & rupti, habentur. Raro quidem observata fuit haec causa internae haemorrhagiae, ita ut *La Motte* testetur, se illam tantum semel observasse, uti ad §. 1304. dictum fuit; contigit tamen. Alter enim casus ex *Levreti* observationibus habetur apud *Crantz* (t), ubi chorda umbilicalis rupta fuerat inter partus dolores, pluribusque gyris collo circumvoluta suffocaverat foetum. Cum autem venter magis magisque tumeret, imprimis in regione epigastrica, sed & simul tactu durus perciperetur, internam haemorrhagiam suspicabatur *Levret*, potius quam uteri rupturam, cum post hanc abdomen quidem sanguine impleatur, sed tumor planus & mollis appareat; quo signo uteri ruptura distinguitur ab haemorrhagia interna uterum integrum replente. Hinc licet in illo casu *verum & certum fuerit in confinio dubii & falsi*, tamen non difficile fuit consummato in arte viro *Levret*, veram facere diagnosin. Cum enim caput foetus totam fere vaginam repleret, nec tamen promoveretur per validos & frequentes dolores, quatuor horis a parturiente toleratos, justa erat suspicio, chordam umbilicalem collo, vel aliis membris foetus, circumvolutam partum retardare; adeoque metum esse, ne placenta, cui chorda affigitur, separaretur ab utero, & haemorrhagia sequeretur, uti toties contingit. Nec ullam culpam habuit, quod rupturam chordae umbilicalis non praecognoverit, cum tam raro contingat, & nullo modo cognosci possit, quamdiu foetus capite suo implet uteri orificium. Haemorrhagiam internam uteri integri distinxit ab illa, quae rupto sequitur utero, ac in abdominis cavum sanguinem effundit; & ex hac cognitione determinavit, quomodo parturienti succurrere posset.

Sequitur jam, ut consideretur, quomodo succurri possit parturientibus, dum partus difficilis pendet a compage arctiori ossium pelvis, quae transitum foetus impedit. Opti-

(s) Crantz de Utero rupto. pag. 39. (t) Ibid. pag. 25. 26. in notis.

Optimus *Deventer* [*u*] monet obstetrices, si tangendo invenerint, angustam pelvim esse, ne urgeant parturientes, ut validos conatus adhibeant dolorum tempore; nunquam enim hic festinandum: praecipua spes est, ut sensim leniori nixu oblongetur caput infantis, sicque aptum reddatur, ut per has angustias transeat. Unde nulla remedia, nullae artes, adhibendae sunt, ut augeantur dolores, robore aut frequentia, licet importune saepe haec desiderentur a parturientibus, & adstantibus. Antea monitum fuit, ossa pelvis ex diversis constare ossibus, quae a se mutuo videntur recedere posse, ut spatium transituro foetui augeatur: firmantur ad se mutuo cartilaginibus interpositis, & ligamentis: haec observata fuerunt tumescere, mollescere, flexiliora fieri, dum partus instat, ut plus cedere possint: verum haec sensim fieri debent, & hinc lentior partus laudatur in primiparis. Commodo situ locandae sunt parturientes, sive in sella perforata, sive in lecto, ita, ut os coccygis libere retrorsum cedere possit, neque a pondere corporis, vel a vestibus, ullo modo prematur. Imo, ubi jam in exitu pelvis caput foetus haeret, suadet author, ut antrorsum incurvatum os coccygis, manus in vaginam immissae dorso, dum vola sursum spectat, retroprimant aequabiliter, sicque capiti foetus emersuro viam faciant, obstetrices (*w*).

Verum si caput infantis haereat in pelvis cavo, nec tamen transprimi possit ob viae angustiam, licet os coccygis retropressum fuerit, vel illud os non cedat facile, tunc aliis opus est auxiliis, quae varia a variis laudata fuerunt; sed non omnia aeque tuta. Quamdiu caput nondum penitus fixum & immobile in pelvis cavo haeret, suaserunt plures, ut, capite retropulso, prudenter per pedes, obstetricantis manu prehensos, educatur foetus. Verum si caput jam fixum in pelvi haereat, nec exprimi possit (inclavatum dicunt), tunc situs infantis amplius mutari nequit, nec caput retroprimi. Difficilis certe casus, cujus tot tristia exempla occurrerunt: si in his angustiis diu haereat infans, moritur, &, ante mortem convulsus, valida calcitratione quandoque matris uterum rumpit, uti dictum modo fuit. Si moriatur infans, flaccescit caput quandoque sic, post aliquod tempus, ut valido nixu exprimatur. Sed sero hoc plerumque fit, dum a continua illa valida compressione in mollibus partibus gangraena fit, plerumque matri lethalis; vel, si emerserit, molestissima curatione opus est, & pessima saepe relinquuntur mala, ob devastatas per gangraenam partes vicinas, vaginam, intestinum rectum, urethram; quarum calamitatum exempla passim leguntur.

Crudeles hinc tentatae fuerunt operationes, dum uncis infixis protrahere conabantur Chirurgi. Verum quidem est, foetui jam mortuo ut parcatur, nullam esse necessitatem: sed postea patebit, non semper adeo cer-

(*u*) Nov. Lum. Obstetric. Cap. 27. pag. 115.

(*w*) Ibidem pag. 122. 123.

certo constare de morte foetus in utero materno. Horrenda fuerunt exempla, ubi semilaceri foetus, vi extracti, uncis confixi, misero ejulatu vitam testabantur. Quandoque unci, male defixi, vel laceratis inter trahendum foetus partibus dilapsi, miseram parturientem laceraverunt, imprimis, si foetu diu jam mortuo & semiputrido haec tentarentur. Unde factum est, ut prudentiores ab his abstineant omnino, vel utantur quam rarissime. Legi meretur de hoc *Celeberrimi Crantz* egregius tractatus *de re instrumentaria in arte obstetricia*; ubi de omnibus his accurate agitur, simulque horrendus casus legitur [*x*] obstetricantis Chirurgi, qui uncos foetus capiti infixit, cerebrum extraxit, infantemque adeo enormiter laesum post horae spatium protraxit, vivum adhuc, & valido ploratu crudelitatem exprobrantem. Nec contentus hoc facinore pede collo infantis imposito spiritum elisit. Carnificis manum merebatur horrenda talis carnificina.

Omnem autem operam adhibuerunt praeclari in arte obstetricia viri, ut in difficili hoc casu liberarent matrem, nec tamen laederent foetum; ita ut ille superstes esse posset. Manubus protrahi incuneatum in pelvi caput non poterat; hinc cogitaverunt *de parando apto instrumento, quod ferreis quasi manubus caput prehenderet, foetumque vivum, si possibile esset, secure extraheret* [*y*]. Chronologico ordine ibidem recensentur auctores, qui talia instrumenta vel invenerunt, vel jam inventa correxerunt sic, ut facilius & tutius adhiberi possent. Simul etiam notatur, veterum quaedam instrumenta salubri huic scopo, facili negotio, adaptari potuisse. Forceps nempe adhibitus fuit, cujus labia latiora utrimque foetus caput prehendere possent: labia autem illa excavatam curvaturam habere debebant, ut rotundae capitis figurae melius adaptari possent, & latiorem superficiem prehendere, sicque minus laedere, dum agunt.

Facile autem patet, tales forcipes non potuisse habere crura juncta, ut in vulgari forcipe obtinet: tunc enim utrumque labium simul immitti debuisset, & deinde in ipsa vagina a se mutuo disjungi, ut caput prehendi posset; quod absque violenta partium distractione fieri non potest: praeterea forcipis labia inter caput foetus & os uteri locari debent, quod vix rite fieri potuisset, si crura invicem juncta fuissent. Verum dum crura separata sunt, unum post alterum introducitur, & postea, si opus fuerit, extra vaginam crura forficis axe, vel cochlea, per foramina crurum sibi invicem impositorum transeunte, firmari poterunt, sicque caput protrahi: patet hinc, crura debere esse longiora. Manebat tamen semper difficultas in forcipe recto, ut crura jungerentur; hinc curvo forcipe *Levret* usus est, *cujus labia mediam capitis diametrum aptius prehendunt, cujus crura facilius junguntur & clauduntur, & qui, quo caput*

(*x*) §. XXXVIII. pag. 37. (*y*) Crantz de Re instrum. in arte Obstetric. §. IX. pag. 13.

put propius adducit, *eo a fraenulo vulvae magis distat* (z). Hujus autem forcipis *constructio*, *ad formam vaginae*, *pelvis*, *&* *capitis infantis*, *exacta*, *bicurvilinea*, *&* *cava*, *a prima inventione his incommodis vacavit* (a). Simul objectiones contra forcipum usum factas egregie solvit.

Saeculum & ultra elapsum est, quod, in partu difficili, quidam artis obstetriciae magistri longe feliciores fuerint aliis, dum nempe caput, incuneatum quasi, in pelvi haereret. Feliciter saepe absolvebant tales partus, dum alii, licet in arte obstetricia versati satis, infecta re abire debebant: Arcanam methodum servabant caute, ut nemini innotesceret. Videtur probabile, inventorem fuisse Anglum, celebrem olim in arte obstetricia magistrum, *Chamberlens* [b], qui una cum tribus filiis artem magna laude exercuit. Per sexaginta & ultra annos latuit hoc arcanum, & *Amstelaedami* inclaruit ejus usu *Rogier van Roonhuysen*; unde postea arcana haec methodus, vel hereditate, vel pretio numerato, una cum promissa silentii fide, ad paucos pervenit, qui hac arte inclaruerunt. Summa ergo laude dignissimi sunt Poliatri egregii Amstelaedamenses, *Jacobus de Vischer*, & *Hugo van de Poll*, qui proprio aere redemtum hoc arcanum communicarunt, & publica fide munitis testimoniis probaverunt detecti arcani certitudinem, contra lucripetas & improbos quosdam obtrectatores, qui publicum decipere conabantur. Figuram instrumenti exactam dederunt ita, cum omnibus suis dimensionibus, ut ubique locorum artifices illud imitari possint quam facillime.

Instrumentum hoc simplicitate sua se commendat: est enim vectis simplex, cujus extremum leviter incurvatum inter ossa pubis & caput infantis inclavatum prudenter immittitur, sensimque protruditur, donec ad occiput infantis pervenerit, & curvatura sua illius convexitatem undique tangat. Tunc elevatur sensim alterum extremum vectis, donec tangat commissuram ossium pubis, quae hypomochlion firmum vecti dat, & ulterius elevando hoc extremum, caput infantis deorsum parum & antrorsum premitur, sicque ex his angustiis liberatur. Dum una manu vectem moderatur obstetricans, altera sustinet anum, ut lacerationem caveat, simulque caput foetus, jam liberum, versus anteriora dirigat, ubi majus spatium nascenti jam infanti datur. Caeterum omnia, quae in conficiendo hoc vecte, illumque tegendo, & dein applicando, sunt observanda, ad amussim in egregio hoc tractatu describuntur.

Quamvis autem egregii viri, qui varios forcipes invenerunt, aut perfecerunt, omnem laudem mereantur, & ob industriam, & ob candorem, quo sua inventa publico communicaverunt, tamen videtur vectis ille *Roonhuisianus* reliquis esse praeferendus.

Simplicissimum enim est instrumentum, parvae molis, facile occultandum

(z) Ibid. §. XXXIV. XXXV. pag. 34. 35. (a) Ibid. §. XLII. pag. 45.
(b) Het Roonhuysiaansch geheim ontdeckt &c. pag. 19. & seq.

dum, ne parturiens & adstantes instrumentorum apparatu terreantur. Unde, dum latebat hoc arcanum, plurimi crediderunt, *Roonhuystanos* obstetricantes nullo instrumento uti, sed peculiari, ipsis solis nota, encheiresi difficiles illos partus tam feliciter, & saepe paucorum minutorum spatio, absolvere. Mirabantur quam maxime, hujus arcani possessores, ad parturientes vocatos, non semper statim opus aggressos fuisse. Si enim nondum penitus immobile in pelvis angustiis haereret caput, sed vacillaret adhuc, exspectabant, donec penitus incuneatum haereret. Ratio facile patet: vectis extremum occipiti applicatum vacillasset, nisi firmum haesisset foetus caput, nec dilabi ex suo potuisset loco. Magnam praeterea utilitatem habet, quod potentia vectis agat in os occipitis, quod firmissimum est inter ossa capitis foetus. Per forcipes autem prehensum caput comprimitur, & oblongius redditur; quod juvat quidem exitum, sed & simul semper metum relinquit, ne molle encephalon hac compressione laedatur.

Numerosi & felicissimi successus probaverunt plus satis utilitatem hujus simplicis instrumenti. Nam *Joannes de Bruyn*, a cujus haerede filia unica hoc arcanum redemtum fuit, quadraginta duorum annorum spatio octingentos infantes, capite in angusta pelvi incuneatos haerentes, eduxit vivos. Sic apparuit ex annotationibus viri illius, qui integerrimae fidei ab omnibus semper laudatus fuit. Cum autem humiliter de se ipso sentiret, & invidorum calumniis laceraretur, non habuit civium suorum talem fiduciam, qualem merebatur. Caeterum servatorum infantum arte sua major procul dubio fuisset numerus. Pauci enim illi, qui arcanum hoc noverant, frequentius ad difficulter parientes vocati, mirabantur, quod tot annorum spatio octingentos tantum servasset infantes, cum ipsi longe plures, breviori multum tempore, felices successus numerare possent (*c*).

Quantam ergo cladem intulerunt humano generi, qui arcanum hoc texerunt! utinam non inter illos numeraretur *Fredericus Ruyschius*, cui ars nostra tantum debet. Quanta non debetur laus illis, quos *generoso incoctum pectus honesto* impulit, ut revelarent. Talis facti, fecisse, merces est, & praemium dabit optabilis serenae mentis tranquillitas illo tempore,

—— —— ——Dum numina nobis
Mors instans majora facit - - -

Obstetricantibus, simulac innotuit, statim commendavi vectem; quo plures se feliciter usos fuisse testantur.

Si autem per exostoses, vel pessimam conformationem ossium, pelvis adeo angusta fuerit, ut nulla arte obtineri possit, nec sperari quidem, foetus exitus, tunc nihil superest, nisi ut Sectio Caesarea instituatur. Idem

(*c*) Voorreden Ibid. pag. 29. & seq.

Idem verum eſt, ſi caput foetus praeternaturaliter adeo craſſum fuerit, ut cavo pelvis, etiam naturaliter conſtituto, excipi nequeat: praecipue, ſi ſolidum caput, & monſtroſae magnitudinis, fuerit. Si enim diſtendente lympha aucta fuerit moles, cedit, patitur ſe elongari; & obſervationes docuerunt, vectis modo deſcripti ope, difficilem talem partum fuiſſe expeditum. Quandoque etiam validis parturientis nixibus preſſum caput rumpitur, & effuſa lympha collabitur; ſed infans tunc plerumque mortuus prodit, vel paulo poſt nativitatem perit. De qua re videri poſſunt illa, quae ad §. 1217. & §. 1218. dicta fuerunt.

In mortuae matris cadavere Caeſaream ſectionem inſtitui poſſe, ut ſervetur infans, nemo dubitavit; imo in quibusdam locis lege ſtatutum eſt, ut hoc fiat in tali caſu ſemper, & merito quidem. Utriuſque *Siciliae Rex Carolus* talem legem ſancivit quadrageſimo nono hujus ſaeculi anno, quae ſtatuit: *Ut quaevis perſona, cujus dolo, impedimento, vel negligentia, Caeſarei partus operatio cum damno foetus omittatur, aut ſaltem retardetur, iſque inſuper, cujus malitia violentus abortus, ut ante dictum fuit, evenerit, habeantur criminis homicidii patratores* [d]. Deinde mandatur omnibus judicibus, *ut ſeveriori, qua poſſunt, methodo proceſſum omnino conſtruant, illosque carceribus tradant, & conſueta forma, juxta ritum legesque regni, capitali judicio perſequantur; quo deinde ab iis, ad quos pertinet, pro ratione, tum qualitatis, & circumſtantiarum in crimine, tum doli, & gravitatis negligentiae repertae, ad poenas damnari valeant, quibus homicidia coërcentur.*

Omnia, quae ad hanc rem ſpectant, ex *Theologia*, *Jurisprudentia*, & *Medicina*, in utiliſſimo hoc opere collecta habentur, ordine digeſta, & contra objectas difficultates defenſa (e).

Sponte patet, tam cito, quam fieri poteſt, poſt mortem matris foetum liberandum eſſe; cum, matre mortua, in magno verſetur periculo. Neque deſperandum tamen eſt de foetus vita, licet poſt mortem matris notabile tempus effluxerit, uti pluribus conſtat obſervatis, quae videri poſſunt [f]. Inter quae mirabilis caſus eſt gravidae a marito pluribus vulneribus confoſſae, ex cujus utero, quadraginta octo poſt mortem horis, ſectione eductus fuit infans, in pede per uterum confoſſum vulneratus, qui adhuc per quadrantem horae ſupervixit.

Interim, ut ſectione liceat educere foetum in hoc caſu, certo conſtare debet de morte matris. Diſſimulari non poteſt, *Winslovium*, & alios, demonſtraſſe, mortis ſigna non ſemper adeo certa eſſe, ac vulgo creditur. Nimis notum eſt, ipſum *Veſalium*, Caeſaris Archiatrum, & Anatomicorum ſui ſaeculi principem, erroris accuſatum fuiſſe, quem peregrinatione in terram ſanctam expiare debuit, in cujus itineris reditu mortuus eſt.

(d) Cangia Mila Embryolog. Sacr. pag. 255. & ſeq. (e) Pag. 53. & ſeq.
(f) Ibid. pag. 72. & ſeq.

Adeoque patet, omni quidem hic circumſpectione opus eſſe, imprimis ſi ſubita morte e vivis erepta credatur gravida: ſyncope enim fallere poſſet: unde excitantia, & nervos acriter ſtimulantia, remedia prius tentari debent: crudele enim foret, matris nondum mortuae uterum incidere, ut foetus educatur, dum nulla ſpes eſt ſalvandae ſimul matris per ſectionem, uti mox dicetur; unde in Rituali Romano habetur (g): *Si mulier praegnans mortua fuerit, foetus quamprimum caute extrahatur*. Crudele erat illorum inſtitutum, qui inſtante jam morte, nondum tamen mortua gravida, ventrem diſcindendum ſuadebant. Contra talium barbaram carnificinam merito inſurgit Venerandus plurimum & eruditiſſimus auctor [h].

Ubi poſt morbum chronicum diu toleratum, vel & validum acutum morbum, in gravida appropinquantem mortem vidit peritus & prudens Medicus, non falletur facile, dum mortem adeſſe jam pronunciat: ſed ſumma attentio requiritur, ut ſyncopen a vera morte diſtinguat. Imprimis ſumma prudentia opus eſt in talibus, quae animi deliquiis, morbiſque hyſtericis, obnoxiae vixerint, & graviditatis tempore in validam ſyncopen lapſae fuerint. In tali enim ſyncope palleſcunt, facies collabitur, cadaveroſa fit, extrema frigent, rigeſcunt, pulſus & reſpiratio ſilent omnino. Probe memini, me ſubito vocatum fuiſſe ad gravidam mulierem, quarto circiter menſe, valida cholera & ſubitis ac copioſiſſimis evacuationibus quinque horarum ſpatio adeo exhauſtam, ut poſt convulſiones inciderit in veram ſyncopen, ita ut ab adſtantibus pro mortua haberetur, dum accedebam. Frictionibus extremorum, linteis calidis, ſtimulantibus remediis ſpirituoſis ad nares & prudenter linguae, applicatis, per quadrantem horae nihil profeci: indignabantur fere amici, quod cadaver vexarem; perrexi tamen, & poſt aliquot minuta percepi aliquem in carotidibus motum; palpebras deduxit, ingemuit, & ſenſim ad ſe rediit, bonisque nutrimentis exhauſtum corpus ſenſim repletum, gratiſque cardiacis erectae vires fuerunt, ut integre reſtituta fuerit, & ſeptimo menſe vivum infantem pepererit, debilem tamen, & qui paucis diebus tantum ſupervixit.

Certiſſimum autem illud mortis abſolutae criterium, putrefactio nempe cadaveroſa, hic exſpectari nequit; cum certo periret prius foetus: quandoque enim per biduum, imo & diutius, exſpectandum foret, antequam foetor cadaveroſus perciperetur. Sectio autem Caeſarea ad ſalvandum foetum in hoc caſu inſtituitur tantum.

Ubi ergo ſollicito examine, non perfunctorio tantum, nulla ſigna vitae apparent, nulla reſpiratio, nullus arteriarum vel cordis motus, percipitur, facies jam ante mortem cadaveroſa fuit, oculorum acies fracta (ut vocant), & quaſi lamella viſcida obducta, rigida ſunt membra, extrema frigida: ſi, maxilla inferiore a ſuperiore diducta, hiatus maneat,

(g) Cangia Mila Embryolog. Sacr. pag. 59. (h) Ibidem.

neat, qui dein, elatere musculorum per frigus cadaveris aucto, sensim minuitur, sed non ad perfectam clausuram usque; si nulla subita & copiosa evacuatio praecesserit, unde syncopes perfectae suspicio nasci posset; si nullis stimulis sopitus & cessans jam motus humorum excitari potuerit (*i*); tunc, si non physica, moralis saltem, mortis perfectae certitudo haberi poterit; quae augetur, si nequidem vivo igne corpori applicato ulla sensus aut motus signa observentur.

Optime enim notat egregius ille auctor (*k*): *Aliud est dicere, Homines multoties errasse, illos reputando mortuos, qui vitam retinebant: aliud est dicere, vivos a mortuis per signa internosci non posse: Sicuti etiam aliud est dicere, saepe adulterinam expendi pecuniam pro incorrupta; aliud tamen, adstruere, non dari modum ad discernendum in pecuniis aurum probum a vitioso: primum enim verum, secundum omnino falsum, existimatur.*

Ideo etiam in his locis, ubi lege cautum est, ne cadavera sepeliantur ante quadraginta octo horas elapsas post mortem, conceditur, ut citius inhumentur, si Medicus, qui aegro opem tulit in ultimo morbo, scripto testetur, & suo quidem periculo, se de morte vera & absoluta certum esse. Absque hoc lex adaequate servatur, ne, ruri imprimis, ubi horrendi erroris majus periculum est, nondum vere mortui sepeliantur. Sic etiam obex ponitur periculoso Judaeorum mori, qui in mortuum peccare se credunt, nisi statim post mortem calens quandoque adhuc cadaver humo tradant.

Celeberrimus Heisterus (*l*), cujus scientiam, candorem, & longaevum artis usum, omnes venerantur, de hac re habet sequentia: *Quam rarissime enim, & vix ex centum millibus, qui a prudentibus, vel etiam a mediocri vulgo, pro mortuis habiti sunt, vel semel fefellit, ut non vere mortui fuerint, atque revixerint. Neque adhuc, quantum novi, ullum prostat exemplum, quod ejusmodi gravida, pro mortua habita, sub sectione revixerit. Imo si hoc aliquando etiam praeter spem & exspectationem contingat, Medicus inde nimium terreri non debet; quia scelus non commisit, & sectionem malo animo non instituit; sed ob foetum servandum eam pro cadavere incidit; ad quod faciendum partim ex religione, partim ex legibus, ut mox ostendemus, obligatur.* Omnis autem criminis suspicio deleri videtur, si in cadavere Sectio Caesarea instituatur eadem cum cautela, acsi in vivente muliere fieret: tunc enim vulnus inter lethalia numerari nequit; cum certo constet, sanatas fuisse illas, quae hanc operationem passae fuerant, uti mox patebit. Prudenter hoc observandum jussit *Senatus Venetus* (*m*), ne sectio fieret decussata abdominis, ut in dissectionibus cadaverum fieri solet, sed talis, quae in viventibus fieri solet, dum Se-

(*i*) Ibid. pag. 60. & seq. (*k*) Ibid. pag. 66. (*l*) Instit. Chirurg. Tom. 2. Sect. V. Cap. 113. pag. 758. (*m*) Ibidem pag. 758. in notis.

ctio Caesarea adhibetur. Praeterea jussit Senatus, ut Collegium Medicorum daret magistratui nomina illorum, qui ad hanc operationem perficiendam aptissimi judicabantur. Simul voluit, horum nominum catalogum in singulis pharmacopoliis omnium oculis exponi, ut cives certo scire possent, quorum auxilium implorare deberent in tristi hoc casu; sed & haec utilitas inde sequeretur, ut majori animo & dexteritate Sectionem Caesaream facerent in vivis Chirurgi, dum eandem in cadaveribus tentassent saepius; illudque etiam fieret, quod artis obstetriciae optimi magistri toties optaverunt, ut nempe, aperto cadavere, paterent errores ab obstetricantibus commissi, sive ignorantia, sive temerariis ausibus, & debita posset statui poena, si culpa detecta foret, quam caeteroquin terra tegit.

Dicendum nunc superest de Sectione Caesarea in vivente muliere instituenda, hac spe, ut & mater, & foetus servari possint. Quamvis autem numerosa satis observata doceant, felici cum successu hoc tentatum fuisse, nemo tamen peritus credet, Sectionem Caesaream esse omnis omnino periculi expertem. Debet abdomen largo vulnere, & ipse uterus gravidus, vasis dilatatis, copioso sanguine plenis, turgens, discindi. Minime videtur mirum, sectionem illam non tantum mulieribus illam subituris, sed & Medicis, & Chirurgis, horrorem incussisse. Cumque non semper felix fuerit successus; hinc multi illam damnaverunt omnino, tanquam crudelem, & inutilem. Accedit, quod saepius nec parturiens, nec adstantes hanc operationem admittant, nisi dum jam vires fatiscunt omnino; tuncque mors, si sequatur, adscribitur operationi; cujus felix exitus sperari potuisset, modo citius fuisset adhibita. *Paraeus* (*n*) fatetur quidem, quod audiverit, Sectionem Caesaream cum successu institutam fuisse; sed tamen nunquam sibi persuadere potuit, illam, salva matre, factam fuisse; unde concludit: *Id curationis genus, quod periculi & desperationis plenum est, nunquam usurpandum esse*. Sic & *Mauriceau* (*o*) acriter insurgit contra Sectionem Caesaream, quam nunquam in viva muliere tentandam esse declarat, tanquam certo lethalem, & a qua non nisi per miraculum evadere possit mulier, si unquam aliqua sanata fuerit. Tanquam turpes fraudes, & mendacia, damnat omnes historias, quae de Sectione Caesarea, superstite matre facta, narrabantur, & imprimis in *Roussetum* acerbissime invehitur. De eadem re legitur dissertatiuncula (*p*), ubi tandem concludit peritus ille in arte obstetricia vir, quod nunquam tentaverit in vivente, nec tentabit, nisi alterius vestigia legendo, cui feliciter Sectio Caesarea successerit.

Egregius Chirurgus de *La Motte* (*q*), de operatione Caesarea agens, fate-

(*n*) Lib. de Generat. Cap. 31. Spach. Gynaec. pag. 422. (*o*) Liv. 2. Chap. 32. pag. 352. & seq. (*p*) Peu, Pratique des Accouch. Liv. 2. Chap. 2. pag. 316. &c. (*q*) Liv. IV. Chap. XII. pag. 521. & seq.

fatetur, si ob malam conformationem ossium pelvis non relinquatur spatium sufficiens, ut foetus transire possit, tunc unicam relinqui optionem, inter certam mortem matris ac foetus, & Sectionem Caesaream. Testatur, quod, si talis casus ipsi contingeret, post consilium in arte peritorum, absque haesitatione operationem susciperet, & omni cum cautela perficeret. Dicit, se credere, aeque possibilem esse hanc operationem, quam alias multas periculosas, atque ideo imprimis minus feliciter cedere, quia sero nimis, dum jam in extremis versatur puerpera, adhibetur. Damnat tamen temeritatem illorum, qui in aliis casibus difficilis partus illam adhibent, cum firmiter sibi persuasum habeat, praeter malam conformationem pelvis osseae transitum foetui negantem, omnibus aliis causis partus difficilis per artem dextera manu succurri posse. Narrat deinde casum mulieris, quae jam per triduum parturiebat, dum foetus mortui brachium extra orificium uteri pendebat. Ipsa mulier anxie desiderabat, ut inciso abdomine foetus extraheretur, & pertinacissime resistebat obstetrici ac Chirurgo, dum vel explorationis causa manum in vaginam immittere cupiebant. Nec ullum ratiocinium, nec horridus apparatus instrumentorum ad operationem requisitorum coram ipsa factus, a pertinaci proposito dimovere potuerunt hanc mulierem.

Sub specie Sectionis Caesareae instituendae, firmiter illam teneri jussit, &, manu in uterum immissa, pedibus arreptum foetum integrum, quamvis omnino putridum, eduxit momenti quasi tempore, sicque invitam, &, quantum poterat, reluctantem, liberavit.

Verum non satis mirari potui, eundem auctorem [r], in fine ejusdem capituli, ubi dixerat, se sine ulla haesitatione Sectionem Caesaream instituturum, si necessitas illam postularet, habere sequentia: *Metus, ne approbarem crudelem hanc operationem, & animos adderem aliis Chirurgis, ut illam tentarent, ad exemplum Ruleau, facit, ut protester, me, licet versarer in tali casu, ubi crederem illam absolute necessariam esse, simulque adesse optimam spem felicis successus, tamen nunquam illam tentaturum.* Longe crudelior videtur illa operatio, ubi caput infantis, in pelvis angustia immobilis haerentis, quinto jam die, cultro discidit, cerebri partem eduxit, dein, manu in cavum cranii immissa, digitis prehenso cranio, eduxit infantem, membra moventem adhuc.

Certum est hodie per numerosa satis observata, Sectionem Caesaream institutam fuisse, superstite matre, & post integra sanitate fruente, ac foecunda. Alia occasione ad §. 170. 3., ubi de vulneribus lethalibus agebatur, bini casus memorati fuerunt Sectionis Caesareae feliciter tentatae, in quorum uno obstetrix dissecto utero foetum eduxit. Plura alia collecta habentur observata (s), quae docent, Sectionem Caesaream cum suc-

(r) Ibid. pag. 526. (s) Academ. Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 623. 650. Tom. II. pag. 308. 350. Cangiamila Embryol. sacr. Lib. 3. Cap. 1. pag. 113. & seq.

succeſſu adminiſtratam fuiſſe; qualia hic recenſere nimis longum foret.

Omnes tamen in eo conveniunt, periculoſam eſſe hanc operationem; adeoque non adhibendam, ſi alia methodo liberari gravida poſſet. Conſiderando autem partuum Caeſareorum hiſtorias, patere videtur, ſaltem in quibusdam inſtitutam fuiſſe hanc operationem, dum adhuc alia in arte auxilia ſupererant, quibus cum fiducia quis uti potuiſſet. Sic legitur, ob concreta pudenda, abdomen diſſectum fuiſſe gravidae, ut foetus educeretur: ſed certe tutius ſcalpello haec concretio tolli potuiſſet, uti ex ante dictis conſtat. Eadem operatio inſtituta fuit, dum natibus prodiret infans duplicatus: notum autem eſt, talem ſitum infantis ab artis magiſtris nequidem inter laborioſos partus numerari, cum ſaepe facile ſic prodeat infans. Plures leguntur caſus mulierum, quae, ſectionem caeſaream paſſae, poſtea feliciter pepererunt, & ſaepius quidem: certe in his non potuit culpari mala pelvis conformatio, quae non emendatur hac operatione. De aliis legitur, quod ſaepius paſſae fuerint hanc operationem, dum abſque hac parere non potuerint: in his procul dubio pelvis nimis anguſta fuit, quam ut foetum adultum tranſmittere poſſet. Quamdiu in populoſiſſima Amſtelaedamenſium urbe paucis tantum notus erat *Vectis Roonhuyſianus*, illi ſoli feliciter caput incuneatum foetus liberabant ab his anguſtiis; quod aliis vel nunquam ſuccedebat, vel rariſſime, & non niſi foetu jam mortuo. Cum ergo egregiis inventis adeo aucta fuerit a *Roonhuyſio*, *Levreto*, & aliis, ars obſtetricia, ſperandum eſt, rarius occurſuram eſſe neceſſitatem Caeſareae Sectionis; praecipue, ſi ſalutari lege caveatur, ne artis imperitae mulieres obſtetricis munere fungantur, quae toties ſua inſcitia naturalem partum mutant in difficillimum.

Sectio ergo Caeſarea locum habet, ubi de impoſſibilitate partus alio modo perficiendi conſtat: hanc autem *Levret* [t] in nimia pelvis anguſtia ponit, tali nempe, ut obſtetricans manum in pelvis cavum deducere nequeat, vel ſaltem illam, poſtquam pedem infantis arripuit, retrahere non poſſit.

Praeterea, ſi utero rupto, uti ante dictum fuit, totus infans in cavo abdominis haereat, tunc partus impoſſibilis eſt, & ſola ſupereſſet Sectio Caeſarea: ſed ſi conſiderentur ſymptomata peſſima, quae uteri rupturam comitari ſolent; animi deliquium, pallor cadaveroſus, frigus extremorum, pulſus deficiens, ſudor frigidus; quem ſaepe brevi mors ſequitur; quis audebit hanc operationem tentare in ancipiti adeo ſtatu, quae tamen illico inſtitui deberet, ut prodeſſet? An unquam parturiens, parentes, adſtantes, admittent in arena captum conſilium? An invenietur Chirurgus adeo obfirmati animi, ut illam perficiendam in ſe ſuſciperet? Summo jure has difficultates movet egregius *Levret* (u).

De conceptibus illis, qui extra uterum facti ſunt, in ovario, tubis Fallopianis, &c., poſtea adhuc dicendum erit: facile autem patet, illos na-

(t) L'Art des Accouch. §. 653. pag. 107. (u) Ibid. pag. 97.

naturali via educi nunquam posse: unde & pro illis indicaretur Sectio Caesarea. Verum, uti optime monet *Levret* [w], ut gravis adeo operatio instituatur, certo constare debet, foetum non in utero, sed extra uterum, haerere. Signa autem diagnostica, quae plenam hic dant certitudinem, hactenus deficiunt.

Licet autem, ut foetus in lucem edatur, requiratur proportionata pelvis amplitudo ad caput transmittendum, partus etiam difficillimus reddi potest, quamvis pelvis bene constituta fuerit, si caput foetus solito majorem magnitudinem habuerit; quae si talis foret, ut nullo modo transire posset; sola Sectio Caesarea opem ferre posset [x], praesertim, si a calcitratione foetus, in his angustiis haerentis, metus foret rupturae uteri. Verum, cum constet multis observatis, vasta etiam robustorum infantum capita, sensim transpressa fuisse, vel forcipe, vel & *Vecte Roonhuysiano*, protracta; cum non tantum ossa capitis foetus cedere, sed & supra se mutuo scandere, possint; cum praeterea constet ex ante dictis, in difficillimo partu ipsa pelvis ossa a nexu mutuo recedere, & viam ampliorem reddere; non videtur facile haberi posse omnimoda certitudo impossibilis transitus; quae tamen requiritur, ut periculosa adeo operatio, qualis est Sectio Caesarea, instituatur. Hydrocephalo affectos infantes natos fuisse, constat, non tantum vivos, sed & per plures menses superstites [y]: ipse aliquoties vidi tales, ut mirarer, quomodo per pelvis cavum transire potuerint. Verum tamen est, satis flexilia esse plerumque in hydrocephalo calvariae ossa, & totum caput facilius posse elongari, sicque melius ad transitum adaptari. Videri possunt & illa, quae ad §. 1217. de hac re habentur.

De Methodo autem Sectionem Caesaream perficiendi scripsit *Roussetus* [z], cujus tractatus, gallica lingua scriptus, raro inveniri potest; sed hunc *Casparus Bauhinus* latinitate donavit, & invenitur in collectione *Gynaeciorum*. Optime & omnia, quae partum Caesareum spectant, collecta habentur apud *Celeb. Heisterum* (a). His addi merentur, quae *Levret* de operatione Caesarea habet (b).

§. 1317. INfantis vitio contingit, ubi ille immobilis, mortuus, vel ita situs, ut ipse sibi claudat portam.

Considerandae jam sunt illae causae partus difficilis, quae non a matre, sed ab ipso foetu, pendent.

Antea patuit, praecipuam vim, per quam foetus excluditur, pendere a va-

(w) Ibid. pag. 108. (x) Crantz de Utero rupto pag. 30. 32. (y) Ibid. in notis. (z) Isr. Spachii pag. 476. (a) Institut. Chirurg. Part. 2. Sect. V. Cap. CXIII. Tom. 2. pag. 755. & seq. (b) Suite des Observations sur les Accouch. labor. Artic. IX.

a valida vi contractili uteri, & summis, imprimis circa finem, parturientis nixibus: foetus suis viribus non adeo multum contribuere videtur, nisi quod motu membrorum irritet uterum, ut validissime contrahatur. Quotidianis autem observatis constat, foetus etiam mortuos excludi absque adeo magnis molestiis.

Verum malus situs foetus in utero frequentior causa est difficilis partus: situs naturalis foetus, partus tempore, laudatur ille, ubi vertex capitis directe, una cum orificio uteri sensim magis magisque dilatando, vaginae imminet, ita ut facies os sacrum matris respiciat, occiput ossa pubis, brachia habeat lateribus applicata, pedes sursum elatos. Talem autem situm foetus non semper habuit, sed ultimis graviditatis mensibus, in quibusdam citius, in aliis tardius, acquirit. Antea enim caput non deorsum, sed sursum, haeret [c]. Quando autem caput deorsum labitur, tunc dicitur verti foetus; quod in multis circa octavum mensem contingit; in quibusdam, dum jam parturire incipiunt. Unde monuit *Hippocrates* (*d*): *Puer autem, ubi circumquaque membranae disruptae sunt, siquidem suo momento in caput inclinet, mulier facile parit.*

Quod si in latus (transversus), aut in pedes, prodeat [id enim saepius contingit, si illuc momentum vergat, vel propter uteri amplitudinem, vel si mulier in ipso partus dolore primum non quieverit]; si sic, inquam, prodeat, difficulter pariet mulier. Jam vero ex his plurimae, vel ipsi foetus, vel una etiam cum suis foetibus matres, perierunt. Alio in loco [e] pariter difficilem pronunciat partum, si foetus transversus in utero jacuerit, aut in pedes exeat: laudat vero, tanquam perutile, si capite prodeat: *Ut enim, si quis in lecythum angusti oris olivae nucleum immittat, hunc transversarium educere non facile est; sic sane etiam mulieri gravis est affectio, ubi foetus transversarius fuerit; etenim ipsum exire perarduum: grave vero etiam est, si in pedes prodierit, & plerumque, aut matres, aut puelli, aut ambo etiam, pereunt. Est autem & haec magna causa, cur non facile exeat; si mortuus, aut sideratus, aut duplicatus fuerit.*

Transversum quidem situm foetus in utero omnes adhuc hodie agnoscunt esse difficilem; verum, si per pedes prodeat, vix non pro partu naturali ac facili habent obstetricantes, & difficiles partus plurimos feliciter absolvunt, dum malum situm obtinet foetus, si pedes arripere, & sic extrahere ex utero possint foetum. Neque etiam pro difficili adeo partu habetur, si duplicatus infans natibus prodeat, modo non nimis torosus fuerit.

Foetus autem, in utero materno haerens, mobilis est, & quamdiu nondum capite, vel alia corporis parte, in ipso pelvis cavo figitur, potest

(*c*) Noortwyk de Utero gravido pag. 208. (*d*) De Natur. puer. Cap. XI. Charter. Tom. V. pag. 324. (*e*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 31. Charter. Tom. VII. pag. 748.

test nunc hanc, nunc illam, corporis partem offerre explorantis digitis. Notavit hoc *Deventer* (*f*), & monuit, mobiles tales foetus raro recte versos prodire, sed saepius in utero jacere transversos, & tunc, aquis jam formatis, vel nihil omnino sentiri, vel & quandoque diversas foetus partes successive, manus, pedes, dorsum, &c. Vocabatur *La Motte* (*g*) ad parturientem, quae justum pariendi tempus adesse credebat: inveniebat os uteri dilatatum ad magnitudinem nummi Imperialis; dolores augebantur, aquae formabantur, & manifestè tangebat caput infantis; unde brevi secuturum partum augurabatur: sed dolores cessabant, qui vesperi sequentis diei redibant frequentes & validi; os uteri valde dilatatum, membranae aquas continentes, jamjam rumpendae, videbantur. Cessaverunt denuo dolores, & per triginta quinque dies commode se habuit; tunc parturire incepit denuo: verum non amplius tactu percipiebatur caput foetus, nec ulla alia pars, &, ruptis violentia dolorum aquis, absque difficultate *La Motte* introduxit totam manum ad carpum usque, tuncque invenit pedem & manum foetus torosi admodum ac fortis, quem pedibus arreptum non sine difficultate eduxit; ob magnam nempe corporis molem. Optime hinc concludit, non manere in eodem situ foetus, licet capite deorsum lapso pristinum mutaverint situm.

In Sacris Literis legitur (*h*) de *Thamar*, gemellis, gravida, quod *unus protulit manum, in qua obstetrix ligavit coccinum, dicens: ille egredietur prior. Illo vero retrahente manum, egressus est alter; dixitque mulier: Quare divisa est propter te maceria? & ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares: postea egressus frater ejus, in cujus manu erat coccinum, quem appellavit Zara.* Verum quidem est, quod gemelli soleant singuli in propria sua amnii membrana haerere, & communi chorio involvi; sed minime videtur impossibile, ut a motu gemellorum in utero rumpatur amnios, imprimis inter partus dolores, & tunc gemelli in eadem cava membrana haereant. Praeterea Celeberrimus *Mery* [*i*] exhibuit *Academiae Regiae scientiarum* binos gemellos, qui eodem involucro continebantur. Numerosae habentur in Historia Medica observationes foetuum inter se concretorum; qui debuerunt certo in eadem membrana cava habitasse: praeterea videmus, plures artis obstetriciae magistros enumerasse cautelas, ut in versione foetuum, dum per pedes educi debent, caveatur, ne singuli gemellorum pedes simul prehensi attrahantur, sicque partus ex difficili reddatur impossibilis. Unde confirmantur illa, quae in Historia Sacra leguntur.

Ubi vero foetus extra uterum haeret, tunc partus per solitas vias omnino impossibilis est. Antea dictum fuit, in difficili partu foetus

(*f*) Nov. lum. Obstetric. Cap. 40. pag. 176. (*g*) Traité des Accouchem. Liv. IV. Observ. 374. pag. 570. (*h*) Genes. Cap. 38. (*i*) Acad. des sciences 1693. Mémoir. pag. 116.

quandoque, rupto utero, in matris abdomen delapsos fuisse. Sed & observationes docuerunt, foetus extra uterum conceptos fuisse, in tubis Fallopianis, & in ovariis, illisque locis excrevisse in solitam molem. Sexies feliciter pepererat mulier, & septima vice gravida per sex menses bene se habuit; verum ineunte mense septimo copiosam uteri haemorrhagiam passa fuit: non diu post fuscus foetidus ichor prodiit, & in vagina incepit molestam puncturam sentire; a Chirurgo extracta fuerunt quaedam foetus ossa, & postea adhuc plura: calvaria tamen adhuc integra tactu percipiebatur, nec spes videbatur, illam per aperturam, in laterali parte vaginae observatam, posse exire, nisi putredine ossium cohaesio soluta fuisset. Varia tentata fuerunt incassum, & vomitu, diarrhoea, aliisque malis, confecta, ac emaciatissima, periit. Prudenti cadaveris dissectione facta, apparuit, tubam Fallopianam dextram, in saccum distentam, continere reliqua foetus ossa: uterus inveniebatur integer, & sanus [*k*]. Nec adeo rarum esse, foetus extra uterum concipi, & crescere, monetur [*l*]; ubi simul habetur rarus casus foetus inventi, non in cavo tubae Fallopianae, sed in sacco a membrana exteriore tubae formato: circa umbilicum tumor nascebatur, transsudans serosam materiem; quo dissecto, extrahebatur foetus, sed jam semiputridus. Nulla autem arte servari potuit misera; sed undecima post dissectum tumorem die periit. Notatur autem, quod toto graviditatis tempore nunquam lac in mammis habuerit. Plura alia similia videri poterunt (*m*).

Sed legitur & in ipso ovario conceptum factum fuisse, quod, a crescente foetu ruptum, una cum copioso sanguine in abdomen effuso, inventum fuit, tubis Fallopianis, & utero, integris (*n*).

Sponte patet, sola operatione Caesarea tales foetus, extra uterum natos, educi posse. Verum videntur deficere signa, quae deberent certo docere, talem casum adesse: nemo enim prudens hanc operationem suadebit, vel instituet, nisi certus sit omnino, absolute illam requiri. Unde in cadavere mortuae matris hoc detegitur, vel abscessu in variis locis nato, dein aperto, foetus integer, vel putrefacti jam ossa soluta a se invicem, educuntur; quales plures casus in Historia medica habentur.

§. 1318. MOrtuus cognoscitur, si immobilis; si arteriae umbilicales sentiuntur in funiculo umbilicali quiescere, maxime prope corpus infantis; si foetida exeunt; si pondus ingens; si laborat tenesmo; si syncope; horripulatione; halitu graveolente; colore livido; si diu elapsis aquis nondum pepe-

(*k*) Anton. Benevoli Dissertaz. &c. pag. 104. & seq. (*l*) Académ. des scienc. 1714. Hist. pag. 29. (*m*) Ibid. 1721. Hist. pag. 27. & 1748. in 4. Mémoir. pag. 108. & seq. (*n*) Philosoph. transact. abridg. Tom. 3. pag. 212. &c.

peperit; si epidermis prompte a cute secedit; si cutis foetus flaccida, facile separanda; ossa mollia, & mobilia.

Agendum jam de signis, ex quibus concludi potest, foetum mortuum esse. Antequam enim hoc cognoscatur, in difficili partu cogitandum semper est de matre & foetu servandis; ubi vero foetus mortuus est, rudius tractari poterit, & de sola matris salute agitur. Singula ergo expendenda sunt, & sedulo considerandum, qualem certitudinis gradum habeant.

Si immobilis. Quamvis foetum se movere in utero certum sit, tamen ingens hic occurrit diversitas, non tantum in diversis mulieribus, sed in eadem: novi plures matronas, quae credebant, se foetum mortuum, vel saltem valde debilem, parituras, cum vix ullum motum sentirent; attamen prodiit infans vegetus, & torosus. Omnium maxime solent angi gravidae, dum antea frequentes & validos motus foetus senserunt, si inter pariendum sentiant fere nullos. Verum si in difficiliori partu, ruptis jam aquis, uterus valide se contraxerit, & infantis corpus arctissime complectatur, motus vix ullus percipietur: poterit infans, in his angustiis haerens, hebetior fieri, animi deliquium levius pati, &c. Unde patet, hoc signum, si solum fuerit, satis incertum esse.

Si arteriae umbilicales &c. In partu naturali, dum caput orificium uteri, propulsis aquis, sensim dilatat, & ruptis aquis os uteri replet, funis umbilicalis tangi nequit: hinc imprimis locum haberet hoc signum, dum, una cum capite, vel alio foetus membro, prodit chorda umbilicalis, vel & quandoque sola prolabitur; quod imprimis contingere solet, dum infans transversus in utero jacet. Tunc, si nullus in chorda pulsus arteriarum percipiatur, concludi potest, infantem in summo versari periculo quidem, sed de certa morte neque ex hoc signo constat, cum languere possit foetus, & tamen postea reviviscere; uti satis frequentibus observatis constat, vitales prodiisse foetus, dum, versione facta, per pedes extrahebantur, licet in prolapsa chorda umbilicali nullus amplius arteriarum motus perciperetur.

Si foetida exeunt. Foetorem notare corruptionem jam inceptam, negari nequit; adeoque malum quidem signum est, sed non semper notat, foetum mortuum esse: potest enim ab alia causa fieri; unde merito monuit *Manningham* (o), quod *uteri excretiones foetidae non semper infantem mortuum indicant, quum a grumis sanguinis diutius retentis corruptis fieri possint*. Si enim vasis chorii, vel placentae solutis, sanguis exeat, nec libere tamen per os uteri elabatur, relictus grumescet, & aëris accessu putrescet satis cito: idem observatur post puerperium, dum grumi sanguinis in utero, quandoque & in vagina, retenti prodeunt, ad-

(o) Art. Obstetric. compend. pag. 23.

modum foetidi. Praeterea optime notat *Mauriceau* (p), contingere quandoque, ut ex gemellis unus mortuus jam computrescat, dum alter vivus, & sanus, est: talem casum se vidisse affirmat in jurisconsulti uxore, quae motum foetus viventis se sentire dicebat, dum ipsi assidens obstetrix mortuum, & putridum, testabatur. Ambo verum dixerant; primus enim, qui prodiit ex gemellis, mortuus erat, & corruptus; alter vivus, & vegetus. Sed & malus odor adest, si meconium foetus excreverit, dum adhuc in utero haeret; & acriter insurgit *Mauriceau* (q) contra illos, qui meconii excretionem pro certo & indubitato signo mortis foetus ponunt; quod certo falsissimum est, cum soleat contingere, quando foetus natibus prodit, & frequenter etiam, dum ob malum situm verti debet infans in utero, ut pedibus arreptis educi possit.

Pondus ingens. Hoc signum imprimis locum habet, dum infans aliquo tempore ante partum mortuus fuerit: si enim per aliquot dies gravida nullum omnino motum infantis senserit, & dein percipiat, dum in hoc illudve latus se convertit, ac si pondus iners huc illucve dilabatur, tunc justa suspicio nascitur foetus mortui. Si autem foetus jam pelvis cavum ingressus fuerit, & ibi haerens moriatur, facile patet, hoc signum tunc non habere locum; cum in tali casu non possit foetus situm mutare; praecipue, si, aquis elapsis, uterus se contraxerit. Optime *Hippocrates* [*] hoc notavit: *Quum mortuus foetus fuerit, tum aliis signis conjicere licet, tum etiam jubere oportet, ut modo quidem in dextrum latus jaceat, modo etiam in sinistrum convertatur. Dilabitur enim foetus in utero, quocumque se vertat mulier, velut saxum, aut aliud quidpiam, si mortuus fuerit; & pectinem frigidum mulier habet. Quod si vivat, pecten calidus est, & totus quidem venter cum reliquo corpore decidit, nihilque in eo absque reliquo corpore delabitur.*

Si laboret tenesmo &c. Nititur sic viva mater, inscia saepe, nociturum cadaver expellere. Interim ille tenesmus non semper adest: animi deliquium, horripilatio, saepius observantur; &, si foetus mortuus jam in utero putrescere inceperit, tunc & halitus graveolens adest. Verum imprimis mira mutatio in facie gravidae observatur, dum mortuum foetum gerit: pallet sublivida, labia imprimis lividum colorem habent, oculi triste quid monstrant, nec solita vivacitate resplendent, licet ignorent gravidae calamitatem suam. Quod imprimis vidi in nobili illa matrona, cujus ad §. 1306. mentionem feci, quae bis pepererat infantem mortuum, chorda propria umbilicali in nodum constricta in utero: luctuosus apparebat vultus; licet hilarem se esse testaretur omnibus; post biduum mammae concidebant; postea languere incepit, & levi febricula

(p) Traité des Malad. des femm. grosf. Tom. I. Liv. 2. Chap. XII. pag. 277.
(q) Ibid. 278. 279. (*) De Superfoetatione Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 862. 863.

la corripi; quae mansit, donec mortuus foetus prodiret. Sic vicino funere palluit, uti scitissime *Vanierius* (r) de salicum stipitibus cecinit, quibus fulcire solent hortulani teneras arbusculas;

Ut mors caeca rapit saepe optima quaeque, salignum
Exstinctis tilia atque ulmo, mirabere truncum
Fundere pallentes vicino funere ramos.

Si diu elapsis aquis non peperit. Haeret enim tunc in magnis angustiis foetus, & ab utero contracto valide comprimitur, cum antea, in liquore amnii haerens, tutus erat ob omni pressione. In periculo mortis tunc versari foetum, agnoscunt omnes; sed nullo modo certum est hoc signum, cum passim observationes doceant, per plures dies in his angustiis haesisse foetus, & tamen prodiisse in lucem vivos.

Si Epidermis &c. Ubi de *gangraena* & *sphacelo* §. 427. 429. antea agebatur, dictum fuit, dum pars corporis in mortem tendit, epidermidem a cute separatam elevari in bullas ichore plenas: dum incepta putredo in cadavere est, periti Anatomici noverunt facile separari epidermidem a suppositis partibus; quo artificio solent uti, ut epidermidis structuram indagent, & demonstrent. Unde patet, illud signum magni momenti esse, dum agitur de morte foetus.

Multo magis autem, si cutis foetus flaccida, facile separanda. Mollities enim, flacciditas, ad tactus vestigia non resurgens (§. 427. 4.), in parte corporis, numerabatur inter signa gangraenae jam praesentis; si autem his jungeretur *cutis separabilis* (§. 429. 4.), non tantum gangraenae, sive mortis inceptae, sed sphaceli, mortis nempe absolutae, indicium habetur. Si capite praevio in uteri orificio haereat infans diutius in partu difficili, tunc pars capitis aperturae orificii uteri respondens incipit in tumorem elevari, si vivit: ubi autem talis tumor non adest, vel, si adfuerit, flaccescere incipiat denuo, tunc obstetricantes fere desperant de vita foetus. *Si caput infantis in exitu haereat, cum non sit tumefactum, est, cur mortuum credas* (s).

Ossa mollia & mobilia. Hoc de ossibus capitis foetus intelligendum: notum enim est, calvariam recens nati infantis pro magna parte adhuc membranaceam esse. Quamdiu illa pars membranacea a contento encephalo tenditur, tunc caput resistit: ubi autem post mortem omnia collabuntur, subsident membranae, partes osseae calvariae in foetu vacillant, & facile ad se mutuo accedunt; adeoque & hoc merito pro malo signo habetur. Unde etiam fit, ut, mortuo jam foetu, ossibus mobilibus, caput quidem facilius transeat; verum tamen inde non sem-

per

(r) Praed. rustic. (s) Manningham Art. obstet. compend. pag. 23.

per difficilis partus emendatur; nam *Infantis mortui caput, e corruptione emollitum, non aeque ac vivi, exitum humeris in partu conciliat* [t]. Tunc saepe accidit, ut dum capite arrepto infantem educere nituntur obstetricantes, illud a trunco avellitur; qui, in utero manens, difficulter postea educi potest.

Cum autem ex modo dictis constet, omnia haec signa non dare singula plenam certitudinem mortis foetus, patet, magna cautela hic opus esse, ne instar mortui tractetur foetus, qui adhuc vivit. Apud *Hippocratem* legitur (*u*) de muliere, in quartum, vel quintum mensem gravida, quae, anasarca totius corporis tumens, simul asthmate laborabat adeo molesto, *ut decumbere non posset; sed si qua somni incideret opinio, eum sedendo caperet. Fere sine febre erat, foetusque ex longo intervallo non movebatur, ac veluti ad corruptionem tendebat.* Per bimestre spatium duravit illud asthma; postea, fabis melle conditis, mellis linctu, & *cumino Aethiopico* ex vino, usa, melius se habuit. *Deinde multa matura, pituitosa, & alba, tussi rejecit, spirandi difficultas desiit, & prolem edidit foemellam.* Cum autem nulla fiat, nec abortus, nec foetus mortui, mentio, admodum vero simile videtur, quod vivam puellam pepererit, licet motus foetus in utero non perciperetur, & gravi adeo morbo mater laboraret. Minus prudentes Medici hydropis curam tentassent validis remediis, nullam curam habentes foetus; mitioribus usus *Hippocrates* morbum abstulit, prolem servavit.

Antea enumerati fuerunt aliquot casus foetuum vivorum, uncis crudeliter laceratorum, quia mortui credebantur: plures similes in Historia Medica habentur. Unicum exemplum adhuc adducam, quia ipse *Deventer* [*w*], adeo prudens in arte obstetricia, fatetur, sibi ipsi contigisse tale infortunium. Vocabatur ad vicinum pagum, ut succurreret mulieri, per plures dies jam partuerienti, licet infans in situ naturali foret: intra bidui spatium, nec obstetrix, nec mater, ullum senserant infantis motum; hinc mortuum certo credebant, neque aliud se colligere potuisse, *Deventer* fatetur; unde matri servandae intentus rudius tractavit infantem; qui tandem in lucem prodiit vivus; & per paucos dies adhuc superstes fuit. Duo vel tria in capite aderant tubera, ex nimia compressione nata; quod maxime dolebat. Subjungit autem sequentia: *Fateor, hunc errorem totidem inde annis documento mihi & fuisse & fore posthac, dum spiritus hos regit artus, ne unquam infantem ut mortuum tractem, testimonio parturientis aut obstetricis persuasus: Imo de proprio sensu diffido, nihil ratum habens, praeter supremae capitis cuticulae dissolutionem, quae quidem ibidem haud facile dissolvitur, quia mediantibus capillis adhaeret; neque infantem ulterius sine maximo labore tangere licet.* Monet autem, dif-
fici-

(*t*) Ibidem. (*u*) Epidemic. VII. aegrot. XI. Charter. Tom. IX. pag. 557.
(*w*) Novum lum. obstet. Cap. 32. pag. 140. & seq.

ficiles illos casus tunc imprimis contingere, quando nimis magnum caput, vel pelvis angustior, est. Cum autem ars obstetricia novas suppetias acceperit per recentiorum inventa, multum sperare licet, etiam in difficillimis casibus; uti patet ex illis, quae ad §. 1316. dicta fuerunt. Monet, similem in partu difficultatem obtinere, *si propter uterum obliquum infans in meatu, instar cubiti incurvato, haeret*. Verum de hac re statim dicetur. Unde hoc tempore, dum ars obstetricandi auctior adhuc & emendatior est, firma manet conclusio, quam *Deventer* (*x*) habet: *Istiusmodi igitur infantes, de quibus hic sermo est, sive vivi, sive mortui, sola manu obstetricante, non autem instrumentis vulnificis, traducendi sunt; quoniam aegre, uti dictum est, certo cognosci potest, vivine, an emortui, sint.* Neminem poenitebit unquam, si mortuum foetum in difficili partu tractaverit, ac si vivus foret; sed quantae manent angustiae illos [*perpetuum quatiente animi tortore flagellum*], qui temerario ausu vivum infantem, uncis dilaniatum, protrahunt!

§. 1319. Simul ac foetus cognoscitur mortuus (1318.), metu gangraenae, syncopes, mortisque maternae, eximendus est, vel per pedes maxime, si fieri queat.

Quamdiu adhuc in membranis clausis haeret foetus mortuus, non tam cito corrumpitur: verum ubi, ruptis membranis, aquae jam effluxerunt, liber aëri datur aditus, & tunc in utero calido ac humido cito putrescit. Sed dum uterus undique contiguus est putrido cadaveri, metus est, ne inde pessime afficiatur, & a resorpto putrido pessima mala sequantur. Dum submersi animalis abdomen rumperetur media aestate, tanta exivit mephitis, ut vix non in animi deliquium ceciderim, dum transirem, licet sanissimus, robustus, & in ipso aetatis vigore, essem; non mirum ergo est, si syncope sequatur, dum putrescit in vivente matre cadaver. Imo a resorpto putrido febris mali moris oritur, quae post eductum foetum mortuum pergens matrem necat. Unde merito *Manningham* (*y*) monuit sequentia: *Mulieres, quae mortuum, & corruptum, infantem edunt, febre interim continua laborantes, post partum, paucis interpositis diebus, fere moriuntur*. Unde omnes conveniunt in eo, foetum mortuum quantocyus educendum esse. Notat *Mauriceau* (*z*), foetu jam per aliquod tempus mortuo, cessare dolores, vel saltem adeo languidos fieri, ut non sufficiant foetui expellendo. Suadet tunc, ut excitentur nixus parturiendi acriori clysmate injecto; quod si non successerit, obstetricantis manu educendum est foetus cadaver potius, quam ut ecbolica dicta remedia exhi-

(*x*) Novum lum. obstet. Cap. 32. pag. 142. (*y*) Art. obstetric. compend. pag. 23. (*z*) Traité des Malad. des femm. grosſ. &c. Liv. 2. Chap. 30. Tom. I. pag. 342.

exhibeantur, quae calida acria solent esse, & magnopere nocere possent, vel omnino nugacia sunt, quibus confidere nemo prudens poterit.

Imprimis autem eligitur hodie, ut pedibus extrahatur foetus mortuus, vertendo illum, si alio in situ haeserit; de qua versione sequenti numero dicetur. Ubi autem caput inclavatum haeserit, tunc illud retroprimi non potest; unde tunc uncis infixis caput protrahendum jussit *Mauriceau* [a]: Hodie forcipe *Levretiano*, vel vecte *Roonhuysiano*, feliciter hoc perficitur, & tutius, quam terrifico illo uncorum apparatu. Simul etiam consulitur famae obstetricantis, ne malevolae obstetrices, ut saepe solent, dicant, Chirurgum occidisse foetum, quem mortuum uncis protraxit. Quantum autem profecerit in melius *Embryulcia*, manifeste patebit, si videatur methodus, quam commendavit *Hippocrates* (b) ad foetum mortuum educendum. Jussit enim manus & humeros abscindi, pectus ad jugulum usque dissecari, costas contundi, dum foetus in utero haeret. In alio loco (c) jubet, ut obstetricans in magno digito unguem habeat, quo humeros a cervice solvat, ventrem discindat; interanea dein eximere mandat, & molles costas conterere; ut sic collabens foetus corpusculum facilius educi possit. Similia, imo adhuc crudeliora, alio in loco leguntur [d].

Dum per pedes arreptus foetus mortuus protrahitur, contingit aliquando, imprimis si jam putrescere incepit, ut, toto corporis trunco jam educto, collum abrumpatur, & caput solum in utero maneat. Plerumque tunc os uteri se contrahit supra caput relictum, & cum illo reäscendit, ac quidem tam alte, ut testetur *Celeberrimus Simson* (e), quod quandoque manum ad pedis distantiam, & ultra, introducere debuerit, antequam caput tangere potuerit. In tanta capitis distantia a vulva periculosum foret, uncos adhibere; & si capitis moles major fuerit pelvis cavo, tunc, illud extrahendo, contunduntur partes molles, quae inter caput foetus & pelvis ossa interjacent; unde multum mali metuendum est. Hinc credidit, utile futurum, si capitis moles minui posset, educto encephalo, & separatis, vel ad se mutuo compressis, capitis ossibus. Ut hoc tuto perficere posset, excogitavit annulum (f), cui affixum est scalpellum: annulum hunc applicat secundae phalangae digiti indicis, ita ut scalpelli acies respiciat volam manus: flexo tunc digito ad juncturam mediam, acies scalpelli parallela est primae phalangi, & sic una cum manu introducitur, pollice & reliquis digitis caput prehenditur, dein extenditur index, & scalpellum imprimitur capiti, sicque apertura fit, cui digiti immitti possunt, calvaria evacuari, & ossa educi: obser-

va-

(a) Ibid. pag. 344. (b) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 69. Charter. Tom. VII. pag. 769. 770. (c) De Superfoetatione Cap. 3. Ibid. pag. 862. (d) De Foetus in utero mortui exsectione Charter. Tom. XII. pag. 550. (e) Medic. Essays and observat. Tom. V. part. I. pag. 446. (f) Ibid. Tab. IV. Fig. 1. pag. 468.

vavit autem, quandoque ossa non tam facile solvi a se mutuo, & separari; verum hoc succedere, si exspectetur per aliquod tempus: evacuaverat hac arte calvariam, & solverat unum ex bregmatis ossibus, nec tamen caput educere poterat. Cum lassata esset misera parturiens, & *Celeberrimus Simson* pariter, per trihorium cessavit ab operatione, tuncque facile ossa a se invicem solvere potuit.

Haec sunt praecipua, quae in tristi tali casu tentari poterunt.

Si autem foetus mortuus educi nequeat, putrescet, vicina inficiet, putridum resorbebitur, corrumpet pessime matris humores; sicque, post multas miserias toleratas, citius vel serius, mors sequi solet. Hinc *Hippocrates* [g] dixit: *At vero, si cui puer immortuus fuerit in utero, neque exierit, humido existente utero, etiam nullum humorem continente; imo quum siccatus fuerit uterus; primum quidem puer intumescit, deinde colliquescunt & putrescunt carnes, ac foras effluunt, postremo vero ossa prodeunt, fluorque aliquando illam prehendit, nisi prius moriatur.* Notum est, cadaver, dum putrescit, tumere, & imprimis circa abdomen; quod optime notavit *Hippocrates*. Si cito in saniem putridam solutae carnes effluant, & validis antisepticis datis cautum sit, ne matris humores corrumpantur, quandoque evaserunt tales, ossibus, post soluta per putredinem ligamenta, successive expulsis, vel per vaginam, vel per anum; gangraena prius nata, & separata, quae partem vaginae & intestini recti accumbentis consumserat; unde postea, foedo incommodo, faeces tota vita per vaginam exeunt. Talis casus legitur (h) de muliere, quae, quinto mense graviditatis lapsa, animi deliquio corripiebatur; quod sequebatur febris valida, & profusa uteri haemorrhagia, una cum nixibus parturiendi; convaluit ita, ut posset solitos perficere labores; venter nec augebatur mole, nec subsidebat; subinde dolores sentiebat, quos semper comitabatur haemorrhagia. Octo mensibus elapsis, omnia haec mala augebantur, & finiebantur copioso alvi fluxu, cadaverosi odoris, cum tanta debilitate, in robusta caeteroquin muliere, ut de vita servanda nulla amplius spes haberetur. Post aliquot dies per anum inceperunt prodire foetus mortui membra, brachia primo, dein reliqua, ita ut intra octiduum omnes foetus partes per anum exiverint, excepta sola maxilla inferiori, quae serius prodiit. Perfecte tamen a tanto malo convaluit.

Quandoque & foetus mortui frustillatim ex umbilici regione exiverunt. Testatur *Bartholinus* (i), se hoc vidisse in muliere, quae gemellos gestare credebatur. Instante partu, post duorum dierum labores, nihil comparuit; post sex hebdomadas credidit, se foetuum motum sentire denuo, qui quinque annorum spatio perduravit; ita tamen, ut sen-

(g) De Superfoetat. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 862. (h) Acad. des scienc. in 4°. l'an. 1746. Hist. pag. 43. 44. (i) Epistol. Medicin. Centur. IV. Tom. IV. pag. 99.

ſim illos obſervaverit conſtringi, & imminui. Poſtea intumuit umbilicus, ac diſruptus fuit, & primis diebus aqua limpida, mox ſanguis, & pus effluxit, cum oſſiculis nonnullis. Sic per umbilici foramen, ſeptem octove annis patulum, quam plura oſſicula ſenſim prodierunt; ſucceſſit dein aliud foramen infra umbilicum, ex quo alia oſſicula infantis, magno cum dolore, quotidie exprimebantur a natura.

Teſtatur autem *Bartholinus*, quod plura ex his oſſiculis in Muſaeo ſervaverit. Similia & ab aliis obſervata fuerunt (*k*). Non ſine ratione creditur, ſaepius foetus, vel integre exeuntes, vel fruſtillatim eductos, extra uteri cavum haeſiſſe. Gravida, tempore ſolito geſtationis praeterlapſo, vehementiſſime parturit, nec tamen prolem enititur; febre, abdominis doloribus, ventris torminibus, aphthis, aliiſque diris ſymptomatibus, affligitur: Poſtea ſupra umbilicum apparent veſiculae, gangraenae inſtantis nunciae; quibus ruptis, ingens humorum prodiit copia, dein portio funiculi umbilicalis ſiderata, ſummo cum foetore. Poſt decem dies ſiniſtra foetus manus, ad cubiti flexum uſque, per integumenta communia abdominis, jam gangraenoſa, prominuit: poſt biduum, diſciſſo prudenter abdomine, educebatur foetus, non mediocris magnitudinis, integer, foetidus: Difficilius educebatur placenta, quae neutiquam utero, ſed ſiniſtrorſum tubae Fallopianae, ovariove, inhaerebat. Novem tamen ſeptimanarum ſpatio integre convaluit haec mulier a tanto malo, & Medicis atque Chirurgis, qui ejus curam gesſerant, monſtravit ventrem profunda cicatrice clauſum, ſed umbilico carentem (*l*). Hunc caſum imprimis ſelegi, quia omnes, qui adfuerunt, Medicos & Chirurgos probe novi; de quorum fide & peritia nullum dubium eſſe poteſt.

Quanquam autem plerumque putreſcat cadaver foetus in corpore materno relicti, & ſaepe fruſtillatim poſtea exiverit per varia loca, tamen & rari caſus docuerunt, quandoque abſque corruptione manſiſſe per plures annos, & ſola mole ac pondere moleſtum fuiſſe. Sic legitur (*m*) de Senonenſi muliere, quae, ſexageſimo octavo aetatis anno mortua, per viginti ſeptem annos foetum mortuum geſtaverat. Sterili in conjugio vixerat diu, & quadrageſimo anno ſigna graviditatis animadvertit: ceſſabant enim menſes, pica laborabat, motum infantis ſolito tempore percipiebat, mammis lacte turgentibus: abſoluto geſtationis curriculo, parturire incepit, cum ſuppreſſione urinae ad aliquot dies, quae poſtea ubertim profluxit. Credebatur & aquas ruptas fuiſſe, excreto ſimul ſanguinis coacti thrombo. Poſtea conciderunt mammae; motus infantis percipiebatur exiguus, vel nullus; nec unquam partus ſecutus fuit: per to-

tum

(*k*) Medic. Eſſays vol. V. part. I. pag. 442.

(*l*) Cornel. Trioen obſervat. Medic. Chirurg. faſcic. pag. 64. & ſeq.

(*m*) Maur. Cordaei rhemi comment. VII. in Lib. I. Hippoc. de Mulier. apud Spach. in Gynaec. pag. 740.

tum triennium misera in lecto decumbere debuit; dein ad finem vitae usque semper languit, de tumore, duritie, gravi pondere, in abdomine, pro vario corporis motu nunc in hanc, nunc in illam partem decumbente, conquesta: simul appetitus languebat, quem subinde acetariis, & absorpto omphacio, excitare tentabat. Tandem post tot calamitates, viginti septem annorum spatio toleratas, moritur. Periti Chirurgi, aperto cadavere, invenerunt uterum rugosum, & versicolorem, sed simul tactu durum, ostracodermatis instar. Non sine difficultate durus adeo uterus dissecabatur; in cujus cavo inveniebatur foetus, transversim positus, & in orbem complicatus. Insolito spectaculo obstupefacti Chirurgi Medicos advocant, ut testes & judices forent; ut autem melius totum examinari posset, omnem illam molem manubus & uncis extrahunt, domumque ferunt; quod non absque magna vi fieri poterat. Invenerunt in duro hoc utero foetum, ad coxam dextram, ad nates, & ad partem spinae dorsi, omnino accretum uteri cavae superficiei: ossa capitis tenuia quidem, sed firma, & instar cornu nitentia, cute capitis in multis locis pilosa: sinistra manus in pugnum adeo firmiter erat contracta, & summi digiti ita palmae haerebant, ut licet apparerent seriatim inter se distincti, reipsa tamen in unum idemque corpus vere lapideum concrevissent. Dextrum brachium ad umbilicum manum extendebat, quae ad carpum inadvertenter excisa fuit, & in alvo matris relicta. In genere, *facto ex oculis & tactu judicio, totum istud opus Phidiae alicujus esse dixeris, qui vel ex ebore, vel ex marmore, maturae aetatis embryi absolutissimam imaginem expressisset, maxime cum in ea duritie corpusculi moles non concidisset, imo cum cute nitida integram suam* συμμετρίαν, *&* πολιόχροιαν, *retinuisset. Partes autem internae, viscera nempe omnia, cor, & cerebrum, habebant naturaliter, eo dempto, quod ultra modum induruerant (minus tamen quam externae); ita ut hodie exertum illud corpusculum neque putredinem minetur, neque teredinem.* Cum autem milleni testes hunc foetum viderint, & manubus tractaverint, de facti veritate nullum superesse potest dubium. Caeterum Lithopaedion illud Senonense figura adumbratum habetur (*n*), ast satis rudi.

Sed & alia historia legitur (*o*) de foetu, qui per quadraginta sex annos latuit in alvo materna. Foemina nempe, quadragesimo octavo aetatis anno, omnia signa graviditatis sensit, tandemque partus dolores per septem septimanas toleravit, qui balneis adhibitis cessarunt quidem, sed abdomen tumidum remansit, absque dolore, solo pondere molestum. Postea adhuc duos infantes peperit sanos. Post mariti obitum quadraginta adhuc annis vixit; cumque semper se adhuc gravidam crederet,

 vo-

(*n*) Maur. Cordaei rhemi comment. VII. in Lib. I. Hippoc. de Mulier. apud Spach. in Gynaec. pag. 478. (*o*) Académ. des Scienc. l' an. 1721. Hist. pag. 43.

voluit, ut post mortem secaretur tumidum abdomen.

Rudi satis manu cadaver secuit Chirurgus, & ex abdomine magnum satis globum eduxit; quem, cum durus admodum esset, securis ictu aperuit. Cum in thesauro *serenissimi Ducis Wirtembergensis* servari deberet, relictus fuit in eodem statu ille globus. Per fissuram autem securi factam distinguere potuit *Celeberrimus Camerer*, in Tubingensi Academia Medicinæ Professor, foetum, in hoc globo contentum, cujus caput difforme erat, pectus admodum complanatum; & quamvis foetus ille adhuc satis flexilis esset, tamen non foetebat. Involucrum autem, foetum continens, durum valde, cartilagineum, imo osseum, apparebat, in omni ambitu, excepta illa parte, per quam adhaeserat cuidam abdominis loco; ibi enim major erat mollities, & adhæserat carni crassae, ac rubicundae. *Celeberrimus Camerer* merito credidit, foetum illum in tubarum alterutra conceptum increvisse, cum mater postea binos adhuc infantes pepererit.

Foetum autem hunc, Lutetias delatum jussu *serenissimi Ducis Wirtembergensis*, vidit *Celeberrimus Morand* (*p*), qui simul recenset historiam foetus mortui, per triginta & unum annos gestati: Plura ibidem, lectu dignissima, de foetibus in matris corpore diu latentibus habentur.

§. 1320. Situs infantis redigendus est in eum, quo foetus possit educi, vel per caput, vel per pedes inprimis.

Qualis sit situs infantis in partu naturali, ad §. 1317. dictum fuit; adeoque, si sic positus fuerit foetus, ut ipse sibi portam claudat, tunc situs ille mutandus erit, & reducendus ad naturalem. Imprimis hoc monendum est, ne dentur unquam stimulantia calida remedia in partu difficili, qui ab hac causa pendet: Urgent horum exhibitionem parturiens, adstantes, obstetrices, si minus peritae fuerint. Interim certum est, partus dolores eo plus nocere, & matri, & foetui, quo validiores ac frequentiores fuerint, si foetus sic situs sit, ut transire non possit. Leve refrigerans cardiacum, loco validi stimulantis remedii, prudens Medicus dabit, ut videatur aliquid agere, sicque querulae parturientis animum erigat, dum omnia disponuntur, ut perita manu situs perversus foetus mutetur. Magnae utilitatis autem est, si cito cognoscatur, foetum in malo situ haerere. Quando naturali in situ, praevio capite, foetus urget os uteri, illud sensim inter nixus parturientis dilatatur, & membranae, ante caput infantis positae, aquis collectis turgere incipiunt, formantque tumorem rotundum, tensum, dum dolor partus adest, flaccidiorem vero, ubi dolor remittit. Sic sensim, vi aequabili, magis magisque dilatatur os uteri, & ad felicem partum disponitur. Unde monent omnes periti

(*p*) Acad. des Scienc. l'an. 1748. in 4°. Mém. pag. 113.

ti artis obstetriciae, ne cito aquas, formari incipientes, rumpat obstetrix, nondum satis dilatato uteri orificio. Contingit enim aliquando, felici partu, foetum adhuc membranis suis inclusum prorumpere. Ubi autem aquae adeo distenderunt membranas, & os uteri jam adeo dilatatum fuerit, ut caput infantis, pone aquas haerens, in os uteri delabi possit, totamque ejus amplitudinem implere, tunc aquae rumpi poterunt; quod facile fit, si doloris tempore digito premat tumentes membranas obstetrix, vel easdem, digitis arreptas, leviter circumtorqueat. Si vero admodum tenaces fuerint hae membranae, scindi possunt, sed cum cautela, quia, erumpentibus aquis, caput foetus saepe proxime sequitur. Inter difficilis partus causas *Moschion* [q] ponit, si membranae nimis tenues rumpantur citius, sicque effundatur ille humor, qui ad lubricum lapsum (διὰ τὸ ὀλίσθημα) foetus praeparatus erat. Postea *Mauriceau*, & alii, idem monuerunt.

Si autem uterus recte positus fuerit, id est, si orificium ejus directe respondeat vaginae, & aquae formentur acuminatae, oblongae, tunc signum est, infantem male situm esse, neque capite praevio prodire (r). Quandoque tamen caput non admodum remotum est ab uteri orificio; tunc autem jubet sequentia: *Si invenerit uterum recte positum, & humores in longitudinem expansos esse; si modo manum, modo pedem, aut etiam caput, aliquatenus, tangere potuerit, tunc opportunum tempus non negligat, judicans, satis protuberare aquas, &, tactu caput aliquatenus sentiens, ocyus membranam unguibus confringat, & protinus digitis caput in ostium dirigat, obstaculis quibuscumque, manus scilicet, pedis, funiculi umbilicalis, remotis; quod tum facile fieri poterit, quia satis spatii suppetit. Capite, hoc pacto, in ostium inducto, non est, quod obstetrix metuat, idem inde recessurum esse; humoribus enim effluxis, infanti in utero recto spatium non est, sese huc illuc vertendi; quia uterus statim contractus infantem undique comprimit.* Imo, quando aquae jam dudum effluxerunt, adeo arctatur uterus, ut difficulter verti, & in alium situm redigi, possit; dum simul omnia sicca sunt: de hac difficultate conqueruntur omnes, qui de re obstetricia scripserunt; & hinc sedulo monent obstetrices, ut cito, si absolvendo partui se impares credant, peritum obstetricantem in auxilium vocent. Foetus enim in periculo versatur, parturiens debilitatur, si aquae jam dudum effluxerint, antequam tentetur foetus versio: & major vis ipsi utero applicari debet, dum in illo, jam contracto, & sicco, situs foetus mutari debet.

Veteres Medici putaverunt, foetum in utero satis mobilem esse; hinc tentaverunt, mutare situm perversum foetus, dum parturientem concutiebant

(q) Spach. Gynaec. pag. 19. 150.

(r) Deventer. Nov. lum. art. obstetric. Cap. 40. pag. 177.

bant subito, & satis valide. Sic *Hippocrates* (*s*), dum tentabat vertere foetum, *ut in caput prodiret secundum naturam*, suadet sequentia: *Supinae reclinatae molle quiddam coxis substernere oportet, atque etiam lecti pedibus aliquid supponere, quo altiores a pedibus decumbentes esse queant. Sed & coxae capite sint altiores; nullum vero capiti cervical subsit. Ad ea prospiciendum; quum vero retrusus fuerit foetus, & huc & illuc circumagatur, sublatis lapidibus, pedibus lecti suppositis, & eo quod coxis subditum fuerat, & lectum & coxas in pristinum statum restituito, capitique pulvinar supponito.* Patet satis, quod perversum foetus situm mutare in naturalem tentaverit hoc modo *Hippocrates*. An autem voluerit, situm infantis naturalem efficere, dum subducuntur fulcra lecti pedibus supposita, concussu quodam facto, an vero crediderit, illum jam adesse dum removebantur haec, dubium videri potest. *Cornarius* enim haec verba, καὶ κατὰ φύσιν καθίςαθαι, retulit ad praecedentia, quae de situ foetus agunt; *Foësius* vero, & *Charterius*, crediderunt, pertinere potius ad situm parturientis restitutum. Sed alia loca *Hippocratis* videntur docere, quod a concussione parturientis mutationem situs foetus exspectaverit. Praecedenti enim capite (*t*), simili concussione, dum partus dolores urgebant, promovere partum conabatur. Praeterea alibi (*u*), cum parturienti mulieri foetus transversus ceciderit, habet sequentia: *Concutere autem hoc modo oportet: Super tenui linteo substrato mulier reclinanda, alio superinjecto, quo ejus pudendum obveletur, & utrumque crus tenui linteo tegendum, & utraque manus. Duae autem mulieres utrumque crus apprehendant, & aliae duae utramque manum; deinde eam ipsam non minus quam decies valide concutiant. Postea vero mulier in lectum reclinetur, ita ut caput deorsum, crura autem sursum, habeat, & mulieres omnes, dimissis manubus, crura apprehendant, eamque crebro in lecto concutiant, facta in humeros rejectione, ut in ampliorem locum concussus foetus convertatur, & naturaliter prodire possit.*

Foetum, quamdiu aquae nondum effluxerunt, satis mobilem esse, & nunc hanc, nunc illam partem in uteri orificio tangi, antea dictum fuit. *Deventer* (*w*) suo testimonio idem confirmat, simulque monet obstetrices, quod *Infantes isti mobiles raro recte versi prodeant*. Verum, aquis jam elapsis, contractus uterus foetum undique stringit, & nullo concussu situs ejus mutari facile poterit. Praeterea validis illis concussionibus metuenda foret solutio placentae ab utero, & inde periculosa haemorrhagia. Unde hodie veterum haec methodus omnino exulat, & adhibetur perita obstetricantis manus, ad mutandum situm infantis ita, ut exire possit, capite praevio, vel, si hoc fieri nequeat, pedibus educatur.

Dum enim perverso situ haeret in utero foetus, non semper potest in talem

(*s*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 68. Charter. Tom. VII. pag. 769.
(*t*) De Foetus in utero mortui exsectione. Charter. Tom. XII. pag. 551.
(*u*) Ibid. pag. 768. (*w*) Nov. lum. art. obstetric. Cap. 40. pag. 176.

talem situm reponi, ut capite praevio prodeat: tantum obtineri poterit hoc, si caput non multum distet ab uteri orificio, ita ut obstetricantis digitis facile tangi, & ex situ moveri, possit: *Mauriceau* [x] indignabatur Medicis, quod generale praeceptum dederint, situm perversum infantis mutandum esse ita, ut fiat naturalis omnino; cum hoc saepius impossibile sit, neque absque periculo infantis & matris tentari possit. Unde ille pro generali regula in arte obstetricia posuit, in quovis situ perverso foetus pedibus educi debere; cui asserto optimi, & peritissimi obstetriciae artis magistri hodie adstipulantur.

Hoc tempore, si infantis pedes primo prodeant, non habetur pro partu praeternaturali, neque periti illum difficilem credunt, cum constet, illum satis cito absolvi posse, & absque periculo matris vel infantis, si reliqua omnia se naturaliter habeant. Imo jam apud *Moschionem* (y) leguntur sequentia: Reliquis infantis positionibus praefertur quidem, *Quoties in caput feruntur, ita ut in orificium matricis directum caput ejus inveniatur, manubus scilicet, & lateribus, & femoribus, junctis. Proximum vero bono schemati est, quoties & in pedibus descendit junctis, & orificio matricis oppositis, manubus scilicet per latera porrectis.*

Verum tamen est, ubi infans per pedes educitur, manus & brachia vix unquam manere exporrecta secundum corporis latera, sed sursum elevari, dum truncus corporis transit per uteri orificium; unde postea brachia una cum capite transire debent, atque ita sua mole transitum capitis reddunt difficiliorem. Fatetur *Deventer* (z), omnes auctores postulasse, *ut brachia successive producta juxta corpus ponantur; ego tamen contrarium sentio, & expertus sum, in hac, aliisque rebus plurimis; quapropter brachia juxta caput relinquenda esse, confidenter suadeo, simul cum capite excludenda. Parturiens quidem, fateor, infantem omni nisu propellere tenetur, sed nubecula est cito transitura.* &c. dein addit sequentia: *Mihi sane hoc modo res semper prospere successit; huic ergo praxi porro inhaerebo, qua periculum non est caput ab humeris avellendi, quod* Paulo Portaal *aliisque (uti ultro ipsi fatentur) saepius contigit: neque mirum hoc est: brachiis enim juxta corpus detractis, os uteri instar laquei vel tendiculae contractum, & conclusum, non raro praefocat infantem, aut si jam defunctus sit, & tenellus, caput facile avellitur, quod in utero remanens uncis dein ferreis extrahendum est.*

Si tamen caput infantis magnum fuerit, vel totus infans torosus, certum est, magnam satis vim adhibendam esse, ut caput cum brachiis simul transire possit; quod certe periculo carere non videtur. Ubi autem contrarium obtinet, tunc talis eductio tentari posset. Unde videmus,

(x) Traité des Malad. des femm. groff. Liv. 2. Chap. 21. pag. 314.
(y) Harmon. Gynaec. pars prior. Cap. XI. Spach. Gynaec. pag. 10.
(z) Nov. lum. art. obstetric. Cap. 40. pag. 198.

mus, plures, qui post *Deventer* scripserunt, & quidem in arte peritissimos, consuluisse, ut brachia detrahantur, dum infans usque ad axillas protractus fuit; licet non semper, sed saepius, hoc requiri dixerint (*a*).

Caeterum observavit *Levret* (*b*), ex viginti infantibus, qui obliquo situ in utero locantur, vix unum reperiri, qui versus sinistrum uteri latus declinet. Causam autem hujus rei nondum detegere potuit.

§. 1321. ID efficitur 1. positu Matris debito. 2. mutatione situs infantis.

1°. Duplici modo considerari potest situs puerperae; vel quatenus favet partui naturali, ut facilius prodire possit; vel etiam, dum per mutatum situm parturientis ars conatur emendare malam uteri posituram, aut majorem conciliare facilitatem, ut perversus infantis situs mutari possit. In partu naturali talis situs requiritur, ut obstetrix commode manus admovere possit, dum parturienti opem ferre debet, simulque nullum impedimentum sit, dum os coccygis in transitu capitis infantis retrocedere debet. Cum autem plures tales situs esse possint, satis magna diversitas in variis locis observatur, neque mulierculae facile a consueto more recedent. Optime monet *Levret* [*c*], in omni fere situ partum feliciter absolvi posse, si omnino naturalis fuerit; unde non oportet nimis morosum esse, si hunc illumve situm parturiens praetulerit reliquis. *Latona*, ambabus ulnis palmam circumplexa, genua fixit in molli prato, sicque *Phoebum* in lucem effudit [*d*]. Rusticas parturientes hunc situm praeferre, notat *Mauriceau* (*e*); sellam parturientium desiderant aliae, cujus figura habetur (*f*). In lecto ut pariant, laudat *Mauriceau* [*g*], & alii plures, ut partu absoluto statim quiescere possit puerpera, neque opus sit, illam ex sella parturientium in lectum deferre. Muniebatur autem linteis complicatis lectus, ut cruor, aliaeque sordes, commode auferri possent. Apud ditiores solent binos lectulos, sibi mutuo continguos, sternere, ut commode aliquot post partum horis in lectum purum, siccum, calidum, puerperae reponi possint, nec cogantur diu in his sordibus decumbere. Praeterea ad partum absolvendum laudatur, si lectus durior sit, ne in molliori lecto fovea imprimatur, quae coccygis ossis retrocessionem, & obstetricis manipulationem, impedire posset; unde *Mauriceau* [*h*] commendat, lectum sternere culcitris,

(*a*) Levret Art des Accouchem. pag. 116. Crantz Emleitung in die hebammenkunst pag. 62. (*b*) Ibid. pag. 105. (*c*) Art des Accouch. pag. 110. (*d*) Homer. Hymn. in Apoll. Spondan. pag. 347.
(*e*) Traité des malad. des femm. grofs. Liv. 2. Chap. VII. pag. 244.
(*f*) Deventer Nov. lum. art. obstet. Cap. 26. pag. 90. (*g*) Ibidem.
(*h*) Ibidem.

tris, quae pilis equinis fartae sunt, non vero plumis; eandem cautelam in difficili partu, qui obstetricantis manu absolvi debet, laudat *Levret* (*i*). Post partum autem conducit molle stratum. Pulchre hoc notavit *Moschion* [*k*], volens, ut bini sternantur lectuli; quorum unus durior utilis est, dum in lecto parturiunt; alter vero molliter stratus servit post toleratos partus labores.

Antea dictum fuit, uterum gravidum sensim magis magisque extendi, & simul adscendere ultra pelvis limites in cavum abdominis: hoc autem imprimis obtinet in uteri fundo, qui ejus pars superior est, & quandoque, uti dictum fuit, ad ventriculum usque adscendit. Facile intelligitur, uterum, adeo distentum, in abdomine declinare posse in alterutrum latus, vel & antrorsum prolabi, si abdomen propendulum fuerit, dum pessimo more loricis stringunt abdomen gravidae, sicque liberum adscensum tumentis uteri impediunt. Optime autem notat *Levret* (*l*), fundum matricis non posse retrorsum labi; obstat enim columna vertebrarum, quae naturaliter introrsum hic prominet: tantum ergo locum habere potest, ubi mala spinae conformatio adest, quae extrorsum prominere fecit lumborum vertebras. Patet simul, declinante sic fundo uteri, ejus orificium in oppositam partem vergere, neque directe respondere vaginae; unde partus difficilis sequi poterit.

Antea ad §. 1290. patuit, hanc uteri deviationem a veteribus Medicis cognitam fuisse, illamque habuisse quandoque pro causa suppressionis menstruorum; quando nempe os uteri non directe respondebat vaginae, sed oblique positum sic apprimebatur vicinis partibus, ut minueretur ejus apertura, vel & integre obturaretur. Dictum fuit tunc etiam de methodo, qua *Hippocrates* usus fuit, ut perversum uteri orificii situm mutaret in naturalem. Si autem fluoris menstrui excretio ab hac causa impediri potuit, sponte patet, difficilem partum ab eadem causa debere fieri. Colli & orificii uteri declinationem variam descripsit & *Moschion* (*m*); monuitque, obstetricem digito hoc explorare posse, variaque recenset symptomata, prout os uteri has illasve partes premit. Interim verum est, raro, vel nunquam, antequam *Deventer* scripserat, de perverso orificii uteri situ, tanquam partus difficilis causa, mentionem fecisse auctores, neque excussisse hanc rem pro dignitate; sed malum situm infantis in utero fere solum culpasse: ob hanc rationem librum suum *Lumen novum obstetricantibus* exhibere dixit, & queritur (*n*), *plerosque hanc sententiam non admodum fide dignam habituros esse; alios item nasutos, eandem ridentes, tanquam falsam & novam rejecturos.*

Postea optimi de arte obstetricandi auctores eandem sententiam confirma-

(*i*) L'Art des accouch. pag. 113. (*k*) Spach. Gynaec. pag. 4. N°. 48.
(*l*) L'Art des accouch. pag. 37. (*m*) Spach. Gynaec. pag. 18. N°. 141.
(*n*) Deventer Cap. XI. pag. 47.

firmaverunt; & *Levret* (*o*) posuit, praecipuam causam obliquati uteri pendere a loco, cui placenta adhaeret. Quamvis enim illa ut plurimum fundo, aut posteriori parti, uteri accrescat, tamen constitit observatis, placentam omni loco cavi uteri accrescere posse, nequidem circumferentia orificii uteri excepta. Cum autem placenta septem vel octo pollicum diametrum habeat, & pollicem crassa sit, patet sponte, uteri substantiam, cui placenta nectitur, augeri mole; unde fundus uteri, libere in abdomine haerens, declinabit versus illam partem, cui placenta nectitur, secundum gravitatis legem, simulque collum uteri, ejusque orificium, tendet, ob eandem rationem, versus partem directe oppositam. Sic si placenta haereat laterali parti dextrae uteri, tunc ejus fundus declinabit versus regionem iliacam dextram, collum vero haerebit in parte opposita. Hinc patet, tunc tantum imminere uterum directe pelvi, quando placenta ejus fundo, vel parti posteriori, accrevit, si gravidae corpus bene conformatum fuerit: idem fiet, si placenta accreverit orificio uteri, quod raro contingit; & fere semper tunc in fine graviditatis sequitur haemorrhagia uteri.

An tale quid indicavit *Hippocrates* (*p*), dum dixit: *Si cui secundae pueri in utero exeant, priusquam puer foras prodire incipiat, difficile parit; magisque periclitatur, nisi caput praecedat.* Si enim placenta, orificio uteri accreta, prius prodeat, profusa sequitur, & periculosa, haemorrhagia: ubi autem caput infantis statim sequitur, & obturat orificium uteri, sanguini praecluditur exitus. In textu quidem legitur χωρίον, quod pro extima foetus membrana sumi saepe solet; sed monuit *Galenus* (*q*), hoc vocabulo etiam significari secundinas (τὰ ὕστερα); sub quo nomine etiam placenta continetur.

Saepe haec uteri declinatio visu & tactu abdominis in muliere gravida detegi potest, dum in hoc illove latere fundus uteri declinans ventrem attollit in majorem tumorem: imo ipsae gravidae solent dicere, quod foetum in hoc illove latere gerant, dum & majorem molestiam, a compressione vel distractione vicinarum partium, sentiunt, & motum foetus magis percipiunt in illo latere, versus quod uteri fundus declinavit. Utile autem est haec novisse, ut postea, partus tempore, mutato parturientis situ, hoc emendari possit. Semper enim partus difficilis exspectandus erit, si uteri orificium non respondeat directe vaginae; imo quandoque partus omnino impossibilis erit, quamdiu haec fundi uteri positura non mutetur. Si enim fundus uteri antrorsum delapsus fuerit, collum & orificium uteri angulum rectum cum vagina facient, collum vesi-

(*o*) Traité des Accouchem. pag. 36. & seq. (*p*) De Superfoetat. Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 861. (*q*) Comment. in Aphor. 49. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 224. (*r*) Cap. XLVI. & sequent. pag. 201. &c. (*s*) L'Art. des Accouch. pag. 103. 110.

vesicae comprimetur, ut nihil urinae exire possit. Quomodo autem, & qua encheiresi, situs fundi uteri mutari possit, ut felix sequatur partus, apud *Deventer* [r] videri poterit, qui fuse satis de his egit; quibus & addi merentur illa, quae apud *Levret* (s) habentur.

2°. Naturalis situs infantis est, ut capite praevio, facie os sacrum matris spectante, prodeat: ubi autem a situ hoc naturali deviat infantis positura in utero, debet haec mutari, si fieri possit, uti dictum fuit; vel, si caput nimis distet ab uteri orificio, pedes quaerendi sunt, ut his arreptis perita manu protrahi possit infans. Hoc obstetricantes vocant *vertere infantem*. Quandoque contingit, ut pedibus primo prodeant; aliquando & aliae corporis partes in uteri orificio tactu percipiuntur.

Facile autem intelligitur, necessarium esse, ut distinguantur partes, quae se offerunt, ut obstetricans dirigat manum utero immissam, dum pedes quaerit. Qua autem encheiresi, & quibus cautelis, opus sit, ut infantis versio tuto fiat, apud auctores artis obstetriciae, toties jam laudatos, legi poterit, imprimis apud *Levret* (t), ubi omnia summa cum cura habentur descripta. Non enim videtur hujus loci esse, ut haec ad amussim describantur. Simulac autem constat, infantem in utero male positum esse, & orificium uteri jam apertum est, praestat statim tentare versionem, quae longe difficilius perfici poterit, si aquae jam dudum effluxerint, sicque uterus contractus sit, & siccus.

Postquam infans in lucem prodiit, nondum ab omnibus liberata est puerpera: membranae enim, in quibus infans haesit, chorda umbilicalis, & placenta, utero accreta, adhuc in cavo uteri haerent; quae omnia debent removeri, ut uterus se contrahere possit, & vasa sanguine distenta evacuari, sicque sensim ad pristinam magnitudinem redire. Omnia haec simul sumta Graeci dixerunt τὰ ὕστερα; secundinas, quasi secundum partum, ut plurimum vocaverunt alii; quoniam quandoque non leves molestias facit secundinarum eductio; unde & multa hic prudentia opus est. Cum autem omnia illa, quae sub secundinarum nomine continentur, foetu jam in lucem edito, nullum amplius usum habeant; hinc inutili hac sarcina statim uterum liberandum esse voluerunt multi. Sic *Mauriceau* (u) quantocyus secundinas educendas jubet, etiam antequam ligetur, & abscindatur, chorda umbilicalis, metuens, ne constringatur os uteri, si mora intercedat. *Deventer* [w] quidem chordam umbilicalem abscindi prius jubet; sed, hoc facto, *sine mora secundis extrahendis omnis opera impendenda erit*. Imo; si apta ad hanc rem praesto sit alia foemina, suadet, ut illa liget, & abscindat, funiculum umbilicalem, *dum obstetrix, quae primum infantem sinu excepit bene valentem, vena*

(t) L'Art des accouch. pag. 113-127. Crantz hebammenkunst pag. 135.
(u) Traité des Malad. des femm. gross. Liv. 2. Chapit. VIII. pag. 248.
(w) Nov. lum. art. obstetric. pag. 125. Cap. XXVIII.

na umbilicali nondum constricta, vel abscissa, ocyus manum immittere potest extrahendae secundinae gratia. Hanc autem methodum praeferebat ideo, quia, mox post partum, dehiscens adhuc uteri orificium, & ipse uterus nondum contractus, facile admittit obstetricantis manum, absque ulla vi adhibita, absque dolore puerperae: sic nullum periculum erat, ne, trahendo funem umbilicalem, fundus uteri inversus protraheretur: simul commode sic nexus placentae cum utero solvi potest, si nimis validus fuerit; & si mola, grumive sanguinis, in utero haererent, aut partes lacerae membranarum, omnia haec simul, manum retrahendo, sensim educi poterunt, ne haec diutius relicta putrescant. Praeterea credebat, se sic simul occasionem habere, ut uterum obliquatum in situm debitum restitueret; unde non protinus retrahebat manum; vel, si secundinam educendo hoc fecerat, denuo illam utero immittebat, & expectabat, donec uterus circa manum contraheretur. Testatur autem, hanc methodum sibi feliciter cessisse.

Alii, & magnae quidem auctoritatis in re obstetricia, viri suadent, non nimis festinandum esse; sed malunt, ut uterus, foetu jam excluso, parum contrahatur prius, antequam tentetur placentae eductio. Ita consulit Celeberrimus *Monro* (x); & versatissimus in his *Levret* (y) monuit, non tentandam esse placentae eductionem, nisi certus sit obstetricans, illam jam sic dispositam esse, ut facile sequatur.

Tunc autem, sic se habere illam, creditur, si ante partum, in partu, vel immediate post egressum infantis ex utero, copia sanguinis exeat. Signum enim hoc dat, placentam, vel integre, vel saltem pro parte, a nexu cum utero solutam esse. Quamvis enim tota chorii circumferentia utero gravido nectatur, & vasa quaedam manifeste ex utero in chorium tendentia observentur; unde ab his ruptis, dum protuberant aquae, & partus jam instat, aliqua sanguinis copia exit, sed parcior, uti antea dictum fuit; tamen maxima vasa sunt in illo loco, ubi placenta utero cohaeret. Si ergo copia sanguinis ante partum, in partu, vel immediate post partum, prodeat, novimus, placentam saltem pro parte ab utero separatam esse; adeoque merito sperari posse integram separationem, si cum prudentia & leniter trahatur funiculus umbilicalis. Verum ubi notabilis copia sanguinis non prodiit, tunc novimus, placentam adhuc tota sua superficie haerere utero; tuncque cautela opus est: rudiori enim tractione inverti posset fundus uteri non tantum, sed etiam, si placenta feliciter sequeretur, subita & profusa fieret haemorrhagia, ac valde periculosa, nisi uterus, statim se contrahendo, vasorum amplitudinem minueret.

Haec est ratio prudentis moniti, quod Celeberrimus *Levret* (z) dedit, non

(x) Medical Essays and observat. vol. 2. N°. XI. pag. 241. (y) L'Art des accouch. pag. 127. 128. (z) Ibidem.

non tentandam tunc esse statim placentae eductionem, antequam uterus signa suae contractionis det. Quandoque enim uterus, foetu distendente quamvis liber, flaccidus & iners collabitur, praecipue post laboriosum partum toleratum, & tunc totum abdomen planum, molle, ac flaccidum, tangitur; ubi vero uterus contrahitur, & cavum suum minuit post partum, tactu percipitur in puerperae abdomine tumor pyriformis, satis durus, & circumscriptus. Tunc novimus, uterum valide contrahi; adeoque educta placenta non metuitur nimia haemorrhagia.

Unde statim educendam placentam voluit, si haemorrhagia monstraverit, illam ad exitum paratam esse, ut integre evacuatus uterus se melius contrahere possit, & sic haemorrhagiam minuere: mora enim grumescit sanguis, & magnos thrombos format, qui novo labore indigent, ut exprimantur. Imo, si thrombus talis obturet uteri orificium, & flaccidus uterus se non contrahat, pergit tecta haemorrhagia, & totum uteri cavum sanguine repletur, ita ut puerpera in validam incidat syncopem. Signum periculosi illius status est, si, tangendo abdomen puerperae, uterus apparet amplus, & mollis: solum tunc remedium est, ut manu statim in cavum uteri immissa, educantur grumi, sicque uterus, hoc facto, se contrahere possit, & vasa patula claudere.

Videtur & ipsa contractio uteri conducere ad separationem placentae. Cum enim placentae lobuli ingrediantur sinus uterinae substantiae, contracto utero illi exprimuntur quasi, & hinc minus haerent. Uteri fabricam indagans *Ruyschius* (*a*) dixit, aeque ac vesicam, habere *substantiam fibrosam*, *crassam*, *motricem*; sed observavit, *etiam peculiaribus gaudere fibris motricibus*, *in orbem positis*, *& quidem eo loco*, *ubi placenta in statu naturali sese utero applicat*; *nempe in uteri fundo*. Icone adumbravit has fibras (*b*): cum tamen postea hanc iconem praeter votum minus accurate delineatam inveniret, sub finem vitae aliam dedit (*c*). Credebat autem, has fibras servire imprimis separationi, & expulsioni, placentae. Cum autem fibras illas tantum inveniret circa fundum uteri, & probe novisset, placentam non semper eidem loco adhaerere, conclusit, placentam difficilius separari, si extra sphaeram activitatis hujus musculi sita foret.

Hinc videtur concludi posse, educendam esse statim placentam, dum copiosus exit post partum sanguis: tunc enim facile sequi solet, cum saltem pro parte a cohaesione cum utero soluta sit; ubi contrarium obtinet, & uterus nondum dederit signum contractionis suae, tunc potius exspectandum esse. Nunquam autem vis adhiberi debet: doluit *Ruyschius* (*d*), quod, quinquaginta annorum spatio dum obstetricandi artem exercuisset, plures vidisset post partum felicem sanas & hilares periisse, quod pla-

(*a*) Advers. Anatom. Dec. 3. N°. X. in fine pag. 35. (*b*) Tab. 3. Fig. I.
(*c*) Tractat. Anatom. pag. 9. (*d*) Ibid. pag. 11.

placenta rudius extraheretur. *Hippocrates* (e) diserte monuit; si secundae non facile excidant, *id sensim, non vi, faciendum, ne praeter naturam divulsum quid inflammationem excitet*. Suadebat autem, ut pondere infantis solo tentaretur placentae eductio, & quidem tali modo, ut quam lenissime hoc fieret: *Supponendae itaque foetui lanae, quam maxime sublatae, recens carptae, quo paulatim cedant; aut utriculi duo copulati, aqua pleni, supra quos lanae imponendae, & supra lanas foetus collocandus; deinde uterque utriculus stilo pungendus, quo sensim aqua defluat, efluente vero aqua, utres demittantur, ac considant; his autem demissis, foetus umbilicum attrahit, umbilicus vero secundas extrahit &c. Ad eundum quoque modum, abrupto aut ante tempus abscisso umbilico, convenientibus appensis ponderibus, secundarum eductio molienda. Haec enim istorum optima est curatio, & minime laedit.*

Quamvis autem hodie haec methodus educendi placentam non adhibeatur, cum prudenti manu leniter trahendo umbilicalem chordam idem obtineatur effectus, patet tamen inde, *Hippocratem* damnasse omnem vim adhibitam.

Illa autem, quae apud *Moschionem* (f) leguntur, pulcherrima sunt; praecipue, si simul addantur, quae latina interpretatio habet addita ex *libro matricis* dicto (g); quid nempe agendum sit, si secundinae remanserint. Operae pretium credo, totum textum hic addere, quod nostris temporibus vix posset consuli quid melius.

Cum infans in manus obstetricis ceciderit, si ad umbilicum adhuc cohaeret, obstetrix debebit etiam attentare leviter, hac & illac adducens, an per ipsum umbilicum infantis possit foras adduci, adjuvante conatibus suis & ipsa parturiente; idque fiat, quando fundo non adhaerent, & orificium patet. Neque vero in directum conetur, ut ne matrix simul adducatur. Si vero tarditas ipsa moram habuerit, praeciso umbilico, separandus est infans, eumque alia mulier accipiat, & reliquum ipsa teneat, &, cum se matrix aperiat, ducendum, cum autem recludit, non conandum. Sed si ruptum, vel praecisum, statim intus se absconderit, orificio matricis patente, perunctam manum statim obstetrix immittere debebit, & si jam ad fundum matricis recesserunt, & si obvolutae sunt & natant, quacumque parte apprehensis tollere debet. Si vero adhuc ad fundum matricis tenentur, resolutis ibi digitis, & apprehensis secundinis, tentare hac & illac, & adducens persuadeat auferre. Illae vero, quae imperitia in directum conantur, frequenter & ipsam matricem adducunt. Sed si ne sic subsequutae sunt, aut orificium matricis statim se clauserit, ut neque manus immitti, neque ipsae exire possint, & fervor fuerit subsequutus, ibi, eisdem dimissis, omnibus succis, & encathismate, & cataplasmatibus, & vaporationibus, quibus ad fer-

(e) De Superfoetatione Cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 862. (f) Spach. Gynaec. pag. 4. N°. 53. & 54. (g) Harmon. Gynaec. part. prior. Cap. XIV. N°. 7. pag. 13.

fervorem uti solemus, utendum est. Hac enim diligentia, omni strictura laxata, frequentius quidquid ibi remanserit, & alienum est, foras emittitur, & sua sponte cadit. Per fervorem autem (ζέσιν) inflammationem intelligi, patet. Ideo autem alias methodos, ad secundinarum expulsionem laudatas, damnat [h]. *Sternutamenta, & a scala suspensiones, & potiones, dabant, quae eas ejicere possent, & fumos suffiebant, & pessos sanguinem educentes subjiciebant. Quin etiam pondera ad ipsum folliculum ligabant. Quae omnia nos reprobamus; si quidem fervorem partibus ipsis facere possunt, & praesentem sine dilatione sanguinis fluxum.*

Quamvis autem *Mauriceau* (i) voluerit, placentam omnino educendam esse, & quidem quantocyus fieri poterit, cum ab illa relicta mortem puerperae metueret, tamen sollicite monet, leniter tentandam esse hanc eductionem, nec majorem vim adhibendam esse dilatando os uteri, & melius esse, si quid de placenta residuum manet, illud relinquere, quam laedere uteri substantiam. Imo, totum opus naturae relinquendum esse, jubet, si violentia opus foret, ad placentam educendam; & tunc emollientissimorum decoctorum injectionem in uterum laudavit, ut & orificium uteri emolliatur, & suppuratione nata separetur placenta a cohaesione cum utero. His factis, suadet clysma, utcumque acrius, applicari, ut una cum alvi deponendae conatibus placenta prodeat; quod saepius successit; imo quibusdam, insciis fere, sponte exivit.

Inculcat obstetricibus hinc merito optimus *Ruyschius* [k], ut nullam vim adhibeant, si placenta nimis haereat, nec uteri orificium vi dilatent, sed puerperam placidae tradant quieti. Sponte enim sua os uteri laxabitur, & post aliquot horarum spatium placenta prodire solet: nec metuebat putredinem a relicta diutius placenta, cum illam nunquam observasset. Testatur enim, *Nullam puerperam, ex adstricta, & remansa, secundinarum mole, tempore plus quam quinquaginta annorum, quo ipsi Professoris in arte obstetricia sparta, ante nemini oblata, humanissime demandata fuit, obiisse, nisi placentam uterinam nimis atroci nisu per frusta eradicare voluerint. Familiare ipsi etiam fuit, eandem per dies, septimanas, quid? quod menses in utero retentam, & feliciter expulsam fuisse.*

Neque etiam ruricolae, & veterinarii, a retentis secundinis vitulinis mortem vaccae augurantur [l]. Econtra constans apud illos observatio est, secundinas, nisi simul cum vitulo prodeant, relinquendas esse; quae tunc post novem dies solent sponte prodire. Si vero statim post partum evellerentur, saepe uteri suppuratio sequeretur (m).

Peritissimus in arte obstetricia *Brudenell Exton* [n] notat, plerumque decem, quindecim, viginti, minutis, post partum, sequi secundinas, & non

(h) Ibid. N°. 9. pag. 13. 14. (i) Traité des Malad. des femm. grofs. Liv. 2. Chap. IX. pag. 252. & seq. (k) Tractat. Anatom. pag. 13. (l) Ibid. pag. 16. (m) Verhandeling van de ziekte en sterfte van het Rundvee pag. 62. (n) Sect. VII. pag. 238. & seq.

non adeo frequenter opus esse, ut immissa in uteri cavum manu separetur secundina, cum plerumque, leviter trahendo funem umbilicalem, sequi soleat: agnoscit praeterea, uteri orificium aeque facile dilatari posse, aliquot horis post partum, quam antea: fatetur, si aliquid de secundinis in utero relinquatur (modo non sequatur magna haemorrhagia), illud post unum alterumve diem sponte prodire; & quidem *absque ullo puerperae damno*. Ut consulat tamen famae obstetricantis, suadet, ut integre educantur secundinae, antequam obstetricans a puerpera recedat; rationem enim hanc addit: *in order to avoid reflections*.

Ob eandem rationem suadet, ut non nimis diu relinquatur placenta, quoniam caeteroquin posset per aliquot dies retineri. Non, quod inde tantum mali metueret; addit enim sequentia: *Si uterus a quodam accidente inflammaretur, & puerpera periret, obstetricanti imputaretur, quia secundinas reliquit.*

Ex dictis patet, mala, quae sequuntur secundinarum retentionem, saepe pendere tantum a rudiori obstetricum tentamine, dum famae suae consulere nituntur: turpe enim putant, si re infecta discedere debeant; hinc quaevis tentare audent. *Hippocrates* [o] dixit: *Ad secundarum elapsum, sternutatorio admoto, nares & os comprimere oportet*. Sed sic magnus concussus fit totius corporis, & imprimis abdominis. An autem tutum est, uterum, partus tempore jam multa passum, sternutatione, & quidem compressa, tam validè agitare? An non majus inde malum metuendum est, quam a secundinarum diuturniori retentione? Non mirum erit, si post haec tentata, licet incassum, dolores in abdomine, rigores, febres, oriantur. Sic enim alibi legitur [p]: *Quum secundae statim a partu non secesserint, imi ventris dolores in laterum inanitate suboriuntur, ac febres; quod si secundae secesserint, mulier etiam sanescit. Plerumque vero putrescunt; sexto tamen aut septimo die, aut etiam posterius, secedunt.* Quod autem putredo illa secundinarum, de qua dicit, non adeo metuenda sit, patet ex alio loco [q]: *Si mulieri secundae relictae fuerint, nisi uteri amplo ore fuerint, parcior, quam conveniat, purgatio prodit, venter durus & magnus evadit, frigus detinet, & febris acuta, & dolor totum corpus, praecipue vero ventris partem umbilico inferiorem, pondusque in utero ac tormina, ac si foetus existat, sentiuntur. Et curata secundas brevi putrefactas ejicit, & sana evadit*. Mirum non est, secundis relictis, purgationem parciorem esse, cum placenta majoribus vasis sanguineis utero nectatur, quorum solutione copiosus sanguis prodit.

Ab uteri autem solius robore secundarum retentarum expulsionem exspectasse *Hippocratem*, ex alio loco [r] patet; ubi sic habet: *Quum vero in utero gerens foetum menstruum, aut bimestrem, corruperit, & secundae exire nequeant, ipsa autem tenuis sit, hujus corpus tunc purgare, &* opi-

(o) Aphor. 49. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 224. & Epid. Lib. 2. in fine. Ibid. pag. 288. (p) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. LI. Charter. Tom. VII. pag. 757. (q) Ibid. Cap. LIII. pag. 758. (r) Ibid. Cap. LII. pag. 757.

opimum reddere, oportet. Non enim prius putrefacti foetus exeunt, nisi uteri robusti, & bene compacti, fuerint. Notum autem est, secundinas difficilius educi in abortu, praecipue, si paucorum tantum mensium fuerit; hinc saepius relinqui in utero, quam in partu tempestivo, & naturali.

Ex omnibus hactenus dictis patet, ad plenariam liberationem puerperae requiri, ut secundinae educantur: statim quidem, si valida adfuerit haemorrhagia, cum tunc periculum in mora sit; sed & tunc facilius placenta sequi solet, cum jam pro parte soluta sit ab utero; sin minus, exspectandum esse, donec uterus signa dederit contractionis suae; quod attacto abdomine cognosci potest, uti antea dictum fuit. Caeterum nullam vim adhibendam esse, si vel orificium uteri valide constrictum fuerit, vel placenta nimis fortiter haereat; cum multa majora mala metuenda sint a vi utero illata, quam a placenta relicta, quae postea sponte, citius vel serius, prodire solet. Monuit *Ægineta* [s], postquam illa recensuit, quae ad educendam placentam requiruntur: *Si ne sic quidem exemptae fuerint, non convenit turbari, post paucos enim dies putrefactae, & in saniem resolutae, excidunt.* At dum haec fiunt, a gravi odore metuebat, qui & caput oppleret, & stomachum subverteret; quod incommodum suffumigiis emendandum jubet. Non semper tamen in tantam putredinem transit placenta retenta: post tridui moram exeuntem vidi integram, dum urinam excernebat puerpera, nec putrefactam inveni; & feliciter evasit, licet tota nobilis familia aegerrime tulisset, quod impedivissem obstetricem, ne vi adhibita placentam educeret.

Cum autem sollicitae matronae eductas secundinas accurate lustrare soleant, & pessima quaevis metuant, si vel levissima suspicio fuerit, aliquid de membranis, vel de placenta, adhuc relictum fuisse in utero, quantum potui, hunc scrupulum illis eximere conatus fui; & si quid tale credidissem factum, sollicite texi, ne turbaretur malo tali nuncio puerpera, neque de fama periclitaretur obstetrix. Quidquid enim molesti, vel sinistri, postea in puerperio contigerit, attribui solet huic negligentiae. Unde metuendum est, ne imposterum obstetrices, nimis uterum mundando, ut dicunt, illum laedant. Notavit sollicite *Celeberrimus* in arte obstetricia *Levret* (t), uteri superficiem illo in loco, cui placenta adhaesit, elevari in cristas, notabilis quandoque molis, quae obstetricem fallere possent, tanquam placentae reliquiae, quas avellendo, ipsam uteri substantiam laceraret. Certus sum, quod tales reliquiae sponte postea una cum lochiis prodibunt; nec nocent puerperae; sed obstetricis famae sunt satis insidiosae, quam probus Medicus in tali casu tueri semper debet. Nec periculum est a putredine relictorum, cum & haec prudenti elotione uteri facile caveri, aut emendari, possit; uti sequenti *Capitulo* dicetur.

(s) Lib. VI. Cap. 75. pag. 93. versa.

(t) Mém. de l'Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 229.

Legi merentur quam maxime illa, quae eodem in loco (*u*) de eductione placentae habentur: omnia enim ad hanc rem requisita ibi describuntur.

Quamvis plerumque placenta adhaereat fundo uteri, tamen constat, illam & aliis locis affigi: tuncque uterus quandoque inaequaliter se contrahit, & placentam retinet, quasi in cavo peculiari uterinae substantiae (*w*), & difficulter educitur. Observavit hoc etiam *Peu* [*x*], & considerabit talem cellulam, tanquam secundum uterum, quo sola placenta continetur; & cujus orificium non absimile est orificio ipsius uteri, habens margines crassos, duros, angustos, sed laeves simul; fere semper invenit talem cellulam, si aderat, in latere dextro uteri, raro in sinistro. Inaequalem talem contractionem uteri, qua placenta retinebatur, graphice descripsit celebris in arte obstetricia *Denys* [*y*]. Vocabatur ad primiparam, quae ante quadrihorium infantem pepererat; sed funis umbilicalis ruptus fuerat, nec poterat obstetrix ullo modo placentam educere. Crediderat, se tangere placentam, sed accurato examine invenit, esse os uteri, quod admodum molle, crassum, & latum, tactu percipiebatur: manu in uteri cavum immissa, nullum placentae vestigium inveniebat; unde *Denys* vocabatur in auxilium, qui, manu in vaginam immissa, credebat pariter, se placentam ex uteri orificio prominentem tangere: orificium autem uteri pugni magnitudinem aequabat, quatuor digitos latum, & pollicem crassum: facile manum introducere potuit; sed cavum uteri digitis undique pertentando, placentam invenire non potuit; quod quam maxime mirabatur. Tandem, manu de novo in uterum immissa, invenit foramen, quod minimi digiti apicem vix admittebat; hinc credebat, uterum perforatum esse: indice digito prudenter dilatabat hoc foramen; sed mox sanguis prorumpebat, &, digito molle quid tangens, credebat intestina esse: secundum dein digitum una cum indice induxit, & percepit, in hoc loco placentam latere; hoc facto, introduxit & pollicem; sicque sensim, non tamen sine molestia, separavit placentam ab utero, & separatam eduxit.

Foemina haec postea nihil insoliti passa fuit, & perfecte convaluit.

Patet satis, difficilem talem casum esse, & requirere periti obstetricantis exercitatam manum. An non spes est, talem particularem uteri constrictionem, per quam placenta particulari quasi cavo includitur, cessaturam? Notavit *Crantz* (*z*), si in tali casu, dum manus obstetricantis in uteri cavo est, novos dolores acquirit puerpera, tunc aperitur, & penitus quasi disparet, ille saccus, in quo placenta haerebat, quae tunc facile sequitur.

Omnibus sic eductis, linteum quadruplicatum, molle, vulvae applicatur, ut frigus aëris arceatur, quod pessime noceret.

MOR-

(*u*) pag. 216. 233. (*w*) Ibid. pag. 222., & L'Art des Accouch. pag. 131. & 132. (*x*) Pratique des Accouchem. Liv. I. Chap. IV. pag. 35. (*y*) Verhand. over het Ampt der Vroed-Meesters &c. Cap. 3. pag. 31. (*z*) Hebammenkunst Capit. 9. pag. 150.

MORBI PUERPERII.

§. 1322. PUerpera corripitur lipothymia, syncope, convulsionibus, statim a partu: quia sanguis arteriosus a cerebro, & cerebello, aversus agitur in laxa abdominis vasa; dein dolore post partum, a labore tolerato, partibus contusis, a sanguine, foetu alio, secundinisve restitantibus.

Agendum jam est de morbis, qui post partum sequuntur, & qui ab ipso partu, ut causa, pendent: huc etiam spectant illa, quae a toleratis inter partum doloribus ortum ducere potuerunt. Puerpera enim potest tempore puerperii aliis morbis corripi, epidemicis v. g., aliisque, de quibus hic non agitur, licet, si occurrant tales puerperii tempore, semper in illorum curatione Medicus rationem habere debeat illarum conditionum, quae in omni puerperio adsunt.

Ut haec omnia ordine tractentur, consideranda sunt illa, quae, excusso foetu, & educta placenta, sequi debent necessario.

Ante partum uterus distentus intestina ex situ removit, omnia vicina pressit, vasa, venosa imprimis, angustavit, diaphragmatis liberam actionem impedivit, abdominis musculos, & integumenta, extendit. Evacuato utero, omnia haec cessant: pendula abdominis viscera in pristinum locum relabuntur, vicina vasa venosa, toties in gravidis varicosa, retentum sanguinem subito ad cor remittunt, cor dextrum quandoque fere obruunt; arteriosa vasa, a pressione jam libera, facilius admittunt pulsum ex corde sanguinem, quem venis jam pariter liberis tradunt. Musculi abdominales diuturna distensione robur amiserunt, pendula & flaccida integumenta non resistunt (vide §. 25. N°. 3.); post placentae separationem ab utero magna, patula, vasa uteri sanguinis copiam undatim emittunt. Omnia haec concurrunt ad producendam lipothymiam, & syncopen, statim a partu. Omnis enim fere sanguis versus inferiora vasa corporis, jam laxa & patula, vergit, parca copia ad cerebrum & cerebellum venit. Hinc merito illud tempus puerperii, quod immediate partum sequitur, pro maxime periculoso habetur, &, nisi uterus subita constrictione vasa propria angustaret, adhuc majus illud discrimen foret. Ob hanc rationem periti in arte obstetricia, uti dictum fuit, monent, placentam ab utero non esse solvendam, antequam constet, uterum jam se contrahere: unde & adeo metuunt, si uterus, integre jam vacuus, flaccidus in abdomine fluctuet, nec in globum contractus tangatur. Diffluunt

fluunt enim tunc sanguine, &, ob inanitionem subitam vasorum, convulsae pereunt; simili fere modo, ac robustissima animalia, dissectis a lanione arteriis, sanguine fere omni exhausta, validissime convelluntur, antequam moriantur. Ob eandem rationem suspectus habetur nimis facilis partus, dum, una cum aquis ruptis, uno quasi impetu, prodit foetus, vel & quando, membranis adhuc integris inclusus, una cum placenta prodit. Nullum tunc tempus relictum fuit, ut uterus se contrahere potuisset. Ubi vero post ruptas aquas aliquo intervallo foetus sequitur, tunc se jam contraxit, & undique se corpori foetus applicuit. Noverunt hoc obstetricantes, dum infantem, ob malum ejus situm, manu in uterum immissa, vertere debent, ut pedibus extrahi possit. Imprimis tale infortunium metuendum est illis mulieribus, quae, flaccidae temperiei, laute & in otio vixerunt, atque largam menstruorum copiam pati solent. Plures tales funesti casus apud auctores habentur, quos hic recensere supervacuum puto. Videtur & hoc indicasse *Hippocrates* (*a*), dum dicit: *Cum torpore exsolutiones, difficiles quidem ex partubus contingunt, & mentem emoventes, non tamen perniciosae. Sed & mensium copiam praesignificant.* Videtur autem tantum leviorem talis mali gradum indicasse, cerebri nempe actiones turbatas quidem, sed leviter. Nam vocabulum, παρακρουστικαὶ, leviorem tantum mentis emotionem designat: neque etiam mentionem fecit lipothymiae, syncopes, & convulsionum. Sed notat, copiosa menstrua habuisse tales mulieres; γυναικεῖα enim & menstruum fluorem, & purgamenta post partum, significant apud *Hippocratem*; & utrumque verum est; nam flaccidae tales mulieres, & menstruis, & lochiis in puerperio, diffluere solent.

Dein dolore post partum a labore tolerato. Quantam vim adhibeat parturiens mulier, imprimis ultimis nixibus, nemo facile credet, qui nunquam vidit. Manubus fulcra, vel adstantes, tenent quam firmissime, pedes apprimunt scabellis suppositis, lassant sic saepe robustissimas mulieres, quae opem ferunt. Secedunt aliquando ossa pelvis a se mutuo, uti praecedenti *Capitulo* dictum fuit, in difficiliori partu. Sed quanta vis requiritur tunc, ut hoc fiat! Hinc licet, foetu in lucem edito, incredibile levamen percipiant, nihilque mali se sentire, liberatas ab hac sarcina, laetae testentur; tamen, sequenti die, omnes artus quasi conquassatos dolere, sentiunt, & de magna totius corporis lassitudine conqueruntur.

Partibus contusis. Totum pelvis osseae cavum mollibus partibus tegitur, quae, dum validis nixibus transprimitur foetus, ad dura ossa premuntur, & contunduntur. Vagina observatur circa finem graviditatis quandoque intumescere, sed tumore molli; turgent aliquando labia pudendorum: contingit aliquoties, ut caput infantis, si mole majus fuerit, vel

(*a*) Coacar. Praenot. N°. 456. Charter. Tom. VIII. pag. 884.

vel subito impetu prodeat, dilaceret perinaeum, ad anum usque. Sed a valida contusione inflammatio, omnesque ejus effectus, sequi poterunt. Si caput foetus diu immobile in exitu haereat, a diuturna illa compressione sequitur gangraena partium mollium [*b*], & postea, si evaserint tales puerperae, escharae gangraenosae secedunt per suppurationem in ambitu factam: quandoque ipsum intestinum rectum, & vesica, a diuturna & continua pressione gangraenescunt; unde tristissima mala, quandoque vix medicabilia, supersunt. Tristes tales casus aliquoties vidi. Sed facile patet, molestos dolores tunc sequi debere.

An post partum, distento abdomine jam evacuato, spasmi musculorum abdominis secuti dolorem faciunt? Quandoque, sed rarius, puerperas de illo querentes audivi. In illustri matrona, quae sedecim infantes pepererat, caeterum sana, saepius tales crampi abdominis reliquo vitae tempore observabantur. Longaeva arte, muneribus gestis, & scriptis Celebris, *Johannes Storchs* (*c*), dum proprii morbi, quo tandem periit, historiam graphice describit, notat, evacuato abdomine per incisionem tumentis umbilici, se sensisse in musculis abdominalibus molestum utcumque, licet non dolentem, crampum, sive spasmum, quem comparat molestiae, quam recens enixae puerperae percipiunt ab eadem causa.

A foetu alio. Qui tunc novos labores requirit, & partes jam dolentes irritare potest; licet tamen plerumque satis cito sequi soleat, cum viae jam patulae sint.

A sanguine, secundinisve, restitantibus. Post partum tota superficies uteri sanguine madet, & imprimis ille locus, cui adhaesit placenta: uteri orificium interim arctatur, & quandoque integre clauditur, quamvis plerumque per plures horas satis facile a digitis obstetricantis dilatari possit, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Post placentae separationem, undatim profluit sanguis, sed brevi minuitur, & copia parciori depluit ex toto cavo uteri, moram ibi trahit, & grumescit; dumque tales grumi contracto utero per ejus orificium transeunt, novi dolores, & nixus excludendi, oriuntur, quos, cum post foetum jam exclusum sequantur, posteros dolores (nachwehen) vocare solent; qui saepe satis molesti sunt, & puerperae animum dejiciunt, dum se omni molestia jam defunctam credit. Antea dictum fuit, partus dolores ab uteri orificio quasi incipere, ita ut perita obstetrix, contractionem quandam in uteri orificio, cum tremulo quodam motu, advertens, moneat parturientem, ut mox secuturum pariendi nixum strenue promoveat; si nempe omnia ad partum naturalem rite fuerint disposita. Post partum autem illa irritabilitas orificii uterini adhuc manet; unde, dum grumus concreti sanguinis impingitur orificio uteri, illudque sic irritat, totus ute-

(*b*) Levret l'Art des accouchem. pag. 169.

(*c*) Histor. hydrop. universal. &c. pag. 46.

uterus valide contrahitur, sicque grumum transprimit.

In pluribus vidi, ipsum sanguinem, nondum concretum, dum per os uteri transit, dolores illos, & nixus, excitasse. Antea ad §. 1308. dictum fuit, dum periculosa uteri haemorrhagia eductionem foetus requirit, leni & prudenti dilatatione oris uteri excitari partus dolores, si non adsint; augeri vero, si jam praesto sint. Unde patet ratio dolorum, qui, ob rententum in utero sanguinem, post partum sequuntur.

Nec leves saepe sunt illi nixus: *Ruyschius* (*d*) monet sequentia: *Certo certius autumo, uterum sese summopere movere in partu, omnesque partus conatus naturales ab utero fere pendere. Qui conatus post partum non raro adeo vehementer perseverant, ut uterus semet ipsum invertens e corpore procidat. In aliis puerperis, paucis horis a partu, expertus sum, uteri motum fuisse adeo evidentem, ut obstetrices, imo & puerperae, saepius mihi dixerint, alium foetum adhuc in utero restare.* Fatetur, se, manu abdomini puerperae admota, illum motum adeo manifeste percepisse, ut non valde exercitatus facile falli potuisset.

Quandoque illa uteri contractio tam valida est, ut ex grumo sanguinis omne fluidius exprimat, & illum condenset in massam quasi carneam, satis firmam, quae saepe cavi interni uteri exprimit figuram, posteaque citius vel serius expellitur, ac saepe pro *mola* sic dicta habetur: tali massa expulsa denuo sanguis de utero exit, novus grumus nascitur, qui similiter densatur: aliquando in puerpera tres successive grumos redditos vidi; sed primo secundus minor erat mole, tertius secundo, & omnes uteri cavum figura sua exprimebant, tanto minores nempe, quanto uterus contractior cavitatem suam minuerat. Figuras talium concretionum dedit *Ruyschius* [*e*], & notat, quandoque aliquid membranis analogum illis appensum inveniri. Notum autem est, ex sanguine tales membranas concrescere posse, & similes, post venae sectionem in pede institutam, aquae innatare.

Similes dolores a secundinis restantibus fieri posse, sponte patet; de qua re praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1323. FAscia lata laxum abdomen fulciens tollit priora mala (1322.). Foetus alius, secundinae partes, grumi sanguinis, manu educenda.

Antea ad §. 1240., ubi de paracentesi abdominis agebatur, notatum fuit, olim non simul & semel, sed partitis vicibus, aquas hydropicorum eductas fuisse; quia observatum fuerat, animi deliquia, & syncopen, imo mortem, sequi, si integre evacuaretur abdomen lympha collecta

(*d*) Observat. Anatom. Chirurg. N_0. 93. pag. 86. 87. (*e*) Ibid. Observat. 28. 29. pag. 25. & seq.

lecta turgidum. Ratio tunc data fuit; quod nempe in laxa illa, & omni pressione libera, abdominis viscera, ac vasa, sanguis irrueret, sicque a cerebro & cerebello averteretur: simul etiam periculum erat, ne vasa & viscera, diu in aquosa hac colluvie macerata, a subito irruente sanguine rumperentur. Postquam autem idonea ligatura stringebatur abdomen sensim magis magisque, pro ratione effluentis aquae, numerosis experimentis evictum fuit, tuto omnes hydropicorum aquas simul & semel educi posse, neque tunc sequi animi deliquium, aut syncopen.

Verum idem obtinet post puerperium, adeoque & eadem cautela indicatur: haberi tamen ratio debet, post validos adeo nixus, imprimis in difficiliori partu, abdomen, quasi contusum foret, obtuse dolere, uterumque ipsum similiter affectum esse. Unde valida constrictio abdominis hic nocere posset, uti optime monet *Mauriceau* (*f*); hinc suadet, tali modo applicetur ligatura, ut firmet & fulciat quidem laxum abdomen, non vero valide premat. Magnum, quadratum, splenium applicare jussit toti abdomini, & dein moderata ligatura firmari. Legi meretur tractatulus, quem *Celeberrimus de Gorter* (*g*) de fulciendo abdomine post puerperium scripsit lingua vernacula, ut eradicaret pessimam methodum, qua uti solebant mulierculae, puerperarum custodes, dum stringebant cingulo, vel angusta fascia, circa medium corporis puerperas, & valide quidem (nullibi enim pejus & pertinacius insaniunt stolidae anus, quam apud puerperas). Pulcherrimos autem effectus vidit semper, dum post partum statim abdomen molliter fulciretur lata fascia, mantili, vel mappa; quae, si post aliquot horas, detumescente magis abdomine, laxius haerere incipiat, denuo moderate adduci potest, cavendo tamen semper validam compressionem. Observavit, hac methodo, minores dolores post partum sequi, minus grumosi sanguinis in utero colligi. Praeterea vidit, alvum facilius sequi in puerperio, dum aliter durae faeces in colo intestino, facile distendendo, colliguntur in majorem molem, quae postea summas molestias parere potest, dum per anum debet exprimi. Pulchrum & effectum observavit in haemorrhagiis uteri chronicis, etiam in senili aetate, dum sacculum, roborantibus remediis plenum, applicabat abdomini, & simili fascia firmabat (*h*).

Foetum alium educendum esse, sponte patet, & cautelae, in tali casu observandae, passim apud obstetriciae artis auctores, antea saepius laudatos, habentur.

Secundinae partes, grumi sanguinis, manu educenda. De hac re ad §. 1321. dictum fuit: manu autem haec educenda esse, ideo monetur, quia quibusdam Medicis in more fuit, dare emmenagoga, & ecbolica dicta, remedia valida, si vel minima suspicio foret, aliquid adhuc

(*f*) Malad. des femm. Accouch. Tom. I. Liv. 3. Chap. 2. pag. 376. 377.
(*g*) Van de Sluitband &c. (*h*) Ibid. pag. 36. & seq.

adhuc latere in cavo uteri ; quae methodus certe periculosa est , cum omnia talia remedia stimulantia , & calida , sint , quae recens enixis puerperis minime conducunt . Illa ergo potius manu educenda sunt , si uteri orificium adhuc patulum sit , vel absque vi adhibita dilatari commode possit : ut facile exeat , si quid grumosi in utero collectum fuerit denuo , jussit *Moschion* (*i*) , ut puerpera *decumbat* , *modice patentibus* (*diductis*) *pedibus* , *ut quidquid ex ea exire coeperit* , *non impediatur* . Ne nempe , femoribus adductis , grumis impleatur vagina , sicque liber exitus lochiorum ex utero impediatur .

Si autem commode haec educi nequeant , metus est , ne aëris accessu putrescant , sicque utero noceant , vel & , resorpto putrido , febris mali moris accendatur , antequam haec in utero relicta sponte prodeant . Dignum Academiae Chirurgicae membrum *Recolin* (*k*) tentavit in tali casu per siphonem aquam calidam injicere in uteri cavum ; quod cum absque ulla violentia fieri possit , utile & tutum videtur . Nec successu caruit , uti in casibus ibi enumeratis patuit . Verum quidem est , quod haec injectio aquae calidae in uterum facta fuerit in foeminis abortum passis ; in quo casu placentae saepissime retinentur , & adeo tenerae sunt , ut pars prominens ex orificio uteri statim abrumpatur , si tentetur protractio . Sed nulla videtur esse ratio , quare idem non tentaretur , si post partum maturi foetus placentae pars , vel grumi sanguinis , in utero retenta fuerint . Aqua calida emollit , ac solvit , & merito sperari poterit , unda aquae elabentis haec elui posse : quod si statim non sequantur , saltem hoc commodi inde habetur , quod putredo sic eluatur , adeoque diuturnior horum in utero mora minus periculosa sit : tuto autem repeti poterit haec injectio , & praeferenda semper videtur violentae orificii uteri dilatationi .

Videtur autem *Hippocrates* [*l*] injectione simili usus fuisse , dum uterus purulentus erat , & inde sterilitas sequebatur . *Nam pus genituram enecat* , *&* *corrumpit* . *Ac proinde pus ex uteris expurgare oportet* , *&* *uteri tuberculum tollere* . Postea addit : *Et uteri hoc modo colluendi ; lac equinum coctum per sacculum tenuissimum & purissimum transmissum infundito* , *idoneo clystere facto* . Hoc modo tenuissima serosa lactis equini pars , per sacculum transiens , depurando utero adhibebatur . Quod autem non in vaginam , sed in uterum ipsum , injici curaverit *Hippocrates* illud serum , vel inde patet , quod in utero esset tuberculum purulentum , cujus detersionem , & medelam , moliebatur . Praeterea hoc confirmatur , quia peculiarem siphonem describit , qui huic injectioni serviret ; & quem sic describit : *Clysteris quidem summa pars laevis esto* , *qualis specilli* , *argen-*

(*i*) Spach. Gynaec. pag. 5. N$_o$. 55. Harm. Gynaec. part. prior. Cap. XVII. pag. 14. (*k*) Acad. de Chirurg. Tom. III. pag. 202. & seq. (*l*) De Infoecundis Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 850.

gentea, supra quam, interjecto parvo spatio, foramen perforetur. Sint autem & alia foramina, hinc & inde singula, aequaliter inter se distantia, ex obliqua [*laterali*] *parte aequalia, non magna, sed angusta. Clysteris quidem apex solidus esto, ac reliquum totum cavum sit, quasi fistula, cui suis foeminae vesica, aqua calida probe emollita, & madefacta, alliganda est. Ubi eam alligaris, infuso in vesicam lacte, in foramina tenue linteum immittito, ne lac effluat. Postquam occluseris vesicam, alligatam mulieri ipsi, quam clystere lavaturus es, dato. Illa vero, detracto obturamento, in uterum indat. Noscet autem ipsa, ubi indere oporteat. Deinde vesicam manu comprimito, quoad totum pus foras effluxerit. Id autem manifestum erit, ubi pus non amplius cum lacte exierit; patet enim, cum nullum amplius inest, tunc desistere oportere.* Cum autem *Hippocratis* scopus esset, cavum uteri a pure liberare, abluendo; hinc lateralem tubi partem perforari jussit plurimis foraminulis. Cum autem *Recolin*, per injectionem aquae calidae in uteri cavum, tentaret sanguinis grumos solvere, ac dividere, & placentam, si forte in quadam parte adhuc utero haereret, impetu & copia injectae aquae separare; hinc merito curavit, ut sipho unicum tantum, & majus, foramen haberet in apice, in laterali autem ejus parte nullum.

Alia adhuc apud *Hippocratem* loca occurrunt, quae docere videntur, quod injectionibus uterinis usus fuerit; sed cum non adeo evidentia sint, sufficiet textus modo citatus.

§. 1324. DOlor a labore tollitur opiato, antacido, cardiaco, diluente, fotu anodyno externo..

Dolores post partum quandoque satis molesti sunt, nati a causis §. 1322. recensitis. Papaveris succus inspissatus, qui sub nomine *opii* in officinis prostat, vel & varia ejus praeparata, aut medicamenta composita, solent a plurimis laudari ad hos sedandos. Non tamen omnibus horum usus placet. Quidam, & peritissimi etiam in arte obstetricia, viri (*m*) damnaverunt opium, & omnia ejus praeparata.

Si tamen, attento animo, & ab omni praejudicio libero, perpendantur illa, quae immediate post partum observantur, videtur horum usus non esse repudiandus. In ultimis praecipue partus nixibus ingens agitatio totius corporis adfuit, metus de propria & prolis salute, tristitia quandoque non levis, dum mortem instare credebant, saepe nimis pusillanimes. Verum est, haec, partu absoluto, minui quidem; sed non semper cito cessant. Uterus, qui validissimo nixu egit, ut foetum expelleret, non quiescit statim post partum, sed pergit quandoque validissime moveri, uti ad §. 1322. ex observationibus *Ruyschii* dictum fuit. Summa illa molimina parturientis, dum obstetrix, dum adstantes, exclamant,

(*m*) Levret l'Art des accouchem. pag. 138.

mant, nunc urgendum esse, nunc omnem vim adhibendam esse, si una cum prole salva esse velit, diutius haerent, quam creditur. Vidi hominem, jamjam submergendum, baculum porrectum validissime manu strinxisse; ex aquis eductus, in calidum lectum depositus, tamen non potuit manum diducere: &, dum adstantes hoc tentarent, potius digitos fregissent; post integram horam spasmus ille solutus fuit tandem. Observatur saepius in puerperis, satis valide constringi orificium uteri, ita ut non nisi vi diduci possit, ut grumi, vel secundinarum reliquiae, eximantur. Prudentiores in tali casu exspectare malunt, donec spasmodica illa contractio multum minuatur, vel cesset.

Vidi tunc toties, opio prudenter dato, omnes illos dolores siluisse, & post pacatum somnum grumos concreti sanguinis sponte exivisse, absque omni molestia. Candide fateor, me semper adhibuisse opiata post partum, nec poenituit unquam, cum sancte testari possim, quod nunquam inde ullam noxam viderim.

Verum opio, depurato simpliciter, usus fui; & dedi parca dosi, sed repetitis vicibus, donec optata quies sequeretur; a qua miro modo reficiebantur. Haec autem cautela requiritur, cum Medici observent, variam copiam opii in diversis requiri, ut sequatur effectus: a medio autem grano in adulta nunquam aliquid metuendum est, & talis dosis pro re nata repeti poterit. Hinc aliquot grana opii in mixtura, sive potione, diluuntur, quae cochleatim exhibetur; vel & haec cum pulvisculis absorbentibus teruntur, & divisis dosibus dantur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tales formulae habentur; ad quarum normam plures similes componi poterunt.

A compositis autem medicamentis opiatis semper abstinui; qualia sunt, *Theriaca Andromachi*, *Mithridatium Damocratis*, *Philonium Mesues*, & his similia: partim, quia unica dosi assumi solent; partim, quia calidis aromatibus simul constant, & periculo quandoque non vacat horum exhibitio, cum diversam adeo quantitatem opii in se contineant, licet promiscue laudari soleant. *Theriaca* enim triplo plus opii habet, quam *Mithridatium*; *Philonium* longe magis soporiferum est, quam ipsa *Theriaca*, & praeterea piperis, calidissimi aromatis, notabilem copiam habet. Cum autem succi papaveris efficacia sola hic opus sit, purum exhibere praestat, quam aliis inutilibus, quandoque & noxiis, mistum.

Cum autem quandoque partus doloribus exhaustae puerperae langueant, grata aromatica simul exhibentur, sed leniora tantum, vel saltem adeo refracta dosi, ut amabili fragrantia languentes reficere possint quidem, nec tamen valido nimis stimulo nocere valeant. Unde vel fragrantes aquae stillatitiae exhibentur; vel molle avenae & hordei decoctum, addita quarta parte fragrantis vini Rhenani, superbibitur [qualis formula in *Materia Medica* pariter habetur]; vel & una alterave guttula olei stil-

ſtillatitii Cinnamomi cum ſaccharo diu triti in mortario vitreo pulviſculis additur, qui diviſis doſibus ſumuntur.

Adduntur autem his acidum abſorbentia; quia ſaepius gravidae laborant ſoda acida dicta, & poſt partum exhibentur quandoque acida, quale eſt decoctum modo laudatum, vel ſaltem aceſcentia, ut pulticulae hordeaceae, avenaceae, panatellae, emulſa, ac ſimilia; unde etiam haec poſtea ad §. 1331. laudabuntur.

In omnibus tamen his conſideranda eſt puerperae temperies; quae ſi calida ſanguinea fuerit, mitiora tantum locum habere poterunt, ſub titulo cardiacorum; econtra mucoſae frigidae temperiei parum magis actuoſa concedi poterunt. Cavendum tamen ſemper, ne calida admodum ſtimulantia dentur: peſſimus in quibusdam locis mos obtinet, imprimis ruri, ut recens enixis vinum calidum, larga copia macis & cinnamomi addita, dilutis ſimul aliquot ovorum vitellis in hoc vino aromatico, propinent, & quidem adeo largiter, ut non ſemel paucis poſt partum horis puerperas temulentas viderim. Sponte patet, nihil damnoſius fieri poſſe. Prudentiores carnis juſcula, repetitis vicibus, & parca copia ſimul, exhibent, pulchro cum effectu; & ſubinde unum alterumve cochlear recentis olei amygdalarum, vel ſolum, vel cum juſculo, propinant; quod optime prodeſt demulcendo, ſi ventriculus ferat; quaedam enim nauſeant inde, & tunc melius eſt oleo abſtinere, ac blanda emulſa ex ſeminibus oleoſis ſubſtituere, quae diluendo proſunt, dum olei copiam ſimul habent, & a ventriculo facile tolerantur, blandumque nutrimentum ſuppeditant.

Cum autem blanda quies adeo proſit recens enixis, facile patet, quid ſentiendum ſit de illa conſuetudine, quae in multis locis invaluit, ut nempe puerperae, tribus primis poſt partum horis, ab omni ſomno arceantur. Hinc garrulae mulierculae, quandoque plus potae, circumſtrepunt, alta voce inclamant, ſi vel palpebras nictitare videant, imo & inſtrumentis muſicis vicini laetitiam teſtantur, ut ſimul vigilem ſervent puerperam. Videtur origo hujus conſuetudinis haec eſſe. Antea monitum fuit, poſt partum quandoque, utero flaccido manente, nec ſe contrahente, immani haemorrhagia ſubito periiſſe puerperas; quas, dum dormientes credebant, inveniebant praeter ſpem mortuas. Verum, ſi lata faſcia abdomen fulciatur, & uterus ſigna contractionis ſuae dederit, ille metus abeſt. Praeterea, ſi Medicus, vel perita obſtetrix, lecto puerperae aſſideat primis illis horis, facile apparebit, ſi quid ſiniſtri metuendum hic ſit, & prompta poterit adhiberi medela, uti antea dictum fuit. Prudentia jubet, ut, primis illis horis, non deſeratur puerpera; ſed nullo modo requiritur, ut perpetuo ſtrepitu vigilare cogatur. Vivida lux puerperis nocet; haec ergo ſic moderanda eſt, ne oculos nimis feriat; ſic tamen, ut aſſidens lecto diſtinguere poſſit, an facies ſubito palleſcat, aut collabatur; an anxia fieri incipiat; pulſus autem, & reſpiratio, facile

cile docebunt peritum, an vires vitales collabi incipiant. Leni cardiaco, sed grato, adductione fasciae latae, qua abdomen fulcitur, instans animi deliquium tolli poterit, uti saepius expertus fui.

Cum autem pudendorum labia in partu multum passa fuerint, praecipue in primiparis, & si caput infantis fuerit majoris molis, aut diutius in exitu vulvae haeserit, fotu anodyno blando illa fovere convenit. Ex oleo amygdalarum, vitellis & albumine ovorum, simul mistis, supra cineres calidos, mollius cataplasma parabat *Mauriceau* [n], quod linteo illitum applicabat vulvae, & renovabat post tres vel quatuor horas, si opus foret: dein fovebat, primis quinque, vel sex, a partu diebus, bis vel ter de die decocto, ex hordeo, seminibus lini, emollientibusve aliis herbis, parato; simulque a grumoso sanguine, & aliis sordibus, depurabat: alii tepido lacte fovent: apud quosdam cerevisia calida, admisto butyro, in usu est. Si labia vulvae tumuerint hydropicae, uti quandoque contingit, discutientia remedia his addi poterunt, uti *flores sambuci*, *chamaemeli*, *salvia*, *&c.*

§. 1325. NImio lochiorum fluxu vexatur, a nimia fluiditate, agitatione sanguinis, vel ut plurimum a retentis (1322.) in utero, ejus contractionem impedientibus.

Nimia dicuntur lochia, quando quantitatem solitam excedunt; hinc, ut quid certi de hac re statui posset, deberet cognosci illa copia, quae naturaliter exire solet; quod non adeo facile est; cum linteis excipi lochia, vel lectum his consPurcari, novit tantum Medicus, & hinc quantitatem conjectura tantum assequi possit. Unde etiam de lochiorum quantitate debita apud omnes fere auctores, qui de arte obstetricia scripserunt, silentium invenitur; sed tantum de nimiis, vel de suppressis, lochiis dicunt. *Hippocrates* (o) quidem (uti alia occasione ad §. 1284. memini, ubi de quantitate fluoris menstrui agebatur) dixit: *Prodeunt autem lochia sanae mulieri satis abunde, primum Atticae heminae & dimidiae mensura, aut paulo copiosiora, deinde ad ejus rationem pauciora, quoad desinant:* similia his alio in loco habentur [p], ubi eadem mensura describitur; sed additur, quod quandoque paulo plus, quandoque paulo minus, prodeat. Videtur autem hemina Attica cum dimidia assignari tantum illi sanguinis copiae, quae primo impetu, postquam soluta fuit placenta, exit, & quaquaversum dispergitur, *non secus ac aqua in mensam effusa* (q): sanguis enim, qui postea exit, difficilius, quoad quantitatem determinari poterit, cum fomenta, cataplasmata, &c., quae solent vulvae applicari post partum, hoc consPurcentur.

Prae-

(n) Malad. des femm. Accouch. Tom. I. Liv. 3. Chap. 2. pag. 374. (o) De Mulier. morbis Lib. I. Cap. 71. Charter. Tom. VII. pag. 771. (p) De Natur. puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 314. 315. (q) Ibidem.

Praeterea observatur ingens diversitas in variis puerperis non tantum, sed etiam in eadem foemina in diversis puerperiis. Antea monitum fuit, validas, & quotidiano labore duratas, mulieres parcum habere fluorem menstruum, & lochia pariter minori in his copia prodire: contrarium obtinet in illis, quae, opipare viventes, inerti languent otio. Cum autem uterus, dum distenditur in graviditate, sensim magis dilatata vasa acquirat, uti antea dictum fuit, eo largiora lochia exspectanda erunt, quo magis distentus fuit uterus; & haec est ratio, quare in eadem muliere, diversis puerperiis, lochiorum quantitas varia esse possit. Notavit in *Aphorismis*, quos tanquam corollaria ex propriis scriptis collegit *Mauriceau* (r), puerperas, quae magnos infantes pepererunt, statim post partum validam plerumque haemorrhagiam pati; quia communiter in tali casu major esse solet placenta, & ampliora habere vasa, quibus uteri vasa, similiter aucta, respondent.

Credidit *Galenus* [s], *foetum in se meliorem, qua nutriatur, sanguinis portionem trahere, deteriorem relinquere; quae causa est praegnantibus cacochymiae, quam natura post partum evacuat*. Et paulo post subjungit, quod ideo *Lochia*, *seu puerperii purgationem*, *Medici nominaverint*, *non simpliciter vacuationem*. Quamvis autem per illa, quae successive postea de utero fluunt, depuretur uterus, uti postea dicetur; tamen ille sanguis, qui statim post separatam placentam copiosus effluit, purus est, non vero sanguinis purgamentum relictum, postquam melior pars in nutrimentum foetus absumta fuit. Optime hoc notavit *Hippocrates* (t), ubi de lochiis agit: *Prodeunt autem, velut sanguis e victima, si sana sit mulier (ut diximus), & sana futura sit, citoque concrescunt, & expurgantur*. Eadem habet alio in loco (u); dein addit sequentia: *Si vero sana non sit mulier, neque sana futura, purgatio tum parcior, tum specie deterior, prodit, neque cito concrescit*. Cacochymiae hoc est indicium; effluit enim talis sanguis omni dote, qualis antea per vasa gravidae fluxit; adeoque sanus erit, si sana fuerit. Hoc autem quam maxime notandum est, ut rite intelligatur, quid lochia sint statim post puerperium, & quomodo postea mutentur, licet idem nomen maneat.

Nimia lochiorum quantitas imprimis consideratur illo tempore, quod proxime partum sequitur: tunc enim maximum inde metuitur periculum: naturaliter enim paucis post partum horis lochia jam minus rubent, & illa rubedo sensim magis magisque minuitur, ita ut color ruber tertio, quarto, quintove, die penitus absit (w). Uterus enim, sensim

(r) Aphor 58. Tom. I. pag. 536. (s) Commentar. in Text. XX. Hippoc. Epidem. Lib. 2. Charter. Tom. IX. pag. 141. (t) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 71. Charter. Tom. VII. pag. 771. (u) De Natur. puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 315. (w) Levret l'Art des Accouchem. pag. 134. Brudenell Exton pag. 409.

sim magis magisque contractus, vasorum suorum capacitatem minuit. Unde lochiorum nimius fluxus cognoscitur imprimis inde, si nimio cum impetu sanguis erumpat statim post partum, ita ut palleat subito facies, obscurentur oculi, tinniant aures, animo linqui incipiat: deinde, si moderatiori quidem copia effluat sanguis in initio, sed diutius solito pergat exire, neque, post aliquot horas, color minui incipiat.

Nimia agitatio sanguinis per labores toleratos, metum, aliosve animi affectus, in causa esse possunt; unde utilitas opiatorum patet, per quae talis agitatio feliciter sedatur. Huc etiam refertur nimia fluiditas sanguinis, per quam fit, ut etiam, contractis jam utcumque vasis, sanguis exire pergat. Sed notum est, sanis ac robustis hominibus sanguinem densum, & solidum, esse, citoque concrescere, dum vasis exit.

Verum talis sanguinis conditio supponit vasa firma & robusta; cum econtra tenuis & fluidior sanguis adsit, quando vasa debilia minus agunt in sanguinem contentum. Unde & praesentis sanitatis, & futurae, in puerpera signum dedit, si post partum effusus sanguis cito concrescat.

In flaccidis autem illis & mollibus corporibus, uterus jam vacuus debilius & lentius se contrahit; unde nimius lochiorum fluxus sequitur. Hoc videtur indicasse *Hippocrates* (*x*), dum dixit: *Quod si mulier a partu paulo amplius, quam par sit, purgata fuerit* (*id enim etiam contingit, si uteri lato ore fuerint, ut ex venis ad uterum tendentibus quaedam ex violento foetus egressu perruptae fuerint*), *&c.* Sed latum orificium uteri si maneat, designat, uterum se non satis contrahere, adeoque vasa diutius patula manere. Vasa autem uteri laedi quandoque ex violento & subito foetus exitu, facile patet; uti etiam ex violenta placentae eductione, vel quando fortiter haerens utero rudi manu separatur, sicque ipsa substantia uteri laceratur, uti antea dictum fuit. Omnium autem frequentissime nimius lochiorum fluxus fit a retentis in utero: tunc enim uteri contractio impeditur, & simul perpetua irritatio in contractionem adest; praecipue, si retenta haec pro parte in orificium uteri protrudantur, neque tamen per illud transprimantur. Quandoque observatur, post primam sanguinis effusionem a partu, os uteri constringi, sanguinemque in utero effluentem in grumum concrescere, qui brevi totum uteri cavum implet, & tunc parum, vel nihil fere, sanguinis effluit. Postquam autem grumus talis exprimitur, copia denuo sanguinis exit; quia nondum satis contracta fuerunt vasa. Hoc aliquando repetitis vicibus fit; sed, utero se magis contrahente, grumi mole minores exeunt, & tandem lochia moderata tantum copia fluunt.

Multa autem mala sequi solent magnam talem sanguinis jacturam; praecipue, si debiles & tenerae ex sua natura fuerint puerperae. Cachexiam, cacochymiam, leucophlegmatiam, hydropem, ex largis haemor-

(*x*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 43. Charter. Tom. VII. pag. 754.

morrhagiis sequi, antea demonstratum fuit. Similia notavit *Hippocrates* (*y*) de lochiis nimiis: *Eam levis febris & rigor prehendit, calorque toto corpore; nonnunquam etiam horror, & cibi fastidium, & omnino execrabitur, & tenuis erit, & debilis, & pallida, & tumida, & cibos aversatur; si quid vero edat, aut bibat, non coquitur.* Antea jam saepius dictum fuit, requiri copiam boni sanguinis, ut ex crudis ingestis fiant humores humani, ex quibus perdita restitui possint: unde patet, omnia degenerare in corpore post profusam, & subitam, boni sanguinis jacturam.

Cum autem, primo puerperii tempore, tantum saepe periculum a copioso sanguinis effluxu metuendum sit, & tot mala quandoque sequantur, forte crederetur, idem timendum esse a diuturniore lochiorum fluxu, licet parciori copia. Verum considerandum est, anceps illud periculum adesse, quia subito sanguinis fluxu simul ac semel vasa collabuntur, & vix ullus sanguis arteriosus ad cerebrum aut cerebellum venit, nec datur tempus, ut vasa se contrahant, &, minuta licet humorum copia, tamen plena maneant, sicque circuitus sanguinis perstet non turbatus. Robustus etiam homo, binis sanguinis libris per venae sectionem simul & semel emissis, in animi deliquium cadet; quod nullo modo fiet, si quotidie tres unciae sanguinis detrahantur per octiduum. Praeterea longiori tali mora datur medelae locus, cum ex profusa haemorrhagia post partum subita quandoque mors sequatur.

Quanto autem tempore lochiorum fluxus persistere debeat, non adeo conveniunt auctores. Pro vario sexu infantis geniti lochiorum fluxus durationem determinavit *Hippoerates* [*z*] sic: *Nam & purgatio a partu fit mulieribus ut plurimum, in puella quidem concepta, duobus & quadraginta diebus, eaque, ut maxime diuturna, ita perfecta est. Extra tamen periculum fuerit, si etiam quinque & viginti diebus purgetur. In masculo vero purgatio diebus triginta contingit, sicque haec longissima, & perfecta est; extra tamen periculum fuerit, si diebus viginti purgetur. Postremo vero tempore, quam paucissima purgatio procedit.* Si autem legantur reliqua, quae in eodem loco habentur, manifeste patet, *Hippocratem*, non ex observatis determinasse lochiorum terminum, sed ex illa hypothesi, quod tot dies deberent tribui lochiis, quot numerantur a primo conceptu ad perfectam embryonis conformationem usque, dum nempe membrorum distinctio appareret. Placuit autem *Hippocrati*, quadraginta duos dies determinare pro foemineo, triginta pro masculo, sexu, ut haec conformatio absolvatur. Quaenam tamen fuerit ratio, non liquet. *Duretus* [*a*] credidit, tot dies debere impendi lochiis, quot per novem mensium spatium impensi fuissent menstruis, si gravida non fuisset mulier. *Nam quae sunt*

(*y*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 43. Charter. Tom. VII. pag. 754.
(*z*) De Natur. puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 314. (*a*) In Coac. Hippoc. Tractat. 3. N°. 4. pag. 444. 445.

sunt biduo menstruales, ut sunt viragines, dies octodecim exigunt in puerperiis; quae tribus, viginti septem; quae quatriduo, triginta sex; at menstruales quinque dierum, fere sunt puerperiales ad quadragesimum quintum diem a partu. Erat autem in illa opinione, lochiorum purgamenta *esse reliquias emortuas menstruorum, in venis majoribus, & circa uteros, stabulantium, quas per graviditatem incorruptas servavit amplificatio caloris nativi a foetu concepto*; adeoque expurgandas esse.

Ast facile patet, haec omnia ex praeconcepta opinione, non ex fidelibus observatis, deducta esse. Uterus graviditatis tempore extenditur, ejusque vasa dilatantur: post partum omnia ad pristinam molem, & amplitudinem, debent redire; adeoque & vasa contrahi, ut minus sanguinis admittant, & emittant. Huic autem scopo fluxus lochiorum servit, ut nempe vasa uteri sic depleta contrahi possint. Quo ergo robustiora vasa erunt, quo minori impetu vasa uterina urgebuntur, eo brevior erit lochiorum fluxus. Unde puerperis, quae proli suae ubera praebent, lochiorum copia, & diuturnitas, minuuntur: ob eandem causam in robustis, & valido labore duratis, mulieribus lochia parce fluunt; & contra, in laxis & debilibus copiose ac diu. Unde *Mauriceau* (*b*) statuit, nullam hic certam regulam obtinere, nullam diversitatem inveniri pro vario sexu infantis, sed plerumque quindecim, vel viginti, dierum spatio lochia finiri. Idem suis observatis confirmat *Levret* (*c*), & optime monet, post febrim lacteam, antequam solitus menstruorum fluxus redeat, frequenter contingere, ut sanguis denuo prodeat subinde, sed absque ulla noxa. Credidit autem, hoc plerumque fieri in illis mulieribus, quae malae temperiei sunt, vel si fluor menstruus irregulari periodo illis redire soleat. Tamen idem observavi in sanissimis puerperis, & quae semper regulariter menstruatae fuerant. Nec mirum hoc videbitur, si consideremus, vasa uteri, circa graviditatis tempus ultimum, valde distenta fuisse, &, licet postea contracta fuerint, tamen non statim pristinam firmitatem penitus recuperare, sed per aliquod tempus adhuc facile cedere humoribus impulsis; hinc, a leviori etiam causa, extrema vasorum uterinorum dilatata sanguinem emittunt. Unde, quando puerpera prolem non lactat, detumescentibus mammis, sanguineus lochiorum fluxus redit per aliquot saepe dies. Ob eandem rationem, menstruus fluor, post puerperium absolutum sequens, solet esse copiosior.

§. 1326. SI a retentis, haec educenda (1323.).

De hac re jam antea dictum fuit, quatenus nempe a sanguine grumoso, foetu alio, secundinis restantibus, lochiorum fluxus immoderatus sequitur. Non

(*b*) Traité des Malad. des Femm. grofs. Liv. 3. Chap. 9. pag. 414.
(*c*) L'Art des accouchem. pag. 135.

Non incongruum videtur hic quaedam dicere de *Mola*, quatenus & haec inter illa numerari solet, quae retenta in utero noxam inferre possunt. Notum est, miras de *Mola* fabulas narrari a mulierculis; quod nempe *Molae* tales variorum animalium figuras habuerint non tantum, sed etiam animalem motum monstraverint, volando, currendo, latebras quaerendo, &c.; quod *Molae* tales conatae fuerint celeriter redire in uterum, unde expulsae mox fuerant; quod nisi impediretur, ab hoc monstro immineret miserae puerperae certa pernicies: imo vidi, dum de *Mola* quid mussitaret garrula & imperita obstetrix, mulieres, quae opem laturae parturienti aderant, aufugisse omnes, dum singulae metuebant, ne monstrum illud apud illas latebras quaereret. Numerosae tales historiolae habentur, quas recensere pudeat.

Si uterus intumesceret, ut in gravidis fieri solet, neque tamen foetus humanus in utero contineretur, tunc *falsum conceptum*, vel & graviditatem spuriam, vocabant auctores, qui de arte obstetricia scripserunt. Unde hydrops uteri, & tympanites, dum aëre elastico concluso distenditur hoc viscus, inter falsos conceptus numerantur [*d*]: sed imprimis hoc nomen dabatur massis solidioribus, carneis quasi, quae post graviditatis signa prodibant de utero; & plerumque irregularis formae esse solent: hae proprie vocabantur *Molae*.

Satis communis opinio fuit, a gravissimis auctoribus probata, ex congressu utriusque sexus, loco foetus humani, produci quandoque deformem talem massam, quae omnino a naturali conceptu degenerat. *Hippocrates* [*e*] sic descripsit: *At molae conceptus haec causa est. Quum copiosi menses extiterint, & paucum ac morbosum semen conceperint, tum minime genuinus conceptus gignitur; tum venter, tanquam utero gerentis, impletur, nihil autem in ventre movetur, neque in mammis lac generatur; pectus vero turgescit. Haec igitur biennium, saepe etiam triennium, sic affecta est. Et siquidem una caro nascatur, mulier perit (neque enim superesse potest); sin vero multae, copiosus ei sanguis, & carnosus, per pudendum erumpit. Quod si id moderate fiat, servatur; alioqui profluvio correpta perit. Atque ea quidem est hujus morbi conditio. Discernere autem oportet plenitudine, quodque in ventre non moveatur*. Eadem habet alio in loco (*f*), nisi quod ibi legatur; *neque lac in mammis generatur; ipsi tamen mammae turgent*; dum in priori textu *pectus turgere* dixit. Haec ergo signa molae erant *Hippocrati*, si abdomen intumesceret, nec tamen suo tempore perciperetur motus foetus, & simul mammae turgerent, nec lac tamen generaretur in illis. Futurum enim recens nato homini alimentum provida natura jam parat graviditatis tempore: ubi mola vero geritur, illud inu-

 tile

(*d*) Levret l'Art des Accouchem. pag. 184. (*e*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 70. Charter. Tom. VII. pag. 770. (*f*) De Infoecundis Cap. XVI. Ibid. pag. 855.

tile foret, cum in utero informis massa haereat, non foetus humanus.

Sed etiam apparet, quod varii tumores, in ipsa uteri substantia enati, vocati fuerint molae. *Aëtius* [g] enim sic descripsit: *Quae mola vocatur, affectus quidam uteri est, ad scirrhum tendens, interdum post inflammationem praecedentem eveniens, interdum post locale ulcus, cui caro superexcrevit; a motus autem gravitate & difficultate, molae nomen assumsit. Affectum tumor immitis consequitur, cum hypochondriorum retractione, gracilitate, decoloratione, appetendique dejectione: ac primo conceptionis opinio suboritur, &c.:* ubi manifesto vitia in uteri substantia nata molas vocat. Paulo post tamen addit sequentia: *Tradunt nonnulli, in quibusdam mulieribus carunculas ad juglandis magnitudinem per pudendum excerni solitas, interdum singulis mensibus, interdum bimestres, & trimestres. Hanc aegritudinem alii tanquam insanabilem penitus reliquerunt, alii inchoantem tantum curari posse confidunt.* Satis verosimile videtur, abortum hic notari: postquam autem varia descripsit fomenta, balnea, pessaria, &c., partim emollientia, partim stimulantia, dicit: *Quibus peractis, frequentissime plurima atri & grumescentis sanguinis copia exit, & morbus dissolvitur. Philosophus vero, detentis, inquit, uxoris amici menstruis, primo eam concepisse arbitrabar, postea, exaucto magis tumore, hydropem suspicari coepi, quum totum corpus tumefieri cernerem: at tandem, ubi id esse morbi genus deprehendi, quod alii plinthum, alii molam, appellant, rutam & anethum in vino antiquo odorato decoxi, atque inde herbis abjectis vinum calidum propinavi, prope aquae loco hujusmodi offerens; statimque mulier, excreta cruoris copia, salutem adepta est.* Certe nec scirrhus uteri, nec ulcus, profusa haemorrhagia curantur; quae potius mali ominis est; cum designet, ab acri ichore jam erodi vasa, adeoque omnia mala metui potius, quam salutem sperari, posse.

Multa observata evincunt, abortus saepius pro molis habitos fuisse. Ipse *Mauriceau* (*h*), licet semini corrupto utriusque sexus molarum originem adscribat, illasque a *falso conceptu* distinguat, fatetur tamen, quod multiplici experimento invenerit, falsos illos, sic dictos conceptus, fuisse veros conceptus primis ab impraegnatione diebus; adeoque tantum esse parvas placentulas, quarum membranae sanguine coagulato infarctae sint; quae, aquis contentis jam vacuae, ab uteri contractione pressae, acquirunt figuram cavi ipsius uteri. Foetus autem non invenitur, quia vita orbus ob nimiam teneritudinem diffluxit, vel aquis ruptis informis muci specie elapsus fuit. Notum enim est, minimos embryones, nisi in liquido suspensi haereant, collabi, & omnem formam amittere.

Ex his ergo patet, molas non esse natas ex corrupto semine, cum fateatur (*i*), molas, & falsos conceptus, longiori tantum in utero mora a se

(*g*) Lib. XVI. Cap. 82. pag. 161. (*h*) Traité des Malad. des femm. grosf. Liv. I. Chapit. X. pag. 109. & seq. (*i*) Ibidem pag. 111.

a se invicem differre. Si enim relictae illae placentulae secundo vel tertio mense prodeant, tunc vocat *falsos conceptus*; si vero diutius in utero manserint, & augeantur, tunc vult, *molas* esse appellandas. Accuratius (*k*) dicitur, abortum duplici modo ejici; ovi, vel molae, specie: *Aliquando membranaceam vesicam refert, majorem, minoremve, prout longius breviusve fuit post impraegnationem intervallum, & ovo subventaneo non dissimilem, nisi quod extrinsecus obsessa sit. rudimento placentulae. Hoc rudimentum leviter sanguine suffusum apparet, qui facile inde abluitur, dummodo in aqua frigida molliter concutiatur, & si aliquando frustulum coagulati cruoris alicubi tenacius haeserit, id nullo negotio ope tenaculi plerumque amoveri se patitur.* Est perfecte illud, quod *Mauriceau* vocavit falsum conceptum.

Ubi autem abortus forma *Molae* prodit (*l*), tunc *massam repraesentat sanguinis rubri, valde compactam, quae nullo artificio, mihi hactenus cognito, solvi potest.* Constat autem haec massa ex segmentis irregularibus, arcte ad se invicem appressis: trunculos placentulae ovi intra suam substantiam adeo tenet, ut hinc inde unicus extricari possit, sed semper plus minusve dilaceratus; tota vero placentula nunquam expediri potest. Talis mola ergo est conceptus naturalis; sed ab effuso & coagulato sanguine ovum humanum ita cingitur, & contractione uteri ita comprimitur, ut radices placentulae intricentur penitus, & facile rumpi possint membranae, aquae una cum minuto embryone effundi, vel relictus si fuerit, sic comprimi, ut non amplius distingui possit. Non enim massae ambientis ovum ubique eadem crassities, sed versus placentulae limbum multo tenuior; unde in illa parte, minus nempe resistente, membranae facile rumpi poterunt. Ubi autem talis mola prudenter dissecatur dextera manu, in amnio multum intropresso foetus invenitur. *Habeo talem molam, in qua primo adspectu embryonem invenire non poteram, tandem obvium; exiguus scilicet, grano hordei vix major, abscondebatur inter inaequalitates amnii irregulariter intropressi: sed & alterum habeo, qui ovo suo, licet molae, satis proportionatus, priorem pollicis articulum longitudine aequet torosus* (*m*).

Aliquando contingit, ut cruor coagulatus, ovo cohaerens, non ambiat totam ejus superficiem; unde in quodam loco talis molae membrana tenuis fere pellucida apparet, per quam contentus embryo, liquori amnii innatans, manifeste conspicitur. Talis mola describitur apud *Denys* (*n*): continebat autem haec membranula duo circiter cochlearia liquidi; quod comparat liquori pericardii: embryo albicans binos digitos aequabat longitudine. Multos vidi embryones, in propriis membranis contentos, quosdam servavi, & manifeste observavi, si parvi ad-

(*k*) Noortwyk de Utero gravido pag. 119. (*l*) Ibid. pag. 120. (*m*) Ibid. pag. 121. (*n*) Over het ampt der Vroedmeesters en Vroedvrouwen. 8e. Hoofdstuck. pag. 170. 171.

modum fuerint, quod tunc tota externa ovi superficies hirta appareat, fibrillis ramosis emissis: in majoribus jam aliqua pars membranae ambientis caret his fibrillis & pellucida est. Cum jam embryo ille duos digiti articulos aequaret, aliqua pars ovi his fibrillis carebat; cui ergo concretus sanguis minus haerere debebat; & in reliqua ovi parte fibrillis intricatus haesit pertinaciter. Hinc licet tota illa mola referret carneam solidam massam, in parte inferiori apparebat pellucida membrana, dimidium solidum fere aequans magnitudine. Videtur autem haec pars membranacea fuisse pars inferior ovi, uteri orificio proxima, uti ex descriptione patet.

Validam admodum haemorrhagiam passa fuit haec mulier, & acres simul partus dolores; unde mirum non est, cruorem intricatum fibrillis, membranam ovi externam cingentibus, contractione valida uteri inter partus dolores, mutatam fuisse in massam talem, quasi carneam, densam, in superiori parte crassiorem & latiorem, in parte inferiori tenuiorem & angustiorem; ita ut cor humanum fere referret figura, cujus apex tenuis, membranaceus, & pellucidus, foret.

Credebat autem *Denys* (o), a priori partu placentae partem mansisse utero affixam, quae in molem excreverat, cui postea, impregnata muliere ovum cum embryone contento adcreverat. Sed ex modo dictis facile apparet, quomodo talis mola produci potuerit, absque eo, quod placentae pars a priori partu residua supponatur.

Simul etiam intelligitur, quare saepius in talibus molis nullus embryo reperiatur. Pars enim illa tenuis membranacea, vel nullo, vel pauco saltem, tecta cruore, contracto dolorum tempore utero, facile rumpitur, elabitur tener embryo, una cum sanguine copioso, vel si manserit per chordam umbilicalem affixus ovo, aquis, quibus defendebatur a pressione, elapsis, comprimitur a contracto utero sic, ut quasi disspareat; imprimis, si vacuum jam aquis ovum ingrediatur sanguis: notum enim est, haemorrhagiam uterinam comitari molae exclusionem. Nemo, nisi hoc tentaverit, novit, quam difficile sit extricare parvulum embryonem ex tali massa densati cruoris: simul toties contingit, ut frustra quaeratur, cum, ruptis membranis, jam elapsus fuerit. His diebus trihorii spatio mihi opus fuit ut detegerem embryonem in tali mola, octava post conceptum septimana expulsa. Obstetricibus deficit dexteritas; Medicis in numerosa praxi versantibus tempus, & quandoque patientia, haec investigandi. Unde mirum non est, molam habitam fuisse pro massa informi, & pro falso conceptu, dum nihil organici deprehendebatur. Verum ex dictis patet, fuisse veros & naturales conceptus, sed a sanguine circumambiente, ac uteri contractione, miris modis mutatos, & abortiendo expulsos.

Hinc apparet, quid censendum sit de signis molae, sive falsi conceptus,

(o) Over het ampt der Vroedmeesters en Vroedvrouwen. 8e. Hoofdstuck pag. 171.

ptus, quibus a vero distingui possit. Recensuerunt haec auctores plures, qui de re obstetricia scripserunt; uti & *Lamzweerde* [p], qui ex instituto de molis scripsit. Omnes fere fatentur, *molae signa diagnostica cum signis verae impraegnationis fere coincidere*; reliqua vero, quae enarrantur, indicia sunt talia, *ut ad minimum aequivoca sint* (q). Pulchre autem explicat idem egregius auctor, quomodo abortus, vel ejus reliquiae, in molam mutentur, & hinc non adeo prudenter concludunt quidam, falsum fuisse conceptum, non autem veram impraegnationem [r].

Certe *Ruyschius* (s), adeo oculatus in his, dum, ex mandato magistratus, omnes populosissima in urbe Amstelaedamensi degentes obstetrices examinabat, ut illarum ignorantiam emendaret, sollicite in molarum historiam inquisivit, plures ipsi allatas examinavit accurate, tandemque conclusit: *Verosimile admodum esse, Molas ita decantatas nil aliud esse, quam ejusmodi carnosas uteri excrescentias, aut placentulas retentas, & ab utero, uti supra innui, compressas; neutiquam vero ex mala conceptione ortas*. Excrescentiae tales carnosae, ex ipsa uteri substantia enatae, vera sarcomata, toties pro molis habita fuerunt. *Sarcomata, inquam, quia praeter carnem in illis nihil deprehendi: ejusmodi excrescentias uterinas, per pedunculum utero adhaerentes, observavi in ipso utero, dum mulieres in partus doloribus essent, & excretarum Iconem exhibeo. Illud vero neutiquam mirandum, quandoquidem in ipso etiam stomacho, & vesica urinaria, ejusmodi corpuscula excrescere observavi*. Si jam conferantur illa, quae Celeberrimus *Levret* (t) de his scripsit, ubi simul indicat pulchram methodum haec mala curandi per ligaturam; uti & illa, quae ab eodem auctore conscripta alibi (u) habentur; patebit, sarcomata illa uterina frequentius occurrere, quam olim credebatur, simulque saepius pro molis descripta fuisse, etiam a peritis viris. Licet autem perita manu plerumque indigeant tales tumores, ut tollantur, tamen contingit, ut aliquando sponte separentur, & excidant; cujus rei plures observationes ibi habentur. Admodum verosimile videtur, illam molam, quae describitur & delineatur (w) in *Actis Parisinis*, fuisse de genere sarcomatum, sive polyporum, uterinorum. Historia hujus molae ab Academia Montepessulana missa fuit. In figuris hujus molae manifeste apparet pedunculus, a quo pependit tota tumoris massa; &, si conferatur historia cum illis, quae in *Academia Regia Chirurgica* habentur (x), videtur vix ullum superesse dubium.

Praeterea notadum est, si duorum triumve mensium embryo elapsus fue-

(p) Histor. natur. Molar. uteri Cap. XVI. pag. 148. (q) Levret l'Art des Accouchem. pag. 180. (r) Ibidem pag. 62. 63.
(s) Observat. Anatom. Chirurgic. Observat. 28. 29. pag. 25. & seq. & Observ. 58. pag. 54. (t) Observat. sur la cure radic. de plusieurs Polypes de la matrice &c. (u) Mémoir. de l'Académie de Chirurg. Tom. III. pag. 518. & seq. (w) Académ. Royal. des sciences l'an. 1735. Mém. 770. 778. (x) Loco modo citato.

fuerit, ruptis membranis, & secundinae manserint, uti toties fit, cum quandoque adeo exigua uteri apertura sit, ut hae absque violenta dilatatione educi nequeant, tunc mira quandoque fit secundinarum degeneratio. Optime notavit *Celeberrimus de Gorter* [y] si parvulus embryo moriatur, non statim omnem vitalem influxum cessare in placenta, quae ab utero sanguinem recipit: adeoque si illa pergat crescere, dein post aliquod tempus ab utero separetur, & expellatur, prodire informem massam, quae mola vocatur. Cum autem in minoribus embryonibus placentae moles major sit proportionaliter, quam in foetu maturo; ideo illam comparavit foliis seminalibus plantarum, quae & mole majora sunt, & tam diu parant nutrimentum tenerae plantulae, donec propria quadra vivere possit; tunc enim haec, jam inutilia, arefacta decidunt: uti autem haec folia seminalia sine plantulae nascentis ope subsistere possunt, ita & placentam, embryone jam destructo, vivere posse, autumat. Observata *Ruyschii* confirmant, placentam diu manere in utero posse, & in hydatides degenerare [z]; praeterea notat, *placentulas, duorum, trium, quatuorve mensium, abortus, ita indurari, talemque adipisci formam, ut pro molis habeantur ab imperitis, modo diutius, quam par sit, aut per dies aliquot, in utero haereant*. Figuris tales sic dictas molas expressit; simulque notat, ab uteri compressione *carne musculosa solidiores evadere*.

Sed & notat *Ruyschius* (a), sanguinem coagulatum, in utero retentum, ab uteri compressione admodum durum reddi; *cui saepissime membranis analogum quid appensum invenitur, sicut, post venae sectionem in pede institutam, aquae innatare videmus*. Figuris pariter coagulati cruoris degenerantis massas expressit. Saepe in puerperii primis diebus tales massas ejectas vidi, quae spissiorem, sed a minimo motu tremulam adhuc, gelatinam referunt; unde territae adstantes mulierculae jurabant, vixisse molam, & se hujus rei esse oculatas testes. Si autem coagulatus cruor diutius manserit in utero, densatur magis, tenuiora exprimuntur, & loturae carnium instar ex vagina prodit ichor, tenesmus dein sequitur, & exprimitur massa, cujus inferior pars in collo uteri haesit saepe per aliquot horas, & in apicem formatur, qui ibi minus pressus fuit; hinc cruorem magis refert nigricantem, & adhuc tremulum, dum reliqua massae pars per uteri compressionem magis solidata est, & minus profunde rubri coloris. Dum talis massa exit, arduum est, persuadere adstantibus, & puerperae, molam non esse, imo vivum animal. Confirmantur in illa opinione, quod puerpera insigne levamen sentiat, dum uterus liberatur a mole, qua gravabatur. Hinc facile patet, quid sentiendum sit, de omnibus illis historiolis, quae circumferuntur, de puerperis, quae & foetum maturum pepererunt, & postea molam.

Cum

(y) Van de Sluytband der kraemvrouwen pag. 41. (z) Observat. Anatom. Chirurg. N°. 28. pag. 26. (a) Ibid. observat. 29. pag. 28.

Cum ergo ex modo dictis constet, abortus, secundinarum degeneres reliquias, sanguinem coagulatum, sarcomata uteri, toties pro molis habita fuisse, an operae pretium erit, fingere degener ex semine & menstruo corruptis monstrum? Certe nullam molae historiam novi (& legi plures), quae non commode poterat explicari ex causis modo recensitis. An bona est distinctio, quam *Lamzweerde* (*b*) dedit; *Mola duplex est, una generationis, de qua hic agitur, altera nutritionis?* Fatetur, in utero virginum ex materia nutritionis tumores carneos nasci posse, & hos *molas nutritionis* vocandas voluit; sed de *molis generationis* sequens conclusio apud illum legitur [*c*]: *Molarum materia conceptionis & formationis est genitura morbosa, sive semen utriusque sexus certis particulis destitutum, in uteri aream effusum: materia nutritionis est sanguis menstruus affluens.* Unde statuit, ad *generationis molam* coïtum absolute requiri. In eadem sententia fuit & *Fernelius* (*d*); cujus haec est definitio: *Mola tumor est carnosus, non in substantia, sed in uteri capacitate, genitus:* hinc excludit molas, quas nutritionis dixit *Lamzweerde*; sed pariter ad molae generationem concubitum requiri statuit, dicens: *Molae causa est viri semen, idque aut corruptum, aut quovis modo invalidum; quod alimentum quidem trahere, nihil vero conformare, potest* (*e*).

Certum est, omnes illas molas vocatas, quae embryonem humanum continent, & illas, quae relictae placentulae degeneratione fiunt, absque concubitu nasci non posse. Sarcomata autem uteri, & ex concreto sanguine natas massas, absque ullo concubitu nasci posse, aeque certum est. Cum autem & haec sub generali molarum nomine comprehendi soleant, patet, magna cum prudentia molae nomen usurpandum esse, ne temere illibatae pudicitiae virginibus, & castis viduabus, incontinentiae inuratur nota. Testatur *Ruyschius* [*f*], *ejusmodi molas a virginibus* [*aut saltem de quibus nulla alia erat suspicio*] *fuisse exclusas*. Figuram autem exhibet talis molae, quae collo angustiori refert sarcoma, sive polypum, uterinum. Praeterea observavit, *vetulas, viris non utentes, aliquando in lucem exposuisse tales molas*. Circa illud tempus vitae, quo menstrua cessare incipiunt, in junioribus admodum raro, molas nasci, propriis ex observatis affirmat *Levret* [*g*]. Idem & alii testantur (*h*).

Minus proprie vocaverunt *Molas*, dum uteri, aut vicinarum partium, mira degeneratio tumores magnos produxerat. Sic *Lamzweerde* (*i*) in senioris virginis cadavere, quae per viginti & plures annos tumidum gestavit abdomen, totum uterum invenit scirrhosum, cartilagineum, qui cul-

(*b*) Histor. molar. uteri Cap. I. pag. 13. (*c*) In fine Chapit. 10. pag. 104.
(*d*) Patholog. Lib. VI. Cap. XV. pag. 194. (*e*) Ibid. pag. 195.
(*f*) Observat. Anatomic. Chirurg. N°. 58. pag. 54. (*g*) l'Art des Accouchem. pag. 187. (*h*) Brudenell Exton sect. VIII. pag. 127.
(*i*) Histor. natur. Molar. uteri Cap. 2. pag. 14. 15.

cultro vix cederet, octodecim libras pendentem: in puellae undecim annorum cadavere invenit tumorem quindecim librarum, qui ex parvo pedunculo pendebat affixus testiculo. Utrumque hunc tumorem ad molas retulit. Sic & *Paraeus* uterum scirrhosum, durissimum, qui a cadavere exemptus ultra novem libras ponderabat, statuit, *in initio molam fuisse, quae temporis successu in scirrhosum corpus, una cum uteri propria substantia, degenerasset* (*k*). Imo jam apud *Moschionem* (*l*), dum de mola agit, leguntur sequentia: *Duritia matricis est, quae ex praecedente fervore fit, per quam venter totus extensus est ita, ut videatur gravida. Quandoque aliquid etiam in matrice generatur, copiosior caro augetur, & immisso digito, obstetrix in orificio, vel collo, invenit illud ipsum. Quandoque tota matrix talem morbum patitur, ita ut totus venter lapidea duritie increscat, & reliquum corpus cum malo colore & fastidio detineatur.*

Ex his patet, diversa corporis mala ab auctoribus sub molae nomine describi. Simulque ex modo dictis apparet, quid de mola sentiendum sit.

§. 1327. SI ab affectu animi, sanguine nimis fluido, nimis agitato, concurrendum ad hordeata, gelatinas, emulsiones, opiata, adstringentia.

Si animi affectus validi nexum placentae cum utero solvere possint, & periculosam haemorrhagiam producere, quanto magis illud metuendum erit, dum post partum vasa adhuc hiant, vel tam parum contracta sunt, ut a leviori quavis causa denuo dilatari possint? Videantur illa, quae de hac re ad §. 1306. dicta fuerunt. Omnes ergo animi motus cavendi sedulo sunt; ab omni cura rei domesticae arcendae sunt puerperae, nec laetus, nec tristis, adveniat nuncius, ne pacata serenae mentis tranquillitas turbetur ullo modo. Prudenti lege *Harlemi* (quae Hollandiae urbs est) cautum est, ne toto puerperii tempore quid fiat, quod necessariam puerperae quietem turbare possit. Signum affigitur januae domus, in qua decumbit puerpera, quo viso, non licet lictori, apparitori, vel alii cuicumque justitiae ministro, hanc domum ingredi. Tantam Respublica curam habendam voluit mulieris, quae patriae civem dedit. Optimi cives, a teneris jam assueti venerari foecundas matres, omnem strepitum a vicinia arcent sollicite. Pulchrum certe, & imitatione dignum, exemplum.

A sanguine nimis fluido nimis agitato, &c. Indicatio Medica facile patet: omnia, quae nimiam tenuitatem humorum emendare possunt, nimiumve motum compescere valent, tunc adhibenda. Verum imprimis hic attendendum ad illa, quae possunt efficere, ut uterus se contrahat, sicque hiantia vasa claudantur; &, cum syncope, imo subita mors,

(*k*) Spach. Gynaec. pag. 424.

(*l*) Ibid. pag. 16. & Harmon. Gynaec. part. prior. Cap. VII. pag. 7.

mors, hic metuenda ſit, cita medela requiritur. Antea dictum fuit, peritiſſimos in arte obſtetricia magiſtros monuiſſe, ne placenta ſolvatur ab utero, antequam ille incipiat ſe contrahere, ut caveatur periculoſa haemorrhagia. Tangendo abdomen puerperae, hoc diſtinguere norunt. Peritus obſtetricans Chirurgus *Duſſe* (*m*) indicavit methodum, per quam nimis lochiorum fluxus minui poſſet: applicabat utramque manum hypogaſtrio puerperae, & molliter premebat uterum, ſimul movendo manus per totum hypogaſtrium, nunc circuli in modum, nunc a dextris ſiniſtrorſum, & contra, ab inferioribus ſurſum, & contra; ſicque in omni directione leniter premere & movere conabatur uterum flaccidum, ut ſe contraheret magis. Hoc modo ſolebant prodire ſanguinis grumi; qui tamen ſi majoris molis forent, & adeo replerent uterum, ut reſiſteret nimis molli illi preſſioni, tunc manu prius educi debebant; de qua re ante dictum fuit. Scite addidit, pro more ſuo, orbis eruditi decus, *Fontanelle*, unicum poſſe culpari in hac methodo vitium, quod nempe, admodum ſimplex cum eſſet, omni fere myſterio careret.

Obſervavit *Mauriceau* (*n*), quandoque nimium lochiorum fluxum produci a craſſioribus faecibus, graviditatis tempore in craſſis inteſtinis accumulatis. Vocatus fuerat ad puerperam, cui, rudiori manu educta, placenta fecerat validam haemorrhagiam, quae adhuc pergebat per quinque, vel ſex, dies. Quamvis autem aliquot clysmata emollientia applicata fuiſſent, nullae prodibant faeces; ſed ſola clysmata per anum exibant: contra plurium, qui aderant, opinionem acrius parum clysma injici curavit, tali cum effectu, ut integram pelvim duris faecibus repleverit, ſtatim detumuerit abdomen, antea inflatum ac dolens, & haemorrhagia ceſſaverit. Teſtatur autem, quod eadem methodus ipſi poſtea feliciter ceſſerit, ad minuendum nimium lochiorum fluxum; ſi nempe juſta ſuſpicio foret, copiam faecum induratarum haerere in craſſis inteſtinis.

Si autem poſt haec nullo modo ceſſaret nimius lochiorum fluxus, remotis culcitris, ſtraminibus, ſimplici linteo tantum tectis, imponebat puerperam; lumbis applicabat oxycratum frigidum, in hyeme tamen parum tepeſcens; portulacae ſuccum propinabat, lumbos cingebat recenti *Polygono*, quod & *Centumnodia* dicitur. Juſcula meraca, & gelatinas, parca copia dabat ſimul; ſicque conſervabat vitam minimam, ut daretur tempus vaſorum contractioni. Pauculum vini rubri, aquae ferratae miſtum, dabat pro potu.

Victum paulo incraſſantem laudat *Sydenhamus* [*o*], & bis vel ter de die uncias ſex potus, qui parabatur ex *vini rubri* & *aquae plantaginis* partibus aequalibus, ad tertias coctis, & dein ſaccharo edulcoratis. Sic diſſipa-

(*m*) Academ. des ſcienc. l'an. 1724. hiſt. pag. 51. (*n*) Traité des Malad. des femm. groſſ. Liv. 3. Chap. 5. pag. 386. &c. (*o*) Diſſertat. Epiſtol. pag. 537.

ſipabatur in auras multum de fragranti ſpirituoſa vini parte, & manebat auſterum adſtringens, quod vino rubro ineſt. Bonum effectum ſatis vidi, ſi unciam mediam *tincturae Cinnamomi* in unciis ſex *aquae ſtillatitiae meliſſae*, vel ſimilis, diluerem, & cochlear talis mixturae omni bihorio exhiberem. Refocillat tale remedium, roborat, nec tamen motum ſanguinis augendo nocet; aqua autem ſtillatitia *Cinnamomi*, ejusque oleum, ſtimulum fragrantem aromaticum habent; ſed roborans illud auſterum, una cum cinnamomi fragrantia, in tinctura adeſt, quae ideo magis convenire videtur.

Caeterum de efficacia opiatorum, & adſtringentium, in nimio lochiorum fluxu, videantur illa, quae ad §. 1307. dicta fuerunt.

§. 1328. QUorum delectus docent ſigna morbi, temperiei, velocitatis.

Sic ſi a retentis grumis pergat nimius lochiorum fluxus, hi educendi ſunt prudenter, uti dictum fuit; ſi a flaccida & inerti temperie hoc fiat, roborantia cardiaca locum habent.

Verum ſi ab utero non contrahente ſe ingens haemorrhagia contigerit, velox pernicies metuenda eſt; adeoque efficaciſſima quaevis ſtatim tentanda ſunt, de quibus omnibus dictum fuit.

Sequitur jam, ut expendantur ſollicite illa mala, quae lochiorum retentionem ſequi ſolent.

§. 1329. DUm fluit ab uteri vaſis reſtrictis in mammas pabulum ſeroſum lacteum, febricula exoritur, qua orta, ſaepe lochia omnino retinentur; unde infinita & peſſimae indolis ſymptomata; prout in hoc illudve viſcus rapiuntur; hinc phrenitides, pleuritides, peripneumoniae, anginae, paraphrenitides, mammarum inflammationes, pejor hepatis, ventriculi, omenti, meſenterii, lienis, renum, inteſtinorum, tum Dyſenteria, Colica, Iliaca, Apoplexia, Paralyſis, & multiplex ſane mali ſpecies.

Antea ad §. 1325., ubi de nimio lochiorum fluxu dictum fuit, conſtitit, quantitatem lochiorum multum variare, neque certam copiam determinari poſſe: idem & locum habet de tempore, quo durat lochiorum fluxus. Cum autem a lochiorum ſuppreſſione tot & tanta mala metuenda ſint, operae pretium eſt, conſiderare illa, quae naturali lege in puerperio contingere ſolent.

Simul

Simul ac placenta solvitur ab utero, puri sanguinis copia undatim effluit, & vasa, distendente sanguine libera, se contrahunt; unde brevi minuitur illa haemorrhagia, ita ut, paucis post partum horis, lochiorum rubedo jam incipiat minui, & color ruber, tertio, quartove, die, vel & quinto, penitus absit (vide §. 1325.). Hoc autem imprimis notandum, quoniam vidi aliquando, Medicos pessima quaeque metuisse, dum hoc puerperii tempore lintea nulla rubedine tincta viderent; unde credebant, lochiorum suppressionem adesse, atque omnia artis molimina volebant adhibenda, ut lochia provocarentur denuo. Verum haec lochiorum imminutio naturalis est, magis magisque contractis vasis uterinis. Cum autem *Hippocrates* [vide §. 1325.] longum satis tempus lochiorum expurgationi statuerit, & alii crediderint, *emortuas menstruorum reliquias*, toto graviditatis tempore collectas, sic effundi, inde tot natae fuerunt de lochiorum suppressione querelae. Solent autem postea sponte redire lochia sanguinea, uti pariter ad §. 1325. monitum fuit.

Adeoque non videtur periculum imminere, dummodo nulla alia mala symptomata adsint (de quibus postea), si lochia hoc tempore parciora fuerint, & non rubra. Verum omnino cessare, ita ut lintea, per aliquot horas vulvae applicata, sicca maneant, hoc certe pejoris ominis est. Naturaliter enim tunc illud, quod ex utero depluit, boni puris similitudinem habet (*p*), tam colore, quam crassitie, & odorem fatuum, lymphaticum (*q*). Si omnia feliciter cedant, talia lochia pergunt, purulenta quasi, ad puerperii finem usque; ita tamen, ut quotidie copia minuantur.

Antea ad §. 1304., ubi dictum fuit de periculosa uteri haemorrhagia in gravidis, constitit, chorii superficiem ubique necti uteri cavo per cellulosam substantiam, per quam vasa ex utero ad chorion tendunt. *Cavum enim uteri universum vasa exhibebat plurima, impleta, ore aperto hiantia, cum reliquiis cellulosae illius substantiae, quae ovum ligaverat; haec potissimum cernebantur eo in loco, cui placenta adhaeserat; eratque locus ille tota fere posterior pars uteri, quae in situ dorsum spectat, amplus igitur, & vix minor, quam tertia pars circumferentiae uteri. Superficies uteri interna, qua placentam sustinuerat, inaequabilissima apparebat, & leviter turgida adsurgebat, &c.* (*r*). Cum ergo uteri superficies, post partum etiam quam maxime naturalem, lacerae tunicae illius cellulosae reliquias habeat, & vasorum ex utero in chorion tendentium extrema rupta, praecipue in loco, cui placenta adhaesit, videtur tota cava superficies uteri ab his depurari debere, ut ad statum pristinum redeat. Cum autem & cellulosa haec substantia, & vasa, licet magna, tenerrima sint, lenis & superficiaria quasi suppuratio sufficit, ut lacera haec, & semimortua quasi, a

(*p*) Levret l'Art des Accouchem. pag. 135. (*q*) Ibid. pag. 140.
(*r*) Noortwyck de Utero gravido pag. 12.

si, a vivis & sanis separentur, ac infarcta vasa in loco, cui placenta adhaesit, liberentur ab immeabili humore; sicque ex omnibus h s solutis simul producatur puriformis liquor, qui sub forma lochiorum utero exit; de quibus videantur illa, quae ad §. 387. dicta fuerunt.

Verum non potest separatio chorii, & placentae, ab utero fieri, nisi plurima vasa rumpantur; unde fit *soluta cohaesio*, *recens*, *cruenta*, *partis mollis*; id est *Vulnus* [vide §. 145.]. Verum quidem est, quod in vulneris definitione dicatur, illam cohaesionis solutionem fieri *a corpore duro*, *acuto*, *moto*, *presso*, *vel resistente*, ut nempe a contusione imprimis distinguatur; sed facile patet, non mutari vulneris naturam, dum vasorum cohaesio tollitur avulsione chorii, vel separatione quantumvis leni, per quam tamen vasorum cohaesio solvitur.

Si jam phaenomena vulneris, §. 158. enumerata, conferantur cum illis, quae puerperis contingunt, omnia ad amussim quadrant; quatenus nempe loci affecti conditio, & solutae cohaesionis causa, permittunt, & sensibus detegi potest. Cruor enim primo cum impetu effluit, dein brevi sponte minuitur, & tandem sistitur; in vulnere externo, sibi relicto, crusta sanguinis innascitur, quae hic locum non habet, cum uteri superficies interna humida sit, & aëris liber accessus caveatur; contracto utero, & imprimis ejus orificio, simul lintea calida applicentur vulvae, ne aëris frigus noceat. Verum, paucis post partum horis, liquor dilutus, rubellus, tenuis, effluit. Uti in vulnere sensibus patente labia vulneris tument, calent, dolent, &c. (vide §. 158. N°. 5.), sic & simile quid videtur in utero fieri, at levius, quia superficiaria tantum hic laesio obtinet, sed in lata superficie: oculis quidem haec distinguere non possumus; sed videtur inde deduci posse, quia, ut in vulnere, ita & in puerperio, illo praecise tempore febricula adest, & pariter tertio, quartove, die, serius vel ocyus, adest purulenti quid, imo quandoque omni dote verum pus, quod, muco, & humori transpiranti ex uteri & vaginae superficie, mistum, quandoque aliquam diversitatem habet a bono pure, licet a similibus cum pure causis factum. Ubi autem pus in vulnere apparet, tunc rubor, calor, dolor, tumor, febricula, &c., cessant, vel minuuntur. Eadem mutatio in puerperis observatur. Pulchre illa lochiorum mutatio apud *Moschionem* (*s*) legitur. *Primo sanguis* (addendum voluit editor *purus & multus*), *secundo faeculentus & paucus*, *ultimo purulentus*.

Videtur hinc valde probabile esse, febriculam illam, quae in puerperis lactea solet dici, non tantum a lacte ad mammas delato nasci, sed etiam a depuratione uteri per blandam talem, & superficiariam, suppurationem. Cum autem vel optimum etiam pus, diutius retentum, acre

(*s*) Spach. Gynaec. pag. 5. N°. 55. & Harmon. Gynaec. part. prior. Cap. XVII. pag. 14.

acre fiat, & putrefcat (vide §. 406.), idem de lochiis purulentis verum erit, fi retineantur. Simul apparet, non timendum effe purulentum talem lochiorum fluxum, cum naturalis fit, quod notari meretur, cum non tantum puerperas, & adftantes, verum etiam Medicos, turbatos fuiffe, noverim, dum periculofum uteri ulcus adeffe credebant: augebatur metus, fi fimul fubputridus odor nares feriret, vel ob lintea non fatis frequenter mutata, vel dum aliquid grumofi fanguinis, in uteri finubus diutius retentum, in tabum fubputridum deliquefcens, fimul prodiret. Quandoque in cavo uteri grumofus fanguis adeft, faepe etiam in finubus ipfius uteri fubftantiae infculptis, de quibus antea dictum fuit, aliquid de cruore remanet, quod poftea malo odore lochia inficit. Saepius mihi videre contigit, quod optime monuit *Levret* [t], lochia nempe malum odorem habuiffe, & tunc apparuiffe maculas in linteis, quae limbo livido undique cingebantur, qui manebat, donec grumus cruoris exiret, vel minor fi fuerat, in finubus uteri deliquefcens, una cum purulenta materia, expellebatur; quo facto, omnis foetor aberat, & folitus odor, fubnaufeofus nempe, in linteis percipiebatur. Unde intelligitur etiam, quare uno die foeteant, altero non: prout nempe lintea faepius, aut rarius, permutantur, vel aliquid grumofi cruoris delitefcit.

Si autem illud purulentum non exeat, fed reforptum mifceatur humoribus, poterit, mala metaftafi ad vifcera delatum, periculofos producere morbos. Indicavit *Hippocrates* [u] hoc difcrimen. *Quibus ex partu prodeunt alba; his vero fuppreffis, cum febre furditas, & dolor acutus ad latus, fit, mente moventur, & perniciofe habent.* Eadem prognofis alio loco habetur [w]; & *Galenus* [x] in commentario ad hunc textum dicit: *Quum igitur hic fanguis vacuatus non fuerit a mulieris puerperio, aut uterum ipfum in phlegmonem attollit magnam, aut, ad fuperiorem aliquam fedem vectus, parti excipienti proprium affectum, periculumque, adfert; ad quam autem pervenerit, mox apparentia fymptomata indicabunt, quomodo & nunc, tum thorax, tum caput, vitiofum fanguinem, ab utero furfum delatum, exceperint.*

Apparet ergo, quod *Hippocrates* alba illa lochiorum purgamenta obfervaverit, & ab illorum retentione periculofam metaftafin metuerit. Alius autem textus docet, quod pro purulentis habuerit, & ulceratum uterum crediderit. Sic enim habet [y]: *Si ulcerati quidem uteri fuerint, neque puerperii purgamenta ut decet, adfuerint, omnibus partibus dolebit, &, nifi magna ulcera adfuerint, curata brevi, fanitatem recipit.* Agnovit ergo levem illam, ac fuperficiariam, uteri fuppurationem, & fanitatem brevi

(t) L'Art des Accouchem. pag. 140. (u) Coacar. Praenot. N°. 525. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (w) Hippoc. praedict. Lib. I. textu 82. Ibid. pag. 751. (x) Ibid. 752. (y) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. XLII. Charter. Tom. VII. pag. 753.

vi inde sequentem, utero sic depurato; distinxit illam a majori ulcere, quod post inflammationem validam uteri sequitur, & non in superficie cava, sed in ejus substantia, haeret. Haec autem confirmantur illis, quae paulo post [z] sequuntur: *Quod si uteri inflammati non fuerint, sua sponte exit malum; graveolens & lividum, aut nigrum & grumosum, existit, & mulier a lochiis purgatur*. Videntur haec pulcherrime convenire illis, quae modo dicta fuerunt.

Antea in morbis virginum, & gravidarum, saepius dictum fuit, manifestum commercium inveniri inter uterum & mammas; hincque statui solet, constrictis uteri vasis, in mammas pabulum serosum lacteum fluere. Creditur enim, tale serum lacteum ad uterum deferri, graviditatis tempore; pro nutrimento foetus. Dum chorion prudenter separabat ab utero *Noortwyk* (*a*), invenit, *uno in loco exiguum quid liquoris crassiusculi, albicantis, supra chorion effusum, quod cremorem lactis non inepte referebat*. Quamvis autem alio in loco [*b*] moneat, se non legisse hactenus authorem, qui tale quid in homine profluxisse, oculari testimonio adferat; minime tamen contemnendum censet. Accuratissimus *Winslow* enim testatur, provecta jam graviditate, ductus lacteos in utero adesse (*c*). Celeberrimus *Astruc* [*d*] idem confirmat, & tunc oculis se offerre dicit, si uterus foeminae, ultimo graviditatis mense, vel ipso in partu, mortuae, invertatur, totaque interna superficies, cui placenta non adhaeret, prius detersa, leviter prematur; tunc numerosissimae guttulae liquoris lactei per poros minimos transsudant; qui pori sunt extrema vasorum, quae lacteum hunc succum a sanguine separant. Si vero uterus talis in aceto maceretur aliquamdiu, & dein dextra manu tunica interna separetur, oculis apparent numerosissima vasa, exigua, vermicularia, alba, setam porcinam crassitie superantia, tres, quatuor, quinque, lineas longa, liquore lacteo plena, qui ex vasis his laesis exit.

Ex quibus omnibus saltem hoc concludere licet, *aliquid forte lacti simile secundum naturae leges intra ovum deduci, sed directum arteriarum uteri notabilium cum ovi vasis commercium nequaquam probabilem reddere sententiam, quae statueret, nil nisi lacteum humorem eo ingredi, cum per minora longe vasa sanguis liberrime fluat* [*e*]. Videri poterunt & illa, quae *Rohault* (*f*) habet, ut evincat, non solum chylum, aut lac, sed & sanguinem, ex matre ad foetum venire. Optime enim notat, solum succum lacteum secundum hanc opinionem effluere debere, dum placenta ab utero separatur; quod omnibus observationibus repugnat.

Pri-

(*z*) Ibidem pag. 754. (*a*) Uter. human. gravid. histor. pag. 10. (*b*) Ibid. pag. 95. (*c*) Exposit. Anatom. Traité du bas ventre N°. 623. pag. 578. (*d*) Traité des Malad. des Femm. Tom. I. pag. 12. (*e*) Noortwyck de Utero gravido pag. 11. (*f*) Académ. des scienc. l'an 1714. Mém. pag. 180. & seq.

Primum hominis rudimentum, tenerrimum cum ſit, tenuiſſimo indiget liquido, ut nutriatur, & creſcat; at videtur craſſioribus indigere, dum mole multum auctus eſt embryo. Circa ultimum graviditatis tempus, jam craſſiori aſſueſcere debet pabulo; unde videtur tunc lac in quibusdam vaſis uterinis adeſſe, & forte majori copia, dum pariendi tempus inſtat. *Hippocrates* (g) ſequentia habet: *Pingui nempe incaleſcente, & candido effecto, quod uteri calore edulcatum eſt, in mammas expreſſum tendit, & in uteros quoque exigua portio per eaſdem venas defertur; ad mammas enim & uteros ejusmodi venulae, & conſimiles aliae, feruntur. Quumque ad uteros pervenit, lactis formam habet, eoque exiguo puer fruitur.* Deinde alibi (h), ubi in cauſas inquirit, quae faciunt, ut foetus exitum ex utero materno moliatur, dicit: *Quod enim in ſanguine dulciſſimum eſt, ad ſeſe attrahit, ſimulque aliquantula lactis portione fruitur. Quae quum ipſi pauciora ſint, puerque jam plenior factus plus alimenti, quam adſit, requirat, ipſe ſeſe jactans, membranas diſrumpens, initium partus matri inducit.* Cum autem poſt nativitatem infanti natura deſtinaverit lac maternum pro nutrimento, probabile videtur, quod foetus in utero materno, jam adultior, quandam lactis copiam recipiat, ut ſic ſenſim aſſueſcat huic alimento. Interim graviditatis tempore ſic diſponuntur mammae, ut lac jam incipiant a ſanguine ſeparare; unde in multis gravidis aliqua lactis copia ex papillis ſtillare ſolet; imprimis, circa ultimos graviditatis menſes; tunc enim, ſi partus ſuccederet, vivere poſſet infans, non tantum ſeptimeſtris, ſed & minus maturus, uti antea dictum fuit. Unde lactis illud ſtillicidium de mammis indicat, jam obtinere facilem lactis a ſanguine ſeparationem; cujus aliqua parte videtur frui foetus in utero materno; quo ſi orbaretur omnino, imbecillior redderetur, utpote jam indigens robuſtiori alimento. Illud indicat *Hippocrates* (i) ſequentibus: *Mulieri utero gerenti, ſi lac copioſum e mammis effluat, foetum imbecillum ſignificat. Quod ſi ſolidae mammae fuerint, valentiorem foetum indicant.* Dum autem infans, in lucem editus, ab omni commercio cum utero matris ſeparatur, ſimile ipſi in mammis praeſto eſt alimentum; lac nempe, quod jam majori copia requiritur, quam dum in utero haerebat; quia hoc ſolo jam nutriri, & creſcere, debet, cum nihil amplius per umbilicalia vaſa a matre recipiat. Unde tunc, conſtrictis uteri vaſis poſt partum, illud pabulum ſeroſum lacteum ad mammas fluit.

Uteri enim vaſa minus urgentur, dum mammae turgent; & hinc, uti alia occaſione, dum de menſtruis agebatur, dictum fuit, *Hippocrates* (k) ſuaſit: *Si mulieri menſtrua velis ſiſtere, cucurbitulam quam maximam mammis admove.* Et contra monuit alibi [l]: *Si mulier, quae neque gravida*

(g) De Natura pueri Cap. VII. Charter. Tom. V. pag. 318. (h) Ibid. Cap. X. pag. 322. (i) Aphor. 52. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 225. (k) Ibid. Aphor. 50. Sect. V. Chart. Tom. IX. pag. 224. (l) Ibid. Aphor. 39. pag. 219.

vida est, neque peperit, lac habeat, huic menstrua defecerunt. Nimis enim resistentibus uteri vasis, mammaria sic urgentur, & implentur, ut lactis separatio, & secretio, sequatur.

Dum autem pabulum illud serosum lacteum, per uteri vasa, jam constricta magis, exire non potens, ad mammas derivatur, oriuntur quaedam in toto corpore turbae, & nova occurrunt symptomata, quae considerari merentur. Levis febricula simul plerumque adesse solet; quam *lactariam* Medici vocare consueverunt.

Post partum, una alterave hora, omnia pacatissima solent esse; pulsus, qui in ultimis partus nixibus elevatior & celerior fuerat, brevi redit ad statum naturalem, & aliquot horis si dormiverit puerpera, alacrem se sentit, a tanto onere liberam, & vix de ulla re conqueritur, nisi quod artus ob nixus validos toleratos doleant, & quandoque vulva parum intumescat; quod malum emollientibus fomentis applicatis facile cedere solet. Verum secundo, saepius tertio, quandoque & quarto, die, somnus fit inquietior, cum insomniis turbulentis, quandoque & totam noctem ducunt vigilem: adest inquietudo, quandoque & capitis dolor, pulsus insurgit, ac celerior fit; horripilatio levis adest secundum totum decursum spinae dorsi, inter scapulas, & quandoque per totum corpus; sequitur major calor; mammae incipiunt dolere, tendi, tumescere; respiratio fit utcumque laboriosior; lochia minuuntur; simul, ob tensionem vicinarum partium, brachia difficilius movere possunt. Si quiescant puerperae, potu copioso blando diluente utantur, & victu tenui, intra viginti quatuor horas omnes hae turbae sedantur, per sudorem totius corporis aequabilem, satis copiosum, praecipue circa pectus; & mammae lacte turgent. In foeminis quibusdam, optimae temperiei, invenitur haec febris adeo levis, ut, praeter noctem praegressam parum minus quietam, vix ullius momenti sit, praecipue, si infanti ubera dederint; quod & in propria uxore, & multis aliis puerperis, vidi. Solebam enim, duodecim post pastum horis, postquam bono somno refectae fuerant puerperae, admovere recens natos infantes uberibus, cum crederem illud lac tenue & serosum, quod primo ex mammis prodit, illis admodum salutare esse; de qua re postea in *sequenti Capitulo* dicetur. Ipsa suctio facit, ut lac facilius in mammas derivetur, & lactis eductio cavet, ne mammae ultra modum distendantur. Ubi autem subito tumebant mammae, nec a debiliori infante depleri poterant, nimis turgidae, suasi, ut ab alia muliere leni suctione evacuarentur pro parte, & dein infans uberibus admoveretur. Sponte patet, in illis, quae infantes suos lactare nolunt, caeteris paribus, majorem sequi difficultatem. Lac enim, in mammis jam collectum, redire denuo debet in sanguinem, &, antequam hoc fiat, quandoque diutius moratur in tubulis lacteis mammarum, pluraque sequuntur mala, de quibus postea dicendum erit. Dum

hoc

hoc factum fuit, mammae denuo detumescunt, & lochiorum exeuntium copia augetur, quae cum hoc tempore puerperii jam albescant, dicitur lac retropulsum per lochia evacuari; verum, uti dictum fuit, purulenta exeunt de utero, dum ejus cava superficies depuratur.

Per varias vias lac, in mammis collectum, retropulsum in sanguinem, exire dein notaverunt de corpore auctores: omnium naturalissima via credebatur, si per uteri vasa sub lochiorum forma prodiret: per urinam exivisse, observatum fuit saepius (*m*); per alvum pariter; aliquando & per sudores; sed dubito, an sudores vere lactei in puerperis fuerint observati. Fatetur tamen, quandoque lac disparere absque ulla sensibili ejus evacuatione observata (*n*). Nec mirum hoc videbitur, si consideremus, lac humorem sanum esse, chylum nempe reliquis humoribus mistum, & una cum his per vasa ac viscera circumductum, ut post aliquot horas acquirat indolem humorum nostrorum, illisque, per repetitam vasorum ac viscerum actionem, penitus assimiletur. Proprio enim lacte vivimus omnes; ast non separatur a sanguine, & colligitur in mammis, semper; sed in gravidis, & puerperis, tantum naturaliter hoc fit. Lac enim cum sanguine fluit aliquot post pastum horis, &, venae sectione instituta hoc tempore, lac toties invenitur sero sanguinis permistum. Sic minus miramur, intactas virgines, imo & viros, dum famelicis infantibus, & morosis, ubera praebuerunt, valida, & repetita, suctione lac tandem prodiisse. In Historia Medica plures tales casus recensentur. Si ergo lac non degeneraverit longiori mora in mammis, vel per febrim validiorem mutatum fuerit, non turbabit ullas functiones corporis, dum sanguini denuo admiscetur. Si autem lac jam utcumque degenerare inceperit ab humoribus sanis, facili negotio illud vitiosum per urinas, aliasve excretiones, expelletur. Notavit *Levret* (*o*), dum febris lactaria minuitur, plerumque sudorem sequi, qui molestum puncturae sensum in cute excitat, licet lochiorum copia plerumque augeatur eodem tempore. Sed & alvus, antea pigrior, jam libera redditur; vel saltem leni stimulo sollicitata evacuatur: si sudor cessare incipiat, urinae subturbidae copiosius prodeunt; si vero pergant sudores, urinae magis coloratae sunt, & mediocri copia excernuntur, at semper tali, quae potulentis, a puerpera assumtis, respondeat.

Sed per alvum, urinam, & cutis superficiem, naturali lege, de corpore exeunt illa, quae sanitatem turbarent, si diutius manerent in corpore. Ex his omnibus patet facilis ratio, quare lac quandoque in sanguinem redeat, absque ulla fere molestia.

Verum aliud quid obtinet in puerperis, quod sedulam considerationem meretur. Notum est, in quibusdam morbis, lac facillime a sangui-

(*m*) Peu, Pratique des Accouchem. pag. 214. (*n*) Ibid. pag. 215.
(*o*) L'Art des Accouchem. pag. 135.

guine secedere, & exire cum damno ingenti de corpore. Sic observatur in *Diabete* quandoque lactea urina, quae, si copiosa fuerit, aut diu excernatur talis, corpus privat alimento suo, & ex marasmo vero talis aeger perit. Observata fuit & diarrhaea talis chylosa. Facilis ille secessus lactis a sanguine morbus est.

In puerperis autem videtur facilior secessus lactis a sanguine, naturali lege, obtinere, ut in alimentum recens nato infanti cedat. De caussis, unde hoc fiat, hic non disputo: sufficit enim Medico novisse, quid fiat in corpore, licet rationem facti non semper liquido intelligat. Semper oportet nos memores esse salutaris moniti, quod *Celsus* [p] dedit: *Rationalem quidem puto Medicinam esse debere: instrui vero ab evidentibus caussis; obscuris omnibus, non a cogitatione artificis, sed ab arte ipsa, rejectis.* Cum ergo certa observata doceant, faciliorem lactis a sanguine separationem in puerperis adesse, quae jam inceperat ultimo graviditatis tempore; & pariter constet, naturali lege lac a sanguine separatum in mammis colligi, patet, si lactis derivatio in mammas impediatur, vel collectum jam ibi, non educatur per papillas, mali quid metuendum esse, vel in mammis ipsis, vel etiam in reliquo corpore, si ad aliena loca lac, a sanguine secretum, deponatur.

Merito funesta mala metuebat *Levret* [q], si, lochiis parce fluentibus, solito tempore non turgescerent mammae: praecipue, si instantis delirii vel levissima signa apparerent, aut balbutire inciperent. Quibusdam validus oritur capitis dolor, & quidem adeo subitus, ut ab externa caussa caput percussum credant; sequitur aurium tinnitus, coma, stertor, risus sardonicus, tendinum subsultus, convulsiones validae, mors subita. In cranio post mortem saepius inventa fuit lactea materia. Sed & acutos pectoris morbos in puerperis vidit (r), quos, non sine ratione, simili caussae attribuebat: flaccidas enim viderat his morbis ingruentibus mammas; ubi vero, bona fortuna, mammae denuo turgebant, cita sequebatur sanatio.

Sed & similis metastasis lactea quandoque in ipsa pelvi colligitur (s): raro autem hoc fit ante duodecimum, aut quintodecimum, a partu diem, si febris lactea adfuerit, & mammae intumuerint. Ille autem facilis secessus lactis a sanguine diu manet in lactantibus foeminis. Talis enim metastasis ad pelvim contigit foeminae, integro post partum anno elapso; sed ante binas hebdomadas perdiderat infantem, cui hactenus ubera dederat. Observavit autem, plerumque talem metastasim fieri quindecim diebus, postquam flaccescere inceperunt mammae, etiam in illis, quae non lactaverunt; sed quibus lac per papillas tamen exstillaverat. Pluribus observatis hoc confirmatum fuit, neque multo citius contigit unquam

(p) In fine Praefat. pag. 20. (q) L'Art des Accouch. pag. 146. 147.
(r) Ibid. pag. 149. (s) Ibid. pag. 150. & seq.

quam talis metastasis, nisi in illis, quibus lac non derivatum fuerat ad mammas, sed statim potius ad alia loca tendebat. Solet tunc materia illa lactea colligi in tunica cellulosa, per quam peritonaeum pelvi nectitur, vel inter musculum *Psoam* & *Iliacum*, circa ligamenta lata, & quandoque in pluribus locis simul. Dum hoc fit, obtusus dolor circa inguina, pondus in pelvi, & debilitas femorum, percipiuntur. Si decumbat in dorso, femoribus extensis, plus molestiae habet, quam si eadem flexa fuerint. Rarius in utroque latere simul haec symptomata apparent; sed dum in uno latere tentatur dissipatio, in altero latere similia sequuntur symptomata. Postea ad femur lactea haec materia pergit, & tunicam cellulosam distendit; tandem eadem in crure & pede observantur, sicque omnia tument oedemate, & minuuntur dolores, qui antea circa pelvim fuerant. Ubi dissipari incipit tale oedema, femora primo detumescunt, dein crura, & pedes, simili modo, uti antea in hydrope anasarca dictum fuit. Vidi aliquoties tales tumores puerperii tempore: dum digitis premuntur, non observantur foveae, ut in anasarca; sed tumor magis resistit, & fomentis ex lacte, cum sapone veneto decocto, satis feliciter solent dissipari, intra decem vel duodecim dies; praecipue, si urinae crassae copiosae prodierint, primo turbidae, dein reliquis diebus multum sedimenti deponentes.

Sed talis depositio materiae lacteae quandoque in aliis corporis locis colligitur, non dissipanda amplius. Sic egregius Medicus *Chomel* [*t*] observavit, in foemina primipara, ita intumuisse ventrem, ut tribus a partu septimanis fere aeque turgeret, ac ultimo graviditatis tempore. Rupto sponte umbilico, exivit ingens copia liquidi seroso-lactei, sed pessimi foetoris, & coloris subgrisei: bimestri spatio post ruptum umbilicum prudenti cura evasit, integre sanata. Credidit celebris ille Medicus, intra duplicaturam peritonaei illam metastasin factam fuisse. Simul etiam notat, quod viderit in binis puerperis femora admodum intumuisse: tumores illos adscribit lochiorum suppressioni, & fatetur, quod non sine difficultate illos dissipare potuerit: videntur tamen tales tumores potius pendere a metastasi lactea. An simile quid in abdomine collectum invenit (*u*) Ruyschius? Puerperam visitaverat acriter febricitantem, & de hypogastrii dolore immani, una cum tensione & induratione, conquerentem. In cadaveris *abdomine invenit multum materiae foetidae, loturae carnis, aut lochiorum corruptorum, ad exemplum; qualis etiam a me reperta est in uteri cavitate*. Credidit autem, illud liquidum, quod in pelvi fluctuabat, ex utero per tubas Fallopianas in abdomen venisse.

Observata practica peritissimorum Medicorum docent, lacteam illam me-

(*t*) Acad. des scienc. l'an. 1728. Mém. pag. 581. & seq. (*u*) Observat. Anatom. Chirurg. N°. 84. pag. 79.

metastasin varia occupare quandoque viscera [*w*]. Hyeme 1746. observabatur in puerperis morbus epidemicus. Aquae, dum parturiebant, effluebant, & postea uterus siccus, durus, dolens, tumebat, nec lochia solito fluebant modo. A ventris fluxu morbus incipiebat, dolor ventris sequebatur, imprimis circa locum, quem occupant ligamenta uteri lata, tensum erat abdomen, caput dolebat; & quandoque aderat tussis. Tertio, vel quarto, post partum die mammae, quae tunc turgere solent, flaccescebant, & quinto, vel septimo, die puerperae moriebantur. Pauperes solas invadebat hic morbus; praecipue, si in nosocomio peperissent. Februario mense adeo periculosus erat morbus, ut ex viginti vix una evaderet. In cadaveribus inveniebatur coagulum lactis externae intestinorum superficiei adhaerens, & serum lacteum in cavo abdominis effusum; simile serum in quibusdam reperiebatur in pectoris cavo, & dum pulmones secabantur, eructabant similem lympham lacteam, sed putridam. Ventriculus, intestina, uterus, rite examinata, videbantur inflammationem passa fuisse, & grumi sanguinis ex dissectis canalibus uterinis exibant: in multis etiam ovariorum suppuratio videbatur adfuisse.

An non ex hactenus dictis concludi potest, metastasin lacteam producere posse omnia illa mala, quae in textu enumerantur, & quae lochiis suppressis tribui solent; prout nempe in has illasve partes deponitur materia lactea, & quidem tanto majori cum periculo, quanto partes, in quas deponitur, ad vitam magis necessariae fuerint, uti etiam, si materia haec deponatur in loca, ex quibus difficulter eliminari poterit? Sic dum v. g. ad crura, & femora, deponitur, magna spes est, per fomenta, frictiones, &c., sic disponi posse materiam hanc, ut denuo resorpta per varias vias de corpore expellatur, per alvum, urinas, sudores imprimis. Ubi vero in cavum calvariae tendit, cita mors sequitur. Simul etiam patet, sollicite distinguendum esse illum tumorem femorum & crurum, qui post partum sequitur, a simili, qui in gravidis ab utero tumente, & venas comprimente, nascitur; qui post partum, dum uterus subsidet, sponte cedere solet. Prior enim a femoribus incipit, & dein ad inferiora descendit, tactui digitorum magis resistit, nec cessante pressione relinquuntur foveae: posterior ab inferioribus incipit, lente ascendit, mollior est, & prementibus digitis facilius cedit; est enim vera anasarca, a venarum compressione nata.

Simul etiam patet, puerperas lactantes minus periclitari ab hac causa, quam illas, quae natis ubera negant. Suctio ipsa lac in mammas evocat; retropulsio autem metastasis talis periculum facit.

Non tamen in illa opinione sum, ac si lochia retenta nullum facerent periculum; sed tantum hoc monendum esse credidi, etiam de depositione materiae lacteae ad varia loca corporis cogitandum esse. Lochia enim

(*w*) Acad. des sciences l'an. 1746. in 4°. Mém. pag. 160.

nim naturaliter minuuntur illo tempore, quo febris lactaria solet incipere, & vix sanguinea fluunt tunc, sed potius subpurulenta. Primis autem diebus puerperii majus videtur esse a lochiis retentis periculum; sequentibus diebus, post febrim lactariam, minus; ita tamen, ut si retineretur illud purulentum, quod tunc exire solet, ab ejus resorptione in sanguinem multum mali metuendum foret. Accedit, quod, laeso in partu utero, ejus inflammatio saepe sequatur; unde lochia supprimuntur; de quibus nunc dicendum erit.

Dum, excluso foetu, placenta separatur, copia sanguinis exit, quae brevi postea minuitur, & tunc lochia minus rubro colore tincta fluunt. Aëris accessus liber tunc adfuit, neque ille postea omnino impediri poterit; hinc semper metuenda est cita putredo sanguinis, & aliorum humorum, qui in cavo uteri, vel in sinubus, qui in ipsa substantia uteri adsunt, retinentur. Calor loci, humiditas, aëris accessus, putredini extravasatorum & stagnantium humorum omnino favent: idem metuendum est a placentae solutae reliquiis; quamdiu enim adhuc integra utero adhaeret, credibile est, humorum circumductionem adhuc pergere per placentam, adeoque illam non tam cito putrescere. Si autem extravasati humores libere exeant, a putredine nihil metuendum erit. A mora ergo in cavo vel sinubus uteri imprimis metuendum est, ne putrescant extravasata, uterum ipsum male afficiant, & resorpta pessimas febres producant, vel, ad alia corporis loca deposita, & illa putredine inficiant. Si enim tot & tanta mala fiant a blanda materia lactea, quid non metuendum erit ab ichore putrido? Hanc lochiorum retentorum corruptionem descripsit *Hippocrates* (x), monuitque, inde uterum exulcerari, & ab hoc putrido resorpto periculosam febrim accendi: unicam fere spem curae videtur habuisse, si putredo haec, antequam totum sanguinem corruperit, expellatur de corpore. *Quinto, aut septimo, die quandoque venter turbatur, & nigra, & admodum graveolentia, alias atque alias secedunt, & urina quasi asinina. Quae si secesserint, melius illi esse videtur, & curata brevi convalescit; sin minus, periclitabitur vehementi alvi profluvio ipsi succedente.* Alvi perturbatio, per quam, nondum omnino fractis viribus expellitur illud corruptum, salutaris est; verum ubi, diutius protracto morbo, omnes fere corporis humores in putrilaginem soluti sunt, tunc vehementi alvi profluvio perire solent. Unde simul patet, non omne alvi profluvium in puerperio semper timendum esse: haec tamen opinio multorum animis insedit, postquam viderant, a lochiis suppressis tandem colliquativo alvi fluxu perire puerperas. Probe memini, dum puerperae gemellos enixae, curam gererem, me pessime exceptum fuisse ab adstantibus, dum nollem alvi fluxum compescere. Tertia die lochia omnino suppressa fuerant; venter durus & dolens erat. Mol-

(x) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 37- 38. Charter. Tom. VII. pag. 751.

Mollissimis fomentis adhibitis, lenissimis aperientibus decoctis copiose potatis, per alvum exiverunt viridia, foetidissima, & quidem cum insigni levamine; ac brevi convaluit.

Pessimas febres sequi ex lochiis suppressis, demonstravit *Hippocrates* (*y*), exemplo mulieris, quae ad frigidam aquam in Thaso decumbebat, quae filiam pepererat, nec esset purgata (a lochiis). Tertio enim a partu die correpta est febre acuta, horrida (φρικώδης); aderant deliria, alvus turbata, multis tenuibus & aquosa bile mistis. Sitis aberat, & multa mala symptomata successive sequebantur; post multa molimina critica, sed imperfecta, post metastasin ad dextram coxendicem, sed absque fructu, post febris mutationes varias, tandem octogesimo die periit. Notavit *Hippocrates*, urinas fuisse perpetuo nigras, tenuesque, & aquosas.

Rarius autem est, tanto tempore protrahi funestum morbum, cum *Hippocrates* (*z*) alio in loco dixerit, de lochiis suppressis agens: *Moriuntur autem aliae alio tempore, prout corpus & affectio se habet. Verum unum & vigesimum diem non excedunt. Frequentius ita accidit.* In *Epidemicis* (*a*) describitur historia puerperae, quae laboriose peperit gemellas, nec omnino purgatae (a lochiis) prima die jam febris acuta accessit, cum vigiliis, capitis & cervici doloribus, delirio, urinis tenuibus, aquosis, dein & nigris, aliisque malis symptomatibus. Haec autem decima sexta die periit phrenitica. Confirmatur hoc *Sydenhami* (*b*) observatis: ille cautissime tractabat lochiorum suppressionem, &, si minus succederet cura, conabatur trahere morbum: *Cum singulo quoque die curationis negotium magis magisque extra aleam ponatur, & si aegra vicesimum diem superaverit, jam fere in vado est.* Videtur autem haec *Sydenhami* methodus satis congruere cum textu *Hippocratis* (*c*); praecipue, si secundum Vaticanum exemplar (*d*), loco αἱ μήτραι ἢ βιασθέωσι, legatur μὴ βιασθέωσι; tunc enim sic sonat; *At si illi vel medicamentis vel sponte purgatio eruperit: id etenim accidit, si uteri os suum relaxaverint, non coacti a sanguine derepente confertim delato; si, inquam, eruperit, graveolentia, & purulenta, repurgantur, interdumque etiam nigra: tumque melius erit, & adhita cura convalescet.* Perfecte haec conveniunt illis, quae paulo ante dicta fuerunt: purulenta enim exeunt, nauseosi odoris, & si grumosus sanguis, incepta jam putredine deliquescens, exeat simul, foetor adest, & maculae, in linteis repertae, cinguntur circulo livido, quandoque & nigro.

Lochiorum autem suppressio duplicem causam agnoscit; vel enim non

(*y*) Epidemic. Lib. 3. textu 62. Ægrot. 2. Charter. Tom. IX. pag. 294.
(*z*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 37. pag. 751. (*a*) Lib. 3. textu 39. Ægrot. 14. Charter. Tom. IX. pag. 308. (*b*) Dissertat. Epistol. pag. 535. (*c*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 37. Charter. Tom. VII. pag. 751. (*d*) Ibid. pag. 900. N. 207.

non depluunt in cavum uteri, vel in utero colliguntur, nec exire possunt; si in grumos majores concreverint, aut exitus per uteri orificium a quacumque causa impediatur. *Quum mulieri a partu purgatio fluit, non copiose procedit, inflammatis nimirum uteris, eorumque osculo concluso. Uteri autem stomachus (collum) in se concidit undique* (*e*): Notaverunt periti artis obstetriciae magistri, post partum, & placentae eductionem, collum matricis, instar intestinuli, pendulum in vaginae suprema parte reperiri, & quandoque ab imperitis obstetricibus haberi pro corpore peregrino, quod evellere conantur, pessimo certe, & periculoso, errore. Cum autem vasa patula satis hient in uteri cavum, libera satis via est, per quam humores in uteri cavum venire possunt, nisi sequens brevi inflammatio tumere faciat uteri substantiam, & sic haec vasa cito claudantur: unde uteri inflammatio merito pro frequenti causa suppressionis lochiorum habetur. De hac postea dicendum erit. Si a grumis obturetur os uteri, hi educendi sunt; de qua re videantur illa, quae ad §. 1322. & 1326. dicta fuerunt.

Sed & observavit *Hippocrates*, pudenda concreta fuisse tempore puerperii, unde liber lochiorum exitus impediebatur: interim tamen & suppressionis lochiorum effectus potuit esse talis concretio praeternaturalis. Sic autem habet (*f*): *Si puerperae aliqua pudendi pars obturata fuerit (jam vero & id vidi), si os pudendi ulceratum fuerit, & ubi in partu, per vim egresso puero, ulceratum fuerit, contingitque quid aphthae simile, valdeque inflammatur, & labra ex inflammatione, quum nimirum exulcerata fuerint, in sese concidunt, mutuoque cohaerent. Sed & frigus fit, & ambo labra occlusa sunt, quae purgationis reliquias constringunt. Quod si purgatio prodiret, ulcera non itaque coalescerent.* Quomodo autem tale malum tractari debeat, dictum fuit antea ad ad §. 1290. & §. 1315.

Antea ad §. 1290. ubi de causis retenti fluoris menstrui agebatur, dictum fuit, a perverso situ oris uteri posse impediri menstruorum liberum effluxum. Ubi de partu difficili agebatur, pariter dictum fuit, obliquum uteri situm in causa esse saepius, ut mulier pariat difficilius. Sed & ab eadem causa lochiorum expurgationem impeditam deducit *Hippocrates* (*g*): *Si, ex partu, uteri in dextram obversi fuerint, puerperii purgamenta non eunt, dolor imum ventrem, lumbos, & ilia, detinet, crus dextrum gravatur, & torpor occupat* &c.: *Si uteri in sinistram partem, aut coxam, declinarint, dolor acutus & vehemens lumbos ac ilia, crusque, detinet, & claudicat.* In quocumque alio obverso situ uteri idem metuendum esse, facile patet. Nisi enim uteri orificium directe respondeat vaginae, difficilius fluent lochia; imo & integre possunt supprimi, si os uteri vicinis partibus appressum claudatur. Quomodo autem uteri ob-

(*e*) Ibid. pag. 751. (*f*) De Morb. mulier. Lib. I. Cap. 44. Charter. Tom. VII. pag. 754. (*g*) De Mulier. morb. Lib. 2. Cap. 28. pag. 816.

obversioni succurrendum sit, antea ad §. 1321. dictum fuit.

Omnium tamen maxime metuenda est lochiorum suppressio, quae ab inflammatione uteri originem ducit. In difficili partu, uti antea dictum fuit, magna vis infertur utero, ita ut quandoque rumpatur: caput infantis, si mole majus fuerit, in transitu saepe contundit, imo lacerat, os uteri; rudiori evulsione placentae ab imperita obstetrice toties laeditur uteri substantia: unde non mirum est, uterum inflammari post partum, & a tali tumore inflammatorio lochia supprimi. Tales autem uteri inflammationes vix resolvendo curari possunt; sed saepe in suppurationem abeunt; quandoque & in gangraenam, subito lethalem. *Hippocrates* (*h*), de uteri ulcere agens, dicit: *Morbus autem praecipue ex partu invadit, si quid in ipsis dilaniatum computruerit.* Si ergo tales causae praecesserint, a quibus laesio uteri fieri potuit, tunc de inflammatione uteri secutura metus est.

Haec autem signa hujus mali recensuit *Hippocrates* (*i*): *Si inflammatus fuerit uterus, vellicatur; quod si quid corruptum fuerit, & recruduerit, febris corripit acuta & magna, horrorque durus partes circa pudenda; ferociter afficitur, mordetur, & concitatur. Ac si quis digito contigerit, rursus pejus habet, & pungitur, caput & sinciput dolet, tum caligo, tum frontis sudor adest, extrema perfrigerantur ac tremunt, interdum etiam sopor occupat, neque audire potest, neque aliquid uterus efficit; multum est cibi fastidium, neque stomachus, neque venter, omnino cibum attrahit; vociferatur, prosilit, dolet pubem, inguina, lumbos, & occultos pudendi locos; celeriterque intereunt.* Similia his alio in loco (*k*) habentur, ubi describit mala, quae contingunt, *Si uteri ex partu inflammati fuerint*; addit tamen & alia quaedam: *Ex ventre vero incendium nunquam desinit, sitit, & coxendices dolent, imus venter vehementer intumescit, & alvus turbatur: Dejectio mala est, graveolens.*

Apud *Aëtium* (*l*), praeter generalia uteri inflammati signa, enumerantur illa, quae diversa loca uteri, quae a morbo occupantur, designant. Sic si uteri cavum, aut fundus, fuerint inflammata, summum dolorem adesse dicit; *Ut saepe, nec exterius quidem, tangi patiatur.* Si posteriorem uteri partem occupet inflammatio, *Dolor lumbos magis vexabit, durique stercoris excrementa detinebuntur; quoniam intestinum rectum opprimitur.* Si anterior & inferior regio uteri inflammetur, urinae aderit difficultas, ob similem rationem. *Si obliqua loca occupaverit, inguina extenduntur, & crura difficulter moventur.*

A parco lochiorum fluxu *Hippocrates* (*m*) notavit, ventrem ac vesicam constringi; & alibi (*n*), stranguriam succedere utero inflammato. Omnia

(*h*) Ibid. Lib. I. Cap. 63. pag. 765. (*i*) De Mulier. morb. Lib. 2. Cap. 50. Charter. Tom. VII. pag. 827. (*k*) Ibid. Lib. I. de morb. Mulier. Cap. 54. pag. 758. & Cap. 55. 56. pag. 759. (*l*) Lib. XVI. Cap. 85. pag. 162. (*m*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 36. Charter. Tom. VII. pag. 750. (*n*) Aphorism. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

Omnia signa haec inflammati uteri pulchre collecta habentur apud *Moschionem* (o); ubi etiam, ex *Cleopatrae* observatione, additur, utero inflammato, linguam asperam, ac nigram, quasi atramento tinctam, inveniri; & extremos digitos ac ungues dolere (p). Omnia autem haec mala, quae inflammationem uteri comitari solent, etiam a recentioribus Medicis observata fuerunt.

Si considerentur illa, quae antea ad §.1285. & 1293. dicta fuerunt de mirabili illo regiminis imperio, per quod uterus male affectus omnes corporis functiones turbare possit, minus mirum videbitur, tot symptomatum catervam comitari uteri inflammationem. Simul etiam notari meretur, uti optime monuit *Celeberrimus Simson* (q), uterum puerperii tempore magis irritabilem esse; hinc a leviori stimulo, & animi affectu, stringi ita, ut lochia supprimantur illico, & caterva malorum sequatur. *Hippocrates* (r), postquam varia mala recensuit, quae sequuntur, si lochia non rite repurgentur, dat hanc rationem: *Quippe cum in molli parte, & bene sensili, existant, & in nervosa cavitate, multae autem cum ea partes communicent, sinciput, stomachus, mens percellitur, depravatur, nec facile intelligere solet.*

Simul etiam hinc patet, quare periti in puerperis tractandis viri sinistri quid metuerint, si non sedaretur pulsus celeritas, inter parturiendum nata, prima post partum hora; solet enim tunc morbus acutus sequi, & merito metuitur uteri inflammatio, ac pessimae ejus sequelae (s). Videtur & huc spectare textus *Hippocratis* (t), ubi de febrium crisibus, & diebus criticis, agit. Postea enim subjungit: *Ad eundem vero modum etiam mulieribus crises a partu contingunt.* Illud autem videtur obtinere, si morbo acuto a partu corripiantur; quod imprimis post difficilem partum contingere solet, laeso utero. *Galenus* (u) hoc suo Commentario cofirmare videtur. Sic enim habet: *A quo die mulier pepererit, ab eo numerare incipias, non a quo coepit febricitare: Nam aliquae secundo vel tertio die, postquam pepererint, in febrem incidunt, atque ab eo plerique futuram crisim enumerant. Verum res secus habet, quum oporteat a die quo foetum edet enumerationem exordiri.* Febris enim lactaria, quae secundo, vel tertio, die incipit, plerumque brevi secedit, per blandum sudorem, sine ullis perturbationibus criticis. Sic, in textu *Hippocratis* paulo ante citato, mulier, quae gemellas pepererat, sed laboriose, prima die febre acuta fuit correpta, & postquam undecimo ac deci-

(o) Spach. Gynaec. pag. 12., 13; & Harmon. Gynaec. pag. 23.
(p) Harm. Gynaec. pars poster. Cap. X. pag. 28. (q) An Inquiry in five Essays. pag. 67. (r) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 42. Charter. Tom. VII. pag. 753. (s) Levret l'Art des Accouchem. pag. 134.
(t) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 668. (u) Ibidem.

decimo quarto die mala symptomata adfuissent, phrenitica interiit decimo septimo die. Imo & illa mulier, quae in *Thaso* decumbebat, cujus pariter mentio facta fuit, tertio a partu die acuta febre correpta legitur quidem, sed tamen videtur *Hippocrates* a partus die numerasse morbi decursum. Notat enim quod *multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat:* nec credibile est, illam febrim post partum siluisse, sed cum horrore in acutam degenerasse; quae tamen de lentae febris, quae ante partum afflixerat, indole participabat, cum octogesimo die mortua fuerit (*w*).

Unde patet, lochiorum suppressionem merito periculosam haberi: *Nisi enim a lochiis mulier repurgetur, magno morbo corripietur, vitaeque periculum incurret, nisi cito curetur, & aliquis convenientem ipsi purgationem promoveat* (*x*). Omnium maxime, si uteri inflammatio fuerit causa, vel sequela, suppressionis lochiorum. *Nisi statim curentur, plurimae intereunt* [*y*]. Quo & videtur spectare sequens prognosis: *Uterinae in ventribus durities cum dolore, acute perniciosum* [*z*].

Hactenus praecipue dictum fuit de illis malis, quae ab utero male affecto, & lochiis retentis, oriuntur, uti etiam de his, quae a metastasi materiae lacteae in puerperis metuenda sunt. Verum & ipsa lochia retenta, mora acriora reddita, resorpta vasis uterinis, & dein ad varia viscera deposita, producere posse periculosissimos morbos, facile intelligitur. Praeclarus Medicus *Targioni Tozzetti* [*], multis aliis scriptis in orbe literario notissimus, inseruit suis observationibus unam alteramve, quae huc spectant, & quas desumsit ex manuscripto Anatomico-Medico incerti autoris, qui decimo sexto saeculo vixit, & videtur optima fide narrasse illa, quae viderat propriis oculis: simul figuras satis nitidas partium, de quibus agit, addidit. Secuit autem cadaver puerperae, quae postridie a partu gravissima corripiebatur epilepsia, ita ut linguam sibi mordicus absciderit; dein apoplectica interiit, cum per triduum totum mansisset aphona. Uterum invenit tumidum, plus quam pollicem in substantia crassum, durum, carnosum, vasa spermatica pollicem crassa, tumida, subnigra, quasi essent sanguine grumoso plena, qui a partu debebat per uterum exonerari: testes, quos cornua uteri vocant plerique, invenit tumidos. In ipso uteri cavo invenit sanguinem crassum, atrum, haerentem arctissime cotyledonibus, ut vix avelleretur; qui putris videbatur. *Cotyledones autem sunt venarum uteri oscula parva, ut puncta viderentur subnigra. Caro vero, seu substantia uteri carnosa, & alba erat & dura, & per ipsam arteriae & venae transibant, ut*

(*w*) Epidemic. Lib. 3. text. 62. Ægrot. 2. Charter. Tom. IX. pag. 294.
[*y*] Hippocr. de Morb. mulier. Lib. I. Cap. 54. Charter. Tom. VIII. pag. 758. (*z*) Coac. Prenot. N. 518. Charter. Tom. III. pag. 883.
(*) Prima Raccolta di osservazioni mediche pag. 92. etc.

ut si quis acu istum librum perforaret, & cum per transversum secaretur caro, prosiliebat sanguis, quasi si quis acu acutissima illam perforasset. Os uteri habebat duos veluti musculos parvos intro se, & tenues, sive membranae alicujus partes videantur, utrimque claudentes os ipsum, ut ne acus quidem immitti posset, gravida existente muliere: sic mihi ostendit magister Gulielmus Barbitonsor &c. Collegit hinc, mulierem hanc periisse ob retenta lochia, quae prima tantum die fluxerant sat copiose, materia nempe in cerebrum translata: notat simul, ante annum aliquot convulsiones epilepticas habuisse noctu. *Conjecit quoque, maximum laborem fuisse illi in partus exitu ad os uteri; nam totum erat lividum, quasi ictum esset baculo, aut saxo.* In capitis sectione, dum separaretur a cranio pericranium, mirabatur, *profusisse tantum sanguinis aquosi, ac tenuis, & serosi, ut cranium videretur simile esse cribro, & ab ipsomet osse emanabat, nec decipiebar, videbaturque illud cranium esse veluti perforatum, eratque colore subobscuro livente, & vidimus venas durae matris fuisse in causa hujus fluoris & effusionis &c.* Deinde addit: *Notavi quoque, cum pericranium a cranio separaretur, quasi aliquod putre divelleretur ab osse, sic nullo momento, ac ut rem fracidam, illud ab osse separari.* Videntur autem hic pericranium, calvaria, ac dura mater, imprimis laesa fuisse; nam de reliquis in cavo calvariae contentis nihil refert. Sed mox subjungit sequentia: *In Domicella* de Mauvoysin, *quae obiit a partu epileptica una & apoplectica, secta observavi, totum ventriculum sinistrum cerebri fuisse plenum aquoso sanguine, seroso, putri, ac pravi coloris, & venas plexus retiformis una cum arteriis fuisse tumidas, quasi insufflatas, subnigras, quae notae erant partis non naturaliter affectae.* Hic manifeste ad capitis interiora delata fuerunt, lethali metastasi: nec invenit vasa rupta, sed tumida & infarcta.

Facile autem intelligitur, lochia deposita ad varia viscera, diversos efficere morbos pro diversitate functionum, quae ab his visceribus pendent. Horum malorum catervam descripsit *Hippocrates* (*a*): *Si vero mulieri puerperii purgatio ad caput irruat (id enim contingit), plerumque statim moriuntur, si detineatur &c: Si vero per os non prodeat puerperii purgatio, sed cum impetu delata sursum vertatur, puerperia (lochia) delitescent, neque pro ratione procedent, tussis & asthmata illam corripient, oppletoque a sanguine pulmone, latus & dorsum ipsi dolebunt valde. Quumque tussit, siccum per tussim rejicitur; alias vero spumosum exspuitur. At progressu temporis sputum subnigrum & turbidum apparet, pectora calor magis quam reliquum corpus detinet, nimirum sanguine ipsa calefaciente &c: Quod si purgatio impetu sursum delata per os non exeat, neque ad pulmones vertatur, ei ad faciem puerperia divertent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolores movere poterit, oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipsis sanguis tenuis effluet. Est, ubi etiam nonnullus sanguis per nares effluit, qui si effundatur,*

 hoc

(*a*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

hoc modo morbus diuturnior evadit. In alio loco (*b*) monet, a lochiis minus, quam oportet fluentibus, nonnullas corporis partes ad motum impotentes reddi, quandoque claudicationem sequi.

Omnia autem haec contingere possunt etiam in sanissimis mulieribus, quibus post partum purissimus sanguis exit, quasi de victima flueret: potest enim sola mora in cavo vel sinubus uteri corrumpi, & putrida, inde nata, miasmata resorberi, quae dein pro diversa metastasi varios & periculosissimos morbos producunt. Majus certe discrimen metuendum erit, si humores ante partum jam multum degeneraverint a sanitatis conditionibus. Monuit *Hippocrates* [*c*] in illis locis, quorum incolae palustres aquas potant, mulieres oedematosas fieri, & pituita alba laborare non tantum, sed vix in ventre concipere, *neque purgationem post partum in his mulieribus commodam contingere*. Alibi [*d*] dixit: *In gestantibus uterum salsuginosa, significant post partum molestias ex albis mordacibus. Tales purgationes indurant; singultus in his, malum, & uterorum procidentia, quae & una interficit*. Et paulo post [*e*]: *Uterum gerentibus salsuginosae juxta fauces fluxiones, malum*. Antea enim dictum fuit, postquam sanguine distenta vasa uterina fuerint evacuata, tertio die lochia prodire, quae puris conditiones referunt, sicque uteri cavam superficiem repurgari. Verum ad §. 387. demonstratum fuit, requiri blandam humorum indolem, ut benigna fiat suppuratio. In tali autem puerpera acriores humores ad uterum derivantur; unde sensilis ejus superficies nimis irritabitur.

Sed & ob eandem rationem morbi praegressi puerperium considerandi sunt. Dixit *Hippocrates* [*f*]: *Quae ante partum, in modum cholerae morbi doluerunt, facile quidem pariunt; verum si febricitent, maligne habent, tum alias, tum si circa fauces quid vexet, vel aliquod signum mali moris in febre appareat*. De pituitosis, & lienosis, mulieribus praedixit [*g*]; & lochia non boni coloris proditura, & metum fore, ne supprimantur. Alibi [*h*] monuit: *Si mulier uterum gerens morbo aliquo minime cognato laboret, in puerperii purgatione perit*. Recentiorum Medicorum observationes hoc confirmarunt. Sic *Hoffmannus* [*i*], *quando gravidae, ultimis praesertim mensibus, cum aestu interno de virium debilitate valde queruntur, vidit saepe, & praedixit, in puerperio pravos eventus*.

Dictum fuit, uterum a lochiorum retentione inflammari, & quandoque

(*b*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 41. Charter. Tom. VII. pag. 753.
(*c*) De Aëre, Locis, & Aquis Cap. 3. text. 7. Charter. Tom. VI. pag. 105.
(*d*) Coac. Praenot. N. 526. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (*e*) Coac. Praenot. N. 537. Ibid. pag. 884. (*f*) Coac. Praenot. N. 535. Ibid. pag. 883. (*g*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 28. & 29. Charter. Tom. VII. pag. 746. 747. (*h*) De Natur. puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 315. (*i*) Medic. ration. & syst. Tom. IV. part. 2. sect. I. Cap. I. pag. 25.

que a laborioso partu, vel & rudiori obstetricis manu, inflammatum, suppressionem lochiorum producere. De signis uteri inflammati dictum fuit. Verum talis inflammatio vel curabitur blanda resolutione, vel reliquos inflammationis exitus subibit, nempe suppurationem, gangraenam, & sphacelum, scirrhumque, ex quo cancer uteri sequi poterit. Uteri autem inflammatio gravior saepe omnes functiones encephali adeo turbat & opprimit, ut mors sequatur, antequam varii inflammationis exitus locum habere possint. Antea ad §. 432. dictum fuit, gangraenam viscerum lethalem esse; genitalium vero curatu difficilem; simul aliquot casus sanatae gangraenae in genitalibus fuerunt recensiti; imprimis ex *Ruyschii* observatis. Dum nempe a difficili partu contusa vagina, & intestinum rectum, gangraena contabuerant, & postea corrupta a sanis per suppurationem separata fuerant, superstite puerpera. Quando enim magnae molis caput diu in exitu pelvis haeret, sic comprimuntur omnes partes vicinae molles ad dura pelvis ossa, ut omnis humorum circuitus per partes pressas penitus impediatur; unde gangraena sequitur. Tales gangraenas curatas fuisse quandoque, certo constat. Verum si gangraena validam inflammationem uteri praegressam pro causa habuerit, non novi, certa observatione constare, quod unquam haec curata fuerit; certe, si unquam, saltem rarissime, talem curam contingere, vix erit ullus, credo, qui dubitet. Cum autem nunquam gangraena sanari possit, nisi suppuratione facta, per quam omne corruptum & mortuum separatur a partibus vivis, operae pretium erit, quaedam dicere de ulcere uteri. De scirrho enim, & cancro, antea actum fuit, neque videtur hujus loci esse, ut de his inflammationis sequelis agatur. Non enim proprie ad puerperarum morbos pertinent, cum a puerperio jam resurgentibus molesta sint haec mala, & vix ante adverti possint.

Simul etiam facile patet, non intelligi hic superficiariam illam & lenem suppurationem, per quam cava uteri superficies depuratur, uti ante dictum fuit: verum agitur hic de suppuratione in ipsa uteri substantia post praegressam inflammationem producta. De his malis monuit *Hippocrates* [k]: *At cura cito adhibenda est, si ulcera in utero fuerint. Nimirum enim tenero in loco sunt, celeriter increscunt, brevique putrescunt.*

Cognoscitur ex inflammatione praegressa, & signis suppurationis incipientis, de quibus & in *Capitulo de Abscessu*, & in morbis viscerum inflammatoriis, saepius dictum fuit. Si ergo dolor circa uterum maneat pertinax, absque signis pessimis, suppuratio uteri exspectanda est. *Dolor ventris post partum, in his purulenta purgant* [l]. Solet & tunc febricula adesse, quae suppurationes alicujus momenti, imprimis in visce-

(*k*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. *66.* Charter. Tom. VII. pag. 768.
(*l*) Coac. Praenot. N. 520. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

fceribus, comitari folet. Unde *Celfus* monuit [m]: *Si mulieri ex inguine febricula orta eft, neque caufa apparet, ulcus in vulva eft*.. Si talis vomica in utero orta fuerit, optandum eft, illam fic rumpi, ut pus per vulvam exire poffit; tunc enim citius fanantur. Si autem per aliam viam pus exitum tentet, curatio protrahitur multum, & quandoque difficulter admodum obtinebitur. Idem verum eft, fi pus, in uteri fubftantia collectum, per metaftafin ad alia corporis loca deponatur.

Quandoque enim uteri vomica verfus exteriora pus collectum derivat. Unde *Hippocrates* (n) monuit: *Si uterus, ifchio incumbens, fuppuratus fuerit, neceffe eft, illum linteis carptis curari*. Tunc enim manubus acceffus datur, dum uteri ulcus extrorfum aperitur; adeoque & linteis carptis, & turundis, & aliis pluribus, opus erit; & ideo talia mala ἔμμοτα ab *Hippocrate* dicta fuiffe, teftatur *Galenus* (o); de qua re alia occafione dictum fuit. Aliquot tales cafus ipfe vidi, fed femper longa erat cura & quandoque fiftula manebat, licet fanitas in reliquis rediiffet fatis commoda.

Talis & cafus apud *Celeberrimum Benevoli* [p] legitur, de juniore puerpera, cui poft partum difficilem quinto die fupprimebantur lochia, cum febre valida, abdominis tenfione & tumore, vomitu, urina parca, & reliquis uteri inflammati fignis. Tentata fuerunt efficaciffima remedia ad refolvendam hanc inflammationem; verum omnia fymptomata perrexerunt usque ad vigefimum quintum diem; tunc febris coepit minui; ceffabant graviora fymptomata, manente tamen abdomine tenfo & tumido per fex menfes & ultra, imprimis circa dextrum ilium, ubi percipiebatur durities circumfcripta. Poft alios fex menfes tuffi molefta corripiebatur; unde tumor ille durus, antea profundius latitans, incepit verfus exteriora protuberare. Tribus adhuc menfibus elapfis, opem *Benevoli* imploravit, qui omnibus rite examinatis, abfceffum latere conclufit, fomenta applicuit, & fexdecim a partu menfibus locum aperuit; quo facto, exivit pus bonum, fed parca admodum copia, quanta nempe contineri poffe videbatur fub integumentis, nec videbatur aliquid exire ab interioribus. Verum poft octo vel decem dies a tumoris apertura, aegra corripiebatur frigore, cum febri, & fequenti mane, mutando apparatum, inveniebatur copia puris diffoluti & foetentis; perrexit autem fimilis materia fponte exire, nec augebatur copia, fi manu premerentur vicina. Omni octava, vel decima, die redibat febris, fequente copiofiori evacuatione puris, per trimeftre fere fpatium. Nihil autem aliud toto hoc tempore factum fuit, nifi quod vulneris labia tenerentur a fe mutuo remota, ut liber puri maneret exitus. Neque aliquid purulenti unquam de vagina prodiit; & aegrae, licet diuturno morbo exte-

(m) Lib. 2. Cap. 7. pag. 60. (n) Aphor. 47. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 223. (o) Ibidem. (p) Differtazioni, ed Offervazioni &c. N°. 36. pag. 217.

tenuatiſſimae, ſolito tempore prodibant menſtrua. Vigeſimo menſe gangraena in vulnere aderat; qua ſeparata, multum aucta fuit apertura, quae poſtea ſenſim imminuta fuit, manente parvo orificio, quod liberum exitum praebebat puri. Fiſtula manſit ſic incurabilis, cum tuto incidi nullo modo poſſet, quoniam ſpecillum immiſſum per ſex digitos transverſos adigi poterat, transverſali, & ſatis profunda, directione.

Mirabilis caſus ſuppurationis poſt ſuppreſſa lochia legitur (q). Poſt laborioſum gemellorum partum, a valido terrore puerperae lochia ſupprimuntur omnino, cum tenſione & dolore valido abdominis. Molliſſimis fomentis applicatis, & ſimilibus clysmatibus injectis, venae ſectionibus in brachio repetitis, minuebatur utcumque vehementia dolorum; qui tamen manſerunt perpetui per quadraginta dies, & ultra. Venter autem tumens ſuperabat molem, quam ante partum habuerat. Subito augentur dolores, & quatuor digitorum diſtantia ab umbilico, tam a latere, quam verſus inferiora, apertura ſponte fit; per quam exeunt plures librae puris, replentes vas, quo aqua hauriri ſolet (*un ſceau*); pergebat adhuc ex ingenti abſceſſu pus exire, donec penitus depletus foret. Simpliciſſimo apparatu Chirurgico applicato, brevi integre convaluit. *Hippocrates* (r), de cura hujus mali agens, ſuaſit lactis uſum; dein dixit: *Poſt lactis autem potum, cibis quam maxime incraſſandum; & ut utero geſtet procurandum; ſana enim evadet. Plerumque autem ex hoc morbo evadunt, & ſteriles redduntur*. Haec tamen mulier, poſt tam gravem morbum toleratum, ſaepius peperit.

Contingit aliquando, ut pus collectum in uteri ulcere, reſorptum, per alia loca exeat. Sic vidi in gravida, quae & hydrope anaſarca laborabat, dolorem ortum in dextro ilio, ſatis intenſum: poſt partum prodiit per vulvam pus olidiſſimum, quod copia minori ſenſim, & poſtea album, inodorum, fluxit, quotidie ad ſeptimum a partu menſem uſque: aderat ſimul cruris & femoris dextri imbecillitas; dein ex mamma dextra pus exivit, & lente convaluit.

In alia puerpera vidi, poſt omnia ſigna abſceſſus in ſiniſtro ilio collecti, alvi fluxum olidiſſimum ſecutum fuiſſe; ſimul & aliqua copia ſimilis materiae de utero fluere coepit, cum levamine, & reſtituto appetitu, qui antea deficiebat. Poſt incepit ſputa rejicere ſimilia, & magna copia quidem: tarde pariter convaluit.

Uti jam in utero collectum pus per alia loca quandoque evacuatur, ſic aliunde adveniens quandoque per uterum exit. Hanc diſtinctionem *Hippocrates* (s) fecit, & monuit, quibus ſignis hoc cognoſci poſſit: *An vero ab ipſis ſint uteris, hoc pacto dignoſces. Quae enim ab ipſis ulcerationes*

(q) La Motte Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 268. (r) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 62. Charter. Tom. VII. pag. 764.
(s) Ibidem Cap. 65. pag. 766.

nes sunt, purulentam & compactam purgationem exhibent; quae vero non ab ipsis tenuem & saniosam. Omnia, quae de ulceribus internis curandis antea dicta fuerunt, hic quoque locum habent. *Ulcera (uteri) vero curanda sunt, ut illa, quae in reliquo sunt corpore, studendo, ut inflammatio arceatur, repurgentur, impleantur, & ad cicatricem perducantur. Aqua autem potui danda est, vinum minime, cibique pauci, non multi* (*t*). Mollia satis remedia, & victum similem, commendavit *Hippocrates* (*u*) in ulcere uteri, de quo hic agitur; nempe cujus materia non aliunde delata, sed in ipsa substantia uteri nata & collecta, fuit: *In quibus autem purulenta & compacta defluunt, in his quidem universum corpus nullo modo movere oportet, sed colluere & ex his totam curationem moliri*. Licet enim detersio ulcerum, si sordida fuerint, quandoque acriora poscat remedia, tamen in parte adeo sensili, & tantum imperium habente in reliquum corpus, prudenti cautela opus est. Ulcus uteri curabat *Harvaeus* (*w*), quod satis antiquum jam erat: cum autem usitatis remediis parum proficeret, validiora tentare voluit, addens solitis injectionibus aliquantulum *Vitrioli Romani; a cujus acrimonia perculsus uterus subito se contraxit, induruitque adeo, ut ad tactum lapide rigidior sentiretur; simulque plurima symptomata hysterica oborta sunt, quae ab uteri strangulatu, tetrisque inde vaporibus sursum latis, Medici vulgo fieri existimant. Duravit aliquamdiu hoc malum, donec a mitioribus & anodynis remediis placatus uterus orificium suum laxaret, liquoremque acrem (quem injeceram) una cum saniosa putrilagine expelleret*. Utilis haec observatio docet, quanta mala sequi possint, si uterus irritetur, sive acri remedio, sive alio quocumque modo, hoc fiat.

§. 1330. CUncta haec eradicantur sponte, radice mali excisa (1329.).

Cum omnia haec mala a lochiorum suppressione ortum duxerint; hinc redeuntibus lochiis omnia haec minui, vel & integre cessare, solent. Praecedenti paragrapho patuit, retenta lochia diversissimos morbos producere, prout in hoc illudve viscus rapiuntur; & *Hippocrates* (*x*) similia monuerat: *Si ex partu minime purgata fuerit, venter & crura tument, & vigor, & dolor imum ventrem occupat, quandoque etiam ad viscera progreditur*. Similia his alibi leguntur (*y*). Praeterea (*z*), loquens de puerpera, cui *primis tribus aut quatuor diebus puerperii purgatio prodierit, deinde ei derepente perdatur*, addit: *Si vero curetur victus ratione mulier, superevit, si cito curetur*.

Si enim viscerum fabrica a lochiis per metastasim depositis multum lae-

(*t*) Ibidem Cap. 66. pag. 768. (*u*) Idid. Cap. 65. pag. 767.
(*w*) Exercitat. de generat. animal. in Capit. de Partu pag. 379.
(*x*) De Natur. muliebri Cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 685. (*y*) De Morb. mulier. Lib. I. Cap. XL. Ibid. pag. 752. (*z*) Ibid. Cap. 39.

laesa fuerit, redeuntibus postea lochiis, non sequetur integra sanitas, sed quarundam actionum manebit vitium, & quandoque per omnem vitam. Unde alio in loco [a], ubi agit de lochiis ad caput, thoracem, aut pulmonem, irruentibus, monet, puerperam plerumque statim mori; si autem superstes fuerit, pulmonem saepe purulentum evadere, tussim & asthma sequi: Si autem ad caput vertantur lochia, *mente alienabitur, & delirationes furiosae existent*. Deinde addit: *At curata convalescit; non autem multa spes est, illam superesse: Ac si forte supersit, surditas, aut in totum caecitas, succedet*. Suis observatis idem confirmavit *Sydenhamus* [b], ubi agit de malis, quae lochiorum suppressionem sequuntur: *Nonnunquam enim Phrenesi laborant ex hac occasione, quae in dies efferatior reddita spasmos primum, dein mortem, infert: Si vero mortem evadant, mitius aliquantum insaniunt, quandoque ad ultimum vitae terminum*. Tristes tales casus ipse aliquoties dolens vidi.

Inde patet, tunc tantum sequi integram sanitatem, redeuntibus lochiis prius suppressis, si nempe cito hoc fiat, & nullum viscus adhuc insigniter laesum fuerit per metastasin lochiorum.

§. 1331. HInc requiruntur Antacida lenia, ad labem acidam seri sopiendam; diluentia lenia ex hordeatis, avenatis, amygdalatis, jusculis; aperientia specifica lenissima ex moderate cardiacis & uterinis; aperientia localia, Clysmata, Fomenta, Cataplasmata, Emplastra, Linimenta, Cucurbitae, Pessaria, Suppositoria.

Agitur jam de methodo tractandi puerperas, ut lochiorum suppressio caveatur, & quaenam tuto tentari possint, ut lochia suppressa, vel parca nimis, provocentur.

Imprimis hic attendendum est ad illa, quae ad §. 1329. dicta fuerunt; nempe lochia naturaliter multum minui, & circa tertium, quartumque diem vix sanguinolenta esse, sed tunc subpurulenta quaedam prodire, per quae uteri cava superficies depuratur; adeoque male consuleretur puerperis, si darentur talia tunc remedia, quae lochia pellerent. Dum autem mammae turgere incipiunt, tunc impetus & copia humorum ab utero avertitur, & versus mammas tendit: unde lactantibus puerperis, caeteris paribus, minori copia fluunt lochia; illis vero, quibus lac ex mammis resorberi debet, fere semper lochia augentur, dum hoc fit.

Quies autem absoluta corporis & mentis omnino requiruntur. Vix enim credi potest, quam mobiles sint puerperae in toto genere nervoso, praecipue si tenerae, molliter educatae, & hystericis malis obnoxiae,

(a) Ibidem Cap. 45. pag. 755. (b) Dissertat. Epistol. pag. 531. 532.

fuerint. Tristissimos irae, terrorisve, effectus plurimis exemplis probavit *Peu* (*c*). Similes vidi aliquoties. Importunae visitationes amicarum, quae gratulaturae adveniunt, multum saepe nocent: praecipue pessimus ille mos apud nobiles invaluit, & vix potui obtinere, ut in aliud conclave, remotius a puerpera, convenirent illae, quae ex amicitia, vel more, quotidie accurrebant, puerperam salutaturae. Si inter tot matronas sit vel unica, quae memores imo sub pectore reconditas iras, licet diu sopitae credantur, renovet, pessima certe metuenda sunt. Fragrantes odores, quibus multi adeo abuti solent, ut etiam mutatis vestibus tota cutis illis imbuta maneat, turbant saepe adeo puerperas, ut mox sequantur enormes capitis dolores, deliria, lochiorum suppressio (*d*). Plures tales casus vidi: hinc solent lectis puerperarum adnectere nodulos, ex foetidis uterinis, *asa foetida*, *castoreo*, &c., compositos, qui quandoque & sua graveolentia molesti sunt. Omnia haec caveri poterunt, si puerperae in perfecta serventur quiete, ita ut vitentur omnia, quae mentem, vel corpus, ullo modo turbare possunt. De hac cautela adeo necessaria jam dictum fuit ad §. 1329. Absolutam autem puerperarum quietem ad plures dies protractam voluit *Sydenhamus* (*e*). Credebat enim ex illis, quae in puerperio moriuntur, vix decimam quamque perire ob defectum virium, aut labores toleratos, sed tantum ideo, quod debito citius lecto surrexerint. *Quamobrem istis, quae me audiunt, ubique author sum, ut ad diem saltem decimum in lecto se contineant, si modo naturae paulo debilioris sint, praecipue si vaporibus, qui vulgo dicuntur, jam pridem fuerint tentatae*. In robustis enim & laboriosis mulieribus observatur quotidie, quod non adeo longa in lecto mora indigeant. *Levret* [*f*] in illis, quae flaccidum corpus habent, & sedentariam vitam duxerunt, caveri jussit, ne ante duodecimum diem vel pedem lecto efferant, ob metum prolapsus uteri.

Abdomen molliter fulciendum esse linteo lato, §. 1329. dictum fuit. Nihil autem magis noxium est, quam valide fasciis ventrem constringere. Mirabatur *Peu* (*g*), accedens secunda post partum die juvenem puerperam, quam feliciter liberaverat, anxiam jacere, oculis scintillantibus, ob immanem capitis dolorem, insomnem penitus: aderant nausea, tussis, animi leve deliquium, ructus foetidi, dolor lateris sinistri, lochiorum suppressio: subito binae venae sectiones in brachio, tertia in pede, instituebantur, & tamen augebantur omnia symptomata: dum ulterius inquiritur in causam tot malorum, invenitur abdomen fascia validè adeo strictum, ut mirum videretur, illam respirare potuisse. Solvitur fascia, mox redierunt lochia, & omnia illa mala symptomata eva-

(*c*) La Pratiq. des Accouch. Liv. I. Chapit. VIII. pag. 75. &c. (*d*) Ibidem pag. 230. (*e*) Differt. Epistol. pag. 532. (*f*) L'Art des Accouch. pag. 139. (*g*) La Pratiq. des Accouchem. Liv. 2. Chap. 16. pag. 526.

evanuerunt. Plures ibi similes casus recenset.

Imprimis attendendum est, ne urina in recens enixis puerperis nimis diu retineatur. Dum enim vacuo jam utero flaccidum abdomen est, vesica distenditur facile absque ulla molestia, & saepe non sentiunt ullum nixum mingendi, antequam vesica ultra modum distenta fuerit, & vim se contrahendi amiserit; unde difficilis ischuria sequitur, quae cathetere in vesicam immisso levari debet. Ut hoc vitetur, sollicite semper monui, ut puerperae, postquam per aliquot horas quieverint, tentent urinam excernere, quamvis nullum ad mingendum sentiant stimulum. Inter parturiendum enim quandoque sitiunt, & multum potant, post partum juscula dari solent; unde urinae copia in vesica colligitur.

Adeo religiose quietem in puerperio servandam voluerunt multi, ut piaculum crediderint, si lintea mutarentur citius, quam circa decimum a partu diem (*h*). Certum est, frigidum aërem, primis puerperii diebus imprudenter admissum, plurimum nocuisse, praecipue si inferiores corporis partes tangeret. Verum etiam considerandum est, lochiis conspurcata esse linteamina, quae a calore corporis cito corrumpuntur, & pessime foetent. Memini, me aliquando visitasse tales puerperas, quae jam per aliquot dies in his sordibus morabantur. Dum manum de stragulis eductam mihi porrigebant, pulsus explorandi causa, tantus foetor nares feriit, ut vix non animo linquerer, quamvis non adeo delicatum me credam, ut a male olentibus afficiar facile. Sponte patet, pessima mala metuenda esse, si in putrida tali atmosphaera cogantur per plures dies decumbere puerperae. Observata fidelia confirmaverunt, putrida haec miasmata nocuisse puerperis, dum in nosocomiis decumbebant: magnus enim illarum numerus peribat; & suspicari coeperant nosocomii Praefecti, ignorantiam aut negligentiam obstetricantium in causa esse. Plura secabantur cadavera defunctarum, & corporis interiora abscessibus plena fuerunt inventa. Sapiens Medicus, omnia attente examinans, hanc causam invenit, quod sub conclavi puerperarum decumberent vulnerati. Confirmabatur ejus sententia inde imprimis, quod aucto vulneratorum decumbentium numero cresceret puerperarum strages, minuto pariter decresceret. Aër humidus, tam calidus, quam frigidus, nocebat; siccus autem proderat: notum enim est, humidum aërem putredini favere, praecipuè si simul calidus fuerit. Dum autem puerperae locabantur in conclavi inferiori, non observabatur amplius haec strages: aër enim, putridis exhalationibus imbutus, levior est, unde superiora petit (*i*).

Hinc videtur conducere, ut lintea citius mutentur, sed omni cum cautela, ne aër frigidior corpus allabatur, vel lintea humida & frigidiuscula adhibeantur. Commode satis hoc fieri poterit, si breviori indusio

(*h*) Levret l'Art des Accouch. pag. 139. (*i*) Peu, la Pratiq. des Accouchem. Liv. 2. Chap. 1. §. 3. pag. 268.

dusio utantur puerperae, quod tantum ad umbilicum pertingit; dum reliquum corpus tegitur linteo, quod procinctorii instar circum applicatur, & cito, & facile, absque mutatione corporis, mutari potest. Omnia autem haec linteamina, siccissima, calida, vel & fumo *olibani*, *mastiches*, &c., imbuta adhibentur. Ditioribus solent construi bini lectuli, sibi invicem exacte contigui, qui, si opus fuerit, levi negotio, & absque ullo strepitu, possunt removeri, dum lectulorum pedes rotulis, in omnem directionem volubilibus, instructi sunt. Dum contigui sunt hi lectuli, facili negotio puerpera ex uno in alterum devolvitur; sicque omnia depurari poterunt. Vix credibile est, quantum levamen inde percipiant puerperae, si non cogantur diu immorari his sordibus.

Si tunc in perfecta quiete manserint, garrulae nimis arceantur custodes, ut muta sint ministeria, subobscuro in loco, dubia in luce, decumbant, ut vitentur omnia, quae sensus valide afficere possint, puerperium feliciter absolvetur.

Victus debet esse mollis, liquidus, ex avena, hordeo, oryzâ, & similibus, jusculis carnium non nimis meracis, saepius de die, non nimia copia simul, exhibitis. A carnibus abstineant, donec febris lactaria cesserit; deinde sensim carnes albae conceduntur, minori copia primo, dein prudenter aucta, prout fames & digestio bona crescunt. Interim semper cogitandum est, puerperas esse nutriendas: seliguntur quidem cibi leves, & facilis digestionis; sed talis horum copia concedi debet, quae alendo corpori sufficit. Quandoque morosae puerperarum custodes, aliquando & Medici nimis severi, famem pati cogunt puerperas primis diebus; quod noxium est. De hac re videri possunt illa, quae antea ad §. 600. & 601. dicta fuerunt.

Potus pariter blandus, tenuis, copiosior, laudatur, ut omnes humores diluti & facile meabiles maneant. A vino primis diebus abstinetur, nisi languor aliquam ejus copiam poscat: assuetis aqua placet, & prodest, uti & blandae emulsiones, infusa ex emollientibus herbis parata: Cerevisiam recentem, bene defaecatam, mollem, nunquam nocuisse vidi puerperis, quae hoc potu uti consueverant. Qualiscumque potus concedatur, semper dari debet subtepidus, frigidus nunquam: solent enim sequi tormina molesta, horrores, lochiorum suppressio.

Cum autem, uti antea dictum fuit, serum lacteum ad uterum derivetur, & postea ad mammas, ac pleraque, quae pro potu & cibo conceduntur puerperis, imprimis recens enixis, sponte acescant; hinc antacida lenia, absorbentia nempe, exhibentur, ex *lapidibus cancrorum*, *corallìis*, *cornu cervi usto*, *&c.* de quibus videantur illa, quae ad §. 66. dicta fuerunt, ubi de corrigenda acrimonia acida agebatur.

Antea dictum fuit, ultimo nimirum graviditatis tempore a tumente utero quandoque sic premi intestina crassa, ut colligantur in illorum

cavo

cavo durae faeces, quarum ſaepe tanta moles eſt, ut poſt partum, ad inteſtinum rectum delatae, difficillime excludi poſſint. Dum partus inſtat, prudentes obſtetrices clysma injicere ſolent, ne faeces in inteſtino recto haerentes obſtaculum faciant. Multis mulieribus inter partus nixus alvus evacuatur. Si hoc factum fuerit, per biduum vel triduum abſque noxa exſpectari poterit. Si autem alvus ſtricta maneat, tuto ducetur injecto clysmate, ſed leni tantum. Juſculum, aut decoctum emolliens, cum uncia una alterave *olei amygdalarum*, & eadem quantitate *ſyrupi althaeae*, ſufficiet ad hunc uſum: ſcopus enim eſt tantum vias lubricare, & faeces emollire, ut facilius exire poſſint; nec vidi unquam, hoc nocuiſſe. Sunt tamen quidam in hac opinione, alvum ſtrictam conducere puerperis, & per octo, imo plures, dies illam ducere non audent, vel molliſſimo clysmate, exſpectantes, donec ſponte, non ſine magnis ſaepe anguſtiis, & nixu validiſſimo, durae exprimantur faeces. Metuunt enim diarrhoeam, quam ſemper ominoſam, & vix non certo lethalem, puerperis credunt. Monuerat *Hippocrates* ſequentia (*k*): *Si vero uteri ex partu laboraverint, febris levis detinet, interiore autem parte venter accenſus eſt, interdumque ad coxam uſque intumeſcit, dolor etiam imum ventrem & laterum mollitudinem occupat, & dejectiones bilioſae ſunt & graveolentes, ac, niſi alvus ſiſtatur, derepente perit*. Varia dein commendat ad alvum ſiſtendam remedia. Verum antea ad §. 586. β., ubi de febrium cauſis agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate*, febris, aut diarrhoeae, periculum eſſe, ſi alvus nimis diu moretur. Et ad §. 772. in *Phrenitidis* hiſtoria pariter dictum fuit, ex *Hippocrate*, & *Galeno*, alvum interceptam non quidem proprium eſſe affecti cerebri ſignum, ſed capitis mala ab alvi interceptione ſemper augeri & deteriora reddi. Notum autem eſt, in puerperio capitis dolores toties moleſtos eſſe, quandoque & ſuccedere deliria: unde patet, diu ſtrictam alvum puerperis non prodeſſe. *Hippocrates* [*l*] ipſe in periculoſa lochiorum ſuppreſſione juſſit *alvum emolliri: melius autem eſt clysma injicere*. Ita & *Mauriceau* [*m*], in periculoſiſſimo puerperarum morbo, inflammatione uteri nempe, commendat alvum liberam eſſe ſervandam, per clyſmata mollia, quae nihil acris ſtimulantis habent. Unde patet, tutum & utile eſſe, ſi puerperii tempore alvus eluatur clysmate.

Neque adeo metuendum ſemper eſt a laxiori etiam ſponte alvo, vel & levi diarrhoea in puerperis, ſi nullis aliis gravioribus ſymptomatibus ſtipata fuerit. *Celeberrimo de Haen* [*n*] *in Batavis puerperis obſervare aliquoties contigit diarrhoeam pro lochiis: pernicioſa haec in genere credita, tamen*

(*k*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 55. Charter. Tom. VII. pag. 759.
(*l*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 42. Charter. Tom. VII. pag. 754.
(*m*) Traité des malad. des Femm. groſs. Liv. 3. Chap. 11. pag. 421.
(*n*) De Haemorrhoid. Theſes. Cap. V. pag. 76.

tamen plures in vita servat, si vires bene conserventur. Ego & in Batavis, & in Viennensibus, puerperis aliquoties observavi, etiam quando lochia fluebant moderata copia. Antea notatum fuit, ab utero gravido tumente multa viscera comprimi, & sic impediri in suis functionibus, posse; nec adeo infrequens est gravidis mulieribus icterus. Non mirum ergo est, si libera jam ab uteri pressione viscera expellant per alvum illud omne, quod graviditatis tempore retentum & accumulatum fuerat. Hinc videntur celebres Practici, simulac a partus laboribus nati tumultus compositi sunt, jam de liberandis visceribus abdominalibus cogitasse. Concinnabat *Hoffmannus* (*o*) ex amaris extractis, gummatibus resinosis, & aloë probe correcta, pilulas, quarum grana quindecim dabat mane & vesperi, secundo jam post partum die; & pro re nata per plures dies pergebat in illarum usu. *Nam roborando tam intestinorum, quam ipsius uteri, per extensionem nimiam robore exuti, tonum, blande simul stimulando, imum ventrem ac intestina a sordibus, ipsum quoque uterum a stagnante corrupto sanguine, repurgat*. Ob similem rationem *Levret* [*p*] laudavit diuturnum usum *Arcani duplicati*; sed parca dosi adhibiti; tantum incepit illud dare post febrim lactariam jam finitam. Maluit enim, & prudenter quidem, statim, vel brevi post partum, nihil moliri, nisi magna posceret necessitas. Diluentibus mollibus solvetur sensim, si quid visceribus impactum haeserit, & vel sponte sua, vel leni stimulo postea, dum omnia jam in vado sunt, de corpore exibunt.

Cum autem, suppressis lochiis, utero inflammato, omnibus in perniciem tendentibus, alvo exeunt tenuia, olida, excrementa, cum virium insigni prostratione, mors prae foribus est; hinc ad minimum diarrhoeae initium adeo perturbantur puerperae, & adstantes, talemque alvi fluxum statim cohibendum volunt, & nisi obtemperet Medicus, actum est de ejus fama, si puerpera moriatur. Generale axioma practicum dedit *Hippocrates* (*q*), cujus ad §. 11. memini: *Si qualia purgari deceat, purgentur, tum confert, tum facile ferunt; si e contra difficulter*. Nec fallit haec regula. Optimo jure hinc diarrhoeam puerperarum in criticam & symptomaticam distinxit *Levret* [*r*]. Critica solet post tertium vel quartum puerperii diem incipere; alvo excernuntur pultacea flava, vel alba, aut binis his coloribus variegata, cum levamine, & sine lochiorum, vel urinae, suppressione, sed imminutione tantum: appetitus & somnus manent, pulsus pacatus est, abdomen molle. In symptomatica solet post tertium vel quartum puerperii diem incipere; alvo excernuntur pultacea flava, vel alba, aut binis his coloribus variegata, cum levamine, & sine lochiorum, vel urinae, suppressione, sed imminutione tan-

(*o*) Medic. Ration. systemat. Tom. IV. sect. 2. Cap. X. pag. 498.
(*p*) L'Art des Accouchem. pag. 138. (*q*) Aphor. 25. Sect. I.
(*r*) L'Art des Accouchem. pag. 162. & seq.

tantum: appetitus & somnus manent, pulsus pacatus est, abdomen molle. In symptomatica diarrhoea econtra observatur, quod citius incipiat, limosa & nigricantia statim per alvum exeant, quae demum mutantur in grisea & serosa, quandoque mucosa & sanguinolenta; lochia supprimuntur, abdomen intumescit, vires minuuntur, appetitus deletur, somnus deficit; urina minuitur copia, & lateritium sedimentum deponit, sitis adest, sentit ardorem internum, dum externa corporis superficies friget.

Criticam talem diarrhoeam inhibere vetant artis regulae, symptomaticam coërcere parum videtur tutum, cum sic retinerentur in corpore putrida. Antisepticis efficacibus putredinem inceptam corrigere, & simul labentes vires firmare, indicatio Medica poscit. Si quid autem putridi mistum humoribus fluat per vasa, & debilitans alvi fluxus adsit, poterit illud tutius per urinam & sudores exire de corpore. *Hippocrates* (*s*), postquam in suppressione lochiorum alvum emolliendam, praecipue per clysma, suaserat, uti dictum fuit, addit: *Quod si facile vomuerit, etiam vomitus ciendus. Satius autem urinam ciere, & sudorem provocare.* Lenia diluentia, quae copiose dari solent puerperis, & urinae vehiculum, & sudoribus, praebent: non autem laudantur sudores, qui cubiculi intenso calore, stragulorum pondere, vel calidis sudoriferis datis, exprimuntur; illi enim nocerent: tunc tantum prosunt, quando blando lecti tepore, & dilutis humoribus, promoventur. Sic enim totius corporis lassitudo, a partus laboribus toleratis, tollitur, & febris lactaria solvi simili modo solet. Videantur illa, quae §. 715. & sequentibus de *Sudore Febrili* dicta fuerunt.

Hinc patet ratio, quare praecipui auctores, qui de arte obstetricia, & morbis puerperii, scripserunt, blandos illos in puerperio sudores adeo laudent; cum tantam ex his utilitatem observaverint, & econtra tot noxas, si imprudenter suppressi fuerint. Alvi fluxus enim cum saevis torminibus, dolores artus molestissimi, lochiorum suppressio, febres validae, sequi solent; quae omnia mala feliciter superantur, si tepore lecti, jusculis diluentibus datis, redeant sudores (*t*). Imo *Sydenhamus* (*u*), qui, uti notum est, non adeo favebat calori lecti, & sudoribus, tamen solito suo candore, dum de puerperis loquitur, dicit: *Praeterquam enim, quod ista, qua in lecto fruuntur, quies a malis jam toties commemoratis eas immunes praestet, non interruptus lecti calor spiritus pariter reficit, tum a pariendi doloribus, tum ab evacuationibus in hoc casu solennibus, exhaustos fractosque: quinimo & Naturae suppetias fert, atque omnes, quas gestationis tempore mulier congesserat, cruditates digerit & amolitur.*

Si,

(*s*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 42. Charter. Tom. VII. pag. 754.

(*t*) Levret, l'Art des Accouchem. pag. 137. La Motte Traité des Accouchem. Liv. I. Chapit. 37. pag. 144. 149. Brudenell Exton of Midwifery. sect. VI. pag. 411. 421. (*u*) Dissertat. Epistol. pag. 532.

Si, ex ſignis, antea recenſitis, conſtet uterum inflammari, omnia illa, quae in hiſtoria inflammationis, & morborum inflammatoriorum, dicta fuerunt, locum habent. De venae ſectione autem, in puerperis adminiſtranda, adhuc quaedam dicentur paragrapho ſequenti.

Ut autem ſuppreſſa lochia denuo redeant, laudantur Aperientia ſpecifica leniſſima, ex moderate cardiacis & uterinis. Illa, quae evacuationem lochiorum promovent, remedia, ſolent vocari *Ariſtolochica*, & horum enumeratio habetur [w]. Diſtribuuntur autem in duas claſſes, nempe in derivantia, & aperientia ſic dicta; de quibus ultimis nunc agendum, & quae interno pariter ac externo uſu adhiberi ſolent. Si percurratur horum remediorum catalogus, omnia inveniuntur calida eſſe & ſtimulantia, ita tamen, ut quaedam plus, alia minus, actuoſa ſint. Sic v. g. *Artemiſia*, *Cardiaca*, *Chamaedrys*, leniores ſunt, quam *Sabina*, *Satureja*, &c. idem verum eſt de oleis ſtillatitiis: ita *oleum Cinnamomi*, *Caryophyllorum*, acerrima ſunt; *oleum Macis*, *Meliſſae*, quamvis fragrantiſſima, tamen longe mitiora ſunt. Conducunt haec cardiaca, ſi debilitas adſit & languor. Idem & de uterinis dictis remediis verum eſt, quae aucto humorum motu vaſa uteri urgent, & aperiunt occluſa: hinc eadem remedia & *Emmenagoga*, & *Ariſtolochica*, dicuntur; de quibus videantur illa, quae ad §. 1291. dicta ſunt.

Verum cum in puerperis metuenda ſemper ſit uteri inflammatio, ſi intempeſtive ſuppreſſa lochia fuerint, prudentia ſuadet, ut leniſſima tantum ſpecifica, uterina & cardiaca, remedia adhibeantur: hoc autem fit, ſeligendo mitiora ex his; vel ſi validiora adhibeantur, parca copia horum aquae copioſae infuſa detur, dum ſimul fomentis, vaporibus, &c., ſic diſponuntur vaſa uteri, ut facilius cedant aucto parumper impetui humorum: omnium maxima cautela requiritur in illis, quae facile mobiles, & hyſtericis paſſionibus obnoxiae, ſunt. Prudentiſſime, ut ſolet, Medicos hinc monuit *Sydenhamus* [x], ut non pergant diu in uſu remediorum, quae uterina dicuntur: *Sed, exhibitis aliquamdiu remediis, quae in hoc caſu cum ſucceſſu uſurpari ſolent, ſi votis ea non reſpondeant, ab iis temperandum eſt; cum neque fortiora hic locum habeant, neque in mitiorum uſu perſeverare debeamus, propter attritas & fere proſtratas puerperarum vires*. Semel tantum, ut ſpirituum conturbationem compeſceret, *Laudanum* vel ſolum, vel uterinis remediis miſtum, propinabat: *Sedulo enim animadvertendum eſt, quod ſi, telo hoc ſemel miſſo, ſcopum non attingamus, nec ſequantur lochia, opium nullo modo eſt repetendum, ut in aliis caſibus fieri ſolet, & debet*. Idem de Enematum uſu pronunciavit, nec repeti haec voluit, ſi poſt unius injectionem lochia non ſequerentur. Tunc autem *rem omnem tempori, Medicorum facile Principi ac Coryphaeo, committen-*

(w) Inſtitut. Boerhaav. §. 1226. pag. 537.

(x) In Diſsertat. Epiſtolari pag. 533. & ſeq.

tendam censuit. Imprimis ideo, *cum singulo quoque die curationis negotium magis magisque extra aleam ponatur, & si aegra vigesimum diem superaverit, jam fere in vado sit*. Constanter hanc methodum secutus fui, nec poenituit unquam. In puerpera, cui lochia parcissime fluxerant, manebat dolor molestus in hypogastrio, qui non cedebat lenioribus remediis ad provocanda lochia adhibitis. Fomenta mollissima applicui interdiu, & de nocte: emplastra similia, cum jam surrexerat ex puerperio; post sextam a partu septimanam, copia sanguinis de utero fluxit, cum levamine doloris, & postea sana ac foecunda vixit.

Altera classis remediorum Aristolochicorum (*y*) continet illa, quae ad uterum determinant, hoc effectu, ut humores majori copia & impetu versus inferiores aörtae ramos deriventur. Hoc autem obtinetur, vel minuendo resistentiam vasorum inferiorum, per balnea, fomenta, cucurbitas, emplastra aromatica; vel augendo circulationem humorum in partibus inferioribus, per frictiones; quo & spectat missio sanguinis ex venis pedum. Sed considerandum est, nisi uteri vasa constricta reserari possint hoc motu aucto, omnia mala augeri; unde iterum patet, & in horum usu prudentia opus esse. Videantur de his illa, quae in *Capitulo de Obstructione* ad §. 134. 135. habentur.

Hinc videtur *Manningham* (*z*) monuisse: *Si suppressis lochiis inflammetur uterus, e brachio, potius quam e pede, mittatur sanguis*. Accelerato enim sanguinis motu per vasa inferiora, magis urgebitur uterus inflammatus. *Hoffmannus* (*a*) statuit quidem, si lochia subsistunt, praestare semper, ut in inferioribus sanguis post pediluvium detrahatur; fatetur tamen, sibi aliquot innotuisse exempla, ubi, lochiis subsistentibus, purpurata febris oborta fuerat cum gravissimis symptomatibus, profuisse insigniter sanguinis ex brachio eductionem. Simul & casum recenset (*b*) puerperae, cui ob aërem frigidiorem admissum, subitumque ab incendio terrorem, lochia suppressa fuerant. Mox secuta fuit pleuritis, &, secta in talo vena, non redierunt lochia; uti neque post secundam sanguinis missionem in brachio institutam. Verum, *sudore per universum corpus per viginti horas profuse manante, & alvo clystere molliente subducta, demum rursus prodierunt uteri purgamenta, & aegra ex ancipiti est levata*. Simul hinc patet, venae sectionem repetitam quidem impedivisse, ne acuta pleuritide suffocaretur, sed per sudorem criticum superatum fuisse ancipitem morbum.

Quamvis autem per venae sectionem in pede institutam minuatur resistentia sanguini per inferiores arterias fluenti, adeoque in illis augeatur celeritas; tamen ob eandem rationem avertitur impetus & copia ab ipso utero, saltem pro parte. Dum enim acceleratur motus per arte-

(*y*) Institut. Boerh. §. 1226. N°. I. pag. 537. (*z*) Art. obstetric. compend. pag. 87. (*a*) Medicin. Systemat. ration. Tom. IV. sect. 2. Cap. X. pag. 517. (*b*) Ibid. pag. 516.

riam iliacam externam, minuitur impetus per iliacam internam ejusdem lateris, quae praecipuos utero ramos largitur. Praecipua autem curationis spes videtur pendere a laxatione vasorum uteri constrictorum. In casu enim modo recensito a frigore aëris & terrore stricta erant vasa cutanea atque uterina, & dum sudor profusus per laxata jam ac aperta vasa cutanea fluebat, brevi post vasa quoque uterina reserata debitum lochiorum fluxum restituerunt.

Unde patet, quare Aperientia localia commendentur, sed praecipue mollia quaevis, de quibus dictum fuit ad §. 1291. Ab irritantibus enim cavendum est. Ob hanc causam Pessaria, & Suppositoria, vix unquam adhibentur: priora vaginae, posteriora ano, immittuntur. Cum autem suppositoria ideo ano indantur, ut mole, vel stimulo, vel utrisque simul, nixum deponendi alvum excitent, praeferuntur in puerperis clysmata mollia, quae alvum ducunt, simulque duras faeces emolliunt, intestina lubricant, simulque, dum in intestino recto haerent, vicinum uterum fovent.

Quamvis autem *Pessaria*, & *Suppositoria*, diversis parari possint modis, communiter nihilominus solebant parari ex melle. Sic illa *Hippocrates* (c) describit: *Pessos autem subdititios, si valentes desideras, sic conficito. In mel semicoctum ex medicamentis appostitiis praescriptis immitte, quae educere possunt, & quum immiseris, balanos, ad eorum instar, qui in sedem immittuntur, efformato, illosque longos & tenues facito. Deinde mulieri supinae, in lectulum altius a pedibus instratum reclinatae, balanum apponito, & panniculo illigatum, aut alia re consimili, calefacito, dum colliquescat. Quod si debiliorem balanum supponere velis, in linteolum obligato.* Videtur pessorum usus veteribus Medicis satis frequens fuisse, cum in *Libro de Natura Muliebri*, & in *Libris de Mulierum Morbis*, plures pessorum species describantur, quorum quidam acria satis remedia continent. Morbis vaginae curandis a Chirurgis cum fructu adhibentur; sed admodum dubium videtur, an in lochiorum suppressione tuto adhiberi possent. Os enim uteri, & ipsa vagina, partus tempore multum passa fuerunt; hinc facile irritari possunt, quod videtur omnino evitandum esse. Bona fide fateor, quod ad hunc scopum, lochia nempe provocandi, pessariis nunquam usus fuerim.

§. 1332. VEnae sectio haud facile, nec nisi urgente summa necessitate, adhiberi potest.

Quid lochia sint, cui usui serviant, quomodo mutentur colore, minuantur quantitate, in praecedentibus dictum fuit. Quae omnia si rite perpendantur, patebit, venae sectionem raro requiri in puerperis, & debilitando no-

(c) Libr. de Locis in homine, Cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag. 377.

nocere saepius; adeoque non adhibendam esse, nisi ubi necessitas postulat.

Multi videntur esse in illa opinione, sanguinem, qui post partum effunditur, malae esse indolis, & fere gaudent, si debiles, pallidae, exhaustae, a puerperio surgant mulieres; unde si suspicentur, non fluxisse satis magnam copiam sanguinis, venae sectione demunt, quod superfluum gravare corpus autumant. Patet ex ante dictis, lochiorum copiam variam admodum esse in diversis mulieribus, quae tamen feliciter puerperio defunguntur: notum est, puerperis, quae natis ubera praebent, lochia minori copia fluere, & citius desinere. Pariter constat, tertio quartove puerperii die purulenti quid exire, nullo quandoque, vel pauco, sanguine tinctum, in sanissimis etiam puerperis; sequitur tunc febris lactaria, quae, lacte ad mammas delato, per blandum sudorem solvi solet. Hoc tempore lochia suppressa credunt, & toties vena secatur, dum pro morboso habent illud, quod secundum naturam est, uti antea fusius dictum fuit. Leves hoc tempore quandoque circa uterum dolores percipiuntur, mollibus fomentis satis cito curabiles, qui pro inflammatione uteri habentur, & sanguinis missionem citam ac repetitam poscere creduntur. Quaenam signa inflammationem uteri adesse demonstrent, ad §. 1329. dictum fuit, in quo casu venae sectionem conducere, nemo dubitat. Sic *Aëtius* (*d*) prudenter monet sequentia: *At ubi vehementior inflammatio infestaverit, si neque aetas, neque habitus, neque anni tempus, obstiterit, neque inflammatio post abortum, aut immensam sanguinis vacuationem, supervenerit, cubiti vena secanda est, ac sanguis pro virium ratione educendus, licebitque in secunda quidem venam incidere, in tertia vero sanguinis missionem repetere.*

Nonnisi cum cautela ergo *Aëtius* suasit venae sectionem, & tantum, dum uteri vehementior inflammatio aderat. Non convenit ergo ob leviores etiam puerperarum querelas sanguinem temere mittere; cavendum est, ne naturalis lochiorum imminutio pro morbosa suppressione habeatur.

Tristem imprudenter repetitae sanguinis missionis, in illustri puerpera sana & vegeta, effectum memoriae reliquit *Celeberrimus Hoffmannus* (*e*), testis oculatus. A rudiori obstetricis manu jam altero post partum die tumor dolens occupabat vaginam, & collum internum uteri: exacerbatis symptomatibus, lochiis non rite fluentibus, accessit febris; Archiater vocatus venam in brachio secavit, & intra septem dies sexies, modo in brachio, modo in pede, sanguinis missionem repetiit. Sub ultima autem venae sectione oculi coeperunt obfuscari, ita ut candelam peteret, quamvis dies esset quam lucidissima; & brevi post lethalis sequebatur lipothymia. Cadavere aperto, sequenti die, in toto vasorum systemate vix aliquot restabant sanguinis cochlearia. Unde concludit

(*d*) Lib. XVI. Cap. 85. pag. 162. (*e*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. Sect. 2. Cap. X. pag. 520.

Hoffmannus, *Medicos plures in eo delinquere*, *quod in inflammatoriis puerperarum affectibus sanguinis missionem repudient omnem : hic in excessu peccatum fuit graviter : sed medium tenuere beati.*

Profusae adeo sanguinis jacturae mortem successisse, non adeo mirum videtur; sed vel unicam venae sectionem, in puerpera temerè institutam, lethalem fuisse, *Sydenhamus* (*f*) testatur. Matrona honesta ac proba statim a partu corripiebatur paroxysmis hystericis, & lochia penitus deficiebant. Tentavit methodum suam; sed caruit successu: hinc totam rem tempori committere voluit; quotidie illam invisens, non vidit augeri mala. Ad decimum quartum diem usque sic exspectando traxit morbum. Persuaserunt tunc marito adstantes mulierculae, venam uxori in pede sine mora secandam esse; *quo facto*, *Paroxysmi hysterici adeo invalescebant*, *ut intra paucas horas spasmi accederent*, *& non ita diu postea*, *aerumnarum requies*, *Mors*. Plures puerperas periisse vidit *Levret* [*g*], quibus multum sanguinis eductum fuerat, imo ne unicam quidem evasisse, dum hoc tentabatur ad avertendam, vel curandam, uteri suppurationem, vel metastasim lacteam; de qua ad §. 1329. dictum fuit.

Patet ergo, non facile in puerperis venam secandam esse, nisi urgens necessitas indicet hanc evacuationem. In casu illo [*h*], cujus jam mentionem feci, ubi ob fortissimam abdominis constrictionem, suppressis lochiis, intolerabilis capitis dolor sequebatur, cum aliis malis symptomatibus, ter vena secta fuit absque ullo levamine: postquam autem fascia soluta fuit, mox redierunt lochia, & omnia mala symptomata evanuerunt.

Notandum est, hic tantum agi de morbis puerperii, qui a partu, & ejus sequelis, ut causa, pendent. Potest enim puerpera alio tentari morbo, dum in puerperio decumbit, qui propriam curam requirit. Notavit *Sydenhamus* (*i*), nonnumquam febrim, quae lochiorum suppressionem sequitur, transire in classem epidemicarum, quae illo tempore grassantur; tuncque harum febrium curam requirere, habita tamen semper puerperii ratione. Anteà ad §. 890. N°. 1. notavi, quod in puerperis pleuritide correptis, licet lochia fluerent, venae sectionem instituerim. Non enim lochia semper sistuntur, dum inflammatorius talis morbus puerperio supervenit. Sic vidit acutam pleuritidem, post partum valde laboriosum, in puerpera quarto post partum die, *La Motte* [*k*], profusis sudoribus minime levatam, ut sperabatur. Tamen vehemens talis morbus ne quidem imminuerat lochiorum fluxum, & serius cum vocatus fuisset, quater venam secare debuit, ut morbi impetum refraenaret, sequente tamen vomica purulenta, a qua evasit, tota exhausta, & macie con-

(*f*) Dissertat. Epistol. pag. 535. (*g*) L'Art des Accouchem. pag. 167.
(*h*) Peu, la Pratique des Accouchem. pag. 526. (*i*) Dissertat. Epistol. pag. 532. (*k*) Traité complet de Chirurg. Tom. I. Observat. 45. pag. 245.

confecta. Lactis usu sensim refecta fuit, & omnino convaluit. Dum octavo a partu die acerbissimus lateris dolor corripuisset puerperam, *Tulpius*, cum identidem novis insultibus urgeret dolor, ter pedis, & quinquies brachii, venas solvere debuit (*l*). Tantam sanguinis jacturam non solum toleravit, sed & ingens alvi profluvium sustinere debuit, antequam integre debellaretur morbus.

§. 1333. NEque curanda symptomata proinde, ac si essent morbi acuti sui generis (1329.).

Hoc satis inculcari nequit, cum tot errores in praxi hic contingere soleant. Antea jam saepius dictum fuit, uterum habere mirum imperium in reliquas corporis partes. Sic v. g. vehementes quandoque capitis dolores oriuntur, qui minus cautos fallunt, ac si inflammarentur meninges cerebri. In illo casu ante memorato, ubi, a nimis adstricto abdomine, dolor capitis immanis aderat, oculi scintillabant, &c., quis non cogitasset, ignorata causa, validam instare phrenitidem? Vena saepius secatur sine fructu: dum fascia solvitur, omnia cessant mala. Imprimis autem de hac re cogitandum est in teneris, & hystericis malis obnoxiis: vidi sic dolores abdominis satis molestos in tali puerpera, dum grumus sanguinis exiturus retinebatur in uteri orificio parumper. Paulo post, evanido ventris dolore, querebatur, se similes dolores, ac in abdomine perceperat, in capite sentire; post horae quadrantem urinam dimittebat tenuem aquosam, & mingendi hoc conatu expellebatur grumus: statim capitis dolores cessant, & pacatus somnus aliquot horarum sequitur, evigilans, se sanam jam esse sollicitae matri laeta nunciat. Numerosos similes casus vidi, qui me docuerunt, varia symptomata, quae puerperium comitantur, & saepe morbos acutos referunt, non indigere cura inflammationis.

§. 1334. LActe ad mammas delato, saepe fit ejus stagnatio, coagulatio, dolor inflammatorius, suppuratio, Scirrhus, Cancer.

Lac, recens nati infantis pabulo dicatum, graviditatis tempore jam adesse solet in mammis saepius, & quandoque magna satis copia exstillat, uti antea dictum fuit. Sic apta redditur jam in gravidis lactis officina, ut post partum nutriri infans possit. Quamvis autem viderim, statim post partum ubera duxisse infantes, tamen plerumque mammae a partu flaccescere potius solent, neque tenduntur fere nisi secundo, ter-

(*l*) Observat. Medic. Lib. 2. Cap. 2. pag. 205.

tertio, quartove, die, quandoque etiam serius. Sentiunt puerperae leves horripilationes, sub cute quasi repentes, inquietiores fiunt, somnus turbatur, febricitant plerumque, incalescunt. Dein tendi incipiunt mammae, turgent magis magisque, brachia cum quadam molestia moventur. Tunc dicitur, lac ad mammas deferri; quod si moderato cum impetu fiat, omnia illa incommoda cessant brevi, imprimis si infans matris ubera ducat, sicque nimia a collecto lacte mammarum distensio caveatur; lac illud primum, quod in mammis post partum colligitur, serosum tenue est, & recens natis utilissimum, dum tenue nutrimentum dat, ventriculum & intestina a sordibus depurat, alvumque simul leniter solvit.

Quandoque subito lac in mammas rapitur, & intra paucas horas illas maxime distendit. Dictum fuit saepius de commercio, quod uterum inter & mammas observatur: mammariam internam & epigastricam inter se per anastomosin cummunicare, scripserunt Anatomici, & in recenter enixae puerperae cadavere haec vasa calamum scriptorium aequare visum fuit (*m*). Quandoque humores subito sursum rapi, & non tantum mammas distendere, sed & vasa encephali, videtur *Hippocrates* indicare (*n*), dum scribit: *Quibus mulieribus sanguis in mammis colligitur, maniam significat.* Quibusdam mulieribus per ductuum lacteorum extrema lac ex papillis facile exit, & sponte quidem, ita ut viderim aliquoties lintea, quae mammis applicata fuerant, saepius mutari debuisse, cum tota madescerent a lacte seroso: in talibus raro stagnatio & coagulatio obtinet. Plerumque autem suctione opus est, ut lac exeat; cum papillae, plicatilibus membranis constantes, his collapsis, complicent tubulos lacteos, & facilem lactis exitum impediant (*o*). Unde per suctionem minuta atmosphaerae pressione, papillae simul elongatione in rectum dispositis tubulis lacteis, exit lac, mammarum distensio minuitur. Requirebatur autem, ut lac non semper deplueret, sed collectum in mammis manere posset, donec infans ubera posceret. Ductus igitur lactei, quorum congeries substantiam glandulosam mammae constituit, in initio suo angusti sunt, in medio decursu suo ampliores, dein iterum prope papillam angustantur, & circa basim ejus circularem quasi communicationis alveum constituunt, ex quo tubuli lactei emergunt, qui per papillam distribuuntur, & circa papillae orificium minutis osculis hiant (*p*). Unde manifeste apparet, totius hujus apparatus effectum esse, ut lac colligi, & moram trahere, possit in mammis. Toti huic substantiae glandulosae mammarum se interserit membrana adiposa, cujus cellulae numerosissima vasa sanguinea & lymphatica sustinent, & ductus lacteos, glandularumque racemos. Totus ille apparatus conti-ne-

(*m*) Hemsterh. Messis aureae pag. 138. (*n*) Aphor. 40. sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 219. (*o*) Winslow Exposit. Anatom. Traité de la poitrine N. 19. pag. 586. (*p*) Ibid. et N. 13. pag. 585.

necur membrana, quae cellulosae continuatio videtur: ejus pars, quae fundum sive basim mammae constituit, crassior est, & supposito musculo pectorali adhaeret; reliqua ejus pars tenuior est, & cuti firmiter accrescit (q).

Unde apparet, mammarum fabricam & situm efficere, ut multum distendi possint; quod requirebatur ad lactis collectionem: sed simulac distendens vis minuitur vel parum, propria elasticitate satis fortiter contrahuntur, & per patulos in papilla tubulos lac ad aliquot pedum distantiam ejiciunt. Hinc, dum plena ubera ducunt infantes, nutrices sentiunt motum quemdam in tota mamma, solentque dicere, quod *mammae concidant*, tuncque magno cum impetu lac exsilit, & quidem tanta copia, ut infans deglutire non possit; unde papillam deserit; vel & providae nutrices, simulac incipientem illum motum in mamma percipiunt, statim papillam ex ore infantis removent, illamque reddunt, simulac primus ille impetus exsilientis lactis cessaverit. Hoc fieri solet, dum firmae & solidae mammae sunt, vix in pendulis & flaccidis.

Lac autem, quamvis optimum, si stagnet, cremorem album, crassum, pinguem, ejicit sursum (r), infra manet lac, defloratum dictum, subcaerulescens, pellucidius, & tenuius. Si lacti miscetur *coagulum lactis* dictum, quod paratur de succo ventriculi ruminantium, abit in aequabilem coagulatam scissilem massam, quae brevi sponte secedit in serum, & in colostratum, sive caseosum. Si acidum admiscetur lacti, statim grumescit, & coagula format, altera lactis parte remanente fluida (s). Verum lac purum, sibi relictum, acescit, imprimis in aëre calido, & tunc simili modo grumosum fit, ac dum acida affunduntur lacti. Sed & lac ab alcali fixo sale addito flavescit magis magisque, prout plus de alcalino sale admiscetur, & tandem flavus ille color in profundum fere rubrum mutatur: at simul lac coagulatur, licet non tam valide, ac quidem ab acido admisto fit (t). Sed *febricanti valide animali, lactanti prolem, lac corrumpitur in uberibus, fitque tunc ex candidissimo flavescens, ex dulci salsum, ex crassulo saniosum tenue, interim crassamento coagulato in mammis relicto, ex inodoro subfoetidulum, infanti horrendum & fastiditum. In coagulatione ergo lactis, una cum febri calida, & colore flavescente, non licet Medico cogitare de causa coagulante acida, sed de calore nimio, & forte alcalescente potius coagulatione. Quin forte centies Medici observant, lac coagulari sic a febre, ubi ne semel id vident factum ab acido.*

Quacumque ergo de causa stagnet lac in mammis, metuenda est ejus de-

(q) Winslow Exposit. Anatom. Traité de la poitrine N. 11. 12.
(r) Herm. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 297. (s) Ibid. pag. 301.
(t) Ibid. pag. 302.

degeneratio & coagulatio: solet tunc tenue serum ex papillis fluere, manente mamma aeque tensa, dolente, tumida, dum omne grumosum retinetur. Frequentior hujus mali causa observata fuit, si frigidus aër subito pertingat ad mammas (*u*); unde solent puerperarum custodes linteis calidis fovere mammas, ut aëris frigus caveatur.

An forte mala conformatio pectoris, & difficilior reditus sanguinis venosi a mammis, huc quid contribuit? In illis foeminis, quae non lactant infantes, omne lac, quo mammae implentur, debet denuo in sanguinem redire per venas: si autem ille reditus difficilior sit, stagnabit lac in mammis, & metuendum est lactis coagulum. An tale quid *Hippocrates* (*w*) indicavit? *Quibus virginibus orthopnoea contingit, illis uterum gerentibus mammae suppurantur.*

Si ergo lac ad mammas delatum stagnaverit, fiet separatio partium, ex quibus lac constat. Cremor pinguis secedet, qui febrili calore rancescet; caseosa pars, licet primo acescat, in morbi progressu putrescere poterit; plus enim de animali natura jam habet. Nam si lactis coagulum intra densum linteum magna vi premitur, ut omne serum inde separetur, pinguis fit caseus, constans cremore lactis, & caseo proprie sic dicto: talis aetate acerrimus fit, non acidus, sed alcalino propior. Si vero, cremore prius ablato, ex coagulato lacte caseus paratur, ille durescit instar cornu, atque igni admotus perfecte ut cornu lentescit, ustulatur, comburitur, foetet (*x*).

Unde patet, quare stagnante, coagulato, degenerante, in mammis lacte, sequatur illarum inflammatio, & metuendae sint omnes ejus sequelae, si resolvi non possit.

§. 1335. Cognoscitur horrore, frigore, & calore reciprocis, febricula, signisque incipientis inflammationis.

Solet saepe inflammatio mammarum comitari febrim lactariam, quae cum horrore, & frigore, reciprocis, incipit, uti dictum fuit. Quandoque & serius oritur, dum a quacumque causa lac stagnans degenerare incipit in mammis. Prior frequentius contingit illis puerperis, quibus lac in mammis collectum retropelli debet: posterior saepius contingit in lactantibus. Cum autem eo major resolutionis spes sit, quo citius medela idonea applicatur; hinc ad haec signa incipientis inflammationis attendendum est. Tumor, dolor, calor, rubedo, una cum febre, praecipua sunt; de quibus videantur illa, quae dicta fuerunt ad §. 382., ubi de signis inflammationis agebatur.

Cu-

(*u*) Levret l'Art des Accouchem. pag. 155. (*w*) Coacar. Praenot. N. 549. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (*x*) Herm. Boerhaave Chem. Tom. 2. pag. 301.

§. 1336. CUratur 1. antacidis lenibus. 2. diluentibus lenissimis. 3. discutientibus externis cito applicatis.

1. Cum lac sponte sua acescere soleat, &, dum acescit, grumescere incipiat; hinc antacida hic commendantur; de quibus videri potest *Materia Medica* ad hunc numerum, & illa, quae ad §. *66.* de corrigenda acida acrimonia dicta fuerunt. Seliguntur autem lenissima, & imprimis illa, quae acidum absorbentia vocantur, quae nullam acrimoniam habent. Piscium ossa exsiccata, ut *Mandibulae Lucii piscis*, a quibusdam maxime laudantur. Salia alcalina fixa, quamvis vim antacidam certam possideant, attenuentque illa, quae per acidum coïverunt [y], & ad coagulum lacteum resolvendum laudentur, tamen non nisi parca dosi, & aqua copiosa diluta, adhiberi solent; cum omnia blanda & lenia puerperis conducant. Praeterea experimenta docuerunt [z], *non esse verum, quod ubique asseritur, resolvi illud coactum rursus in antiquum liquidum, & resolvere alcalia, quae ab acidis erant densata.* Patuit enim ex illis, quae ad §. 1334. dicta fuerunt, lac ab alcalino sale admisto grumescere, quamvis non adeo fortiter coaguletur, quam ab acidis affusis. Praeterea constitit, longe frequentius lac densari in mammis a febre, & calore, quam ab acido coagulante.

2. Haec enim omni scopo satisfaciunt; leniunt, emolliunt, concreta humectando disponunt ad resolutionem, & ad omnes inflammatorios morbos adhibentur. In *Materia Medica* plures tales formulae habentur. Huc etiam spectant, victus humidus, & potus tenuis, aquosus, copiosus.

3. Cum manubus accessus detur facilis, hinc ab externa remediorum applicatione magnam utilitatem merito speraverunt omnes. Dum enim cito, incipiente inflammatione, sedulo haec applicantur, magna spes est benignae resolutionis. Praestat autem semper mollissimis remediis uti, ut, si resolutio inflammationis non successerit, omnia ad blandam suppurationem disponantur. In ipso morbi initio *Poscam*, sive *Oxycratum*, applicuit *Moschion* [a]: credebat enim, vim constringentem aceto inesse; hodie solventem aceti vim omnes agnoscunt. Applicabat autem spongias molles oxycrato, aceto nempe aqua diluto, madidas, vel panem eidem intinctum cum palmulis tritis. Haec adhibebat; *lacte irruente, cum tensione, gravitate, dolore; sed & cum fervore.* Verum, si fervor mammarum augeretur, illa voluit applicanda, quae laxare possunt; fomenta nempe ex oleo & aqua calidis. *Celeberrimi Benevoli* observationes, confirmatae a *Nannoni* [b], docent egregium usum aceti aqua di-

(y) Herm. Boerhaave Chem. Tom. 2. pag. 58. (z) Ibid. pag. 303.
(a) Spach. Gynaec. pag. 6. N. 58. & 60. (b) Trattato delle Malattie delle Mammelle pag. 26. & seq.

diluti, non tantum in incipiente mammarum inflammatione, sed etiam, dum jam provectior morbus est. Aliquot casus ibi recensentur, qui egregiam hujus remedii utilitatem docent. Prout autem inflammatio vehementior erat, eo magis diluebatur acetum, ne irritando noceret. Si autem resolutionis signa non apparebant, sed calor, dolor, tumor, in mamma augerentur, & pulsus fieret celerior, removebat poscam, & sola aqua calida fovebat, uti & unguentis ac emplastris, ut promoveret suppurationem, abjecta omni spe resolutionis.

Plurimi mollissimis usi sunt remediis tantum. Sic *Mauriceau* [c] adhibebat cataplasma molle ex mica panis in lacte cocta, addito deinde oleo amygdalino, & aliquot ovorum vitellis. Huic cataplasmati imponebat splenia oxycrato madida. Multum boni exspectabat a *Brassica capitata rubra*, aqua cocta in pultem, quae dein in mortario trita per cribrum transprimebatur, ut aequabilissima esset; & tunc addebatur aliquid *mellis*, *oleique chamaemelini*, per infusionem parati. *Levret* [d] mollibus, anodynis, leniter resolventibus, topicis, curam aggreditur; dein, ubi tensa prius mamma laxari incipit, tunc solis resolventibus utendum jubet; cataplasmate ex pane & vino simul coctis, aqua marina vino rubro animata, urina sana, sale alcalino, sale ammoniaco, in aqua solutis, usus fuit.

Sapone veneto in lacte & aqua soluto curavi, ut foveretur mamma tumens collecto lacte; bis vel ter de die exposui vapori aquae tepidae; dein, si remitteret parum dolor, mollem cum his frictionem adhibui; & vix aliis opus habui, si adhuc resolutio sperari poterat.

In *Materia Medica* ad hunc numerum habetur cataplasma, quod partim ex emollientibus, partim ex discutientibus aromaticis, constat, addito pariter sapone veneto. Cum autem haec omnia in lacte coquantur, multum perit de aromatum stimulo volatili, & prodest imprimis, ubi infarctio mammarum a lacte adest, una cum inflammatione non adeo valida. Ubi autem magnus calor, rubor, dolor, adest, tunc mollissima remedia praeferuntur reliquis.

§. 1337. SI jam in apostema tendit, quantocyus maturandum, aperiendum, depurandum, consolidandum; de quibus in Chirurgicis.

De signis, quae demonstrant, inflammationem non posse resolvi, sed in suppurationem tendere, dictum fuit antea ad §. 386. Ubi ergo hoc constat, mollissima sola conducunt, una cum subpinguibus. Solam farinam

(c) Traité des Malad. des femm. groff. &c. liv. 3. chap. 16. pag. 435.
(d) L'Art des Accouchem. pag. 156.

nam avenae, in lacte coctam, addito dein oleo lini, cataplasmatis forma applicandam consului pauperibus, ut sumtibus parcerem, & optimo quidem cum effectu. Quomodo autem abscessus, inflammationem non resolvendam sequens, curari debeat, dictum fuit ad §. 402. & sequentes. Hinc superest tantum, ut quaedam notentur, quae peculiaria observantur in mammis suppuratis.

Antea dictum fuit, mammarum substantiam constare partim ex tunica cellulosa, partim ex substantia glandulari; unde optime distinxit *Levret* [e], quandoque infarciri posse tunicam cellulosam solam, quod raro fit; saepe idem malum obtinere in parte glandulari; omnium frequentissime tamen utramque hanc partem simul affici.

Si sola tunica cellulosa inflammata in abscessum tendat, mamma tumet multum, sed uniformi & aequabili tumore; unde non mutatur convexa ejus figura, nisi forte duobus locis distinctis mammae distincti formentur abscessus. Plerumque tamen interstitia, inter tales abscessus posita, suppurationis tempore rumpuntur, & bini, vel plures, abscessus sibi mutuo vicini in unam vomicam confluunt. Admodum dolere solent tales mammarum abscessus, antequam sponte, vel per artem, puri collecto via paretur.

Contigit tamen mihi videre bis in puerperis totam mammam fuisse consumtam valida suppuratione, licet vix ullum dolorem percepissent, & cutis leviter tantum rubesceret. Finita suppuratione cutis accrevit suppositis partibus omnino, & de tota mamma nil supererat, praeter flaccidam papillam.

Suppuratio, quae in tunica cellulosa fit, satis promtè procedit: pus tamen, quod exit, varium est, & inaequale; vomica autem facile detergitur, praecipue si sponte fuerit ruptus abscessus.

Ubi vero sola pars glandularis affecta fuit, tubera tactu percipiuntur in mamma, quae sibi mutuo non adhaerent, imo quandoque satis distant; cutis mammae non est tensa, nec dolet in initio; fere tantum dolor sequitur, quando rupturae proximus est abscessus. Suppuratio admodum lente procedit; neque fit simul & semel in omnibus tuberibus: solet enim, uno abscessu rupto, aliud tuber dolere, attolli, & suppurari. Hinc per menses quandoque talis mammae suppuratio protrahitur, & in adultioribus quandoque per integrum annum.

In lentis talibus mammarum suppurationibus conducunt remedia, quae parum plus movent, quale est v. g. cataplasma illud, quod in *Materia Medica* ad praecedentem numerum proponitur. Embrochae, quas laudat *Levret* (*f*), ex sale alcalino fixo copiosa aqua diluto, ex sapone, & fomenta ex his parata, tunc multum prosunt. Omni enim modo curandum est, ut totum solvatur in pus, nihilque duri maneat in mam-

(*e*) L'Art des Accouchem. pag. 157. (*f*) Ibidem pag. 159.

ma, quod scirrhi & cancri metum relinquere posset.

Mirum casum vidi bis in eadem muliere. Dum gravida esset, incepit dextra mamma tumere, absque dolore: tumor ille augebatur quotidie, ita ut octavo graviditatis mense mammae moles femur attingeret, & deberet suspensorio sustineri; aliter incedere non potuisset misera. In vasta hac mamma poteram distinctissime tangere sex tubera, non cohaerentia sibi invicem, pugnum mole aequantia, satis mobilia. Dum pessima quaeque metuebam, mirabar, post felicem partum, totam hanc molem minui, tubera solvi, ita ut intra bimestre spatium mamma rediret fere ad solitam magnitudinem; nec vel minima durities tactu percipi poterat: magis flaccida & pendula erat tamen, quam sinistra. Nullum autem remedium adhibitum fuit. Post biennium denuo gravidae omnia eadem contigerunt, eodem pariter post partum eventu.

Omnia haec observatis practicis confirmavit *Nannoni* [g]. Invenit enim, si inflammatio occuparet partem cellulosam mammae solam, & suppuratio sequeretur, non inde minui lactis secretionem: contrarium obtinebat, si substantia glandulosa mammae similiter afficeretur; tunc enim minuebatur, vel & integre cessabat, lactis secretio, prout major minorve pars glandularis substantiae fuerat infarcta. Observavit pariter, suppurationem tardiorem in parte glandulari, quam in parte cellulosa, & majus periculum esse scirrhosae duritiei remanentis.

Si autem inflammatio, in suppurationem abitura, occupet & cellulosam, & glandularem substantiam mammae simul, tunc mamma tumet inaequaliter, in quibusdam locis durior est, quam in aliis [h], & suppuratio citius fit in parte cellulosa; unde saepe talis abscessus sponte rumpitur, & bonum pus fundit, dum adhuc dura tubera supersunt, quae postea sensim maturescunt.

Ob hanc causam emollientibus, simul additis dissolventibus, uti dictum fuit, promovere suppurationem conantur periti; imo suadent, ut tam diu apostema clausum relinquatur, donec pus, sponte ruptis integumentis, viam sibi faciat; ita enim melius solvitur omne durum, & interstitia, inter vicinas sibi mammarum vomicas, solvuntur, ut pus in unum cavum confluat, sicque per unicam aperturam effluat (i). Observatum fuit, minus deformem cicatricem manere, si sponte rumpatur mammae abscessus, quam si ferro secetur [k].

Rupto sponte, vel secundum artem aperto, abscessu, simplicissima methodus optima est. Turundae semper nocent, cum inter respirandum moto pectore moveantur & mammae. Nequidem unguentis usus fuit *Nannoni* [l]; sed, solis linteis carptis mollissimis adhibitis, mammam fo-

(g) Trattato delle Malattie delle Mammelle pag. 48. 49. &c. (h) Levret sur l'Art des Accouchem. pag. 157. (i) Ibid. 158. (k) Ibidem. (l) Delle Mallattie delle Mammelle pag. 29-36.

fovebat perpetuo aqua calida, de nocte molle cataplasma ex mica panis, lacte, &c., paratum applicabat. *Levret* [*m*] emplastro, Nurimbergensi dicto, totam tegebat mammam, & fovebat aqua cum sale alcalino, uti dictum fuit. Simul optime monet, dum dolor rupto abscessu cessat, vel insigniter minutus est, ut cum prudentia brachium moveatur: agentibus enim musculis mammae suppositis, pus exprimitur, sicque impeditur, ne sinus, aut fistulae fiant. Hoc enim quandoque contingere, jam dudum scriptum est. Sic *Erotis* [*n*], postquam consuluerat, ubi ex lacte mamillae dolent, fovendas esse aqua calida, dein tegendas *Argilla in aceto distemperata*, addit; si apostema fiat; *Quod si locus ille fuerit fistulatus, cum cura hac poterimus subvenire. R. radicem mundatam Hellebori nigri, & intinctam oleo vel melli impone, & pulverem de Lappa combusta super insperge. Id enim omnem fistulam inundat, atque mortificat, &c.*

Quandoque contingit, ut, licet omni cum cura tractatus fuerit mammae abscessus, consolidato jam ulcere, quid duri remaneat; quod si relinqueretur, scirrhi metum faceret: hoc imprimis contingit, si in glandulari mammae parte natus fuerit abscessus. Vapor aquae tepidae, mollis frictio, fomenta solventia ante laudata, continuo applicanda sunt, donec totum resolvatur. Nec ulla interponi debet in horum usu mora; quo enim diutius illud durum relictum manserit, eo difficilius remediis cedet. Post suppuratam mammam relicta durities, cum nec fomentis cederet, nec emplastris, *Nannoni* (*o*) adhibuit unguentum mercuriale loco mammae indurato, & viginti trium dierum spatio totum fuit resolutum. Candide tamen fatetur, tentatam fuisse inunctionem mercurialem ad curandum talem durum tumorem, qui jam per biennium in mamma haeserat: quamvis enim magna copia argenti vivi adhibita fuerit, ita ut salivatio sequeretur, non successit cura: mole quidem minutus erat tumor, sed durities residui aucta fecit, ut praeter exstirpationem nulla spes curae maneret. *Cicutam* vidi externo simul & interno usu felicissime dissolvisse duros tales tumores.

An pus, in mamma collectum, nec foras emissum, interiora thoracis gravare potest? Mirus legitur casus apud *Ballonium* [*p*]: *Mulieri dolor obortus est in mamma sinistra ab aliqua suppressione lactis, ut conjicere est. Tumor erat; disparuit. Saltem nil foris eminebat. Non desiit dolere illa pars quamvis nil foret conspicuum. Macrescebat in dies. Nil proficiebat. Languebat. Palpitatio cordis insignis: unde ea oriretur, dubitabant.* Dum in varias opiniones circa latens hoc malum abirent Medici, *Duretus* accersitus omnia rimatur. *Tandem collectum est, parte interiore abscessum latere, qui,*

(*m*) In loco citato pag. 159. (*n*) Spach. Gynaec. Erot. de passion. Mulier. Cap. 20. pag. 51. (*o*) Delle Malattie delle Mammelle pag. 61.
(*p*) Epidem. & Ephemer. Lib. 2. Tom. I. pag. 151.

qui, nisi aperiretur, mortem repentinam esset accersiturus. Contra multorum opinionem ea parte septicum admovetur. Actis aliqua ex parte cuniculis, pus manavit multum. Miraculo convaluit.

§. 1338. LActantis papillae dolor, fissura, inflammatio, tollitur balsamicis blandissimis, spirituosis cephalicis applicatis.

Papillae, ex media convexitate mammarum eminentes, multum variant crassitudine, & longitudine, in diversis mulieribus. Saepius contingit, ut a loricis, quas pessimo more gestare coguntur puellae, sic deprimantur papillae, ut vix emineant; imo aliquoties vidi, subsedisse penitus, ita ut loco eminentis papillae appareret foveola in mamma, in qua delitesceret. Impossibilis tunc est lactatio, nisi educi possit papilla; quod saepe feliciter obtinetur, si graviditatis tempore saepius applicetur parva cucurbitula, ex qua antliae pneumaticae ope educitur aër; tunc enim depressa papilla exsurgit, &, dum saepius hoc tentatur, incipit eminere magis magisque.

Papillae constant substantia spongiosa, & elastica [q], ex pluribus fasciculis ligamentosis composita, quorum extrema constituunt basin & apicem papillarum. Hi fasciculi per totam longitudinem leves plicas habent, quae dum, protrahendo papillam, elongantur, evanescunt; redeunt statim, simul ac papillarum elongatio cessat. Inter hos fasciculos elasticos locantur septem vel octo tubuli lactei, qui circa apicem papillae parvis osculis hiant; cumque illi tubuli arctissime haereant fasciculis illis ligamentosis, una cum illis plicantur, & elongantur. Tenuis productio cutis tegit papillas; cui dein superincumbit epidermis.

Dum sugit infans, papillam inter labia, saepe & inter gingivas, premit, & protrahendo elongat, sicque complicatos tubulos lacteos in rectum deducit, & facilem lacti ex mammis parat exitum.

Quandoque fit, ut morosi infantes, frequentius sugendo, valide premendo inter gingivas, irritent sic papillas, ut doleant, & inflammentur: huc etiam concurrit acrior infantis saliva, dum recens nati infantes aphthis laborant: circa dentitionis tempus, dum pruriunt gingivae, pessime saepe mulctant miseram matrem, premendo papillas; imo saepe lacerant integumenta; unde fissurae sanguinolentae, & dolentissimae, quae, sine acerbo cruciatu, incumbentis indusii attactum ferre nequeunt.

Molestissima lactantibus haec mala sunt, & quae saepe lactationem reddunt omnino impossibilem, cum infantis damno, & periculo, ne lac in mammis retentum coaguletur, & omnia illa mala sequantur, de quibus statim dictum fuit.

So-

(q) Winslow Exposit. Anatom. pag. 586. 587.

Solet quidem laudari usus spirituosorum, ut v. g. spiritus rorismarini, si linteum hoc madidum papillae applicetur (vide *Materiam Medicam* ad hunc numerum); verum facile patet, si fissa, excoriata, aut valde inflammata, fuerit papilla, dolorem immaniter augendum esse. Unde haec tantum usum habent, dum papilla integra adhuc est, nec inflammata; ut nempe, spirituosis applicatis, firmior reddatur papilla, ejusque integumenta fiant magis callosa, ut suctionem & pressionem facilius ferant. Verum cum jam fissa papilla est, & acriter dolet, mollissima quaevis conveniunt; qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum recensentur.

Sequenti methodo usus fui ad haec mala curanda, & felici quidem cum successu: si papilla inflammata, vel & fissa, doleret, linteis carptis, *succo sempervivi majoris* madidis, fovendam curavi, saepe eadem renovando, ne siccescant, & haereant; operculum ex plumbo, vel cera, paravi, superius patulum, quod dolentem papillam recipere posset, & impedire, ne indusium, aut vestes, ullo modo papillam premere possent. Fissuras papillarum inungi curavi oleo cerae, repetitis destillationibus limpido & mollissimo reddito. *Nam remedium est incomparabile prorsus, ad mala papillarum nervosarum, quae in cute extrema occurrunt. Nam in curandis fissuris labiorum hybernis, in fissuris papillarum in lactantibus, in digitorum manuumque rhagadibus, vix aliud habet simile, si subinde levi illitu applicetur* (r). Repetitis autem destillationibus oleum cerae, quod prima vice butyri instar crassum prodibat, & graveolens, tenue redditur, & fragrans.

Dum haec fiunt, necesse est, ut ex altera mamma sola lac sugat infans; si prior mamma lacte turgeat nimis, prudenti suctione a muliere, ad hanc rem conducta, depleri poterit, quae loca dolentia vitabit facile, si labia applicet areolae papillae. Solet etiam, vitro imposito, quod longo rostro instructum est, per suctionem satis commode depleri turgens lacte mamma.

Hoc modo solent brevi satis tempore curari haec mala. Consolidatis autem fissuris, & sedata penitus inflammatione, tunc spirituosis applicatis potest roborari papilla; a dilutis forte incipere proderit, ne nova irritatio fiat, & caveatur subita ac nimia corrugatio tubulorum lacteorum, quorum extrema in summitate papillae aperiuntur. *Mastiche*, si digeratur in copia aequali aquae & spiritus vini, tale remedium dat.

§.1339.

(r) Herm. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 157.

§. 1339. LAc abundans nimis, & tenue, temperatur victu blando, ſiccoque, & motu: lac deficiens curatur victu humido, blando, nutriente; fotu, frictioneque mammae; ſublatione Cauſae indagatae.

Lac abundans &c. Omnes, uti notum eſt, proprio lacte nutrimur. In lactantibus ergo pars nutrimenti in mammas derivatur, ut nutriatur infans, & illud totum de nutricis nutrimento decedit. Unde nutrices, ſi ſanae & robuſtae fuerint, majorem ciborum & potuum copiam aſſumunt ſemper, ſicque ſine detrimento ſanitatis robuſto infanti ubera praebere poſſunt, imo & pluribus, uti notum eſt.

Contingit autem aliquando, ut tanta lactis copia derivetur in mammas, quod plerumque ſimul tunc tenuius eſſe ſolet, ut nutricis corpus defraudetur alimento, dum omnis recens chylus ſtatim a ſanguine ſeparatur; unde omnes humores acriores redduntur, & ſubputridi; ſitis oritur, febricula; & corpus vero marasmo contabeſceret, niſi emendari poſſet nimia illa lactis ſecretio. Quandoque ſatis difficulter hoc obtineri poteſt. Victus ſiccior, ſed blandus tamen, ex carne aſſa, pulticulis ex hordeo, avena, oryza, paratis, ſed ſpiſſioribus, motus corporis, multum proſunt. Potus debet eſſe parcior, & meracior. Cereviſia mollis, ſed meraca, Cereris quaſi extractum liquidum, inſigniter prodeſt illis, quae huic potui aſſueverunt: continent tales cereviſiae magnam copiam materiae nutrititiae, cumque ſpiſſiorem conſiſtentiam habeant, non fermentantur; hinc blandae & molles manent, licet diu ſerventur. Si his tentatis non minuatur nimia lactis ſecretio, ablactandus eſt infans; caeteroquin nutrix brevi deficeret. Vidi, per plures ſeptimanas, licet ab uberibus jam remotus fuiſſet infans, perſtitiſſe perpetuum & moleſtum lactis de mammis ſtillicidium, aucta quotidie corporis macie. Cum varia incaſſum tentaſſem, tandem ceſſit malum, dato omni trihorio infuſo forti *ſalviae* ad unciam unam alteramve.

Lac deficiens &c. Ibi omnia adhibentur contraria, victus nempe humidus, quies, potus dilutus nutriens, ut hordei, vel avenae, decoctum cum tertia parte lactis recentis admiſti, juſcula copioſa, ova recentia, & ſimilia; ex quibus copia boni chyli facile conficitur actione viſcerum chylopoieticorum. Per haec efficitur ſatis facile, ſi mulier caeteroquin ſana ſit, ut copia lactis cum ſanguine fluat: tunc autem debet promoveri lactis ſecretio in mammis; quod obtinetur fotu, & leni frictione, praecipue frequentiori ſuctione, vel infantis, vel, ſi ille vacua nolit ducere ubera, alterius mulieris. Non enim facile deſperandum

dum in hoc casu, cum historia Medica doceat, non tantum virginibus, sed & viris, lac in mammas derivatum fuisse, dum morosos infantes vana, ut putabant, lactationis specie placare conabantur. Si aliae evacuationes per alvum, sudores, &c., copiosae, in causa fuerint, hae sunt sistendae.

Possunt tamen esse tales causae defectus lactis, quae vel omnino non, vel difficulter admodum, emendari poterunt. Notavit *Hippocrates* (s) sequentia: *Ut plurimum vero quae pauca menstrua demittunt, eas sine lacte esse contingit. Sicciores enim sunt, & densiore corporis habitu.* Et alio in loco (t), de illis agens incommodis, quae obtinent in civitatibus septentrioni expositis, notat, multas mulieres steriles fieri *propter aquas, quae sunt durae, crudae, & frigidae; purgationes enim mensium non contingunt idoneae, sed paucae, & pravae.* Deinde addit: *Quum vero pepererint, pueros nutrire non possunt. Lac enim aquarum duritie, & cruditate, exstinguitur.*

Si jam in mammarum fabrica vitium sit, si totum corpus densum, torosum, fuerit (viragines solent vocari tales mulieres), saepe mammarum in talibus vestigium tantum apparet, & adeo contracta sunt omnia vasa, ut lacti appulso cedere nequeant; tunc certo lac deficiet. De similibus *Hippocrates* [u] dixit: *Sunt autem, quae natura lac non habent, & quibus lac ante tempus deficit. Eae vero natura solidae sunt, & densae carnis; ideoque, cum via densa sit, non a ventre ad mammas satis humoris defertur.* Vidi in aliis quandoque mammas maximae molis, sed mera pinguedine obrutas, ita ut omnes ductus lactei compressi ab adipe incumbente ne guttulam quidem lactis admittere potuerint.

Facile patet, has causas vix esse emendabiles ulla arte.

(s) Ne Natura pueri Cap. X. Charter. Tom. V. pag. 323. (t) De Aëre, locis, & aquis. Cap. 2. Charter. Tom. VI. pag. 192. (u) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 72. Charter. Tom. VII. pag. 71.

MORBI INFANTUM.

§. 1340. INfanti recens nato oriuntur morbi proprii 1. a ſtrigmentis glutinoſis, caſeoſis, lentis, quibus os, oeſophagus, ſtomachus, inteſtina, ei replentur.

Pertractatis illis, quae in virginibus, gravidis, partu, puerperio, obſervata fuerunt, ſupereſt, ut agatur de morbis, qui in recens nato infante obſervantur. Quamvis enim, ſimulac vivere incipit, plurimis obnoxius ſit (variolas v. g. in utero materno foetum paſſum fuiſſe ſequenti Capitulo patebit), tamen hic agendum erit de illis morbis, quorum cauſae adſunt, dum homo naſcitur, & quae reliquo vitae tempore vel omnino non, vel ſaltem minus frequenter, obſervantur.

Magna enim mutatio contingit in recens nato: paulo ante in utero materno clauſus, humore ambiente a compreſſione defenſus, ab omni aëris attactu liber, nec luminis, nec ſoni, actione afficitur. Dum naſcitur, vi exprimitur, novas ab aëre inſolito, ab attactu obſtetricis, quandoque rudiore, moleſtias patitur. Sed quanta & in internis partibus mutatio fit eodem tempore. Pulmo, qui ante parum tantum ſanguinis recipiebat, jam omnem totius corporis ſanguinem transmittit, & tradit cordi ſiniſtro: viſcus hoc, antea collapſum, expanditur aëre inſpirato. Diaphragma, dum agit, pectoris cavum auget, hepar deprimit: in ipſo hepate mutatur humorum motus. Non mirum ergo eſt, vagitum & ploratum in ipſo vitae principio adeſſe, licet ſaniſſimus caeteroquin fuerit infans. Subita illa, & adeo inſolita, mutatio fletui cauſam dat. Quod ſcite *Plinius* expreſſit (*w*): *Itaque feliciter natus jacet, manibus pedibusque devinctus, flens animal, caeteris imperaturum, & a ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natum eſt.*

Simulac infans in lucem prodierit, per chordam umbilicalem adhuc nectitur placentae; qui nexus ſolvi debet: hactenus enim vita communi cum matre uſus fuit: poſtquam autem chorda umbilicalis ſecta fuerit, nil cum matre amplius commune habet, ſed propriam vivit vitam. Unde prudenter monuit *Levret* (*x*), non eſſe ligandam, nec reſcindendam, chordam umbilicalem, niſi prius reſpiraverit infans: quandoque enim pallidi, debiles, naſcuntur, praecipue ſi diu in pelvis exitu haeſerint, nec vagitum edunt: concutiendo leviter infantem, fricando, irritando fauces,

(*w*) Hiſt. lib. VII. in Prooemio. (*x*) L'Art des accouch. pag. 210.

fauces, nares, plumulae motu, salem linguae imponendo, aliisque stimulis, excitant sopitum motum, &, dum haec tentantur, liberum commercium foetus cum matre per chordam umbilicalem servant.

Si vero recens natus infans faciem tumidam lividam habeat, nec respiret, vel parum tantum, chorda subito resecanda est, etiam absque ligatura, ut, effluente aliqua sanguinis copia, liberetur sanguine gravatus pulmo, nec adhuc dilatatus per liberam inspirationem. Suffocationis enim periculum imminet. Simulac autem vagire inceperit infans, libere jam respirans (*y*), chorda liganda est.

Chorda autem umbilicalis ligatur ad quatuor, quinque, vel sex, digitorum distantiam ab umbilico, ut nempe locus novae ligaturae supersit, si forte prior delaberetur, subsidente chorda umbilicali; vel, fortius adstricta, secasset vasa umbilicalia; unde haemorrhagiae periculum nasceretur.

Haec ergo sola cautela requiritur, ne propinquo ad umbilicum loco chorda resecetur: Vidi, in quibusdam familiis moris fuisse, ut ad distantiam decem vel duodecim digitorum chordam ligarent, nec resecarent illam chordae partem, quae ultra ligaturam erat, sed intra linteum convolutam applicarent corpori infantis, donec tota caderet. Mole majori hoc molestiam parit aliquam, caeterum nihil mali.

Separatio autem chordae umbilicalis, ad quamcunque ligetur distantiam, semper fit prope umbilicum. Cutis enim abdominis infantis ad aliquot linearum distantiam tegit chordam, & in illo loco, ubi cutis desinit, separatio fit, quod quarto, quinto, sextove, die contingere plerumque solet.

Tota cutis infantis recens nati lubrico glutine tegitur, majori minorive copia in variis; unde tepido in balneo mollibus spongiis abstergitur cutis, ut nitida fiat: tota cutis rubescit tunc, ac si leviter erysipelatosa foret (*z*), & post aliquot dies solet epidermis desquamari. Haec cutis rubedo aeque manifesta est in Aethiope, ac in Europeo; & vulgo creditur, eo nitidiorem ac pulchriorem cutim futuram postea, quo magis rubicunda fuerit in recens nato infante (*a*).

Cutis nitiditas merito commendatur, non tantum in recens natis, verum etiam postea: multis enim morbis cutaneis obnoxii sunt infantes, nisi cutis quotidie molliter detergeatur: *Galenus* [*b*] volebat, recens nati totum corpus modico sale aspergi debere, sic omne glutinosum abstergeretur adhuc efficacius: jussit autem hoc fieri illo scopo, ut cutis densior & solidior redderetur: verum vix convenire videtur, ut cutis, leviter quasi inflammata, & tota rubescens, salis stimulo irritetur. Sufficiet

(*y*) L'Art des accouch. pag. 210. (*z*) Brouset Educat. Med. Tom. I. cap. 3. pag. 62. (*a*) Vander Monde Essai de perfect. l'espece humaine Tom. 2. pag. 6. (*b*) De Sanit. tuend. Lib. I. Cap. 7. Charter. Tom. VI. pag. 50.

ciet mollis absterſio ſordium aqua moderate calida, cui quidam modicam ſaponis miſcent, quandoque & parcam vini quantitatem.

Dum infans in hoc balneo haeret, ſollicite luſtrandum eſt, an quid vitii appareat. Solet ſaepe, imprimis poſt difficiliorem partum, tumor in hoc vel illo capitis loco apparere, qui diſcutientibus, de quibus in cura contuſionis dictum eſt, feliciter ſanari ſolet. Obſervavit tamen *Levret* (c), raro diu ſupervivere infantes, ſi tales tumores in occipite ſint, ſed convulſos mori: in aliis capitis locis ſimiles tumores illud periculum non habent. Idem metuendum eſt, ſi in recens nato ſuturae nimis a ſe mutuo diſtent: hoc enim ſolet fieri, vel quia ante terminum ex utero prodierunt, vel quia collecta praeternaturaliter in cavo calvariae lympha hydrocephalum producere incipit.

Contingit etiam in partu difficili, ut aliquod infantis membrum luxetur, vel frangatur. Ingenue fatetur *Peu* (d), talia ſibi contigiſſe infortunia: reducendae ſtatim ſunt partes in ſitum naturalem, & cura ſolet feliciter ſuccedere in tenellis his corporibus, abſque ulla deformitate relicta: idem & *Levret* (e) teſtatur.

Simul in recens natis explorandum eſt, an alvi & urinae viae liberae ſint. Si urinam & alvum depoſuerit poſt nativitatem, omnis metus abeſt: ſin minus, dum infans in balneo lavatur, luſtrandae ſunt partes hae.

Quandoque in recens natis anus inventus fuit bene conformatus, ſed membrana praeternaturali omnino clauſus: nullus ergo patebat exitus meconio; quod niſi expellatur de corpore, peſſima mala ſequentur, & tandem mors; uti ad §. 1345. patebit. Si circa ani principium talis haereat membrana, ſatis feliciter cura ſuccedere ſolet, diſcindendo hoc obſtaculum: hoc feliciter tentavit in binis infantibus *La Motte* [f]. Poſtquam alvus bene evacuata fuerat, lavit anum ſpiritu vini, & texit linteis carptis ſiccis; ſicque paucorum dierum ſpatio curam abſolvit. Nullis autem turundis uſus fuit, quia illae mole ſua, ſuppoſitoriorum inſtar, irritabant perpetuo ad alvi excretionem.

In hoc caſu protuberans tumor plerumque apparet in ani loco, in cujus medio ater meconii color translucet: ſi prematur ille locus, mollis paſtae inſtar retrocedit; ſed, remoto digito, mox iterum redit tumor [g]; quem non tantum diſſecandum vult *Levret*; ſed in omni ambitu circulariter exſcindendum jubet. Interim *La Motte* ſimplici ſectione curavit; & novi, aliis idem feliciter ceſſiſſe.

Difficilior longe caſus eſt, ſi membrana talis claudens in altiori loco inteſtini recti haeſerit. Talis caſus legitur [h]: Anus bene conformatus ap-

(c) L'Art des accouch. pag. 212. (d) Pratique des Accouch. Liv. 2. Chap. I. pag. 314. (e) L'Art des accouch. pag. 214. (f) Traité des Accouch. Liv. 1. obſervat. 86. pag. 129. (g) Levret, l'Art d'accouch. pag. 216. (h) Acad. de Chirurg. Tom. I. pag. 385.

apparebat in infante; sed integro a nativitate biduo alvum nondum deposuerat; unde omnia mala, quae retentum meconium sequi solent, aderant. Clysmatum injectio tentata fuit incassum; non poterant penetrare in cavum intestini recti: examine instituto, inventa fuit membrana tenuis, claudens intestini cavum, &, immisso in anum digito minimo secundum ejus ductum introducebatur *Pharyngotomus*, ad membranam claudentem usque; quae tunc, protrusa lanceola, quae in cavo phlebotomi occultatur, discindebatur tuto, & apertura facta digiti apice dilatabatur. Mox alvum deposuit infans, & postea anus solito fungebatur officio per binos menses, quibus supervixit; dein aliam ob causam periit. Nulla saltem cum verisimilitudine poterat hujus infantis mors huic operationi tribui, cum tamdiu supervixerit.

Ubi vero nullum ani vestigium apparet omnino, parum spei superesse videtur. Certo moriendum est infanti, nisi meconium exeat; hinc ex artis regulis certae perniciei anceps etiam remedium praeferendum est, si parentes illud admittere velint. Unde celebres Chirurgi, scisso loco, ubi anus naturaliter inveniri solet, tentaverunt viam parare ad intestinum rectum, hac spe, ut viam faecibus retentis facerent, & deinde artificiosam anum pararent. *Petitus* (*i*) indicavit methodum, & cautelas, ut talis operatio ex arte institui posset. Reliquis instrumentis praetulit acum triquetram [*Trocart*], sed crassiorem & breviorem, per cujus thecam, educta acu, lanceola, vel cultellus, transmitti potest tuto: verbo dicam, nihil neglexit, quod artis erat. Sed incerta sunt omnia; nescimus quale obstaculum lateat: Anatome autem evicit, inveniri talia, quae nulla arte emendari possunt. Celeberrimus *Littre* (*k*) invenit in infante, sexto a nativitate die mortuo, intestinum rectum in duas partes divisum, quae tenuibus aliquot filis, pollicem circiter longis, cohaerebant adhuc: utrumque extremum intestini sic separati clausum erat. Facile patet, tale malum cognosci non posse, nisi post mortem; & licet cognitum foret, vix ullam emendationis spem superesse. Mentio quidem fit alicujus methodi: verum quis auderet, abdomen vivi infantis aperire, extrema intestini quaerere, inventa aperire, aperta sibi mutuo unire, vel saltem extremum superius intestini, apertum prius vulneri abdominis unire sic, ut anus artificialis in loco vulneris per totam vitam maneret? Quantum novi, talis curatio a nemine unquam tentata fuit.

Quandoque totum intestinum rectum deest. Dexterrimus Chirurgus (*l*) in recens nato puello ne minimum quidem invenit ani vestigium; profundam satis incisionem fecit; immisso per vulnus digito, intestinum rectum non invenit; acum triquetram adegit profundius per vulnus, ut viam meconio pararet; sed praeter aliquot sanguinis guttas nihil prodiit.

(*i*) Acad. de Chirurg. Tom. I. pag. 377. (*k*) Academ. des scienc. 1710. hist. pag. 47. (*l*) Medic. Essays and observ. Tom. IV. n°. 32. pag. 442.

diit. Post mortem invenit, integre deficere intestinum rectum; & colon meconio plenum, libere in abdomine fluctuans, desinere in extremum perfecte clausum.

Hinc videtur non sine ratione statuisse *Levret* (*m*), talia vitia curari non posse, nisi integer sit intestini recti tractus ad integumenta usque. Quandoque extremum intestini recti devium unitur vesicae, in maribus; tunc faeces alvinae delabuntur in vesicae cavum, & per urethram exire nequeunt, nisi liquidae sint; unde patet, miseros tales infantes non diu superstites esse posse [*]; in sequiori sexu observatum fuit, in vulvam quandoque hiare intestini recti finem (*n*). Tales superesse possunt; & novi virginem, nubilem jam, caeterum satis sanam, quae foedam hanc calamitatem patitur.

Novi quidem, exempla practica allegari, quae docerent, hanc operationem cum successu factam fuisse, dum nullum ani vestigium apparet; sed non videntur adeo certa esse. *Hildani* [*o*] casus adduci solet, ubi sic servasse creditur sex dierum infantem, qui nondum alvum deposuerat, & in praesenti mortis periculo versabatur. Feliciter curatus fuit; & postea *Hildanus* a consule loci, quem inhabitavit curatus infans, accepit, illum sanum & incolumen vixisse ad decimum octavum aetatis annum. Sed certe ipsa verba *Hildani* demonstrant, adfuisse ani vestigium. Sic enim habet: *Anus obducta erat membrana praedura, in qua nullum fere indicium aut vestigium ani, praeterquam macula nonnihil livida* [a translucente nempe meconio]. *Illic facta parva incisione* (*ne sphincter laederetur*), *novacula linteis juxta aciem involuta, deinde immisso speculo ani, & quod reliquum dilatato, statim ejecta est incrementorum colluvies*. Ex quibus manifeste patet, intestinum rectum integrum fuisse ad integumenta usque.

Alter casus legitur apud *Celebrem Chirurgum Saviard* (*p*) de infante, in quo nullum ani vestigium aderat: adegit lanceolam longiorem, qua majores abscessus aperire solebat, usque ad trium digitorum transversorum longitudinem; & tunc meconium exivit; aperturam factam dilatavit; vulnus solito modo deligavit. Hinc dubitari nequit, integerrimae fidei virum talem operationem tentasse. De successu autem altum tenet silentium. Neque casus illi, qui in *Academia chirurgica* habentur, felicem habuerunt eventum.

Similia impedimenta & in canali urethrae inventa fuerunt: quandoque enim orificium urethrae in glande non erat apertum; & tunc cura difficilis non erat: aliquando pars urethrae deficit omnino; & tunc radica-

(*m*) L'Art des accouch. pag. 216. (*) Academ. des scienc. in 4°. 1755. hist. pag. 50. (*n*) Ibidem. (*o*) Oper. omn. Centur. 1. observat. 73. pag. 54. (*p*) Observat. chirurg. N°. 3. pag. 8.

dicaliter hoc malum curari non poteſt (q). Caeterum hoc vitium diutius toleratur ab infante, quam ſi in inteſtino recto foret. Urina enim ſibi viam invenit; quandoque per umbilicum, aliquando circa ſcrotum parvo abſceſſu facto, urina prorumpit; qualis caſus legitur [r]. Cum autem nulla adeſſet urinae incontinentia, nec ullum pateretur incommodum jam adultior infans, nihil tentare voluit prudens ille Chirurgus. Aliquos vidi, quibus urethrae orificium ſub glande in penis parte inferiori hiabat.

Contingit quandoque, ut recens natus infans ſuperflua quaedam membra habeat, quae nulli uſui futura ſunt, ſed potius incommodum parient. Sic aliquoties vidi in manubus & pedibus ſex digitos: ſuperflui tales digiti plerumque carnei tantum ſunt, nullo oſſe fulti, vix mobiles, & manus deformes reddunt. *La Motte* (s) ligavit filo cerato in recens nato infante quatuor tales digitos, qui omnes intra tres vel quatuor dies ceciderunt, & cicatrices, illis delapſis, ſponte formabantur. Neque ullo ſigno apparuit, ligaturas has infanti ullam feciſſe moleſtiam.

Quo autem tempore haec ſuperfluorum ablatio fieri debeat, non convenit inter omnes. Quidam poſt ablactationem, vel adhuc ſerius, hoc faciendum ſuadent; alii ſtatim poſt nativitatem; quorum opinionem amplectitur *Levret* [t], modo infans ſanus ſit: teſtatur autem, quod nunquam poenituerit, hoc feciſſe, & plures alios Chirurgos, ipſo ſuadente, idem tentaſſe cum felici ſucceſſu.

Recens natus infans, uti dictum fuit, in tota corporis ſuperficie, glutine mucoſo, ſatis ſaepe ſpiſſo, madet. Gluten autem ſolet vocari corpus ſemifluidum, cujus una pars dum movetur, trahuntur & adhaerentes partes, dum tota glutinis moles locum non mutat. Sed & ſimile gluten in ore, ſtomacho, oeſophago, inteſtinis, reperitur, & recens natis infantibus non tantum ex naribus, verum etiam ex ore, ſponte exire ſolet, vel ab obſtetrice, dum cutim depurat, educitur.

Foetus, quamdiu in utero materno haeret, liquore amnii undique alluitur; liquor hic, dum ruptis partus tempore membranis aquae effluunt, ſaepe ſatis viſcoſus apparet; tota cutis tali glutine tegitur; qui ergo videtur liquori amnii originem debere: cum autem multi in illa opinione ſint, foetum non tantum per vaſa umbilicalia a matre nutrimentum accipere, verum etiam per os nutriri, deglutito amnii humore, facile credebant ſe intelligere, quare ab ore ad anum usque cava viſcera ſimili glutine obducerentur, ac in cutis ſuperficie invenitur.

Alii e contra crediderunt, liquorem amnii excrementitium eſſe potius, & ex ipſo foetus corpore produci; foetum non deglutire in utero; os ſemper clauſum habere; liquorem amnii non inveniri in ventriculo & in-

(q) Levret, l'Art d'accouch. pag.218. (r) La Motte, Traité des Accouchem. Lib. 1. obſerv. 85. pag. 129. (s) Ibidem pag. 128. (t) L'Art d'accouch. pag.220.

& intestinis foetus. Addunt, foetus observatos esse, qui capite carebant, & tamen increverant. Plura alia argumenta pro & contra hanc sententiam legi possunt (*u*). Nec videtur hic locus esse, ut omnia & singula expendantur. Sufficit novisse, quod viscida talia in primae coctionis viis inveniantur, aeque ac in cutis externa superficie: simul notum est, tota vita secerni lenta, mucosa, in ore, oesophago, ventriculo, intestinis; adeoque & in foetu haec secreta, non excreta, accumulari posse. Forte statim post nativitatem major secretio fit, cum in foetu omnia organa secernentia turgida appareant: sic hepar invenitur magnum, & succi plenum; ita & totum turget glandulosum systema.

Verum in textu dicitur, non tantum viscida, sed & caseosa lenta, in primis viis recens nati infantis reperiri. Praecedenti capitulo patuit, verum lac venire ad uterum, imprimis ultimo graviditatis tempore. *Hippocrates* [*w*] dixit: *At vero puer, compressis labris, ex matris utero sugit, ac tum alimentum, tum etiam spiritum &c.. Quod si quis roget, quomodo hoc quis noscit, quod puer in utero trahat & sugat, hoc illi respondere licet. Pueri, quum nascuntur, stercus in intestinis habent, ac in lucem editi, tum homines, tum pecora, celerrime ventrem exonerant. Atqui stercus non haberent, nisi in utero sugerent, neque ut primum puer natus foret, ubera sugere posset, nisi in utero suxisset.*

Quidam voluerunt, cum in recens natis mammae in utroque sexu inveniantur saepe lacte turgidae, quod foetus in utero propria sugeret ubera, imprimis ultimo graviditatis tempore. Situs certe infantis, & facilis spinae dorsi flexilitas non repugnant huic opinioni. Saepe vidi turgidas mammas in recens natis, imo & induratas, ita ut fomentis ac emplastris opus fuerit ad resolvendum illud concretum. Quandoque & observatur, mammas attolli aliquot post nativitatem diebus. Quidam crediderunt, hoc contingere ob ligaturam chordae umbilicalis: arteria umbilicali enim compressa, voluerunt sanguinem tunc retrogredi per epigastricas arterias, mammariis communicantes. Forte & hoc verum est. Mirabatur Medicus, infantem, biduo a nativitate, horrore, dein calore, corripi, febricitare: simul dextra tumebat mamma; quam dum leviter premeret, exiverunt ex papilla aliquot lactis guttulae. Rem examinans Medicus invenit, & infantem, & matrem circa idem fere tempus in febrem lactariam incidisse. Intellexit Medicus ex parentibus postea, quod, cum mamma dextra paulatim subsedisset penitus, similiter & sinistra intumuerit; ex qua pariter pauculae prodierunt lactis guttulae (*x*).

Caeterum illud argumentum *Hippocratis*, quod nempe recens natus infans sugere non posset, nisi in utero jam suctioni assuevisset, non adeo urge-

(*u*) Medic. Essays and observat. Tom. I. pag. 171. & seq. Tom. 2. pag. 121. & seq. (*w*) De carnibus cap. 3. Charter. Tom. V. pag. 304. (*x*) Instit. Bonon. Tom. I. pag. 151. 152.

urgere videtur. Ipſe enim, uti alia occaſione ad §. 1. notavi, fatetur, quod *a nullo edocta natura*, *& citra diſciplinam*, *omnia*, *quae conveniunt*, *efficit*. Si vitulus inermi adhuc fronte ferit, hinnulus molli adhuc ungula calcitrat, &c., non adeo mirum apparebit, recens natum infantem ſugere poſſe, licet in utero nunquam ſuxiſſet.

§. 1341. QUa ſola de cauſa, nauſeae, vomitus, tormina, ſingultus, covulſiones, ſaepe oriuntur; atque deinceps reſtant indigeſtiones aſſumtorum.

Dum iners tale gluten in ventriculo fluctuat, vel faucibus adhaeret, irritatione ſola nauſeam & vomitum producit. In adultis toties ab hac cauſa moleſtiſſima nauſea fit; imo ſola agitatione plumulae in faucibus nauſea & vomitus producitur, uti notum eſt. In teneris recens natis ergo facile eadem contingent, etiam a leviori cauſa; ſi circa oeſophagi orificium ſimilia ſtrigmenta glutinoſa haereant, ſequetur ſingultus; in inteſtinis ab eadem cauſa producentur tormina; imprimis, ſi illud glutinoſum, ob aëris liberum acceſſum, corrumpi jam incipiens, acrius reddatur: ſaepius tamen a meconio, de quo poſtea dicetur, nimis diu retento, tormina fiunt.

Unde patet ratio, quare *Hippocrates* (*y*) inter parvulorum, & recens natorum, morbos vomitum recenſeat. Cum autem §. 652. demonſtratum fuerit, nauſeam & vomitum pro cauſa proxima habere convulſionem fibrarum muſcularium faucium, oeſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, facile patet, quare nauſea & vomitus, ſi validiora fuerint, vel diu durent, convulſiones excitent univerſales; cum totum genus nervoſum adeo mobile ſit in tenellis infantibus, & tot inſolita recens natis contingant. Optime hoc monuit *Hippocrates* (*z*), dum de recens natis agit; ſic autem habet: *Quin & loco ſpirituum, & cognatorum humorum, cum quibus familiaritatem & amicitiam in utero interceſſiſſe neceſſe eſt, externis omnibus utitur, crudioribus, ſiccioribus, & minus in humanam naturam redactis* (ἥσσον ἐξηνθρωπισμένοισιν). Notum enim eſt, ex ingeſtis, per viſcerum & vaſorum actionem, ac vires, produci humores humanos. Quamdiu enim in utero matris haeret foetus, nihil ad illum venit, niſi quod in materno corpore jam ſubactum fuit, & indolem humanorum humorum acquiſivit, vel ſaltem quam proxime tantum abſit ab hac conditione. Simul ac natus eſt, abſciſſa chorda umbilicali, omne commercium cum maternis humoribus ceſſat, & per os recipere debet nutrimentum, propriisque ſubigere viribus: Unde mox ſubjungit *Hippocrates* [*a*]: *Ex quibus multos ſuboriri dolores*, *multas*

(*y*) Aphor. 24. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 119. (*z*) De Octimeſtri Partu Cap. 2. Charter. Tom. V. pag. 352. (*a*) Ibidem.

etiam mortes; Quandoquidem & plerumque viris, tum locorum, tum victuum, mutationes morbos pariunt.

Facile patet, absterſionem & eductionem hujus glutinoſi requiri: ſi enim maneret, indigeſtiones aſſumtorum ſequerentur neceſſario. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, per totum tractum inteſtinorum & ventriculi arterias eructare in omni puncto tenuem humorem, qui contenta in ventriculo & inteſtinis humectat, ſolvit, apta reddit, ut in chylum mutentur, a vaſis lacteis reſorbendum. Si jam latera horum viſcerum tenaci tali cruſta glutinoſa, vernicis inſtar, maneant obducta, nec exhalare poterunt arteriae, nec reſorbere venae; adeoque ingeſtis, vix mutatis, & indolem ſuam ſequentibus, replebitur cavum inteſtinorum, & abdomen tumebit brevi, dum reliquum corpus emaciabitur defectu nutrimenti.

Notum pariter eſt, ſuccum pancreaticum, & utramque bilem, in duodenum inteſtinum depluere: ſi illud emiſſarium, tenaci glutine obductum, tranſitum neget, vel difficulter admodum transmittat, turbabuntur horum viſcerum actiones, & bilis in ſanguinem retrogreſſa icterum faciet. Hepar enim in junioribus magnae molis eſt, & bilis magna copia in recens natis invenitur, ſecreta jam, & collecta, ultimis menſibus, dum foetus in utero materno haeret, nec excreta tamen, cum diaphragma quieſcens, antequam reſpiraverit infans, annexum hepar non moveat.

Haec eſt ratio, quare toties in recens natis icterus obſervetur; ſed fere ſemper cito curabilis: abſterſo enim glutine, bilis emiſſarium impediente, mox cedit morbus, & ipſa bilis, dum in inteſtina depluit, efficaciſſime ſolvit omne glutinoſum, lenta attenuat, & naturali ſuo ſtimulo alvum movet. De qua re videantur illa, quae ad §. 75. habentur, ubi de curatione morborum ex glutinoſo ſpontaneo oriundorum agebatur.

§. 1342. CUratur facile jejunio horarum x, vel XII; aſſumptione pauci vini cum melle miſti, iterata doſi hoc tempore abſtinentiae dati; vel leniſſimo quodam ſimul adjecto ſtimulo purgante.

Omnia tamen illa incommoda, quae, glutinoſis accumulatis in primis viis, originem debent, non adeo difficulter ſuperantur. Jejunium enim decem vel duodecim horarum ſaepe ſolum ſufficit. Reſpirationis motu omnia viſcera abdominalia agitantur, concutiuntur. Bilis, quae ſatis copioſa adeſt in recens natis, in inteſtina depluens, niſi emiſſarium ejus obſtructum fuerit, ſolvit illud gluten, & abſtergit ventriculi ac inteſtinorum cavum: motus periſtalticus, per naturalem ſtimulum bilis auctus, fricando abſtergit illud glutinoſum, dum ipſa bilis admiſta tenacitatem minuit. Uti enim alia occaſione jam aliquoties monitum fuit, in homine vivo inteſtina magnum cavum non habent, ſed craſſa

crassa satis latera opposita se mutuo tangunt; unde per ipsum motum peristalticum mucus, naturaliter cavam superficiem inungens, continuo secretus, abstergitur, ne accumulatus gravet. Hinc per solam abstinentiam aliquot horarum ventriculus & intestina depurantur sic, ut apta sint excipiendis commode, retinendis, & digerendis, alimentis, quae recens natis ingeruntur.

Haec autem glutinosi abstersio, & expulsio, pulchre promovetur, & tuto, si pauculum mellis, in vino vel hydromelle diluti, saepius detur, parca copia tamen, ad drachmam nempe unam alteramve, abstinentiae hoc tempore: utiliter & lenis stimulus purgans his additur; qualem dat *syrupus cichorei cum rheo*; cui etiam aliquid *saponis veneti* miscetur; qui potens, & blandum simul, remedium dat ad glutinosa attenuanda: imprimis autem saponis usus laudatur, si color ictericus in cute appareat, vel urina tingat lintea colore flavo: tunc enim certi sumus, liberum bilis in duodenum exitum esse impeditum a glutine; quod ergo quantocyus abstergendum est: talium remediorum formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

Mel leviter coctum recens natis commendat *Moschion* (*b*), vel & mulsam tepidam ori instillari jubet, *ut stomachus & venter purgetur*: sic ad lac sumendum disponitur.

Quale autem nutrimentum, post abstersionem primarum viarum, conducat recens natis, non ita convenit inter Medicos. *Aëtius* (*c*) pariter mel despumatum laudat, & aquam mulsam tepide instillandam; deinde jubet, ut mater, emulcto prius, quod crassum est, e mamillis, & adhibito ex calida aqua fomento, lac praebeat infanti; sed mox addit; *praestat tamen usque ad quartam diem a matris lacte abstinere*. *Paraeus* (*d*) voluit, absolutam exspectari debere lochiorum expurgationem, antequam mater ubera praebeat. Imo *Moschion* (*e*) omnino damnavit lac maternum, & alienum praetulit; quoniam credidit, ex laboribus in partu toleratis, & puerperii purgatione, lac pravum esse, spissum, & difficilis coctionis.

Forte prima fronte speciosa videri possent haec ratiocinia; sed simulac Medici naturam ducem spernunt, errant fere semper.

Post aliquot horarum abstinentiam recens natus infans nutrimento indiget; hinc, si lac negetur, aliud alimenti genus subministrari debebit. Pulticulas ex lacte vel jusculis paratas exhibent. Verum aliena haec sunt, omnino diversa ab alimento, quo infans usus fuit, dum in utero materno haerebat. Matris humoribus vixit ante paucas horas: praesto sunt in mammis similes in materno corpore parati, in usum recens nati, qui hos desiderat, qui sugere novit, a nemine doctus.

(*b*) Spach. Gynaec. pag.7. N. 71. 72. (*c*) Lib. IV. Cap.3. pag.67. versa.
(*d*) Spach. Gynaec. pag. 413. (*e*) Ibid. pag.7. N. 73.

Prudens Medicus post partum conciliat blandum somnum puerperae; quo ubi refecta fuerit, nil metuendum est a praegressis partus doloribus. Neque metuendum a lochiis, ac si maligni quid haberent, de qua re in praecedenti capitulo abunde dictum fuit. Primum illud lac non est spissum, sed dilutum & tenue, diversumque ab illo, quod tempore febris lactariae in mammis colligetur. Purgat leniter, & abstergit primas vias, primum illud lac. Hinc *Celeberrimus Monro* [f] mirabatur Creatoris sapientiam, qui recens natis concessit lac tenue, dilutum, leviter purgans, & detersis bene primis viis post tres quatuorve dies aliud dedit, spissius & magis nutriens.

Unde curavi semper, ut proprii infantes lac maternum sumerent, postquam illa blando somno refecta fuisset: idem aliis semper suasi, nec unquam poenituit consilii dati. In vaccis similem lactis diversitatem statim post partum observamus.

Unde simul patet, recens natos, quibus ubera matris negantur, magis adhuc indigere leni stimulo purgante, ut bene depurentur primae viae; nisi forte recens enixam puerperam pro nutrice obtinuerint; quod oppido raro contingit. Hinc, dum eligebam nutrices pro recens natis principibus, semper praetuli talem, quae lac tenue & dilutum maxime habebat; licet vulgo damnari soleat tale lac: observavi simul, tale lac sensim postea majorem consistentiam acquisivisse. Nec aliquid damni metuo a tenuiori lacte: si tamen robustus infans postea crederetur spissiori lacte opus habere, alia nutrix substitui posset.

§. 1343. Quin, ad proluendam hanc pituitae mucosae saburram, saepe prosunt egregie Epithemata moderate aromatica, & spirituosa.

Solent quandoque abdomen tegere epithematibus aromaticis, sed lenioribus, ne rubescens cutis, & leviter quasi erysipelatosa, irritetur nimis. Usum imprimis habent, si debiles sint recens nati, & omnes motus appareant languidiores. Spes est, ut per hos stimulos excitentur vires ventriculi & intestinorum, sicque facilius saburra illa glutinosa expellatur. Formulae talium epithematum in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur; ad quarum normam plures aliae similes componi facile poterunt. Quidam ad eundem scopum adhibent emplastra leniter aromatica, *Ceratum v. g. stomachicum Galeni*, & huic similia. Major tamen efficacia ab his, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt, exspectatur.

(f) Medic. Essays and observat. Tom. 2. artic. XI. §. 13. pag. 242.

§. 1344. MUltum patiuntur vulgo a meconio non satis cito expulso, ob debilitatem foetus, duritiem materiae, copiam ejus nimiam, siccitatem viae.

Invenitur in foetu maturo, nativitati proximo, materia faeculenta, nigra, vel & ex nigro viridescens, tenax, viscosa, totum plerumque tractum crassorum intestinorum ad recti finem usque replens. Splendet haec faex, &, cum colore ac tenacitate papaveris succo inspissato (opium vocant officinae) similis sit; hinc a veteribus Medicis Grecis Μηκώνιον dictum fuit, papaverculum Latine reddi solet. Haec faex, accumulata in foetus intestinis, irritat fibras, molestiam & tenesmum creat; unde partus tempore irrequietus infans matris dolores excitat, vel jam praesentes auget; simulac respiraverit infans natus per aliquod tempus, nigra haec faex per anum exire solet; non quidem simul & semel omnis, sed satis larga copia plerumque.

Cum enim foetus salivam propriam deglutiat, & in ore, oesophago, ventriculo, secretum mucum in intestinis, similiter muco obductis, colligat, bilem ac humores alios affluentes recipiat, omniaque haec aliquas semper faeces ponant, ab his collectis talis materia in intestinis crassis accumulatur. Si foetus simul liquorem amnio contentum ore hauriat; quod multis satis probabile videtur (*g*); tunc ex hoc faeculenta relicta meconii quantitatem augere poterunt. Copia meconii talis esse solet, ut crassa intestina sufficiant ad illud continendum: rarius enim meconium occurrit in tenuibus intestinis. Nigra illa faex, per plures menses accumulata, exire debet de corpore, ut recens natus infans sanus maneat, & saepe pars ejus exire solet per anum, simulac natus est. Si autem debilis langueat infans, tunc tardius haec evacuatio contingit: si meconium durius fuerit, difficulter nixibus infantis exprimi poterit: hoc autem rarius contingit; sed molesta potius glutinositate adhaeret intestinorum lateribus; tantam enim habet tenacitatem, ut difficulter a natibus & femoribus ablui possit, & lintea inficiat maculis, quae difficulter eluuntur.

Si magna copia meconii in intestinis haeserit, longius tempus requiritur ad evacuationem; nam, uti dixi, non expellitur simul & semel omne meconium.

Notum est, intestinorum cavum naturaliter lubricum & humidum esse, sed imprimis intestina crassa muco copioso inungi, ut duras faeces facilius transmittere possint: Observatur autem, intestina eo plures glandulas, plusque muci, habere, quo fini propiora sunt (*h*).

Hinc

(*g*) Vide Instit. Medic. Boerh. §. 682. 683. (*h*) Ibidem §. 111. 112.

Hinc ano circumfusa haeret tanta pinguedinis copia, ut faecibus, intestinum rectum distendentibus, cedere possint vicina, & omnia lubricentur. Si mucus ille vel pinguedo deficiant, alvus pertinaciter tarda est. Verum raro observatur haec siccitas in recens natis, quibus totum corpus molle, humidum, & succo plenum, est.

§. 1345. Hinc ab ejus mora, aëre jam appulso, acrimonia, acor, putredo, in vapores resolutio, adeoque dolores torminosi, convulsiones, nauseae, vomitus, singultus, tusses, sternutationes, clamores, fletus, pervigilia, terrores, febres, macies, mors.

Meconium, excrementitium cum sit, & corpori inutile, distendens & gravans intestina; quibus retinetur, de corpore eliminandum esse, nemo dubitat. Ipsa Natura sponte hanc evacuationem tentat statim post nativitatem, si nihil obstet.

Quamdiu enim infans in utero materno haeret, nullus aër ventriculi aut intestinorum cava ingredi potest: Saepius antea dictum fuit, extravasatos humores, in cavis corporis collectos, per menses haerere immutatos, &, postquam educti libero aëri expositi fuerint, subito putrescere, pessimamque mephitim quaquaversum dispergere. *In capitulo de Hydrope* plura talia habentur, quae hoc evidenter docent. Idem a meconio metuendum est, nisi cito de corpore exeat. Observavi aliquoties meconium, quod statim post nativitatem exit, non habere malignum odorem, sed, si per aliquot horas in linteis relictum fuerit, tunc acidum spirasse, quandoque & putridum, prout nempe in hanc, illamve indolem magis inclinaverit. Omne enim faeculentum, quod a bile utraque, succo gastrico, pancreatico, &c., in intestinis foetus colligitur, cum animale productum sit, potius in putredinem vergit. Antea dictum fuit, admodum probabile esse, ultimis graviditatis mensibus, lactis aliquid venire ad foetum jam adultiorem. Lac autem acescit sponte; sed tamen pars lac constituens, caseus nempe, rancescit, si pinguis sit; sin minus, in naturam animalem vergit, & lentescit, cornuum instar, si igni propius admoveatur; &, si comburatur, similem foetorem spargit, ac cornua & ungulae animalium, dum uruntur.

Antea in *Capite de Ructu & Flatu* §. 646. & §. 647. patuit, humores putrescentes, & fermentantes, dare ructibus & flatibus materiem. Si aër extricatus ex his humoribus distendat ventriculum ac intestina, & per illa libere oberret, vel sursum per ructus, vel deorsum per flatus, exploditur. Si vero acre irritans simul adsit, per quod fibrae convulsione constrictae liberum flatulentae materiae transitum impediunt,

tunc membranae claudentes tenduntur, distrahuntur; unde dolores & anxietates intolerabiles; qui emissis flatibus mox cessant; & denuo redeunt, nisi causa horum malorum ablata fuerit. Si autem inflammatio & febris accesserint his malis, etiam in adultis & robustis hominibus, intolerabiles dolores fiunt, & saepe cita mors.

Patet ergo ratio, quare a retento meconio dolores torminosi fiant, & anxietates; quae mala testantur miselli irrequieta & perpetua jactatione corporis, clamoribus, & fletu, quamvis ante elapsum primum aetatis mensem vix unquam lacrymas emittant; hinc potius clamant, quam flent, miselli.

Si autem, uti ad §. 1341. dictum fuit, a solo glutine, primas vias mole sua irritante, tot mala oriri possint, quanto magis haec metuenda sunt, dum meconium piceae tenacitatis, nimis diu retentum, a libero aëris accessu acrimoniam acquirit, & loca, quibus haeret, irritat.

Recens natis, si omnia recte cedant, somnus fere perpetuus est; verum si doleant, pervigilia adsunt; ubi explosis flatibus dolor cessat, mox obdormiunt; redeunte dolore, quasi territi subsiliunt; validae & universales convulsiones sequuntur, saepe cito lethales. Si his supervixerint, nisi meconium expulsum fuerit, cito emaciantur; ita ut intra triduum viderim obesulos, dum nascebantur, penitus macilentos. Nec mirum hoc: perpetuo, nec interrupto, fruebantur nutrimento, dum in utero materno erant; nunc nausea & vomitus ingestionem alimenti impediunt; & si quid subinde ingestum fuerit, non digeritur, sed corrumpitur; unde vitiosa in visceribus saburra augetur. Somnus, adeo reficiens infantes, vel nullus est, vel continuo per dolores interrumpitur, cum fere perpetuus esse debebat: dolor ipse vires consumit, unde mors sequitur brevi. Quotidianae observationes docent, plures infantes ab hac sola causa perire in ipso vitae limine.

Inter recens natorum morbos *Hippocrates* (*i*) recensuit *vomitiones*, *tusses*, *vigilias*, *pavores*. Caeterum irritationem intestini crassi tussim excitare, docet observatio satis mira *Celeberrimi Albini* (*k*) de milite, cui intestinum colon, vulneratum, sic sanatum fuerat, ut cicatricem per ambitum orae duxerit unam ventris plaga & intestini: unde interior intestini superficies oculis patebat non tantum, sed & inversa quandoque foras protrudebatur. Si aër frigidiusculus ad intestini internam superficiem perveniret, statim superveniebat tussis; quae non cessabat, nisi intestinum denuo recaluisset.

§. 1346. Corrigitur vis expellens sopita stimulo leni purgante, leni suppositorio, cardiaco suavissimo & leni.

Cognoscitur, vim expellentem sopitam esse, si nullos nixus ad depo-

(*i*) Aphor. 24. sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 119. (*k*) Academ. Annotat. lib. 2. cap. 8. pag. 34.

ponendam alvum faciat infans, vel admodum debiles tantum. Facile patet, tunc opus esse leni stimulo purgante: *Rheum*, & omnia, quae inde praeparari solent in officinis, solum sufficit: acriores enim purgantium stimulos, absque convulsionum periculo, tenellum recens nati infantis corpusculum non fert. *Syrupus cichorii cum rheo*, *Syr. rof. folut. simplex*, *Manna*, *Cassiae fistulae* pulpa, sunt praecipua, quibus Medici utuntur in hoc casu. In *Materia Medica* ad hunc numerum plures tales formulae habentur.

Suppositoria ad eundem scopum adhibentur, quae, vel mole sola, vel leni stimulo addito, leviter irritant finem intestini recti; unde tenesmus alvum deponendi sequitur; sicque evacuatur meconium retentum. *Sebum candelarum*, in globulum vel parvum conum formatum, mole sola agit: globuli saccharati, qui solent ex *semine foeniculi* saccharo obducto parari, praeter molem, lenem sacchari sensim deliquescentis stimulum habent; qui paulo efficacior est in suppositoriis, quae ex melle cocto, vel sapone veneto, formantur; de quibus vide *Materiam Medicam* ad hunc numerum.

Quacunque ex materia suppositoria haec fuerint parata, oleo inunguntur, ut lubrica, absque vi ulla, per anum immitti possint. Relinquuntur, donec una cum faecibus alvinis exeant; quod plerumque satis cito fieri solet. Si diutius maneant, sensim solvuntur; & si quid stimulantis simul habeant, ab hoc nixus deponendi alvum excitatur; si a sola mole suppositorii hic effectus non fuerit secutus.

Commendantur & grata cardiaca, si debilis infans fuerit; quae leni stimulo excitant torpentes ventriculi & intestinorum actiones. Formulae horum in *Materia Medica* habentur.

Cognoscitur autem, omne meconium exivisse, si faeces alvinae colorem mutaverint: qui tunc flavus, vel ex albo flavescens, solet esse, & post aliquot horas, si in linteis relinquantur, in viridescentem saepe mutatur. Quandoque etiam biliosa viridia per alvum prodeunt, postquam meconium evacuatum fuit: optime enim notavit *Monro* (*l*), recens natorum vesicam felleam plerumque turgere bile viridi & acriore; quia ob respirationis defectum, & gluten obliniens intestinorum latera, non tam facile in intestina exire potuit. Haec est ratio, quare, evacuato meconio, tormina adhuc maneant, ob copiam bilis per intestina transeuntis, qua evacuata, melius se habent: hinc in similium usu pergitur, donec faeces flavae, molles, absque signo doloris, per alvum prodeant. Laxior enim alvus junioribus magis prodest, quam si stricta fuerit. Quod & adfirmat *Hippocrates* (*m*), dicens: *Quibus copiose profluit alvus*, *&* *belle concoquunt*, *illi meliore sanitate fruuntur*.

§.1347.

(*l*) Medic. Essays and observat. Tom.2. artic. XI. §. 13. pag. 243.

(*m*) De Dentitione num. 4. Charter. Tom. VII. pag. 871.

§. 1347. DUrities materiae corrigitur haustu seri lactis recentis cum pauco melle diluto, clysmate ex sero lactis saponato, vel mellito.

Raro meconium durum est; sed potius picea fere ejus tenacitas facit, ut difficilius per alvum exire possit: at si nimis diu haeserit, indurescere posset: tamen satis cito corrumpendum meconium, per moram nata acrimonia, plus nocebit, uti ad §. 1345. dictum fuit.

Primum illud lac maternum, cujus usus ante laudatus fuit, facile cavebit nimiam duritiem meconii, simulque vi diluente minuet tenacitatem. Si ubera materna non ducat infans, pauculum seri lactis, melle edulcorati, exhiberi solet (vide *Materiam Medicam* ad hunc numerum); quod facile assumunt recens nati infantes. Optime etiam prosunt clysmata ex sero lactis, pauco melle, & pauculo sapone veneto; cum meconium praecipue in crassis intestinis collectum haereat, & sic facile elui possit. Sufficiet, si uncia, vel sesquiuncia, talis seri lactis injiciatur, & leni vi quidem, ne tenera intestina inde moleste afficiantur. Tutius enim est, repetere tale clysma, si opus fuerit, quam simul & semel majorem copiam adhibere.

§. 1348. INtestina lubricantur, assumto oleo Lini, Olivarum, Amygdal. dulcium, &c., tum, injectis iisdem Clysmatis specie, & linimentis similibus.

Omnia olea pressa lubricant, siccitatem intestinorum emendant, illorum latera obliniunt, omnemque acrimoniam obvolvendo enervant, quaecumque demum illa fuerit: hinc, uti notum est, ad venena acria ingesta adeo laudantur ab omnibus olea mollia recentia, tam ex vegetabilium, quam ex animalium, classe desumpta. Ubi ergo meconium, acre jam redditum, intestina irritando, dolores torminosos producit (§. 1345.), usum habere haec poterunt. Cavendum tamen videtur, ne majori copia, vel diu, haec adhibeantur. Solidarum enim partium robur minuunt (§. 35.); &, si diu maneant in ventriculo ac intestinis, rancescunt, pessimamque acrimoniam inducunt: in sanis etiam & fortibus hominibus, si opima pinguia copiosa in prandio assumserint, observatur, quod vesperi eructent merum oleum; sed jam adeo acre, ut oesophagum & fauces exurat, imo fere praefocet. Haec est ratio, quare in *Materia Medica* ad hunc numerum parca tantum quantitas oleorum mollium praescribatur, simulque admisceantur syrupi, ut sacchari sapona-

nacea virtute reddatur illud oleum miscibile humoribus aquosis, sicque caveatur, ne diutius cavae intestinorum superficiei haereat. Ob eandem rationem *oleo lini* additur *ovi vitellus*, & *mel mercuriale*, dum forma clysmatis recens natis injicitur; simulque monetur, tale clysma semel in die injiciendum esse, *donec lubricitas redeat*. Scopo enim hoc obtento, melius abstinetur.

Solent & commendari inunctiones abdominis mollibus unguentis; quae tamen non ita directe intestinorum lubricationi servire possunt.

Observavit *Tissot* (*n*), olea pressa, recens natis infantibus data, sedasse tormina ventris quandoque satis cito; sed postea rediisse frequentius, si continuaretur oleorum usus. Curavit quosdam, absque ullo remedio dato, prohibendo olei usum.

§. 1349. QUa Methodo, quibus Medicamentis, felicissime superantur varia illa & pessima symptomata ab hac una radice orta (1345).

Primae viae strigmentis mucosis undique occupantur in recens natis; quod multis molestiis originem dat, uti dictum fuit: crassa intestina copiam tenacis meconii habent; quod gravat, distendit, & mora acrius redditum irritat. Si autem haec educantur de corpore, ventriculus & intestina depurantur, aptaque evadunt, ut recipiant, retineant, mutent, ingesta, quae requiruntur ad nutritionem & incrementum recens nati infantis. Unde patet, hanc methodum, haec remedia, sufficere, ut superentur mala recensita.

§. 1350. SI vero usquam, hic antacida usum habent, & inter illa absorbentia inprimis.

Cum recens nato infanti praebeantur ubera, vel pulticulae ex lacte, farinaceis, pane, atque omnia haec ex propria natura sua degenerent in acrimoniam acidam, patet, quare antacida hic locum habeant, & inter illa praeferantur absorbentia; quia acidum quidem domant efficaciter; sed simul nullam acrimoniam habent. Videantur illa, quae §. *66.* dicta sunt, dum de morbis spontaneis ex acido humore agebatur.

§. 1351. OPiata raro, neque sine magna circumspectione, adhibenda.

Pessimus ille mos apud plebem in multis locis nimis invaluit, ut opia-

(*n*) Avis au peuple sur sa santé. pag. 387.

opiata dentur, dum misero ejulatu infantes dolorem testantur: sic quidem doloris sensus obtunditur; sed causa doloris pergit agere, & potest tenellum recens nati corpusculum destruere. Si a meconio retento, & acri reddito, intestina vellicentur, ejus expulsio promoveri debet, uti dictum fuit: si ab acrimonia acida talia mala contigerint, illa corrigi tuto potest per absorbentia remedia. Cum autem laxior alvus prosit primo hoc vitae stadio, ad evacuandum meconium, expellendamque bilem copiosius collectam, & acriorem quandoque, opiata nocent, cum alvum strictam reddere soleant. Unde patet, talia remedia locum non habere; vel si perpetui ejulatus aliquod lenimen postulent, lenissima sola adhibenda esse. *Syr. fl. rhoeados*, *syr. diacodii*, & his similes, qui in omnibus officinis habentur, aqua diluti, & parca dosi dati, repetitis vicibus, donec blanda quies sequatur, tolerari possent; validiora nocent semper. Nutrices mercenariae, & custodes infantum, clam saepe solent haec dare infantibus, & cum brevi nullum amplius effectum praestent, nisi dosis augeatur; hinc quandoque audacter ad magnam quantitatem adscendunt; sicque assuescunt his miselli, ut diu postea his carere nequeant omnino; unde vidi stupidos & hebetes vixisse ad tertium quartumque annum usque. Sensim tamen in plerisque haec mala, procedente aetate, emendata fuerunt.

§. 1352. QUin evitanda omnia nimis attenuantia, stimulantia, volatilia.

In utero materno foetus blandis sanae matris humoribus vixit, ac increvit, &, uti antea dictum fuit, damnum accipit, si gravida acrioribus cibis, potibus, vel condimentis, indulserit. Postquam natus est infans, molle lac maternum ipsius usibus destinatum est. Tenera recens natorum viscera nihil acris, nihil irritantis, ferre possunt; hinc omnes prudentes Medici, dum tractant infantum morbos, ab illis cavent. Unde patet, quantum peccent mulierculae, dum calidis opiatis compositionibus somnum infantibus conciliare nituntur. *Theriacam*, *Mithridatium*, & similia aromatica, misellis ingerunt, quantumvis etiam reluctantibus: multum usitata est in quibusdam locis compositio, quae *Electuarium*, *seu requies Nicolai*, & ab effectu *Requies puerorum*, in officinis dicitur. Illud electuarium, praeter largam satis opii copiam, continet *Nucem Moschatam*, *Cinnamomum*, *Zingiber*. Imo vidi, quod calidissimum electuarium, in officinis *Philonium Romanum* dictum, exhibuerint; quod, praeter opii largam admodum copiam, continet *piper*, & igneam *pyrethri* radiculam: haec compositio adeo calida est, ut fauces vix non inflammet, dum deglutitur.

Postquam *Sylvii* sal volatile oleosum inclaruerat, fere pro panacea ha-

habebatur, cum vix non omnes morborum caufas ab acido folo derivaret. Praeterea, cum acida acrimonia in ventriculo & inteftinis infantum toties adfit, & plurima mala producat; hinc acre illud remedium, quod ex fale volatili alcalino & oleis aromaticis calidiffimis conftat, infantibus adhibitum fuit. Verum fi halitus illius remedii nares feriat robufti & fani hominis, fere convellitur totum corpus. Quantum ergo metui debet, dum fimilis halitus, calore corporis actuofior redditus, per ventriculum & inteftina tenelli infantis oberrat? Acidum quidem domat hoc remedium, & cum acido unitum mutatur in falem neutrum blandae indolis, fed nocet acri ftimulo, antequam hoc fiat.

Haec eft ratio, quare prudentes Medici maluerunt abforbentibus uti remediis ad domandum acidum in primis viis infantum haerens; imo illa praetulerint falibus fixis alcalinis; licet haec falibus volatilibus alcalinis minus ftimulent. Omnia enim illa, fi non occurrant acido, vel antequam illi uniantur, fua propria acrimonia nocere poffunt. Abforbentia autem blanda funt, & nullam acrimoniam habent.

§. 1353. CUique vero fingulari malo (1345.) facile remedium invenitur, cognita hiftoria caufae, & curationis, omnium morborum hucusque defcriptorum.

Omnia illa mala, quae §. 1345. enumerantur, folent feliciter tolli, caufa fublata; id eft, dum meconium expellitur, & a glutinofis lentis ventriculus ac inteftina liberantur. Interim contingere poteft, ut poft diuturniorem moram meconii, jam acrioris redditi, male affecta fuerint inteftina, & ideo poft expulfionem etiam meconii aliqua ex his malis adhuc fuperfint: poffunt enim v. g. inteftina inflammari, ventriculus a diuturniori vomitu fic irritari, ut naufea & vomitus maneant. Verum tunc medela requiritur talis fingulorum malorum, qualis determinata fuit antea, dum de his morbis agebatur: habito tamen femper refpectu ad tenellam aetatem, quae molliffima tantum fert remedia.

Hinc etiam patet ratio, quare follicitè cavendum fit ab omnibus, quae fenfuum organa in recens natis fubito & validè afficere poffint. Unde prudenter *Mofchion* (o) monuit, ut recens nati decumbant *in loco mediocriter calido, non valde lucido, fic ut nullus ibi odor fit.* Sic imitamur providam naturam, quae in recens natis infantibus pupillam membranula occludente munivit (p), ne vivida nimis lux oculos perftringeret. Similis cautela & circa auditus organum habetur, partim per membranam obturantem, partim quia meatus auditorius breviffimus eft, poftea fenfim elongandus. Unde male confulitur regum pueris, dum in luminofis

(o) Spach. Gynaeceor. pag. 7. n°. 69. (p) Albin. Annotat. Academ. Lib. I. pag. 33.

sis conclavibus exponuntur, dum in vicinia exploduntur tormenta bellica, &c. Noxium hunc morem, si non abolere omnino potuerim, saltem sic emendare licuit, ut vix amplius nocere possit.

Molle recens nati corpusculum, & cereae flexilitatis fere ossa, caute tractanda sunt, ne membrorum difformitas producatur, postea difficulter emendanda. Tota tamen tantae rei cura committi solet mulierculis, quae fasciis stringunt, artus componunt, pro lubitu suo; Medicorum & Chirurgorum optima consilia spernunt petulanter; unde saepe magnae miseris infantibus molestiae oriuntur.

Caute praecepit *Moschion* (q), ut reponantur recens nati in strato, molli quidem, non admodum tamen, sed mediocriter tantum: metuebat enim, ne spina dorsi, vel cervix, distorquerentur, si a pondere corporis stratum subsideret nimis.

In utero materno foetus, molli liquori amnii immersus, omnes artus libere movere poterat; postquam autem in lucem editus est, mox fasciis circumductis sic stringitur, ut immobilis haereat. Molli fascia, sed leniter stricta, obvolvere corpus & artus, non nocebit quidem, ut a nutrice ac custodibus tractari, de loco in locum deferri, & uberibus admoveri possit. De tempore, quo fasciis utendum est, dixit *Moschion* (r), quibusdam statutos esse dies quadraginta, aliis sexaginta; se autem in ea esse sententia, fascias conducere, donec firma fuerit corporis compages; quod in robustioribus citius, tardius in imbecillioribus, contingit.

Praecipuus ergo, imo unicus, fasciarum usus est, ut a frigore aëris defendatur infans, & impediatur laesio a rudiori attactu, uti etiam a frictione partium ad se invicem. Unde artus circumducuntur molli linteo, ut attritus omnis vitetur. Pessimus autem ille mos nimis obtinuit, ut fasciarum adstrictione artus immobiles, & in rectum extensi, retineantur, sicque misselli in tali situ cogantur decumbere, qui etiam sanis & robustis hominibus intolerabilis foret. Antea, dum de decubitu in morbis agebatur, dictum fuit, illum laudari optimum, qui in sanis dormientibus constanter observatur; qui nunquam extensis in directum artubus dormiunt, sed semiflexis, dum, motu voluntario silente in somno, musculi flexores praevalent extensoribus, & articulos leviter flectunt. Stolidae infantum custodes omni molimine flexuram artuum impediunt, brachia & cubitos in directum extendunt, extensa fascia firmant circumducta, lateribus corporis applicant, & retrorsum trahunt: simili modo & artus inferiores tractant, omnem genuum inflexionem impediendo; sic miserum infantem, mumiae instar, fasciis involutum, ac immobilem, matri & adstantibus monstrant, tanquam de re bene gesta gloriantes.

Ipsae

(q) In loco modo citato. (r) Spach. Gynaec. pag. 10. n°. 107. 108. & Harmon. Gynaec. part. I. cap. 21. pag. 17.

Ipsae mulieres mirantur, infantem, miserrime ejulantem, dum in fasciis haeret, quiescere statim, simul ac solutis his vinculis membra libere movere potest. Sed nec evidenti hoc experimento convincere potui obstinatissimas, ut majorem libertatem infantum membris relinquerent. Augustis prolibus sex primis a nativitate septimanis semper adstiti bis de die, dum fasciae applicabantur, & nisi manifeste perciperem, omnes artus libere flecti posse, totum apparatum removendum jussi illico, quantumvis obmurmurarent mulierculae, non consilio, sed sola auctoritate, compescendae. Simul curavi, ut inculcaretur obstetricibus, quae, pro more, recens natis primas fascias applicare solent, ne arcta nimis deligatione uterentur. Sic sensim obtinui, ut plures resipiscerent.

Nunquam aliquid metuendum videtur a laxitate fasciarum: in utero materno libere fluctuat foetus, membra fortiter movet, calcitrat. Integrae nationes nullis unquam utuntur fasciis, sed molliter tectos ab injuriis aëris tantum defendunt. Europaei tamen mirantur robur & agilitatem horum hominum (s), & raro in illis observatur corporis deformitas.

Imprimis cavendum est, ne caput valide prematur in recens natis; nihil enim periculosius est. Optimum monitum habetur [t]: *Caput pannis, aut lanis mundis, contegatur*. Dum in eodem capitulo de fasciis circumducendis reliquo corpori agitur, in capite tamen nulla fit ligaturae mentio: & merito quidem; cum ossa capitis mollia sint, membranis inter se unita tantum, ita ut pressione externa adhibita facile supra se mutuo scandere possint, sicque minuto calvariae cavo cerebrum comprimere. Mollis pileolus, laxe capiti applicatus, sufficit. In illis, qui a nativitate fatui vixerunt plerumque calvariae forma depravata invenitur.

Praeterea & fasciarum nimia adstrictio nocet, quatenus liberum thoracis motum, ad respirationem requisitum, impedit, costasque ultimas spurias introrsum premit; unde plurima mala sequi possunt. Dum simul ab eadem causa abdominalia viscera comprimuntur, ventriculus nec debitam copiam lactis recipere, nec receptum retinere, poterit; unde frequens lactis regurgitatio, & vomitus molestus, sequi solent; uti *Mauriceau* (u) optime monuit.

Cum autem foetus, in utero materno a fune umbilicali pendulus, agitetur facile hinc inde, dum mater corpus movet; hinc non sine ratione creditum fuit, recens natos simili motu, oscillatorio quasi, delectari; unde cunis imposuerunt infantes, ut lenissimo hoc exercitationis genere frui possent, sicque magis magisque firmari. Quotidiana experientia docet, morosiores etiam infantes blando hoc motu demulceri, & in suavem somnum delabi. Verum requiritur, ut illa cunarum agitatio lenis

(s) Hist. Natur. gener. & particul. avec la descript. du Cabinet du Roy Tom. 2. pag. 457. (t) Spach. Harmon. Gynaec. part. 1. Cap. XXI. pag. 17. (u) Traité des Malad. des femm. grosf. Tom. I. Liv. 3. Chap. 37. pag. 506.

nis fit, & aequabilis. Unde *Moschion* (w) dixit: *Cunae, vel pensiles sint, vel pedibus spondisve suis infra supraque ita fabricatis, ut facillime in utrumque latus moveantur*. Pensiles cunae omnium optimae sunt, cum parva vi moveri possint aequabilissime, & absque ullo strepitu. Simul motus, talibus cunis impressus, sensim sine sensu minuitur, tandemque absque ullo concussu desinit.

§. 1354. MUltum patiuntur ab ipso lacte, dum id nimis cito fortiterque, in stomacho coagulatum, compingitur in unam massam gravem, acremque.

Postquam in lucem editus est infans, resecta chorda umbilicali, ablatum est omne commercium, quod hactenus cum matre habuit; sed post aliquot horarum jejunium, ut melius abstergerentur primae viae, uti dictum fuit, alimento opus est; quod ut praesto sit, tenue, serosum, detergens, lac, in mammis maternis provida natura paravit. Nihil ergo magis naturale, nihil magis utile, infanti esse potest, quam ut propriae matris lacte nutriatur. In utero ab humoribus maternis nutrimentum habuit, & incrementum; imo admodum probabile videtur, uti antea monitum fuit, ultimis graviditatis mensibus lac ad uterum & foetum ferri. Si jam adultis & sanis hominibus subita in victu mutatio non careat periculo, sponte patet, multum metuendum esse, ne recens natus infans ab alieno nutrimento male afficiatur, & langueat. Cum enim non tantum foeminis humanis, sed & quadrupedibus, mammae datae fuerint, tanto plures numero, quanto numerosiores foetus parere soleant, ut singulis alimentum praesto foret, simul ac nati sunt, patet evidenter, naturale institutum esse, ut recens nati infantes alantur lacte materno, tamdiu, donec increscente corporis robore, & dentibus enatis, duriores cibos, qui majori digestionis molimine indigent, assumere, & in usus suos convertere, possint. A naturali autem lege prudens Medicus nunquam recedet, nisi ob graves & urgentes rationes.

Verum quidem est, lac sponte sua acescere, coagulari in ventriculo, mora acrius reddi, & multa inde fieri mala; de quibus jam agendum erit: unde videntur quidam lac habuisse pro alimento minus congruo, & alium potius victum suasisse recens natis. Verum si adeo languidae fuerint viscerum chylopoieticorum vires, ut lac, in materno corpore jam paratum & subactum, digerere nequeant, an sperari poterit, posse subigi alia ingesta, quae a sanorum humorum indole magis remota sunt, quam ipsum lac? Certe vix hoc verosimile videtur. Lac, antequam in mammis colligitur, omnium viscerum & vasorum corporis humani actionem expertum fuit, cum omnibus humoribus totius corporis mistum per vasa fluxit,

(w) Spach. Gynaec. pag. 9. n°. 104.

fluxit, imo jam proximum est humoribus humanis. Nulla ars praeviam talem mutationem inducere poterit ingerendis cibis, qualis in lacte jam adest. Hinc merito concluditur, lac esse aptissimam nutrimenti infantum materiam. Illa autem mala, quae a lacte non bene digesto contingere observantur, caveri poterunt; &, si nata fuerint, non adeo difficile est, illa emendare; uti patebit in sequentibus.

Helmontius (x), licet lac damnaverit, & plurima mala inde metuenda recensuerit, dixit tamen: *Natura destinavit lac in uberibus pro cibo & potu infantuli, quod ipsi alimentum commune cum brutis cessit*. Sed ideo lac minori in pretio videtur habuisse: *Natura regitur digito Dei. Ita est. Lac ergo, ut alimentum ordinarium, ad vivendum sufficienter praebuit; non autem, ut vitae longae inserviret. Non enim natura amplius de vita longa est meditata, postquam novit, auctorem suum vitam accurtasse, nec velle unumquemque longaevum. Lac autem unicuique in cibum dedit ex aequo; etenim morborum exercitum; ut mille mortis praecocitates ad vitae fundamenta vergerent in ruinam. Natura ergo per lac satisdat finibus sui auctoris, deditque alimentum belluinum*. Cum autem de vita longa, per arcana sua remedia producenda, somniaret, *quotidie bis de die guttas quatuor de arbore vitae* sumendas voluit: ob hanc causam etiam lac damnavit, *quod medicamen ad vitam longam, ut a cunis quotidie guttatim porrigitur, ad vitam longam & sanam, non potest digeri, ut neque penetrare, si intra crassos lactis grumos sepeliatur. Utpote sic etiam venena in lacte propemodum innocua evadunt, & velut castrata sterilescunt*.

Sed quale alimentum lacti, quod damnat, substituit? *Laudo pro puero nostro alimenta, quae pane, tantisper in tenui cerevisia bullito, cum melle despumato, sin minus, cum saccharo; instituitur: donec simul in mucilaginis, aut collae, speciem, sive gelatinam, devenerint*. Notum autem est, panem cum cerevisia coctum cito acescere, & valide quidem: nemo sane functionum corporis gnarus spissam talem pultem praeferet lacti, quod de uberibus ducitur.

Hinc non adeo multos sequi *Helmontii* paradoxam sententiam, observatur, qui omne omnino lac damnavit, humanum aeque, ac aliorum animalium. Ridentur, pro merito, a prudentibus vanae illae de vita prolonganda Chemicorum fabulae, nec a lactis usu arcebunt recens natos, ne scilicet molli lacte obtunderetur efficacia *Entis Cedrini*, *Arboris vitae*, *&c.*

Alii, & egregii, viri, quos veneror, mitius senserunt de lacte, illiusque utilitatem agnoverunt quidem, sed praetulerunt humano lac aliorum animalium; & speciosis argumentis suam opinionem stabilire nituntur.

Fatentur quidem, historiam sacram & profanam testari, Reginas, & Principes foeminas, ubera dedisse propriis infantibus (*y*). Imo piaculum

(x) In Capitulo: *Infantis nutritio ad vitam longam*. Pag. 622. & seq. (*y*) Vander Monde sur la maniére de perfectionner l'espéce humaine Tom. 2. Chap. V.

lum fore testantur, si naturali huic legi non obedivissent. Verum prima haec saecula morum innocentia commendabat, & una cum lacte virtutum seminia natis tradebant matres. Nostris temporibus vitia praedominantur, morborum seminia & criminum una cum lacte materno hauriunt infantes. Hinc in votis habetur (z), ut principum auctoritate ab uberibus prohiberentur infantes. Medici nunquam desinere deberent, monitis instare, dum patienter exspectant talem temporum felicitatem.

Mitius, fateor, de saeculo nostro censendum crederem: si numerosa fuerint vitia, non desunt tamen virtutes. Parricidii crimen primam mundi infantiam jam maculavit: post quindecim a creato mundo elapsa saecula, crimina adeo increverant, ut, tarda adeo ad vindictam, divina ira totum genus humanum diluvii aquis deleverit, servato solo *Noë*, viro justo & perfecto, cum familia sua. Prima haec saecula procul dubio pejora fuerunt nostris. *Omnis quippe caro corruperat viam suam in universa terra* [a].

Nec facile induci possem, ut crederem, lac in mores imperium habere. Novi quidem, multas de hac re historias narrari. Quanta diversitas morum in *Caïno* & *Abele* fratribus! Iisdem tamen parentibus nati, eadem ubera duxerant. Quis credet, *Caïnum* iram, invidiam, crudelitatem ferocem adeo, una cum lacte, ex uberibus matris viventium hausisse? Quotidiana observata docent, fratres, ex iisdem parentibus genitos, eodem lacte nutritos; moribus esse diversissimos. Si verum sit [de quo dubito tamen], in Moscovia & Islandia (b) matres nunquam lactare prolem, an constat, ibi vitia minus dominari, quam alibi. Vitulus, in ferocem taurum crescens, idem cum mitis indolis sororibus lac de uberibus hausit. Dum solliciti parentes nutricem, quamvis caeterum sanissimam, removere vellent ideo, quod stupidioris ingenii videretur, veteranus Medicus subridens dixit, nutricem procul dubio ingenio praevalere vaccae, cujus lacte nutrire volebant prolem. Quam parum autem lac in mores agat, proprio suo exemplo docet egregius auctor (c). Fatetur enim, se per octodecim menses nutritum fuisse lacte nutricis ebriosae, absque ullo detrimento, vel roboris, vel sanitatis. Nec tamen pulcher tractatus, quem de educatione Medica infantum scripsit, ullo modo hoc morum vitium sapit.

An non illi, qui lac humanum damnant, tanquam morborum mentis & corporis causam, timere deberent stupidam asini hebetudinem, vel salacitatem, & irrequietam corporis agilitatem, dum lac asininum, vel caprillum, nutrimento infantum adhibetur (d)?

(z) Brouzet sur l'Educat. Médic. des Enfans Tom. I. Chap. V. pag. 165.
(a) Genes. Cap. VI. (b) Brouzet sur l'Education Méd. Chap. V. pag. 160. (c) Ibid. pag. 175. in notis. (d) Vander Monde sur la perfect. de l'Espéce Humaine Chap. V. pag. 88.

Si lac animalium in morbis difficillimis curandis profuerit, lac humanum adhuc longe majorem praestitit utilitatem. Videantur illa, quae ad §. 28. n° dicta fuerunt, uti & illa, quae de phthisi curanda ad §. 1211. habentur. Notatum tunc fuit, calidum ex uberibus emulctum lac, dum aëri exponitur, halitum emittere, grati satis odoris, qui statim in auras dispergitur, & non sine ratione creditur esse subtilissimi atque elaboratissimi fluidi, in corpore materno parati, progenies. Totum illud perit cito, dum lac aëri exponitur: unde provide natura fecit, ut lac ex uberibus transeat in ventriculum infantis immediate, absque ulla jactura subtilissimi illius halitus.

Alterum argumentum, quod opponitur lactationi, est, quod lactantes foeminae minus foecundae sint; & secundum hanc sententiam augeretur hominum numerus, si lactationis munus aboleretur omnino: voluit celebris auctor (e) ad minimum duas tertias partes temporis, quo mulieres foecundae esse solent, inutiliter perire, dum lactantur infantes. Videtur autem haec opinio repugnare certis & quotidianis observatis. Numerosissimas vidi mulieres, quae singulis fere annis feliciter pariebant, licet ubera praeberent infantibus. Nobilem matronam novi, quae octodecim infantes peperit, lactavit omnes, &, ab ultimo partu resurgens, nihil de venusta forma amiserat, ita ut filiarum soror potius, quam mater, videretur. Magnam in Austria observo mulierum foecunditatem, etiam in plebeis, quae nutricum sumtus ferre non possunt, & quae longe facilius putant, ubera praebere infantibus, quam intempesta nocte alium cibum parare. Multas audivi querulas, quod tantum sexies vel octies peperissent, firmiter persuasae, quod singulis puerperiis noxii quid secederet de corpore; quod nisi fieret, morbosas brevi se futuras, metuebant. Patet ergo, foecunditatem non impediri lactatione, & video quotidie, lactantes infantes feliciter crescere.

Suasi semper, nec poenituit, puerperam *totam integram esse matrem filii sui; quod est enim hoc contra naturam imperfectum, atque dimidiatum, matris genus, peperisse, ac statim abjecisse abs sese? aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod non videret; non alere nunc suo lacte quod videat; jam viventem, jam hominem, jam matris officia implorantem? an tu quoque, inquit, putas, naturam foeminis mammarum ubera quasi quosdam naevulos venustiores, non liberum alendorum, sed ornandi pectoris, causa dedisse? Sic enim, quod a vobis scilicet abest, pleraeque illae prodigiosae mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere & exstinguere, cum periculo quoque aversi corruptique lactis, laborant, tanquam pulchritudinis sibi insignia devenustet &c.* (f). Galliae Regina filio ubera praebuit, nec cessare voluit, licet aegrotaret. Dumque, paroxysmi febris

(e) Brouzet sur l'Educat. Médic. Tom. I. Chap. V. pag. 164. (f) Auli Gellii Noct. Attic. Lib. XII. Chap. I. pag. 281.

febris intermittentis tempore, alia matrona mammas porrexisset sitienti & ejulanti puello, aegre hoc adeo tulit, ut digito in os infantis immisso vomitum excitaverit, nolens, ut alia materno suo munere fungeretur [g].

Si autem mater, ob morbum, debilitatem, aliamve causam, infantem lactare non possit, vel nolit, tunc optimum est, si nutrix eligatur, quae praebeat ubera. Primum, quod requiritur in nutrice, est sanitas illibata: hinc Medici omni cum cura inquirunt, an aliquid morbosi possit detegi. Si color cutis bonus fuerit, oculi vivaces, gingivae bene coloratae & firmae, dentes nitidi & sani, cutis ubique pura, nullus odor malus ex ore, naribus, vel cute, spiret, functiones omnes corporis rite peragantur, tunc de integra sanitate certi esse possumus. Simul examinatur infans, quem lactat, an sanus sit, an justum incrementum acquisiverit: inde enim concluditur de lactis bono effectu. Prudens & perita obstetrix omnia sollicite perlustrat, & si in quodam loco suspecta cicatrix, pustulae, fluor albus, inveniantur, repudiatur merito nutrix.

Aetas optima laudari solet a vigesimo quinto ad trigesimum aetatis annum. Sed certe viginti annorum nutrices inveni, robustas, & sanissimas, quae felicissime hoc munere functae fuerunt. Majorem prudentiam in adultioribus laudare solent; & hoc forte considerari meretur: verum nutrices Regiis pueris ubera praebent tantum, reliquarum rerum cura relinquitur prudentibus & probatae fidei mulieribus: apud privatos, si nutrix curam infantis simul gerere debeat, caeteris paribus, primiparis praeferuntur illae, quae plures infantes pepererunt, modo adhuc in flore aetatis sint.

Mammarum forma laudatur illa, ut non sint flaccidae, sed tensae, elasticae, & moderatae molis. Metuebat *Aëtius* (*h*), ne in magnis mammis nimia copia lactis conficeretur, quod, stagnando corruptum, noceret infanti. Verum antea, ubi de puerperii morbis agebatur, notatum fuit, praeter apparatum secernendo & colligendo lacti dicatum, in mammis adesse tunicam adiposam; quae, si multo adipe distenta fuerit, mammarum molem auget quidem, sed lactis secretionem non promovet, at impedit potius, dum glandulosam mammae partem sua mole comprimit. Saepius vidi, ingentes tales mammas parum lactis dedisse.

In papillis laudatur ruber color, firmitas, & ut satis super mammae discum emineant, ut facile illas infans arripere possit. Moderatae etiam magnitudinis ut sint, oportet; nimis magnae enim si fuerint, linguae motum, ad deglutitionem requisitum, impediunt; si vero nimis tenues fuerint, difficilius infans illas ore retinere poterit, &, dum sugere tentat, facile elabuntur (*i*). Optimum simul est, si, leni compressione mammae facta, imprimis circa areolam papillae, lac facile, & ad magnam di-

(*g*) Brouzet in loco modo citato pag. 166. (*h*) Lib. IV. Cap. 4. pag. 67 versa. (*i*) Ibidem.

distantiam, ex pluribus quasi siphunculis prosiliat. Si vero latiores fuerint hi siphunculi, ut tanquam per fistulam confertum lac emittant, *Aëtius* [*k*] suffocationis periculum metuebat. Caeterum aetatem nutricis definit, ut nec viginti annis junior, neque quadraginta annis major, sit.

Moris erat, nutricem non dare ubera, nisi quatuor, imo & sex septimanae, a partu numerarentur; ut scilicet a lochiis pura, & a toleratis in partu laboribus omnino restituta, foret. *Mauriceau* (*l*) fatetur, se propriae matris lac praeferre; ideoque se potius optare, ut duodecim aut quindecim a partu diebus nutrix alere inciperet infantem. Sed facile patet, non semper talem haberi posse. Unde *Aegineta* (*m*) dixit, magnum infanti esse commodum, si nutrix non ita diu ante pepererit; & imprimis, si ejus infans masculus fuerit. De sexu infantis parum sollicitus fui, modo in reliquis nutrix optime constituta foret. Fuerunt alii in hac opinione, pro masculo nutriendo eligendam esse nutricem, quae masculum peperit, & contra, si sequioris sexus infans foret.

Lactis bonitas cognoscitur, si odorem non ingratum spiret, album fuerit, dulcis & saccharini quasi saporis; si aqua pura mistum aequabilissime diluatur. Consistentia laudatur talis, si guttula ungui imposita, inclinato parum digito, non illico defluat tota, sed aliqua pars in superficie unguis maneat: si vero nimis haereat ungui, crassum & viscosum, damnatur. Simul laudatur, si non omnino album & opacum fuerit, sed aliquid subcaerulescentis habeat, semipellucidum quasi.

Caeterum prudenter monuerunt (*n*) auctores, ut eligatur nutrix, quae prudens sit, nec in iram prona; cui addidit *Aëtius*, *non epileptica*. Dictum fuit antea, ubi de Epilepsia agebatur, magna quandoque intervalla inter tetri hujus morbi paroxysmos interponi, & intermedio hoc tempore nullum latentis morbi vestigium detegi posse: praeterea mulieres, quae in validos animi affectus pronae sunt, saepe hystericis malis vivunt obnoxiae. Facile patet, tales nutrices amovendas esse; certa enim observata docuerunt, infantes, qui ira furentium obstetricum ubera duxerant, subito convulsos fuisse. Nec mirum hoc videbitur, si considerentur illa, quae ad §. 104., & aliis in locis, de mutationibus miris in corpore humano factis per validos & subitos animi affectus, dicta fuerunt.

Hinc optime in aulis plures nutrices eliguntur, quae eadem in domo sub tutela prudentis matronae vivunt, & omnes eodem victu utuntur, secum mutuo quotidie conversantes, simul proprias proles lactant, illarumque curam gerunt. Sic occasio datur, ut detegantur corporis & animi vitia, quae nondum innotuerant. Unde *Aëtius* (*o*) dixit: *Divitibus vero praestat, plures habere nutrices.* Cum

(*k*) Lib. IV. Cap.4. pag. 67. versa. (*l*) Mauric. Traité des malad. des femm. grosf. &c. Tom. I. Liv. 3. Chap. 43. pag. 526. (*m*) Lib. I. Cap. 2. pag. 2. (*n*) Aëtius Lib. IV. Cap. 4. pag. 67. versa. Moschion apud Spach. pag. 7. N°. 76. (*o*) Aëtius Lib. IV. Chap. 5.

Cum autem certis observatis constet, lac, in mammis secretum & collectum, nondum omnino deposuisse ciborum & potuum indolem, patet ratio, quare in victu delectus habendus sit. Unde prudenter monuit *Aëtius* [*p*], cibos congruo tempore exhibendos esse, boni succi, quantitate debita: jussit, abstinendum a porris, cepis, alliis, sale maceratis, ab omnibus virosis & tetri odoris, a bellariorum copia, &c.

Nec tamen victus, quo ante uti solebat nutrix, simul & semel mutandus est, cum illo utens antea vixerit sana. Hinc prudenter de nutricum diaeta *Moschion* (*q*) dixit, illas nutriendas esse *communiter*, *sicut omnes homines*, *ut sana esse possit*. Contra hoc praeceptum toties peccant nimis sollicitae matres, dum nutricibus exhibent omni arte culinaria parata cibaria, dum urgent jam saturas, ut gustent saltem oblatas delicias, credentes se prodesse proli, dum nutricis ventriculum gravant. Plenus victus prodest quidem nutricibus, modo appetitus respondeat, ut copia lactis semper praesto sit. Victus tamen simplex omnium optimus est, ex jusculis, carnibus juniorum animalium, elixis vel assatis: prosunt & olera mollia, fructus horaei bene maturi, non acidi, ova recentia, lacticinia: opima pinguia, acria, salsa, aromatica, vitanda: sic enim ex his in sanae nutricis corpore copia boni & blandi chyli parabitur; quae & nutrici, & infanti alendis abunde sufficiet. Simul & satis magna ciborum varietas ex his parari poterit, ne eadem fercula, quotidie repetita, fastidium pariant.

Dum recens natus infans ubera ducere incipit, commendari solet nutricibus, ut liquidiori victu utantur, aucta jusculorum copia, & minuta carnis quantitate; si acer nutricis appetitus validiorem cibum poscat, copia potus tenuis chylum dilutiorem reddere poterit.

Sensim autem, crescente infantis robore, & validiores cibi nutrici concedi poterunt (*r*).

Potus laudatur imprimis aqua pura, cum reliqui potus, arte parati, cerevisia, vinum v. g., & similia, vel acida jam sint, vel sponte sua acescant, & in infantibus acida acrimonia metuenda sit. *Moschion* [*s*] primis diebus aquam solam concedit; postea, adultiori jam infante, vinum potui communi misceri permittit. Aliquid tamen videtur concedendum regioni, & consuetudini: notum est, in quibusdam regionibus aquam, vel nunquam, vel saltem rarissime, potari. Si v. g. cerevisiae potui semper assueta fuerit nutrix, aquae potum vix feret, & languebit brevi. Cerevisiam nunquam vidi nocuisse assuetis, modo mollis, recens, & bene defaecata, fuerit; praeprimis meracior, quae non tam facile acescit, & satis multum nutrimenti in se habet. *Aëtius* [*t*], dum lac defi-

(*p*) Lib. IV. Cap. VI. (*q*) Spach. Gynaec. pag. 7. N°. 77. (*r*) Moschion apud Spach. pag. 7. N°. 77. (*s*) Ibidem. (*t*) Lib. IV. Cap. 6. pag. 67. versa.

deficeret in nutrice, *Zythum* propinari jussit; dixitque: *Eodem die ubera lacte replebuntur. Mulieri autem videbitur, ubi poculum acceperit, omnibus membris languescere & exsolvi, donec lac in mamillis collectum fuerit.* Debet autem talis cerevisia meracior nondum per fermentationem temulentam vim acquisivisse; tunc enim fortiter inebriat. In pluribus lactantibus egregium talis cerevisiae effectum vidi, & quidem in propria uxore; quae, dum infantibus suis daret ubera, lectum petens, hujus cerevisiae libram sumsit, hoc cum effectu, ut tota nocte ubera lacte plena haberet.

Cum autem pleniori victu utantur nutrices, si desidem vitam agentes inerti torpeant otio, sanitas brevi detrimentum patietur: hinc omnes Medici nutricibus suaserunt, ut salubri motu corpus exerceant. Laudaverunt imprimis exercitia, per quae corporis partes superiores maxime exercentur (*u*). Hinc farinam parare, lectos sternere, imo aquam portare, jusserunt. Deambulatio in aëre aperto, puro, sereno, prodest quam maximè. Multum facit ad nutricis sanitatem conservandam, si pacatus animus, & hilaris, sit.

Multum metui solet, si lactanti nutrici menstrua prodierint; imo apud quosdam in more est, ut statim alia substituatur. Multae enim noxae solebant imputari sanguini menstruo; uti in *Capitulo de Morbis Virginum* dictum fuit. *Aëtius* (*w*) monuit, ne nutricibus detur *bellariorum copia, & praesertim pinearum: hae enim, quod oleaginosae sint, bilem generant, & in stomacho fluitant; sed & Venerem excitant, a qua omnino nutricem abstinere oportet: hora enim concubitus menses provocantur; unde & lac corrumpitur, & depravatum paucissimumque generatur.* Similia & apud *Moschionem* (*x*) habentur. Dum nutrices eliguntur, inquiri plerumque solet, an lactationis tempore menstrua habuerint olim? si fateantur, creditur, tales nutrices minus conducere. Vidi, sexies mutatas fuisse nutrices anni spatio ob hanc solam causam. Soleo in tali casu sollicite examinare nutricem, ejusque lac. Si nihil in sanitate mutatum invenio, si lactis copia & qualitas omni dote bonae fuerint, meo consilio nunquam mutata fuit nutrix. Simul notandum est, quod miserae nutrices, dum menstruorum prima vestigia percipiunt, animo turbentur, metuentes, ne removeantur. Ubi vero blando alloquio erectae spem habent, non futurum, quod timent, mox omnes illae turbae silent; & pristina redit alacritas. Bona fide asseverare possum, me nunquam, sub datis conditionibus, aliquid damni observasse, si lactentes menstruantis nutricis ubera ducerent. Plus metuendum videtur a frequenti nutricum mutatione.

Moris quidem est in aulis, ut nutrices a consortio mariti separentur; & *Aëtius* (*y*) severe concubitum prohibet, & ob menstrua, a quibus metuebat, & quia *quaedam ipsarum concipiunt; quo nihil nutriendo infan-*

(*u*) Aët. in loco modo citato. Moschion pag. 7. n°. 77. 79. (*w*) Ibidem.
(*x*) In loco modo citato. (*y*) Ibidem.

fanti perniciosius. Quotidiana tamen observata docent, mulieres, quae proprios infantes lactant, maritorum consortio uti libere, & nihilominus feliciter prolem educare; multasque concipere lactationis tempore. An non potius metuendum est, dum mulier, in flore aetatis, commode & laute vivit, ne furtiva Venere utatur, vel, si severe custodiatur, languere incipiat? Aliquoties hoc contigisse, vidi. Haec est ratio, quare moderatus licitae Veneris usus non credatur nocere nutrici, nec infanti (z). Verum quidem est, inveniri quandoque mulieres, non adeo in Venerem pronas ex propria temperie, quae tunc plerumque iners & frigida esse solet; sed pro nutricibus eligi solent sanissimae, & succi plenae, in quibus talis temperies non adest.

Nec videtur adeo metuendum esse, si lactationis tempore conceperint: solet illud satis frequenter contingere mulieribus, quae suis infantibus ubera praebent: cum enim saepius lactationis tempore non prodeant menstrua, contingit frequenter, tales gravidas esse, licet ignorent. Imo in pluribus lac aeque bonum, & copiosum, manet primis graviditatis mensibus. Plerumque contingit, utero mole aucto, lactis copiam in mammis minui; imo sponte evanescere: verum infans, per aliquot saltem menses materni lactis beneficio usus, facilius ablactationem feret. Credi solet, recens concepto embryoni nocere, si gravida mater infantem lactet: sed tantillae molis est, ut facile nutrimentum in utero inveniat, licet copia lactis quotidie ad mammas derivetur. Si binos, imo plures, foetus in utero nutrire possit foemina, cur non posset nascentem foetum in utero, & natum jam infantem, alere eodem tempore?

Vidi mulierem, quae, primos partus dolores percipiens, dabat ubera annuo infanti, illumque subridens monebat, ut valediceret mammis, quae mox nascituro dicatae jam erant. Dum mirabar, dixit, sex jam vicibus se idem fecisse. Post paucas horas enixa fuit infantem sanum, & robustum, quem feliciter educavit.

Non incongruum videtur, hoc loco agere de illis impedimentis, quae faciunt, ut infans, vel omnino non, vel saltem difficulter, ubera ducere possit; simulque considerare, qua methodo haec obstacula tolli, vel emendari possint.

Linguam, & labia, prae reliquis servire suctioni, notum est; unde integritas, & libera mobilitas, harum partium requiruntur. Inter ligamenta, quae linguam firmant, & in situ retinent, praecipuum est illud, quod anteriori & inferiori parti linguae inseritur, & froenum linguae dici solet. Si aperto ore sursum elevetur linguae apex, statim oculis apparet: est autem continuatio, & duplicatura, laxe cohaerens, membranae, quae inferius oris cavum investit. Ligamentum illud impedit, ne lingua nimis retrahi possit versus fauces: observatur autem, finem illius liga-

(z) Brouzet Educat. Médicin. Tom. I. Chap. V. pag. 205. & seq.

ligamenti in recens natis propius ad apicem linguae extremum accedere, quam in adultis; imo quandoque, licet rarius, ad extremum linguae apicem usque produci; & tunc impedire, ne lingua ad palati fornicem elevari, vel ad labiorum extrema usque adduci, possit. Sic linguae liber motus, qui ad suctionem requiritur, impeditur. In tali casu, levi sectione, prudenti manu facta, ligamenti pars anterior a linguae apice solvitur.

Pessimus mos obtinuit, ut sciolae obstetrices hoc unguibus lacerarent, vel & forfice rescinderent, credentes certissime, hoc absolute requiri ad facilem suctionem; imo adultis nunquam expeditam loquelam fore, nisi illud froenulum linguae resectum fuerit. Unde in Proverbium abiit de garrulis dicere: *Lorum linguae illis nimis resectum fuisse.*

Facile patet, primo inquirendum esse, an illa sectione opus sit, nec ne; quod sic exploratur. Si infans possit linguam producere ad extrema labia usque; si apice linguae palatum tangere possit; si digitum ori immissum sugendo prehendat, tunc hac sectione opus non est, cum lingua habeat mobilitatem requisitam ad illos usus, quibus infans hac aetate indiget; ad suctionem nempe, & deglutitionem. Celebris, & toties jam laudatus, *Petit* (*a*), si dubitaret de sectionis froeni necessitate, infantem admovebat uberibus; si sugere poterat, non secabat; licet ipse crederet, linguae motum, ob hoc impedimentum, non satis expeditum esse. Malebat enim operationem differre, donec adultior foret infans; quia tunc facilius tentari potest; & saepe observaverat, vitium illud sensim per aetatem emendari; ita ut postea liberrime loquerentur; licet omnes statim post nativitatem voluissent sectionem faciendam esse. Praeterea cum in recens natis difficilius sit, hanc sectionem instituere, ut nec justo major, nec minor sit; hinc merito differtur, nisi sugendi impossibilitas urgeat. Vidit enim *Petit* (*b*), postea novam sectionem debere fieri, ad tollendum loquelae impedimentum in adultiori; dum prior linguam non satis liberaverat. Contra, si sectio productior facta fuit, linguae anterior pars non satis sustinetur.

Vidit infantem balbutientem, & credidit, hoc factum fuisse, quod temere, absque ulla necessitate, resectum fuerit froenulum. Fatetur, plus quam medietatem infantum, ad quos vocatus fuit, nulla sectione opus habuisse, neque se hoc tentasse in omnibus, quibus froenulum linguae motum difficiliorem reddere videbatur.

Adjacent utrimque huic linguae froenulo vasa ranina, arteriosa, & venosa, quae imperita manu facile laedi possunt; imprimis venosa, quae ante arterias locantur: dum autem suctionem perpetuo fere tentat infans recens natus, hinc haemorrhagia augetur, & proprium sanguinem exsugens perit. Infelix talis casus legitur (*c*), ex *Dionisio* descriptus, de recens

(*a*) Acad. des scienc. l'an. 1742. Mém. pag. 333. & seq. (*b*) Ibid. pag. 339.
(*c*) Andry Orthopédie Tom. 2. pag. 266.

cens nato in diviti familia haerede, cui Chirurgus, secando froenulum, raninam venam laeserat inscius. Dum vidit, infantem ubera cum facilitate ducere, securus abiit. Nutrix infantem lacte saturum, ut putabat, in cunis reposuit: pergebat labia movere, ac si sugeret, quod satis consuetum est infantibus; unde nemo quid mali suspicabatur: sed incipiebat pallescere, debilis fieri; & paulo post moritur. In cadavere inventus fuit ventriculus sanguine plenus. Plures similes casus in Historia Medica habentur.

Patet inde, prudentem manum requiri, ut haec operatio tuto fiat. Haemorrhagia talis, licet terreat semper, & infausti casus docuerint, illam periculo non carere, tamen arte supprimi potest, si peritia & dexteritas Chirurgo non defuerint, simulque constantis animi sit. Testatur *Petit* [d], quod nullus infans, ad quem vocatus fuerat, tali haemorrhagia perierit. In adultis, uti notum est, venae raninae satis tuto lanceola pertundi possunt; verum illi, dum monentur, linguam immotam retinent, & sanguis, aqua frigidissima, vel glaciei frustulo sub lingua posito, satis cito compescitur. Verum infantes, dum sanguis exit, perpetuo sugunt, & sic haemorrhagia non tantum pergit, sed augetur. Praecipuum ergo auxilium ab eo pendet, ut, lingua immota reddita, suctio impediatur. Sumsit *Petit* [e] furcinulam, ex ramulo mollis ligni paratam (*bouleau*), in illo loco, ubi bini ramuli, aequalis, quantum fieri possit, magnitudinis, bifurcantur; adhibuit ad hunc usum. Curavit autem, ut trunculus quatuor lineas, singuli vero ramuli octo lineas, aequarent longitudine; adeoque confecit furcinulam, cujus manubrium duplo brevius erat dentibus: tenuis lintei fasciola obvolvebat totam hanc machinulam, & obvolutam supponebat linguae infantis ita, ut manubrii extremum tangeret, & inniteretur maxillae inferiori; angulus autem, ex divergentibus furcinulae hujus dentibus exsurgens, applicaretur vasis apertis; dum simul dentes utrimque motum linguae in latera impedirent: Fasciam deinde, ex tenui linteo paratam, ulnam longam, & octo vel decem lineas latam, applicabat linguae; ita ut labiorum utrumque angulum tangeret; postea sub maxillam deducebat, prope laryngem decussabat illam, & utrumque fasciae extremum posteriori pileoli parti affigebat. Sic & lingua firmabatur, & vasa laesa comprimebantur. Hac methodo servatus fuit infans, licet jam durasset haemorrhagia per viginti quatuor horas; & admodum debilis foret (*f*).

Optime autem monet egregius ille vir, haemorrhagiam sequi posse, licet dexterrime peracta fuerit haec operatio, & nulla vasorum raninorum laesio facta sit. Vidit enim talem casum, ubi sectionis limes distabat ultra duas lineas a vasis raninis, & tamen notabilis copia sanguinis effluebat. Hoc contingere potest, si majores horum vasorum ramuli

(*d*) In loco modo citato pag. 353. (*e*) Ibid. pag. 356. (*f*) Ibid. pag. 353.

muli per duplicaturam froenuli decurrant; quod imprimis fit, si illud solito crassius fuerit.

Sed & aliud periculum imminet, si linguae froenulum absque ratione resectum sit, vel sectio nimis longa instituatur: paucus sanguis, qui semper ex vasculis laesis exstillat, irritat infantem, ut deglutiat; sicque lingua, cum froenulum resectum jam non firmet & retineat illam, versus posteriora trahitur, apice suo pone velum pendulum palatinum deducitur, linguae basis retrorsum ducta epiglottidem deprimit, rimam glottidis obturat, & infans brevi suffocatur. Tristem talem casum vidit *Petit* [g]. Infanti statim post nativitatem secabatur froenulum; & post quinque horas suffocatus periit: vocatus, ut mortis subitae causam rimaretur, digito in os immisso linguam invenire non potuit; sed tangebat carneam quasi massam, obturantem aditum ex ore in fauces. Fissis utrimque ad masseteres musculos usque genis, vidit, carneam illam massam esse linguam retractam pone velum pendulum palatinum ita, ut linguae apex pharyngem spectaret. Sic evidenter patuit, quod miser infans propriam linguam deglutivisset.

Postea, dum recenti in memoria habebat hunc casum, vocatus fuit ad infantem, cui bihorio post nativitatem froenulum resectum fuerat; qui paulo post in simile periculum incidit: statim digitum ori immisit, & invenit linguam nondum penitus in fauces retractam; quam digito reduxit; & audiebatur sonus, ac si vi embolus ex siphone extraheretur. Pergebat infans suctionis motum facere, audiebatur sonitus deglutitionis per quatuor vel quinque minuta, & subito apparebant instantis suffocationis signa. Digito linguam ex faucibus statim reduxit, & reductam retinuit per aliquot minuta; tunc infans digitum sugere incepit, & oblatis uberibus lac avide hausit. Omnia in vado jam esse, credebatur; sed post horae intervallum idem periculum rediit; quod *Petitus*, cum in vicinia esset, pro tertia vice feliciter superavit, simulque necesse credidit, illo tempore, dum non sugebat infans, linguae motum impediendum esse. In hunc finem linguae imposuit splenium, duos pollices longum, quindecim lineas latum, sex lineas crassum, atque fascia quatuor capitum firmavit. Amovebatur ille apparatus, dum mammas sugeret infans, & mox denuo apponebatur: cum tota die feliciter cederet haec methodus, nutrix cum infante rus petiit. Stupida haec mulier, inutilem credens hunc apparatum, amoverat; &, dum illa obdormisceret, miser infans strangulatus periit. Lingua retro velum pendulum palatinum inventa fuit, ut in priori casu. Post duos tresve annos similis casus denuo contigit; verum infans, debita cura adhibita, servatus fuit.

Magis adhuc mirum videtur, idem infortunium contigisse infanti, bihorio post nativitatem, licet froenulum sectum non fuerit. Testatur *Petit*

(g) Andry Orthopédie Tom. 2. pag. 339.

tit (*h*), se hoc vidisse: casu statim digitus ori immittebatur, mox cessabat suffocatio, & digitum sugere incepit: idem periculum rediit saepius; simili modo levabatur. Dies & noctes vigilare debuerunt custodes, ut ab instante suffocatione misellum infantem servarent; post duas tresve septimanas desuevit, propriam linguam deglutire. Notum est, Angolenses servos, propria lingua deglutita, se ipsos suffocare, si dura nimis servitus ipsis displicuerit; ut nempe, morte sua damnum hero inferentes, ulciscantur injuriam. Quis illos docuit funestam hanc artem, cujus unicum tantum experimentum capere licet? An in hoc infante froenulum linguae nimis cedere potuit? An in epilepticis, qui in paroxysmo suffocantur, valide convulsis linguae musculis, simile quid contingit?

Ex his omnibus jure conclusit *Petit*, nunquam secandum esse linguae froenulum, si infans ubera ducere valeat. Stolidae mulierculae, dum, ducto sub linguam digito, froenulum tangunt, statim illud secandum volunt, ignarae, illud ligamentum naturaliter adesse, & magnum habere usum. Si autem absoluta necessitas hoc postulat, praesto debet adesse nutrix, quae mox det ubera. Sugere enim incipit infans sanguinem, qui ex hoc vulnusculo fluit; qui, si feliciter res peracta sit, brevi cessat; at, nisi ubera porrigantur, tunc pergit infans inanes deglutitionis nixus facere, sicque tandem propriam linguam deglutit.

Ubi autem sectio froenuli omnino requiritur, omnis cautela adhibenda est, ut vitetur laesio vasorum raninorum. Si digitos Chirurgus inter linguam & maxillam inferiorem ponere possit, satis facile haec sectio institui potest forfice, cujus apices obtusi sunt. Saepius autem contingit in tali casu, sic impeditam esse linguam, ut ejus apex elevari non possit. Pulchrum invenit, descripsit (*i*), & figura expressit, instrumentum, quo haec operatio tuto fieri possit, & alterius, quod laudari solebat, vitia detexit.

Quandoque, sed rarius, laterales linguae partes nectuntur ligamentis praeternaturalibus (*k*) ad vicinas partes, quae resecandae sunt; quod satis tuto fieri poterit, cum non sit tantum periculum laesionis vasorum.

Observata fuit & alia causa, quae suctionem impedit; de qua vix cogitatum fuit. Contingit quandoque, ut lingua arctissime applicetur cavo palati fornici, & sic adhaereat, ac si glutine interposito juncta foret. Spatula tunc, vel alio simili instrumento, removenda est lingua a palato, ut infans sugere, & deglutire, possit. Tres recensentur casus (*l*) infantum, qui per plures dies ubera ducere non poterant ob hanc causam, & feliciter hac methodo servati sunt.

Possunt & obstacula in velo pendulo vel faucibus adesse; quae suctionem

(*h*) In loco modo citato pag. 343.

(*i*) Ibidem pag. 351.

(*k*) Levret l' Art des Accouchem. pag. 222.

(*l*) Mém. de l'Académ. Royale de Chirurgie Tom. 3. pag. 16.

nem & deglutitionem difficiliorem reddunt, dum expeditam actionem partium, ad deglutitionem requisitarum, turbant. Sic *Hippocrates* [m] notavit: *Quos infantes, dum lac sugunt, tussis obsidet, illi uvam majorem habere consueverunt*. Postea & plura memorat de ulcerosis malis, has partes quandoque obsidentibus.

Si labium superius a nativitate fissum fuerit (labium leporinum vocari solet), suctio difficilis fit, praecipue cum plerumque palati fornix simul fissus sit, & ob liberum aëris per hanc rimam ingressum suctio impediatur, vel si quid lactis ex mammis trahant, per nares plerumque regurgitet: idem fit, si cochleatim misellis his nutrimentum ingeratur. Unde non mirum est, si plures ex his pereant. Tamen & quidam emergunt. Videntur enim sensim adsuescere, ut, elevato dorso linguae, fissuram palati claudant, apice linguae & labiis sugentes. Dum, aetate jam robustioribus factis, fissa labia uniuntur arte Chirurgica, in plerisque sensim minuitur palati fornicati fissura, & tandem integre aboletur (n). Vidi tamen aliquos, quibus labium superius a nativitate integrum fuit, & fornix palati magnam fissuram habebat a parte posteriori, quae apicem digiti minimi facile capere poterat. Vidi virum, quinquagenario majorem, cui labium, nulla cura adhibita, fissum mansit; fornix palati tamen erat integer. An antea fissuram habuerit, nec ne, expiscari non potui.

Ex hactenus dictis satis constitit, lac esse naturale & optimum recens natis nutrimentum. Considerandum jam est, quomodo illud lac in ventriculo retentum mutari debeat, & quaenam inde mala sequi possint, si non rite digeratur.

Lac, uti notum est, si in vase puro quiescit, primo aequabilissime candidum apparet; dein cremorem, album, crassum, pinguem, ejicit sursum; quo ablato, manet lac defloratum, subcaerulescens, & magis pellucidum, quod partem serosam lactis & caseosam simul continet. Si autem coagulum lactis, paratum de succo ventriculi ruminantium, lacti miscetur, fit una, aequabilis, coagulata, scissilis, massa, quae brevi sponte secedit in serum, & colostratum, sive caseosum (o). Unde patet, lac coagulari naturaliter in ventriculo. Ideoque etiam infantes, si avidius ubera duxerint, paulo post eructant lactis colostrum; sed molle, nec fortiter compactum. Simul notandum est, lac humanum minus illius colostri continere, quam aliorum animalium: humanum enim lac valde dulce & tenue est; proximum asininum; dein equinum, caprillum, & ovillum; denique bubulum, omnium crassissimum, magnam casei copiam continet. Unde alia ratio patet, quare lac humanum recens

[m] De Dentit. Chart. Tom. VII. pag. 872. [n] Levret l'Art des Accouchem. pag. 224. Mém. de l'Académ. Royal. de Chirurg. Tom. I. pag. 605. [o] H. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 298.

cens natis infantibus prae reliquis lactis speciebus conducat. Verum lac, in loco imprimis calido retentum, sponte sua in acidam acrimoniam vergit, quae, ubi nata fuit, lactis in ventriculo coagulum accelerat, & auget; unde dicitur in textu, quod tunc multum patiantur infantes a lacte, si illud nimis cito & fortiter in stomacho coaguletur, ac compingatur. Vidi aliquoties post mortem totum ventriculum crasso colostro distentum, acidum redolente.

Dum autem lac coagulatum, sed molle adhuc, sensim per pylorum exit, statim occurrit in intestino duodeno bili saponaceae, & succo pancreatico, salivae simillimo, quorum efficacia diluitur, & solvitur, illud concretum, sicque aptum redditur, ut in reliquo intestinorum tractu inde resorbeatur omne utile, & faeces inutiles per anum exeant; quae in infantibus, solo lacte materno nutritis, satis solidae, & copiosae, observantur. Videntur autem faeces illae, pro maxima saltem parte, originem debere caseo in lacte contento. Unde *Hippocrates* videtur monuisse (p): *Quibus multum lacteum vomitione refunditur*, *illis alvus sistitur*. Notari enim meretur, quod non dixerit, lac refundi, sed γαλακτῶδες; nam colostrum revomunt, vel potius eructant, sed molle; sicque copia materiae, per alvum excernendae, minuitur. Habet & sequentia (q): *Qui copiosius mejunt*, *quam dejiciunt*, *pro ratione*, *melius nutriuntur*. In illis enim omne solubile vi viscerum chylopoieticorum resorbetur in sanguinem; unde parcior faecum alvinarum copia; cum tamen urina copiosior monstret, quod satis multum lactis hauserint. Contrarium autem damnavit (r): *Qui non pro ratione mejunt*, *sed a pueris alvus crebro crudum dejicit*, *ii morbis sunt obnoxii*. Alvum autem copiosiorem laudavit, quam bona coctio comitaretur: *Quibus copiosa profluit alvus*, *&* *belle concoquunt*, *ii magis sanitate fruuntur*. Tunc enim copia lactis assumti, & bene digesti, significatur.

Unde naturaliter quidem coagulatur lac in ventriculo infantis; sed tunc morbosum dicitur coagulum, si nimis cito, & fortiter, fiat. Multum hoc caveri posset, si attenderetur ad sequentia.

Infantes molestias, quas patiuntur, & necessitatem alimenti, solo indicant ejulatu. Saepe contingit, ut nutrices ubera porrigant statim, de reliquis ejulatus causis parum sollicitae, &, si lacte abundent, repetant brevi temporis intervallo. Expedit quidem recens natis, ut saepius ubera ducant; sed simul modicam tantum lactis copiam hauriant; aliter enim ventriculus nimium distendetur, nec poterit tunc agere in lac contentum; quod, brevi acescens, novos ejulatus excitabit; & si denuo sugat infans, omnia mala augebuntur quam maxime. Unde prudenter monuit *Moschion* (s), non ad omnem ploratum exhibenda esse ubera; sed

[p] De Dentit. Chart. Tom. VII. pag. 871. [q] Ibidem. (r) Ibid. pag. 872. (s) Spachii Gynaec. pag. 9. N. 99. 100. 101.

ſed indagandum ſollicite, an forte nimia faſciarum adſtrictio, membrorum per faſcias diſtorſio, urinae aut faecis alvinae excretio, fletibus cauſam dederint. Tunc autem nutrimento opus habere infantem, dicit, *ſi hypochondria cava ſint*, ventriculo nempe depleto; ſi ab ultima ſuctione tantum temporis effluxerit, ut nutrimento opus habeat; ſi os aperiat, labia moveat; ſi digitum labiis admotum prehendat, & ſugat. Premitur autem quandoque, & angitur, a nimia lactis ventriculo contenti copia; tunc hinc inde ſe jactat; & ob tumentem ventriculum turgent praecordia; in tali caſu a novo lacte ingeſto moleſtiae augerentur. Si nihil inveniatur, cui ejulatus cauſa tribui poteſt, monet *Galenus* (*t*), praeter nutricis papillam, & alia duo ſupereſſe harum moleſtiarum lenimina: *Motum mediocrem, & vocis modulationem; quibus perpetuo uſae non ſolum mitigant, ſed etiam ſomnum conciliant; vel hoc ipſo teſtificantes, ad Muſicam eos, & exercitia, ſuopte ingenio eſſe propenſos.*

Verum & alia cauſa eſt, quae lactis coagulationem auget, & accelerat, motus nempe cunarum nimis validus. Notum eſt, ſola agitatione lac recens in vaſis vitreis puriſſimis in coagulum vergere, & quandoque intra breve temporis ſpatium ſeparari partem pinguem butyraceam lactis a reliquis, quae paulo poſt aceſcit, & mora in acrimoniam rancidam mutatur. Ablato hoc butyro, relinquitur ſerum, cum parte lactis caſeoſa miſtum; quod lac ebutyratum vocatur, ſatis ſpiſſum eſt, & mox aceſcit. Ubi jam infantum cuſtodes valida cunarum agitatione moroſos ejulatus compeſcere tentant, lac in ventriculo ſimili modo mutatur brevi. Antea ad §. *63.*, ubi de noxis acrimoniae acidae in ventriculo agebatur, notatum fuit, ventriculum ipſum forte non adeo ſenſilem eſſe; ſed orificium ſuperius ventriculi ab acri quocumque affici multum, & dolere: unde, dum acidum in ventriculo quietum haeret, nulla moleſtia percipitur; verum, ſimul ac ructus, expellens ſurſum, motus, vel mutatus ſitus corporis, facit, ut acidum acre applicetur orificio ſuperiori ventriculi, moleſta cardialgia ſequitur. Quantum ergo patietur miſellus infans, dum, horizontali fere ſitu in cunis jacens, valide agitatur! Imo cerebrum, adeo mobile in hac aetate, per validos cunarum concuſſus turbari poterit; praecipue, ſi inaequales fuerint; unde vertigines, vomitus, convulſiones, merito metuuntur (*u*). Novi, puerum, robuſtum, octo annorum, dum a ſodalibus in cunas projectus vi retinebatur, a rapido cunarum motu vertigine tenebricoſa correptum fuiſſe, ſequente vomitu bilis aeruginoſae: miſer per aliquot dies poſtea languit.

Ideo praeferuntur cunae, quae non inſiſtunt pavimento, ſed, ſuſpenſae utrinque, leniſſimo motu agitari poſſunt quam aequabiliſſime, minimo cum

(*t*) De Sanitat. tuend. Lib. I. Cap. 7. Charter. Tom. VI. pag. 51.
(*u*) Brouzet Educat. Médicin. des Enfans Tom. I. pag. 123.

cum attritu, penduli instar, oscillant, sensim minuto motu ad quietem redeunt, tandemque absque ullo subsultu quiescunt. In cunis, quae super pavimentum rotantur, simul ac motus cessat, expergefieri solent infantes.

Placidus talis cunarum motus infantibus optime conducit; est enim lenissimum exercitationis corporis genus, quod & delectat, & prodest.

§. 1355. HAec enim sensim acrior, acidiorque reddita, faeces alvi virides, acidum spirantes, materiem vomitu rejectam acidam, hinc tormina, flatus, dolores, & infinita alia, excitat, maxime convulsiones.

In Capitulo, ubi de *Morbis spontaneis ex acido humore* agebatur, §. *60*. & sequentibus, patuit, praecipuam sedem acrimoniae acidae esse in primae digestionis officina, ventriculo nempe, & intestinis; adeoque haec viscera primo affici.

Mora autem lac coagulatum in ventriculo acrius fit, &, acore semel nato in ventriculo, quidquid de lacte ingeritur, statim coagulatur fortiter, & cito eandem acrimoniam induit: hinc prudentes Medici, simulac eructando infans acidum spirat, vel acidam materiam vomitu rejicit, statim absorbentibus acidum remediis illam acrimoniam domare conantur, probe gnari, difficilius curari hoc malum, si mora longiori tota superficies cava ventriculi acido quasi imbuta fuerit. Uti enim lac recens, immissum vasi, quod lac acidum diu continuit, statim corrumpitur; sic idem fit tunc in ventriculo, dum de novo lac ingeritur. Brevi tunc & illa, quae tota intestinorum longitudine continentur, in acidam acrimoniam degenerant, faecesque alvinae viridescunt, & acidum fortiter spirant.

Magnum in recens natis hepar copiosam bilem secernit, quae, colostro caseoso per pylorum egredienti admista, illius tenacitatem solvit, & acidam acrimoniam cavet, vel emendat: hinc in sanis infantibus faeces alvinae aequabiles sunt, & flavescunt. Simulac vero bilis inertior redditur, vel copia deficit, albicantes grumi caseosi cum faecibus misti ano exeunt, & simul faecum flavus color mutatur in viridem, quandoque tam profundum, ut aeruginis instar lintea tingantur maculis, vix delendis. Unde Medici ex faecibus alvinis infantum de acidae acrimoniae praesentia certam diagnosin habent. Si enim faeces aequabiles fuerint, absque grumis caseosis intermistis, pro optimo signo habetur. Si faeces flavae quidem ano emittuntur, sed, in linteis relictae, cito viridescunt, jam signum dant, acidam acrimoniam in procinctu esse. Si autem virides exiverint, acidum spirantes, merito concluditur, totum tractum intestinorum acido lactis colostro repleri (vide §. *63*. *64*). Sed a tali acrimonia, perpetuo irritante, & continuo pejori reddita, dolo-

dolores, tormina, flatus, & alia plura mala, fieri, facile intelligitur.

Simul emaciantur toto corpore, abdomen, a colostro in intestinis coacervato, intumescit, & nisi illud evacuari possit, acidumque domari, misere pereunt. Ubi enim eo usque pervenerit malum, difficulter curatur. Saepe tamen voraces sunt; & videtur hoc indigitasse *Hippocrates* (w), dum dicit: *Qui mammam sugentes non probe aluntur, macilenti sunt, & aegre reficiuntur;* uti & in alio textu (x): *Voraces, quique copiosum lac trahunt, non pro ratione corpulenti evadunt. Quibus modice (fertur alvus), & sunt voraces, neque pro ratione enutriuntur, morbis sunt obnoxii.*

Toties occurrunt Medicis miseri tales infantes, qui, toto corpore emaciatissimi, turgidum & prominulum abdomen monstrant; imprimis apud inferioris sortis homines, qui, dura pauperie & curis domesticis pressi, saepius negligunt incipiens malum, & sero nimis medicam implorant opem. Tarda diu moratur alvus in misellis, postea colliquans diarrhoea sequitur, vires collabuntur, & mors his malis finem imponit. Mirum videri posset forte, quod morbus, ab acida acrimonia natus, desinat in diarrhoeam putridam. Sed gangraenescentium tandem viscerum tabus per alvum fluit, & praeterea caseosa lactis pars, licet primo acescat ob copiosum admistum serum, ex sua tamen natura in animalem indolem vergit. Caseus enim antiquus putrescit, acris fit: imo, licet nondum putruerit, igni impositus funditur instar cornu, & similem ingratum nidorem spirat, ac partes animalium solent, dum comburuntur. Sed & Chemico examine caseus similia producta dat, ac ex partibus solidis & fluidis animalium per ignem prodire solent.

Saepius tamen non eo usque adolescit malum; sed prius pereunt convulsi; dum acre acidum intestina rodit, & totum systema nervorum, adeo mobile in hac aetate, irritat. Unde *Hippocrates* (in textu §. 712. citato) monuit: *Pueris vero convulsiones fiunt, si febris acuta fuerit, & venter non dejiciat, & vigilent, & perterreantur, & ejulent, & colorem immutent, & ex viridi pallidum, aut lividum, aut rubrum, colorem induant. Haec autem promtissime accidunt puerulis recens natis ad septem annos usque.* Alvus stricta retentam materiam indicat, & reliqua mala doloris signa sunt. Unde & alibi (y) similia leguntur: *Puerulis febris acuta, & alvus suppressa, cum vigiliis, & calcitrare, & colorem mutare, & ruborem habere, convulsorium est.* Dum enim torminibus ventris corripiuntur infantes, pedibus calcitrant perpetuo. Convulsiones etiam praesagiunt mirae rotationes bulborum oculi, quae & sub palpebris clausis apparent: adsunt quoque illi meticulosi quasi adspectus versus custodes suas; mox vomendi nixus sequitur, & post hunc convulsio.

§.1356.

(w) De Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 872. (x) Ibid. pag. 871.
(y) Coacar. Praenot. N. III. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

§. 1356. Quae curantur Antacidis fixis, Purgantibus permiſtis, Clyſmatibus ſimilibus, Carminantibus blandis, Oleoſis internis, externiſque.

Acida acrimonia tuto domari poteſt remediis abſorbentibus, uti antea dictum fuit; verum hoc in caſu non ſufficiunt illa; ſed praeterea requiruntur talia, quae poſſunt concreta illa caſeoſa ſic ſolvere, ut facile per pylorum exire, & dein per inteſtinorum anfractus tranſire, queant. Simul prodeſt lenis ſtimulus purgans, ut facilius, & citius, per alvum expellantur.

Cum autem per acidum concretio coloſtri caſeoſi augeatur; hinc antacida fixa, ſales nempe alcalini, laudata fuerunt, ut, & acidum deſtruendo, & ſolvendo illa, quae per acidum concreverant prius, prodeſſent. Unde *Hoffmannus* (z) adeo laudavit *uſum pulverum abſorbentium, oleo tartari per deliquium imbibitorum; ſi cum aequali portione rhabarbari, addita una vel altera guttula olei aniſi, vel foeniculi, vel etiam pauxillo croci, miſceantur, & crebrius offerantur.*

Directis tamen experimentis conſtitit [a], oleum tartari ſi lacti admiſcetur, illud *coagulari, & ſecedere in maſſulas coagulatas, quamvis haud adeo magnas, compactasque, ac ab acido, nec tam facile dureſcentes.* Praeterea, *ſi lacti, per acida, vel per coagulum, coagulato, & fervido, alcali admiſceo, videtis, non eſſe verum, quod ubique aſſeritur, reſolvi illud coactum in antiquum liquidum rurſus, & reſolvere alcalia, quae ab acidis erant denſata.* Cum ergo antacida illa fixa habeant acrimoniam ſatis notabilem, quae nocere poſſet, niſi ſtatim acido occurrens per illud mitigaretur; neque tamen vi ſolvendi concreta per acidum ſe commendent; plures Medici maluerunt, innocuis abſorbentibus remediis acidam acrimoniam domare, & ſimul adhibere talia, quae vi ſolvente concretum coloſtrum pollent, ac blanda ſunt.

Tria imprimis laudari ſolent remedia in hunc uſum. *Bilis, ovi vitellus, ſapo ex oleo preſſo, & ſale alcalino fixo paratus.* Bilis, ſi bona fuerit, & copioſa ſatis, in infante, coagulatum in ventriculo lac ſolvit, dum ipſi in inteſtino duodeno miſcetur. Coagulum lactis in primo vitulorum ventriculo copioſum reperitur; poſt bilem admiſtam autem ſic ſolvitur denuo, ut in quarto horum animalium ventriculo diſpareat. Ubi ergo a coagulo lactis nata ſymptomata apparebant, concludebant Medici, bilem, vel copia deficere, vel nimis inertem eſſe, ut munere ſuo rite fungi poſſit: nihil autem in tali caſu magis congruum videbatur, quam bilem, in alio animali ſano paratam, in corpus infantis ingere-

(z) Med. Ration. & Syſtemat. Tom. 2. pag. 341. (a) Herm. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 302. 303.

gerere: amarities difficultatem pariebat quidem, & hinc clysmatibus miſcebatur. Sed & fel bubulum leni igne inſpiſſatum in officinis proſtat, ex quo, addito pauco croci pulvere, conficiuntur parvae molis pilulae, rite deaurandae, quarum aliquot ſemel aut bis de die, craſſiori pulticula tectae, dantur: ſuccedit hoc quandoque ſatis feliciter; imprimis ſi voraciores infantes deglutiant cito, antequam maceratae in pulticula pilulae ſolvi incipiant.

Simili artificio veſiculam fellis, bile ſua plenam, ex anguilla piſce deſumtam, adhibuerunt quidam. Cum autem hoc animal dentibus careat, & feliciter digerat, creditur magis actuoſam bilem a natura ipſi conceſſam fuiſſe. Simul & ideo placebat, quod meraca haec bilis, nullo igne mutata, proprio folliculo contenta, dum deglutita in ventriculo haeret, ſenſim ſtillaret per ductum anguſtum, & ſic contentis in ventriculo miſceretur.

Vitellus ovi, uti notum eſt, olea, & balſama nativa, ſi cum illis miſceatur, reddit apta, ut in aqua dilui poſſint; imo & reſinarum tenacitatem frangit: hinc laudatur ad ſolvendum lactis coagulum, quod, praeter caſeoſum coloſtrum, & pinguem butyraceam lactis partem continet, quae per vitellum ovi commode ſolvi poteſt. Simul nullam acrimoniam habet vitellus ovi, & blandum nutrimentum dat.

Quando ſal alcalinus, per calcem vivam admiſtam acrior redditus, cum oleo preſſo coquitur, addita aqua, fit perfecta unio ſalis alcalini cum oleo, & ex hac unione prodit maſſa alba, conſiſtens, ſciſſilis, in aqua perfecte ſolubilis, quae nec in aëre ſponte deliqueſcit, nec acrem alcalinum ſaporem linguae exhibet. Vocatur tunc ſapo [*b*]; qui eo melior, & uſibus medicatis aptior, cenſetur, quo alcali purius, & oleum magis ſincerum, fuerit, nec odore & ſapore ingratum. Manet in hoc concreto antiqua ſalis lixivioſi vis, qua detergit, glutinoſa attenuat, abſque roſionis metu. Obſtat acidis, ne cogant chylum, vel lac; imo & his acido denſatis iterum reſolutionem affert, quod ſales alcalini ſoli non faciunt. *Facit ſapo, quod aqua nequit; quod oleo negatur, id praeſtat. Efficit tuto, quod alcalia cum periculo. Poteſt exſequi, quod reliquis ſalibus nefas.*

Novimus autem per certas & numeroſas obſervationes, ſaponem venetum larga quantitate poſſe ferri a corpore humano, abſque ulla noxa. Unde nemo mirabitur, in *Materia Medica* ad hunc numerum binas ſaponis drachmas, addita dupla copia vitelli ovi, dilui in quatuor unciis aquae, & cochleatim dari infantibus: adduntur *rhabarbarum*, *cancrorum lapides*, & pro edulcoratione mollis *de althaea* ſyrupus. Convenit autem dare talem ſaponis quantitatem, dum tenſio ventriculi & abdominis indicant, copiam denſi coloſtri in ventriculo & inteſtinis collectam haerere. Solent tunc brevi poſt per alvum prodire maſſulae caſeoſae, primo albae,

(*b*) Herm. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 257. & ſeq.

albae, dein rhabarbari colore parum tinctae, cum insigni levamine, & abdominis detumescentia. Lenis *rhei* purgans stimulus per totum tractum intestinorum saponis vim solventem promovet, una cum pulveribus absorbentibus, qui acidum, cui occurrunt, domant. Sic pulcherrime omni indicationi haec methodus respondet.

Talia remedia ad solvendum & expellendum colostrum requiruntur: sed longe minor saponis copia sufficit, ad cavendam nimiam lactis in ventriculo coagulationem. Antea, ubi in cura *Phthiseos*, & ad *Podagrae* tormenta lenienda, lactis usus commendabatur, suasum fuit, ut lactea diaeta utentes sumerent mane sex vel octo grana saponis, in hunc finem.

Si malevolus quis, rustico nocere volens, drachmam tantum saponis immittat magno vasi, in quo lac valide & perpetuo agitari solet, ut butyrum inde separetur, vel nulla omnino, vel difficulter admodum, fit separatio partium, quae lac constituunt. Unde recens natis, per aliquot septimanas, bis vel ter de die unum alterumque cochlear similis mixturae dari curavi, in qua tantum quindecim vel viginti grana saponis soluta erant. Sic metuendum lactis coagulum, & acidam acrimoniam, cavere potui, semper optimo cum successu.

Eidem scopo serviunt clysmata, quae saponem habent, aut bilem, ut nempe solvatur, & educatur, simile colostrum, si in crassis intestinis haeserit. Formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habentur.

Carminantia, id est, flatus discutientia, remedia sola possunt prodesse, quae blanda sunt; de quibus videantur illa, quae habentur ad §. 650., ubi de *Ructibus & Flatibus* agebatur. Causa enim irritante emendata, vel expulsa, omnis illa flatulentia cessat.

Olea interne data quid efficiant, & qua cum cautela dari debeant, ad §. 1348. dictum fuit. Externo usu, una cum molli frictione, prodesse possunt; sed si calida & aromatica olea huic usui adhibeantur, debent refracta dosi, vel aliis mollibus oleis mista, applicari, ne tenera infantum cutis inflammetur, & magnas pariat molestias.

Ubi autem in infantibus acida acrimonia dominatur, tunc convenit nutricis diaetam sic dirigere, ut lac ejus minus in acescentiam pronum sit; de qua re videantur illa, quae ad §. *66.* dicta fuerunt.

§. 1357. INsultus porrò Epileptici hinc plerumque originem ducunt, irritato genere nervoso ope acrimoniae vellicantis.

In infantibus caput maximum est, totum corpus molle, nervi tenerrimi, & a levioribus etiam causis valide afficiendi. Ideo sollicita natura cavit, uti antea dictum fuit, ne a vivida luce oculi, a valido sono aures, affici facile possent. Non mirum ergo, si ab acrimonia acida

vellicante genus nervosum irritetur, & motus epileptici sequantur, qui non tantum ob instans mortis periculum metuendi sunt, verum etiam, quia, licet evaserint infantes, saepe tristissima mala per totam vitam supersunt. Membra distorta, luscitatem, surditatem, loquelam deperditam, fatuitatem perpetuam, funestas convulsionum sequelas fuisse, docent numerosa observata.

Unde merito *Celeberrimus Hoffmannus* (c) dixit: *Morbi, infantibus tenellis & pueris quoque proprii, infestant maxime caput, inque ejus parte, tam externa, quam interna, fixam suam sedem & domicilium habent*; quod deinde recensione plurium morborum infantilium probat.

§. 1358. UNde & his remediis solis curantur, si medelam capiunt.

Nugantur hic imprimis mulierculae, dum *corallia rubra*, *ungulam alcis*, *dentes lupi*, & nescio quae amuleta, ex infantis collo suspendunt: interim talia facile tolerat Medicus, modo iis contentae non impediant efficaciorem medelam, quae sola his malis profligandis prodest; de qua dictum fuit. Sed non semper haec mala superari possunt, praecipue, si jam provecta nimis haec sint; dum infantum custodes multa nugacia tentare soleant, priusquam Medici implorent opem. Vidi post mortem ventriculum distentum ingenti caseosa mole, & adeo plenum, ut nec alimentum, nec medicamentum, recipere posset: vidi colostrum durum, cunei instar pyloro intrusum, sicque omnem exitum ex ventriculo impedientem, lethales fecisse convulsiones.

Disputaverunt Medici, an infanti, quamdiu ubera ducit, conveniat, alios etiam cibos porrigere. Quidam summopere noxium crediderunt, si una cum lacte juscula carnium, panatellae, vel similia, ingererentur, & credebant, bonam digestionem inde impediri quam certissime.

Recens natis lac maternum, vel nutricis sanae, omnium maxime congruum dat & sufficiens alimentum; neque videtur conducere, ut alio praeter hoc alimento utantur. Circa tertium mensem solent semel vel bis de die unum alterumve cochlear lactis vaccini cum pauca farina leviter cocti dare, non adeo, ut augeatur nutrimenti quantitas, vel robur, quam potius, ut sensim assuescant ex cochleari alimentum sumere. Primis enim diebus, dum hoc tentatur, pusilli pulticulam talem ore volvunt; sed maximam partem exspuunt, & parum deglutiunt. Usum habet, hoc tentasse, ut ali possit commode infans, si matri, vel nutrici, quid sinistri contigerit, quod per aliquod tempus lactationem suspendit, licet nondum omnimoda ablactatio requiratur. Sic v. g. si nutrix subito & valido animi affectu corripiatur, non sine periculo hoc tem-

(c) Medic. Ration. systhem. Tom. 2. pag. 340.

tempore lac haurire poterit infans, ſed per aliquot horas exſpectandum eſt, donec omnes illae turbae ſopitae fuerint prius. Certa enim obſervata docuerunt, ſubito convulſos fuiſſe infantes, ſi ira furentis, vel metu fere enectae, nutricis ubera ducerent.

Nocet certe pulticulis talibus implere ventriculum infantis, qui avide copioſum lac ex uberibus haurit, ut ſcilicet plus nutriatur; gravatur enim tunc ventriculus, & multa mala ſequi poſſunt, praecipue ſi, copioſa farina addita, diu coquendo, ſpiſſas pulticulas conficiant, quae viſcido lentore gravant magis, quam nutriunt. Notari ſimul meretur, quod farinae magna diverſitas in variis regionibus inveniatur. Memini, me lectiſſimam farinam in itineris uſum mecum tuliſſe ex patria, cujus partem reſiduam dum compararem farinae Auſtriacae, manifeſte vidi, Batavam farinam longe viſcidiorem eſſe Auſtriaca. Si ex *Malta* parata farina adhiberetur, illa minorem lentorem haberet: notum enim eſt, frumenti grana, aqua reſperſa, in tepido loco, brevi germinare: ſimulac germinatio incepta eſt tantum, valido calore exſiccantur ſubito haec grana; & tunc vocatur *Malta*, quae cereviſiae parandae inſervit. Per inceptam hanc, & mox ſuffocatam, vegetationem, lentor farinoſus inſigniter minuitur (*d*). In pane per inceptam fermentationem, quae mox clibani calore ſupprimitur, idem obtinetur; hinc panis, intritus lacti calido potius, quam coctus, iisdem uſibus ſervire poterit.

Senſim enim, auctis infantis viribus, ejus ventriculus ſic firmatur, ut praeter lac & alios cibos digerere poſſit: ſed ita incipitur a levioribus, & quae magnam ſimilitudinem cum lacte, quod ex uberibus ducitur, habent; ſic enim lac animalium lacti humano miſcetur. Multi infantes hanc diaetam facile ſuſtinent ad ablactationem usque; &, poſtquam ablactati ſunt, ſimilibus pulticulis adhuc ſatis commode nutriuntur, praecipue, ſi ex pane biſcocto parentur, qui omni lentore farinoſo caret, & lacti aequabiliſſime unitur; in quo & vitellum ovi diluere ſolent.

Multi jubent, omnino abſtinendum eſſe a lactis uſu, ſimulac aliis alimentis uti incipit infans (*e*); adeoque incongruum videretur, vitellum ovi miſcere lacti, cum ad regnum animale pertineat. Bona fide affirmare poſſum, me nullum unquam damnum obſervaſſe, & ſaepe vitello ovi uſum fuiſſe, uti §. 1356. monui, ad tollendam nimiam coaguli lactis in ventriculo cohaeſionem.

Omnes mutationes ſubitae in victu, ſanorum etiam & robuſtorum hominum, ſuſpectae ſunt; adeoque videtur minus tutum, ſi, ablactationis tempore, ſimul & ſemel omne lac repudietur, niſi ipſa ſub lactatione ſenſim aliis cibis aſſueverit infans. Fatetur ipſe egregius vir [*f*], vegetum colorem mutari, & macilentiores fieri, dum ablactantur, ſubita

(*d*) Brouzet Eſſai ſur l'Educat. Médic. des Enfans Tom. I. pag. 215.
(*e*) Ibid. pag. 270. (*f*) Ibid. pag. 259. 260.

bita tali victus mutatione facta. Credit, per ablactationem infantibus conciliari morbum, sed talem, qui, si rite tractetur, suos usus habet in generali vitae oeconomia. Fateor, mallem sanitatem illibatam pergere, quam turbari per ablactationem: hinc solitus fui, post sextum mensem, & quandoque citius, si lacticinia fastidire inciperent (quod in quibusdam contingit), panatellas cum jusculo pulli, vel & vitulinae carnis, paratas porrigere bis de die; sed in initio tantum parca copia simul; attentus eram semper, an quid invenirem mutatum in sanitate. Hoc unicum notavi, quod faeces alvinae magis fusci coloris fierent, simul ac carnium jusculis uterentur; caeterum nil mali observavi, licet tot regiarum prolium curam gesserim, ad omnia ratione muneris attentissimus. Omnes ablactationem facile tulerunt. Adstipulatur & *Hippocrates* [g], dicens: *Qui dum lac sugunt, interea cibum capiunt, facilius ablactantur.*

Hinc non videtur adeo metuendum esse a lactis miscela cum aliis cibis ex carnis succo paratis: imo antea notatum fuit, lactis partem crassiorem, caseum nempe, magis animalis naturae esse, quam serum & butyrum, quibus miscetur. Imo multis in more est, ut post ablactationem & lacte animalium, & jusculis utantur, absque noxa sensibili: sic sensim pusilli assuescunt vario victus generi.

Interim in ciborum delectu post ablactationem attendendum est ad aetatem infantis, & robur. In votis habuerunt Medici, ut ablactatio non tentaretur, antequam dentes adsint, numerosi, & firmi satis, ut solidum magis alimentum non tantum dividere, sed etiam diligenter manducare, possint, (*h*); tuncque commendant, ut rarius infanti porrigantur ubera, sed alii cibi offerantur, ut sic sensim ablactetur.

Verum aliquando contingit, ut nutrici per morbum, vel sponte, lac deficiat, antequam dentes satis numerosi emerserint; tunc animalium lac, si alia nutrix haberi nequeat, substituendum est: vaccinum si detur, aquae quarta parte diluitur, &, pauculo saccharo addito, dulcedo ipsi conciliatur, ut lacti humano reddatur similius. Solent quandoque talem miscelam infundere vasi stanneo, cujus apex, molli corio tectus, papillae molem & figuram refert, pluribusque foraminibus pertunditur, ut infans facile sumat: si plus aquae misceatur, potus loco servit. Simul tunc pulticulae, de quibus ante dictum fuit, dantur subinde: sic pergitur, donec dentes numerosiores, & firmiores, adsint, qui indicant, parum solidiorem cibum nunc concedi posse. A saccharo autem, lacti addito, nihil mali metuendum est (*i*). Veteres Medici mel, & mulsam, dederunt etiam recens natis infantibus: imo, saccharo addito, minus fortiter coagulatur lac. Miratus fui quandoque Medicos, severe omnem sac-

(*g*) De Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 872. (*h*) Moschion apud Spach. Gynaec. pag. 10. N. 113. Harmon. Gynaec. part. prior. Cap. 22. pag. 18.
(*i*) Brouzet Educat. Médic. des Enf. Tom. I. pag. 273.

facchari prohibentes usum, dum eodem die syrupos ex saccharo paratos praescribebant.

Quoad tempus ablactationis, in genere statuitur, tunc illud adesse, dum copiosi satis & firmi dentes prodierint; cum autem hoc omnino variet in diversis infantibus, illud exacte determinari nequit. Vidi, uti ad §. 1359. monui, abortum quinque mensium, cui bini dentes incisores in maxilla inferiori manifeste prominebant. Vidi sanam & vegetam puellam, cui decimo nono mense primus dens erumpebat. Circa septimum mensem solet frequentius incipere dentitio; & incisores primo prodeunt in utraque maxilla. Saepe contingit, ut molares dentes, minores nempe, caninis proximi, prodire incipiant, antequam octo dentes incisores proruperint omnes. Post hos sequi solent canini, sed tardius. Cum autem dentitionis tempore saepe gingivae pruriant, doleant, tumeant, magnum solamen habetur, si hoc tempore infans ubera nutricis ducere possit; cum cochlearis attactum dolentes gingivae ferre vix possint; unde prolongatur ablactatio, prout serius vel ocyus dentes erumpunt. Cum autem saepe dentium incisoriorum octo, quatuor molarium, & quatuor caninorum, octodecimo mense absoluta sit eruptio, suaserunt Medici [*k*], ut post sesquiannum, vel biennio absoluto, tentetur ablactatio. Vix autem quid metuendum videtur pro infante, si diutius nutricis ubera ducat. Fortissima mater, dum, crudelem Antiochum irridens, ultimum natu filium hortaretur, ut pro patria lege strenue martyrium ferret, dixit: *Fili mi, miserere mei, quae te in utero novem mensibus portavi, & lac triennio dedi, & alui, & in aetatem illam perduxi* (*l*).

Post ablactationem tamen non statim infantibus exhibenda sunt quaevis, etiam duriora, edulia; a mollioribus sensim incipiendo, ad solidiores cibos procedendum est, ut sensim viscera his assuescant. Ciborum avidi sunt, imo satis voraces, si sani fuerint; &, licet dentibus satis valeant, oblatos cibos vix manducant, sed illico deglutiunt. Apud plebejos moris est, ut parentum mensae adsint, qui infantum voracitate delectantur, & obvia quaevis porrigunt edulia. Ingeruntur haec quidem, sed non digeruntur: infarctum abdomen tumet quidem, sed totum corpus emaciatur, & saepe cachectici pereunt.

Nitiditas autem quam maxime requiritur, ut tota cutis tersa semper sit, neque diu maneat conspurcata faecibus, aut urina; inde enim cutis rubores & erosiones molestissimae metuendae sunt. Sed & cutaneis morbis infantes frequenter obnoxii sunt, dum sordes in cryptis cutaneis collectae manent, quae molli abstersione, spongiis, aqua tepida & lacte plenis, tolluntur; & cum bis de die hoc fiat, cavetur, ne similia imposterum facile colligantur in cute. Observatum fuit, infantes felicius nutri-

(*k*) Aeginet. Lib. I. Cap. V. pag. 2. versa. Mosch. apud Spach. Gynaec. pag. 10. N. 113. (*l*) Machab. Lib. 2. Cap. 7. vs. 27.

nutriri, & crescere, si haec mundities rite observetur (*m*). Balneis, ex aquae & lactis partibus aequalibus paratis, atrophicam puellam feliciter curavit *Fischerus* (*n*).

Profuit, egelida tantum aqua lavare infantes, & sensim assuefacere, ut frigidam lavationem ferant: multum enim sic roboratur corpus, & postea a tempestatum mutationibus non facile adficitur (*o*). In genere mollis nimis educatio, & superfluae illae cautelae, quae a nimis sollicitis matribus imperantur, infirma reddunt corpora, ita ut postea minimam in sex rebus non naturalibus mutationem sentiant. Galliae Regina, cum plures proles anxia nimis educatione perdidisset, ex Medicorum consilio, infantiam *Henrici quarti* rustico commisit, voluitque, ut eodem victu & vestitu uteretur cum rustici prolibus: sic robustus, agilis, laborum tolerans, evasit. Ita saltem fert constans traditio (*p*).

§. 1359. Simulac haec superarunt mala infantes, & incipiunt uti cibis crudis, fructibus horaeis, carnibus, caseo, similibusque, Vermes oriuntur.

Postquam ab uberibus remoti sunt infantes, & communi adultorum victu uti incipiunt, prudentia suadet, ut gradatim solidioribus cibis adsuescant, & primo talia exhibeantur fercula, quae facilis digestionis sunt.

Frequenter observatum fuit, hoc aetatis tempore infantes verminosos esse: unde *Hippocrates* (*q*), postquam recens natorum, & dentientium, morbos recensuerat, dixit; inter alios morbos, illis jam adultioribus factis contingentes, numerari lumbricos rotundos, sive teretes, & ascarides. Taeniam in hoc loco non memorat; quia videtur credidisse, hunc vermem homini coaevum esse, uti postea dicetur. Voluit *Galenus* [*r*] in Commentariis ad hunc Aphorismum, illos vermes, non ex semine, sed ex putredine, gigni; praecipue, si calor major simul accedat; & ideo putavit, in adultioribus jam vermes potius gigni, quam in recens natis, & lactantibus; quia major in his calor adest.

Satis quidem verosimile videtur, in adultioribus, communi adultorum victu jam utentibus, frequentius observari vermes; sed tamen negari nequit, in lactantibus, & quandoque in recens natis, vermes inventos fuisse. Celebris Medicus *de Lille* (*s*), *in propria filiola, undecim hebdomadas nata, integros vermium nidos observavit, licet mater illi praeter ubera nihilum adhuc, neque lac coctum quidem, praebuisset*: cum autem vermium sym-

(*m*) Act. Erudit. 1727. pag. 526. (*n*) De remedio rustic. variol. per balnea &c. curand. pag. 30. (*o*) Tissot, Avis au peuple sur sa santé. §. 340. pag. 389. (*p*) Brouzet Educat. Médic. Tom. I. pag. 329.
(*q*) Aphor. 26. sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 121. (*r*) Ibid. pag. 122.
(*s*) De cordis Palpitatione pag. 133.

symptomata plurima ab ipsa nativitate in hac filiola observasset, vix impedire potuit, quin crederet, vermes congenitos fuisse.

Plures observationes foetuum, vermes in intestinis habentium, dum in utero materno adhuc haerebant, collegit egregius Medicus *van Doeveren* (t); cujus Dissertatio legi meretur quam maxime.

Honesta & ingeniosa matrona, filium trimestrem lactans, mihi testata fuit, se saepius vidisse, parvos vermes ex ano filii prodiisse.

Quamdiu infans ubera ducit, lac nondum expositum aëri haurit; postquam cibos aëri expositos sumit, possunt ova insectorum una cum his facilius in corpus venire; imprimis si crudi assumuntur, & non cocti. Fructus horaei toties verminosi inveniuntur; caseus saepius minimis vermiculis non tantum, sed etiam majoribus, scatet. Novi olim hominem, qui simulac caseum album manducaret, bidui tempore post molestum pruritum, ab ascaridibus copiosis, circa anum sentiebat: erat ille caseus, qui ex toto lacte, non separata prius parte cremoracea, conficitur; hinc pinguis satis est, & sapore gratus. Si abstineret a talis casei esu, vel alia casei specie uteretur, brevi cessabat molestus ille pruritus, nec amplius apparebant ascarides.

Hinc non mirum videtur, ab ovis assumtis excludi animalia, cum calor & humiditas faveant exclusioni. Sed manet tamen illa difficultas, quod extra corpus humanum non sint adeo obvii vermes humani, ut certo constare possit, ab ovis horum ingestis frequenter adeo observatos vermes produci; de qua re sequenti paragrapho dicetur.

§. 1360. CAusam dant ova insectorum, in aëre vel terra viventium, assumta, neque vi tenelli motus destruenda.

Antea, uti notum est, credebatur, ex putrefactione vermes, & alia animalia nasci posse, imprimis insecta. Postquam autem summorum virorum industria detecta fuit mirabilis & artificiosissima insectorum fabrica, facile patuit, impossibile esse, ut ex putredine informi exsurgeret animal, quod adeo multiplices, adeo diversas, adeo miro ordine dispositas, partes habet, numero & situ semper easdem in eadem specie. Unde penitus eviluit haec sententia. Veterum opinioni forte ansam dederat, quod in putridis, vel cito & facile putrescentibus, ova sua deponerent insecta frequentius, ut & calore, putredinem comitante, foverentur, & ex ovo prorepens vermiculus paratum inveniret nutrimentum. Sic fervida aetate circumvolitantes muscae carnibus animalium mactatorum imponunt ova sua, & citissime quidem: gravida musca turgido abdomine quingenta, quandoque & plura, ova continet, quae pauco tem-

(t) Differt. Inaugur. de Verm. intestin. homin. Lugd. Batav. 1753. pag. 31.

tempore in obvias carnes distribuere novit; sicque hominum cibos vermibus brevi nascituris foedat. Cum autem plurimorum animis haec opinio insedit, vermes putredinem comitari, hinc detestantur carnes, si vel unicum vermiculum in illis invenerint. Certum tamen est, teneras & sapidissimas carnes a muscis eligi, in quibus ova sua ponant: sic & optimorum fructuum selectum facere noverunt, ut in molli pulpa tuto ova collocent.

Nec viventibus parcunt animalibus; sed cavo aculeo, ovum continente, cutim perforant, sub illa ovum deponunt; vermiculus ex ovo emergens rodit domicilii sui parietes, inflammat locum, pure inflammationem sequente nutritur, crescit, mutatur in chrysalidem, ex qua prodiens musca cutim perforat, avolat. In vaccis observata fuerunt talia apostemata saepius.

Sed & in cervorum, & ovium, nares ingrediens musca, ova in his cavis deponit. Alia muscarum species equos circumvolat, &, dum hoc animal alvum egerit, per anum intrat, antequam ani sphincter claudatur, lateribusque intestini ova sua affigit. Innumerae artes sunt, quibus insecta prospicere noverunt progeniei, ut commodum locum, teporem requisitum, & obvium nutrimentum, procurent; de quibus videri possunt illa, quae *Swammerdam*, *Valisnieri*, *Redi*, *Reaumur*, *Lionnet*, *Bonnet*, & alii, incomparabili industria, & improbo labore, collegerunt.

Cum jam in aqua toties minimorum animalculorum myriades detegerentur, & in aqua, ubi nulla microscopiis detegebantur talia, si aëri exponeretur, vel cum plantarum partibus infunderetur, postea ingens horum numerus occurreret; hinc conclusum fuit, aërem, quem haurimus, viventibus plenum esse. Cum autem & terra scateret his, minus mirum videbatur, cur horum ova, quorum ingestio inevitabilis omnino videbatur, pullularent etiam in corpore.

Postquam autem summorum virorum indefessa industria detexerat sexus diversitatem in insectis, & copulam, in aliis utrumque sexum, quae tamen cum sibi similibus duplici coïtu uniebantur, dum quaedam vivos foetus ponerent, plurima essent ovipara, credebatur universalis lex esse, ut vel vivo partu, vel ovis depositis, propagarentur insecta. Unde concludebatur, vel ex insectis vivis minoribus deglutitis, vel illorum ovis corpus nostrum ingressis, vermes in corpore humano produci. Cum autem & in viviparis animalibus ova, & ovaria, detecta fuissent; hinc statuebatur satis unanimiter, *omne animal ex ovo* esse.

Verum reservatum erat ingeniosissimo, & naturalis historiae amantissimo, viro *Trembley*, alium propagationis insectorum modum videre (*u*). Viderat in aqua aliquod corpusculum, nudis oculis facile conspiciendum, semen *cardui benedicti* non inepte mole & figura referens, de quo dubitabat,

(*u*) Mémoires pour servir a l' histoire d' un genre de polypes d' eau douce.

tabat, an ad vegetabilium, an vero ad animalium, classem pertineret. Sedulo examine constitit, motum localem habere illud corpusculum, cirrhis emissis vermiculos in aqua natantes arripere, arreptos ori admovere, & deglutire: unde merito conclusit, animal esse, & *Polypum* vocavit, cum & cirrhis, & reliquo corporis habitu, *Polypum piscem* referret.

Novo hoc spolio laetus mirabatur, ex corpore hujus animalculi nasci alium polypum similem, eodem modo ac rami de trunco arboris prodeunt, cito crescere, & parenti adhuc haerentem cum illa de praeda certare. Separabatur quandoque sponte a matre polypus, & vivus natabat, vermiculos devorabat, digerebat, egerebat. Quandoque & matri adhuc cohaerens similem progeniem, simili modo, producebat; quae calida tempestate, brevi aeque foecunda erat, ac mater, & avia. Sic miro spectaculo ramosus polypus medium quoddam inter animalem & vegetabilem familiam avidis monstrabat oculis, dum motu locali, & praedam sectando, animal, propagatione plantam, referret. Polypus enim ex polypo, uti ramuli ex truncis plantarum, crescebat.

Sed & longe magis mira inventa fuerunt. Dum medius secabatur polypus, ex capite nova crescebat cauda; & novum caput emergebat ex caudae extremo, quod trunco cohaeserat: eadem reproductio succedebat, si secundum corporis longitudinem bifariam scinderetur polypus. Hanc divisionem, & subdivisionem, eo usque produxit egregius, *Trembley*, donec ex uno polypo, in sexaginta quatuor partes diviso, totidem novi producerentur. Praeterea, dexteritate summa, non facile ab unoquoque imitanda, totum polypi corpus invertit, ita ut interior tota corporis superficies foret exterior, & contra exterior occuparet interiora: adeo vexatum hoc animal oblatam praedam devoravit, ut ante, & novis foetibus pullulantibus ramosum postea apparuit.

Plura ex his stupendis propriis oculis vidi, dum ipse harum rerum primus inventor solita sua humanitate mihi demonstraret; quaedam, tanti praeceptoris vestigia sequens, licet impare gressu, imitari conatus fui. Postea & in aliis majoribus insectis similia tentata fuerunt, & non sine successu, in lumbricis terrestribus, hirudinibus, &c.: licet non adeo foecunde, ac in polypis.

Saltem inde discimus, ne tam facile generales regulas statuamus, quamvis numerosis observationibus fultae videantur. Forte enim numerosiora adhuc nos latent, quae contrarium evincunt. Plantas ex seminibus propagari constat; sed non unica est in plantis propagationis methodus; per corticem, ramos, folia, radices, multiplicationes plantarum obtineri possunt; licet & feliciter eaedem ex seminibus crescant. Notum est, radices quarumdam plantarum in partes dissectas, terrae fertili commissas, novam dare progeniem. Aloë, prolifera dicta, uti propriis oculis vidi in horto *Augusti Imperatoris*, caulem ramosum ingen-

tem educit, florigerum; delapsis floribus, millenae novae plantulae in caule ramoso apparent; quae, sponte delapsae, speciem laetissime propagant. Sicut jam in plantis non unus sed plures propagationis modi sunt, an non in regno animali idem obtinere poterit? Certe polypus non per copulam redditur foecundus; sed in se ipso, & in singulis dissecti corporis partibus, vim producendi sui simile habet. Observaverunt celebres viri, ante laudati, quaedam insecta esse vivipara aestate, autumno ovipara: inventa fuerunt alia, quae foecunda erant, & vivos foetus pariebant, absque ullo commercio cum aliis: egredientes ex matris alvo foetus, statim remoti, solitarii, vitro tecti, servabantur caute, & tamen suo tempore vivos foetus pariebant: nova haec proles simili modo custodiebatur solitaria, & tamen foecunda erat; idem experimentum succéssit per plures successivas generationes.

Forte haec, & alia plura, quae a tantorum virorum industria sperare licet, majorem lucem aliquando affundent generationi, & propagationi, vermium in corpore humano. Haec obiter hoc in loco monuisse sufficit; postea enim ad §. 1363. de hac re quaedam adhuc dicenda erunt, ubi de vermibus in corpore humano maxime obviis agetur; qui nempe in primae coctionis viis inveniuntur.

Cum tantus insectorum numerus sit, & tam facile minora, vel & majorum ovula, cum aëre, cibis, potibus, in corpus humanum venire possint, non adeo mirum videbatur, in ventriculo & intestinis vermes frequenter inveniri. Sed major difficultas visa fuit, dum & in aliis corporis locis inveniebantur; ad quae non intelligebatur adeo facilis aditus. Dum *Ruyschius* (w), non tantum in hepate, in ductu cystico, poro bilario, & vesica fellea, ovium [ad quae loca minus difficilis via vermibus ex intestinorum cavo videtur], vermes inveniebat; verum etiam frequenter in canum renibus, & semel in humanis renibus, illos viderat; imo etiam in arteriis viventium equorum; & apud magni nominis auctores legerat, etiam in cerebro vermes fuisse repertos; fatetur, quod dubitare coeperit, *an omnia ex ovo generentur*, *uti Harvaeus*, *ejusque sectatores*, *volunt*. Cum autem ventriculi & intestinorum actione solidiores etiam cibi tantam mutationem patiantur, fatebatur, se intelligere non posse, quomodo tenera insecta, illorumve ovula, horum viscerum actionem experta, potuerint manere integra. Addebat & hoc argumentum, *quod nullus mortalium unquam ejusmodi vermes extra corpus viderit*; de qua re postea dicetur: interim in figuris *Ruyschius* delineat taeniam ex pisce desumtam [x]. Videri possunt & illa, quae de vermibus alia occasione ad §. 916. dicta fuerunt.

Sed & veteres Medici, de vermibus agentes, videntur ambigui haesisse, imprimis de taenia; quae cum magnam adeo longitudinem quandoque

(w) Observat. Anatom. Chirurg. n°. 64. pag. 60. (x) Ibidem.

doque acquirat, ut fere intestinorum omnes gyros aequare posse videatur, dixit *Aëtius* (*y*): *Est autem latus lumbricus, si ita dicere libeat, permutatio pelliculae, intrinsecus tenuia intestina ambientis, in corpus vivum quoddam, quod continuos stomachi morsus infert, & ad cibos incorrigibilem appetitum.*

Mirae habentur observationes de vermibus in diversis corporis locis inventis. Celebris *Du Verney* (*z*) refert, infantem quinque annorum semper conquestum fuisse de dolore valido circa nasi radicem: per tres menses decubuit febre lenta; dein validae convulsiones secutae fuerunt: post mortem inventus fuit in sinu longitudinali cerebri vermis, quinque circiter pollices longus, lumbrico terrestri similis. Credi forte posset, quod fuerit concretio polyposa; qualis satis frequenter in hoc sinu invenitur; quae vermis specie fallere potuisset; sed addit, quod vermis ille a sexta matutina ad tertiam pomeridianam usque vixerit. Videtur fuisse de teretium genere, qui lumbricis satis similes apparent.

Apud *Baglivium* (*a*), in Epistola ad Celeberrimum *Andry* scripta, legitur de homine quadraginta annorum, qui derepente laborare coepit doloribus stomachi & partium vicinarum vehementissimis; hi per octo dies perdurarunt: postea diu noctuque singulo semiquadrante horae convellebatur leviter toto corpore; sed momento temporis tantum; cum pallore vultus, & virium prostratione. Afflicto per octo dies his malis misero aegro, derepente quieverunt omnia per duas circiter horas; quibus vix elapsis, supervenit dolor stomachi, ac pectoris, tam crudelis ac vehemens, ut ejus vi paulo post perierit. Dicebat ante mortem miser, cor & ventrem sibi veluti a canibus lacerari. Aperto cadavere, inventus est in cavitate pericardii vermis niger, pilosus, vivus, palmaris fere longitudinis. Cor erat valde lividum.

Celeberrimus Senac (*b*), cum viderat concretiones polyposas rubras, figuram vermium exacte referentes, vermium in corde, vel cavo pericardii, nidulantium historiam in medio relinquit; sed testatur tamen, quod *De Lapeyronie* ipsi affirmaverit, se in diversis canibus invenisse vermium convolutorum glomeres inter basim cordis & pericardium, imo & in ipsis cordis ventriculis. Hinc concludit, nullo modo impossibile esse, ut in corde humano similia observentur.

Cum autem cor in pericardio clauso undique haereat, nulli parti corporis nexum, nisi sibi ipsi per vasa, debuit vermis ovum, vel quodcumque aliud statuatur ejus primordium, per vasa huc delatum fuisse: sed quam tenuia haec sunt, quae ex cordis superficie, & pericardii tenui membrana, rorem tenuissimum, cor perpetuo humectantem, exhalant: per teneriora adhuc vasa debuit transivisse insecti primum stamen, si ab *Adria-*

no

(*y*) Sermon. 9. Cap. 40. pag. 173. (*z*) Acad. des scienc. l'an. 1700. hist. pag. 15. (*a*) Oper. omn. pag. 699. (*b*) Traité de la structure du coeur Tom. 2. pag. 437.

no Spigelio in humore vitreo oculi equini inventus fuerit vermiculus (*c*).

Verum quidem est, in aquis stagnantibus, in plantarum infusis, per microscopium detegi minutissima animalcula, quae, si liquidis nostris mista forent, cum his per minima vasa transire possent. Sed nulla observata docuerunt, minuta haec in tantam molem excrescere posse, ut palmarem v. g. magnitudinem aequarent.

Non mirum ergo videri poterit, si tot difficultates motae fuerint ab exercitatissimis in naturali historia viris contra generationem vermium humanorum ex ovis in corpus ingestis. Hujus loci non est, omnia haec singulatim expendere, cum Medico sufficiat novisse signa, quae docent, infestos illos hospites in corpore humano nidulari, praevidere mala, quae inde sequi possunt, & scire methodum ac remedia, per quae de corpore expelluntur. Caeterum videri possunt illa, quae de his difficultatibus dicta sunt (*d*), imprimis apud *Clericum*, ubi harum collectio legi potest. *Swammerdammius* (*e*), adeo oculatus, adeo sedulus in his rimandis, postquam omnia consideraverat, dixit: *Difficillimum quidem est explicatu, quanam ratione vermes in animantibus viventibus generentur &c.: Quantum ad me attinet; fateor ego, tam pauca mihi circa hanc rem experimenta solida suppetere, ut hactenus nihil omnino in ea videam: etiamsi multos, modisque multifariis constitutos, vermes in viventibus, & se moventibus, tam terrestrium, quam aquatilium, & aëreorum, animalium corporibus conspexerim. Attamen nihil solidi quidquam certive hic pronunciare valeo.*

Non mirum hinc, si in diversas sententias abiverint eruditi viri, dum vermium humanorum originem rimabantur. Quidam putaverunt, vix morbosos vocandos esse vermes. In lacertae Indicae squamosae ventriculi parte superiori inventus fuit saccus plenus vermibus vivis, aciculam longitudine & crassitie aequantibus, quorum numerus ad millesimum accedebat; nec videbantur morbosi esse, cum in alia lacerta ejusdem speciei similis omnino saccus verminosus inveniretur. Copia vermium in tigridis ventriculo inventa pariter fuit [*f*]; quod & recentiora observata confirmarunt. Uti jam singulis animalium speciebus, imo & plantarum, certa insectorum species familiaris est, ita suspicabantur, quandam forte utilitatem vermes corpori adferre, vel talia saltem consumere in suos usus, quibus facile carere possumus, sicque nostris impensis quidem, sed absque noxa, vivere. Tunc tantum nocituros credebant, si numero nimis aucti, vel, alia quacumque de causa deficiente pabulo, vicina irritarent, vel roderent. *Hippocrates*, uti postea dicetur, coaevam credidit humano generi taeniam. Interim patebit, cre-

(*c*) Bonet. sepulcret. Lib. I. sect. 18. Observ. VI. Tom. 1. pag. 422.

(*d*) Académ. des scienc. l'an 1709. Hist. pag. 36. Dan. Clerici histor. natur. & Medic. lator. lumbric. Lib. I. cap. 14. pag. 546. & seq.

(*e*) Bibl. Natur. Tom. 2. pag. 708. 709.

(*f*) Acad. des scien. l'an. 1703. Hist. pag. 47.

credo, ex ſequentibus, vermes non adeo innoxios eſſe; licet negari nequeat, quandoque copiam vermium prodire de corpore hominum, quos nulla ſigna docuerant, verminoſos eſſe.

Hiſtoriae naturalis, & theſauri regii, deſcriptione adeo celebris *Buffon*, poſtquam conſideraverat illa, quae circa vaſa ſeminalia *Polypi*, *Sepiae*, *Loliginis*, detexerat acutiſſimus *Needham* [g], fuit in illa opinione, quod omnia corpora, viventia, aut vegetantia, continerent partes quasdam organicas, viventes quidem, ſed quae tamen nec animalia, nec vegetabilia, forent, at medium quid. Animalcula, ſpermatica dicta, voluit eſſe tales moleculas organicas, quae, licet motum habeant, tamen non ſint animalia. In alimentis; ex vegetabilibus & animalibus paratis, latere ſtatuit talia, quae ope moduli cujusdam interioris effingerentur in moleculas organicas viventes; reſidua, bruta quaſi, alimentorum materia, ſeparatis actuoſis illis moleculis, inutili jam, de corpore expulſa. His moleculis perditorum reſtitutionem & corporis incrementum tribuit; easdem collectas haerere in locis ad hunc uſum deſtinatis, & ſemen animalium conſtituere, voluit. Credidit etiam, easdem moleculas organicas, ſi colligantur in locis, ubi ſibi invicem uniri poſſint, & magna ſimul copia praeſto ſint, tunc in animalium corpore formari in alia animalia; qualia ſunt taeniae, aſcarides, vermes aliquando reperti in venis & ſinubus cerebri, hepate, &c.; haec autem animalia non debent ſuam exiſtentiam aliis animalibus ejusdem ſpeciei; non enim generantur ſimili modo ac alia animalia; ſed producuntur ab illa materia organica, ſi extravaſata fuerit, vel non reſorpta per vaſa, quae nutriendo corpori ſerviat. Satis enim probabile credit, ſubſtantiam illam productivam, ſemper actuoſam, & tendentem in organizationem, producere vermes, aliaque minuta corpora diverſae ſpeciei, pro diverſitate locorum, & matricum, in quibus accumulatur.

Legi merentur illa, quae egregius ille vir ſubtiliter de his diſputat (h).

Interim haec opinio, licet ingenioſa, non videtur carere magnis difficultatibus.

Unde hactenus communior illa ſententia viget, vermes humanos ab ovis, foris in corpus humanum delatis, originem ducere, & in ipſo corpore, more aliis animalibus conſueto, multiplicari (i): *Quanquam vero & haec ſententia ſuis vexatur dubiis, quae expediri aegre queant; non ſunt tamen iſta tanti momenti, ut non ſperare liceat, ulteriori ſcrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipſa natura dictavit ſyſtema, non ilico turbandum, ſi qua forſan parte ob cognitionis humanae defectum hiat* (k).

Sup-

(g) Novell. découv. par le microſcope de T. Needham pag. 60. & ſeq.
(h) Hiſt. Natur. géner. & particul. Tom. 2. pag. 18. 19. & ſeq. & pag. 258. & ſeq. (i) Van Doeveren differt. de verm. inteſt. pag. 25. & ſeq. (k) Gaub. Inſtitut. Patholog. §. 587. pag. 302.

Supponit autem haec ſententia, ſimilia his animalia extra corpus humanum exiſtere; de qua re poſtea ad §. 1363. quaedam dicentur.

§. 1361. NIdum dat pituita inteſtinalis, vel gaſtrica, in qua haerent, foventur, pariunt, augenturque.

Cum vermes humani in primis viis praecipue reperiantur, & maxime communis opinio ſit, uti dictum fuit, originem illos ducere ex ovis ingeſtis, videbatur veroſimile, quod haec vel deſtrui deberent motu periſtaltico, vel ſaltem, ſi huic reſiſtere potuerint, cum reliquis faecibus per alvum expelli, niſi lateribus inteſtinorum fixa haererent, quacumque de cauſa haec adhaeſio fieret.

Notum eſt, ventriculum & inteſtina obduci glutinoſo muco, ſed benefico & naturali, quo lubricatur, inungitur, interna illorum ſuperficies; ſimulque ab omni acrimonia defenditur, uti & aſperitate ingeſtorum, quae in voracibus hominibus ſaepe non ſatis comminuuntur dentibus, antequam deglutiantur. Hic mucus nidum dare poterit vermium ovis ſatis commodum; in quo foveri poterunt, & per quem adhaerent inteſtinorum parietibus ſic, ut nec motu inteſtinorum periſtaltico, nec a tranſeuntibus per cavum inteſtinorum ingeſtis cibis, & faecibus, loco moveri poſſint. Cum autem mucus ille abundet in junioribus; hinc creditur, vel ab hac cauſa illos vermibus laborare frequentius. Non mirum ergo, quod vermes tali muco undique obducti quandoque inventi fuerint.

§. 1362. HInc raro in adultis, & in his modo torpidis, & leucophlegmaticis.

Cum autem in adultis major corporis ſiccitas fiat, bilis & omnes humores in ventriculum & inteſtina depluentes acriores ſint, quam in junioribus; hinc minus frequenter vermibus moleſtantur, niſi lenti, frigidi, mucoſi, humores copioſi in corpore adſint; ut in illis obſervatur, quos Leucophlegmaticos Medici vocant. De qua re videantur illa, quae ad §. *69.* & ſequentes habentur, ubi de *glutinoſo* ſpontaneo agebatur.

Interim certum eſt, non omnes adultos, licet etiam optimam corporis temperiem habuerint, a vermibus immunes vivere. Cum totum corpus firmius ſit, & nervoſum ſyſtema minus irritabile, ſaepe non ſentiunt tantas a vermibus moleſtias, ac quidem juniores pati ſolent: hinc ſaepe vermes habent inſcii, qui per medicamenta, purgantia imprimis, expelluntur; quandoque & acutorum morborum tempore prodeunt improviſo. Unde *Hippocrates* [*l*] dixit: *Sed & lumbricos teretes, morbo judicium ſubeunte, una cum excrementis prodire, utile fuerit.* Cum autem il-

lo

(*l*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 628.

lo tempore, dum morbus judicium ſubit, multae turbae in corpore fiant, & magnae humorum mutationes, mirum non eſt, vermes teretes, qui ſatis mobiles ſunt, ex ſede ſua exturbari. Unde videtur vermium horum exturbatio criticam perturbationem deſignare, non tamen bonum ſemper effectum. Si enim humores, per validum morbum corrupti, affatim per alvum ruant, ſimul expelluntur vermes; ſed funeſto cum eventu. Sic apud *Hippocratem* [m] legitur de homine, qui incaleſcens coenavit, multum bibit, & deinde, hypochondrii dolore inflammatorio correptus, acute febricitavit, cum malis ſymptomatibus; *ſeptimo die ab alvo irritata liquida & turbulenta cum lumbricis ſeceſſerunt*; ſed abſque levamine ſymptomatum; & undecimo die periit.

Sic & obſervatum fuit *Biterris* (*Béziers*) anno milleſimo ſeptingenteſimo trigeſimo, epidemicorum more, verminoſam colluviem afflixiſſe plurimos. Licet enim & aliis temporibus vermes ſatis frequentes fuerint incolis, illo anno tamen cujusvis ſexus, aetatis, temperiei, homines vermibus infeſtabantur; & quidem ita, ut aliqui ſuccubuerint, fruſtra adhibitis omnibus remediis; quae ſatis valida dari debebant, ut ſurſum, aut deorſum, expellerentur vermes, quorum plurimi exibant vivi de corpore [n].

Toties in caſtris obſervatae fuerunt vermium excretiones, in militibus, dyſenteria, febribus intermittentibus, remittentibus, aut continuis, laborantibus. Teretes autem erant vermes, qui in his morbis excernebantur (o). Monet ſimul egregius auctor, non cogitandum eſſe, vermes fuiſſe dyſenteriae, aut harum febrium, cauſam; ſed tantum, reddidiſſe hos morbos pejores. Idem in noſtro exercitu obſervatum fuit. Unde patet, & in adultis, duro labore exercitatis corporibus, vermes ſatis frequenter adeſſe, qui non prodiiſſent, niſi hi morbi adfuiſſent. Videtur enim admodum veroſimile, hos vermes ante morbum jam exſtitiſſe.

Praeterea taenia, ſive vermis latus, in adultis obſervatur ſatis frequenter.

§. 1363. SUntque rotundi, lati, aſcarides.

Tres illae vermium ſpecies communiter occurrunt in ventriculo & inteſtinis humanis; ideoque de illis in vermium hiſtoria & cura imprimis agitur; licet negari nequeat, & alias inſectorum ſpecies in his locis fuiſſe deprehenſas. Si enim foecunda aliorum inſectorum ova ad has partes delata fuerint, non videtur mirum, quod in loco tali humido & ca-

(m) Epidem. Lib. I. text. 12. aegror. 12. Charter. Tom. IX. pag. 114.
(n) Académ. des ſcienc. l'an. 1730. hiſt. pag. 57. (o) Pringle obſervat. on the diſeaſes of the army. part. 1. Chapt. 1. pag. 10. Chapt. 3. pag. 30.

calido excludantur. Plures observationes in historia medica leguntur ranarum, lacertarum, per vomitum, vel per alvum, redditarum; sed stagnantes aquae verno tempore sperma sic dictum ranarum &c. habent, & quandoque a sitientibus incaute potantur. A tali, vel simili, causa videntur produci insecta, quae, a vermibus humanis vulgo dictis penitus diversa, in corpore humano reperiuntur. Indus triginta sex annorum molestum abdominis dolorem diu passus fuit: cum frequenter Indi vermibus laborent, Medicus Anthelminticum praescribit, quod *semen contra* (vermes scilicet) vocari solet. Pauco tempore post hoc remedium assumtum dolores minuuntur, & alvo excernit vermem mortuum, qui septuaginta sex pollices & quatuor lineas aequabat longitudine, & crassitie quatuor lineas. Vermis ille erat rotundus, coloris pallide flavescentis, caput durum habebat, & a capite usque fere ad caudam numerabantur centum & septendecim annuli cartilaginei, omnes integri. Expulso hoc verme, cessabat omnino dolor, vivus redibat vultui color, nec postea de ullo malo conquestus fuit (*p*). Facile patet, vermem illum a teretibus vermibus humanis omnino diversum esse.

Aliud mirabile exemplum legitur (*q*). Nobilis puer, unicus viduae matris filius, vermibus laborabat, cum summis doloribus abdominis, convulsionibus, &c. Sentiebat miser puer, repere in ventriculo serpentem, ut credebat; percipiebat, morsu lacerari viscera. Ab amaris, anthelminticis, purgantibus, exasperabantur omnia symptomata: imo a diagridio dato sequebantur convulsiones. Celebris ille Medicus, videns, ab irritantibus augeri omnia mala, dedit satis largum haustum lactis vaccini; quo potato, mox sopiebantur omnes dolores; qui, dum redirent, lacte epoto pariter placabantur. Denuo ab alio Medico datum fuit purgans; verum omnia mala recrudescebant; lacte poto, iterum cessabant; & totam curam anxia mater Celebri *Gallo* commisit, qui tentavit allicere vermem odore lactis calidi versus os, hac spe, ut vel sponte exiret, vel arreptus extrahi posset. Feliciter cessit haec methodus: tertio enim tentamine, ascendens ad radicem linguae vermis, tenaculo prehensus educebatur. Vermis ille niger erat, rotundus, & pilosus, crassitie calamum scriptorium superans, & triginta palmas Italicas longus, quem in rei insolitae memoriam servavit Medicus.

Per biennium laborabat homo doloribus colicis admodum validis, cum nixibus vomendi vehementibus, & fame fere insatiabili. Copiam vermium planorum, quandoque integros glomeres, alvo deponebat. Praescriptae fuerant pilulae, certo intervallo temporis sumendae, una cum quodam decocto. Pertaesus tot molestiarum aeger, saepius, quam praescriptum fuerat, sumsit haec remedia; unde animi deliquia, & syncope, se-

(*p*) Feuillée journ. des observat. phys. &c. Tom. I. pag. 421.
(*q*) Gallo dissertaz. dell' uso del latte Tom. 2. pag. 133. & seq.

fequebantur, ita ut morti proximus videretur. Simul tam valida aderant abdominis murmura, ut ad triginta & ultra passuum distantiam auribus percipi potuerint. Tandem prodierunt vermes, quorum quidam satis longi erant, praecipue ultimus, qui infestissimus aegro hostis fuisse credebatur merito.

Vermis ille vivus prodiit, sedecim pedes longus, caput ad sesquipedis longitudinem elevatum tenens semper, sive in terra reperet, sive in glomerem convolutus jaceret. In vas aqua plenum dimissus miris movebatur modis, semper erectum tenens caput, quod nigrum erat, & instar pisi rotundum: collum habebat valde angustum, & binos oculos: eminentias habebat vertebris similes. Aeger postea optime valuit, laudans suam temeritatem, quae forte ad curationem necessaria erat, vel saltem illam acceleravit (*r*).

Describitur & vermis, qui per anum exivit, longus sesquipedem; corporis diameter aequabat pollicem cum dimidio; totus vermis sanguine plenus erat; dum exibat, simul aliquot librae sanguinis prodierunt, & per aliquot dies postea sanguinis grumosi aliqua copia per anum exiit. Vermis ille mortuus prodibat, & annulos habebat instar lumbrici terrestris. Caput erat reliquo corpore angustius, os triangulare, hirudinis instar. Postea nunciavit aeger, se alium similem evacuasse vermem, priori potius adhuc majorem; qui frustillatim prodiit (*s*). Vermis ille ab idoneis testibus visus fuit, & a perito pictore delineatus in icone exhibetur.

Plura similia facile colligere potuissem; verum haec sufficient, ut constet, in ventriculo & intestinis humanis quandoque alia insecta reperta fuisse, praeter vermes rotundos, latos, & ascarides; de quibus singulis nunc dicetur.

Rotundi, vocantur & teretes; reliquis vermibus humanis frequentius reperiuntur in intestinis; cum autem externa forma satis similes appareant lumbricis terrestribus, quorum ingens copia ubique praesto est; hinc multi crediderunt, ex ovis lumbricorum, quocumque demum modo haec corpus humanum ingressa fuerint, teretes vermes produci. Sic *Celeberrimus Linnaeus* (*t*) voluit, *Lumbricum intestinorum esse eandem speciem cum lumbrico terrestri vulgatissimo*. Eandem sententiam amplexus fuit *Scopoli* in historia naturali admodum versatus (*u*). *Docet hoc communis utriusque fabrica, habitatio, vita, foecunditas, & communia utriusque venena.* Foecunditas satis convenit; sed nec habitatio, nec vitae genus, eadem sunt. In terra nidulantur lumbrici, terram comedunt; quae & in illorum interaneis invenitur, & per illorum alvum egeritur: vermes humani in intestinis habitant, & longe alio fruuntur alimento. Vermes ter-

[*r*] Acad. des scienc. l'an. 1740. hist. pag. 72.
[*s*] Medic. Essay and observat. tom. 2. artic. XXVI. pag. 336.
[*t*] In systema. Natur. pag. 85. (*u*) De Hydrarg. Idriens. tentamin. 157.

terrae sanguinem rubrum habent (*w*), & pedes, vel saltem pedibus quid analogum, in illis *Swammerdam* detexit. Voluit quidem, ridiculam esse illorum opinionem, quae ex ovulis deglutitis vermes in nobis oriri statuit, cum longe aliud alimentum requirant. Sed credidit tamen, tunc possibile hoc esse, si corpori humano ingerantur ova talium insectorum, quae in aliorum animalium intestinis vixerunt (*x*). Vermes humani, quantum constat, nullam unquam subeunt metamorphosin, nec etiam lumbrici terrestres. Non tamen impossibile est, insecta in ipsis animalium intestinis metamorphosin subire posse. Musca illa, de qua ad §.1360. dictum fuit, per anum equi ingreditur, ova ponit, quae vermem excludunt, suo tempore in chrysalidem mutandum, ex qua musca prodit postea.

Verum inveniuntur in aliis animalibus teretes vermes humanis omnino similes [de reliquis postea dicetur]. Vermes rotundos invenit in vitulorum, & quidem adhuc lactantium, intestinis *Celeberrimus Vallisnerius*; dissecuit summa, qua valebat, dexteritate; & invenit structuram diversam a lumbricis terrestribus: vidit ova vera, sed numerosissima [*y*]. *Clericum* citavi, quia & *Vallisnerii*, & *Redii*, observata collecta apud hunc auctorem habentur.

Egregius *Edw. Tyson* (*z*) dissecuit & vermes teretes humanos, illosque omnino diversos a lumbricis terrestribus invenit. Credidit, se diversitatem sexus invenisse in vermibus teretibus, & figuris expressit marem ac foeminam dissectos: delineavit vasa seminalia in utroque sexu, & ova microscopio conspecta, quorum plus quam decem millia in uno verme adesse credit. Omnem hunc ovorum numerum non excludi in corpore, facile creditur; plura cum faecibus alvinis exire, probabile videtur; quae si postea, quocumque modo, humanum corpus, vel & aliorum animalium, ingrediantur, species propagari poterit, dum consuetum parentibus domicilium, & alimentum, tunc acquirunt. Mira observatio *Celeberrimi Listeri* huic opinioni favere videtur (*a*). Puella octo annorum ulcus habebat circa malleolum, dolens valde; juniorem catulum Chirurgus discidit, & imposuit loco ulcerato; dum removet postea, sexaginta ad minimum vermes invenit partim in catuli corpore dissecto, partim extraxit ex malleoli ulcere: catulus denuo applicatus fuit ulceri, & dum secunda vice removebatur, aderat *Lister*, viditque unicum tantum vermem, sed vivacissimum: postea injectionibus adhibitis plures vermes enecti fuerunt. Examinans autem illos vermes, dixit sequentia: *Affirmo, hos vermes, quantum cognoscere potui (& habui opportunitatem illos comparandi), esse ejusdem speciei cum lumbricis teretibus, quos*

(*w*) Swammerd. Bibl. nat. pag. 120. 247. (*x*) Ibid. pag. 710. (*y*) Dan. Cleric. hist. natur. & medic. lator. lumbric. pag. 222. 252. (*z*) The Philosoph. transact. &c. abrig'd Tom. 3. pag. 130. (*a*) Ibid. pag. 132.

quos infantes frequenter per alvum reddunt : Tres quatuorve circiter pollices longi erant ; omnes fere ejusdem crassitiei , ac si eodem tempore fuissent exclusi ; parum crassiores anatis penna ; utrumque extremum in apicem acutum desinebat ; vermes illi erant rigidi , perfecte rotundi , absque incisuris ; & tamen facile se movebant (vivi nempe). Vermes illi magis albicabant , quam teretes intestinorum. Unde patet , vermes teretes non tantum in ventriculo & intestinis , sed & in aliis corporis locis , ex succis humanis vivere posse.

Verum quidem est, muscas in ulceribus ova quandoque deponere ; sed ex his vermes tantae magnitudinis non producuntur, at longe minores. Nec videtur ulla suspicio, illos vermes in catuli intestinis latitasse prius. Testimonium autem *Listeri* magni ponderis est, cum similium aptissimus judex esset, & non perfunctorie hanc rem examinaverit. Vermium ergo horum ova, vel per vasa cum humoribus ad ulcus delata fuerunt , vel debuerunt ab extra ad ulcus pervenisse ; in quo casu rotundi vermes , vel eorum ova, etiam extra corpus humanum subsistere potuerunt.

Non videtur probabilis illa opinio , quae statuit , vermes rotundos esse larvas, seu nymphas, taeniarum [*b*] ; quae *Celeberrimo Fritschio* tribuitur. Accurata dissectio vermis teretis contrarium docet ; non enim latens sub involucro taenia deprehensa fuit , sed canalis alimentarius , anus , os, & nitidissimus apparatus vasorum seminalium &c. Notum est, insecta , dum sub larva nymphae , aut chrysalidis , latent, nullum nutrimentum sumere, nec vivacissimos tales motus edere unquam , quales in vermibus rotundis observati fuerunt, qui per omnia intestina repunt, ad ventriculum usque, & ex ventriculo ad intestina redeunt.

Caeterum, licet ova vera invenerint Celeberrimi viri, ante laudati, observatio legitur (*c*), quae probare videretur, vermes teretes esse viviparos. *Puella Scarintii, quum vermibus quoque laboraret, & illi tarde datum esset medicamentum, unum praemagnum egessit vermem rotundum, cujus cum pater pede calcasset caput, ex eo alii prodierunt vermes : puella tamen brevi mortua est.*

Rudis satis observatio haec est, & fide patris , harum rerum procul dubio ignari, nititur. Si enim vermis teres monstretur imperitis , per integumenta manifeste conspiciuntur vasa seminalia albicantia , vario modo convoluta , quae minorum vermium in majore latitantium speciem non inepte referunt . Accedit, quod in vermibus rotundis humanis , ad tertiam circiter totius longitudinis a capite distantiam , rima adsit (quae in teretibus vitulinis capiti propinquior est), per quam , calcato verme, totum vasorum spermaticorum systema elabi possit. Servo talem vermem teretem integerrimum , cui vasa haec ex illa rima propendent omnia , & liberrime in liquore , in quo conservatur , fluctuant.

(*b*) Van Doeveren de verm. intest. pag. 24.

(*c*) Amat. Lusit. curat. Medicin. Cent. V. N. 46. pag. 513.

ctuant. Nec repugnat tamen, vermes rotundos esse & viviparos, & oviparos; cum antea monitum fuerit, dari talia insecta, quae uno tempore anni sunt vivipara, altero autem ovipara.

Caeterum vermes rotundi crassitiem calami scriptorii solent habere plerumque, raro illam excedunt, quandoque & tenuiores inveniuntur: longitudo varia est; rarius pedis mensuram superant. Memini, me vidisse, qui sesquipedem aequabat. Notandum autem, hic agi de vermibus rotundis proprie dictis; nam in eadem hac paragrapho notatum fuit, sursum vel deorsum quandoque excerni vermes alterius speciei, qui vermes rotundos mole multum superant. Talis videtur fuisse vermis, qui apud *Andry* (*d*) describitur. Fatetur enim Celeberrimus vir, quod differebat a verme rotundo, cum totus rugosus esset, & rictum manifestum haberet.

Lati, vocantur & *Taeniae*, a figura plana, & longitudine totius vermis, quae saepe immensa est. Dicitur & *Vermis solitarius*, quia credebatur solus esse semper, & totam longitudinem intestinorum adaequare: haec *Hippocratis* (*e*) erat sententia; qui statuebat, vermem latum in puero, dum adhuc in utero est, procreari. Credebat autem, vermes ex putredine originem habere; & cum in nato jam homine, *si sanus futurus sit, hesternum stercus semper cunctis diebus excernatur*; hinc colligebat, nec moram satis longam esse materiae putrefaciendae, nec sufficientem ejus copiam, ut tantae longitudinis vermis in intestinis formari posset: aliud autem obtinebat, dum infans in utero latens per novem menses alvum non evacuabat. Notat, recens natis talia ingeri, quae faeces expellunt; dein addit: *Multi sane pueri, tum rotundos, tum latos, lumbricos, una cum primo stercore, per alvum excreverunt*. Tales vermes certe in utero geniti fuerant; & hoc factum aliquoties fuisse, antea dictum fuit. Subjungit: *Et teretes quidem pariunt; lati vero non amplius; etsi eos parere dicunt. Quicumque enim homo latum lumbricum habet, quale cucumeris semen alias atque alias cum stercore dejicit; & sunt homines, qui hoc lumbrici partus esse affirmant. Mihi vero, qui talia proferunt, haud recte dicere videntur. Neque enim ab uno animali tot pulli nasci possunt, neque tanta est in intestino capacitas, ut partus educare queat*. Credebat autem, vermem latum una cum puero crescere, & circa pubertatem intestinorum longitudinem jam aequare: cum tamen vermis latus crescere pergit, *per rectum intestinum cum stercore excernitur, & velut cucumeris semen excidit; plerumque etiam major. Nonnullis vero iter facientibus, aut vehementer laborantibus, & ventre incalescente, deorsum prodit, ipsisque ex recto intestino inflatus prominet, idque facit, & ex ano resecatur, aut retrocedit. Quod vero non pariat, sed velut ego dico, se res habeat, haec signa sunt. Quod*

(*d*) Tom. I. pag. 198. (*e*) De Morb. Lib. IV. Cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 613.

Quod si quis hominem verme (lato) laborantem curet, & medicamentum aut potionem dederit; si quidem homo probe praeparatus fuerit, totus rotundus ut globus prodit, & homo sanus evadit. Si vero ad medicamentum prodeat, & recta (pars) abrumpitur duorum aut trium cubitorum longitudine, aut etiam longe major. Quumque abruptus fuerit, multo tempore cum stercore nulla se produnt signa, postea vero increscunt. Ex quibus patet, *Hippocratem* vermem latum bene cognovisse; simulque apparet ratio, cur *solitarium* crediderit; quia nempe vermis ille totam intestinorum longitudinem occupat solus. *Hippocratis* opinionem plures Medici, & inter illos *Celeberrimus Andry*, fuerunt amplexi; quam refutavit *Dionis* [f], qui in homine, penitus emaciato, & febre lenta fere exhausto, vidit prodire duas taenias, singulas propria membrana inclusas: quindecim dierum spatio appetitus & vires redierunt, atque integre convaluit [g]. Plures observationes habentur, quae docent, taeniam non semper *solitariam* esse, sed quandoque plures simul in hominibus nidulari (h).

In aliorum animalium corporibus frequenter inveniuntur plures taeniae; in cane tres ipse vidi; in diversis, & satis a se mutuo dissitis, intestinorum tenuium locis. *Celeberrimus Lister* (i) testatur, se invenisse in cane forte plus quam centum lumbricos latos, ita ut intestinum duodenum his plenum admodum distenderetur. In mure invenit duodenum, mole ventriculum excedens multum, pariter plenissimum vermibus latis; sed diversae formae penitus, ac unquam viderat. In cane illo aderant & taeniae in jejuno & ileo, sed ad aliquam distantiam a se mutuo remotae; in crassis intestinis nullae aderant. In jejuno, & ileo, taeniae jacebant, quandoque singulae, quandoque binae, vel plures, inter se convolutae. In vicinia horum vermium semper invenit illorum excrementa, grisei coloris. Omnium extremum tenuius superiora spectabat, ac si descendenti chylo inhiarent. Omnes illi vermes habebant eandem longitudinem, nec pedis mensuram excedebant. Latius extremum latitudinem habebat unguis digiti minimi, & in lanceolae quasi acumen desinebat. Si ab extremo hoc latiori binae partes totius longitudinis vermis computentur, tunc incipiunt articuli sensim fieri angustiores, & tandem desinunt in extremum tenue, cujus apex in globulum desinit, caput aciculae mole aequantem. Comparavit has taenias canum iconi taeniae humanae, quae apud *Tulpium* [k] habetur, & invenit magnam similitudinem. Notandum imprimis videtur, quod *Tulpius* affirmat de hac taenia: *Idque non semel atque iterum, sed tertium; quippe toties hoc insectum excrevit uxor Gulielmi Smitii. Modo quidem frustulatum & mutilum, sed interim*

(f) Dissertat. sur le Taenia, ou ver plat. pag. 14. & seq. (g) Ibid. pag. 21. (h) Van Doeveren Dissertat. de verm. intest. pag. 39. (i) Philosoph. Transact. abrig'd Tom. 3. pag. 119. (k) Lib. 2. Observat. Medic. Cap. 42. pag. 161.

rim ter integrum, & omnibus numeris absolutum.. Erat autem caput hoc non minus acutum, quam planum, & ore admodum exili, plane eadem forma, qua ejus iconem, dum adhuc reperet., aeri incidit Salomon Saverius, artis ejus abunde peritus. Ex hac *Tulpii* observatione pluralitas taeniarum in corpore humano confirmatur.

Sed & vermis latus alias vermium species comites quandoque habet. Sic observavit *Raulin* [*l*], hominem, qui taenia laborabat, etiam vermes teretes per alvum deposuisse. In fele, cocculis sumtis necato, invenit *Wepferus* (*m*) *vermem latum adhuc vivum, & plures lumbricos teretes.* In lupo semestri & robusto, post napelli radicem sumtam occiso, invenit sequentia: *Duodeni & jejuni superficiem incrustabat substantia coagulo lactis similis, alba, viscida, alicubi flava. In ileo continebantur cucurbitini vermes solitarii, semen cucurbitae figura & magnitudine referentes, cohaerentes, duas spithamas longi, desinentes in filamentum prope spithamae longitudine, in cujus extremo globulus, caput acus referens: Item taeniae, seu lumbrici lati, omnes adhuc viventes* (*n*). Satis convenit haec observatio descriptioni *Listeri*, quam modo recensui; sed mirum est, quod vermes cucurbitinos, sibi mutuo cohaerentes, & desinentes in filum, cujus extremum in globulum desinit, distinguat a lumbricis latis. Saltem pluralitas vermium latorum *Wepferi* testimonio confirmatur.

Videntur plures taeniae species esse. *Celeberrimus Andry* (*o*) duas descripsit: prima distinguitur, quod articuli, constituentes longitudinem taeniae, in medio corpore longi sint satis; hinc inter unum articulum & proximum satis magna ibi distantia est; versus extrema autem, hi articuli magis sibi invicem propinqui sunt; imprimis circa illud extremum, quod caput vocat, & in apicem globosum desinit; ubi parum admodum a se mutuo distant: talis taeniae iconem habet (*p*). In medio cujusque articuli, in ipso margine, conspicitur quasi papilla, foramen in apice habens, in quo observavit vas subcaeruleum, quod ad medium usque latitudinis corporis penetrat. Papillae autem illae inaequali ordine distribuuntur; quandoque in uno latere binae sunt, & in latere opposito unica tantum; quandoque tres ab una parte, & nulla in parte opposita. Altera taeniae species ab eodem auctore (*q*) describitur, differtque a priore, quod articulationes minus promineant, & minus a se invicem distent; hinc media inter binas articulationes pars brevior est, quam in specie praecedenti. Simul adest series nodulorum, sive granorum scabrorum, quae secundum totam longitudinem vermis lati disponuntur, in recta linea, & spinae dorsi figuram referunt. Plures tales vermes latos *Celeberrimus Andry* iconibus expressit. Prae-

(*l*) Des malad. occas. par les variat. de l'Air. pag. 426. (*m*) Cicut. aquat. histor. & noxae Cap. 12. pag. 186. (*n*) Ibid. Cap. 11. pag. 180.
(*o*) De la générat. des Vers. pag. 194. & seq. (*p*) De la générat. des Vers. Préface pag. 4. (*q*) Ibid. pag. 195.

Praeter binas has ſpecies tertiam invenit *Dionis* [r], quae ſacculo membranaceo haeret incluſa; quo rupto erumpit. Quando talis vermis latus, in ſacculo haerens, ano exit, tunc facile haberi poſſet pro verme tereti; & forte hinc nata fuit opinio, de qua paulo ante dictum fuit, quod vermes teretes forent nymphae vermis lati. Accuratiſſimus in his, & dexterrimus, *Winslow* [s] talem vermem, qui teretem referebat, diſſecuit, & invenit, ſub hoc involucro contineri taeniam. In murium hepatibus inventi fuerunt vermes lati, ſed cyſtidi incluſi (t). Icones tamen horum vermium videntur differre a vermibus latis.

Forte & aliae vermis lati ſpecies acutiſſimorum obſervatorum induſtria detegentur.

Interim mirum hoc animal multum exercuit Philoſophorum ingenia: quidam voluerunt, vermem latum non eſſe unicum animal, ſed congeriem animalium potius: cum enim, qui hoc verme laborant, ſaepe excernant ano vermes cucurbitinos dictos, quia figuram ſemini cucurbitae officinarum ſatis ſimilem habent [u]; qui in loco citato delineati habentur, & vivi adhuc, & mortui; cum manifeſtum motum habeant, & magna copia excernantur quandoque, ita ut pyxidem magnam, cucurbitinis his plenam, obtulerit *Celeberrimo Andry* [w] aeger, qui taeniam in inteſtinis gerebat; hinc habebantur, vel pro ovis, vel pro foetibus, vermis lati a quibusdam. Praeterea, cum vermis latus diſtrahitur ita, ut articuli ſeparentur a ſe mutuo, tunc ſinguli articuli referunt vermem cucurbitinum (x); hinc non mirum eſt, alios in hanc ſententiam veniſſe, vermem latum eſſe tantum catenam vermium cucurbitinorum: favebat huic opinioni, quod frequenter plures ulnae vermis lati per anum prodirent, licet nihil capiti, vel caudae, analogum in extremis partibus inveniretur; imo quod ſaepius ſimilia vermis lati fragmenta prodirent, ex eodem corpore, diverſis temporibus; quod facile explicari poterat, ſi cucurbitini vermes ſibi mutuo juncti taeniam conſtituerent. Alii voluerunt, non tantum cucurbitinos necti ſibi invicem; ſed poſt hunc nexum unitos non eſſe amplius numeroſorum vermium congeriem, at unum tantum animal, ex pluribus unitis concretum: unde, dum novi cucurbitini ſecundum longitudinem necterentur vermi lato, poterat augeri ejus longitudo immaniter; ſicque perpetuo creſcebat vermis latus; & licet plures ulnae exirent de alvo, damnum illud brevi ac facile poterat reſtitui. Quamvis autem illa concretio plurium animalium in unum creditu difficilis videretur, reponi poſſet, quod hoc ſaeculo tot nova, tot mira, detecta fuerint, circa generationem inſectorum, ut vix quis aliquid impoſſibile impoſterum affirmare audeat. Si quis

(r) Diſsertat. ſur le taenia pag. 21. (s) Ibidem. (t) Hiſt. Natur. &c. avec la deſcript. du Cabin. du Roy Tom. VII. pag. 315. (u) Andry génerat. des vers pag. 224. (w) Ibid. pag. 218. (x) Ibid. pag. 219.

quis enim dicere ausus fuisset antea, dari animal, quod in sexaginta quatuor partes dissectum totidem nova, sibi omnino similia, reproduceret animalia, procul dubio ab omnibus risu exceptus fuisset: si addidisset, idem illud animal, inversum instar chirothecae digiti, praedam devorasse, & ingestam digessisse ut antea, increvisse, & sui simile produxisse, meras narrari fabulas credidissent omnes. Tamen haec omnia quam verissima esse, novimus hodie.

Interim negari nequit, si taenia componeretur ex vermibus cucurbitinis, sive simplici nexu unitis, sive in unum animal concretis, deberet taenia constare, in tota sua longitudine, partibus homogeneis. Si vero deprehendi possit taeniae pars reliquis dissimilis, & diversam habens fabricam, tunc haec opinio cadit; quae tamen jam dudum apud Celebres Medicos invaluit (*y*), & postea a *Vallisnerio*, *Couleto*, aliisque, defensa fuit.

Vermis latus quandoque integer prodit, uti *Hippocrates* [vide locum ante citatum] notavit, sub forma glomeris; qui, si evolvatur, quantumvis longior vel brevior fuerit, desinit, sensim decrescentibus in longitudine & latitudine articulis, in extremum angustum valde, in ultimo apice globulo quasi munitum: illud vermis lati extremum vocatur filum a quibusdam, & nisi illud exiverit, periti metuunt, ne vermis latus recrescat postea, quantacumque etiam longitudo ejus per anum prodierit. Vidi saepius illud filum in vermibus latis integris, vel per morbos, vel per vim remediorum, expulsis.

Monet *Celeberrimus Tyson* [*z*], plures angustiorem hanc taeniae partem habuisse pro cauda vermis lati; inter quos numerat *Spigelium*, & *Amatum Lusitanum*; ipse autem caput esse credit: Invenit enim in canis dissecti intestino ileo vivum vermem latum [*a*], qui non jacebat directus, sed in multis locis convolutus & duplicatus; caute findens intestinum quaesivit extremum angustum vermis lati, quod versus duodenum intestinum protendebatur, dum extremum taeniae latius, liberum, nullique parti adhaerens, deorsum versus intestinum rectum tenderet. Angustius autem taeniae extremum infigebatur internae intestini tunicae, & adeo firmiter haerebat, ut non sine difficultate, leviter illud ungue elevans, ab intestino separare potuerit: dum hoc faciebat, contorquebat se vermis, & a digito decidebat, moxque se intestino infigebat ita, ut simili modo, aequali cum difficultate, inde separari debuerit. Microscopio examinavit illud extremum, & binis iconibus expressit illa, quae viderat: invenit enim, illud non esse planum, sed utcumque convexum, dense consitum hamatis quasi pilis, quos postea, attente dum conspiceret, etiam nudis oculis videre potuit. Eandem structuram observavit & in aliis duabus taeniis.

Ver-

(*y*) Marcel. Donat. de Medic. Histor. mirab. cap. 26. pag. 255. (*z*) Philosoph. Transact. abridg'd. Tom. 3. pag. 121. (*a*) Ibid. pag. 124.

Vermes firmiter adhaerere inteſtinis, pariter obſervavit *Wepferus* (*b*): invenit enim mucum, *cum aliquot lumbricis latis, cucurbitinis, & teretibus; quorum plures adhuc vivebant, proboſcides firmiſſime inteſtinorum tunicae infigentes, a qua etiam hirudinum inſtar pendebant, ſublato inteſtino.*

Credidit *Tyſon* (*c*), illam partem modo deſcriptam, quam pro capite vermis lati habuit, praecipue ſervire, ut ſtabili in loco maneat vermis latus, neque facile integer per anum prodeat, ſed ſaepe plures ulnae reliqui corporis ſeparatim exeant. Dubitat tamen, an per illam partem adeo parvam, ac caput eſt, nutrimentum recipere poſſet taenia, quod tantae corporis longitudini alendae, & augendae, ſufficeret: unde potius credit, papillas illas, quae in ſingulis taeniae articulis reperiuntur, uti ante dictum fuit, chylum ſorbere, quo tota vermis lati longitudo repleta invenitur, & qui album illud ſedimentum dat in fundo lagenae, dum vermis latus in ſpirituoſo liquido ſervatur. Caeterum caput vermis lati vidit diſtinctius, & icone expreſſit *Celeberrimus Bonnet* (*d*); cui Hiſtoria naturalis tantum debet, tam in regno animali, quam in vegetabili. Eodem in loco omnia collecta habentur, quae hodie novimus de verme lato, ſimulque diverſae clarorum virorum obſervationes accurate expenduntur, & exacto ratiocinio, certiſque obſervatis, demonſtratur, quid de ſingulis cenſendum ſit. Pluribus enim de hac re agere, non videtur hujus loci eſſe.

Cum autem, de origine vermium humanorum ubi agitur, probabilis maxime opinio ſit illa, quae ſtatuit (vide §. 1360.), aliunde hos in corpus humanum venire, non autem eſſe abſolute inquilinos, aut congenitos; hinc merito inquiſitum fuit, an vermis latus extra corpus humanum inveniatur. *Celeberrimus Linnaeus* (*e*), ſe in praeſentia ſeptem ſociorum inveniſſe in ochra acidularum vermem latum, teſtatur. Egregius *Tiſſot* (*f*) memoriae tradit, puerum, quatuor annos natum, cum levi ani pruritu dejeciſſe ſimul & teretem, & naſcentem taeniam: *Filum nimirum craſſum, album, aequabile, viginti quinque circiter pollices longum, quatuor aut quinque circumvolutum gyris, iisque omnino ſimilem, quas in fontibus Sueciae invenit Ill. Linnaeus, & in fonte Helvetico amicus Medicus.* Ex agni nondum trimeſtris inteſtinis eductae taeniae fruſtum, viginti ſex pedes longum, vidit *Raulin* (*g*). In bobus taenia obſervatur ſaepe; in vitulis rarius; frequentiſſime in piſcibus, & quidem varii generis (*h*). Cum autem haec animalia cibum hominibus praeſtent, ſu-

Vv 2

(*b*) Cicut. aquat. hiſtor. & noxae Cap. XIII. pag. 206. (*c*) Philoſoph. Tranſact. Abridg'd. Tom. 3. pag. 126. 127. (*d*) Mémoires de Mathém. & Phyſiqu. préſentés à l'Acad. des ſcienc. &c. Tom. I. pag. 478-530. & Conſidérations ſur les corps organiſés pag. 202. &c.
(*e*) In Syſtemate Naturae: obſervat. in regn. animali. (*f*) De Morbo Nigro, ſcirrhis, &c. pag. 31. Van Doeveren diſſert. de vermib. inteſtin. pag. 33. (*g*) Sur les maladies par les variat. de l'air pag. 444.
(*h*) Philoſoph. Tranſact. Abridg'd. Tom. 3. pag. 123.

suspicio nasci potest, hoc modo taeniam in corpus humanum venire posse.

Verum quidem est, coctione, assatione, aliisque artibus culinariis; cibos sic mutari, ut non facile manere possit ovorum insectorum integritas, si per hanc viam in corpus venirent. Quaedam tamen observata docere videntur, vermem latum ferre posse insignem caloris gradum, vita superstite. Propriis oculis vidit *Illustr. Archiater Roseen* (i), una cum aliis septem testibus, inter pisces coctos mensae illatos, fuisse unum, qui taeniam adhuc viventem, & se moventem, continebat. Taenias illas in piscibus vivis frequenter satis vidi; sed inveni illas extra intestina in abdominis cavo viventes, per viginti quatuor horas & ultra in aqua servavi, & motum manifestum toto hoc tempore observavi; de qua re & videri potest *Andry* (*); qui notat, multos habuisse hos vermes pro lactibus piscium, & manducasse. Observavit *Coulet* (k) ascarides, quos non differre a cucurbitinis aliorum auctorum voluit, illico frigescere, simulatque ex recto exiverunt, & molestissimum frigoris sensum excitare in cute externa, ubi haerent: simul vidit, in aëre frigido mori cito. Testatur, quod aquam fervidam ferant facile; imo *duos ascarides in brodium carnis vitulini fervidum immittebat, illudque in eodem caloris gradu, mediante igne mediocri, in balneo Mariae, per duodecim horas continebat, & tum illos aeque vividos, agiles, ac sanos, inveniebat, atque erant, dum primo ex intestinis deciderent*. Ex quibus concludi potest, vermes hos, absque destructione, intensum satis calorem ferre posse; & hinc nascitur major probabilitas, quod ipsi hi vermes, vel illorum ova, una cum cibis in corpus humanum venire possint.

Caeterum, antequam materiam hanc de verme lato dimittam, operae pretium duxi, recensere miram observationem, quae *Couleti* opinioni multum favere videtur. *Celeberrimus Koenig* (l) vivum vermem cucurbitinum manus calidae dorso imposuit, cui una vel altera guttula lactis inspersa erat, viditque vermem transversim prorepere; & tuberculum illud, sive papillula, quae in latere corporis haeret; de qua ante dictum fuit in verme lato, & quae vix amplitudinem habet puncti lacrymalis in homine, coepit intumescere, &, extra verso rotundo labio, decuplo amplius fieri: armato autem lente convexa oculo vidit, ex hac dilatata bucca emergere proboscidem quasi, lineam cum quarta parte longam, in extremitate fuscam, & illam versus lactis guttulam dirigi. Dum autem altiori voce compellaret praesentem *Herrenschwandium* [aptissimum certe in similibus testem) monens, se rem nunquam visam observare, respondit ille, se simili spectaculo frui. Subito tamen vermis proboscidem illam retraxit, sive ob frigus aëris, sive a fortiore vocis

(i) Des Schwedischen Akadem. abhandl. 22. stuck pag. 161. (*) De la génerat. des vers pag. 53. & seq. (k) De Ascarid. & lumbrico lato pag. 30. 31. (l) Act. Helvetic. Volum. I. pag. 28.

vocis emiſſione, perculſus fuerit. Haec obſervatio docet, ſtigmata illa, ſive papillulas, oris officio fungi; cumque in vermis lati articulis ſingulis ſimilia deprehendantur, juſta naſcitur ſuſpicio, quod & in illo idem praeſtent officium. Sed poſtea addit (*m*), quod doctiſſimo & expertiſſimo viro *Ernſtio*, qui diſſertationem de *Taenia ſecunda Plateri* ſcripſerat, communicaverit quaedam experimenta, *ex quibus conſtitit, quod hi vermes, cum ſe jungunt, ita connectantur, ut canales communes toti ſeriei connexorum vermium, tunc diſponantur eo modo, uti, ſi liquor aliquis coloratus, per oſculum ſaepe dictum injiciatur, per ſiphonem ei oſculo aptum, is per omnem ambitum vermis, parallelogrammum referentis, in determinato canale ſatis amplo decurrat, & eo loco utrinque, ubi iſti vermes conjuncti ſunt, in vicinum vermem, & ſimili ratione in propinquum tranſeat, ut taenia marginibus egregie a colorato liquore pictis exurgat, qui liquor aliquando ex ore, in illa ſerie decimi vermis, rurſus efflueret*. Sic certe hi vermes & ſoli vivere poſſent; &, dum uniti ſunt, non ſibi ſolis, ſed & aliis, dant alimentum, & viciſſim ab iis accipiunt. Unde etiam mirum non eſt, ab eodem homine, & ſingulos, & concatenatos, jam in vermem latum mutatos, expelli.

Certe mirae obſervationes *Trembley* docent, quod polypus, ex matre tanquam ramus ex trunco prodiens, non tantum a matre alatur, ſed & matrem alat. Felicitas noſtri ſaeculi eſt, quod multa jam cognoſcamus vera, quae antea nequidem veroſimilia credi potuiſſent. Plura adhuc a tot & tantorum Virorum induſtria ſperare licet, qui difficultates, quae adhuc ſuperſunt, elucidabunt.

Aſcarides. Hos definivit *Galenus* (*n*), quod ſint *tenues quidam lumbrici, in parte praecipue inferiori craſſi inteſtini procreati*. Sunt autem teretis figurae, parvi admodum, utrinque mucronati; ingenti numero finem inteſtini recti obſident quandoque, & cum faecibus alvinis excernuntur. Admodum autem irrequieti ſunt, & vivaciſſimi; unde nomen videntur adepti fuiſſe. Ἀσκαρίζειν enim idem, quod Σκαρίζειν, ſignificat (vide *Foeſii Oeconomiam*); nempe ſaltare, ſalire, palpitare, moveri; unde & irrequietus foetus maturi in utero motus eodem nomine vocatur [*o*]. Omnes fere, qui aſcaridum mentionem fecerunt, tenues & exiguos illos eſſe notant. *Quoad figuram, colorem, magnitudinem, habent maximam convenientiam cum illis vermibus, quos in caſeo videmus admodum frequenter*. Unde multi crediderunt, inde ortum ducere [*p*]. Antea ad §. 1359. dictum fuit, hominem quemdam aſcaridum moleſtias illico ſenſiſſe, poſtquam caſeum album comederat. Toto tamen coelo differre cre-

(*m*) Act. Helvetic. Volum. I. pag. 30. 31. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 122. riſm. 37. ſect. 5. Ibidem pag. 217.

(*n*) Comment. in Aphor. 26.

(*o*) Galen. Comment. in Aphoriſm. 37. ſect. 5. Ibidem pag. 217.

(*p*) Van Doeveren de verm. inteſtin. pag. 10.

creduntur ab ascaridibus vermiculi in caseo reperti; quia nempe hi metamorphosin subeunt; non tamen videtur repugnare, casei vermiculos pariter admodum vivaces, dum vivi deglutiuntur, ad anum delatos, molestum pruritum excitare posse, aeque ac ascarides; qui cum teretium vermium, de quibus ante dictum fuit, figuram referant, sed mole longe minores sint; hinc suspicio nata fuit, an forte essent teretium vermium foetus. De hac re tamen, quantum novi, nil adhuc certi constat. Vermes teretes dicti, uti antea monitum fuit, calami scriptorii crassitiem habent plerumque, quandoque & superant; sed inventi fuerunt in hominum, & animalium, corpore vermes similis figurae, tenues admodum. In tribus equis dissectis plus quam sexaginta vermiculos albos, subtilissimos, & teretes, invenit *Vandellius* celebris Medicus [q]. Libere perreptabant totam abdominis cavitatem, & maxime prope hepar inveniebantur. Horum vermiculorum longitudo tres vel quatuor pollices, crassities mediam lineam Parisiensem, aequabat. Reliqua descriptio satis videtur respondere teretibus vermibus. Postea ab equorum lanionibus intellexit, in omnibus equis hujusmodi vermiculos minori aut majori quantitate extra intestina morari.

Si ascarides teretium vermium foetus fuerint, anne potuerint se aliquando insinuare inter tunicas ventriculi ac intestinorum, & ibi crescere in majorem molem? Tanquam dubium propono, quia quaedam observata tale quid utcumque suadere videntur. *Damianus Sinopeus* [r] in cadavere invenit ventriculum flaccidum, tumidulum, sideratum, *duobus lumbricis vivis inter tunicas ejus haerentibus, altero circa fundum, altero in parte superiori: quisque spithamam erat longus, ac uterque recta extensus juxta longitudinem ventriculi, nisi quod in medio parum deorsum flexus, ac rursus elevatus. Neuter autem, vel forinsecus, vel intrinsecus, apparebat, neque loculo suo moveri poterat, absque incisione parietum; quamvis superiorem, priusquam parietes incidi, leviter palpando susque deque adegerim, quo forte, illo moto, observare possem foramen, per quod eo penetrasse credebam, ingruente morte; sed nec ita, nec aliter, lustrando superficiem, cum exteriorem, tum maxime interiorem, ullum foramen animadverti. Intervallum tunicarum, in quo quisque lumbricorum haerebat, seu loculus cujusque, pure semiplenus, laxe respondebat figurae & magnitudini hospitis sui, nullo cuniculo ultra porrecto.*

Ex quibus conclusit egregius ille Medicus, lumbricos illos diutius inter ventriculi tunicas latuisse.

Inter tunicas intestinorum latentes vermes teretes vidit *Störck* (s) in foemina viginti & quinque annorum, quae post usum remedii anthelmin-

(q) Domin. Vandellii Dissertat. tres pag. 21. (r) Pareg. Medic. pag. 62.
(s) Ann. Medic. secund. pag. 228.

mintici sursum & deorsum innumeros lumbricos excrevit, nec tamen signa vermium in intestinis latitantium evanuerunt, & tabe periit: *In cadavere intestina, variis in partibus penitus arrosa, inflammata, corrupta, & microscopio infinita oblonga insecta, visa sunt. Intra ipsam substantiam intestini jejuni (intra membranas nimirum,) latuerunt tres lumbrici, quorum quilibet longitudine quatuor pollices superavit.*

Videtur *Coulet*, manifeste voluisse, illos vermes, quos alii auctores cucurbitinos dixerunt; vocandos esse ascarides. Patebit hoc evidenter, si *Couleti* [t] figurae conferantur cum figuris, quae apud *Andry* (u) habentur. Ascarides vero Graecorum, qui breves & rotundi dicuntur, noluit esse aliud vermium genus; dicit enim: *Eos nonnisi Ascaridum nostrorum partum juniorem pronunciare, minime dubito* (w). Videtur autem hoc assertum nullibi probare; quod nempe minores & rotundi illi vermiculi mutarentur, dum adolescerent, in cucurbutinos vocatos aliis auctoribus.

Caeterum illa, quae Veteres de ascaridibus dixerunt, hodie etiam observantur. *Hippocrates* (x) notat, ascarides vesperi imprimis molestos esse: idem saepius observavi. *Celeberrimus Bianchi* [y] narrat de amico suo, quod quotidie ab hora nona vespertina ad decimam per plures annos molestam adeo titillationem sentiret ab ascaridibus, ut nullis negotiis vacare posset illo tempore. Reliquo tempore ab his molestiis omnino liber erat. Contingebat autem *id constantissime per omnes tempestates anni, omnesque status affecti.* Monuit *Galenus* (z), ascarides vehementiora remedia poscere, ut expellantur: *Bianchi* (a) fatetur, *verminosam hanc familiam a quocumque remedio indomabilem* fuisse. Scripserat *Hippocrates*, quarto de morbis libro, in muliebri sinu, pudendoque gigni ascarides; ut *Hollerius* (b) monet; dein addit: *Et nos scimus, e meatibus urinariis cum urina exclusos.*

Postquam sic recensita fuerunt praecipua, quae de triplici hac vermium humanorum specie habentur cognita, sequitur, ut agatur de variis noxis, quae ab iisdem in corpore humano producuntur; ex quibus cognitis simul eruuntur signa diagnostica, quae vermium in corpore praesentiam docent.

§. 1364. Efficiunt irritatione nauseas, vomitus, alvi fluores, animi deliquia, pulsus exiles, deficientes, intermittentes, pruritus narium, insultus epilepticos.

Quaenam mala metuenda sint a vermibus diversa corporis loca occupan-

(t) De Ascarid. & Lumbrico lato. post Praefationem.
(u) De la générat. des vers pag. 224. (w) Coulet Ibid. pag. 5.
(x) Epidem. Lib. 2. sect. 1. text. 3. Charter. Tom. IX. pag. 113.
(y) Histor. Hepat. Tom. I. part. 2. cap. 7. pag. 166.
(z) Method. Medend. Lib. XIV. in fine. Charter. Tom. X. pag. 343.
(a) In loco modo citato. (b) In Coac. Hippocr. Comment. pag. 262.

pantibus, antea dictum fuit: possunt enim turbare omnes functiones partium, in quibus nidulantur. Verum hoc loco agitur praecipue de illis, quae vermes, in ventriculo & intestinis dum haerent, producere solent.

Nauseas, vomitus. Ubi §. 652. de nausea & vomitu agebatur, probatum fuit, causam proximam nauseae & vomitus esse convulsionem fibrarum muscularium faucium, oesophagi, stomachi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominalium: pro remota autem causa statuebatur omne illud, quod irritando fibras descriptas, vel facile convellenda viscera, stimulat. Si plumula in faucibus mota, si iners gluten in ventriculo partim fluctuans, partim ejus lateribus haerens, nauseam & vomitum facere possint (vide §. 71.), multo magis hoc fiet, dum vermes per ventriculum & intestina repunt, vel haec vellicant. Unde *Hippocrates* [c] dixit: *Quaecumque autem, dum jejunae sunt, subbiliosa vomunt per multos dies, quum neque uterum gestent, neque febricitent, eas interrogare oportet, an lumbricos rotundos simul vomant; si enim hoc non confitentur, praedicendum est, ipsis futurum esse. Fit autem hic morbus maxime quidem mulieribus; deinde vero etiam virginibus; aliis autem hominibus minus.* Vermes enim teretes mobiles sunt satis, & quaquaversum repunt, versus loca, ubi alimentum invenire solebant: vermis latus minus mobilis est; & hinc saepe per plures annos in corpore hospitatur absque multa molestia.

Ob eandem rationem haud difficulter intelligitur, cur vermibus laborantes illico tumeant post pastum; dum nempe agmen vermium versus superiora repit. Ubi enim §.646. & sequentibus de *Ructibus* & *Flatibus* agebatur, constitit, illos nasci ab elastica materia, quae nunc coërcetur, contractis ventriculo & intestinis, nunc vero, laxato claustro coërcente, exploditur cum sono & impetu.

Verum, ab aëre deglutito cum cibis & potibus, praesto est elastica talis materies, cujus copia augetur, dum per ciborum digestionem magis extricatur & separatur aër ab ingestis: causam irritantem in contractiones intestina praebet vermium motus, & vellicatio. Unde subitus abdominis tumor post pastum inter signa vermium in intestinis latentium numerari solet.

Alvi fluores. Antea ad §. 719. & sequentes, dum de *Diarrhoea Febrili* agebatur, dictum fuit, praeter stimulum irritantem, pro causa haberi vires in intestina expellentes validas, dum simul in ipsis intestinis contrahentes vires debiles, vel in vasis absorbentibus intestinorum impedimenta sunt, ne admittant.

Sed vermes, rependo, & vellicando, agunt instar stimuli, & videmus, nauseantibus os liquidis impleri: simul vermes turbant naturalem motum peristalticum, qui resorptionem liquidi in cavo intestinorum con-

(c) Prediction. lib. 2. cap. 14. Charter. Tom. VIII. pag. 824.

contenti adeo promovet. Insuper pituita, vermium nidus, de quo §. 1369. dicetur, impedire potest facilem humorum resorptionem, obstruendo venarum in intestina hiantium oscula. Accedit, quod, si numerosa vermium cohors adsit, plures ex illis moriantur, mortui putrescant in intestinis, sicque nova fluoris alvi causa nascatur.

Animi deliquia. Dum vermis, in cavo pericardii haerens, cor irritabat, mirum non erat, frequentia adfuisse animi deliquia; sed, ventriculo turbato, cordis motum turbari, antea pluribus demonstratum fuit; imprimis §. 700. & sequentibus, ubi de *Delirio Febrili* agebatur. Ob hanc causam ventriculi superius orificium καρδίαν vocarunt veteres Medici, quia tantum in cordis actionem habet imperium. Multis agit *Galenus* (*d*) de ventriculo & cardia, concluditque: *Nec mirandum, si ejus dolores, tum animi deliquia, tum virium lapsus, comitentur. Quum enim digiti offensione videantur aliqui animi deliquio laborare, mirum profecto non est, affecto stomacho id accidere; quum & ob eximium sensum, & ob situs vicinitatem, duo principia promtius in consensum adsciscere possit.* Alio in loco (*e*), de eadem re agens, plurima recenset symptomata, quae cardiam male affectam sequuntur; dein addit: *Atqui horum symptomatum vix ullum crederes a ventriculi ore procedere, quemadmodum nec syncopas quoque, nisi crebro ita evenire videretur.* Si jam cogitemus, ventriculum & intestina non tantum irritari ac vellicari a vermibus, sed quandoque perterebrari, syncope etiam lethalis sequi poterit. *Sed & doloris vehementia vires prosternit; nimirum si repente, vel morsus incidat, vel tormina, vel colicus affectus, vel ileos* (*f*).

Pulsus exiles, deficientes, intermittentes. Tales pulsus enim solent praecedere animi deliquia, & designant, vires vitales labascere: ratio modo dicta fuit.

Pruritus narium. Membrana, quae nares internas investit, pituitaria dicta, videtur continuari per pharyngem, oesophagum, & forte ulterius: omnia enim haec loca madent muco ab arteriis secreto, similisque ventriculi & intestinorum superficiem inungit ac lubricat. Vasorum artificiosa repletio per materiam ceraceam abunde docet, diversum apparatum esse in naribus, oesophago, ventriculo, & intestinis; nec mirum, cum adeo diversae sint functiones harum partium. Verum videtur esse membranae continuatio in his partibus, ex qua, praeter alios usus, mollis mucus secernitur. Dum ergo vermes in intestinis vel ventriculo repunt, non adeo mirum est, si & nares leviter irritentur, per quas nervi distribuuntur numerosi, & adeo sensiles, ut afficiantur a minimis rerum odoratarum effluviis, quae nullis

(*d*) De Symptom. caus. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 60.

(*e*) De Locis affect. Lib. V. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492.

(*f*) Galen. Method. Medend. ad Glauc. Lib. I. c. 15. Charter. Tom. X. p. 360.

aliis ſenſibus percipi poſſunt. Certum eſt, conſtanti obſervatione, etiam vulgo notiſſima, verminoſos infantes naſum perpetuo fricare.

Inſultus Epilepticos. Hoc jam notatum fuit ad §. 1075. n.4.; & numeroſae obſervationes confirmant, vermes ſatis frequenter dediſſe *Epilepſiae*, diriſque convulſionibus cauſam. Verum & *Catalepſis*, in quo mirabili morbo, uno quaſi momento, totum ſenſorium commune immobile fit, omne mentis imperium in corpus ceſſat, omnia manent in eodem ſtatu, in quo erant illo temporis momento, dum morbus invadit; ille, inquam, morbus a vermibus productus fuit. Videatur mirabilis ille caſus, cujus oculatus teſtis fui; qui ad §. 1040. deſcriptus habetur. Vidi moleſtiſſimam vertiginem illico ſanatam, per vomitum excuſſis vermibus: mane jejunum hominem praecipue infeſtabat vertigo; minuebatur poſt ſumptum jentaculum. Vermis latus teretibus vermibus minus mobilis eſt; & tamen de illo *Hippocrates* (g) monuit ſequentia: *Ubi homo jejunus fuerit, alias atque alias ad hepar fertur impetu, & dolorem excitat. Interdum autem, ubi ad hepar irrumpit, ſputa ad os affluunt; interdum vero minime. Nonnullis quoque, ubi ad hepar vehementer proruperit, vocis defectionem inducit, & ex ore ſputa admodum multa fluunt, quae paulo poſt ſiſtuntur, ſubindeque tormina multa in ventre excitantur. Quandoque etiam ad dorſum dolor incidit; illuc enim etiam decumbit*. Vermes, teretes imprimis, dum deficit in inteſtinis pabulum, verſus duodenum prorepunt, quod ſub hepate ponitur; & ideo videtur *Hippocrates* dixiſſe, quod in jejunis vermes ad hepar ferantur. Vidi in tyrone artis chirurgicae, miti febre continua decumbente, quae jam ſtatum praetergreſſa manifeſte declinabat, ſubito acceſſiſſe aphoniam cum involuntaria faecum alvinarum excretione. Mirabar hoc imprimis, cum in toto morbi decurſu nullum ſignum affecti cerebri adfuiſſet, nec ullam rationem invenirem cogitandi de metaſtaſi materiae morboſae in caput. Paulo poſt evomuit vermem teretem vivum, & illico omnia haec mala evanuerunt, morbuſque reliquum decurſum abſolvit feliciter & brevi.

Ancilla, triginta trium annorum, ſubitis & validiſſimis abdominis doloribus, praecipue circa ventriculum, obnoxia, convellebatur fortiter, nec ullum verbum proferre poterat, licet mente & ſenſibus valeret: ſequebatur tetanus univerſalis, cum palpitatione cordis; mens conſtabat; dolores ventriculi horrendi manebant; & tertia die periit. Cum peſſima & anomala ſymptomata veneni dati ſuſpicionem facerent, apertum fuit cadaver; & in inteſtino duodeno, atque in cardia, ſive ſiniſtro ventriculi orificio, inventi fuerunt numeroſi vermes teretes, magni, quorum quidam quindecim & ſedecim pollices longi erant. Cardia autem ſanguinolenta & eroſa inveniebatur (h).

Sed

(g) De Morbis Lib. IV. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 614.
(h) Heiſters Wahrnelamungen N. 372. pag. 614. 615.

Sed & molesta tussis aliquando a vermibus excitatur. Docet *Diemerbroeck* (*i*), quandoque vermes in pulmonibus repertos fuisse; & testatur, *se vidisse vivum vermem, magnitudine & forma bombycem majusculum referentem, sed subrubrum, cum valida tussi, a muliere quadam excussum.* In aspera arteria ciconiae *Wepferus* (*k*) *invenit plurimos vermes, ascaridibus similes; sed crassiores & longiores circa asperae arteriae primam divaricationem; & in bronchiis vicinis in glomerem coacti erant.* Mirum minime est, tussim fieri a vermibus in pulmone nidulantibus; sed videtur etiam tussis excitari posse a vermibus, qui in ventriculo & intestinis haerent.

Antea ad §. 1345. notatum fuit, tussim natam fuisse ab attactu intestini coli, cujus abscissi extremum in abdomine vulnerati olim militis prominebat. Certe *Aëtius* [*l*] inter signa vermium in intestinis latentium numerat *tussiculas tenuissimas, ac frequenter irritantes, quum tamen nihil rejiciatur.* Eruditissimus *Freind* (*m*), licet crederet, tussim inter vermium symptomata non numerari ab antiquis Medicis, tamen testatur, recentiorum numerosa observata, & propriam experientiam, evincere, in pueris praecipue, qui vermibus laborant, tussim esse symptoma frequentissimum.

Facile patet, ingentem symptomatum varietatem obtinere posse, prout vermes has illasve partes irritant, aut rodunt; neque tantum ex ipsa laesione partium sola, verum etiam quatenus inde aliae partes dissitae in suis functionibus turbari possunt; uti ex dictis patet.

In *Coacis Praenotionibus* [*n*] leguntur sequentia: *In Lientericis cum animalculis* (μετὰ θηρίων), *dolores tormine soluti partes circa articulos tumefaciunt: ex talibus squamulae rubicundae, pustulosae: exsudantes hi velut flagris caesi rubefiunt.* Verum quidem est, τὰ Θηρία pro feris & malignis ulceribus haberi apud *Hippocratem*, & lienteriam saepe sequi post longas dysenterias, in quibus intestina ulcerata sunt; sed & plurimis in locis τὰ Θηρία intestinorum vermes significant; quod credo in hoc textu obtinere; quia in oenopola quodam, vermibus laborante, totam horum syptomatum seriem, eodem ordine, ut hic recensentur, vidi: quam maxime mirabar in hoc homine, postquam sudaverat, totum corpus vibicibus rubris obsideri, ac si virgis caesus fuisset. Caeterum bidui spatio hi vibices disparuerunt; & a morbo suo post aliquod tempus integre curatus fuit.

§. 1365. Efficiunt consumtione chyli esuriem, pallorem, debilitatem, alvum adstrictam, inde tumorem abdominis, ructus, borborygmos.

Vermes, uti ex ante dictis constat, quandoque ingenti numero adsunt

(*i*) Anatom. lib. 2. cap. 13. pag. 306. (*k*) Cicut. aquat. histor. & noxae cap. 19. pag. 236. (*l*) Sermon. 9. Cap. 39. pag. 171. (*m*) Histor. of Phys. tom. 2. pag. 100. (*n*) N. 467. Charter. Tom. VIII. pag. 879.

sunt in intestinis & ventriculo: taenia immanem quandoque longitudinem habuisse observata fuit. Nutrimento hi indigent, ut sustineantur & crescant; quod videntur invenire in locis corporis, ubi habitant. In renibus inventi fuerunt vermes, qui totam illorum substantiam consumserant; in hepate nidulabatur vermis, qui illud viscus eroserat (o), viginti pollices longus, & diametro pollicem aequans, ruber, sanguine plenus, saturae hirudinis instar. Senserat misera aegra vivi animalis motum; summos dolores cum manifesto rosionis sensu querebatur; praedixerat Medicis & adstantibus saepius, vivum animal viscera discerpere. Tales vermes chylo non nutriri, certum est.

Sed vermes intestinorum undique chylo alluuntur; albi coloris sunt; si aquae vel & spirituoso liquido immittantur, illud lacteo colore turbidum reddunt; non semper vellicant intestina; ita ut saepe per plures annos haereant in corpore, imprimis vermis latus, absque magna molestia. Unde patet, quod non ex substantia ipsa ventriculi & intestinorum hauriant nutrimentum; sed ex illis, quae horum viscerum cavo continentur; inter quae certe chylus blandus nutriendis his animalibus aptissimus videtur. Dubitavit de hac re *van Doeveren* (p), an non, praeter chylum, etiam sanguinem haurirent vermes. Meminit taeniae, quam amicus expelli vidit, *cujus osculis singulis guttula sanguinis effluebat*. Confirmari hoc credidit observatione vermis excreti [q]; qui totus sanguine plenus erat; quem vermem latum credidit. Verum si examinetur figura hujus vermis, icone expressa, omnino differt a verme lato; sed potius videtur similis illi, qui hepar eroserat, cujus statim mentionem feci.

Omnia haec modo dicta si considerentur, videtur admodum verosimile, quod vermes intestinorum chylo nutriantur: neque videntur argumenta clarorum virorum (r), qui contrariam opinionem tuentur, omni exceptione majora esse.

Opponi forte posset *Couleti* [s] observatio. Vidit enim *Ascarides* ipsi vocatos vermes, simul ac ano exiverunt, emittere substantiam quandam albissimam sub forma liquoris; quod optime apparet, si *Ascaris* in aquam, aliumve liquorem, demittatur; *tunc enim visibiliter exit a partis anterioris extremitate media, eodem fere modo ac fumus e camino, vel vapor tenuis ex angustiore parte Infundibuli inversi, prodire consuevit* &c. Post aliquod temporis spatium, illud album petit fundum, sub specie pulveris tenuissimi, atque albissimi.

Albus ille liquor, qui instar guttae lactis conspicitur, brevissimo tem-

(o) Medic. Observat. and Inquir. vol. I. N. IX. pag. 67. & seq. (p) Differtat. de verm. intestin. pag. 48. (q) Medic. Essays and observat. vol. 2. n. 26. pag. 333. & seq. (r) Essais sur l'educat. medic. des Enfans tom. 2. pag. 37. &c. (s) De Ascarid. & Lumbr. lato Cap. 8. pag. 19. & seq.

tempore totus exſiccatur, & refert cretam, aqua gummata ſolutam, ac ſiccatam, ſimulque tenaciter haeret obviis corporibus: ſed liquor ille, ſive fluidus adhuc, ſive exſiccatus, fuerit, intenſiſſimae ſalſedinis ſaporem linguae imprimit. Unde ſequi videtur, quod ille liquor a blando chylo diverſus omnino ſit.

Verum conſiderari debet, chylum inteſtinorum, ſi vermibus alimentum det, ulterius adhuc elaborandum eſſe in vermium corpore, antequam illum nutrire poſſit; & tunc longe alias dotes acquirit, ac prius habebat: hinc ſalſus ille, albus, cito exſiccandus, humor, quem eructat aſcaris, non eſt chylus, ſed ex chylo in vermis corpore elaboratus liquor.

Si ergo, uti admodum credibile videtur, vermes chylo alantur, defraudatur nutrimenti parte corpus, dum vermes illud conſumunt; hinc perpetua alimenti neceſſitas adeſt, & vermibus laborantes magis eſuriunt. Inſatiabilem ſic famem obſervavit, quam *Bulimum* vocant Medici, *Alexander Trallianus* (*t*) in homine, cui vermis in ſtomacho haerebat. Quandoque famem acerrimam illico nauſea ſequitur, motis nempe vermibus poſt cibum ingeſtum, uti aliquoties in verminoſis obſervavi.

Pallorem, debilitatem. Cum ex bono chylo per actionem vaſorum & viſcerum ſanguis confici debeat, a quo reliqui humores ſubtiliores debent ſecerni, patet ſponte, ob ſolam copiam chyli minutam, minui debere & ſanguinem rubrum; unde pallor, quem, a tali cauſa natum, ſemper debilitas comitatur.

Alvum adſtrictam &c. Praecedenti paragrapho dictum fuit, vermes irritando alvi fluores quandoque producere. Verum ubi morbus adultior eſt, & vermium copia aucta, tunc omne fluidius ex contentis inteſtinorum vermes conſumunt, craſſum manet, &, ob turbatum motum periſtalticum, non propellitur expedite anum verſus; hinc inteſtina impleta dilatantur; vis contractilis illorum minuitur; & ideo magis magisque abdomen turget, ut in verminoſis pueris quotidiana obſervatio docet.

Ructus & borborygmi. Videantur illa, quae ad §. 648. de his dicta fuerunt: cauſa enim ſpaſmos inteſtinorum producens adeſt; irritatio nempe a vermibus facta, & major acrimonia materiae retentae; ſed & ſimul a putredine retentorum producitur copia elaſticae materiae; adeoque ructuum, flatuum, borborygmorum, cauſa completa adeſt in verminoſis.

§. 1366. EFficiunt ſaepe perforationem ipſorum inteſtinorum.

Fuerunt clari in arte Viri, qui dubitaverunt, an unquam vermes inteſtina perforare poſſent. Nondum enim a naturalis hiſtoriae auctoribus deſcripta fuerunt talia in vermibus humanis organa, quibus poſſent perfo-

(*t*) Lib. VII. cap. 4. pag. 324.

forare & erodere inteſtina. Negari non poteſt, inventos fuiſſe in cavo abdomine vermes, & adfuiſſe ſimul inteſtinorum perforationem. Malebant tamen credere, ſolutionem illam continui, in tubo inteſtinali poſt mortem deprehenſam, eſſe effectum gangraenae, quae dum in tabum putridum diffluit, vel ſeparatur per ſuppurationem natam a vivis partibus vicinis, neceſſario viam facit, per quam vermes in cavum abdominis venire poſſunt [u]. Vix dubium eſt, quin hoc quandoque contingat. Sed numeroſa & fidelia obſervata docuerunt, vermes ſibi ipſis viam paraſſe, perforando inteſtina.

Acerbiſſimus ille caſus, cujus §. 1364. memini, de adulta virgine quae poſt enormes dolores tetano correpta periit, hoc docet evidenter. In ventriculo enim numeroſi vermes teretes inventi fuerunt, & cardia erat ſanguinolenta ac eroſa.

Dolores moleſtiſſimi, qui toties in verminoſis obſervantur, idem ſuadent; & ideo ab *Hippocrate* inter ſigna diagnoſtica numerantur, quae vermium praeſentiam in corpore humano docent: *Oris ventriculi dolores cum tormine, ventris animalcula* (θηρία) *erumpere faciunt*. Aperuit *Heiſterus* cadaver pueri ſeptennis, qui ab aliquo tempore moleſtos dolores abdominis paſſus fuerat, &, licet optimo gauderet appetitu, tamen ſenſim toroſitate corporis imminuta periit. In abdomine aliquot uncias aquae flavae invenit, quibus ſpongia abſorptis in conſpectum veniebant plures vermes teretes; &, licet cadaver ſequente poſt mortem die apertum fuerit, unicum inter illos invenit vivum. Inteſtina tenuia foraminulenta erant, & plures adhuc continebant vermes, ſed omnes mortuos. Nullam gangraenae mentionem fecit; ſed invenit in quodam loco inteſtinorum tenuium tumorem rubrum, durum, qui patula aliquot foramina habebat; per quae vermes inteſtinorum in cavum abdominis prorepſiſſe credebat (w). Eadem haec obſervatio, latina lingua ſcripta, alibi legitur [x].

Foeminae, torminibus, vomitu, & ſtricta alvo, laboranti per quinque dies, varia adhibebantur, abſque multo fructu: frequenti uſu clyſmatum emollientium alvus evacuabatur, cum aliquo levamine torminum ventris; ſed manebat vomitus. Octavo die evomuit vermem teretem, qui pollicem longitudine aequabat. Inde levamen circa ventriculum ſenſit; ſed manebant tormina, licet leniora.

Monebat, tumorem adeſſe in inguine dextro jam per octodecim menſes, inſtar ovi gallinacei minoris, qui tumor nunquam hactenus doluerat, ſed cedebat preſſioni manus. Hernioſum tumorem ſuſpicabatur peritus Chirurgus *Douglas* (y), illumque ex arte tractabat per triduum, cum

(u) Brouzet ſur l'educ. medic. dens Enfans tom. 2. pag. 38. (w) Heiſters Wahrnehm. N. 515. pag. 869. (x) Act. Phyſ. Med. Volum. 1. obſerv. 172. pag. 391. (y) Med. Eſsays and obſervat. Tom. I. n. XIX. pag. 223.

cum aliquo aegrae levamine. Quarto die dolor multum augebatur in tumore, cum sensu pulsationis; tunc primo permisit Chirurgo, ut oculis lustraret malum, quod hactenus sollicite texerat. Invenit tumorem inflammatorium largum, in suppurationem tendentem, absque ulla intumescentia glandularum inguinalium: applicato cataplasmate suppuratorio per biduum, ruptorio communi decima quarta morbi die apertus fuit tumor; exiverunt quatuor circiter unciae puris serosi, quod successive in melius mutabatur: sed vigesimo tertio die ex ulcere prodiit vermis teres, simulque recordabatur, biduo post aperturam ulceris similem vermem exivisse; postea adhuc alter prodiit: circa quadragesimum diem ulcus consolidatum fuit: post mensem tamen parva apertura denuo in cicatrice apparuit, per quam tenuior pars excrementorum prodiit. Sed leve hoc incommodum postea facile toleravit.

Satis similem praecedenti affectum tractavit (z) *Celeberrimus Benevoli*; qui omnibus consideratis credidit, intestinum a vermibus perforatum esse; *uti cadaverum incisio docuerat, saepius contigisse* [a]. Ex urethra pueri septennis prodierunt vermes intestinorum saepius, quos pater, dum circa glandem haerebant, solebat extrahere. Semel dum hoc tentaret, ruptus fuit vermis, & residuum, in urethra haerens, impedivit urinae excretionem; tabescente tamen brevi verme, ut praedixerat celeberrimus ille Vir, urina libere prodiit. Mortuo puero, in vesica inventi fuerunt duo calculi. Sed collum vesicae oblique perforatum erat; quae perforatio respondebat simili foramini in intestino recto: patebat ergo sic via, per quam vermes ex intestino in urethram venire poterant. Dubium tamen manet [ut nil dissimulem], an erodendo vermes viam sibi paraverint. *Alghisi* enim, inter lithotomos sui temporis adeo celebris, credebat, forte post toleratas variolas, abscessu hic nato, erodi potuisse intestinum rectum, & collum vesicae; tamen in historia morbi non memoratur, quod constet, talem abscessum in his locis adfuisse [b].

Tulpius [c] observavit, ex ulcere inguinali mulieris erupisse lumbricum vivum; & licet Chirurgus inde metueret immedicabile intestinorum ulcus, tamen brevi curata fuit.

Egregius vir *Jacquin*, dum in America degebat, ut colligeret specimina rerum naturalium, quae ingentem thesaurum *Augustissimi Imperatoris* augent, & ornant, scripsit mihi, incolas, vermibus frequentissime laborantes, saepius perire, eroso a vermibus ventriculo. Fidem & diligentiam hujus viri nemo facile in dubium vocabit: luculentum enim testimonium dat splendidum opus Botanicum, quod hoc anno in lucem prodiit.

Credo haec sufficere, ut probetur, perforationem intestinorum a vermibus metuendam esse.

(z) Dissert. e Osservaz. n. XVII. pag. 145. & seq. (a) Ibid. pag. 149. (b) Dissert. e Osservaz. VIII. pag. 109. & seq. (c) Lib. 3. Observat. 12. pag. 199.

§. 1367. UNde & toties lethales reperti sunt.

Verum quidem est, quod *Hippocrates* [d], de verme lato agens, dixerit sequentia: *Qui hunc vermem habet, ei toto quidem tempore nihil valde metuendum accidit; quum vero debilis extiterit, aegre reficitur. Vermis enim eorum, quae ventriculum ingrediuntur, partem aliquam assumit. Si igitur, ut convenit, curatus fuerit, convalescit; si vero non curetur, sua sponte non exit; mortem tamen non infert; sed una consenescit.* Negari nequit, vermem latum per multos annos quandoque hospitari in corpore, absque periculosis malis; sed non absque molestia semper. Verum illa, quae hactenus dicta fuerunt de vermibus, satis probant, saepius mortem his imputandam esse; sive lentam, dum miseri infantes ob nutrimenti defectum, tumente abdomine, vero marasmo pereunt; sive subitam, dum diris convulsionibus necantur. Plures observationes enarratae fuerunt, quae hanc veritatem docent.

§. 1368. COgnoscuntur ab aetate, victu, temperie, effectibus, (1364. 1365. 1366.).

Antequam de curatione vermium dicatur, operae pretium est, considerare illa signa, quae docent, vermes adesse in corpore, ne anthelmintica remedia adhibeantur, dum ab aliis caussis symptomata observata ortum ducunt. Si vermes sursum vel deorsum prodierint, credere possumus, plures adhuc latere in corpore, si eadem symptomata maneant, vel augeantur; & tunc facilis est diagnosis. Verum ubi nulli unquam vermes excreti fuerunt, & tamen vermium suspicio adest, tunc ad omnia sollicite attendendum, ut bona diagnosis haberi possit.

Aetate. Juniores magis infestantur vermibus; & ideo inter morbos infantum vermes recensentur: tamen ex antedictis patuit, reliquas vitae periodos a vermibus non semper immunes esse. Voraces, & in junioribus, & in adultis, saepius inveniuntur verminosi.

Victu. Observavit modo laudatus *Jacquin*, plurimos laborare vermibus, qui fructibus horaeis nondum bene maturis, piscibus, & carnibus salitis, copiose vescebantur; dum reliqui, meliori diaeta utentes, magis immunes forent. Narravit mihi probus ex Franciscanorum familia religiosus, qui per aliquot annos in aula Regis Marocco vixerat, plurimos delectari crudae carnis esu, & vermibus pessime laborare, non sine periculo, nisi singulis mensibus, valido purgante remedio sumto, verminosa haec saburra de corpore expellatur. Pauperum infantes, qui meliori victu carent, & obvia quaeque comedere solent, longe frequentius aliis, ver-

(*d*) De Morb. Lib.IV. Cap. 15. Charter. Tom. VII. pag.614.

vermibus cum tumido abdomine laborant; uti quotidianis observatis constat.

Temperie. Si nempe laxi, pituitosi, fuerint; in quibus omnes corporis functiones languidius exercentur. Videantur illa, quae §. 1360., 1361. circa hanc rem dicta sunt.

Effectibus. Qui paragraphis hic citatis enumerati fuerunt.

Sed & vermium copia quandoque una cum morbis epidemicis observatur. Sic in Budensi obsidione prima morbus epidemicus verminosus grassabatur (*e*). Saepius in morbis castrensibus hoc observatum fuit; uti etiam post largas inundationes. Plurimae observationes, quae hoc confirmant, collectae habentur (*f*). Verno tempore 1763., ruri degens, longe plures rusticorum pueros curandos habui, qui vermibus laborabant, quam aliis annis. Praecesserat tamen hyems acerrima & longa. Autumnali tempore solent ut plurimum vermes magis molesti esse. *Hippocrates* (*g*) dixit: *Autumno maxime lumbrici, & cardialgia*. Idem confirmat *Raulin* (*h*), qui observavit hominem, taenia laborantem, qui per viginti quinque annos singulis autumnis colicis doloribus vexabatur, reliquo autem anni tempore solitis exercitiis vacabat, & appetitu gaudebat integerrimo. Praeter hos dolores colicos autumnales nullum aliud symptoma aderat per quatuordecim annos, nisi quod subinde, circa finem hujus periodi, vermes cucurbitini per anum exirent; qui, non sine ratione, pro signo latentis taeniae haberi solent.

Quaedam adhuc alia signa latentium in corpore vermium apud auctores habentur. Sic *Jacotius* [*i*] monet sequentia: *In pueris autem, cum ex aliis signis, tum familiari illo, deprehenduntur, quod, per somnum concipientes lumbricorum in ventre morsum, masticent musculis masticatoriis imaginata, ut volunt, exprimentibus*.

Alii addiderunt, praeter signa memorata, odorem quemdam peculiarem, qui describi verbis non potest, singultum, terrores in somnis, nasum album cerae instar (*h*), subitas mutationes coloris in facie. *Celeberrimus Alexander Monro* (*l*) addidit adhuc aliud signum: *Diu observavi*, inquit, *in illis hominibus pupillam esse dilatatam, qui vermibus in ventriculo vel intestinis laborant; &, si non pro signo pathognomico, saltem pro syndrome, sive symptomatum concursu, & optima diagnosi, haberi potest*. Phaenomenon autem hoc explicat ex unione paris nervorum octavi cum nervo intercostali. Constat enim, discisso nervo intercostali in cane vivo, oculos obscurari, splendorem amittere, lacrymari, cavos fieri, globum oculi minui, pupillam coarctari. Unde conclusit, nervum interco-

(*e*) Marsigl. Histor. Danub. Tom. VI. pag. 114. (*f*) Van Doeveren dissert. de verm. intestin. pag. 27. (*g*) Epidem. Lib. 2. Text. 3. Charter. Tom. IX. pag. 119. & Lib. 6. Epidem. Text. 14. Ibid. pag. 376. (*h*) Des malad. occas. par les variat. de l'Air pag. 424. &c. (*i*) Holler. in Coac. Hippoc. pag. 594. (*k*) Brouzet Educat. Médicin. des Enfans Tom. 2. pag. 57. (*l*) Nervor. Anat. contract. pag. 39. in notis.

ſtalem dilatationi pupillae ſervire, & ab irritatione nervorum ventriculi ac inteſtinorum actionem ejus augeri.

Notum eſt, in vera & perfecta amauroſi pupillam eſſe dilatatiſſimam, & oculos apparere nitidiſſimos, lucentes quaſi. Scripſerat autem ad me *Jaquin*, dum in America degebat, incolas frequentiſſime vermibus infeſtari; & obſervavit ſigna ſequentia, quae aderant: *Somnolentia, tormina ventris, oculi clari, ſed flaveſcentes, palpebra inferior flaveſcens, vel caeruleſcens, convulſiones ſubito lethales*. Pulchre certe confirmatur ſic *Celeberrimi Monroï* opinio.

Nunquam nocebit plura ſigna colligere, ut tanto certior habeatur diagnoſis. Quandoque enim plura vermium ſymptomata occurrunt, licet nulli adſint. Memorabilem talem caſum recenſet *Celeberrimus Edinburgenſis Profeſſor St. Clair* (m). Puer quatuor annorum ſtomachi dolores patiebatur; narium aderat pruritus, pervigilia, terrores in ſomnis, & tunc ſubito cum ſubſultu evigilabat; poſtea nares perfricabat perpetuo, ſive vigilaret, ſive dormiret; ſequebantur convulſiones, quibus ſexto die periit, incaſſum tentatis pluribus, ſecundum artis praecepta, remediis. Inteſtinis in tota ſua longitudine caute diſſectis, uti & ventriculo aperto, nulli apparuerunt vermes; ſed inveniebantur unciae circiter binae ſubſtantiae viſcidae, gelatinae inſtar, circa jejuni inteſtini principium.

Quandoque obſervatum fuit, expulſis jam vermibus, quaedam adhuc manere ſymptomata, quae vermibus imputari poſſent. Sic toties contingit, epilepſiam a vermibus productam, ſi frequentes jam fuerint & validi paroxyſmi, manere, vermibus ſublatis. Manet tunc in ſenſorio communi, toties & tam valide turbato, character ille epilepticus, qui diu ſopitus ſilet; ſed non tantum a vermibus, verum & ab aliis cauſis proëgumenis, excitari poteſt, & actuoſus reddi: De qua re videantur illa, quae in capitulo de *Epilepſia* habentur. Cum enim, uti poſtea dicetur, in cura validis purgantibus opus ſit, minime tutum foret corpus per haec emungere ulterius, ſi non vermes, ſed levia tantum ſymptomata quaedam, ſupereſſent.

§. 1369. CUratio fit 1. nidum deſtruendo (1361.) per alcalia fixa, gummata phlegmagoga, mercurialia, antimoniata, aromatica amara.

De pituita, tanquam vermium nido, ad §. 1361. jam dictum fuit: adeſt mucus inungens internam ſuperficiem inteſtinorum, & lubricans; haec quandoque augeri poteſt, mollemque nidum vermibus parare. Verum & ex ipſa ſuperficie corporis vermis videtur ſecerni copia viſcidi humoris, quo undique tegitur, & ſic ab acrium ingeſtorum actione defen-

(m) Med. Eſsays and Obſerv. Vol. 2. Artic. XVIII. pag. 294. & ſeq.

fenditur. Mucus, vermem involvens, copia auctus, fecedit, novusque in eosdem usus secernitur. Ob hanc causam creditur, illos, qui vermibus laborant, frequenter mucosa per alvum excernere [*n*].

De cura talis glutinis in primis viis collecti dictum fuit ad §. 75., ubi de curandis morbis ex glutine spontaneo ortis agebatur. Amara biliosa, saponacea solventia, gummi aromatica stimulantia, quae simul leniter evacuant, salina solventia, aromatica roborantia, blanda mercurialia, laudantur imprimis. In *Materia Medica* ad hunc numerum habentur formulae, quae huic scopo servire possunt; & ad quarum normam aliae plures similes possent praescribi.

Facile intelligitur, in horum usu semper habendam esse rationem aetatis ac virium; & augeri vel minui debere dosin horum remediorum pro re nata.

§. 1370. TUm externe inungendo abdomen balsamicis ex aromaticis fortissimis, permistis purgantibus, oleosisque.

Pleraque ex remediis modo laudatis amara sunt, alia satis nauseosum saporem habent: unde saepe admodum difficile est, infantibus saltem, talia ingerere ea copia, ut effectus inde sperari possit. Hinc coacti fuerunt Medici ad externa remedia confugere.

Bina talia unguenta in plerisque officinis prostant, quae, abdomini inuncta calide, penetrabili vi agunt in intestina, saepe cum hoc effectu, ut valida purgatio sequatur. *Unguentum Agrippae* acerrima purgantia continet; *radicem Bryoniae*, *Elaterium sive cucumerem asininum*, *Scillae bulbum*, *Iridis radicem*. Alterum est, *Unguentum Arthanitae*, sive *de Cyclamine*, dictum; quod, praeter *Cyclaminis* radices, & *Cucumerem Asininum*, continet *Colocynthidis* pulpam amarissimam, *Fel taurinum*, *Baccas Mezeraei*, *Scammoneum*, *Euphorbium*, *Aloën*, &c. Utriusque hujus unguenti aequalis copia miscetur in *Materia Medica*, ut pauxillum subinde inungatur umbilici loco.

Pleraque remedia, ex quibus componuntur haec unguenta, validissime alvum movent; unde non, nisi magna cum prudentia, interno usu adhiberi possunt in sanis & robustis hominibus: a leniorum enim usu externo nihil sperari poterit. An vero stimulans vis horum medicamentorum, per cutem penetrans, in supposita intestina agat immediate, an vero resorpta per venas absorbentes cutis, cum reliquis corporis humoribus fluens per vasa, alvi purgationem producat, disputatur. Certum est, quod, similibus umbilico inunctis, in tenella aetate, secuta fuerit aliquando periculosa hypercatharsis; quae molestam dysenteriam producere

(*n*) Philosoph. Transact. Abrigd'd Vol. 3. pag. 130.

cere poterit. Unde pauculum tantum illinitur simul, & dum de ventris torminibus conqueri incipiunt, prudentia suadet, non amplius umbilicum inungendum his esse, antequam constet de effectu. Si autem copiosa evacuatio sequatur, abluendus est illico umbilicus, & vicina cutis, *Saponis Veneti* lixivio; ne quid de unguento maneat amplius in cute, quod similes turbas augere posset.

In *Materia Medica* ad hunc numerum & alia formula habetur, quae nulla purgantia remedia habet; sed cujus efficacia a fragranti aromate *Tanaceti* praecipue pendet.

§. 1371. 2. VErmes necando: quod fit ope Medicamentorum mellitorum, salinorum, indigestibilium vermibus, amarorum aromaticorum, Mercurialium, Acidorum, Vitriolatorum ex chalybe, vel cupro.

Vermes intestinorum, dum vivunt, sic videntur haerere posse intestinorum lateribus, ut illo motu, per quem ingesta ad anum usque sensim protruduntur, non expellantur de corpore. Vermes teretes tamen facilius prodeunt, & frequentius, per anum, praecipue si mortui fuerint; quandoque etiam vivi, domicilii sui pertaesi, prorepunt per anum; quandoque & ventriculum ingressi per vomitum expelluntur vivi; uti frequenti Medicorum observatione constat. Sed vermes teretes satis mobiles sunt; & probabile est, quod locum saepe mutent; imo morborum tempore, uti antea dictum fuit; nullis anthelminticis remediis datis, dum nec aeger, nec Medicus, illos adesse suspicatur, sponte prodeunt. Forte humores, per morbum mutati, in intestinis collecti, vermibus infesti fiunt, sicque cogunt, ut locum mutent. Si illo tempore, dum valido nixu alvi vel invitus homo cogitur faeces expellere, quidam vermes non haereant intestini lateribus, una cum faecibus abripientur. Taenia autem, uti antea dictum fuit, tenuiori suo extremo figitur, & haeret firmiter intestino; hinc etiam difficilius expellitur, & raro sponte prodit integra; satis saepe tamen notabilis ejus pars abrupta, multas quandoque ulnas longa, expellitur, uti numerosa observata docent. Ascarides, & cucurbitini, admodum mobiles cum sint, frequenter per anum prodeunt.

Si autem hoc obtineri possit, ut vermes moriantur in intestinis, tunc cum reliquis faecibus facile expellentur, dum motui peristaltico intestinorum resistere tantum possint vivi. Et licet vermes, jam mortui, adhuc adhaererent intestinis, in loco calido & humido brevi tabescerent, sicque nexus ille solveretur.

Optime hoc notavit *Aëtius* (o), dum de vermium cura agit, dicens: *Viventes equidem vicinas partes apprehendunt; mortui vero, una cum sterco-*

re,

(o) Sermon. 9. Cap. 39. pag. 173.

re, evacuantur. Prodeunt autem quidam adhuc vivi, sed vertigine affecti, & , si ita dicere libeat, seminecati.

Verum dum vermes necandos esse indicatio suadet, simul cavendum quam maxime est, ne exhibeantur talia, quae intestina, aut ventriculum, laedere possent. Plura recensentur remedia ad hanc paragraphum, quae considerari singulatim merentur.

Ope medicamentorum mellitorum. Solventes in melle vires agnoverunt omnes; hinc solvendae pituitae, & attenuandae, prodesse potest. An autem vermibus infestum mel ipsum sit, non adeo constat. Verum quidem est, *Aëtium* (*p*) ad vermes laudasse mulsam, & suasisse: *In sorbitiones vero mellis plurimum conjiciendum*. Notandum tamen est, veteres Medicos, bilem vermibus adversam credidisse, etiam externe umbilico inunctam. Simul autem statuerunt, mel in bilem verti in corpore humano; praecipue, si simul adsit calida temperies. Sic apud *Galenum* (*q*) de melle leguntur sequentia: *Siquidem illis, qui jam in flore aetatis sunt, potissimum si calidiore natura sint*, ac *vitam degant laboriosam, in iis totum mel vertitur in flavam bilem*. Quod idem alio in loco (*r*) confirmat. Forte & ob hanc rationem mel laudatum fuit inter anthelmintica remedia. Caeterum lubricando, & alvum solvendo, prodesse potest. Crediderunt postea recentiores Medici, vermibus ideo nocivum mel esse, si copiosum ingeratur, quod obstruere posset tracheas dictas in insectis, a *Malpighio* in bombyce descriptas, per quas respirant. Verum illae tracheae in vermibus humanis nondum demonstratae sunt; & forte non respirant, cum in intestinis humanis vivere debeant, quorum cavum a contentis repletur; praecipue, cum in statu naturali contracta sint intestina, uti alia occasione in *Capitulo de ructibus & flatibus* dictum fuit.

Ob eandem rationem & olei usus commendatus fuit, si magna nempe daretur copia, ut intestina hoc non tantum inungerentur, sed quasi replerentur. Sic cyathum olei omphacini propinari jussit *Aëtius* (*s*), & ptisanae oleum plurimum omphacinum incoquendum, *praebibitiones vero ex oleo semper augendas*, voluit. Rationem autem dedit hanc: *In universum enim omnia, quae lumbricos educunt, aut per acredinem occidendo, aut per amaritiem subducendo, aut ad excretionem irritando, aut per consequentem ad ea, quae exhibentur, lubricitatem, efficacia cognoscuntur. Extrahuntur autem simul, ut verisimile est, per sorbitiones vias lubricas reddentes, aut etiam per innominatam aliquam qualitatem*. Sic & *Vegetius* (*t*) una cum aliis remediis oleum copiosum miscuit, & vel per cornu ingessit animalibus, vel per clysma injiciendum curavit, dicens: *Quae virtus medicamentorum, & le-*

(*p*) Ibidem. (*q*) De Natur. facultat. Lib. 2. Cap. 8. Charter. Tom. V. pag. 45. (*r*) De Aliment. Facultat. Lib. 3. Cap. 39. Charter. Tom. VI. pag. 399. (*s*) Sermon. 9. Cap. 39. pag. 173. (*t*) Art. Veterin. Lib. I. Cap. 44. 45. Script. rei rustic. Tom. 2. pag. 1065. 1066.

& lenitas olei, animalia ipsa intus occidit, & foras ejicit.

Caeterum experimenta capta varium effectum demonstrarunt. *Celeberrimus Lanzoni* vermem humanum vivum excretum oleo communi immersit, qui statim vivere desiit. Lumbricum vomitu rejectum in melle posuit, qui statim mortuus est. Alium vomitu rejectum oleo amygdalarum dulcium immersit, qui brevi mortuus est (*u*). Vermes illi teretes fuerunt. Sed *Coulet* cucurbitinos in nullo liquore longius vivos servare potuit, quam in oleo amygdalarum, in quo per 24. horas vixerunt (*w*). In verme lato, si vivus & integer ex corpore egeritur, non memini haec experimenta instituta fuisse; cum brevi, postquam expulsus fuit, perire soleat. Experimenta videri possunt plura apud *Celeberrimum Torti* (*x*), quibus constat, vermes teretes, in oleo communi, & melicrato, sive aqua mulsa, per plures horas commode vixisse.

Mel, uti etiam oleum, magna quandoque copia adhibui; sed in verme lato necando nil profeci: cum saepe haec nauseam moveant, & vomitum, vidi aliquando per vomitum prodiisse vermes teretes; & a melle copioso dato, si alvi fluxus sequeretur, ut saepe fit, quandoque simul vermes prodierunt. Non tamen ita certus horum effectus fuit, ut fidere liceat. Dum ascarides molestissimum circa anum pruritum facerent, oleum injici curavi saepius, uti & mulsum; sed spem fefellerunt haec auxilia.

Salinorum. Sales, imprimis acriores, vel & leniores majori copia exhibitos, vermibus molestiam facere posse, vix dubium est; sed haec omnia non possunt dari, nisi tam moderata copia, ut intestina laedere non possint; adeoque minor tunc spes erit, vermes inde multum affici posse. Ubi autem sales simul catharticam vim habent, tunc majorem utilitatis spem faciunt. Unde *Salem Sedlicensem*, *Ebshamensem*, aliosque his similes, prae caeteris laudaverunt Medici.

Ut ascarides in intestino recto, aut pudendo muliebri, nidulantes exturbarentur, jussit *Hippocrates* (*y*), ut muria colluantur haec loca.

Indigestibilium vermibus. Cum vermes videantur potissimum nutriri chylo; hinc vix videntur talia adhiberi posse, quae a vermibus assumerentur, & sumta illis nocerent.

Dum praecipua remedia talia anthelmintica, ab auctoribus commendata, consideramus, videntur in tres classes satis commode distribui posse. Illa primae classis aspera ac scabra sunt; & ab his speratur, quod, motu peristaltico intestinorum mota & pressa, tenera vermium corpora destruerent, vel multum laederent; unde mortui, vel saltem debilitati, vermes facilius expelli possent de corpore. Secunda classis continet talia,

(*u*) Acta Phys. Med. nat. curios. Vol. I. Observ. 94. pag. 173. (*w*) De Ascarid. & Lumbrico lato pag. 31. & 33. (*x*) Therapeut. special. ad febres &c. Lib. V. Cap. 6. pag. 510. & seq. (*y*) De Mulier. Morb. Lib. 2. Cap. 60. Charter. Tom. VII. pag. 832.

lia, quae ingratum & penetrabilem halitum per totum primarum viarum tractum dispergunt, tali modo adhibita, ut continua, nunquam interrupta, actio habeatur. Tertia demum classis complectitur illa, quae licet, nec scabritie partium, nec ingrato nidore, vermibus infensa esse possint, tamen per observationes comperta sint, quod vermibus noceant insigniter.

Ad primam classem videtur pertinere illud remedium, quod usu efficacissimum se comperisse testatur *Celeberrimus Mead* (z): *Stanni rasi*, & *coralli rubri*, partes aequales in pulverem subtilissimum terebantur, cujus drachmam, cum conserva summitatum *absinthii maritimi* in bolum redactam, exhibebat bis de die. Longe majori copia stannum purum dedit verminosis *Celeberrimus Aston* (a). Post datum catharticum, sequenti die mane vacuo ventriculo dabat unciam stanni puri pulverisati, per cribrum, ex pilis equinis paratum, angustissimas nassas habens, transmissi: miscebat stanni pulverem quatuor unciis syrupi nigri, vilissimi, qui in depuratione sacchari, sedimenti instar, relinquitur (*Molosses*); & hinc faex sacchari vocatur. Sequenti die unciam mediam stanni pulverisati dabat permisti duabus unciis ejusdem syrupi; & eandem dosin exhibebat die tertio. Sequenti die, quarto nempe, dabatur purgans, ex infuso *foliorum senae* & *manna* paratum; quale remedium & fuerat exhibitum pridie antequam pulvis stanni daretur: testatur, se felicissimos effectus hujus remedii vidisse; quod simul ventriculi dolorem, a vermibus natum, statim levat; licet vermes non nisi aliquot diebus postea prodeant. Haec stanni quantitas adultis hominibus datur; in junioribus copia minuitur pro varia aetate.

Quamvis autem stannum, in pulverem redactum, vario modo vermibus nocere possit, credidit tamen *Celeberrimus Vir*, imprimis hoc modo agere, quod pulvis stanni se interponat inter ventriculi intestinorumque tunicas & vermes, sicque impediat, ne vermes facile adhaerere possint ventriculo & intestinis; unde, dato cathartico, facile expelluntur.

Forte & simili modo agit *ferri limatura*, si per plures dies omni mane ad drachmae pondus detur (b). Cum tamen ferrum satis facile, & in humoribus nostris, & in potu ingesto, solvatur, admodum verosimile est, quod non tantum vi mechanica, sed & virtute metallica medicata, agat; de qua re statim adhuc dicetur.

Videtur ob eandem rationem, asperitatem nempe mechanicam, inter anthelmintica remedia nomen celebre obtinuisse plantula marina [forte cum multis aliis ad regnum animale reducenda], quae sub *Corallinae* nomine in officinis prostat. Certe *Conradus Gesnerus* (c) ad vermes necandos praescripsit *Corallinam* tritam, sed non cribratam. Facile patet, & alios

(z) Monit. & Praecept. Medic. Sect. 3. pag. 119. (a) Medic. Essays and Observat. Vol. V. part. I. pag. 89. & seq. (b) Van Doeveren de verm. intestin. pag. 71. (c) Epistol. Medic. pag. 91.

& alios pulveres ſcabros & innoxios tentari poſſe ad eundem uſum.

Secunda claſſis continet illa remedia, quae ingrato foetore vermibus infeſta ſunt.

Allium inter haec principem locum obtinet, cum odorem ſatis fortem, penetrabilem, ingratum non aſſuetis, ſpiret quaquaverſum. Ab humano corpore facile fertur, multisque, uti notum eſt, in deliciis eſt; dum alii abominantur ejus odorem; inter quos & *Horatius* fuit, qui in parricidii poenam allium, cicuta nocentius, dari voluit; cum tamen videret, impune comedi a plebe, exclamavit: *O dura meſſorum Ilia!* Semper in deliciis fuit hominibus, qui duro labore vitam ducunt. Mille & ſexcenta talenta erogata fuerunt in *allia*, *cepas*, & *raphanos*, pro operariis pyramides exſtruentibus [*d*]. Adeo autem penetrabile allium eſt, ut tota cutis, ad apices digitorum usque, ſpiret allium in hominibus, qui quotidiano ejus uſui indulgent: imo dum cataplasma, ex *Allio*, *malva*, *&c.* paratum, in iſchuria applicabatur lumbis, poſt mortem aperto abdomine ſtatim exſpirabat allii odor [*e*]. Hinc *Allii* virtus aeque facile per venas abſorbentes ingreditur, ac per vaſa arterioſa penetrat. Ob penetrabiles illas *Allii* vires *Galenus* [*f*] dixit: *Itaque ego agreſtium Theriacen illud edulium appello. Ac, ſi quis vel Thracas, vel Gallos, vel denique qui frigidam regionem incolunt, veſci illis vetuerit, non leviter iis hominibus nocuerit.* Eodem in loco dixit, *Allium* flatus diſcutere: ſed *Hippocrates* [*g*] dixit de allio: *Flatum autem parit, propter ſpiritus vehementiam*; & alibi [*h*]: *In utero autem quum flatum excitare volueris, allii caput unicum, & laſeris ſuccum, ad ſubdititia admiſceto.* Verum in Capitulo de *Ructibus & Flatibus* dictum fuit, carminantia, ſive flatus diſcutientia remedia, dum flatus diſcutiunt, etiam flatus producere, cum blando aromatico ſtimulo leviter irritent inteſtina, ut in variis locis contrahantur, hoc effectu, ut ſpasmus fixior in quodam loco ſolvatur: tunc ſequuntur borborygmi, & paulo poſt flatuum exploſio ſurſum vel deorſum.

Prodeſſe poterit ergo allium, non tantum, dum odore vermibus moleſtum eſt, verum etiam, dum, aucto motu in fibris inteſtinorum, adhaeſionem vermium ad latera inteſtinorum minuit ita, ut facilius a catharticis remediis expelli poſſint. Imprimis autem actio allii efficacior erit in illis, qui non aſſueverunt quotidiano ejus uſui; in talibus enim minus agit. Bulbum allii, ſi minor fuerit, integrum, vel in aliquot partes ſectum, ſi deglutiant aegri ſemel de die, tunc manet odor allii perpetuo in ventriculo & inteſtinis. Cocti in aceto bulbi allii condimentum menſis dant ſatis gratum; verum tunc allii vis inertior eſt.

Si

(*d*) Herodot. Lib. 2. pag. 137. (*e*) Lobb of curing fevers. pag. 53. (*f*) Method. Medend. Lib. XII. Cap. VIII. Charter. Tom. XII. pag. 291.
(*g*) De Victus rat. ſanor. Lib. 2. Cap. 7. Charter. Tom. VI. pag. 470.
(*h*) De Infoecund. Capit. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 857.

Si *Ascarides* in pudendo muliebri nidulentur, pessaria anthelmintica commendavit *Hippocrates* [*i*]; sed simul addidit: *Et alliis coctis & crudis vescatur, & Ascarides exeunt ac moriuntur.*

Ad similes usus commendatur *Asa foetida*, longe magis graveolens allio, imprimis si recens, lactei adhuc coloris, ex Asia adfertur; qualem aliquando videre mihi contigit; tunc enim vix tolerabilem odorem spargit: unde sacculi, recens collecta asa pleni, dum transferuntur navi, ex mali cacumine suspenduntur; si enim in navi recluderentur, nemo tolerare posset foetorem, qui tamen sensim exsiccatione mitigatur. Interim in Asia inter mensarum delicias asa numeratur, dum condimentis miscetur, vel patinae levissime perfricantur. De his legi potest *Kaempferus in Amoenitatibus exoticis*. Unde *Hoffmannus* [*k*] verminosam progeniem exturbare solebat specifico suo anthelmintico, pilulis nempe ex *Asa foetida*, *myrrha*, *croco*, & *mercurio dulci*, paratis.

Ad hanc classem spectat & *radix Valerianae sylvestris*; quam *Phu verum Dioscoridis* esse voluit *Fabius Columna* (*l*), & in se ipso aliisque ad sanandam epilepsiam invenit efficacem, si ad drachmam semissem mane sumeretur radix in pulverem trita. *Celeberrimus Marchant* (*m*) tentavit hujus radicis usum in epilepticis sanandis; & quidem pulchro cum successu; sed simul vidit, vermes expelli de corpore, & sudare fortiter aegros. Radix haec gravem valde odorem spirat, &, cum praecipue per sudorem agat, raro alvum moveat, videtur infesta vermibus esse. Tot novis in usum Medicum deductis remediis celebris Archiater *Störck*, felicissimo cum successu, radicem valerianae junxit purgantibus & aromaticis, ad vermes pellendos (*n*).

Ob eandem, vel similem saltem, rationem laudatur tanquam optimum anthelminticum caput mortuum, quod superest, postquam magno igne expulsa fuerunt omnia volatiliora ex cornubus cervinis. Carbo enim manet solidus, friabilis, foetidus, amarus, oleo crasso tenaci piceo inquinatus adhuc (*o*).

Forte & huc spectat *sulphur*; quod, *si crudum humano ingeritur corpori, partita, sed repetita crebro, dosi, primas vias mire repurgat, tandem satis valide, tumque morbos quosdam cutaneos, verminosos, metallicos, minerales, efficaciter sanat* (*p*). Saepius dedi sulphur tali modo, &, licet ipsum ex se vix odorum sit, nisi vel attritu, vel igne calescat; tamen dum solvitur in primis viis, sive vi nostrorum humorum, sive ab ingestis, tunc per alvum exeunt olidissimae faeces. An ab illo insolito foetore vermibus noxa fit?

(*i*) De Mulier. Morb. Lib. 2. Cap. 60. Charter. Tom. VII. pag. 832.

(*k*) Medic. Ration. system. Tom. 3. Sect. I. Cap. 5. §. 32. pag. 110.

(*l*) In Phytobasano pag. 113. 121. & in Ecphrasi plantar. pag. 210.

(*m*) Académ. des Scienc. l'an 1706. Mém. pag. 420. &c. (*n*) Ann. Medic. secund. pag. 228. (*o*) H. Boerh. Chem. Tom. 2. Process. 120. pag. 359. (*p*) H. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 419.

Minime improbabile videtur, quod plura alia detegentur, sive casu, sive attenta observatione, & variis tentaminibus prudenter institutis. Summa talium utilitas stimulum addet Medicis, ut in haec inquirant ulterius.

Sequitur tertia classis, quae continet illa remedia, quae vermibus nocere observata sunt, licet, nec asperitate partium, nec ingratissimo odore, praedita fuerint.

Scripsit *Galenus* (*q*) de *Persica arbore*, quod *in germinibus & foliis vincentem habet amaram qualitatem, & ideo folia ejus trita, & super umbilicum imposita, vermes necant*. Ex observatis *Celeberrimi Boulduc* (*r*) constat, infusum florum, uti & tenerorum foliorum, arboris persicae blandam vim purgantem habere; illudque laudat, tanquam optimum remedium ad vermes infantum. Quid de amaris sentiendum sit, dicetur statim; & paragrapho sequenti patebit, lenia purgantia vix unquam sufficere. Unde hoc remedium peculiari quadam virtute in vermes agit.

De *Filice* dixit *Galenus* (*s*); *Radicem habet maxime utilem: latum enim lumbricum interficit, si quis eam quatuor drachmis in melicrato ebibat*. Confirmat *Galeni* sententiam *Celeberrimus Marchant* (*t*). Testatur enim, constare infinito numero experimentorum, radicem filicis esse mirum, & certum, remedium ad expellendos omnis generis vermes de corpore humano. Verosimile videtur, remedium illud ex filice paratum (*Eau de Fougeres*), quod tanquam arcanum *Andry* sibi & genero suo *Dionis* reservavit, filicis radicem pro basi habere; nec diffitetur hoc; sed peculiarem quamdam *filicis radicum* praeparationem requiri praetendit (*u*). Post mortem *Andry*, gener ejus *Dionis* (*w*) publico persuadere conatur, pauculum tantum de filice ingredi hoc arcanum, & numerosa alia adesse ingredientia. Sed quisque novit, arcanorum venditoribus non semper habendam esse fidem. Ingenuum decet, ut generis humani utilitatem lucro magis aestimet. Sed auri sacra fames saepe aliud suadet. Nunquam me poenituit, candide communicasse omnibus, si quid in arte utile novissem, nec poenitebit, certus sum, illo tempore,

Dum numina nobis
Mors instans majora facit.

Plura forte alia similem effectum habent. *Scordium*, in pulverem tritum, saepe profuisse in affectibus verminosis, testatur *Barrere* (*x*). Ingens Anthelminticorum remediorum catalogus videri potest (*y*).

Ama-

(*q*) De Simplic. rer. facult. Lib. VII. N. 17. Charter. Tom. XIII. pag. 209. (*r*) Académ. des scienc. l'an 1714. hist. pag. 49. (*s*) De simplic. rer. Facult. Lib. VIII. n. 39. Charter. Tom. XIII. pag. 223. (*t*) Académ. des scienc. l'an 1701. Mém. pag. 285. (*u*) Andry sur la génération des vers pag. 531. (*w*) De Taenia pag. 46. (*x*) Observat. Anatom. &c. pag. 170. (*y*) Andry sur la générat. des vers pag. 609. & seq. Le Clerc histor. Lumbric. lat. pag. 408. & seq.

Amarorum, Aromaticorum. Talia remedia ad roboranda viſcera primae coctionis ſolent proficere, & leucophlegmaticam corporis cachexiam, quae verminoſis morbis favet (1362.), emendant. An vero amarities vermibus adeo infeſta ſit, non ita conſtat.

Scripſit quidem *Galenus* (z), vermes necari amaris; & poſtea addidit: *At teretes quidem Abſinthium perimere poteſt. Lati vehementiora remedia deſiderant; cujusmodi eſt filix; pari modo & quae aſcaris dicitur*. Sed ex ante memoratis obſervatis patuit, vermes in duodeno inteſtino repertos fuiſſe ſaepius, in quod per ductum communem depluit amara bilis. Conſtat *Celeberrimi Redi* experimentis, vermes tam terreſtres, quam humanos, in amariſſimis decoctis manere diu ſuperſtites; brevi autem perire in aqua, melle vel ſaccharo edulcorata. Non tantum in hepate, bilis officina, inventi fuerunt vermes; ſed in ipſa cyſtide fellea ovis, bilem amariſſimam continente, placide natabant vermes (a). Fatetur *Coulet* (b), quod *nullum invenerit liquidum adeo amarum*, *quod amaritie ſua vermes exſtinguere poſſet. Immo ex oppoſito*, *eos ſemper & vivaciores*, *& vegetiores*, *in talibus liquidis inveniebat*. Addit tamen, quod vermes non diutius vixerint in amaris liquoribus, quam in aqua pura. Teretes vermes, ex vituli mactati inteſtinis deſumti, bili bubulae immerſi vixerunt per novem circiter horas. In amariſſimis infuſis *Alöes*, & *colocynthidis*, uti & infuſo *corticis Peruviani*, tam diu vivebant vegeti hi vermes, ut *Celeberrimus Torti* (c), morae pertaeſus, eductos ex his liquoribus vermes immerſerit *ſpiritui vini*, in quo ſtatim necabantur. Sed & *Allii* ſuccum, pauca aqua dilutum, tulerunt facile. Haec ſufficere videntur, ut pateat, ab amaris aromaticis non tam facile necari vermes, ac quidem multi crediderunt.

Mercurialium. Cum inſectis cutaneis necandis argentum vivum, pinguibus ſubactum, ſerviat egregie; hinc cogitatum fuit, vermibus inteſtinorum necandis illud etiam utile futurum. Sunt, qui, ex *Braſavoli* conſilio, pauca grana mercurii crudi infantibus ingerebant, ad vermes necandos; & dicitur, hoc pulchro cum ſucceſſu factum fuiſſe (d). Dubitari tamen non ſine ratione poteſt, an tantillum argenti vivi vermes necare poſſet. Tutum enim minime foret in tenella aetate, repetitas tales doſes exhibere. Imo non videtur certo conſtare, quod argentum vivum adeo noxium vermibus ſit. Obſervavit Egregius Medicus, & Hiſtoriae naturalis cultor, *Scopoli* [e], nullibi plures, aut frequentiores, obſervari lumbricos inteſtinorum, quam circa fodinas argenti

(z) Meth. Medend. Lib. XIV. cap. ultim. Charter. Tom. X. pag. 343.
(a) Le Clerc Hiſtor. lumbr. lat. pag. 94. (b) Tractat. de Aſcarid. & Lumbric. lat. pag. 32. 33. (c) Therapeut. ſpec. febr. Lib. V. Cap. VI. pag. 510. 511. (d) Herman. Kau diſſ. de Argent. vivo pag. 14. (e) De Hydrargyro Idrienſi pag. 155.

ti vivi. *Nulla aetas reperitur, & nullus est sexus, qui iisdem non laboret.* Tamen homines illi vivunt in aëre, volatili per ignem reddito argento vivo, inquinato, & saepe ab his exhalationibus male afficiuntur. Praeterea argentum vivum ore haustum, etiam majori copia, solet satis cito per alvum exire.

Alii fuerunt in hac opinione, aquam, si ebulliat cum argento vivo, vel digeratur tantum, acquirere vim anthelminticam insignem; unde, talem aquam, si potetur, vermes certo necaturam, afferunt. *Pauco tali & innoxio potu omnes vermes interimi tam in intestinis; quam alibi, in ulceribus etiam, si aqua ista affundatur*, statuit *Helmontius* [*f*]. Crediderunt hinc multi, aliquid de argento vivo solvi in aqua; in qua opinione fuit & *Celeberrimus Hoffmannus* (*g*), qui sic habet: *Quin etiam sola aqua communis, propter subtilissimum illud universale, in poris ejus residens, sal, tandem, coctione diutius instituta, ex argento vivo partes abradit; unde hoc decoctum ad luis Venereae virus, item ad progeniem verminosam expellendam, in praxi non ignotum est.* Imo *Dionis* [*h*] testatur, se vidisse aegros, post diuturnum aquae mercurialis usum, tremore omnium membrorum correptos fuisse; ut contingere solet illis, qui mercurio crudo imprudenter usi fuerunt, vel halitibus mercurialibus diu expositi, uti in deauratoribus toties observatur. *Heisterus* notavit [*i*], columbas verminosas sanatas fuisse, dum potabant aquam, cui argentum vivum miscebatur.

Experimenta tentata fuerunt (*k*), ut detegeretur, an aquae purae argentum vivum aliquid largiretur per infusionem, digestionem, coctionem ipsam: conclusum fuit, nihil decessisse argento vivo. Cum autem raro aquae, quae potui communi servire solent, purae sint ab omni sale, & hodie noverimus, mercurium solvi non tantum in acidis, verum etiam affici a salibus alcalicis, & neutris; hinc mirum non est, si tali aquae aliquid communicetur a mercurio. Sed simul videtur ab aqua pura argentum vivum nullo modo affici. Credit & hoc *Helmontius* (*l*), qui affirmat, virtutem anthelminticam conciliari aquae, si in illa maceretur argentum vivum; praecipue autem, si ebullitio accesserit: *Haec aqua namque, licet ne minimum quid de argento vivo in se sorbeat, aut ad sui naturam convertere queat, attamen ab argento vivo proprietatem, non item substantiam, mutuat, sic ut pota aqua ejusmodi necet lumbricos universos, & ascarides, existentes etiam, quo potus iste nunquam pervenit; quippe qui mox totus in lotium rapitur &c. Sic unica uncia argenti vivi millies poterit inficere mensuram aquae; attamen permanere in pondere & proprietate pristi-*

(*f*) In fine capituli *Sextuplex digestio alimenti humani* pag. 180. (*g*) Medic. Ration. & system. Tom. 2. cap. 6. pag. 261. 262. (*h*) Dissertat. sur le taenia pag. 45. et seq. (*i*) Wahrnehm. n°. 200. pag. 351. 352. (*k*) Institut. Bonon. Tom. 2. part. 1. pag. 118. part. 2. pag. 117. (*l*) In capitulo: *In verbis, herbis, & lapidibus, est magna virtus.* pag. 459.

pristinis &c. Fit nempe id absque ulla argenti vivi passione, diminutione, mutatione, debilitate, atque alteritate. Deinde illud adhuc latius deducit.

Fateri debemus, dari remedia talia, quae absque jactura sensibili ponderis sui imbuunt liquida, quibus infunduntur, vi medicata, quae totum corpus turbat mirabiliter. *Vitrum Antimonii, regulus Antimonii*, infusa vino, non mutantur, nec perdunt sensibiliter de pondere suo; nec vini sapor, odor, color, mutantur; & tamen unciae binae talis vini antimoniati si dentur homini sanissimo, totum corpus turbant, sursum deorsumque evacuant.

Unde apparet, liquidis, dum infunduntur vel decoquuntur cum rebus metallicis, posse communicari vires mirabiles. Sollicita, & repetita, observatio sola determinare poterit, quid ab hoc remedio sperandum sit. *Torti (m) vi illata, submersit lumbricum hydrargyro; qui, aliquo etiam nonnunquam mercurii granulo onustus, emergebat: huic post modum aqua simplex superaddebatur, ipsius praeexistentis mercurii agitatione, quantum licet, roborata, qua lumbricus ab externi aëris immediato contactu & injuria tutus evadebat.* Cum autem per novem & ultra horas viveret vermis, morae pertaesus *Torti* illum spiritui vini immisit, atque necavit.

Caeterum praeparata mercurialia expellendis de corpore vermibus prodesse insigniter, patebit sequenti paragrapho.

Acidorum. Fortia & rodentia acida nocere vermibus, certum est; sed haec ferri non possunt ab intestinis & ventriculo, nisi prius copiosa aqua diluta fuerint; at tunc minus nocebunt vermibus. Observatum fuit, acetum alacres & vividissimos reddidisse vermes humanos, dum cito necaret vermes terrestres (*n*). Verum illa vivacitas & alacritas ex valido vermium motu cognoscitur illo tempore, dum irrorantur aceto; & inde concludi probabiliter posset, vermes humanos non refici aceto, sed molestiam pati, quam irrequietus motus testatur. De lumbricis terrestribus pariter observavit *Torti* [*o*], quod statim interirent, si aceto immergerentur [*p*]. Vermis autem teres vitulinus sex horarum spatio mansit in aceto, antequam moreretur. Videtur ergo acetum vermibus molestum esse, & forte hoc efficere, ut irrequieto motu vermes removeantur ab adhaesione ad intestina, sicque facilius expelli possint. Apud *Amatum* [*q*] describitur pulvis ad vermes, cui magnam efficaciam tribuit: *Corallinae, Sem. Santonicae, ana partes duas: Dictamni albi, bistortae, tormentillae, ana partem unam:* Haec in pulverem redacta irrorabantur aceto acerrimo; dein in umbra siccabantur. Dosis erat a drachma ad drachmas tres, pro diversa virium & morbi magnitudine. Post exsiccatio-

(*m*) Therapeut. special. feb. Lib. V. Cap. VI. pag. 510. 511. (*n*) Van Doeveren de verm. intest. pag. 68. (*o*) Therapeut. special. feb. Lib. V. Cap. VI. pag. 512. (*p*) Ibid. pag. 510. (*q*) Curat. Medicin. Cent. 3. Curat. 97. pag. 354.

tionem aceti partem acidissimam manere, ex Chemicis satis notum est. *Alöen*, *Crocum*, *Myrrham*, sumebat *Boerhaavius* [r]; his adfundebat vigecuplum aceti stillatitii vini acerrimi, in alta phiala chemica; coquebat per duodecim horas; colatura a subsidente faece removebat acetum viribus ingredientium dives; residuo affundebat dimidium prioris quantitatis, coquebat ut prius; binas illas tincturas mistas, leni igne destillando, inspissabat usque ad residuum tertiae partis; adeoque remanebat concentratum satis acidum aceti, impraegnatum viribus ingredientium. Laudat (s) hoc remedium; *Quoties in primis viis putredo, bilis foetida, concreta pituita, lumbrici, & infiniti, de quatuor his caufis orti, morbi praedominantur.*

A drachma una ad drachmas tres sumitur hoc remedium, ex mulsa, hydromelle, aut vino molli, dulci, mane, vacuo ventriculo, duodecim ad minimum horas post ultimum pastum. Egregie hoc profuisse saepius novi.

Vitriolatorum ex chalybe. In eadem hac paragrapho dictum fuit, limaturam ferri profuisse verminosis, quatenus scabritie suarum partium molesta foret vermibus. Notum autem est, ferrum satis facile solvi in humoribus nostris, & insigniter prodesse ferri scobem debili sexui languenti; imo magis quam alia ex ferro per artem laboriosam praeparata [t]. Si limatura ferri solvitur in oleo vitrioli, aqua diluto, paratur inde *Vitriolum Martis* in officinis dictum; cujus drachma si diluatur in libra aquae purae, & potatur jejuno ventriculo, cum leni deambulatione, *aperit, laxat, purgat, urinam movet, lumbricos necat, pellitque, faeces alvi aterrimas tingit, aut instar terrae argillaceae format, fibras roborat, hacque ratione multos, hosque diversissimos, morbos sanat* [u]. Haec quantitas adulto homini datur, minor junioribus: quibusdam nauseam movet; tamen satis facile fertur, & potest syrupo quodam officinali edulcorari malignus vitrioli martis sapor. Cum autem faeces tingat atro colore, si per tres quatuorve dies successivos hoc remedium adhibetur, totus tractus intestinorum imbuitur sapore vitriolico, & pariter omnia liquida, quae ingeruntur, vel ex visceribus secreta in intestina derivantur. Vermes in ventriculo satis certo ac cito necat; & tunc plerumque paulo post vomitu expelluntur. Observatum est aliquoties, post limaturam ferri datam prodiisse vermes colore ferrugineo tinctos. Ferrum, in acido vegetabili solutum (w), mitius dat remedium, efficax tamen.

Vel cupro. In omnibus remediis, quae ex cupro fiunt, longe majori cautela opus est; vitriolum martis cum acido potentissimo, vitrioli nempe oleo, paratum tuto datur, & notabili copia fertur a corpore humano, uti modo dictum fuit: sed cuprum in acido vegetabili solutum, quod multo mitius est, non nisi summa cum prudentia, & vix sine periculo, interne dari potest. Notum est, quanta mala contigerint, dum

(r) Chem. Tom. 2. Procefs. 81. pag. 277. (s) Ibid. pag. 278. (t) Ibid. pag. 440. (u) Ibid. pag. 439. (w) Ibidem pag. 441.

dum aerugine infecta vasa cibis parandis adhibita fuerunt. Novi, optimum & sincerum vinum, in phiala argentea clausa servatum, pessima mala produxisse, dum potaretur: illud autem non ab argento factum fuit, sed a cupro, quod in utensilibus ex argento paratis semper adest. Phialae enim illius argenteae superficies interna aerugine obducta inveniebatur, dum in causam horum malorum inquirebatur.

Interim tamen cuprum in acidis solutum dat efficax insectis venenum. *Solutio cupri in aqua forti si diluatur aqua quam plurima, pediculos, pulices, pediculos planos pubis, promte enecat* (x). Vidi, insecta in sinubus frontalibus nidulantia, dolores saevos & vertiginem molestissimam producentia, enecta & expulsa fuisse, dum granum vitrioli cupri in uncia media aquae solutum per nares attrahebatur.

Cuprum solutum in sale alcalino volatili, vel & in salibus neutris, mitius agit. Unde laudata fuit tinctura caerulea, quae ex saturata muria salis ammoniaci & limatura cupri paratur, tanquam antepilepticum puerorum remedium. Notum est, frequenter insultus epilepticos a vermibus produci. *Guttulae pauculae, in hydromelle datae jejunis, levi motu, alvi subductione, nausea inducta, mire mutant pigros, tenellos, stomachos; hos excitant, aquas, pituitas, educunt, vermes occidunt* (y). Notavit idem Celeberrimus auctor (z), quasdam aquas stillatitias anthelmintica vi imbui tantum ideo, quia cuprum solutum continent. Dum enim accurate describit methodum parandi aquas stillatitias ex fragrantibus plantis, notat, primo prodire aquam, quae alba, crassa, odora, sapida, spumosa, turbida, apparet; quae ad usus medicatos servanda. Si continuetur destillatio, sequitur altera aqua, pellucida, tenuis, odore proprio plantae carens, sapore nativo plantae destituta, sed acidula fere. Si cava superficies alembici aenei stanno haud accurate obducta fuerit, tunc haec aqua postrema cuprum rodit, viridescit quandoque, nauseosa, emetica, venenata, evadit utentibus, debilibus imprimis, infantibusque, sursum deorsum, acri cum tormine, alvum perturbans. Tunc haec aqua vim anthelminticam acquirit; sed a cupro soluto tantum; quod vermibus admodum infestum esse, docent experimenta *Torti* (a), qui observavit, vermes teretes vitulinos, dum immergerentur infusioni viridis aeris, mox fecisse observabiles admodum motiones & contorsiones; in aliis liquidis longe minus: vitam tamen satis diu protrahebant in illa infusione aeruginis. Adeo autem agitabantur vermes, dum immergebantur huic solutioni, *ut non semel ad explorandum, an vermis aliquis, de quo adhuc ambigebatur, num esset exstinctus, vere viveret (quod in insectis hisce haud ita facile semper noscitur), tanquam ad Lydium lapidem factus fuerit recursus*

(x) Ibidem Procefs. 190. pag. 477. (y) Ibid. pag. 476. (z) Ibid. Procefs. 15. pag. 71. (a) Therapeut. Spec. febr. Lib. V. Cap. VI. pag. 510. 511.

sus ad infusionem viridis aeris. Si enim non plane mortuus erat vermis, statim aliquem motum edebat.

Observaverat *Van Doeveren* [*b*] miros effectus a *spiritu juniperi vulgaris*, quo plebs apud Batavos abutitur toties; hinc dubitat, an non peculiari quadam efficacia ageret. Spiritus fermentatus ex frumento paratus destillatur cum baccis juniperi, quarum fragrantia, spiritui frumenti unita, dat spiritum juniperi dictum. Non videtur autem a *junipero* pendere vis anthelmintica. Experimenta *Torti* (*c*) docuerunt, in spiritu vini statim necari vermes teretes vitulinos; lumbrici terrestres vix tangebantur a spiritu vini, quin perirent illico. Hinc videtur spiritus frumenti plus & citius nocere vermibus, quam juniperi aroma. Unde conclusit *Torti* (*d*) sequentia: *Cum primo in vini spiritu, mox in aceto, & tertio loco in vino, interire lumbrici utriusque speciei fuerint observati, videtur conjici posse, quod vino, aliisque liquoribus ex vino prodeuntibus, praecipue vero, parti illius spirituosiori, insit aliquid hujusmodi insectis inimicum, quod illos hebetet, inebriet, ac tandem occidat; quemadmodum gallinas, grano vini spiritu imbuto nutritas, fere ut mortuas ad tempus in terram concidere, vulgo satis est notum*. Credebat *Van Doeveren*, in pituitam, vermium nidum, *agere spiritum juniperi*; sed ipsis vermibus videtur nocere potius. Confirmari hoc videtur praeterea observatione Medica, quae apud *Baglivium* (*e*) legitur, de constitutione fere epidemica febrium putridarum atque malignarum, quae *Massae Tudertinorum in Umbria* regnabat ultimo elapsi saeculi anno. Singuli aegri vermes teretes magna copia excernebant: *Hi vermes vivi, positi in vinum, statim peribant; in oleo, aqua saccharata, spiritu vini, aceto, succo limonum, per plures horas vivebant, ac plures dies. Aegroti, qui vinum bibebant, omnes sanabantur pene*. In febre castrensi verminosa vinum, & imprimis serum lactis vinosum, profuisse novi, dum larga copia potabatur. Si in ventriculo haerent tales vermes, statim a potu vinoso afficiuntur.

Caeterum in observatis *Torti*, qui vermes teretes vitulinos exploravit, habetur, quod citissime necabantur in *spiritu vini*, dein in *aceto*, tardius in *vino*: hinc mirum videtur, quod teretes vermes humani cito exstincti fuerint in vino, & per horas, imo per dies, in spiritu vini, & aceto, vivere potuerint. An in observatione ipsa subrepsit forte incuria? An diversa natura vermium teretium vitulinorum ab humanis in causa est?

Cum autem nec vini copia, nec spiritus vini, tolerari possit absque periculo in prima aetate, patet facile, in adultis tantum quid sperari posse a similibus.

Ex observatis *Coulet* (*f*) patuit, vermes humanos magnum calorem fer-

(*b*) Dissertat. de Verm. Intestin. pag. 69. (*c*) Vide locum modo citatum. (*d*) Ibid. pag. 512. (*e*) Oper. omn. pag. 699. (*f*) De Ascarid. & Lumbr. lato pag. 3.

ferre posse; illico autem necari a glacie, vel & aqua gelidissima, sed nondum conglaciata. Multi glacie delectantur; & videtur assuetorum ventriculus illam ferre posse: periculosum tamen semper est, ventriculum simul & semel implere aqua gelidissima, quae nocere quidem posset vermibus in ventriculo haerentibus; sed certo frigoris illum gradum amittet aqua, antequam ad intestina pervenerit, adeoque vermibus intestinorum infesta esse nequit. Gelidam aquam per clysma injicere suaserunt aliqui; sed nec haec ad intestina tenuia penetrare poterit; obstat enim coli valvula. Forte ascarides, circa finem intestini recti haerentes, & intolerabilem quandoque pruritum excitantes, glacie ano admota necari possent: sed agilissimi illi vermes, simulac infensum frigus sentiunt, tutiorem locum invenient facile.

Caeterum in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulae, quae ad necandos vermes, in juniori imprimis aetate, adhiberi solent; & ad quarum normam plures aliae similes parari poterunt facile. Forte, vel casus fortuitus, vel industria Medicorum, detegent alia anthelmintica, adhuc efficaciora, quae absque laesione ventriculi aut intestinorum vermes occidere valent. Hactenus enim cognita remedia nondum talem efficaciam monstraverunt, cui certo confidere possumus in necandis vermibus. Viderat *Celeberrimus Homberg* (g) sanum in reliquis juvenem, qui quatuor vel quinque annorum spatio quotidie per alvum excernebat magnam copiam vermium, qui quinque vel sex pollices longi erant; semel aut bis reddidit partem taeniae, ulnam cum dimidia longam; unde verosimile videtur, reliquos vermes, quos excrevit, fuisse cucurbitinos dictos. A lactuca, & fructibus horaeis, abstinuit omnino; & quaevis anthelmintica, tunc temporis cognita, adhibuerat, sed absque fructu.

Credo, omnes Medicos, qui praxin exercent, saepius doluisse, quod minus felices effectus habuerint in necandis vermibus. Saepius successit vermium, sive vivorum, sive mortuorum, expulsio per purgantia, sive sola, sive admistis simul talibus, quae vermibus infesta esse creduntur; de qua methodo nunc dicendum erit.

§. 1372. EXpellendo Lumbricos vivos enectosve ope purgantium amarorum, phlegmagogorum, Mercurialiumque.

Purgantia remedia praecipuum locum obtinuerunt semper inter anthelmintica, cum parum referat, an vermes vivi, an mortui, fuerint, modo expellantur de corpore, & tuto simul hoc fieri possit. Si per reme-

(g) Academ. des scienc. l'an 1707. Hist. pag. 12.

dia, praecedenti paragrapho enumerata, necari poſſint vermes, vel ſaltem ſic enervari, ut fortiter ſe inteſtinis affigere nequeant, facilius exturbari per remedia cathartica poterunt.

Purgantibus uſus fuit *Hippocrates* [*b*], ut latum lumbricum expelleret de corpore. Sic enim habet: *Quod ſi quis hominem lumbrico laborantem curet, & medicamentum aut potionem dederit, ſi quidem homo probe praeparatus fuerit, totus rotundus ut globus prodit, & homo ſanus evadit*. Poſtea addit, quod ſi pars in rectum extenſa abrumpatur a lumbrico, duorum aut trium cubitorum longitudine, aut etiam longe major, tunc non curatur homo; & quidem multo tempore cum ſtercore nulla ſigna ſe produnt; ſed poſtea vermis increſcit. Haec reſpondent exactiſſime hodiernorum obſervatis. Dum enim integer expellitur vermis latus, ſemper in glomerem collectus apparet, & adeſt ſimul extremum tenuius, in globoſum apicem deſinens; quod filum vermis lati hodie vocari ſolet. Vermem latum in glomerem ſic collectum figura expreſſit *Andry* (*i*).

Notum autem eſt omnibus, etiam in *Hippocratis* lectione vel mediocriter verſatis, φάρμακον, & φαρμακέυειν, non de quibusvis remediis, ſed de purgantibus dici praecipue. Simul conſtat, veterum purgantia fuiſſe admodum valida: helleboris enim, granis cnidiis, elaterio, utebantur frequenter. Sic (*k*) *Hippocrates* fatetur de *Scamandro*, qui convulſus periit, octavo a primo convulſionis inſultu die, quod diutius ſuſtinere morbum potuiſſet, niſi validum medicamentum, ſinceram bilem purgans, ſumſiſſet. Alia ſimilia habentur (*l*); imprimis de muliere, ſana, & robuſta, quae a catopotio, conceptus gratia deglutito, ventris dolore & inteſtinorum torminibus corripiebatur, intumeſcebat, ſanguinem vomebat, ſed non copioſum: tam male autem ſe habuit, ut quinquies jam mortua crederetur. Triginta amphoris aquae frigidae corpus perfundi debuit; quod unicum opem ferre videbatur, cum poſtea bilis copioſa deorſum ſeceſſerit. Vixit tamen.

Facile quis credet, tantis turbis in corpore excitatis, nec vermem latum reſiſtere poſſe. Hinc cautela multa utebantur veteres Medici, antequam purgans darent: *Quum quis corpora purgare velit, ea meabilia facere oportet* (*m*); de qua re videantur illa, quae ad §. 605. n. 13. dicta fuerunt. Hinc, dum expulſionem vermis lati tentandam ſuadet *Hippocrates*, monet, ut prius probe praeparetur corpus, antequam validum adhibeatur pharmacum. Balnea, cibi molles, quies, &c. adhibebantur illis, qui *Helleborum* erant ſumturi.

Jo-

(*b*) De Morbis Lib. IV. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 614. (*i*) Sur la Génerat. des vers pag. 33. (*k*) Epidem. Lib. V. Text. X. Charter. Tom. IX. pag. 336. (*l*) Ibid. textu XXV. & ſeq. pag. 342. 343. (*m*) Hipp. Aphoriſm. 9. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 49.

Juvenis, gonorrhoea virulenta laborans, habebat urethrae orificium obsitum plurimis verrucis venereis; cum a me auxilium peteret, dedi validum purgans, ex *Turbith minerali*, *Scammoneo*, *Resina Jalappae*, compositum. Valide purgatus ab hoc remedio fuit; gonorrhoea fuit emendata; verrucae corrugatae, flaccidae, ceciderunt sponte post paucos dies. Sed simul ostendit mihi vermem latum integrum cum filo suo, qui medicamenti vi expulsus fuerat. Noverat ille, quod vermem latum haberet; sed, de morbo venereo sollicitus tantum, mihi non indicaverat. Varia anthelmintica se sumsisse fassus est, sed incassum. Postea tentavi simile remedium cum successu aliquoties. Cum multum corpus turbet, dedi illud bis in mense; raro ter sumtum fuit, quin vermis prodierit totus.

Hydragogum Argentum Boylei, *vel Angeli Salae*, si sollicita arte paratum fuerit [n], & grana duo cum sacchari conici granis sex in mortario vitreo terantur minutissime, deinde cum decem granis pastae panis formentur in catapotia, & deglutiantur ab homine adulto jejuno, superbibendo uncias quatuor, vel sex, aquae mellitae calidae, purgatio per alvum sequitur: *Necat lumbricos*, *taenias*, *ascarides*. *Cavendum a nimio usu; a nimis larga dosi cavendum: rodit semper, & labefactat, ventriculum imprimis. Quod vitii Rob Juniperi baccarum sanat.*

Celeberrimus *Boulduc* (o), examinans *gratiolam* dictam herbam, quae inter potentissima hydragoga remedia numeratur, & sursum ac deorsum potenter evacuat, dum in substantia vel infuso sumitur, invenit hanc plantulam habere insignem vim anthelminticam; praecipue si infundatur lacti recenti; tunc enim mitius agit. In America parant decoctum ex *Spigelia Linnaei*; quae adeo venenata est, ut Galli huic plantae nomen famosissimae olim in Gallia veneficae [*Brainvillers*] dederint. Sursum & deorsum fortiter evacuat, vermesque certo expellit. Cum autem verminosi morbi ibi frequentissimi sint, ex hoc decocto syrupum parant, ut omni anni tempore semper praesto sit efficax medela. Sic audivi a fide digno teste. Verum *Patrick Browne* (*) certitudinem virtutis anthelminticae hujus plantae laudat quidem, sed testatur, hoc remedium somnum facere, instar opii. Simul monet, post usum hujus remedii, lene purgans debere dari ex infuso *senae*, *rhabarbari*, *manna*, &c.

Satis autem patet, omnia haec valida remedia magna cum cautela tantum adhiberi posse, & vix locum habere in teneris infantibus unquam. Sed & mitiora habentur purgantia, satis efficacia tamen. *Gialappa*, notissimum purgans, & frequentis apud vulgum usus, tale dat reme-

(n) H. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 467. 468. (o) Acad. des Scienc. l'an 1705. Mém. pag. 246. (*) Civil and Natural History of Jamaica in three parts, in folio, London 1756. pag. 156. Car. Linnaei Amoen. Academ. Vol. V. pag. 140.

remedium; de quo *Wepferus* (p) teſtatur ſequentia: *Gialappam lumbricos latos prae multis expellere, primum caſu, poſtea plurimis experimentis, didici*. A magiſterio, ſive reſina, jalappae, ad ſcrupulum data cani ſemeſtri, & dein vivo diſſecto, inventa quidem fuerunt in ventriculo & inteſtinis ſigna inflammationis [q]; ſed hoc minus metuendum videtur a pulvere *radicis Gialappae*, quo uti malo potius, quam ejus reſina, quae tenaciſſima eſt, & facile adhaeret ſuperficiei ventriculi ac inteſtinorum; tuncque tormina moleſta, & hypercatharſes, ſaepe producit. Cum autem *Gialappae radix* ſeligatur talis, quae habet copioſas ſtrias reſinoſas; hinc, majoris cautelae gratia, curo, ut pulvis ejus diu teratur in mortario vitreo cum dimidia parte ſacchari puri ſicci; ſic enim tenacitas reſinoſa, a qua imprimis metuendum videtur, frangitur. Mulier quadragenaria, quae inſtante menſtrua periodo vermes cucurbitinos, & vivaciſſimos quidem, ſolebat excernere, praeterea aliquot ulnas vermis lati per alvum depoſuerat ante biennium: unde de vermis lati praeſentia nullum erat dubium. Tentavi decantatiſſima anthelmintica; diu uſa fuit cupro ſoluto in muria ſalis ammoniaci, ſed absque ullo effectu. Inceperunt tumere pedes, crura, femora, dein & venter. Cum debilis & languida eſſet, dedi drachmam mediam *radicis Gialappae*, diu cum ſaccharo tritae, & paulo poſt excrevit vermem latum, ſex fere ulnas longum, vivum, & alacriter ſe moventem. Periit tamen poſtea lento hydrope.

Quandoque profuit, per plures dies replere totum inteſtinalem tubum halitibus foetidis, qui vermibus infeſti creduntur, de quibus praecedenti paragrapho dictum fuit. Sic v.g. per triduum, vel quatriduum, aliquot grana aſae foetidae deglutienda dedi ter quaterve de die, & poſtea purgans exhibui ſatis acre, habita ſemper ratione virium, & aetatis. Saepius feliciter ceſſit.

Aliis magis placuit, anthelmintica purgantibus miſcere, ut haec, ingrata vermibus, citius per totum tractum inteſtinorum applicarentur. Felicem inde ſucceſſum aliquoties vidi, & plures obſervationes hoc confirmant (r). *Extractum Hellebori nigri cum vitriolo Martis*, omnibus vulgaribus anthelminticis incaſſum tentatis, nunquam caruiſſe ſucceſſu, teſtatur *De Lille* (s). *Ex ſale polychreſto, jalappa, valeriana, ad drachmam ſumtis, additis oxymellis ſcillitici unc.* IV., *uncia media corticis winterani, & vini generoſi libris duabus*, confecit *Störck* remedium, cujus uncia quater de die dabatur adultis; junioribus vero ad drachmam unam alteramve (t), felici pariter cum ſucceſſu. In hoc remedio talia ſunt, quae

(p) Cicut. Aquat. Hiſtor. & Noxae Cap. XV. pag. 224. (q) Ibidem pag. 222.
(r) Acta Phyſic. Med. natur. curioſ. Vol. IX. obſerv. XIV. pag. 41.
(s) De Palpitat. cord. pag. 255. (t) Ann. Medic. ſecund. pag. 118. et 286.

quae pituitam, vermium nidum, attenuant, alia, quae vermibus infesta habentur, & *gialappae* radix, quae alvum movet.

Ex omnibus his patere videtur, praecipuam spem curandi morbos verminosos poni in remediis evacuantibus. Remedia, quae arcani sub titulo commendantur, & felici effectu se commendaverunt saepius, fuerunt inventa talia imprimis, quae corpus turbant satis, & sursum deorsumve evacuant.

Ad hanc classem videtur pertinere remedium D. *Herrenschwand*, quod nondum publico communicatum fuit, & de quo sequentia novimus [*u*]. Quatuor pulveres sunt, quorum primus, sub titulo remedii praeparatorii, sumitur pridie. Coena levis conceditur aegro; & dum se ad somnum componit, dantur bina cochlearia *olei amygdalini*, vel *olivarum*. Sequenti mane, jejuno ventriculo, primam dosin specifici remedii sumit aeger; a qua bis levis vomitus sequi solet; totidemque per alvum evacuationes, quae certo sequuntur; sed vomitus non semper; qui videtur fieri a motu vermis lati. Intra bihorii spatium & vomitus, & alvi evacuatio, cessant; dein jusculum propinatur aegro. Hoc facto, secunda dosis exhibetur; quae eundem omnino praestat effectum, ac prior; sed plerumque vermis latus expellitur; unde non semper opus est, tertiam dosin exhibere. Si vero vermis nondum exiverit, post tertiam dosin assumtam exit certo, citius vel serius, saepe vivus, semper integer, cum filo suo. Nec fatigatur aeger ab hoc remedio plus, quam si aliud catharticum remedium sumsisset. Testatur auctor, se viginti & tribus vicibus illud dedisse, aequali semper successu, in sexu, temperie, aetate, variis, etiam teneris & delicatis.

Omnia autem haec postea aliorum Medicorum observatis confirmata fuerunt.

Similia his in humanissimis literis ad me datis scripsit egregius auctor; addiditque, in ducentis casibus octo vel novem vicibus tantum non successisse remedii effectum. Addit dein sequentia: *Omnes aegri sic curati erant, Helveti, circa Genevam, Neufchatel, de Biena, & de Morat; neque per duos cum dimidio annos, quo dedit hoc specificum, ullus rediit querens de hoc verme; quem tamen subaudiverat rediisse in Hollandia post usum hujus specifici, quod fortiter purgat sursum & deorsum. Bis vidit duos vermes latos excretos ab eodem aegro, qui pessime aegrotaverat. Plures aegri simul vermes teretes & ascarides excreverunt. Servat Colon caninum, cujus tunicae villosae adhaerebant in spatio, quod nummum Imperialem [Ecu] aequat, duae taeniae completae, & adhuc tria filamenta, quae singula singulis punctis tunicae villosae affigebantur.*

In Historia naturali, aliisque scientiis, adeo notus *Bonnet* [*w*] quaedam

(*u*) Biblioth. Raison. Tom. 33. Octob. Novemb. Decemb. pag. 281.

(*w*) Mém. de Mathem. et de Phys. present. à l'Académ. Royale des scienc. Tom. I. pag. 479.

dam habet circa specificum hoc contra taeniam remedium. Pulvis est levis, subtilissimus, coloris olivacei; qui videtur ad regnum vegetabile pertinere; in quo apparent, oculo nudo, & imprimis lente armato, particulae splendentes; crocum redolet, & saporem leviter salsum habet. Pridie, antequam detur specificum, hora quarta pomeridiana dat sex grana pulveris albi, qui continet vitriolum martis, ex aqua tepida; nec sequitur ullus effectus sensibilis. Pulvisculus autem ille non est absolute necessarius ad curam. Hora septima datur levis coena; post bihorium datur cochlear olei amygdalini, vel olivarum. Sequenti mane datur omni bihorio pulvis, qui drachmam, vel scrupulos quatuor, aequat pondere; minuendo, vel augendo, quantitatem, pro diversis viribus aegri. Nunquam plures doses dantur, quam tres. Post primam dosin quandoque nullus sequitur effectus; aliquando levis vomitus; saepius succedit alvi evacuatio: tunc datur jusculum. Si vermis nondum prodeat, ut plerumque fieri solet, datur secunda dosis; &, si opus fuerit, etiam tertia. Attamen non sine molestia agit hoc remedium. Quandoque enim sursum & deorsum purgat valide, tormina abdominis adsunt, & pulsus insurgit. Aliquando longe mitius agit remedium. Saepe post meridiem taenia expellitur; tardissime nocte, vel mane sequentis diei. Quater Genevae contigit, ut post primam dosin assumtam taenia expelleretur; quae si longior fuerit, post expulsionem sentiunt similia mala, ac ascitici, post aquas per paracentesin eductas, nisi abdomen rite firmatum fuerit. Quidam languent per unum alterumve diem; alii febricitant; alii tam parum ab hoc remedio afficiuntur, ut eodem die domo exire possint.

Cum contigerit bis *Genevae*, ut sumto remedio nulla prodierit taenia; quae forte antea insciis aegris expulsa fuerat; hinc, ut certus sit, taeniam adesse, dat unciam mediam *Syrupi florum Persicorum*; si enim tunc cum faecibus prodeant grana, sive moleculae albicantes, quas putat esse taeniae excrementa, tunc de taeniae praesentia minime dubitandum putat.

Dum autem *Basileae* suo remedio uteretur *Herrenschwand*, obstupuit, vermem latum nunquam integrum prodire, sed frustulatim tantum. Taeniae autem illae pertinebant ad secundam speciem *Plateri*, quam credit reliquis difficilius expelli.

Caeterum pulvis ille praeparatorius, qui pridie sumitur, licet omnino necessarius non sit, creditur hunc usum habere, quod nempe specificum sequenti die melius & promtius agat. Testatur autem *Van Doeveren* [x], quod ipse *Herrenschwand* ipsi affirmaverit, *suum remedium non convenire in illa taeniae specie, quae ubi in intestinis nidulatur, portiones suas cucurbitini-formes dimittit; cum hanc rarissime expellere possit; solam al-*

(x) Dissert. de verm. intest. pag. 73. 74.

alteram speciem, quae non dimittit articulos, & secunda nostra videtur (articulis brevioribus) constantissimo effectu ab eo expelli. Simul observationibus variis confirmat, illud remedium non adeo lene & blandum esse, sed saepe maximas excitare in corpore turbas. Variae purgantium remediorum formulae pro junioribus in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

§. 1373. QUin Clysmata, Suppositoria, Unguenta externa, ad eadem prosunt quam maxime.

De usu unguentorum externorum ad §. 1370. dictum fuit.

Suppositoria autem solent parari ex amaris, aliisque, quae ascaridibus imprimis infesta creduntur; verum, ut ante monitum jam fuit, hi vermes, cum vivacissimi sint, brevi alium locum petent, si quid ingrati invenerint circa finem intestini recti. Alvum movent suppositoria, vel mole, vel stimulo, dum irritant intestinum rectum. Clysmata pariter non pertingunt ad intestina tenuia usque; adeoque tantum nocere possunt vermibus, qui in crassis intestinis nidulantur. Habent & hunc usum, quod morosis infantibus purgantia per clysma exhiberi possunt, quae, si tripla dosi sic adhibentur, similem effectum faciunt, ac si simplex purgantis remedii dosis deglutita fuisset.

Sed & aliam ob rationem clysmata laudaverunt Medici; nempe, ut vermes locum mutarent. Dabant amara remedia potanda, dum lac simul per anum injici curabant, hac spe, ut vermes, amarorem horrentes, ex ventriculo & intestinis tenuibus descenderent in crassa intestina, allecti lactis odore; sicque facilius per alia clysmata possent necari, vel per purgantia promtius expelli.

Imo *Duretus* (y) fuit in illa opinione, per solam mutationem loci vermes necessario perire, cum ex chylo vivant, quem in intestinis crassis nunquam adesse voluit. Sic autem habet: *Quae causa est, cur sapientes Medici potiones amaras exhibeant, praesertim e scordio: lac autem subjiciant, ut illinc fugati, hinc vero allecti, relicto jejuno descendant in colon, ubi vel ad punctum temporis durare non possunt, vita superstite. Omnia enim, quae vivunt, quaequae moventur, in suo quaeque loco servantur, & aluntur, ex quibus constant*. Interim certum est, contenta in crassis intestinis nondum omni chylo orbata esse penitus, cum Anatome detexerit vasa lactea, quae chylum absorbent, ad extremum intestini recti usque. Praeterea ex hactenus dictis patuit, amara non adeo infesta vermibus esse, ac quidem dici solet; & vermes vivos inveniri in crassis intestinis, non tantum teretes & ascarides, verum etiam taeniam; nec unicam, sed plures,

(y) In Coac. Hippoc. pag. 174.

res, in colo intestino vidit *Herrenschwand*; uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Caeterum in *Materia Medica* & clysmatum, & suppositoriorum formulae variae habentur, ex diversis anthelminticis paratae; & plures similes ad harum normam facile concinnari poterunt.

§. 1374. QUando Dentes incipiunt prodire, maxime acuti, a tensione, punctura, laceratione gingivarum nervosarum, sanguinolentarumque, oritur inflammatio, tumor, gangraena, convulsio, alvi fluor viridis, salivatio, febris, mors.

Constat observatis *Eustachii* (z), in recens natis, dissecta maxilla utraque, occurrere dentes, partim mucosos, partim osseos, non obscurae magnitudinis, suisque praesepiolis undique vallatos, qui postea erumpent. His dentibus docta manu detractis, tenuissimum interstitium, vix osseum factum, conspicitur; quo pari diligentia amoto, obviam veniunt totidem dentes, pene mucosi, & longe minores, qui post alios priores in propriis caveis latent. Ultimi illi, prioribus deciduis, circa septimum annum prodire solent, citius vel serius. Unde Autopsia docet, dentes, qui circa septennium renascuntur, cum prioribus nullo modo junctos esse, sed nequidem illos tangere posse, quum inter utrosque medium sit interstitium osseum, primum & secundum dentem a se invicem dirimens, quo postea perforato erumpet suo tempore dens secundus.

Unde cadit illa sententia, quod secundus dens ex radice prioris relicta germinaret [a]. Neque tantum in recens natis, verum etiam in embryonibus, primos & secundos dentes invenit *Celeberrimus Albinus* [b]; ita tamen, ut nondum sepimento osseo interposito discreti fuerint. Aliquoties in abortibus idem mihi videre contigit.

Magna autem diversitas observatur in tempore, quo dentes prodeunt. Communiter quidem statui solet, septimo circiter mense dentitionem incipere; sed contingit aliquando, & ipse vidi, recens natos jam unum alterumve in maxillis ostendere dentem: imo in abortu quinque mensium vidi binos incisores ex maxilla inferiori prominere quam manifestissime. E contra in sana, vegeta, torosa, puellula, primus dens decimo nono mense prodiit, sequentibus satis cito reliquis, & sine molestia fere ulla. In debilibus, & morbosis, quandoque adhuc serius incipit dentitio. Ex quibus patet, primorum dentium eruptionem diverso tempore etiam naturaliter contingere. Longe major mora in secundorum dentium eruptione

(z) Tractat. de Dentibus. (a) B. S. Albin. Acad. Annotat. Lib. 2. pag. 3. & seq. (b) Ibid. pag. 9.

ne observata fuit. Vidit *Helmontius* [*c*] *anno sexagesimo tertio aetatis Senem, & Vetulam, quibus quondam amissi dentes sponte renascebantur, etiam cum doloribus puerilibus. Nullam tamen notabat vitae longaevitatem, eo quod uterque eodem anno mortem oppetierit*. Legitur (*d*) de fabro lignario, octuaginta quatuor annorum, cui biennii spatio quatuor dentes eruperant, duo nempe incisores, & totidem canini. Ipse vidi in vetula, quae octuagesimum sextum annum compleverat, binos dentes molares prodiisse; mortua fuit octuagesimo octavo aetatis anno. Mirum est, tamdiu latere potuisse in maxillis dentium, sera tantum aetate prodituorum, rudimenta.

Prudenter hinc statuit *Moschion* (*e*), septimo mense dentitionem incipere, sed non in omnibus aequaliter.

Naturaliter quidem ex maxilla utraque dentes erumpunt; quandoque tamen deviant. Vidi ex medio palato dentem molarem erupisse. In thesauro suo servabat *Ruyschius* [*f*] os palati humanum, ex cujus medio dens molaris erupit. Plures dentium aberrationes recensentur (*g*).

Solent primo omnium prodire dentes incisores; sed plerumque, antequam octo incisores omnes prodierint, unus alterve dentium molarium erumpit. Postea sequuntur, quandoque satis magno interposito temporis intervallo, quatuor canini. Legitur (*h*), in America septentrionali, in insula, quae a canibus nomen habet, incolas habere dentes incisores planos, dentibus molaribus similes. Curiosum foret scire, an illis etiam primo prodeant tales incisores, cum aeque difficulter ex maxilla erumpant, ac molares.

Cum ergo dentes lateant in alveolis suis, non tantum illi, qui primo prodituri sunt, verum etiam alii, qui circa septimum aetatis annum prodire solent, incipiunt augeri mole; dum exitum moliuntur, crusta adamantina muniuntur, ut suo munere postea fungi possint. Quomodo hoc fiat, credo, quod hactenus ignoremus: quis enim solidam & evidentem rationem dedit, cur primus dens incipiat augeri, exurgere, viam sibi parare, dum secundus dens, ipsi suppositus, quiescit, post septem annos demum similia praestiturus? Hoc fieri videmus evidenter, licet rationem facti non intelligamus. Haerent illa dentium germina in alveolis maxillarum; sed horum alveolorum exitus tegitur membrana satis densa, coriacea, quae ab erupturo dente pertundi debet, quin imo lacerari; ita ut post eruptionem dentis lacerae hujus membranae laciniae observatae fuerint ab accurato in similibus indagandis *Herissant* (*i*).

(*c*) In Capitulo. *Arcana Paracelsi* pag. 626. col. 2. (*d*) Académ. des Scienc. l'an 1730. Hist. pag. 56. (*e*) Spach. Gynaec. pag. 10. n. 117. (*f*) Mus. Anatom. sive Catalog. rar. pag. 177.
(*g*) Albin. Academic. Annot. Lib. 1. Cap. 13. pag. 25. (*h*) Académ. des Scienc. l'an 1722. Mém. pag. 446.

(*i*). Exſiccatae dein hae laciniae ſponte cadunt. Magna ergo ſatis vis a dente erupturo fieri debet, ut hanc membranam rumpat. Egregius *De Laſone* (*k*), qui pulchra dedit obſervata de organiſatione oſſium, & dentium, credidit, quod, poſtquam dentis ſuperior pars jam induruerit, tunc interior pars mucoſa, vegetare pergens, nec potens ſuperare obſtaculum durum in parte dentis ſuperiori, urgeat inferiora, ubi minor eſt reſiſtentia; & hoc mechaniſmo putavit formari dentium radices, quae productae deorſum, occurrentes diaphragmati oſſeo, quod inter primum & ſecundum dentem interjacet, non amplius deſcendere poſſunt; ſed, pergente eadem vi dentem elongante, neceſſario ſuperior dentis pars elevari debet; unde ſenſim lacerabitur membrana alveolos tegens, & dens prodibit. Ingenioſa certe haec explicatio eſt; nec tamen videtur difficultatem modo propoſitam ſolvere; cum nulla pateat ratio, quare in primo dente illa vegetatio adeo efficaciter agat, dum per tot annos iners quieſcit in dente ſecundo, qui primo adeo vicinus eſt.

Praeterea plures dentes primos, dum vacillare incipiunt, eductos examinavi, & in plurimis ne veſtigium quidem radicis inveni. Mirabantur hoc Chirurgi peritiſſimi, qui in dentium morbis curandis verſatiſſimi merito habebantur. Statuebant, dentes, qui circa ſeptimum annum cadere ſolent, radices habuiſſe: dum illos, jam vacillantes, leviſſima vi educebant, nullas radices inveniebant. Ut hoc explicarent, dixerunt, ſecundum dentem, dum aſſurgit, atterere radices prioris, & ſic comminuere in minutiſſimum pollinem, qui prae tenuitate ſua evaneſceret totus; nam nemo illum unquam invenit. An lente aſcendentis dentis ſecundi, dum primum loco movet, actio tanta eſſe potuit, ut prioris radices in pollinem comminueret? Egregius in hac Chirurgiae parte *Bourdet* (*l*) ſtatuit, primos dentes, antequam vacillent, habere radices aeque fortes fere, & duras, quam obſervantur in ſecundis. Dum autem refutat ſententiam *Bunon*, qui ſtatuebat, radices illas a frictione aſcendentis dentis ſecundi deſtrui, provocat ad illa, quae in recentis cadaveris maxillis inveniuntur, dum ſecundi dentes jam oſſei fieri incipiunt, & primi dentes, lactei dicti, adhuc adſunt; *ſive firmi adhuc haereant*, ſive jam plus minusve vacillare inceperint. Apparet enim, dentem ſecundum, dum aſſurgit, ſua membrana involutum manere, donec exitui proximus ſit. Radicibus ergo dentis lactei & aſſurgenti denti ſecundo interponitur membrana. Radices tamen dentium lacteorum deſtructae jam ſunt, antequam ſecundi dentes illas tangere poſſint. Praeterea parva diſtantia obſervatur inter dentem primum & ſecundum; unde concludit, radicem dentis lactei conſumi ab alia cauſa,

(*i*) Acad. des Scienc. in 4. l'an 1754. Mém. pag. 431. (*k*) Ibid. l'an 1752. Mém. pag. 168. (*l*) Recherch. & Obſervat. ſur l'Art du Dentiſte §. 5. pag. 51.

ſa, non vero per attritum dentis ſuppoſiti. Hinc maluit credere, ab adjacentibus partibus ſecerni acriorem quemdam humorem, qui illas radices conſumeret.

Fateor, quod mihi longe probabilior videatur opinio, quae ſtatuit, dentes lacteos carere radicibus. *Celeberrimus Albinus* (*m*), de his agens, dicit: *Quum dentis naturam dentes induunt, teſta quaedam primum oritur, forma folliculi patuli. Eaque ad corpus dentis pertinet, radice nondum inchoata.* Talia dentium corpora abſque ullo radicum veſtigio in abortuum, & recens natorum, maxillis diſſectis vidi ſaepe. Eadem in tabulis nitidiſſime expreſſa habentur (*n*). Ubi ſimul videri poteſt, quomodo ſucceſſive radices ex dentis corpore protrudantur. Dens ergo fuit abſque radicibus; &, dum cadit lacteus, radicibus caret. An credibile videtur, denti lacteo creviſſe radices, & denuo deſtructas fuiſſe, antequam caderet, dum nulla probabilis deſtructionis radicum cauſa fuerit unquam inventa? Ab attritu ſecundi dentis aſſurgentis hoc fieri non poſſe, ex dictis patuit evidenter. Rodentem liquorem hic in auxilium vocare, quam precarium eſt!

Videntur tamen obſervationes docere, quod dentes lactei, ſi non cadant ſuo tempore, aut jam vacillantes non eximantur, apti ſint, ut radices protrudant ex ſuo corpore, quibus poſtea fixi in maxillis haerent ſaepe tota vita.

Vidi attentus toties, vel ſponte cadentes, vel Chirurgi manu eductos, dentes lacteos, & inveni limbum inferiorem, non aequalem, ſed hinc inde prominentiis, quandoque proceſſibus acutis, aſperum, quos in illis, quibus diutius relicti fuerant dentes lactei, inveni jam longiores multo, & concavitate ſua reſpondentes ſuppoſiti dentis convexae ſuperficiei; ita ut manifeſte ſe accommodarent vicino obſtaculo, ut profundius deſcendere poſſent. Ante laudatus *Bourdet* (*o*) eadem omnino vidit, licet in alia opinione fuerit. Sedecim annorum virgini jam a ſex ſeptimanis dens caninus perforaverat ſuperiorem partem gingivae in maxilla ſuperiori: locum ſuum ſervaverat dens caninus lacteus ipſi reſpondens, qui tamen multum vacillabat; quem dum eduxerat, vidit, aliquam radicis partem habere, illam eſſe punctis quibusdam ſive aſperitatibus inaequalem; hinc adſtantium una firmiter credidit, fracto dente, radicem in alveolo manſiſſe: fatetur, quod vix contrarium perſuadere potuerit. Praeterea vidi ſaepius, dentem lacteum, a binis vicinis dentibus nimis preſſum, non vacillaſſe illo tempore, dum naturaliter cadere debebat, hinc in loco ſuo relictum fuiſſe, dum interim ſecundus dens emergens, ante vel retro priorem, maxillam perforaret; unde quandoque deformitas nata fuit; ad quam tollendam dens lacteus, jam firmiter haerens,

 dum

(*m*) Annot. Academ. Lib. 2. Cap. 2. pag. 16. (*n*) Ibid. Tab. 2.
(*o*) Recherch. & Obſerv. ſur l'Art du Dentiſte pag. 52. 53.

dum educeretur, radicibus praeditus erat. Unde merito concluditur, dentem lacteum posse radices producere deorsum. Si enim secundum multorum opinionem dentis lactei radices consumptae fuissent, dum cadere deberet, novae renatae essent; & tunc statuendum foret, bis in eodem dente radices natas fuisse. Unde videtur, dentes lacteos naturaliter carere radicibus, dum sponte cadunt; aptos tamen esse, ut radices producant, si diutius in loco suo relinquantur; & quod saepe in dentibus lacteis, dum sponte cadunt, vel jam vacillantes educuntur, detegantur erumpentium radicum prima vestigia; quae ab aliis habentur pro reliquiis radicum detritarum, quae prius adfuerant.

Quamvis autem dentium eruptio naturalis sit, & in multis infantibus absque magna molestia contingat, in quibusdam tamen gravibus dentitio stipatur symptomatibus, quae aliquando aliis morbis attribuuntur, licet a sola dentitione pendeant. Unde sollicite monet *Sydenhamus* (*p*), dum febres epidemicae grassantur, & infantes aegrotant, omni cum cura inquirendum esse, an febris illa ad constitutionem epidemicam referenda sit, an vero a dentitione pendeat. *Vulgo enim notissimum est, infantes, a doloribus ex dentitione ortis, saepius in febres agi, quae haud ita facile ab alterius generis febribus internoscuntur.* Operae pretium est ergo, considerare illa signa, quae docent, dentitionem imminere, vel jam inceptam esse.

Patuit ex antedictis tempus dentitionis satis incertum esse; adeoque non adeo magnum momentum inter signa dentitionis habere, nisi quod incitet attentionem Medici, ut circa septimum mensem magis invigilet.

Dum de morbis aetatum agit *Hippocrates* (*q*), dicit: *Ad dentitionem vero productis, gingivarum pruritus, febres, convulsiones, diarrhoeae; ac maxime, cum caninos dentes edunt, crassissimisque pueris, ac duras alvos habentibus.*

Primum, quod observare potui dentitionis incipientis signum erat, si arcus maxillae superior, qui ex convergentibus alveolorum lamellis constituitur, incipiat latior fieri, sensim a se invicem secedentibus his lamellis, ut denti erupturo locus fiat. Videtur hoc fieri a dente sensim ascendente: hoc tempore internum, quasi in ipsa maxilla, pruritum sentire videntur, dum perpetuo faciem, nares imprimis, & mentum, fricant: gingivae enim, nec membrana alveolos tegens, tensae aut rubrae adhucdum apparent. Simul de nocte infantes minus quieti sunt, & solito morosiores: neque hoc mali ominis est. Monuit enim *Hippocrates* [*r*]: *Quicumque dentientes bene habiti manent, & altiori somno premun-*

(*p*) Schedul. Monit. de nov. febr. ingress. pag. 674. (*q*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*r*) Lib. de Dentit. Text. 9. Charter. Tom. VII. pag. 871.

muntur, periculum est, ne convulsione corripiantur.

Harris [*s*] duplex dentitionis tempus statuit; unum nempe, quo dens ex osse maxillari primum emergere nititur; & tunc haec symptomata adsunt. Optime monet, hoc dentitionis stadio, *gingivam in parte externa & superiori, absque aliquo ejusdem tumore, albido quodam circulo circumscribi.* Quandoque apparent duo vel plura talia loca, ac si dens emersurus pelluceret per gingivam. Saepe per aliquot septimanas durat hoc dentitionis stadium, antequam incipiat alterum, *quo dens mole jam auctior, & major factus, gingivam tumidam semper reddit, inflammationem insignem in eadem parit, atque eam perrumpere omni vi conatur.* In difficili dentitione haec vera sunt; saepe tamen facilius haec peragitur; & tunc omnia haec symptomata adeo levia sunt, ut dens, non advertentibus infantum custodibus, prodeat. Simul solet adesse major salivae copia; quandoque & tussis: nares pluunt; genae rubent, a dentis emersuri irritatione, humoribus majori copia versus caput derivatis; ut docent symptomata plura, quae apud auctores collecta leguntur.

Sic *Moschion* [*t*] habet: *Gingivarum pruritus; fervor genarum; dolor nervorum in cervice; frequentius sanguinolentus humor per os, vel aures, exit.* Ita & apud *Aëtium* (*u*) leguntur sequentia de dentitione: *Circa septimum mensem infantes dentes producere incipiunt, punguntur, stimulantur, tanquam a paxillo quodam, separante gingivas dente. Inflammationes succedunt gingivarum, & maxillarum, & tendinum; quas febres plerumque sequuntur. Succedit & pruritus in meatibus auditoriis, & aures humescunt: nonnullos ophthalmia corripit, & sanguis ex canthis (oculorum) fluit. Pluribus perturbatur venter, ob stomachi inflammationem, ventrisque exsolutionem.*

Cum autem omnia haec mala a tensione, punctura, laceratione, gingivarum nervosarum, sanguinolentarumque, oriantur, patet facile, omnia haec mala magis metuenda esse, dum erumpunt dentes canini, qui obtusum apicem habent, & satis crassi sunt. Incisores acutum referunt cuneum; hinc facilius membranam incumbentem findunt. Molares autem, licet latiorem superficiem habeant, quam canini, & quatuor apices, facilius feruntur; quoniam non simul, & semel, sed successive illi apices emergunt. A solo dolore intensiori convulsiones metuendas esse in infantibus, quibus nervosum genus adeo facile irritatur, facile intelligitur. Unde etiam (§. 1075. 4.) inter epilepsiae causas dentitio numeratur; ubi simul notatur ex *Hippocrate*, non omnes ex dentitione convulsos interire, sed multos sospites evadere; uti quotidiana in Praxi observata docent. Si autem multum tumeat gingiva, simulque admodum rubeat, validae inflammationis signum est; quae quandoque in gangraenam satis cito terminatur; praecipue, si acrior hu-

(*s*) De Morbis Acut. Infant. pag. 35. (*t*) Mosch. apud Spach. Gynaec. pag. 10. n. 118. (*u*) Lib. 4. cap. 9. pag. 68.

humorum indoles simul adsit. De qua re videantur illa, quae in Capitulo *de Gangraena* dicta fuerunt. Cito autem gingivae sic affectae putrescunt, & malum ad vicina loca propagatur, nisi *spiritu salis marini* misto cum *melle rosarum* saepius tangatur locus gangraenosus; sicque sistatur proserpens putredo. Vidi aliquoties in pauperum infantibus, qui omnino neglecti fuerant, partem ossis maxillae cecidisse, una cum alveolis & dentibus contentis: unde, in hoc loco destructae maxillae, tota vita fuerunt edentuli.

Alvi fluor viridis suspectus est, dum dentitionis tempore adest. Antea dictum fuit, dum acido in primis viis laborant, faeces alvinas viridescere; unde & ab hac causa possent viridia per alvum excerni, licet a dentitione hoc non fieret. Verum si faeces, quae naturaliter flavescunt in infantibus, dentitionis tempore subito fiant aeruginosae, tunc periti Medici convulsiones metuere solent; quia ex illa caloris mutatione concludunt, sensorium commune, & totum nervorum systema, turbari. Si sanus homo subito in gyrum rotetur, vertigine corripitur; &, nisi haec rotatio cesset, cadit, bilemque aeruginosam vomit. Unde etiam §. 275. pro malo signo habetur, si post concussum validum capitis biliosus vomitus sequatur.

Caeterum alvus laxior dentientibus infantibus prodest potius. *Quibus in dentitione alvus multoties subducitur, illi minus convelluntur, quam quibus ita paucies* [w].

De Salivatione, dentitionem consequente, jam dictum fuit.

Febris, mors. Dolor molestus, inflammatio gingivarum, insomnia, sufficiunt, ut febris excitetur, quae certe, si valida fuerit, tenerum corpusculum brevi destruere poterit. Interim non semper funestum eventum a febre dentitionem comitante videtur metuisse *Hippocrates* [x]; dicit enim: *Quibus in dentitione febris acuta oboritur, raro convelluntur.* Caeterum hyemale tempus dentitioni magis convenire statuit (y), ita ut facilius emergant, caeteris paribus, hoc anni tempore. Simul observavit, illis, qui cum tussi dentiunt, dentes tardius erumpere, verum in punctione magis extenuari. Solet enim in omnibus dentientibus torositas corporis minui, & carnes fieri flaccidiores, praecipue dum dentes canini prodire incipiunt.

§. 1375. Quae cuncta facile ex eadem causa oriri demonstrantur.

Sensim enim distrahitur membrana, quae alveolos claudit, & tegit; si jam inflammatio adsit, & a duro dente inflammatus ille locus rumpi

(w) Hippoc. Lib. de Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 871.
(x) Ibidem. (y) Ibidem.

pi debeat, facile patet ratio, quare omnia illa mala, modo recensita, sequi debeant.

§. 1376. QUin sublata irritatione nervorum (1374.) sponte cessant.

Dolor, uti alia occasione ad §. 220. & sequentes dictum fuit, ponit fibram nervosam sic affectam, ut dissolutionem minitetur: hinc dolor acrior est, dum fibra nervosa est rupturae propior. Unde patet, quare molestiae omnes augeantur, dum dens eruptioni proximus est, & denuo cessent, simulac dens membranam prius tensam ruperit. Cessat enim tunc nervorum irritatio. Hinc simul patet, quid sentiendum sit de omnibus illis *Periaptis*, & *Amuletis*, quae infantibus, dentitionis tempore, appendi solent, hac spe, ut dentes facilius, & citius, erumpant. Dentitio naturae solius opus est; hanc accelerari posse per artem, nemo peritus facile credet. Verum molestias, dentium eruptionem comitantes, lenire ars valet; uti sequenti paragrapho dicetur. Facile tamen permittitur mulierculis, ut *Corallia rubra*, *poeoniae radicem*, *dentes lupi*, *apri*, *vulpis*, & his similia, collo dentientis infantis appendant; a quibus nulla metuenda est noxa. Solent enim tunc magis morigerae esse Medicorum consiliis.

§. 1377. QUod fit 1. gingivas emolliendo, refrigerando, leniendo, mollibus, glutinosis, antiphlogisticis. 2. saepe atterendo ad corpora dura, glabra. 3. dissecando ope lanceolae.

1. Quantam efficaciam habeant in dolore leniendo omnia illa, quae distentam fibram dolentem laxant, antea ad §. 228. 1. dictum fuit. Cum autem tensa & dolens sit haec membrana, quae dentem erupturum coërcet, facile patet, quare emollientissima hic locum habeant: Cum autem plerumque gingivae, leviter saltem, inflammatae sint hoc tempore; hinc foventur refrigerantibus & antiphlogisticis; quae optime prosunt, si simul leviter glutinosa sint; ne a copiosa saliva, quae dentitionis tempore profluit, abluantur illico. *Sempervivi majoris* succus recens pressus, cum *syrupo florum violarum*, addita mucilagine *gummi Arabici*, *Tragacanthi*, *Sem. Cydoniorum*, *&c.*, aptissimum tale remedium dat, si saepius gingivis illinatur. *Cremor recens lactis*, cum *vitello ovi* & *syrupo florum violarum* mistus, si aliqua copia *aquae stillatitiae rosarum* diluatur, optime prodest. *Flores Sambuci*, si una cum *plumbi* frusto in nodulo ligentur, & in fundo vasis vitrei cilindrici ponantur, dein lac recens superaffundatur, & haec omnia ponantur in leni digestione, brevi

vi in summitate vasis colligitur cremor, qui fragrantiam florum sambuci redolet, & gingivis illinitur saepius, optimo cum effectu. Plumbum autem additur, ut deprimatur nodulus ad fundum vasis, sicque facilius colligi possit cremor in superficie suprema; simul plumbum externo usu magnam efficaciam habet in sedandis inflammationibus incipientibus. Novi quidem, plumbum non sine ratione suspectum esse Medicis, imprimis usu interno: sed parum admodum de plumbo in lacte solvitur; & illud pauculum solutum potius in sero lactis haeret, quam in parte cremoracea; unde videtur tale remedium tuto usurpari posse; imprimis cum gingivis dolentibus pauculum cremoris tantum illiniatur, vixque deglutiat aliquid de hoc cremore infans; sed fere totum cum saliva copiosius affluente exeat ex ore. Si vero gingivae, profunde rubro colore tinctae, gangraenam minitentur, tunc aliquot guttulae *spiritus salis marini* adduntur *Syr. fl. violarum*, addito nitro; & haec diluuntur in *aqua stillatitia florum rosarum*, aut *florum sambuci*, ut gingivae saepius tali mixtura foveantur. Antea, ubi de *Angina gangraenosa* agebatur, uti & in capitulo *de Scorbuto*, laudata fuit efficacia *spiritus salis marini* in similibus malis. Caeterum in *Materia Medica* ad hunc numerum tales formulae habentur.

Quandoque contingit, gingivas sic inflammari, & dolere, ut valida accendatur febris, & sequantur convulsiones: tunc *Sydenhamus* [z] commendat venae sectionem, tanquam optimum & efficacissimum remedium; simulque statuit, aeque tuto ex infantum venis, quam adultorum, sanguinem extrahi posse. Necessitatem quidem evacuationis sanguinis in tali casu agnoscit *Harris* [a]; sed maluit unam alteramve hirudinem infra utramque aurem applicare. Certum enim est, venae sectionem difficilius saltem institui in infantibus, ob venarum exilitatem, & irrequietum membrorum motum. Imo ipse *Sydenhamus* [b], dum in febre dysenterica sanguinis missionem judicabat necessariam, dixit: *Si infans hac febre laboret, tum hirudines duae utrinque applicentur pone aures*. Notum autem est, *Sydenhamum* hanc schedulam scripsisse circa finem vitae, & quaedam, quae antea scripserat, mutasse, vel emendasse.

Optime monet *Harris* (c): *Inter dentiendum os tanta teneritudine saepe affligitur, ut omne alimenti genus pertinaciter respuant. In hoc casu summopere cavendum, ne alimentum calidum, imo vix tepefactum, infantibus praebeatur. Nam calor oris & gingivarum, fere exurens, vix minimum caloris adventitii gradum fert, sine molestia & dolore accedenti*. Unde fit, ut vix cochlear ferre possint infantes; & hinc patet utilitas differendi ablactationem, donec dentitio absoluta fuerit. Mollem enim nutricis papillam lon-

(z) Prax. Medic. Cap.V. pag.248. 249. (*a*) De Morb. Infant. pag. 35.
(*b*) Schedul. Monitor. De novae Febris ingressu pag. 673. (*c*) In *loco* modo citato.

longe facilius ferunt. Accedit, quod nutrici ingerere possimus copiam remediorum emollientium, & antiphlogisticorum, quae infanti prodesse possunt. Simul etiam, mutando nutricis diaetam, possumus lac ejus reddere congruum praesenti infantis morbo. Hanc utilitatem agnoscit *Moschion* [*d*], dum suadet, ut dentitionis tempore nutrix vinum non bibat, & tenuiori nutrimento utatur.

Simul patet, huic beneficio renunciare illos, qui lac humanum damnant, & aliorum animalium lacte infantes nutriendos volunt.

2°. Circa hanc rem in diversam opinionem abiverunt illi, qui de dentitione, & de dentium conservatione, scripserunt. Quidam laudaverunt, alii improbaverunt omnino. Si gingivae inflammatae doleant, noceret certe attritio ad corpora dura; sed tunc nequidem attactum ferunt infantes, quin statim misero ejulatu dolorem testentur. Verum, ubi haec abest, videtur levis pressio gingivarum a natura indicari. Dentitionis tempore videmus, infantes propriis digitis perpetuo dentes fricare, obvia quaeque, quae arripere possunt, ori immittere, & inter maxillas comprimere quam fortissime. Videntur enim molestum in gingivis pruritum sentire, quem hoc modo lenire tentant. Nullum enim doloris percepti indicium dant; e contra hilares & quieti sunt, dum non impediuntur ab hoc opere; & vidi saepius, irrequietos admodum infantes pacatissime obdormivisse, dum nutrix digito prurientes gingivas molliter perfricabat.

Aëtius (*e*) quidem monuit, cavendum esse omnino, ne quid durum mandendum praebeatur, ne gingiva callosior reddita nascituros dentes impediat: eandem sententiam & alii tuentur (*f*). Verum vix videtur ab hac frictione adeo metuenda callositas, cum perpetuo os madescat simul. Imo alii [*g*] optabant potius hanc callositatem, dum credebant, facilius rumpi membranas tensas & duriores, quam molles, quae denti exsurgenti cedunt nimis. Unde *Andry* damnavit emollientium usum, nisi gingivarum inflammatio illa posceret. Et quia hyeme omnia ossa fragiliora fiunt; ideo credidit, *Hippocratem* statuisse, dentitionem felicius procedere hyeme, quam aliis anni temporibus. Addit ex observatione *Spigelii*, citius erumpere dentes in maxilla superiori, quia haec magis rotatur supra papillam nutricis, quam inferior, adeoque & plus atteritur.

Cum ergo ipsa natura videatur indicare in dentientibus frictionem gingivarum, utile erit, si talia corpora dura, glabra, ex crystallo, corallo rubro, ebore, &c., parata porrigantur infantibus dentientibus, modo nullas omnino eminentias habeant, & parata fuerint ex tali materia, quae in sali-

(*d*) Spach. Gynaec. pag. 10. n°. 119. (*e*) Lib. IV. Cap. IX. pag. 68.
(*f*) Bourdet recherch. & observat. &c. Tom. I. §. IV. pag. 40.
(*g*) Andry l'Orthopedie Tom. 2. pag 210. & seq.

saliva solvi nequeat; unde ex crystallo parata praeferuntur reliquis; metallica vero repudiantur, auro purissimo excepto; argentum enim, quo ad similia conficienda utuntur, semper aliquam partem cupri continet.

3°. Sectio illa tunc tantum opportuna est, cum membrana alveolum tegens a dente emergente elevatur, tenditur, rubet, dolet intense; tunc plerumque valida satis febris adest, & convulsiones metuuntur, nisi denti subito via concilietur: at post sectionem factam dens illico prominet. Si vero profundius adhuc haereat dens, dum haec sectio instituitur, vulnusculum hoc inflictum brevi consolidabitur, & cicatricula resistet magis denti postea erupturo. Fama etiam Medici insigniter periclitatur, si incisionem suaserit, nec hac facta dens appareat. Novi contigisse, ut dens octo mensibus post factam incisionem eruperit tantum.

Antea ad §. 1374. dictum fuit, duplex esse dentitionis stadium: primum adest, dum dens ex osse maxillari primo emergere nititur; signa hujus tunc dicta sunt. Secundum stadium est, dum dens jam gingivam perrumpere conatur. Monuit autem *Harris* (*h*), quod, *In primo illo dentitionis molimine, aeque ac in secundo Chirurgi gingivas infantum quacumque ex occasione imperite incidunt; quo scilicet dentes facilius erumpant; unde vulnus citra necessitatem, & nullam plerumque opem ferens, teneris promiscue infligitur; quum secundum solum dentitionis tempus (quod diligenter notandum) eam plagam inferri proprie requirat.*

Simul noluit, in hoc casu phlebotomo, sive lanceola, incisionem fieri, cum nimis cito coalescat tale vulnusculum. Unde monuit: *Curandum est igitur Medico, ut instrumento magis commodo (sive sit scalpellum, quo calami scriptorii vulgo conficiuntur, sive sit aliud, cujus dorsum in densitatem novaculae aemulam assurgat) incisio semper fiat.* Sic enim labia vulnusculi magis distant a se invicem, & tardius concrescunt. Forte ob hanc rationem quidam voluerunt (*i*), unguibus lacerandam esse hanc membranam, quae alveolum tegit; tunc enim certe minus cito consolidabitur vulnus. Verum facile patet, hoc majorem dolorem facere, & imperita manu fieri; unde videtur sectio praeferenda esse in tali casu semper.

Monet celebris in hac Chirurgiae parte *Fauchard* (*k*), incisionem secundum longitudinem arcus maxillae debere fieri pro dente incisorio erupturo; crederem etiam pro canino: crucialem incisionem suadet pro dente molari; sed simul prudenter monet, tunc tuto talem incisionem fieri, si gingiva rubescat, tumeat, tensa sit, si dens visu, aut tactu, percipiatur, dum sub membrana coërcente haeret. Caeterum diuturno artis usu edoctus, affirmo, sectione hac raro opus esse, etiam in difficiliori dentitione.

§.1378.

(*h*) De Morbis Infant. pag. 35. (*i*) Brouzet. Educat. Médic. des enfants Tom. I. pag. 234. (*k*) Le Chirurg. Dentiste, Tom. I. Chap. XV. pag. 175.

§. 1378. CONVULSIONES hinc oriundas minuta Sp. C. C. dosis feliciter tollit.

Dictum fuit §. 229., doloris sensum, & multos doloris effectus, qui inde pendent, tolli posse, licet causa doloris maneat. Hinc lenia paregorica, ex *syr. flor. rhoead.*, & ex ipso *papavere*, parata, in hunc finem cum prudentia tuto adhiberi posse, certus sum; modo alia, quae in causam doloris agunt, non negligantur. Observatis *Sydenhami* (*l*) constat, paucas guttulas, tres quatuorve, spiritus cornu cervi, ex vehiculo idoneo exhibitas, profuisse insigniter ad curandam febrim, quae dentitionem difficilem comitatur, si quarta quaque hora ad quatuor vel sex vices propinarentur. Formula talis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

FINIS TOMI OCTAVI.

(*l*) In Sched. Monit. de Novae febris Ingressu pag. 675.